EMLÉKLAPOK

1848. ÉS 49-BŐL.

MAGYAR

EMLÉKLAPOK

1848. ÉS 49-BŐL.

IRJÁK:

A...., BERECZ K., BÁTOR M., BERNÁT G., CS. A., CSOMAKÖZI, DÓZSA D., FELSŐBÁNYAI, IMREFI, KARÁDFY, KELEMÉR, KOPASZ L., K . . . Y L., GYULAY P., M. K.—t.—a, MENTOVICH F., OBERNYIK, ORION, PÁJER, PETŐFI S., RÁTHKAY B., RÁTHKAY M., SAJÓ, SZILÁGYI S., SZ. K., TEMES, TIBOR, TÓTH E., TÓTH K., T. . ., ZALÁR.

SZERKESZTI

SZILÁGYI SÁNDOR.

12·0

I. KÖTET.

CSAUSZ LAJOS

PEST, 1850.

LANDERER ÉS HECKENAST SAJÁTJA.

MAGYAR AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA
665/911.

TARTALOM.

Oldal.

Olvasóinkhoz 1

A.:

Letészem a lantot 216

Bátor Miklós:

Vágtat a ló 309

Berecz Károly:

A fringia 55

Bernát Gáspár:

Alföldi népdalok 1, 2, 3 177

Alföldi népdalok 4, 5, 6 306

Cs. A.:

Beőthi Ödön 233

Csomaközi (Keled):

Csalódás 270

Egy ifjunak, ki távol útra kelt 401

Ha kín között teng 320

Honfi dala 161

November 27-kén 1849. 400

Dózsa Dániel:

A . . . . y Terka 417

Felsőbányai:

Hiszekegy 317

Gyulay Pál:

A debreczeni leány 4

Emléklapjaimból 305

Hadnagy uram 71

Három beteg 321

Mit irjak? 111

Pál gazda 162

Székely fogoly 483

Imrefi:

A huszár mint dragonyos 73

Karádfy:

1848. december 31-ike Pesten 39

Oldal.

Kelemér:
Muszka járásból 227
Kopasz László:
A magyarokhoz 400
Jaj már mi nekünk 128
Kan-csuka 309
K. L.:
Az utolsó erdélyi országgyülés első napjai 455
M. K.—t.—a:
A két pisztoly 387
A számüzött 241
Mentovich Ferencz:
A tavasz teremtése 103
Az őrültek sirja 35
Testvérem fölött 319
Mi lesz belőled 76
Szürkületkor 184
Obernyik:
A gyötrelmek szigetei 185
Urambátyám és a nőhonvéd 49
Orion:
A huszár 391
A katona végbúcsuja 275
A kis unoka 470
Tengerparton 416
Pájer:
A Tiszához 466
Petőfi Sándor:
Az év végén 71
Ráthkay Béla:
Fogságom Knicanin táborában 61
Ráthkay Mór:
Pulszkiné memoirejaiból 310
Sajó:
A gyémántos minister 5
Az ércz leány 113
A tarczali kápolna 163
A fránya hadnagy 278
A székely asszony 471
F*y Gyula 394
Szilágyi S.:
Egy guerillavezér 106
Képek Erdély vérnapjaiból:
Zalathna 138
Nagy-Enyed 142
Abrudbánya 143
Gyulafehérvár s ostroma 221
Móczok Erdélyben 357
Maros-Vásárhely 449
Miért tartom Görgeit árulónak 56

Oldal.

Sz. K. (Vándor):
A káplár felesége 231
Beranger mellett 137
Görgei Artur 57
Románcz 453
Végig hallgattam 356
Temes:
Egy magyar hadsereg felbomlása 129
Szerb Vendée kezdete 178
Tibor:
Tizenhárom Brády 402
Tóth Endre:
Egy hadastyán sírján 218
Éjféli kép 448
Józsi bácsi 469
Tóth Kálmán:
A huszár panasza 229
A huszár szerelme 375
Honvéd testvérek 454
Honvéd sírja 276
Pálinkás Kun őrnagy 462
T. . .:
A gólyához 269
Fiam születésekor 412
Özvegy s fiai 238
Üres koporsó 351
Zalár:
Aschermann 467
Egy két szó Damjanichról 271
Kerestük őseink temetőjét 48
S. . . Gyulához 232

OLVASÓINKHOZ.

Ha a csatára kelt elemek a virágzó téreken átviharzanak: hatalmukat megérzi az anyaföld a pusztulásban, melly mosolygó virányairól kímélet-lenül tép le annyi kellemet!

De ha elvonult a vihar, és az utolsó felhő mögött visszatér a természet békéje: minden még egyszer olly igéző mint azelőtt; a virág szine élénkebb pompáju, a fűszál életfrisebb, a lég illatosb, és a szárnyasok zengeménye édesebb.

Madár, lég és virány — minden, minden egyesül, hogy feledtessék a közanya fájdalmát a vesztett testvérek fölött.

Igy zugott át a vihar hazánk fölött, — sötéten és gyászteljesen. És nyomain a hazának, a nemzetiségnek, és a gyöngéden ápolt irodalomnak annyi-annyi vesztesége.

De leszállott fölénk a béke nyugalma.

És habár e nyugalom olly reményfagyasztónak látszik is, ki kétkednék? hogy visszatér e hon arczára az életerő vidám szine, mig vannak hű fiai, kik sebei gyógyitásához fogni szerető munkássággal készek is, képesek is.

E munkásságot mi sem követeli hőbben, mint árva irodalmunk.

Mult évtizedekben olly reményteljes virágzásnak indult ennek majd minden ága. Mind benső becs mind kiterjedtségben olly előhaladást tőn, mikép e reményigérő életvidorság büszkévé tőn bennünket a jövő iránt.

A nehéz idők megbéniták az eleven pezsgésü erőket, és egy rövid év zivatara elég volt évtizedek munkájának sikerét lehervasztani.

E nehéz napok mögött le van bocsátva a függöny.

És nekünk, kik itt vagyunk, azon magasztos tartozás jutott, feledtetni e hazával a közelmultak miatti veszteségét, ujra fölépitni azt, mit irodalmunk terén a háboruk vihara lerombolt, — és ismét ápoló őrei lenni nemzeti létünk egyetlen palladiumának — édes hazai nyelvünknek.

E hivatásnak nyitnak tért jelen füzetek a költészet és szépirodalom körében; — és ha öszpontositóiul szolgálhatnak azon szellemsugároknak, mellyek ereje egy szebb jövő homályát eloszlatni képes: maradandó becset vivandottak ki.

E füzetek egyik czélja, összefüző kapcsul szolgálni a közel mult napok gyászemléke és derűsb jövőnk reménye közt.

És ezért lapjaira örömest jegyzend föl képeket a forradalom szakából.

E forradalom is — mint bármellyik — háborgó tengerhez hasonlita, mellynek fölvert hullámaiban vegyítve kavarg gyöngy és iszap.

Galád bünök és magasztos erények egy oltárnál imádtattak.

De megszünik-e becses lenni a gyöngy, mellyet a hullám ereje fölszakitva magával ragad, — azért, mert iszapszennybe kénytelen merülni?

Megszünik-e erény lenni a tiszta honszerelem, mert aljas önzés álarczul ölté azt dicsszomjú czéljaira?

Nem.

A magyar forradalom gazdag volt költői perczenetekben. Hadd legyenek költőink által méltányolva e perczenetek.

A magyar emléklapok egyszersmind tért nyitnak szépirodalmi erőinknek irodalom és nyelv ápolására.

Tekintsük helyzetünket, és meg fogunk győződni, mikép alig vala időszak nemzetéletünkben, melly munkásságát iróinknak inkább igénylé vala.

A forradalom előtt nemzetiségünk egy előszeretettel kegyelt édes gyermekhez hasonlíta, mellynek ápolására a hazafi érzelmü honatyák gazdag segélyforrásokkal rendelkezének.

És részesült e kegyelésben versenytárs nélkül.

De az idők változának.

Az alkotmányilag szentesített nemzeti egyenjoguság, azelőtt nem birt versenytért nyitott más nemzeteknek is. És közéje vagyunk lökve hatalmas nemzetiségi vetélytársaknak.

Emitt a német, amott a szláv.

Mindkettő számban, erőben, pártfogásban és forrásban gazdag, hatalmas, nagyjövőjü.

És mi közöttük, parányian, idegenül, rokontalanul. Körülszorítva e kis téren, mellyen kivül e nagy világon nincs számunkra hely.

Egyetlen biztositéka van egy fényesb jövő lehetségének: minmunkásságunk.

Munkálkodjunk tehát egyesült erőkkel. Munkálkodjunk kitürően és lelkesedve a béke és jog pajzsa alatt.

És nem leend okunk rettegni a versenyt.

Midőn illy tevékenységre hivjuk föl nemzetünk fiait, főleg az olvasóközönség is lebegett előttünk.

Iró és olvasó egymás kölcsönös tényezői, bármellyik hiányában sikert remélni nem lehet.

A magyar emléklapok ügyekezni fognak az irói erők egyesítésén.

Szabadjon remélnünk, hogy e törekvés az olvasóközönség részéről egyesült erőkkel fog pártoltatni.

A szerkesztő közremunkálni fölhivá mindazon erőket, mellyek a forradalom előtt irodalmunknak fényt kölcsönzének.

S lehet, hogy néhány név, mellyel e lapok hasábjain találkozik olvasó, ismeretlen leend előtte. De nem a dolgozat.

A füzetek kiadása nincs időhöz kötve. Pártfogolás esetében gyorsan fogják azok egymást követni.

Munkáljunk tehát irodalmunk érdekében minden oldalról egyesített erőkkel!

DEBRECZENI LEÁNY.

Sötét éjjel fehér ruhában,
Ki jár a harczok mezején?
Leány... leány ne költsd fel álmát,
Rég alszik már a vőlegény!

A lányka sejti s fájdalmában
Szép arcza omló könybe vész,
Az égen halvány hold tünik föl,
A földön halovány vitéz.

„Ó alszol már én vőlegényem!
Nem várhattál meg engemet,
Egy éles kard hazád oltárán
Helyettem másnak jegyezett.“

„Milly néma lön beszédes ajkad,
És forró kebled milly hideg,
Ott a sírkő, ott a sírirat,
Tört kardod és vérző sebed.“

És ráborul, hosszan csókolja,
Kinjában ujra felriad.
A távolból mint hattyuének,
Zug a szélyelvert magyar had.

„Arczomon fehér rózsák nőttek,
Rajtad pirosak honodért,
De hjába önték könnyet érted,
S te hjába ontál érte vért.“

„Ki elveszté honát, szerelmét,
És hite fájdalmába vész,
Egy kincse van még a világon,
Egy kincse a: megörülés.“

Bősz dalokat, gyászos regéket,
Ki zeng a harczok mezején?
Leány . . . leány ne költsd fel álmát
Rég alszik már a vőlegény!

G. . . .

A GYÉMÁNTOS MINISTER.

(Egy skizze a forradalomból.)

Magyar forradalom! Te egetgyújtó alak! Véres arczú kép! Senkinek gyermeke, — mégis mindenkinek halottja! Kelj föl a sirból és mulattass bennünket!

Mig éltél, nem festette le senki arczodat. Most jelenj meg nekem az éjfél óráiban, mikor a temető elbocsátja kárhozott lelkeit, kik nem tudnak alunni az önátkozta sírban, ülj festő-táblám elé és mutassd meg arczodat képzetemnek.

A nemes büszkeség lángja égjen azon, midőn a nép áldozatairól fogok veled beszélni, azon népéről, mellyet isten jó kedvében teremte a világnak, de mellynek számára rosz kedvében teremté a világot.

De szégyen pirja ömöljék el arczodon, midőn azoknak neveit hallod emliteni, kiket e nép nagygyá tett, s kik e népet semmivé tették.

Sirj, fehérüljön el képed azok sirhalmánál, kik mások dicstelen nagyravágyásáért dicső halált haltak.

De fekete légy a boszútól, midőn az oltár papjait hozom emlékedbe, kiknek kezei közt elvesztek az áldozatok.

Némulj el. Remegj, reszkessen alakod, midőn sirást hallasz. Karének az, millió és millió ajakról. Özvegyek, árvák, koldusok és örültek siralma az. Hallgass, ne szólj bele. Rejtsd el arczodat.

De kaczagj fel és tartsd arczodat az égre, hadd lássa meg az, mint néz ki egy lélek, melly holta után tébolyodott meg, ha meghallod, mint vigadnak azok, kik ennyi könnynek voltak teremtői.

Azután tünj el ismét. Menj vissza a sirba. És imádj istent: hogy engedjen meghalnod és ne hozza el rád a föltámadás napját.

* * *

Hideg januári éjszaka volt. Sem holdja sem csillaga nem volt az égnek, a zúzmarás zivatarban fekete hollók falkái kovályogtak, szüntelen kiáltozva alá egyhangú szavakban „halál! halál.“

A fergeteg fütyölt, az egész föld fehér szemfedővel volt leterítve, a farkasok üvöltve felelgettek egymásnak egyik berekből a másikba.

És e hózivataros éjszakákon kétszázezer ember nem aludt fedél alatt.

Az ország minden részein hosszú fekete vonalok húzódtak keresztül. Kényszerü sietséggel törekvő hadcsapatok. Éjjel és nappal, hegyeken és rónákon, éjszaktól délig lehete látni e vonuló seregeket, a mint dobszó, trombitahang nélkül mindenféle irányban átszeldelék az országutakat.

Zúzmaráz-lepte lovasság, utána roszul öltözött gyalogsorok, hallgató, beszédtelen nép. Dübörgő ágyúk, ágyússzekerek, egyik a másik után, azután megint elrongyollott gyalognép, élén gubába burkolt vezetője nehéz harczi ménen, azután megint lovasság, ágyuk és igy tovább. A kardok, szuronyok csillogtak az éjszakában.

Néhol egyegy sietö dandár látszott, melly egy másikat üldözni látszék, az alakok sebesen vonultak el szem elött, mint álomárnyak, s órák mulva vörös villogás látszék a láthatáron, s egyegy eltévedt dörrenés az ütközet távoli morajából.

Azután ismét néma lett minden. Uj csapatok jöttek és mentek. A hófuvat behordta nyomaikat. Sehol örtüz, sehol megállapodás, szüntelen elöre, elöre, pihenés nélkül. Fel a hegyeknek, az ágyúkat nem birják a lovak, a csatárok tolják felfelé. Maguk is leroskadnak.—Keresztül mély, meredek sziklautakon, övig érő hófuvatagban, éhezve, szomjazva, fázva. Dübörgö hidakon át, befagyott folyók jegén. Elöl hátul, oldalról üldözö seregek között, golyók zápora közt. Mindig odább, mindig odább. Fáklyafénynél, földalatti uton s azután ismét föl meredek hegyekre ágyútüz ellen, ágyútüz elöl, vészvihar elöl és hátul, vészvihar még az égen is s mindig elöre, végtelen, irtózatos uton. Egyegy beteg, vagy sebesült kidül a sorból. Ott marad. A hó ellepi, megfagy, jól jár. A többi sort zár és siet, pihenése ütközetben van csak. Nyugodt álma, ha elesik.

És nem zúgolódik senki. Tür, szenved, küzd és meghal. Még akkor is szent ihlet zárja le szemeit s a haldokló nem átkozza meg a földet, melly vérét megissza s testének nem ád temetöt s a türö nem átkozza meg a szenvedést, mit nyugalmáért cserélt. Az áldozat panasztalan.

Tiszteljétek a katonákat.

* * *

A rendörminister ur ablakai még mind ki voltak világitva, pedig az idö már éjfél után járt.

„Én istenem! sohajta az azon menö civis, kalapját megemelintve az ablakok elött, millyen szorgalmatosak ezek a haza atyjai. Még éjjel sem alhatnak az ország gondjaitól. Bizonyosan itt készitik azt a sok ménkü puskaport, vagy azon tanácskoznak, hogy millyen árkot húzzanak nemes Debreczen városa körül.“

„Szegény urak! sem éjjelük, sem nappaluk. Majd szétreped a fejük a sok aggodalom miatt. Nyolcz órakor összeültek s még nincs vége a tanácskozásnak. Hja, sok mindenről kell gondoskodniok. Az egész ország sorsa az ő kezükben van. Akármit tesznek, az sok hányásvetés után történik, s mennyi mindent kell pedig tenniök!“

„Egy rendőrminister!“

„Szentséges Jehova, mennyit kell annak tudni, látni, érteni, cselekedni, kifőzni. Ő levelezésben áll valamennyi külföldi udvarokkal, megvizsgálja a passusokat, quártélyt rendel a deputatusoknak, elolvas minden ujságot, a mellyiket megunta olvasni, betiltja, dictiót mond az országgyülésen, ollyan szépet: hogy senki sem érti, kisujjában viseli az egész diplomaticát, előre tudja még azt is, a mi történni fog. Hogy fér ennyi tudomány egy emberbe? Kivált egy ollyan kicsiny emberbe?“

„Gyerünk haza szomszéd uram, alhatunk mind a két fülünkre, virraszt mi helyettünk a rendőrminister ur és végzi az ország minden állapotját.“

Épen dolgom volt a minister urnál. Benyitottam az előszobájába, a holott is majd leütött a lábamról a pipafüst.

A bureau 66 hivatalnokai közül csak hat volt jelen. A többi otthon volt és aludt, mint illik rendes emberekhez.

A hat közül kettő rettenetesen nyírt valami üres papirost, a másik kettő a postára ment s a jött leveleket tördelte fel ex offo s nagyon jól mulatott holmi családi titkok fölfedezésén.

A harmadik pár pedig a ministeri salon ajtaját ülte el. Mondanom sem kell, hogy mind a hat rettenetesen pipázott.

— Lehet Laczival beszélni? kérdém az egyik ajtónállót, a ki egy igen szép szálas termetü orangutang lehetett, mig ministerialis irnokká nem promoveálták.

Az én majmom végig nézett rajtam, nem csekély simptomáival a megvetésnek s nyomatékos hangon kérdezé: A minister urral?

— Hát önök mióta hijják Laczit ministernek?

— Mióta fizetéseinket felemelte. Hanem beszélni most nem lehet vele. A conferentia fontos. Megzavarni nem szabad. A haza, tudja ön uram, a haza elébbvaló minden privát dolgoknál. Tessék máskor ide fáradni.

— De magam is közügyben jövök. S közeliték az ajtóhoz.

— Uram egy lépést sem tovább, szólt a tisztelt pávián pathosszal, én a fejemmel vagyok felelős. S elémbe állt egész hosszában.

Nem voltam róla bizonyos, hogy nem harap-e meg s már szinte visszavonulni kezdék, midőn a belőli conferentiából illyen töredékhangok üték meg füleimet!

„Négy király!“

Ur isten! gondolám magamban, mi bajuk lehet nekik egyszerre négy királlyal?

„Nem ér semmit, kiálta egy másik hang, mellyet világosan Laczinak ismertem el, mert az enyém négy disznó.“

Ránéztem a cerberusra. Az elöször el akart vörösödni, de a mi nem sikerülvén neki, belém kapaszkodott s kifelé szorongatva erösen allegált, hogy itt nem szabad hallgatózni.

Birkózni kezdtünk. Én erösebb voltam, s egy ügyes boxirozás segedelmével egy flankenbewegungot tettem az ajtó felé s azt minden további ellenállás nélkül bevevém.

A conferentia szörnyen állt. Három asztalra volt teritve. Az egyiken thea és punch, a másik kettön mindenféle acták forogtak kézrül kézre, miket a parasztvilág kártyáknak nevez.

Az egyik asztalnál diabolkát játszottak vagy hatan, nagyon el voltak merülve, egyik sem vett észre, a másik asztalnál praesideált a minister, ott faerbliztek.

A minister nem volt valami magas ember, valamivel több lehetett, mint Tom Thumb, ha mellette ülö tanácsosa lett volna a rhodusi colossus, ö maga pedig egy vitorlás hajó, kényelmesen áthajókázhatott volna annak szárai közt.

Arcza sok keletiességgel birt, teintje némileg közelített a czigánycolorithoz. Sok vonásaiban a cercopithecusok nemzetségével rokon, csakhogy azok perse nem tudnak ollyan szépen beszélni, mint ö.

Szakálla az övéig ért s mikor kaczagott: reszketni szokott, a mit hajfürtei nem tehetének, a lehetö legrövidebbre levén lenyírva.

Pörére volt vetközve s a rettenetes sok ránczról arczán gyanitám, hogy kaczag. A miröl késöbb feketére nyitott szája is meggyözött.

Mellette jobbról egy hosszu ifju ült. Sovány, satyricus arcza nem igen látszott osztozni a közjókedvben. Hihetöleg valami brodsitzer volt.

Balján egy termetes férfi. Szabályos, de kissé elhúzott arcza igen tudományosnak akart látszani egy malapropos applicált pápaszemmel. Szakálla, haja jól soignirozva, maga türhetöleg elegans és jókedvü. A minister pecsétöre.

Laczival szemközt ült egy roppant titanicus férfi, kinek nyaka és könyökei arany paszomántba voltak húzva. Bizonyosan generalis. Képéböl kilátszott, hogy ez az ember maga megenne egy hadsereget, ha valaki elöre megsütné azt a számára.

A mellett egy sejtes barna férfi, kinek arczán elsö perczben észrevehetö volt, hogy lengyel.

Az asztalszegleten végre az ördög helyén egy kis nyápicz férfi ült, a ki rettenetesen nyert és boszontott mindenkit.

— Ah servus! Kiálta rám Laczi, a mint megsejtett. Te vagy az, a kit ollyan nehezen eresztenek be. Foglalj helyet, ide mellém. Osszatok neki is. Aztán ott a punch.

— Köszönöm, nem játszom, igen nagyba megy itt. — Láttam a sok aranyat és bankjegyet heverni az asztalon egész garmadákban.

— Oh nem. — Felele Laczi, mind a két lábát maga alá szedve. Egy arany a visi. Ez nem hazard. Nemde édes generalom?

— Ez utóbbi szavak a magas athlétai termetü férfiuhoz voltak intézve, ki példás phlegmával gusztálta a sántát. Kettös álla volt. Orra, ha jól emlékszem rá, csak egy.

— Nem mondhatnám, felele gordon hangon. Már a második itcze aranyat vesztem.

— Haha! nevete föl a kis nyápicz emberke az asztalszegleten, a kiről soha sem birtam megtudni, hogy gyermek-e vagy vén ember, annyi silányság és aggottság egyesült arczán. Ugy látszék, hogy ő nyert legtöbbet. Haha! nevete impertinens éles hangon, az én generalisom nem is marékkal, hanem itczével méri az aranyat! Mindezt olly élesen, hogy a fülem csengett bele.

Erre átalános lett a nevetés, mintha valami rendkivüli jó ötlet hallatott volna, s valójában valakitöl egy itcze aranyat elnyerni azon időben, mikor az országot papirosokkal láttuk beterítve, megérdemli: hogy az ember jókedvü legyen utána.

Nevetett maga a minister ur. Majd kitörte a széke hátát, annyira nevetett s egyik lábát feltette az asztalra.

— No meggyülik czért majd a bajod az öreg kóficzczal, hogy elkártyáztad a pénzt, a min kapszlikat kellett volna venned a felső hadsereg számára. Ezt a reflexiót elég genialisan a minister ur tevé.

— Azt mondom majd, hogy elvesztettem a csatában.

— Abban, a mellyikről igy ir egy német bulletin: General Böse, der den Rückzug deckte, oder wenigstens decken sollte?

— De megmentettem én azért a zászlómat.

— Igen, mert elszaladtál vele az első ágyúszóra.

Erre ismét hangos hahota keletkezett. A haza atyjai rettentőképen mulatságosnak találták, hogy egy generalisuk az első ágyúszóra kezébe kapta a zászlót s elfutott vele.

Tán még most is nevetnének, ha a szomszédasztalnál ezalatt csetépaté nem támad.

A zaj magára ragadta a figyelmet, a scena még inkább.

Két gentleman volt egymással épen hajban. Az egyik egy jó szál férfi, a másik egy még Laczinál is csekélyebb individuum, melly utóbbi, hogy társával egyenlö lehessen, egy székre hágott fel s onnan kiabálta csatahangon, „ez czudarság, ez lovagiatlanság, ez illoyalitás!“ és tudja a jó ég, még mi minden iszonyuságot nem.

— Mi baja annak a fiunak? Mi lelt fiam Hetveni? Dugjátok be a száját, ne sikoltson ollyan nagyon? Hetveni mit orditasz!

— Ide nézzetek! Legyetek biráim, declamált a czinegének született férfi s hatás végett most már az asztalra lépett, ez a longurió la

aranyakban veszt s most bankókban akarják kifizetni, per hat forint darabját.

Az egész társaságban egy közös elszörnyedést jelentő „ah!“ hallatott. „Szörnyüség!“

— Az a kérdés, szólt a minister ur suprematiáját éreztető tónon, hogy minő bankjegyekben? Osztrák bankjegyekben igenis hat forint mostani kelete az aranynak.

— Dehogy! orditá az emberaprólék türelmetlenül, magyarokban.

— Ah, ah! Szörnyüködék az egész coetus, maga a minister ur is ugy rázta a fejét, mint szokta országgyüléseken, midön a karzatnak tudtára akarja adni, hogy valamire piszegni kell s egy földresújtó tekintetet vetve a vádlott egyénre, szárazon kimondá rá az itéletet.

— Magyar bankjegyekben 8 forint ára az aranynak s azzal noble nonchalençeal vette fel ismét kártyáit és kérdezé, mi a visi?

A pecsétör dupla visit tett.

— Nem hijába magad is dupla vagy, tréfálódzék a minister ur, s a többiek kötelességöknek érzék a tréfát megkaczagni, csupán a generalis nem kaczagott, az egész társaság közbotrányára.

— Bizonyosan nem érti a viczczet.

— Mit tudhatom én, hogy mi történik itt közöttetek, — még én a hazáért a csatatéren —

— Szaladok. Egészité ki a minister. — Mond el neki Móricz magad a tréfát, hadd mosolyogjon ő is.

— A vicz jó, csak az rosz benne, hogy velem történt, kezdé a pecsétör mondását. Jól tudod: hogy én két hivatalt viselek, mint komám Laczi is, és te édes generalom és valamennyi okos ember, a ki teheti. Egyfelöl pecsétör vagyok, másfelöl örnagy. A legközelebbi fizetés felvevésnapján felveszem az én ezüstös attilámat, tetejébe öltöm ezt a zsemlyeszin kaputot s megyek a pénzügyministerhez tisztelkedni. Kérem töle a pecsétöri fizetésemet, azt elömbe számlálja, én beseprem s akkor ujra meghajtom magamat s bemutatom elötte mint ez s ez örnagy urat, ki a fizetését jött felvenni. Az ember nem confundálódott, megczirogatta két kézzel a képemet s rettenetes nyájasan kért engedelmet, hogy most nincs nála pénz, hanem egy óra mulva lesz, ne is fáradjak oda érte magam, csak egy káplárt küldjek el a zászlóaljamból, csak egy akkora kis káplárkát, mint a kis ujjam abból a zászlóaljból, a mellynek örnagya vagyok.

De már erre méltán kerekedett fel az universalis röhej, mert ollyan zászlóalj nem existált sehol.

— Valami szamár ujság aztán felkapta ezt a viczczet s bemutatott a közönségnek, mint azt az embert, a ki nem egy ember, hanem két ember, s szépen rajtam száradt a „dupla“ epitheton.

— Nagyon jó, mondá rá jó kedvvel véleményét a generalis ur,

kivált miután akkor ő húzta be a nyápicz embert mintegy száz aranyig, a ki ellenben igen silánynak találta az egész bonmot historiáját.

— Az a furcsa, hogy diákkoromban a professorom mindig azért szidott: hogy simplex vagyok, most meg azzal vexálnak: hogy dupla vagyok.

A játék ezalatt tovább folya, a minister ur vesztett s mentül jobban vesztett, annál jobban kezdte szidni azokat a gyáva képviselőket, kik minden perczben készek az alkudozásra, kik egy girondeot akarnak Magyarországon megalapitani, és a kiket ő le fog guillotinoztatni, a debreczeni piacz közepén, egytül egyig, mint a legyeket, s a többi s a többi — s mérgesen lehányt magáról minden öltözetet, azután megint mind felszedte magára, szidta az egész országot, egész Európát, mind az öt világrészt összevéve, az egész systema copernikianum valamennyi csillagait s utoljára az egész lump compániát: hogy minek jöttek ide az ő idejét és pénzét lopni!

A compánia szokva volt a minister ur kedélyváltozataihoz s sans géne koppasztotta egymást, mig a minister ur egyremásra vesztve és vetközve, mikor már csak az volt hátra, hogy a csizmáit is lehuzza, felugrott, hátrarúgva a székét s ment az irószekrényéhez, uj pénzerővel jelenendő meg a csatatéren.

A ki látott már békességesen mulató társaságot, mellynek közepébe hirtelen egy száz ötven fontos bomba esik be a stuckatúron keresztül, annak lehet fogalma a következő jelenetről, senkinek másnak nem.

A minister bele tekinte a fiókjába, s azzal felordíta olly hangon, mintha harmincz cserépkorsót csaptak volna egyszerre a falhoz.

— Ki járt itt!

Mind oda néztek. Legalább is azt hitték, hogy valaki egy puskaporos minát rejtett el a minister iróasztalába.

— Ki járt itten? Kérdé ujra stentorral s öklével a fiókra mutatott.

A társaság kővé válva nézett rá s a generalis ur épen ugy kezdé magát érzeni, mint mikor Zólyomban először meghallotta az ágyúzást.

— Akarom tudni, hogy ki járt itt?

— Megvesztél czimborám? Mit kiabálsz? ki bántott? szóllala fel végre a pecsétör. Én is jártam ott, és más is, oda tetted a szivarokat.

— Engem megloptak.

— Lehetetlen.

— Két százas volt itt fölül, most nincs.

— Valamikor pipára gyujthattál vele. Ez a magas satyricus ifju észrevétele volt, első és utolsó ez estén.

— De nem vicz ez, hallja az ur, mert ez komoly dolog!

— De ugyan Laczi, legyen eszed, ne csinálj belőle scandalumot. Azért a rongyos kétszáz forintért.

— De én akarom tudni, hogy engemet ki lopott meg. Az én házámnál tolvaj van. Az én házamnál az ország kincsei vannak. Én semmiért sem vagyok felelős.

— De hát mi szükséged van erre a lármára?

— Nekem szükségem van erre a lármára. Az én házamnál az országnak több milliót érő kincsei vannak. Én akarom tudni, hogy kitől őrizkedjem?

De már ennyi scandalum mégis több volt, mint a mennyit egy táblabiróból csinált generalis gyomra elbir.

— Ejnye, illyen adta vette, káromkodék mindig magasodó hangon, mig végre olly dörgéssé vált irtózatos szava, mintha tizezer ember beszélt volna egy gégéből. Hát kinek néz az ur minket? Tolvajok vagyunk mi? Erre amarra, szedte vette! Köszönje meg az ur, hogy lealázzuk magunkat a társaságába, nem hogy még itt bennünket dehonestáljon, mert ha itt volna a kardom, mindjárt karmonádlinak apritanám, a ki czigánypecsenyéje van! Azért hogy én a status pénzét elkártyázom, nem loptam én még senki fiától egy garast sem, hallja az ur. Ha politzájminister ur meglopatja magát, van kopója elég, szagláltassa ki a tolvajt, de becsületes embereket ugyan ne derogáljon, mert ha azt nem nézném, hogy Debreczenben vagyunk, a helyett, hogy mi megyünk el innét, az ur menne most ki az ablakon, veszedelem terringette!

Szólt és két széket két csapással összetörött, egy ökölütéssel a kártyaasztalt ketté hasitotta, a bundáját felvette, annak egy legyintésével az egész punch-servicet leverte az asztalról, a kettős ajtónak egyik szárnyát kivette sarkából, egy irnokot ledobott a lépcsőn s ekként szörnyü erejének tanújeleit hagyva mindenütt, hangos káromkodással eltávozott s hazáig valamennyi civist felmorgott az álmából.

A többi assessorok meghunyászkodva előkeresék téli kaputjaikat s egyenként elosongatának. Legutoljára előbújt az ágy alól Hetveni ur is, hová a csata folyama alatt egy eléggé bölcs rückgängige Bewegungot csinált s megilletődve nyujtá kezét a háborgó ministernek, mondván.

— Minister ur! — Én rám csak nem gyanakszik ön. Hisz arról meg lehet győződve: hogy én öntől nem lopok.

— Jól van jól, csak eredj.

— Hát kineveztess holnap őrnagynak.

— Hová a pokolba? nincs üres hely.

— Szabad csapathoz?

— Van mindenütt.

— A bihari oláhok ellen még nincs.

— Hisz azok senkit sem bántanak.

— Majd bántanak, ha én oda megyek.

— Jól van no. Kineveztetlek, csak vigyen a ménkü!

Magam mind ekkorig ott vártam egy pamlagra dülve a conferentia végét s mikor hozzá juthattam, én is belekötöttem a ministerbe.

— Hát neked mi bajod? mondd frisen. Három szóval elvégezd.

— Nem is lesz hosszabb. Kétszáz szekeret rendeltél ide a piaczra. Tegnap estétől itt állnak hóban, fagyban, mit akarsz velök?

— Mondd meg nekik! hogy ha eluntak állni, hát leülhetnek! Ezzel az instructióval kitolt az ajtón s a szegény szekeresek másik éjjel is ott háltak a havon, hozzájuk sem szólt senki.

A minister pedig egyedül maradt az ő pecsétőrével.

— Te Laczi. Szólitá ez meg a ministert, ki hallgatva és sebesen járt alá s fel, mint szokott, ha összeszidták. — Igazán ellopták a pénzedet?

— Dehogy lopták.

— Hát mért csináltál ollyan nagy zajt semmiért, még az a dromo levág, hire lesz a városban.

— Azt te nem érted. Nekem kellett ez a zaj. Mentül nagyobb hire lesz, annál jobb, magam is ugy akarom. De te nem értesz hozzá. — S ezzel kiszólt az ajtón. Simon!

Egy még minden eddig előfordultaknál apróbb egyén lépett be e hivásra. Ugy látszik, mintha a minister szemen szedte volna a magánál kisebb embereket.

— Ismersz itt valami ügyes lakatost? — Szokása volt a ministernek mindenkit tegezni.

— Akarhányat.

— Ne beszélj, szamár. Nekem nem akarhány kell, hanem egy bizonyos. Ha lehet, néma, de mindenesetre ollyan, a kinek senki sem hisz, és a kit kevesen ismerjenek. Eredj, mindjárt visszajöjj.

A küldött igen alázatosan betette az ajtót s eltávozott.

Az előszoba is megüresült. A minister bezárta az ajtókat s egyedül maradtak.

A minister ur sebesen járt alá s fel, mintha a világon minden attól függne, hogy ő meg ne állapodjék, a pecsétőr pedig végig feküdt a pamlagon és ásitozott.

— Öcsém — szóllala fel hirtelen megfordulva sarkán a minister s homlokát összeránczolva. Öcsém, igen roszul állunk.

— Tudom. Sohajta fel a pecsétőr.

— Seregeinkről azt sem tudjuk, hogy hol vannak? Az osztrák hadcsapatok körös-körülálltak bennünket, a legmesszebb távolság 12, a legközelebb hat mérföld. A magunk katonái szidnak bennün-

ket, az ellenéi fenyegetnek. Elől tüz, hátul viz. Huszonnégy óránál tovább itt nem maradhatunk.

— Rettenetes!—és nem lehet valamerre menekülni?

— Tán nem azon gondolkozom éjjel nappal?

— Tán álruhában? Én mint hentes, te mint puskamüves?

— Nem ér semmit, hiszen nem értek a puskához.

— De hát nem gondoltál valamit?

— Azt hiszed? Nézz ide. Mindenféle utlevelek, csak be kell tölteni.

— Ah, ez pompás, ez nagyon derék, mit kellene bele irni?

— Ne törd rajta a fejedet. Magam ékszerárus leszek, te pedig a segédem.

— Ahoz ékszerek kellenének, gyémántok, s több a féle.

— Bizony simplex ember vagy te édes öcsém, nem látod itt ezeket a ládákat?

Az alcowenben három különböző nagyságu láda volt egymás mellé elhelyezve. Iszonyu vaspántos és rézczirádás ládák. Két három nehéz lakat lóggott rajtok elől, fölül mindenféle czifraság alá rejtett vexir zárak és mind hatrendbeli pecséttel lepecsételve.

— Most értelek, szólt felszökve fektéből a pecsétör, hisz ezek ugy is res nullius.

— Törödöm is én azzal, most nálam vannak, s ha holnapután Törökországba találok velök menni, szeretném tudni, hogy ki kéri tölem számon.

— De hisz e végett kár volt lakatosért küldened, vannak nekem ditricheim, értek is egy kicsinyt az illyesmihez.

S tüstént elökeresett néhány girbegurba eszközt s a pecséteket pietástalanul letépve, sok ügygyel-bajjal és nyögéssel valamennyi zárát és lakatját felnyitotta a kérdéses ládáknak, mellyeket azután a minister urral két fülénél fogva megragadva per pausch und Bogen kitálaltak a legszélesebb asztalra. Sok egy és más szétgurult az ágyak és szekrények alá, miket másnap a szobaseprő megtalált és megtakaritott.

A csodálat „ah"-ja röppent el a pecsétör ajkairól e kincsek látásán.

Nehéz massiv aranylánczok, ragyogó drága kövekkel rakva, nehéz arany serlegek, ritka antik ékszerek, pompás szelenczék egyetlen darab drágaköből faragva, remek faragványu szobormüvek, mind, mind tömör aranyból és ezüstből, nagybecsü órák, fölséges boglárok, annyira rakottak drágakövekkel, hogy izzani látszának a gyertyák világában, és a töméntelen gyürük, mellkövek, az izlés minden választásainak eleget tevök. Minden, mit egy aristocraticus fényvágyó oligarcha család kincsben és pompában századokon át passionate összeszerze.

— Ah! Mi kár, hogy mind ezt el nem vihetjük!

— Mind semmi ez. Ez mind itt marad. Csak terhünkre volna. Én csupán egy kis fekete bársony aranynyomatú futrált keresek, te választhatsz belőle magadnak, a mi tetszik.

Dúltak a kincsek között.

Millió szikrát hányva hevertek azok előttük az asztalon szétszórva, mintha ugyanannyi szem nézett volna rájok szótlan szemrehányással.

— Itt egy chrysopras ékszer.—Igen nehéz.—Legalább a köveket szedjük ki belőle.—Emitt néhány nagybecsü gyürü.—Hát ez micsoda? „Föveny a saharából"—szórd a szemétre. Itt ismét egy gyönyörü nummismaticus gyüjtemény.— Tedd félre. Holnap kifizetjük vele a bureau-személyzetet.—Hát ez? „Nevezetes férfiak kézvonásai, vesd a kandallóba.—Hát ez a gyémántos kard?—Ki vinne kardot magával? A gyémántok eljöhetnek belőle.—És igy tovább. Minden darabból volt valami elszakasztható, elvihető. Az arany lánczokról letépettek a boglárok, az ékszerekről a gyöngyök, a gyürükből a pompás faragványu caméák, a boglárokból a ritka nagyságu turquisek, minden a mi csak kis helyet és nagy értéket igényelt.

De a keresett fekete bársony, aranynyomatú tok nem akart előjöni.

A minister arcza sötétült.—Megjárnám, ha valaki megelőzött volna.

Elővették a másik ládát. Az előbbibe visszaseperték a megvámolt tartalmat s amazt szinte kiüriték az asztalra.

— Jól van! kiálta lázas örömmel a minister, egy tekintettel kiismerve a sok kincs közül az igénytelen külsejü skatulyát. „Ez az" szólt remegő kezeibe véve a keresett tokot. Ez az. Látod?!

A pecsétör kiváncsian hajlott oda, megtudni az annyira keresett tok tartalmát.

Külön le volt pecsételve egyetlen pecséttel, mellyet a kormányelnök sajátkezüleg nyomott rá.

A minister egy perczig tétovázni látszék, valljon fölmerje-e szakítani azon pecsétet is, s remegve nézett maga elé.

— No's, nyisd fel hát, mi van benne?

— Nézd, a kormányelnök pecsétje van rajta.

— Törd fel, holnap nem leszünk itt.

S a következő perczben nyitva volt az etuis.

Mintha a szivárvány szállna le kristályalakban!

Nyolcz solitair gyémántgomb. Akkorák mint egy mogyoró, mikből millió sugara lövellt szét a prismaticus szineknek. Vakitó, kábitó kincsek, miknek mindegyike egygy uradalommal fölér. Mikről azoknak egykori viselője minden diszmenetek alkalmával olly kitünő, olly nevezetes volt.

Némán, elvarázsolva bámult a két férfi a kincsre, midőn a külső szobában léptek hallatszának s mintha nyitná valaki kivülről a zárt ajtót.

— Ki az! Kiálta mindkettő ijedten, halálra sápadva.

Az irnok volt, kit lakatosért küldtek.

— Mit akarsz?

— A lakatost hoztam. Engedelmet kérek.

— Ugy! — S ekkor nagy hirtelenséggel összetakarítottak mindent a ládákba, azokat helyökre tették. Az érkezett lakatosnak nem volt egyéb dolga, mint a ládákat ujra bezárni, melly után azokat a minister ad terrorem populi a rendőrség hivatalos pecsétjével ujra biztositotta.

A lakatosnak meg kellett vallani becsületes nevét s az irnoknak bizonyitványt adni róla, miszerint nemes Kánya Antal lakatos majszter uram ez s ez napon az éjnek ezen s ezen órájában a rendőrministernél három ládát bezárolt. Melly teketóriák Kánya Antal uramat ugy megijesztették, miszerint az egész eseményről még a feleségének sem mert egy szót is szólni.

— Hát ezzel a fiuval mit tegyünk, kérdé suttogva a pecsétőr, az irnokra célozva.

— Ne törödj vele. Elküldöm Pestre iratokkal, mikért bizonyosan főbe lövik. Jojczakát.

A pecsétőr eltávozott.

— Simon! szólitá a fiut a minister. — Végy egy szekeret magadnak. Még ez órában Pestre fogsz indulni. Ezen iratokat viszed, oda, a hová czímezve vannak. Egy perczet se késsél. Minden minuta egy század a nemzet életére nézve. Itt ezer pengő utiköltségül; siess...

A fiu elment. A minister lefeküdt. Késő éj volt az idő.

A toronyőrök rekedten kiálták a három órát éjfél után.

Minden jó lélek dicséri az urat.

És másnap az országgyülésen kemény peremptorius törvény hozatott azon képviselők ellen, kik a forradalom ügyében nem bízva, eltávoztak, vagy meg sem jelentek.

A törvényjavaslat a rendőrminister urtól jött.

És tartatott nagy dictió azon gyávák ellen, kik minden leverő hirre a megbékülésről, vagy megfutamodásról gondolkodnak.

A dictiót a rendőrminister ur tartotta.

És adatott ki a veresbetüs placat, mellyben azok, kik a magyar bankjegyet az osztráknál alább becsülik, bitófával fenyegettetnek.

E placatot a rendőrminister ur adta ki.

És végre iratott egy catói vezérczikk egy olvasatlan hirlapba azon alávaló könnyelmü emberekről, kik a haza illy szomoru napjaiban nem átallanak kártyaasztal mellett éjeket tölteni.

A czikket a rendőrminister ur irta.

El e rút képektől! Keressünk szebbeket. Menjünk a csatamezőre.

Emelkedjél föl lélek, rázd le az undort magadról, mit az önzés, a piszkos lelketlenség, az álarczos bün látása gerjeszte benned; jer láss vért, láss halált, láss könnyeket, és vigasztalódjál.

Nézd amott túl a Királyhágón azt a kis, ifju, hős sereget. Ruhája nincs, de van dicsősége. Hazája alig ad neki mindennapi kenyeret s ő mégis mindennap vért ad hazájának s véren vett diadalt.

Nézd azt a kis őszhaju, öszszakállu embert, mint áll ott a golyózápor közepett, mint ragyog arcza, ha kis seregét éljenezni hallja a golyók süvöltéseire.

Csak egy szót tud magyarul. E szó „előre.“ S serege mindig megérti őt.

Három sebhely van most is rajta, de a halál kerülni látszik őt, vagy nem tudja megtalálni.

Nézd azt a fiatal hőst. Kiáll serege elé. Buzdítva szól hozzá. A legelső golyó öt éri, leesik lováról, vére festi a földet. Özvegye szép és fiatal szive megszakad, de nem siratja a hőst, nem siratja, hisz halála dicső volt.

Nézz amoda. Ott is egy hős esik el. Nem egy seb, tíz érte egyszerre. Ellene is becsüli a hőst. Bekötik sebeit, ápolják, mondják neki: hogy a csata elveszett s ő letépi sebei kötelékeit és hagyja folyni vérét, hagyja jöni halálát, mert a csata elveszett.

Láss ott egy hidat. Két ezer ember áll előtte és védi, túl rajta iszonyú erővel egy ostromló sereg. Nézz oda ismét. Már alig vannak ezeren. Ugy-e nem futott el egy is! Elestek. Mire az éjszaka eljön, ezernek csak fele marad ott, de helyéről meg nem mozdul egy sem.

Nézz végig a Tisza mentén. Látod ama kis piros vonalt. Milly sebesen halad előre. Egy csapat ifju az, kik piros föveget viselnek fejükön. Micsoda tüz az, mellynek szembe mennek? Ágyúk azok. Hallod ropogásaikat. Látod mennyien hullanak el belőle. De látsz-e elfutni csak egyet is? Most oda értek. Az ágyúdörgés elhal.

Menj tovább. Láss ott a Duna közepén egy várost. Le van égve a porig. Lakói a föld alá, a kriptákba rejtőztek. Ezerei a tüzgolyóknak repülnek bele minden oldalról, földrengető dörgéssel ijesztve a levegőket. A városban, éhség, nyomor, fagy dühöng. Nem tudja senki, a halállal hol találkozik. De látsz-e egyet is, ki megszöknék onnan. Türnek, szenvednek és nem panaszkodnak.

Látod amott azt a vezért. Csákójához emelt kézzel seregét megesketi, hogy nem fog elfutni a csatatérről s midőn a halál zápora ömlik, egy kiáltás, melly túldörgi az ágyúvihart, egy kiáltás,

melly azt mondja : „Emlékezzél esküdre!“ megforditja a csata sorsát. Fele elhull a seregnek, de a másik fele győz.

És mindenütt, merre nézesz, nehéz csatákat látsz. Csatát a Tisza jegén, véres harczot a folyam pánczélozott hátán, csatát a sziklás hegytetőkön, csatát sánczok, várfalak közt, városok utczáiban, vértől vörösre festett vizek partjainál, égő falvak éji lángja mellett. . . . . .

Az áldozat panasztalan. A dicsőség nem kérkedik. De panaszszal van tele szája a gyávaságnak s fizetést kér a tolvaj.

A katonák rongyosak, véresek és lelkesültek. . . . .

A diplomata jól érzi magát. Neki nincs lelke. . . . .

A katonának egy gondolatja van, a dicsőség! ha meghal, végsohaja a haza. . . . .

A diplomata azt nézi, merre szökjünk? . . . .

* * *

Debreczenben ezalatt szépen kigömbölyödtek az ábrázatok.

Kik néhány hét előtt futásról, menekülésről elmélkedtek, most egyébről sem akartak hallani, mint háboruról, mellynek soha sem lesz vége.

Az apró emberek egyegy roppant vörös tollal toldták ki fejüket, hogy kilátszassanak a tömeg közül, a ministernek és öcscsének még ez sem volt elég. Nekik egészen vörös kalapot kellett hordani, hogy tudhassa mindenki, miként ők nem félnek a vértől.

Meglehete tudni, hogy mikor lesz csata. Az nap rendesen teli volt aranyos tiszt urakkal a város, kik jól megörzék a haza számára becses életüket, mig a honvéd olcsó életével adózott a síkon.

Ah! Az mennyei élet volt.

Az ember kilencz óráig igen igen nyugodtan aludt.

Az embér, ha honvédtiszt volt, vagy ministerialis hivatalnok, tartott igen csinos társalkodónöket, kik a státus költségén utaztak vele mindenüvé.

Tiz órakor elment az ember a collegiumba, ott hallott iszonyu szép dictiókat, ordíthatott a montagnardoknak, a mennyit tetszett, lepisszeghette, leröföghette az aggodalmaikat kifejezni merész táblabirákat, és coquettirozhatott a város karzati szépeivel.

Azután elmehetett az ember a nagy erdöre, járhatott térdig a sárban és találkozhatott mindenféle ismerösökkel, kik mindig tele voltak szebbnél szebb ujságokkal.

Délután leülhetett az ember kártyázni, elveszthette az utolsó garasát, másnap elküldette magát futárnak és harmadnap ismét ur volt.

Elmehetett az ember az egyenlöségi clubba, ott halálra nevethette magát, mellyért aztán másnap kárpótlásul a Közlönyből halálra unhatta magát.

S ha néha napfényes idő volt, láthatta az ember ama minden gyönyörüséget felülmuló látványt, mint lovagol a minister egy babos lovon, az ő pecsétőre kiséretében

Olly kecsesen, olly possierlich vette ki magát azon a roppant tátoson, hogy az ember semmit sem kivánt egyszerre egyebet, mint, hogy bárcsak tevén látná őt eképen ülni.

— Ugy-e néznek utánam a dámák? kérdé a minister ur pecsétőrét, mert maga nem mert hátranézni, félt, hogy leesik.

— Az egész világ enchantirozva van általad, csak ne csinálj púpos hátat.

— Brrrr! Hogy tele fecskendett sárral ez a griff! Hoho ne, hoho ne. Ki hitte volna, hogy még sarat is lássunk Debreczenben. Nem azért, mintha az itt ritkaság volna, hanem azért, hogy mi itt értük a sáros hónapokat.

— Az igaz. És millyen jó volt, hogy akkor el nem mentünk. Rögtön utána másnap jöttek a győzelmi hírek. S mi néhány rongyos százezerért szinte itt hagytuk pompás, gyönyörü állásunkat.

— Az igaz. Nagyon belevesztettünk volna. Azóta két millónál több fordult meg a kezemen.

— Mennyi van mindössze kiadva?

— Harminczkét millió hat hónap alatt. Az előbbi hat hónap alatt csak hat millióra volt szükség.

— Hát számadás mennyiről van?

— Egy batkáról sincs.

— Nem is fognak követelni?

— Kicsoda? Ez a soklábú országgyülés! Mernek is ezek ellenem szólni. A minap plena sessione mondtam meg nekik: hogy mindnyáját le fogom guillotinoztatni, egy ugyan azt kérdezte tőlem gúnyosan, hogy kiket? Mind azokat, a kik félnek tőlem. Az ember elnevette magát, de én bizonyos vagyok róla, hogy azóta nem tud nyugodtan aludni.

— Csak az a baj, hogy Debreczenben vagyunk.

— Az bizonyos, hogy nagy baj. Ez a nép olly phlegmaticus, olly rettenetes józan, hogy épen semmi crawallt sem lehetne vele inditani. De jussunk csak vissza Pestre! Megvannak még ott az én embereim, kiket két forint diurnumért láthattál a redout előtt órákig orditozni az octoberi napokban. Jussunk csak Pestre.

— De hátha előbb belénk kötnének, mint odajutnánk?

— Gondoltam rá. Az egyenlőségi clubbnak meg van hagyva, hogy dolgozzék erősen. Nyárinak legközelebb macskazenét adatok, az illyesmin leghamarabb megizelíti a pórnép a crawallokat, Kovácsot elfogatom, mint titkos összeesküvőt, vele az egész békepártot, Kazinczit, a Zeykeket, Pálfit, Farkast, azt a rongyos ujságirót ki-

utasitom a városból. Ha ez sem segit, berendelem Hatvanit az ő guerilláival s szétveretem az egész parlamentet.

— Parbleu, ez nem ér semmit, mert meglehet, hogy Hatvanit és a macskazenéző companiát ez a tréfát nem értő publicum meg találná botozni s ez csak azon esetre lehetne elővehető, ha valami eclatans brutaliter támadnának rajtad a gyülésben. De mit teendnél akkor, ha szép lassan, körülkerülgetve, egész szelidséggel olly téren támadnak meg, hol nem csata hanem egy egyszerü dialog, egy nyugodt pertractatio által érheted el megbukásodat.

— Azt nem merik tenni.

— Lehet, hogy nem merik, de akarják. Ezek a súgó-búgó emberek főznek valamit s csak az alkalmat lesik, hogy elejthessenek. Félnek töled és ez rosz biztosság rád nézve. Soha sem szerettem ezeket az embereket. Különös ellenszenvem volt mindig a becsületes emberek ellen. Ezek nem valók politicusoknak. Ezek soha sem azt nézik, hogy mi hasznos, hanem azt, hogy mi illendő. Jó professorok váltak volna belőlök.

— Pah, pah! Félnek és van okuk rá.

— De mégis ha valamit kitudhatnának rád. Teszem föl azt a ládahistoriát.

— Csitt! Lassabban. Nem tudhatnak ki semmit. Különben gondolkoztam felőle.

— Simont megint itt láttam.

— Visszahozta az ördög. Ma megint elküldtem, meg sem hagytam pihenni. Ez ugy hiszem utolsó utja lesz. Egyébiránt te mindenesetre küldd el a feleségedet a lengyelhez. Ijeszszen rá erősen, most tudom, hogy egy fillérje sincs. Sikerülni fog.

Uj lovagok jöttek szembe. A beszéd megszakadt, s nemsokára a nagy erdő szépei egy csapat gavalléron legeltetheték szemeiket, kik közül egy ugy ült a lovon, mintha penitenciából tenné.

* * *

Még az nap este a pecsétör felesége, — egy kis ravasz katholizált zsidónő, — fölkereste a lengyelt, kivel ama mulatságos conferenczián találkozánk, s ki ott olly igénytelen szerepet viselt.

A lengyelnek igen sok gyermeke volt és igen kevés pénze.

Becsületes ember volt és szegény.

Az asszonyság ezt jól tudta s épen erre a körülményre volt szüksége.

— Édes barátom, szólt a lengyelhez, helyet sem foglalva nála, ön emlékezni fog azon estélyre, mikor Laczi véletlenül fölfedezte, hogy valaki a szekrényéből pénzt lopott el.

— Emlékezem.

— A pénz kétszáz pengő volt.

— Ugy mondta.

— Laczi azt hiszi, hogy ezt a pénzt ön vitte el.

— Asszonyom!

— Nekem azt mondta, hogy ön vitte el.

— Asszonyom, ön és mindenki, a ki valaha ismert, tudhatja: hogy én szerencsétlen vagyok, de becsületes ember. Senki egy megalázó tettet nem vethet szememre. Sokszor éheztem, de nem loptam soha. Esküszöm az istenre, hogy nem láttam a minister pénzét.

— Én elhiszem barátom, de Laczi gyanakszik, és Laczinak ez elég arra, hogy önt befogassa.

— Engemet? Minden alapos ok nélkül. S ki adott neki erre hatalmat? Ez nem történik sehol.

— Hja barátom. Itt nem ugy megy mint másutt. A minap, azaz, hogy jó minap, azelőtt mintegy hat héttel, Laczi Szemerének egy biztosát csukatta be, csak azért, hogy ötet ministernek nem titulálta, most is ott ül és hihetőleg ott fog ülni, mig Szemere érte nem jön. Tegnapelőtt pedig tulajdon titoknokát csukatta be, a mért az Esti lapokba mert irni.

— De hiszen az szörnyüség.

— Nem tagadom, hogy az. Én önt sajnálom, önnek gyermekei vannak és ön nem tudná öket hova tenni, ha fogságra jutna.

A lengyel szemeibe könnyek gyülekeztek.

— Minő méltatlanság — minő gyalázat!

— Egy esetben ki tudnám önt menteni, ha tudniillik azt a szint adnók a dolognak, hogy ön csak tréfás bizalomból vette el azt a pénzt Laczi fiókjából s később visszaadná.

— De nekem asszonyom nincs, nem is volt annyi pénzem régtől fogva.

— Arról lehetne tenni. Ön irást adhatna magáról, hogy a pénzt Laczi fiókjából elvéve, azt, mihelyt lehet, neki visszafizetendi.

— Azt asszonyom, nem fogom tenni.

— Akkor a pénzt lesz ön kénytelen előteremteni.

— De hol vegyem azt asszonyom?

— Azt én nem tudom. Hanem arról biztosíthatom önt, hogy ha holnap reggelig vagy a pénzt, vagy irást nem fogja kézbesíteni Laczinak s az egészt bizalmas tréfára nem igyekszik forditani, délre a börtönbe kerül.

— Rajta leszek asszonyom.

— Isten önnel.

Az asszonyság eltávozott, a lengyelt egyedül hagyva síró gyermekeivel.

* * *

Másnap reggel a ministernél látjuk az asszonyságot. A minister még negligéeben volt.

— Voltam a lengyelnél, monda, az ember sírt, megijedt nagyon. Igen fél az elfogatástól. Egy óra mulva itt lesz. Pénze nincs, kénytelen lesz irást adni magáról, hogy az ön pénzét elvitte. —

— Igen jól van. S azzal rögtön küldöm őt Galliczia szélére olly megbizással, melly miatt kénytelen lesz magát rejtve tartani. Mihelyt távol lesz, előlépek az irattal, nagy zajt ütök : hogy az én emberem megszökött és engem meglopott. Az a bizalmasság, mellyel házamhoz ki- s bejárt, valamint saját elismerése tökéletesen valószinüvé teendik a mesét. A ki nem hiszi, azt hazaárulónak kiáltjuk s veszve van. A feltörött ládák neki fognak beszámittatni.

A minister ur tovább is igen kedélyesen mulatott a fentisztelt hölgygyel, de a mi inkább tartozván a romantica, mint a historia köréhez, hallgatunk róla, mig egy férfias koczogtatás az ajtón ismét historicummá teszi az elbeszélést.

A lengyel volt, a ki belépett.

A minister ur nem tudta millyen arczot csináljon egy hirtelen, bár azt már hetek óta betanulá, de a lengyel komoly arcza kissé zavarba találta hozni.

— Uram. Szólt a lengyel hidegen. Ön rám gyanakszik, hogy kétszáz forintját elvivém s fenyeget, hogy megbecstelenit, ha viszsza nem adom.

— Nem nem öcsém, vága közbe confidens hangon a minister. Látod, nem értesz, az a pénz nem volt az enyém, nekem arról számolnom kell. Én tudom, hogy te azt most vissza nem adhatod.....

— Kérem, vágott közbe a lengyel, az asszonyságot észrevéve, e párbeszéd nem igényel tanukat.

A minister intett az asszonyságnak s az félrevonult az előszobába, az ajtót félig nyitva hagyva. Ez szokás volt az udvarnál.

A lengyel hideg vérrel becsukta az ajtót s közellépett a ministerhez.

— Uram. Ön igen jól látszik tudni, hogy a szegényt mindenkinek és a hatalmasnak mindenkit szabad bántani.

— Ne tüzelj öcsém, ne tüzelj. Hisz nem akarlak én megenni. Elhiheted, hogy iratoddal én vissza nem élek, csupán a magam igazolására akarom azt felhozni, a legbizalmasabb privát conferentiában. Csak néhány sor elismerés, azontul ne legyen semmire gondod. Már el is van készítve, csak alá kell irnod.

A lengyel, a nélkül, hogy a minister szavait feleletre méltatná, elővette tárczáját s belenyult.

— Ah, vagy már el is készitetted, annál szebb, nem tesz semmit. Azért jó barátok maradunk.

A lengyel büszke megvetéssel számlált le tárczájából kétszáz pengőt az asztalra.

— Itt van a pénz.

A minister elhült, elsápadt. Nem tudott, mit szólani.

— Itt van, számlálja meg. Nem csaltam-e meg.

— Hogy juttottál hozzá? dadogá csalatkoztában az ember.

— Nem volna ugyan senkinek gondja rá, de elmondhatom. Eladtam gyermekeimnek minden ruháját, el megholt nőm jegygyürüjét; a mi ki nem telt, azt Dembinszkitől kértem fel kölcsön becsületszóra, s ő adott, mert tudta hogy lengyel vagyok, s a lengyel becsület tiszta. Most tegye el ön e pénzt.

— De én nem igy akartam ezt. Nekem soha sem kellett volna e pénzt megadnod, csupán elismerned, hogy elvivéd.

— De nem vittem el, kiálta a lengyel és szemei szikráztak, én hazudni nem fogok. E pénzt nem az adós fizeti hitelezőjének, hanem a megtámadott utas fizeti az utonállónak váltságul életéért. Tegye ön el.

— Takarodj! vidd pénzedet. Hadará a minister, kinek jó vastag böre volt sértések elszivelésére, s a pénzt a lengyel markába nyomta vissza. Elmehetsz!

— El fogja ön venni?! Vagy azt várja, hogy az arczához vágjam? Ordíta az dühtől sáppadtan.

— Mit jelent ez! szólt a minister visszahökkenve.

— Ez azt jelenti, hogy illyenkor becsületes ember kardjához nyúl és megverekszik.

— Ah, barátom, nekem nem elvem a párbaj, ezt már kimondtam az országgyülésen. A párbaj aristocraticus institutio, és én testestül-lelkestül democrata vagyok.

A lengyel fogait csikorgatta, minden izmai reszkettek a bosszutól.

— Ön egy — — nyomorú gazember!

Magát e kifejezést négyszem közt bizton eltürte volna a minister, de a lengyel olly elökészületeket kezdett tenni ökleivel, hogy Laczi jónak látta a csengetyü felé retirálni.

— Most elfogathat ön, de tudja meg, hogy Dembinszkinek elmondtam, mire kell nekem e pénz.

A minister mérgesen harapott ajkaiba, s ujjaival hosszu szakállát borzolá.

— Itt van, szólt a lengyel, a pénzt a törpe lábaihoz vetve. Szedje fel ön! S egy tekintetre sem méltatva többet a kormányférfiut, eltávozott, valamennyi szobaajtót ugy csapkodva be maga után, hogy a ház rengett bele.

— Tervünk füstbe ment, szólt az asszonyság belépve a szobába, hol a minister lehető legnagyobb léptekkel nyargalt fel s alá.

— Beszélt kegyed tán vele?

— Megállitottam. Hallani sem akart engesztelődésről. Azt mondja, visszamegy Lengyelországba, ott legalább becsületes ellenség teszi fogságra politicai vétekért, mig itt hóhérszerepre jutott zsebmetszők üldözik olly vétekért, mellynek gyanuja is megölő.

— Ki hinné, hogy ezek a lengyelek mind olly borzasztó dölyfösek! És épen ez? ollyan földhöz ragadtnak látszott. Semmit sem lehet velök ostoba kevélységök miatt kivinni.

— Más tervet kell kigondolnunk.

— Már készen vagyok vele.

— Halljuk.

— Az egész Zichy-féle ingóságokat elárvereltetem, igy nem tudják meg, mi hiányzik belöle? és jogot nyerek a pecsétek feltörésére.

— De hátha a táblabirák bele szólnak.

— Letorkolom öket. Ich kenne meine Pappenheimer. A ládák uj felbontása saját hivatalnokaim előtt megy végbe, s azok, ha kell, ollyan visum repertumot adnak róla, a millyet dictálok nekik.

— Ezt még sem tanácsolnám. Azok ott a szegletházban erősen fújják ön ellen a követ. Félő, hogy az árverés által gyanút kapnak. Hiba lesz, önnek fegyvert adni ellenei kezébe.

— A gyülésen letorkolom öket, ha pedig lapban támadnak meg, betiltom lapjukat.

— Én nem mernék hozzá fogni.

— Mert nem ismeri öket, ugy mint én.

— Mert jobban ismerem öket, mint ön.

* * *

Másnap meglehetős kurta placatok hirdeték, hogy a rendőrség szállásán a Zichy-féle holmik árvereztetni fognak.

Az emberek a falra s onnan egymásra bámultak, mindenki kérdezett, senki sem felelt.

Várták az országgyülést, reménylve, hogy ott fel fog világositatni e váratlan dobraütés, mellynek okát senki sem tudja.

Ugy történt.

A reggeli ülésben több képviselő méltó méltatlankodással szólalt fel, felvilágositást kérve ez ügyben a bizottmánytól.

Elmondák, hogy ez árverés törvénytelen. A megöltnek törvényes itélete nincs, vagyonait elfoglalni senkinek nem volt joga, mig rendes processusa le nem foly, akkor is gyermekei részét előbb el kell abból különözni, mielőtt valaki rá tehetné kezét.

Elmondák, hogy ez árverés oktalan. Aranyat és ezüstöt elprédálni illyen időben kétséges papirosokért esztelenség, midőn

ugyanollyan papirosokat harminczkét nyomda ingyen készit a kormánynak.

Elmondák, hogy ez árverés rendetlen. Ez nem tartozik a rendörministerium köréhez, hanem a pénzügyministeriuméhoz.

Elmondák, hogy ez árverés nemtelen. Máskor az elitélt köntösein a hóhérlegények osztoztak s most egy országgyülés fogja-e azokat elkótyavetyélni.

A szónokok határozottan, becsületesen beszéltek, látszott rajtuk, hogy érzik, miként fejükkel játszanak, de az is, hogy végtére le akarják onnan rázni az oda ült hydrát.

A minister valamennyi beszéd alatt folyvást mosolygott, és billegette fejét, mint egy gypsz pagódli s minden nyomosabb kifakadásra egyegy „hm, hm, — ej ej, — lám lám“ interjectióval válaszolt.

Végre fölkelt ülőhelyéből s miután magáról először egy piros galléru szürke köpenyeget, azután egy felső s végre egy alsó kaputot levetett, elkezde dictiózni.

Elmondá, hogy ő a kormányzónak legbenső barátja, és hogy ő a respublicát a legtökéletesebb alkotmány formának tartja, s hogy ő mennyit küzdött már a szabadságért, s mennyit fog még érte küzdeni, hogy ő Debreczen várost mennyire tiszteli, azt millyen strategice nevezetes pontnak tartja, mint fogja egykor körülsánczoltatni. Hogy ő a fiatalságnak mekkora barátja, hogy a haza üdvét egyedül azoktól várja. Hogy a ráczok millyen kegyetlen ellenségei a magyarnak és hogy Perczel hogy fogja őket megenni. Hogy ő az országgyülésnek millyen imádója in solidum néhányak kivételével, melly nehányak szüntelen azon törekednek, hogy a hazát elárulják, hogy bármi áron kibéküljenek, hogy a hadsereget eladják, hogy Debreczenből elszökjenek, hogy Olmüczbe levelezzenek és a kormányzót kisebbitsék, a ki ő neki legbenső barátja elannyira, hogy a ki öt megbántja, az a kormányzót bántja és igy az egész hazát bántja, a miből természetesen következik: hogy a kik az ő ellenségei, azok ellenségei a hazának, azok hazaárulók, azokat le kell nyakazni. A mi végre a kérdéses tárgyat illeti, tudatja az országgyüléssel azon jogkifejezést, miszerint a „res servando non servabiles“ (tartva nem tartható dolgok) azoknak gondviselője által bármikor eladathatnak.

„Éljen! éljen. Vivát! Dobre ránó! hangzott minden felől, ordított mindenki mindenféle tónusból és nyelvből, tán koszorút is hánytak a szónokra, ki most egyenként ismét felszedé leszórt öltönyeit s fejével billegett, mint egy gypszpagódli.

Az interpellans képviselők ugyancsak szerencséseknek tarthaták magukat, hogy a második emeletről az ablakon fejtetőre le nem hajigáltattak.

Mi pedig ezuttal megtanulhattuk, hogy az arany és ezüst bizonyos fajta emberek kezeiben el nem tartható portéka.

„Res servando non servabiles“. Mint a minister ur bevallá.

* * *

Utban voltam. Kardszagon, még lovakat váltottak, betértem a vendéglőbe, midőn unatkozásaimból szörnyü zaj riaszta fel. Kocsizörgés, kardzörgés, ajtózörgés, káromkodás és tudja a jó ég mi mindenféle emberhalált jelentő hangok nem.

Már resignálva voltam arra a gondolatra, hogy vasasnémetek rohanták meg a várost, midőn felpattan az ajtó s belép rajta egy rettenetes apró ember egy rettenetes nagy szál karddal az oldalán s világverő lármával szidja a kellnereket, marqueureket, vendégfogadósokat és mindenféle szolgálattevő lelkeket Kardszag városában, a miért öt kész ebédre nem várták reggeli tiz órakor.

— Én futár vagyok! Egy futárral igy bánni hazaárulás. Én önöket feljelentem, én önöket leguillotinoztatom! A haza megszabaditóival igy bánni!

A kocsmáros végre nagy alázatosan jelenté a haragos urnak, hogy egyszeribe készen lesz egy egész pulyka. —

— Még két font rostélyos! vága közbe a haza egyik megszabaditója.

— Igenis és egy fél kuglihupf.

— Ha egész volna, jobb volna.

— Lehetne tán addig valami melettet készíteni.

— Három adagot. Bátran.

A kocsmáros nézte : hogy maga van-e az ember, vagy még vár valakit?

— Most kaptunk fris kecsegéket a Tiszából — szólt kétkedve a kocsmáros.

— Igen? Abból is öt fontot halászlével. S kerítsen egyuttal valami finom konfektet. Nini, kiálta a távozó kocsmáros után, ott künn egy nyúlat láttam lóggni, azt pörkölje meg.

— De könyörgöm, az sokáig fog tartani s a lovak már itt vannak.

— Én parancsolok, ön engedelmeskedik! Addig is hozzon ide két palaczk madeirát. Sietve!

A kocsmáros szaladt, az apró férfi pedig hátratett két kézzel büszkén sétált fel s alá a hosszu szobában, véghetetlen sokat tartva arra, hogy kardjával mentül nagyobb zajt csináljon.

A bor megjött, a kis bőrben lakó nagy férfi csaknem az órrom alá tette a czifra palaczkokat, s mikor töltött belőle, rám nézett, mintha mondta volna : láttál-e már ollyan embert, a ki Madeirát iszik? Pedig jobb lett volna, ha a kocsmárosra nézett

volna illyenforma kérdéssel : láttál-e már ollyan embert, a ki megissza a czukorral és spiritussal kófernyált kerti vinkót Madeira képében?

Az ember olly impertinens volt, hogy lehetetlen volt bele nem kötnöm.

Pro primo a kalapjáról akkora vörös toll lóggott le, hogy az ajtót sohasem csukhatta be maga után, a nélkül, hogy azt oda ne csukta volna. A kardját valaha akkor csinálták, mikor két kézre szokták fogni a pallost, akkor sem az ő számára. Czizmái hónaljig értek, miket sarkantyúk diszesitének, minőket a hochselige Ritter Fridolin viselhetett. Tulipiros bársony mellényének mindenik zsebéből egyegy nehéz aranyláncz csüggött ki s humoristice kötött shawlja csokrából nagy patheticus vatermörderek meredtek elő, különösen kedves ellentétlen a rendkivül czirmos ritka szakállu mongol ábrázathoz.

Mondom, hogy bele kellett kötnöm.

— Ugyan kérem, szólitám meg, hová tetszik utazni?

Az ember felém fordítá arczát, végig nézett, lábát előre veté és szólt kemény, szétmorzsoló hangon.

— Azt ne merje ön kérdeni, tudja ön, mert az statustitok s ezzel kardja markolatára csapott merészen, mintha azt akarta volna tudtomra adni, hogy e titkot fegyveres kézzel is kész megőrzeni.

Azután felemelé poharát és magas leereszkedéssel kihörpenté.

A kerti vinkónak az a jó tulajdonsága van, hogy az ember nem részegszik meg töle, hanem megbolondul, kivált ha czukor és spiritus van közé főzve, tökéletesen, de legkivált akkor, ha az ember különben is meglehetősen bolond.

Az én futárom is majd igy járt.

Az első pohár után mindjárt keresztbe álltak a szemei, odajött hozzám, és barátjának nevezett, megszorította kezemet s kérdezé : hogy tudom-e hogy ő miért megy most Pestre?

— Hát Pestre tetszik? Nem tudom miért? nem is találgatom.

— Tud ön titkot tartani?

— Nem próbáltam. Meglehet.

— Tehát tudja meg, hogy én fontos irományokat viszek itt a zsebemben. Látja.

— Látom, vigyázzon ön, hogy el ne veszítse.

— Oh attól nem tartok, mert Szolnokon mind valamennyit bevetem a kályhába, hogy ha elfognak, nálam ne kapják. Nem nagy tüzet ad ugyan ki, de az én hátamat meglehetős borsódzásoktól menti meg. — Szólott a nagy férfiu tréfásan és ivott.

— De hát ez esetben kár is kegyednek Pestre befáradni, ha depescheit már Szolnokon utba igazitja.

— Hm. Nem csupán ez irományokkal vagyok küldve. Látja

ön a többi közt ezt a rózsa szinü levelkét, ez bizonyosan nem státustitok, ugy-e bár.

— Ugy gondolom.

— Találja ki, ki küldi e levelet.

— Kis Péter? — nem az. — Nagy Pál? — Az sem. — No ugy nem találom ki, hogy kicsoda.

— Haha! hát nem ismeri az irást? Hisz ez a minister ur irása.

— Valóban az övé.

— Igen ám, ő ezt egy szép hölgynek küldi. Hanem ez titok.

— Tudom. Bizonyosan valami finom összeesküvés.

— Dehogy az. A minister szerelmes. Egy hajfürtét küldi-e levélben ama szép hölgynek. Ezzel kell Pestre bemennem minden héten egyszer.

— Tehát azért van ő ollyan kopaszra lenyirva?

— Azért ám, az a szép hölgy pedig rendesen a kandallóba veti a levelet olvasatlanul, egyszer már le is dobatott a grádicson, azóta csak a portásnak kézbesitem. Szólt a nagy férfiu ama kis compediumban őszintén, és ivott.

— De hát visszatérőben nem veszik öntől számon hivatalos eljárását? kérdém.

— A státus dolgaiban tetteket senki sem, hanem a minister ura maga levelére annál inkább sürgeti a választ. Én azonban megveszek Pesten a fodrásztól egy csinos hajfürtöt s válaszul azt hozom neki vissza, mit is ő rendesen arany medaillonba zárva az inge alatt visel.

A testileg kicsiny férfiu rettenetesen kezdett ez ötletre nevetni, jó kedve csupán az által zavartatván meg, hogy a korcsmáros és pinczérei bejöttek teriteni, mire ő ismét előkelő minákba kezdte szedni arczát, szidta a pinczéreket, hogy miért ollyan lusták, már egy órája, hogy itt van, még sincs semmi. E philippica csak azért volt megkezdve, hogy legyen oka a testileg kicsiny férfiunak egyik óráját a másik után kihuzni zsebéből, azokat füléhez tartani, felhuzni s más egyéb módon fitogatni.

— Szép órák, mondám.

— Hehő. Elhiszem azt. Egyik nyolcz köre, másik tizenhatra. Minő emaille! Zichy-féle mind a kettő.

— Igen? Res servando non servabilis?

— Harmincz forintért vettem mind a kettőt, testvérek közt is megér egy háromszázat. Nem tubákol ön?

E kérdés csak azért volt hozzám intézve, hogy legyen miért egy gyönyörü burnótszelenczét előhuzni a zsebből, melly egyetlen achatból faragva s arannyal gazdagon befoglalva, egyike lehetett a muzeumi ritkaságoknak.

— Ez is res servando non servabilis?

— Igen, hat forinton vevém, már igértek értük hatvan aranyat. Ez a gyürü is onnan való, de ezt nem vettem. Valóságos opál, ritka nagyságu, ezt Laczi adta, mikor a lakatost hoztam neki, hanem ez státustitok, ezt megbocsát ön, de el nem mondhatom.

Hozták az ebédet. A kis férfiu neki ült, magam pedig elmentem egy helybeli ismerösömet felkeresni. Egy óra mulva vetödtem haza. A kis férfiu akkor is ott ült, elötte üres tálak és üres poharak. Már ekkor annyira volt, hogy nem ismert rám.

A kocsmáros számolta az étkek árát, én pedig azt vetettem fel magamban, hogy ha a nagy férfiu illymódon látna hozzá, mennyi idö alatt enne meg egy nyolczvan ezer föből álló ellenséges hadsereget munitió és patrontás nélkül.

Végre kitámolygott a haza egyik megmentője várakozó furmányosához, köpenyét, kardját táskáját odabenn felejtve s azokért egyenként küldözve be a fogadói szolgákat. Mikor elvégre már fenn ült, még egyszer beizent, hogy hivják ki már azt a részeg gazember futárt onnan belülröl, mert ö nem vár egy perczig sem reá tovább, s csak miután esküvéssel bizonyiták neki, hogy az a futár ö maga, resignálta magát jelt adni a kocsisnak az indulhatásra.

Percz mulva elnyelte a porfelleg rohanó szekerét. Az ajtóban álló nénémasszonyok ezer áldást sohajtának a haza egyik megmentője után, ki olly sietve rohan és a haza üdvét viszi magával. Isten veled hökeblü utazó.

Sit tibi terra levis. Azaz, hogy a szekerednek.

* * *

Ezenben furcsa dolgok kezdtek történni Debreczennek városában.

Estenként egy piaczi boltban transparent felirat elött lehete látni egy sereg minden szörü színü embert, a holott is egy kis félives lapocskát árult egy kis kerekhasu könyvárus jó három krajczárért igazi pénzben.

E három krajczárért csodadolgokat olvashatott az ember.

Nem volt az elött semmi szent, még a minister ur maga sem. Ki elött félelmesen hajolt meg az egész országgyülés, ki imponált a kormányon, ki parancsolt egész Magyarországnak, azzal egy kis, tenyérnyi, sajtóhibákkal teljes ujságocska szembe mert állani, hogy egyetmást számon kérjen töle.

Az eset olly hallatlan volt, mint csudálatos.

Hogy egy kis, sajtóhibákkal teljes garasos lap a korlátlan hatalmu minister hajába merjen kapni.

Minden elkövettetett, hogy e botrány megszüntettessék.

Fenyegettetének a lap kihordói, hogy agyonköveztetnek, de e fenyegetés nem hozathatott teljesedésbe azon csekély okból, misze-

rint az ehez megkivántató köveket harmincz mérföldnyiről kellett volna odaszállitani.

Tartatának egyenlőségi gyülések, miknek resultatuma azon kegyes ohajtás lőn, hogy bárcsak itt folyna a Duna, hogy azon lap iróit bele lehetne hajigálni.

More patrio követeltetett a cautio, ugyanakkor, midőn maga a kormánylap sem tette azt le. Mind hiába, másnap a cautio is készpénzben le volt téve.

A lap ócsároltatott uton utfélen sajtóhibái és vádjai miatt. Hasztalan, másnap még több sajtóhibát s még több vádat hozott a minister ellen.

Indittattak meg ellene hasonló formatumban fogdmeg lapok a minister ur saját vezetése mellett, hanem az előfizetők nemsokára instantiát adtak be hozzá, hogy fordittassa le magyarra, a mit ir, mert persául nem értenek.

Utoljára nem volt mit tenni egyéb, mint az országgyülés elébe adni a dolgot s sajtópert kivánni a méltatlan rágalmak ellen.

A szerencsétlen ujság földig gázoltatott. A fekete földig!

És elrendeltetett ellene a szigorú, törvényes vizsgálat.

A vizsgálat soká tartott, a sajtóhibás lapocska azzal vádolta a ministert, hogy nem bánt tiszta kézzel az ország által reá bizott vagyonok körül.

A dologság borzasztó volt. A vizsgálat igen sokáig tartott.

A melly nap a vizsgáló bizottmány referálandó volt, már azt előre tudta mindenki. A karzatok tele voltak uri hölgyekkel, kik már reggel hat órakor beültek, hogy helyet kapjanak.

Künn a piaczon nézdelték a helyet, hogy hol fogják felállitani az akasztófát, hány foga lesz annak, hogy minden ujságiró rá férjen, a ki a ministert bántotta.

Tulajdonképen csak az volt még kérdés, hogy valljon akasztatni fognak-e azok, vagy guillotinoztatni?

A várvavárt óra végre megérkezett, az ülés megnyittatott.

Jelen voltak a minister ur és párthivei, magasan ragyogó ábrázattal, fennhangon kaczagva, handabandázva és ingerkedve.

Jelen voltak a meggázolt férfiak is, kik mertek a minister ur ellen szólni, meghúzódva, lenézve mindenkitől érdemeik szerint. Hátraültek szegények és lehuzták fejüket, hogy szemeik ki ne égjenek a szégyen miatt.

Felállt végre a vizsgáló bizottmány elnöke. Alacsony ősz ember, becsületes magyar arczczal s elmondva vizsgálatai eredményét, feszült várakozás közben, előadását azzal rekeszté be : hogy a megvizsgált holmiken kétségtelen eltulajdonitás nyomai látszanak!

Az emberek egymásra néztek, össze-vissza hüledezve, hallgatás lön, a szunyogrepülést meg lehete hallani.

Az ősz férfiu azt hitte, hogy nem fejezte ki magát elég világosan s ujolag ismételé.

— Itt nem vétkes hanyagság, hanem világos lopás kérdése forog fenn s kezével esetleg-e vagy kész akarva? egyenesen a minister felé mutatott.

Az, mintha egy sulyokkal csaptak volna a feje lágyára, hanyatt esett székében és néhány perczig meg volt halva.

A mint föleszmélt, azon vette észre magát, hogy egyszerre tizen beszélnek hozzá.

A ki csak szóhoz juthatott, válogatva, nem válogatva a szót, szidta, mocskolta, és legjobban szidták, mocskolták elvbarátai, kik mindent elkövettek, hogy e tett részeseinek ne látszassanak.

Végre a sok tépés, marczonglás és püfölés után szóhoz juthatott ő is, de ekkor meg olly furcsákat beszélt össze-vissza, hogy mindenki elkezdett rá fennhangon kaczagni.

A publicumnak mindegy volt, akárkin történt a scandalum. Látvány volt elég. A scena váratlanul ugyan, de azért drolatique végződött.

A minister e felvonás alatt tökéletesen pulverizáltatott.

Midön a teremből eltávozott, az ugyane nap kinevezett főápolóné nyujtá neki karját támaszul, mire a debreczeni civis azt jegyezte meg, hogy a főápolónő a legelső massacrirozott sebesültet hivatalos gondviselése alá veszi.

Látszott tagadhatlanul, hogy e jelenés után az országgyülés nyakára nött a minister urnak.

Estig tartott a privát conferenczia a rendöri szálláson ez eset után s még azon éjjel gyors futár küldetett titkos missióval Hetveni urnak utána.

* * *

Meredek havasok állják körül Abrudbánya városát. Hegy hátán hegy, mint megöszült óriások, emelkednek szerte hóval fedett ormok, miknek szakadékain feketésen zöldel a hóban lakó fenyö.

A sziklákon járatlan ösvények vezetnek keresztül-kasul, néhol a hegyek éles gerinczein futva végig, honnét a ködös mélység fenekét nem látni, másutt meredeken alig tartó lépcsök viszik tovább a veszélyes utat mélybe és magasba, a tajtékot verö hegyi patak mély örvénye fölött egyegy keresztül döntött fa revesedö törzse az átvezetö híd. S lenn, lenn a viszhangzó mélységben egy egyenes ut visz két magas sziklafal között, keskenyen, rögösen a bányavárosig.

Ez uton látjuk haladni Hetveni urat az ő csapatja élén.

A csapat rendetlen, utjában lármáz és veszekszik, ruházata a hány, annyiféleképen, hanem a tiszt urak, kik világért sem elegyítik magukat a közkatonaság közé, annál ragyogóbbak, öltözetük piros prémes zöld dolmány, ezüsttel és vörössel, a hol csak lehet, kihányva. Maga Hetveni ur arany gallért visel.

Csupán egy kis csapat tart szigoru rendet. Vezérük fiatal, komoly, lelkesült arczu ifju, maguk a fiuk mind olly érettek, olly okosak. Tán mindnyájan egy tanoda egykori tanitványi. Szórakozva mennek, hangot csak lépéseik taktusa ad.

Utánuk ismét ágyúk és ágyúszekerek, mik körül sem tüzér, sem fedezet.

Hetveni ur meghallá, hogy a magyar kormány a békülni kész románok lefegyverzésével foglalkozik Abrudbányán s rögtön sietett oda hivatlanul, kéretlenül, az alku pontjaiba beavatkozandó.

Még eddig a merre járt, a legjámborabb oláhok közt, kik soha a magyarra egy rosz tekintetet nem vetettek, mindenütt sarczot vetett a békés falvákra. Tudta, hogy az oláh pórnők arany és ezüst pénzeket viselnek felfüzve. És gyüjte aranyat és ezüstöt.

Most ugy hivé, itt az idő Abrudbányára jönni, hol hite szerint sok aranynak kell lakni, — miután az oláhok leteszik a fegyvert. Azelőtt nem igen volt passiója őket meglátogatni.

A románok nagy része e közben már megadta magát s fegyvereit a békekövet kezeibe tevé, ki erős szavakkal igérte nekik a multak feledését és közbocsánatot, ha ezentúl békében maradnak.

A békülés legszebb folyamában érkezék meg Hetveni ur éhes csapatjával s saját kincsszomjával s megállitja az alkudozásokat.

Követelései botrányosak voltak.

Magyar vagyok, nem akarom azokat leirni.

Elég annyit mondanom, hogy azokat saját békekövetünk undorral utasitá vissza.

A guerillavezér azonban nem volt az az ember, ki szép szavakra hallgatni szokott.

Fegyvereseit azonnal csatarendbe állitá, bevezette a fegyverlerakás szinhelyére s a fegyvertelen oláhok közé lövetett vele!

Ha egy századdal később mondaná el valaki e tényt, azt felelnök rá, nem, az nem igaz, illy alávaló tett magyartól nem származhatott soha! De emlékezetünk még nagyon élénk s a mik ezután következtek, sokkal inkább el vannak terjedve, mint hogy valamit el lehetne belőlük titkolni.

E galád megrohanásra, mintha a föld okádná ki a harczosokat, ezrei és ezrei támadtak elő a fegyveres románoknak a körülfekvő bérczeken, kik gyanusan várták a békülés kimenetelét s még nem tevék le a fegyvert, s most boszura lobbanva fogták körül a

guerilla-sereget, mint egyetlen jelszóra, kürtök rivalltak mindenfelé s vérengző orditás.

A békekövet még csillapitani akarta öket, de azt mint árulót darabokra tépték s a guerillákat beüzték a városba.

Ha katona lett volna, ha magyar lett volna, utolsó csepp vérig védte volna a szerencsétlen várost, mellyre vészt, pusztulást idéze, de nyomoru korcs volt a silány s meg sem állapodva futott serege előtt, meg sem állapodva, hátra sem nézve, hanem karddal vagdalva azokat, kik előtte akartak szaladni.

Csak egy csapat nem futott el, csak egy csapat állt ki a fenyegetett város védelmére, a komor, hallgatag ifju kis serege.

Kétszer nyomta vissza a százszor nagyobb túlerőt, mig végre az oláhok elfoglalták ágyúit.

— Ne hagyjuk ágyúinkat fiuk! kiálta megvillantva véres kardját az ifju hös s elszántan a küzdő tömegbe rohant. Még egyszer elverte öket ágyúiról, tért hagytak körüle s csapatja körül a visszaszórt oláhok s azután fölülről a hegytetőről kövekkel hajigálták öket agyon.

Igy esett el korunk egyik legszebb tehetsége, kiben olly forró szív, olly magas észszel volt párosulva, — hozzá és seregéhez nem méltó csatában, ágyúit és becsületét védve.

Ez ifju hös — Vasvári Pál.

E rövid ellenállás után a felbőszült nép a martalékul vetett városra rohant.

Mi történt azután? Ne kérdjétek.

Azt tudni nem jó emberi léleknek.

Fátyolt reá, sürü fátyolt. Beszélnek ugy is eleget a kihulló könnyek a kihullott vérről.

Hetveni ur 1600 fönyi csapatából — hatvanad magával menekült meg, a többi a szorosokban agyonköveztetett, a nélkül, hogy csak egy puskalövéssel védhette volna magát.

Abrudbánya most leégetett laktalan rom.

Néhány nap mulva felkötött karral részvétgerjesztőleg járt Debreczen utczáin Hetveni ur papagájszín uniformisában.

És a minister urnak rettenetes rosz kedve volt.

* * *

Ez utóbbi eset nagyon elevenig ható csapás volt a ministerre.

Nem illyen véget szánt ö a gonddal és előnyökkel szerkezett guerilla-csapatnak.

Mint hajdan Napoleon, ugy akart ö megjelenni ezek szuronyai mögött az ellene támadt országgyülésen, de kegyencze elrontotta a tervet.

Még egy desperatus kisérletet próbált azután meg az országgyülés ellen, de az is siralmas eredménynyel végződött.

Lázitó czikkeket iratott bérenczlapjaiban saját sanscrit nyelvén és még sajátabb sansesprit modorában az országgyülés tekintélye ellen, mellyben annak feloszlatását sürgeté, még pedig rögtöni feloszlatását, nehogy ideje maradjon az ő fejére kimondani az itéletet.

De pórul járt czikkeivel, mert az országgyülésen megmosdatták értük és nem törülgették meg utána, a herculesi nemzetőr generalis plane „gazember"nek nevezte öt minden circumscriptio nélkül egész pereputyjával együtt, melly kifejezést ugyan az elnök imparlamentarisnak nyilatkoztatott, de mellyet a jelen volt publicum osztatlan applausussal fogadott.

A czikkiró, hogy mind ezek általi sértetlenségét s egyszersmind az egész gyülekezet iránti lenézését kitüntesse, a tartott szellemi püfölések közben felkapaszkodott a gyülterem contignácziós kathedrájába s onnan kaczagott alá, fejét mindenféle oldalra billegetve, mint egy gipsz pagódli, mindaddig, mig a sértegetett rendek elkezdtek neki mogyorót hajigálni fel, mint szokás a menageriákban kalitkázott bohókás evetkéknek és tengeri macskáknak mogyorót hajigálni.

Erre megszégyenlette magát és lekotródott.

Ez történt april 12-kén.

Másnap ki kelle mondatni az itéletnek a hütlen minister fejére, kinek letüntével, a kormányon elhatározó majoritásban maradandott a békepárt, de másnap és harmadnap egészen más dolgok történtek Debreczenben, miknek auspiciuma alatt a minister gyöngyen megmenekült.

Volt-e e másnapi eseményeknek összeköttetése az előbbiekkel, vagy sem? Miért kellett azoknak közvetlenül másnap bekövetkezniök, azt mi nem akarjuk feszegetni, annyi bizonyos, hogy azok megtörténte után a ministert a gyémántokért senki kérdöre nem vette.

* * *

Hová levétek ti napjai a ragyogó dicsöségnek, hová lettél te höstettekben gazdag időszak, te hír mámorával ittas év?

Elmultatok, elenyésztetek.

Hová levétek ti hősei az uj historiának, kiknek neveit két világrész tanulta kimondani.

Elvesztetek, gyászos, nyomorú halállal, nem a harczmezönek dicső halálával.

Hová levétek ti szellemóriások, kik ujjá akartátok alkotni a világot?

Nyögtök lánczok között, vagy futva bújdostok, elhagyva nőt, gyermekeket, hazát, elhagyva az ősi hajlékot s elhagyatva örömtől, reménytől!

Hol vagytok ti thermopilaei hősök, fiai az ifju hadseregnek!

Idegen tartományokban érdemjel-fosztottan bünhödtök nem önbünötökért.

És ti, kik sohasem szerettétek, csak loptátok a hazát, kik játszottatok mindennel, a mi szent; ti a szabadság hamis profétái, hol vagytok, mint folynak napjaitok?

Farsang van. Mulattok ugy-e bár!

Sajó.

ŐRÜLTEK SIRJA.

Észak hegyes vidékén — ott, a hol
A Kárpát e hazába behajol, —
Magára hagyva egy vad szikla áll.
Felhőkbe nyúló orma olly magas,
Hogy élő lény csak a királyi sas
S a zúgó felhő az, mi rája száll.

A szirt tövénél csendben, szabadon
Magányos völgy, árnyas liget vagyon.
A völgy ölében szellők lengenek . . .
És a liget daloktul áradoz,
Miként ha volna lant, szentelt koboz,
Mellyet szelíden megpendítenek.

E szüntelen zengő lant hurjai —
Mellynek zengését olly jó hallani —
A kis pacsirta és a csattogány.
A dalt itt semmi sem zavarja meg,
Csupán a kő, mellyet a förgeteg
Letőr magasan a bércz oldalán.

Igy áll a völgy. Fenn a tető pedig,
Melly a felhők fölé emelkedik,
Nem mutat semminemü életet
A bevagdalt tető, a sas-orom,
Mellyen csak felhő száll meg ollykoron,
Sirkő gyanánt áll a vidék felett.

E sirköven sötét felhő a gyász,
Az irat rajt törés, rom, szakadás
És villámoktól bevagdalt jegyek.
A melly jegyekből kiolvashatók
A sir halotti, a vén századok,
Mellyek alatta sirba tüntenek.

Egy kissé lejjebb a tető alatt
A bércznek arcza más képet mutat.
Egy kis forrás ered szikláiból.
Máskép a táj itt is örömtelen,
Ollyan miként a feldult arcz, mellyen
Szünetlenül könyeknek árja foly.

S nem messze, hol e forrás felbuzog
Kiáll merészen egy vad sziklafok,
Egy a mélység fölé nyuló hegyél.
Emelve rá egy kőkereszt vagyon,
Hol minden reggel, minden alkonyon
Egy ősz zarándok istenhez beszél.

A táj csöndes. A nap épen lement.
Ott áll az ősz setét mezébe fent;
Tekintetével szerte tétováz;
Majd ég felé emelvén két kezét,
Letérdepel . . . s e kép kel a beszéd,
Eképen kel ajkáról a fohász:

„Elhagytam e földet s örömeit.
A föld örömre engem nem derit.
Itt állok én magasan e hegyen —
Lépcső gyanánt szolgálnak e hegyek,
Miken tehozzád közelebb megyek,
Dicső atyám, felséges istenem!

Itt a magasban fényesebb a nap,
A föld sötétebb és homályosabb. —
Megnyilnak itt az égi örömök,
Hisz romjain e bércz szikláinak
Fényes neved vagyon fölmetszve csak,
Fényes neved, a megszentelt örök.

Keblem, miként egy jéglap, olly hideg;
Nem jön hozzá, nem látogatja meg
A földiségnek bűnös melege;
De annál fényesebben felragyog
E sima jégtől a menny s csillagok
Vezérvilágu szent szövétneke.

Lelkem szabad, mint ide fen a lég,
Lefoszlott róla minden kötelék,
Melly a földhez csatolta szárnyait;
Szabad szárnyakkal repülhet feléd,
Ki a roppant világot épitéd
S a csillagoknak milliárdjait.

Csak igy lehet, csak igy lehet nekem
Körüllebegnem a nagy tengeren,
Bölcsességed végetlen tengerén,
Hol minden lépten és minden nyomon,
Az ég boltján, a kék hullámokon,
Hogy jó s igaz vagy, csak azt látom én.“

Igy szólt az ősz fölkelt kebellel és
Ha föl nem hangzik egy vad nevetés,
Örült kaczaj, tovább beszélne még.
„Tovább, tovább, hah, szép szép... ha, ha ha!
Illy szent beszédet nem hallék soha.
Minden szó benne tiszta bölcseség.“

Szól- s föltekint a mélyből oda-lenn
Egy rémes arcz, a mellyen végtelen
Kin- s fájdalomnak tűnik fel nyoma.
Egy arcz, mellyen sebeknek helye forr,
Mellyen csalódás, szenvedés, nyomor
Mélyen rovott barázdákat vona.

„Ki vagy te, mond, — e kép folytatva szól —
A ki hazug beszédet olvasol
A természet könyvének lapjain? — —
Mig ott fent az istent magasztalod,
Más dolgok mennek végbe itt alatt
A föld szinén, sötétlő hantjain.

Imént, nem régen fészkéből kikelt
A kis madár, s olly szépen énekelt,
Hogy rá bámult az alkony és az est;
Tán épen az istent magasztalá.
Eljött az ölyv, és íme fölfalá
A lelkesedve zengő énekest.

Ez-e jósága? . . s igazságáról
Multam könyvének minden lapja szól.
Előttem szent volt becsület s erény
Érettök vérem s éltem áldozám . . .
S a becsület s erénynek aranyán
Én a csalódást s hitszegést vevém.

Nem zúgolódtam és nem csüggedék,
Gondoltam : hisz jó oda fenn az ég;
Mindent, mi most egyszerre elveszett,
Még visszaadja . . . . a tengernyi bajt
Öröm napokkal adja vissza majd,
És kamatostul mindent megfizet.

S eljött a rég ohajtott perczenet:
Föld és pokol egymással harczra kelt.
A szörnyü harczban én is ott valék.
Csatáztam . . . s azt nyerém jutalmamul,
Hogy a szabadság szent zászlóibul
Egy tépett rongyot én is elhozék. . . .

Ki vagy, kinek most is e harcz után
Isten jósága zeng fel ajakán?
Te ember nem vagy; ember nem lehet
Ollyan természetü, miként az eb
Melly annál nyájasb és hűségesebb
Mentől többet kinozták, — s szenvedett.

Mi gondolat szállá meg lelkemet? . . .
Hah, ugy van . . . ugy . . . amott a bércz felett
Az isten vagy, ki fennállasz s beszélsz . .
Minthogy az ember többé nem szeret,
Magad magadnak dalt, dicséretet
Mondandó, emberképet öltözél.

De szűmnek veled számadása van —
Igy végzi — és őrülten felrohan . . .
Az ut sziklák közt jobbra balra tér;
De léptei az utat elhagyák,
Miként a zerge, szirtről szirtre hág —
Csak egy-két percz. . . S im a tetőre ér.

Ki alant álla, mindent láthatott,
Hogy átölelvén az imádkozót,
Mint ragadá le a mélység felé,
S minő nyugodt volt az ősz remete
Sugárzó arcza, szent tekintete,
A mint azt buzgón éghez emelé.

Még küzdenek . . . de im egy végrobaj,
Egy zuhanás, egy tompa hangu jaj —
S a csendtörő zajgásnak vége van . . .
A zaj megszünt . . nem hallszik semmi — csak
Véres nyomok, vérfoltok látszanak
A bércztetőn, a meredek falon.

A szörnyü zaj és zuhanás után
Elhallgatott a zengő csattogány
A völgy ölén a lombernyő alatt.
Oh szánó dalnok! kezd el ujra, kezd
Hő könyeiddel jöjj el csendes est:
Sirassátok meg a halottakat.

Mentovich F.

1848. DEC. 31-IKE PESTEN.

(Történeti rajz.)

1848. december vége felé járt az idő.

Csatavesztés csatavesztést követett, s a magyar sergek egymásután hagyák positioikat.

Bizonyos zsibadtság, egy bekövetkező catastrophának előérzete uralkodott a képviselők termében s a főváros felett.

Oct. 3-án 1848. a parlament feloszlattaték.

Miután a budget kivetve még nem volt, a parlament e lépést törvénytelennek nyilvánitá s együtt maradt.

A megalakult honvédelmi bizottmány vezette az ország dolgait, mellynek egyik talpalatnyi földe a másik után veszett el.

S a zsibbadás naponkint érezhetőbbé lőn.

Végül a moori csata után két alternativájok volt:

Vagy Pesten maradni s megvárni, mit fejt ki a jövendő, mi által elfogatás lehetőségének tevék ki magokat.

Vagy elhagyni Pestet.

Az elsővel kapcsolatban állt Ferencz József trónralépte törvényességének elismerése. Hogy mi leend az utolsó esetben? az jövő titka volt.

Az utolsó napok conferencziái e tárgy körül forgának.

Végre dec. 31-kére országgyülést hirdettettek.

Roppant hallgatóság gyült össze, a mint mindenki figyelemmel várta annak eredményét.

Esti 6 órakor megnyilt.

A képviselő- és felsőház két tagjainak elfogatása iránt történvén interpellatio, Madarász László mint rendőrfőnök akként felelt, hogy intézkedett már, miszerint azok rögtön szabadon eresztessenek; Batthyány Lajos a ház kebeléből kiküldendő tagok által az emlitett egyéneket rögtöni megjelenésre fölkéretni inditványozá, hogy bebizonyítva legyen, miszerint szabad lábon vannak. Az inditvány elfogadtatott; Madarász érettök kiküldetett; — s Kund Vincze, az egyik elfogva volt képviselő, csakhamar belép.

Most következek az akkori idő legfontosabb tárgyának eldöntése. Pázmándy Dénes és Perényi Zsigmond együtt elnökösködtek.

Pázmándy. A tegnapi nap határozata által a kormány felszólíttatott, hogy az ország jelen helyzete-, s különösen a hadsereg állásáról előterjesztést tegyen; mit a honv. bizottmány elnöke a mai vegyes tanácsban meg is tön. Az ott tett inditványok itt lesznek eldöntendők, s két tárgy körül forognak, ha valljon nem lenne-e szükséges a csatának itt a főváros közelében vivatása alatt az országgyülésnek a kormánynyal együtt biztosabb helyre távozni? — és a másik tárgy, hogy az országgyülés által küldessék ki néhány tag az ellenség táborába minden specialis meghatalmazás nélkül, felszólitandó annak fővezérét arra, hogy az országgyülés olly békeföltételeket, mellyek az ország függetlenségével, szabadságával s a nemzet becsületével s jóllétével megegyeznek, elfogadni hajlandó levén, következőleg nyilatkozzék, mert a képviselőház a harcz okát nem ismeré. — Méltóztassék ez iránt intézkedni.

Kossuth Lajos. Tisztelt ház! Használni akarom az alkalmat arra, hogy nyilvános ülésben is megmondjam, miképen én magam szólitottam fel a tanácskozmányban a házat arra, hogy az országgyülésnek és a kormánynak székhelyét ideiglenesen máshová tegye által. Én ezt szükségesnek tartom a következő okoknál fogva.

Tökéletes hittel és reménynyel vagyok igazságos ügyünk győzelme iránt, hiszek istenben és hiszek vitéz sergeink kitürésében, bátor, férfias, hü magokviseletében, azonban a csatáknak kimenetele isten kezében van, és mivel táborunk már most ugyszólván itt, csaknem a fővárosban, holnap pedig egy részben Budának környékén táborozandik, azon vélekedésben vagyok, hogy ha az országgyülés és a kormány a maga székhelyét, mielőtt a csata itt a főváros közelében vivatik, máshová át nem tenné, megtörténhetnék, hogy a csata rosz kimenetele esetében zavarba jöne az ország kormánya és képviselete; pedig annak zavarba jönie nem kell, nem szabad, hacsak az országot egy csatavesztés miatt valaki mindjárt elveszettnek és az ország igazságos védelmét nem folytatandónak nem tartja. És mivel ugy vagyok meggyőződve, hogy ha bár egy, két vagy tiz csatavesztés következnék is, a nemzetnek igazságos ügyéről lemondani mindaddig nem kell, valameddig annak védelmére van erő és akarat még a nemzetben, tanácsosnak tartottam, hogy ezen eventualitásnak az ország képviselete és kormánya ne legyen kitéve, hanem balesemény esetére is, biztosítva legyen az ország védelmének fenakadás nélküli folytathatása és az ország kormányzása. Ezzel, tisztelt ház, vélekedésem szerint tartozunk a hazának, melly haza, habár szivének ismeri is el és méltán a fővárost, kétségtelenül nem gondolja ezt, hogy Budapestnek netalán történhető elesésével már az ország is elveszett; mert nem-

csak itt, más helyen is van Magyarország; 152 évig birta Budapestet a török, és Magyarország mégis volt. Most is megtörténhetik, hogy ideiglenesen megszállhatja az ellenség Budapestet, szándékosan mondom megszállhatja, mert e város nem ostromra való, de azért, ha a kormány együtt lesz, működhetik folytonosan, s a haza nincs elveszve. Tartozunk ezzel a hadseregnek is, mert, hogy itt egy történetes csatavesztésből, az első perczben rögtön minő zavarok keletkezhetnek, nem lehet előre kiszámitani; mi pedig a hadsereg iránt általában, s különösen a seregnek azon tagjai iránt, kik véröket, Magyarország szent oltalmára szánták, tartozunk nemcsak hazánk érdekében, hanem saját becsületünk érdekében is azzal, hogy bizonytalanságnak ne tegyük ki, s hogy, ha egy csatát el találunk veszteni, ne legyünk kénytelenek uj kormányt alakítani, mert ezen idők nem alkalmasak arra, hogy uj kormány alakitásáról gondoskodjunk : van kormány, s ezt ollyan karban szükséges tartani, miszerint a hadseregek lássák, hogy csatavesztések következzenek bár, ha már az isteni gondviselés azt mérte reánk, de azért nem adta fel az ország és a kormány a hadsereget, s akkor a hadsereg sem fogja magát feladni. (Helyes.)

Ezen szempontból indulva terjesztettem elő ezen kivánatomat, hozzájárult tanácskozás közben a béke megajánlásának inditványa: mirenézve kötelességemnek tartom nyilatkozni.

Kik a mult márcziusi napok óta figyelmökre méltatták s figyelmökben tarták irásaimat, beszédeimet és tetteimet, kegyesek lesznek igazolni azon szavamat is, mellyet most mondok, miszerint mindig azt tartottam, hogy Magyarország nem támadó harczot visel, nem akar semmit acquirálni, csak megtartani azt, a mire a király megesküdött, a mihez törvényes joga van; s miután egyebet nem, csak ezt akarja, s én a szerencsétlenségek egyik legnagyobbikának tartom a háborut, — csak egyet ismerek ennél nagyobbat, egy nemzetnek halálát, s egy nemzetnek gyalázatát; bizonyosan én fogok leginkább örvendeni, ha a nemzetnek igazságos s törvényes jogait, becsületét, szabadságát, s azon viszonyokat tekintve, mellyek köztünk s az austriai monarchia közt fenforognak, a méltányos kiegyenlitést béke utján biztosithatjuk. Tehát nem vagyok ellene, ha az országgyülés megkisértené azt, valljon azon részen, melly igazságtalan háborut visel Magyarország ellen, van-e valami akarat az igazságnak fentartására. Azok után, mik az ellenség részéről történtek, s azon nyilatkozatok után, miket az austriai monarchia részéről a kremsieri országgyülésen mondatni hallottam, megvallom, nem nagy reménynyel vagyok, hogy ezen lépésnek sikere legyen, hanem ha lesz sikere, áldani fogom az órát, midőn az országgyülés közbenjárása által olly békét eszközöl a nemzet, melly által megvédte szabadságát és becsületét: ha pedig sikere

nem lenne e lépésnek, akkor ujabb ösztön lesz a nemzetnek, megállani az igazságos harczot az utolsó emberig.

Ha meg akarjuk kisérteni, igazságos basison kibékülni, szivesen hozzájárulok, s kinyilatkoztatom, hogy azokat, kik kiküldetnek, ne tekintsük olly felhatalmazottaknak, kik az országgyülés helybenhagyása nélkül a specialis feltételeket megköthetik, mert akkor részletes utasitást kellene előre adni, ez pedig alkura nem jó eszköz. Kiket az országgyülés meg fog bízni, kikre ezen szép hivatás és bizalom fog esni, fel fogják találni utasitásukat azon szavakban, miket elmondatni hallottam, hogy t. i. köttessék béke Magyarország szabadságának, becsületének és jóllétének megóvására (ugy van). Fel fogják találni az utasitást ezen szavakban, hazafiui lelkületökben, és érezni fogják becsét a bizalomnak, mellyet az országgyülés reájok ruház, mert az, hogy miképen fognak eljárni megbizatásukban, vagy békét hoz a nemzetnek, a szabadságnak és törvényes állásnak alapján, vagy ha békét nem hoz, lelkesedést fog hozni, s kell, miként hozzon a nemzetnek, hogy küzdjön tántoríthatlanul nemcsak kétségbe nem esve, hanem azon biztos reménynyel, melly remény végső analysisben, ha e nemzet igazságos és méltányos és a szabadsághoz méltó maradand, csak ugy csalhatná meg a nemzetet, ha isten nem volna az egekben, ki az igazságot védelmezi. (Éljen.)

Gr. Batthyány Lajos. Tisztelt ház! Én megvallom, igen nagy nehézséget látok abban, hogy egyuttal a kormány és az országgyülés innen eltávozzék, és ugyanazon időben a küldöttség is eljárjon tisztében. A kormány mindig azon helyzetben legyen, hogy minden akadály nélkül és biztosan intézkedhessék. A kormánynak nem szabad az utolsó perczben innen távozni, hátrálás esetében már a maga helyén kell lennie; az országgyülésnek, mint nagy testületnek azonban átszállittatása nagy bajjal jár, neheziti magának a kormánynak lépteit. A honvédelmi bizottmány birja az országgyülésnek bizalmát, meg fog az ezután is ennek felelni, midőn törvényhozási tanácskozásnak most e perczben ideje nincs, minthogy ezen végrehajtó hatalom megmarad a bizottmánynál addig, mig azt az országgyülés visszaveszi. Azért az országgyülés maradjon az utolsó perczig; a kormánynak pedig adjon parancsot, hogy rögtön távozzék Debreczenbe, s a nemzet védelmét erélyesen folytassa. Az országgyülés azután a küldöttség jelentését fogadja el, birálja meg, és határozzon a teendők felett; a szükség esetében tőle függ, valljon in corpore kiván-e Debreczenbe áthelyeztetni, mit én nem tartok szükségesnek és hasznosnak, sőt akadályos dolognak, vagy pedig magát prorogálni fogja-e addig, mig az idők ollyanok lesznek, hogy hatásköre biztositottabb lesz.

Bezerédy István. A béke megkisértéséhez teljes lélekkel

hozzájárulók, mind azért mert kötelesség az országot a legvégső rosztól megmenteni, mind azért, mert ha nem sikerül, nincs más mód, mint egész elszántsággal védeni jogainkat. Akár sikerül, akár nem, mindenesetre jó hatása lesz. — Az országgyülés eltávozására nézve B. közvetitő inditványát pártolom, mert azt hiszem, miszerint az országgyülés rögtöni távozása a kedélyeket le fogja hangolni a fővárosban; — továbbá a főváros közelében levő hadseregre inkább szolgálna a bátorságnak s elszántságnak élesztésére, ha tudná, hogy az országgyülést is kell védenie, mintha észrevenné, hogy ez nem bizván a győzelemben, előre eltávozott. A kormány tehát tüstént menjen Debreczenbe; — az országgyülés maradjon.

Madarász László. Magyarország e legnevezetesebb korszakában sőt órájában csak hallgató részt vevék a tanácskozmányban, mert nem akartam kimondani, mit mindenki ugy is tud. Ha az országgyülés tisztában volt magával a történendők felett ezelőtt néhány hóval, most is tisztában kell lennie. A kimondott végzés után el kellett annak rosz hatására készülni. Ki a sok szabadságkiáltások után a vész perczeiben visszalépni óhajt, az nemcsak képviselői állásához, de még emberi létéhez sem hü. A koczka már néhány hét előtt el volt vetve, s tudja mindenki, hogy az változó, és hogy minő azon harcz, melly ellenünk vívatik. Emlékünkben van a ténysorozat, melly bennünket e háboruba sodrott. Márczius-ban szabadságot akartak adni a rosz körülmények közt; s csakhamar a nádor irományai közt találtattak oklevelek, mellyek szerint Magyarországban harcz felköltését javaslá, melly az eperjesi lanienát idézze elő : az országgyülés tudta ezt, mikor az olmüczi trónváltozás történt. Akkor számot vetett magával mindenki, s bevallá, hogy ha Magyarország most nem vivja ki szabadságát, ugy elveszett. Magyarországot az austriai császár hitlevelek utján birta, a fejedelem a letett eskü miatt istennek tartozott felelősséggel; és most nem is szól az országhoz, az, ki magát magyar királynak nevezi, hanem egy Schwarczenberg hozzánk nem tartozó ember ellenjegyzése mellett adja tudtára a népeknek, hogy hódoljanak neki. Nálunk a király eszküszik az országnak, nem az ország a királynak. Volt idő, mikor nem birta fejére tenni sz. István koronáját egy osztrák herczeg és Magyarországot nem birta meghóditani, megkoronázták egy másik koronával, de azért nem ismertetett el királynak. Most senki sem szól törvényszerinti megkoronáztatásról; — egy családi ülés rendelkezéseit pedig csak egy gazfi fogadhatja el.

Azért cselekednünk kell, nehogy Magyarország népe utálattal forduljon el képviselőitől, s átkot ne mondjon azokra, kik veszély idején fejeiket elsők tartják a járom alá. — Én életemmel vagyok

a szabadságért felelős, és önöknek, kik a honvédelmi bizottmány minden lépéseit helyeselték, kötelességök, azon mezőn, mellyet az országnak kitüztek, elvinni a terheket, mellyeket magukra vállaltak.

A ki azt kivánja, hogy az országgyülés jelen perczben, midőn a tábor közel van a fővároshoz, itt maradjon, az meggyőződésem szerint félénk ember; a ki azt hiszi, hogy a veszély közepett az országgyülés tanácskozhatik, az nagyon csalódik; — ki azt kivánja, hogy az országgyülés menjen máshová, hol a háboru nem éri el, az nem kivánhat egyebet, mint hogy az ország szabadságaért mindent megtegyen. — Most még csak Pannonia van elfoglalva, hol majd minden házban, mellyben 1000 pft. jövedelem van, németül foly a beszéd. — A mostani háboru lelke nem hatotta még át egészen a népet; a magyarság nem ismeri még a vészt, melly képviselöit környezi, s nem látja, hogy a vészt megosztani hozzája megy. Meg kell tudni, miként itél az ország. Ha azt mondaná az ország, midőn Debreczenbe megy az országgyülés : az nekünk nem kell, mi nem akarjuk védelmezni az ország szabadságát, mi inkább németek leszünk : akkor kötelessége lenne a képviselöháznak azt mondani : ez nem azon ország, mellyet védeni kell, hanem tovább megyünk és megkérdezzük a szomszéd országot is. — És igy mikor azt mondom, menjen el az országgyülés, nem mondok kevesebbet, mint hogy constituált törvényes hatalom legyen az országban. Teszem azt, elérne bennünket Windischgrätz; mi fog történni? — a kik el nem szökhetnek, ide jönek. Ha ekkor proclamatiót bocsát ki, hogy ezt meg ezt tessék végezni; ki fog ellenkezni? — A legnagyobb áldozat, mellyet az országgyülés magának engedhet, egy pár protestatio lehetne, hogy ezt vagy azt alá nem irja; mindamellett sem volna egyéb, mint regestratora azon hatalomnak, melly rajta zsarnokoskodik. — Utolsó Lajos alatt Franciaországban háromszor huzta vissza az országgyülés végzéseit. — Magyarországnak pedig nincs két megyéje sem, mellyről azt ne kellene mondani, hogy egyre állitják az önálló seregeket, és minden megye önállólag akarja megszabaditni magát a zsarnokságtól, és Magyarországnak azon népsége, melly mindig megtartotta Magyarországot, még nem is határozott. Pest város dicsöen fogta fel ugyan hivatását Jellachich betörésekor; de Debreczen sem áll töle hátrább, maga kiállit 10 ezer embert, s össze fognak seregleni a népek, megvédeni a képviselöket, kik érettök éltöket koczkáztatják. Gyermekeinek szabad hazát hagyni kiván a nép is, s ezért könnyen 600 ezer embert gyüjt a sikra, s vagy megszabaditja az országot, vagy előidézi a nagyszerü temetkezést, mellynek felette a népek millióinak szemében gyászköny ül. Egyezkedés által nem akarnak önök kevesebbet, mint kimondatni a néppel, hogy önök azt azért kivánják, mert irhájukat féltik. — Ha önök azt határozzák, hogy menjen

el a honvédelmi bizottmány, a képviselők pedig maradjanak itt, magukra mondták ki a halálos ítéletet. Mi ugyan elmegyünk; de az országgyülésnek hazánk jelen szabadságával identifikálnia kell magát; s azért a béke megkisértése is véleményem szerint sikertelen. Ha győzünk, akkor lesz helye a béke föltételeknek; az a mostani bizonytalanságban annyit tesz, mint babér koszorukat szerezni a haza rovására. — Higyék meg önök, a nemzet fel fog támadni s első boszujának azok lesznek áldozatai, kik szabadságát nem megvédelmezni, hanem elárulni akarják. Kivánom, hogy összevetett vállakkal, mi, kik képviselők és magyarok vagyunk, küzdjünk a hazáért; azt, ki a másikat elhagyja, lője főbe a legközelebbi. — —

Madarásznak ez volt tán utósó beszédje, mellyre sok oldalróli taps következett. —

Mindamellett ez estének teljességgel nem akart egy hőse, egy szónoka kiválni, ki a csüggeteg lelkeket csak némileg is felserkenté vala.

Kossuth hideg, kimért; arcza a szerencsétlenség által lesujtott szívjóságot ábrázoló, de nyugodt vala; halk beszéde, keserü mosolya, s a ház iránti udvariassága nem villanyozának.

Batthyány ez ülésben utolszor szónokolt; lelke, ugy látszik, tele volt kétséggel a haza jövője iránt; — egy oldalról egy feladata nagyságával birkózó szük erőt, más oldalról egy engedékenységet nem ismerő hatalmat láthatott, — és maga magával teljesen tisztában volt. Ismerte a határokat, meddig az ügynek terjednie kellett volna; — s érezte, hogy azokon rég túl van hajtva. — A föltidézett vihar súlyosan nyomá lelkét; de ő annak azért elébe nézett.

Madarász Lászlónak ez tán egyetlen beszédje, melly nemesebb jellemet hord magán; — a veszély nagysága mélyen átjárta lelkét, de ennek dacza hajthatatlan vala. —

Szónokolt ezután b. Perényi Zsigmond; ő az országgyülésnek a kormánynyal együtti távozását kivánta. Hunkár Antal más nap reggeli indulást követel, s azt inditványozza, hogy az ülés mondjon halált arra, ki elmarad; — azonban az inditvány nem talált viszhangra, különösen azon okból, mert a kényszerités nem fér össze egy országgyülés méltóságával.

Végre azon kérdés vettetvén fel, valljon a rögtöni távozás nem leend-e rosz hatással, különösen Pest város lakóira, erre Kossuth következőleg válaszolt:

Valljon Pest városra nézve nem csinál-e eltávozásunk rosz hangulatot? nemmel felelek, de sőt megnyugtatólag hat a lakosságra; mert hiában, a lakosoknak tömérdek mennyiségében sok mindenféle egyes emberek is vannak, kik talán azt gondolják, ha az országgyülés itt maradna, akkor a város lövettetnék, s a barricadeok mögött vivatnék a véres harcz; ha pedig elmegy az ország-

gyülés, mit tesz az ellenség? a mit Györött; a harczot vívta a tábor, a harcz elveszett, s a városnak semmi baja. És minthogy a civilizált világban sokat tapasztaltunk már, ha dulásban keresik gyönyörüségöket, akkor az csak ujabb súly volna a visszatorlás mérlegében. Tehát maga ezen nyilatkozat, hogy az országgyülés általteszi széket helyét a kormánynyal együtt a végett 1-ör hogy az ország védelmét tovább is folytassa, s hogy a harcz fordulatai által ebben háboritva ne legyen, — 2-or általteszi a végett, hogy a honvédelem folytatásában, különösen a seregek körül leghamarabb intézkedhessék, hogy ne fészkelje be magát azon gondolat, hogy a csatát elvesztvén, a nemzet feladja magát, megnyugtatólag hathat Pest városra, ha látja, hogy azon szabadság visszaszerzéseért cselekszünk, mellynek alapján Pest jövendője a legbiztosabban emelkedhetik; mert tudni kell, hogy Pest, ha Magyarország szabad nem lesz, virágzó soha sem lesz; mert ezen város egy bizonyos más városnak emelkedésével egy nemes vetélkedési hivatásra van kijelölve: geographiai helyzete által Pest tudja jól, hogy nyomoruságos dolog volt ezen szép ország fővárosának lenni akképen, hogy a magyarországi mit sem tudott vásárolni saját hitelének segitségével, hacsak egy bécsi bankárt nem volt szerencsés megnyerni; Pest tudja, hogy illy helyzetben virágzó nem lehet, hanem csak Magyarország szabadságának alapján. És mikor az országgyülés azt mondja: „egy csatavesztéssel nem adom fel," ez nem nyugtalanságot, hanem lelkességet szül. — Végül megemlité, hogy ő a honvédelmi bizottmánynak végrehajtási munkálkodását csak ugy látja biztositva, ha az országgyüléssel együtt lesz.

A kormányelnök emez alapokai meggyözöleg hatottak a gyülésre; s az elnök ennélfogva kimondá a kormánynak és országgyülésnek eltávozását határozatul.

A császári táborba küldendö békekövetekül már a választmány által kijelöltettek: Majláth György, Majláth Antal, Lonovics, Batthyány Lajos, Bezerédy István és Deák Ferencz.

Perényi csupán négy tagot kiván küldetni, s különösen Batthyány Lajost bizonyos körülményeknél fogva megkimélendönek hiszi, — azonban Batthyány felajánlá szives szolgálatát s az elnök a küldöttek közé sorozá.

Deák ekkor, mint egyik békekövet, határozott utasitást kivánt a követség számára; világosan kivánta kimondatni a választmány teendöit; mert némellyek azt kivánák, hogy ha fegyvernyugvást a fövezértöl eszközölni nem tudnak, térjenek vissza; mások pedig akár lesz akár nem lesz fegyvernyugvás, mindenesetre a küldöttek igyekezzenek a fejedelemhez jutni.

Azonban az utasitás a határozatban csak ezen általánosságban

adatott, hogy a békes kiegyenlitést a nemzet becsülete-, törvényes szabadsága- és jóllétének alapjain és biztositásával megkisértse.

E gyülés egyik sarkpontját képezé a magyar forradalomnak.

Ettől függött : valljon a forradalom egy csapással végződjék-e, vagy pedig az események és erömegfeszitések hosszu sorozatára terjedjen-e ki?

Buda falai alatt a forradalom valószinüleg egy ütközettel sírba dölt volna, s a historiának nem lenne kötelessége, veszhetlen tábláira mind azon dicsöt, mi az események színvonalára fölmerült, s mind azon szomorút, minek okvetlen következnie kelle, könnyek közt följegyezni.

Az országgyülés határozata a Tisza elláthatlan síkjaira idézte le a fegyverek ingatag sorsát, s Debreczen falai közé hivá a magyar státusbölcseséget, melly minél beljebb távozott az országba, annál inkább ejté ki kezéből a követ, mellyet sem fel nem talált, sem megtartani nem birt.

Kitünt a gyülésből, miként maguk a leghatározottabb egyének is át kezdék látni, hogy a felidézett események rohama elnyeléssel fenyegeti a hazát.

Érdekes ezeknek illy helyzetbeni maguktartását figyelemmel kisérni.

A legtöbbeken meglátszott, miként egy szellemi pillanattal végig mentek az elmult havak tényein, s azon meggyöződést meriték, hogy mégis nem minden történt ugy, mint történhetett volna. Ezek megfontolásból akarának békülni.

Voltak, kiknek a jövö kilátása csak a legsötétebb színt tünteté elö; a végzet súlyát érzék, melly az idökből a nemzetre nehezedett, s remegének a honért, reszketének magukért; ezek félelemből szeretének vala békülni.

Átalában nagy volt a béküléshez a hajlam, de kevés a remény; s épen ennek hiánya döntött, midön a Debreczenbe menetel határozattá lön.

Karádfy.

KERESTÜK ŐSEINKNEK TEMETŐJÉT.

Kerestük őseinknek temetőjét,
Szent hamvukat vágyván imádani;
De a feledés éjjelébe tüntek
A nagy, dicső, hős lelkek sírjai.
Nem emlékkő, egy korhadott fa, egy hant
Sem mondja, hogy ez s ez itt nyugoszik. . .
Még a regének is kiment eszéből,
— Már nem tudom, — szól — későn kérdezik.

De a dalnok hatalmas lantbeszéden
Elénekelte tetteik sorát,
S minden hangjába egy sugár szövődött, —
Igy láthatók az ősök csillagát.
Fényesb, ragyogóbb csillagot ki látott?
Napnak gondoltuk éjnek idején;
De hisz a csillag is tündökletes nap
Sugárival birt hajdanunk egén.

A hősök- és nagyoknak temetőjét
Ki háborgatja annyi év után?
Mi síri zúgás reszket át a légen?
Megnépesültek a sírok talán? . . .
Megy az enyészet szelleme kevélyen,
S busan száll a dicsőség angyala. . .
Jelen van még e temetési pompán
Egy gyászos özvegyanya — a haza.

És a dalnok hatalmas lantbeszéden
Énekli-é hát tetteik sorát?
A dalnok érez, sír, s epedve hallgat. . .
S hallgatva zengi legforróbb dalát.
Siralommá olvad kezében a lant,
De végig nem megy síró énekén;
Hisz a hazának szeme könyben úszik,
S mégsem gyógyúl a fájó seb szivén.

De eljő a jövő, — és véle annyi
Szűz érzés közt a mult kegyelete,
S majd, mint mi, kérdezik, hogy ennek s ennek
Hol hamvadozik drága teteme? . . . .
A dalnok hallgat most . . . . s titokban andalg. . . .
Híven jegyezgeti a sírokat. . . .
Hogy a hív kereső föllelje őket,
S megimádhassa szent poraikat.

Zalár.

BÁTYÁM URAM ÉS A NŐHONVÉD.

Az én kedves bátyám uram, ki valóban talpig becsületes magyar ember, már jócskán túllépte a harmincz évet, midőn a márcziusi napokat követő forradalom meglepte az országot.

Bátyám uramnak, sok szép tulajdonai mellett, egy hibája vagyis gyöngesége volt mindenkor, hogy t. i. nagyon szerelmes frater, — épen mint öcscse, ki őt jelenleg az olvasó közönségnek bemutatja, de egyszersmind, épen ugy mint öcscse, mindenkor szerencsétlen volt az imádott hölgy szerelme megnyerésében.

Az én bátyám uram tehát nőtlen volt egész a márcziusi napokig. A forradalom ideje alatt annyira szétszórtak bennünket a különféle zavarok, hogy még csak hirét sem hallhatók egymásnak. Milly nagy lön bámulásom, midőn a minap, egy utazás alkalmával, betekintve bátyám uram házához, egész kényelemmel üldögelve találtam őt egy nő mellett a kandalló ropogó lángjánál!

Ezen nő bátyám uram hitvese volt.

Egeknek ura! gondolám, bátyám elégült mosolyát tekintve, ezen ember mégis csakugyan kapott nőt! De mindenható! kérdezém másfelől, a bemutatott hölgyet figyelmesebben áttekintve, mikép volt képes ezen asszony férjre szert tenni? —

Egy hatalmas athletatermet állott előttem sötét férfias arczvonásokkal, egyszerre a Páris rejtelmeiben rajzolt hős leányra emlékeztetve; s midőn bátyám uram szives unszolására engem, a kedves rokont, megölelt, izmos karjaival ugy megszorita, hogy kisded testalkatom mint szivacs lapult össze s minden csontjaim ropogtak.

Bátyám uram mintegy kárörvendő mosolylyal nézé savanyu ábrázatomat, mintha mondotta volna: ma neked, holnap nekem! aztán felüdülvén a kedves ölelés fájdalmaiból, bátyám urammal négy szem közt bizodalmas beszélgetést kezdettünk.

Ekkor tudtam meg bátyám uram életének a márcziusi napok ótai eseményeit nősülése körülményeivel együtt. Nem lesz talán érdektelen ezeket az olvasó közönséggel is tudatni : noha, megvallom, aggodalomban vagyok nehogy az irói tiszteletdijt a derék sógorasszony izmos karjai által kapjam meg.

A kedves Sidonia — igy nevezék sógornömet — csak azért érdemlé meg e melléknevet, mert bátyám uram már a márcziusi napokban a legforróbb szenvedélylyel viseltetett iránta. Az erényes leány azonban közönségesen férfigyülölőnek tartaték s egy izben,

midőn a lángoló szerelmes, elragadtatásában, pajkosan egy csókot merészkedett lopni a fedetlen váll nem havára ugyan, hanem mindenesetre tullámzó (üppig) tömegére, a meglepetett leánykától ollynemü legyintést kapott, melly testvérek közt is fölért volna egy becsületes arczulcsapással.

De hol van azon szerelmes, kit a női hidegség vagy harag holmi aprólékos bizonyitványaival olly könnyen el lehetne rettenteni vagy épen föltett szándokából kiforgatni? Bátyám uram legalább nem volt illyen s midőn végre határozottabban lépett föl, a hölgyet szivével és kezével megkinálván, a kegyetlentől olly nagyszerü kosárt kapott, hogy ha az szerencsére üres nem volt volna, még csak elvinni sem birhatá.

E szerencsétlen nap óta bátyám uram, szokása ellenére, komoly és gondolkozó lön : azonban föl nem hagyott titkos vágyaival. Epedve tekintgetett egy jobb jövő felé, midőn a hajthatlan szépet valami uton módon megnyerhetné. Hisz az idő rózsákat hoz, mint mondani szokták.

Sidonia nagy honleány volt : bátyám uram pedig egyszerü, jólelkü falusi ember. Sidónia férfias szelleme ott kereste a női jelességet és erényt, hol azok már megszünnek a hölgyeket ékesíteni s a férfiakat sem boldogíthatják. Ő el volt ragadtatva a bekövetkezett háboru zaja által. Harczmezőről, csatákról, győzelmekről álmodozott s minden férfit gyávának, pulyának tarta, ki nem követve a forradalmi kormány fölhivását, üdvösebbnek tartá honn maradni, mintsem fegyvert fogva a háboru ezer veszélyeinek adni át magát.

— Ah, Sidonia, ömlenge gyakran bátyám uram, miután a kosárt elczipelte, kegyed olly ragyogó, olly becses mint a gyémánt, de egyszersmind olly hideg és hajthatatlan is. Oh szóljon csak egy szót, — mutassa egy szálát a reménysugárnak; — mondja, hogy nem gyülöl engem — és én boldog leszek némileg fájdalmaim közepett is.

— Szégyenlje ön magát, hangzék a férfias hölgy szózata, illy időben illy körülmények közt nő- és szerelemről álmodozni! — Nem látja ön, hogy mások ezrenkint tódulnak a harczmezőre, hősi babért aratni? Ön pedig gyáván honn vesztegel. Képzeli ön, hogy én illy férfit szeretni tudnék? Menjen ön a haza bajnokai közé, harczoljon, a miért mások harczolnak, s ha ön el nem esik s vitézül forgatja magát, lépjen föl, ha tetszik, kezem elnyeréséért.

Bajos volna leirni, miként hatottak e szavak bátyám uram lágy szivére. A kedves kéz elnyerése olly büvös hatalmu volt, mint valami tündérzene : ámde az elesés eszméje megremegteté minden idegeit. Ő — dicséretére legyen mondva — egyátalában semmi sympathiát sem érzett a halál bármi hősies és dicső neme iránt. Azt pedig jól tudta, hogy csaták alkalmával a szemközt álló fegyverek

épen semmi tekintettel sincsenek egy házasulni akaró szerelmes élete iránt. A választás tehát igen bajos volt.

Azonban mit nem tehet a nő, mit nem tehet a szerelem hatalma? Néhány álmatlan éj után bátyám uram határzata nagy volt és erösen állott mint Chimborassó vagy Himmalaya.

— Militat omnis amans, sohajta bátyám uram resignatióval s egy héti elökészület után egyenesen a honvédek sorába lépett, itt egyelőre is örmesteri ranggal ruháztatván föl.

Nap nap után telt. Sidoniáról nem hallott semmi tudósitást. A különféle táborozások és hadjáratok elzártak minden közlekedést. Azonban szerelme mindenütt vele volt és soha sem csüggedett. A nap égető heve, a sebes elörenyomulások vagy hátrálások fáradalmai, az ezer nélkülözések terhei csak nevelék szivében a reményt s ujabb ujabb lángra gerjeszték szerelmét. Hónapok mulva is csak a régi volt — még az örmesterséget is ideszámitva.

Az isten utai csodálattal teljesek. Azon zászlóaljhoz, hol bátyám uram szolgált, egy elesett százados helyébe másik neveztetvén ki, az uj tiszt megjelent átvenni uj állomását. Milly nagy volt a meleg keblü örmester bámulata és öröme, midön az uj századosban Sidoniát ismerte meg!

Az ábrándos és férfias lelkületü leány már rég sovárgott nemével nem egyező pálya és dicsöség után s mint forradalmi történetünkben némelly más nök is tevének, a harczosok soraiba iratta magát, mig ügyessége és buzgalma századosi ranggal tiszteltetett meg.

A boldog örmesternek még a kardja is ugrált az öröm miatt hüvelyében, hogy Sidoniát minden nap láthatta csinos honvéd egyenruhájában. Miként ne ugrált volna hát szíve?! Hisz e harmincz és negyven év közt álló szív olly ép és forró volt, mint a kemenczéből csak most szedett, szépen sült kalács. Olly örömest szolgált volna bátyám uram a kedves százados alatt a legutósó közlegény minőségében is s ha talán privat-dienerévé válhatott volna, nem adá a világ első vezérségeért.

Azonban ő nem lehetett sem több sem kevesebb, mint örmester. A legboldogabb örmester a világon. Egyetlen örmester a történetek könyvében, ki századosába szerelmes volt s századosát örömest tette volna örmesterévé.

S mégis napok és hetek multak el a nélkül hogy bátyám uram tovább haladt volna a kedves százados kegyében. Sidonia kemény és szigoru katona volt; bátyám uram pedig táblabiró, e mellett szerelmes; — a szerelmes pedig rendesen ügyetlen s könnyen feledi és hanyagolja kötelességeit, s innen aztán természetesen következett hogy bátyám uram, mulasztásaiért, igen gyakran kikapta a

kedves századosától a fekete levest, min a többi tisztek gyakran jóizüket kaczagának.

— A kit szeret az ur, megdorgálja azt, igy vigasztalá magát mindannyiszor bátyám uram, s tovább folytatta ügyetlenségeit.

De végre ütött a boldog óra. Egy rekkenő nap délutánján épen az imádott százados szállása előtt ment el bátyám uram. — Sidonia az ablakban könyökölt s keble és nyaka pongyolábban volt kitárva a be-besuhanó szellőnek, mintsem ezt egy lángoló őrmester eltürhette volna. Bátyám uram nem állhata ellent a legörjöngőbb szerelem rohamának. Szíve titkos intésére mintegy vezényszóra sebesen fordult meg s egyenesen a bájos százados szobájába nyita.

— Mit akar ön? kérdé a fölriadt nőtiszt egész tekintélylyel.

Bátyám uram megzavarodott s holmi érthetlen igéket kezde rebegni, de csakhamar a szerelem hatalma visszaadá lelke éberségét s elszánt bus érzéssel közeledett a kegyetlen közelébe.

— Ah, százados ur, — akarom mondani, Sidonia kisasszony, rebegett olvadékony hangon, kegyed tudja, mennyire szeretem. Legyen hozám irgalommal.

— Mi ez? Mi ez? kiálta a meglepett és boszankodni kezdő nőszázados. Távozzék ön. — Jobbra át! Indulj!

— Nem nem. Térdre! szóla vezénylő hangon a rettenthetlen őrmester s egyszersmind a nő előtt térdre ereszkedvén, annak napbarnitotta kezeit csókjaival árasztá el.

Csak isten mindentudósága mondhatná meg, mi lett volna e jelenet következménye a mindjárt bekövetkezett catastropha nélkül. Mert hiában, Sidonia ifju volt, s az őrmester lángoló heve nem akart türni semmi korlátot. De a végzet, melly annyiszor kijátsza, mit az ember ohajt, akar és munkál, hatalmasan közbeveté magát. Még ajkaihoz szoritva tartá bátyám uram Sidonia kezét, midőn háta mögött egy tiszt és néhány fegyveres jelent meg. A tiszt vállán érinté az elragadtatott őrmestert s komolyan szóla : „Uram, ön foglyom," kardját kérem, s egyszersmind az ott álló honvédekre mutatott. „Jöjjön velünk!"

Bátyám uramat mintha az ég tüze sujtotta volna agyon, halványan emelkedett föl. Ah e csapás illy pillanatban iszonyu volt.

— Mi történt? kérdé a nőszázados látszólagos nyugalommal.

— Ez ember itt, szóla a megjelent tiszt, előörsre vala rendelve. Az ezredes a kirendelt csapatot vizsgálva, boszankodással tapasztalá, hogy az őrmester hiányzik; — minélfogva rögtön parancsot adott elfogatására.

— Szerencsétlen! szóla komolyan Sidonia s egyszersmind megvetőleg fordità el arczát a vétkestől.

A dolog csakugyan ugy történt, mikép a megjelent tiszt elbeszélé, s bátyám uram tisztességes kiséret mellett elvezettetett.

Az iszonyu pillanat, melly még iszonyubb következményeket gyanittatott s hüvös hajlék, melly bátyám uram szállásaul kimutattaték, meghüték egy kissé zajos fölhevülését : ámde keble lángját nem tudták kioltani. Oh e szerelmet Grönland minden jégsziklái sem voltak volna képesek hidegebbé tenni.

De mindenek fölött elviselhetlen volt lelkének a vitéz százados megvető tekintete. Mindent ő érte szenvedett, s ő mégis megvetőleg forditá el arczát. Ez több volt, mint mennyit egy szerelmes őrmester megbirhatott volna.

Hogy hosszas ne legyek, röviden mondom el, miként az összeült haditörvényszék bátyám uramat helye elhagyásaért lőpor és golyó általi halálra itélé s ez itélet rövid idő alatt végrehajtandó vala.

A legforróbb szerelem minden elragadtatása sem olthatá ki a szerencsétlen elitélt kebléből a haláltóli félelmet. Ő nem halni, de élni szeretett volna a kedves Sidoniaért s először életében átkozni kezdé a perczet, mellyben honvéddé lön, átkozni a sorsot, melly az őrmestert századosába szerelmessé tevé. De ez már most mit sem használt.

A halálos itélet végrehajtására kirendelt óra elérkezett s a sors szeszélye — melly ugy látszék, hogy most egy szegény őrmester üldözésében találja kedvét — ugy akará hogy az executióra a Sidonia százada legyen kirendelve. Nem lehete ugyan állitani, hogy a nemes keblü de szigoru hölgy örömest teljesitette volna eme szomoru kötelességet : azonban ő katona volt s az engedelmeskedést pályája feladatának ismeré.

Szegény bátyám uramnak tehát halált — erőszakos halált kelle szenvednie annak szemei előtt, annak vezénylete után, kitől és ki által életet, üdvet, boldogságot reménylett! Illy irtózatosok a kegyetlen sors utai!

Kivezették a boldogtalan őrmester, élete virágában, ifju erőben, szerelemmel tölt kebellel. A halálos itélet fölolvastatván, a kirendelt lelkész fülébe mondá az ima szavait, s a szent áhitat igéi közben a kedves századoson merengettek a szegény elitélt szemei. Mennyi kin, mennyi óriási fájdalom volt összehalmozva e néhány percz üregébe! Végre az örök megsemmisülés s az élet határvonalán még egyszer neki bátoritá lelkét a szerencsétlen. Szerelme és fájdalma föllobogott, mint a kialudni készülő csillag az égbolton s a kegyetlen nötiszt felé fordulva, siralmas hangon e szavakat ejté:

— Örvendj tehát legkegyetlenebb nő a világon! Te viszesz a sirba, — érted halok meg. Ámde ott is az örökélet gyönyörei vagy kinai közt csak te lész szellememhez tapadva, — szerelmem lesz boldogságom, égi jutalmam. — Te pedig légy boldog nélkülem:

de a szegény megöletett képe legyen mindenkor veled, ébren és álmaidban. Halálos ágyadnál is a meggyilkolt örmester álljon utósó órádban — ezt lásd sirodban. Ah Sidonia! — És most lőjetek!

A fegyveresek készek valának teljesiteni a terhes kötelességet: de a tisztek közt egy fájdalommal vegyes mosoly futott végig. A szép Sidonia meglepetve fölfügeszté néhány perczre a végrehajtást s egyenesen az ezredeshez sietett.

Kevés idő mulva „kegyelem“ hangzék. — A halálra itélt szabadon bocsáttatott.

Bátyám uramnak boldogsága kettős volt. Egyfelől a mi legfőbb, mert nem kelle meghalnia, — másfelől a mi legédesebb, mert minden bizonynyal életét a kedves Sidoniának köszönheté.

E különös eseményt csakhamar a komoly fordulatok elfeledteték. A két császári seregek mind inkább kisebb térre szoriták a magyar tábort, mig végre az általános fegyverlerakás bekövetkezett.

Bátyám uram visszament szülőföldére — ősei lakába. Sidonia is minden baj nélkül keresztülment az orosz táboron s ismét fölöltözé elhagyott nőruháit.

Bátyám uram, szerelmére nézve, azok közé tartozott, kik a forradalom alatt semmit sem feledtek és semmit sem tanultak. Még egyszer megkinálá tehát az exszázadost szivével és kezével s a kiábrándult Sidonia most már nem ada tagadó választ.

Ki volt boldogabb bátyám uramnál, midőn derék nejét karjaiba zárhatá s csinos falusi lakában a gazdasszonykodás foglalatosságaiban eljárni személhette? . . .

Igy találtam én bátyám uramat szeretett hitvese mellett. Ő boldog, de a világ minden kincseért sem lenne többé örmester, ha szinte ezer forradalom keletkeznék és ezerszer Sidonia lenne is századosa.

Ő boldog, mint mondám. De mégis egy scrupulusa van, az t. i. miért kegyelmezett meg olly hamar az ezredes neki Sidonia közbenjárására? Erre azonban aligha fog életében fölvilágositó feleletet kaphatni.

Nekem azonban egy másik, fontosabb scrupulusom van, s ez az, hogy rövid ottlétem alatt alkalmam volt meggyőződni, miszerint a hatalom gyakorlásában a háznál most is ugy állanak a dolgok, mintha bátyám uram csak örmester volna, hitvese pedig a százados. És ez minden bizonynyal örökre ugy fog maradni.

Obernyik.

A FRINGIA.

Egy muszka tiszt, s egy víg magyar gyerek
Rakott asztalnál iddogáltak.
Volt már ugyan kedvesb vendége is
Ugy hébe hóba a ház urának! —
De már ha itt van — üsse kő —
„Igyék az ur — itt a jó tokaji“ —
S bicskás diák beszéd közben
Kezdék a bort fogyasztani.
És e badar beszélgetés közt,
A nyusztfogásról huszárra tértek,
„Millyen kemény csapása van
A vén huszár kezének!“
„Azt a taréjos réz sipkát
Hosszában is ugy ketté vágja:
Hogy jobbra balra ketté válik
Sisakostól a német koponyája“
„Tán kardja olly jó?“ — mond a tiszt —
„Nem a bizon, vitéz uram!
Rozsdás aczél, a millyen nékem is
Padlásomon elrejtve van —
S mert ugy hiszem, hogy el nem árul
Ha tetszik, rögtön elhozom.“
S a csorba, rozsdás fringia
Ottan feküdt az asztalon.
Láttára a tiszt jót nevet,
„Patkószegnek sem volna jó —
Mond — illyen kard már csakugyan
Vitéz kezébe nem való.“
„Mint szalmaszálat ketté vágná
Az én dicső damaszk aczélom“
„Tessék tehát — kardom becsületéért
Én a próbát elfogadom.“
A tiszt hevülten kihuzza kardját
S egész dühvel hozzája vág,
A fringia e vad csapásra
Nagy mérgesen szikrákat ád.
Bámul a tiszt, s haragra lobban,
Mint a villám ismét lecsap —
Csorbát kap a vén fringia,
S a muszka kard — ketté szakad.

Szégyen- s haragtól fölhevülve
Törött kardját a földhöz vágja,
És ingerülten fölkiált:
„Velem fog jőni Kamcsatkába!“
S elvándorolt a messze utra
A csorba, rozsdás ősi kard,
Rozsdái közt, ez uj honában is
Azt hirdeti: Ne bántsad a magyart!

Berecz Károly.

MIÉRT TARTOM GÖRGEIT ÁRULÓNAK?

(Válaszul Sz. K. barátomnak.)

Kaptam leveled s költeményed.

Teljesitem kivánatod. Közlöm költői fenséggel irt költeményedet, hogy mint mondád „legyen egy szavazat a szerencsétlen de nagy ember mellett is.“

De használom az alkalmat, lehetőleg kifejteni azon nézeteket, miért tartom én Görgeit árulónak?

„Áruló“-nak nem azért nevezem, mert fegyvereit lerakta, hanem mert annyira engedé menni a dolgokat.

„Árulását“ nem Világosról datálom, de onnan sem, midőn először kezde az oroszokkal alkudozni; hanem a percztől fogva, midőn kormány rendeletének Komáromnál nem engedelmeskedett.

S hajlandó vagyok e lépését is nem rosz akaratnak, a nemzet bizalmával visszaélési szándoknak tulajdonitni. Túlbecsülte magát s nem volt politikai belátása. Meg akarta a gyülölt lengyeleket buktatni. Nem volt eléggé honfi — eltürni ezeket, nem volt eléggé genie — megbuktatni a kormányt.

Jaj a forradalomnak, hol nem áll a dolgok élén jellem! Görgei engedelmességet igér a kormánynak s megcsalja azt. S a kormány szőnyi diadalát fényes frázisokkal kürtöli! kiben volt itt jellem?

S kik eldönték az ország sorsát, azok egyike a jellemszilárdságnak csak árnyát, s az előbbi árnyát sem birta. Igaza lehet azon külföldi szemlélőnek, ki azt mondá, hogy ez emberek elseje a Napoleon dicsőségét, másodika pedig Washington mivét teremthette volna meg! De mi haszna a volnáknak? — S ha alkudott is Görgei herczeg Windischgrätztzel, s ha ki is mondá Váczon, hogy csak a márcziusi nyeremények mellett küzd, ne feledjük Hentzihez irt levelét, Rüdigerhez tett ajánlatát, s a szellemet, melly az iratok minden sorából kirí!

De azt se feledjük, hogy egy nemzet irányában Vácztól Világosig szembekötősdit játszott, hogy sergében ez öszves idő alatt orosz propagandát tartott, melly azon irányban nött, amint egymásután feladta a Tisza, Hernád, Sajó vonalokat. Ki nem látja ezt világosan az oroszok bánásmódjában is, kik kezdetben páratlan szigorral jártak el, kik Losonczot földdel egyenlővé tették, s végre orgiákat rendeztek Görgei hadi tiszteivel.

Ha elárulta is Görgei honát, de nem adta el. Eleven halott, fogoly, — a hatalmasságok elfeledték, a népek elátkozák; szegényen megvonva él Austria egyik zugában! S ha élte meghagyatott is, ha élte biztositva van is: Görgei nyomorubb azon társainál, kik october 6-án a vérpadra léptek!

Szilágyi S.

GÖRGEI ARTUR *).

I.

„Fuss, fuss e földről, hol elátkozott vagy,
Melly már ezentúl nem lehet hazád.
A legutolsó gyermek is kárhoztat,
Legjobb barátod követ dob reád.

Nagy voltál, mint egy diadalmi oszlop,
Mit a dicsőségnek egy nép emel;
A lemenő nap még sokáig reszket
Hideg homlokán, égő fényivel.

Nagy voltál, mint egy fénytorony, melly büszkén
Lenézi, hogy zajong az áradat.
Mint vívhatatlan vár, erős 's nagy voltál,
— És romba döntéd önnön magadat!

Hideg homlokod márványát virággal
Ujjongva koszorúzá meg a nép.
— Mit tettél? hogy kezed minden virágot
Eszeveszetten önmaga letép!

*) Nincs most divatosb eszme, mint Görgeit árulónak nevezni. Én nem hiszem, nem tudom hinni. Itélni mindenesetre a historia fog, de ugy gondolom, a költőnek mindig van joga meggyőződését a világvéleménynyel szemben is, merészen kimondani. Sz. K.

Fuss, fuss e földről, mellyet elárultál,
Melly már ezentúl nem lehet hazád.
Ne szenvedjen meg többé hátán a föld,
Sehol se várjon enyhület reád.

Még sirodban se lelj nyugalmat, enyhet,
Rajt a virágok hervadjanak el.
— A haza-árulónak sirhalmára
A nép setét átka dögvészt lehel!"

II.

Ez tehát a diadalmi
Ének, mellyel kikiséred
Oh magyar nép! földönfutó
Bujdosóvá lett vezéred?

Ez tehát a bucsucsók, mit
Nyomsz a hősnek homlokára,
Mikor mögötte örökre
Elmaradt a hon határa!

S a ki tennap, diadalban
Ünnepelt hős, nagy és büszke:
— Ma nem egyéb, a dicsőség
Egy kiégett hamvas üszke.

A kinek kezére tennap
A magyar nép sorsa bizva,
Bujdosó lett ma belőle,
Számkivetve, elátkozva.

Iszonyu kép, gyászrámában! . . . .
— Büszke homlok s ollyan halvány,
Lángoló szem, majd meredten,
Majd czél nélkül kóborolván.

Porban fekszik a koszoru,
Mit hálátlan nép letépett;
Mellette egy ketté tört kard . . . . .
— Ismeritek ezt a képet?

III.

Nem lett volna-e ezerszer
Jobb, meghalnod a csatán,
Mint örökre ezt az átkot
Hurczolni magad után?

Fényes temetési pompa
Kisért volna sirodig,
Sirt volna a tárogató,
Sirtak volna hőseid.

Neveddel lett volna tele
A szegény nép hajloka,
Dicsőségedről örökre
Beszélt voln' az unoka.

Szép hazádnak szent földében
Leltél volna temetőt,
A földben, mit hiven védtél,
Mig halálod percze jött.

Szentje lennél a magyarnak,
Neved dicső volna . . . s most?
Reményed sincs, hogy nevedről
A gyalázatot lemosd!

Egyedül jársz mint kisértet,
Melly a sirokból kikél.
Mellynek halavány arcától
Minden ember lelke fél.

És ha hallasz hirt a honból,
(Jobb volna hogy azt feledd!)
Nem egyéb az : nemzetednek
Terhes átka főd felett.

Kit ön nemzeted elátkoz,
Adhat-e neked vigaszt
Az öntudat : hogy te még sem —
Még sem érdemelted azt?!

Vissza adja-e e tudat
Társaidnak életét,
Tiszta szived nyúgodalmát,
És neved becsületét? . . . .

Oh tudom, hogy mig busan jársz
S ajkidon nincs semmi szó,
Meg-megjelen lelked előtt
Egy setét kép : a bitó.

Látod őket, a kik együtt
Forgattak kardot veled,
— A csalódás skorpiói
Megszaggatják kebeled.

És ha alszol, lázas álmod
Setéd árnyakról beszél . . .
— Lábaiknál elesett kard,
Rajtok a hóhérkötél!

És te élsz még . . . . millyen élet!
Gyötrelem, kin, szenvedés,
Száz bitófának halála
Ehez mérve mind kevés!

Oh de a nép arra nem néz,
Nincs igazság ide lent.
A tömeg előtt, tanuld meg,
Még a szenvedés se szent!

Ő nem tud egyébre nézni,
Csak sikerre, melly vakit.
Győztél volna : égig emel,
Buktál : türd el átkait!

IV.

Óh menjetek, nevének becsmérlői,
Kik azt mondjátok : ő is áruló.
Mert nem tudom, haragra, vérkönyükre
Vagy megvetésre méltóbb-e e szó?!

Avagy mit mondok? Vessétek csak bátran
A kárhoztatás köveit reá!
Ő nem fél tőle. . . Nézzétek, mi büszkén,
Tartja elébe dicső komlokát.

És mégis, mégis, mi csalódtunk benne,
Azt hittük róla, hogy északi fény;
Melly vérben lángol s piros fényt lövel szét
Magyarországnak beborúlt egén.

De ő nem volt az. Fényes csillag volt ő,
Melly olthatatlan lángolással ég.
Mit unokáink is még látni fognak,
Midőn az északfény kialudt rég.

. . . De hol van most e szép csillag világa?
Nem látod azt, hiába keresed.
Azt vélnéd, hullócsillag lett belőle
S a titkos tengerekbe leesett.

Pedig csak sötét felhő boritá el,
Mellyel bevonva az ország ege,
E felhő : mások átkos bűneiből
Szövődött balsors setét fellege.

Mi nem fogjuk már e csillagot látni,
De tán sugárt majd sirjainkra vet.
Ha eljön az igazságos jövendő,
S hatalmas szele egy lehelletével
Szétűzi ezt a sötét felleget!

Sz. K.

FOGSÁGOM KNICANIN TÁBORÁBAN.

(Egy nemzetőr naplójából.)

„Na ugyan, én szerencsétlen ember megadtam árát hősies elszántságomnak. Veronkám, te szende angyal, nem hiába önték el sürü könyük bibor arczodat, midőn az utolsó páczolt czombot bedugtad tarisznyámba, és nyakamba borulva, hó kebled mélyéből felzokogtad, hogy soha, soha nem látsz többé. A czomb, szerelmednek ez utolsó emléke, már rég elfogyott, — és ime én — fogoly! . .“

Ezek valának mogorva gondolataim, midőn—előttem két óriási szerb felvont pisztollyal — egy nyomorult kocsin kidöczögtünk Pancsova utczáiból.

Mint kivehettem, Tomasováczra Knicanin főhadiszállására akartak hurczolni, nem elégedve meg azzal, hogy nagy diadalmi dicsőséggel már három rácz táboron czipeltek keresztül.

És valóban valami roppant tragico-comicus volt kényelmetlen helyzetemben.

Én szegény békeszerető ügyvéd, ki egész életemen keresztül poros acták fölött tollat rágtam, két óriástól őrizve, kik minden mozdulatomban gyilkos terveket sejtettek.

A rácz kocsis grotesk alakja előttem félelemtől mint a nyárfalevél remegő.

Ugyan megostorozta két rosz gebejét, midőn ki a városból a kukoriczába értünk.

Minden szárt, mellyet a szellő megringatott, legalább egy magyar bakának tarta, s ha történetesen egy megrémült nyul felugorván, a száraz levelek megcsördültek, ijedve összehúzta nyakát, aligha nem azt hivén, hogy a huszár éles kardja csókolja már rongyos ködmönét.

És midön az öszi hajnal gőze oszlani kezdett, s a messze távolban feltünedeztek a még füstölgő romok, s láttam a letapodott vetéseket, megértém félelmét a magyarok boszús haragjától.

Szegény Debelliács — te izolált sziget a felkelés dühöngő tengerében — meglakoltál hazafiságodért!

Még alig egy pár hete egy csinosan épitett magyar falu — 300 házzal — vidor lakosokkal — s most!

A még egyedül fenálló templomtorony puszta sirköve a roppant koporsónak!

A mint lassankint eltüntek mellettünk Kovasincza, Szakula, Idvor, Uzdin, s jobbra a távol láthatárban Jankovácz, Neusina, s balra Perlasz, Écska, mellyek mindenikéhez egy véres episodot kötött e szerencsétlen harcz: mindinkább elkomorodtam.

Hol a külön népfajok békében, testvériesen müvelték együtt a közös tápláló anyát e gazdag Canaan földjét; elterült előttem egész borzasztóságában a vandalismus müve.

. . . Isten örök átka sujtja a Herostratest, ki e szerencsétlen tartományba először dobá a belháboru fáklyáját. . .

Lassankint megnépesedett a vidék. Hosszu karavanjai kiéhezett rongyos lándzsás vagy kaszás népfelkelőknek vonultak el mellettünk; majd kisebb jól felfegyverzett rendezettebb csapatok.

Többnyire erőteljes alakok, sajátságos öltönymozaikban; csak a szük magyar nadrág s a katonás magatartás sejteté velem, hogy ezek az egy ideig olly nagyon félt határőrök.

Egyiknél a széles horpadozott kalap pótolá elvesztett csákóját; a másiknál a szürke köpeny fedé el rongyos piszkos ingét, mig a legnagyobb résznél a zsiros ködmön, vagy a báránybör suba tanusitá eddigi alig elhagyott foglalatosságaikat.

Mindenütt haragos pillanatok üdvözlék kék nemzetőri atillámat, és a „Kudzsa madsar“ üvöltések meglehetősen kiüztek az ijedtségen kivül minden más gondolatot agyamból.

A mint Tomasováczhoz értünk, elterültek szemeim előtt a hatalmas sánczok. A Temes vize félköralakban három részről körülözönli a megerősitett tábor ágyukkal megrakott bástyáit.

A helyörségből igen keveset láthattam, legnagyobb része valószinüleg a szalmával fedett gunyhókba lehetett elrejtve, mellyek futó-árokhoz hasonlón ásott száraz csatornákba voltak épitve. — Csak néhányan közülök hevertek pattogó tüz körül, koczkázva vagy figyelve egy szerb lantos busongó dallamaira.

Tovább haladtunkban a tarka vegyületü jelenetek változatossága pillanatilag elfeledteté velem helyzetem öntudatát.

Cerberusaim jókedvü vigyorgása ismét felhivá figyelmemet, s feltekinték.

Borzasztó látvány!

A tér közepén egy óriási tölgy évszázados ágain rémes gyümölcs függött.

Hazám imádott szinei-, egy elfoglalt magyar zászlóra fel volt tűzve egy magyar dalia levágott feje, s ha az őszi szél belecsapott, s kimutattatván a reá szött istenanya képét, felnyitá a háromszinü lobogót, a halálfő busongva rázni látszaték hosszu fürteit, hogy még most is tanujának kell lennie hona szégyenének.

Bélám! borzasztó viszontlátás!

Szegény fiu! Legjobb barátaim egyike, alig 19 éves, egy gazdag nemes család utolsó ivadéka. Szép, felhőtlen jövő várakozott reá.

„A haza veszélyben van" elkiáltatott; szerteszét hangzott a toborzó; s a lánglelkü ifju kiszakitván magát a kétségbeesett anya karjaiból, közhonvéddé lön a kilenczedik zászlóalj soraiban.

Lelke égett kiérdemelni a dicsőség koszoruját, s a halál meghozá neki.

Jankováczon történt. A fáradt magyar sereg némileg bánkódva, hogy hol ellenséget várt, barátokra, hizelgő hódolati nyilatkozatokra talált, a rég nem élvezett nyugalom karjaiba veté magát.

Az ifju szemei előtt is boldog álmai visiói lebegtek. Álmodott a szerető anyáról, álmodott Irmája üdvmosolyáról, álmodott a dicsőség csábképéről. Épen az azelőtti nap Damjanich az egész sereg homlokzata előtt méltányló dicsérettel emlékezett nevéről.

Ekkor — éjfél táján lehetett — lövések, jajveszéklések hallatszanak át az éj csendén.

A fiu felébred, s nem vesztve el lélekjelenlétét, rögtön összekiáltja társait, s tized magával kirohan.

Egy nemzetőrkapitány szállásának ajtajára kitüzött nemzeti zászlót kezébe ragadja, s az árulás miatt irtózatosan feldühödött csapatkával, melly utjában lavinaként növekedett, kétszer át- és visszafutja a falu főutczáját.

Pusztulás és halál jár nyomában.

A falun kivül egyedül foly már a harcz. Egy rögtönzött torlasz mögül védé még néhány elszánt szerb két ágyúval a megfutamlott ráczok visszavonulását.

Számuk folytonos apadásából mintha sejtenék küzdésük sikertelenségét, ezek is csakhamar fehér kendőt lobogtatnak.

A fiu félvén, hogy felbőszült társai nem fogandják tekinteni az önkéntes megadás e jelét, „állj"t vezényel, s nemes felhevülésében előresiet, ha kelle, élte koczkáztatásával is megvédendő eddigi elleneit.

S élte feláldozásával megmenté társai életét.

A megadás jele csel volt; a két ágyú megdördült, rá az elsütött puskák csattogása, és az ifju vérében fekszik; erre két szerb a

percz gyorsaságában levágja handzsárával a hös fejét, s a zászlóval s a fövel mint diadalmi trophaeákkal a mögöttük elrejtve volt szekereken elrobog a kegyetlen rabló csoport.

. . . Szegény fiu! A halál meghozá neki az epedett dicsöség koszoruját. . . .

A tölgy átellenében egy terjedelmes tábori sátor volt felütve, zöld posztóból veres rojtokkal; csucsáról kék-fehér-veres zászló lobogott, közepén a szerb czimer veres-szin paizsával, ezüst keresztjével s a négy kék félholddal. A méltóságosan le s fel lépdelö 2 ör, a ki- s bejáró tisztek sejteték velem, hogy ez a szerb vezér laka. Itt még sajátságosabban tünt fel a külön népfajbeliek öltönymozaikja. Szerbek veres és kék kaftánokban, nyírt fejeiken selyemrojtos fezzel; a hosszu puskás montenegrinek, arnautok, bosnyákok, herzegowinok, söt néhány török, görög s arab is tarka vegyületben hullámoztak le s fel. Valóságos bandita-alakok, kikhez hasonlókat csupán a mult századok a déli tengereknek kegyetlen kalózaiban mutathatnak.

A dühödt pillanatok kereszttüze, mellyet egy órai várakozás alatt ki kelle állnom, párosulva az elöbbi rémletes példájával kegyetlenségüknek, nem igen sok jót jósolhatának jövö sorsomról.

Végre egy határörvidéki tiszt bevezetett a vezérhez.

Knicanin finom szönyegen keresztbevetett lábakkal ült a sátor végén. Magas vaskos alak, kerek, teljes szakáltalan, napbarnitott arczczal, a szokott veres, kék rojtos fezzel rövidre nyirt haja, mellét fekete bársony, apró ezüst gombokkal sürün megrakott mellény, egy veres kék koczkás nyilt derék könnyü selyemböl, s e felett burnótszinü kékzsinóros rövid kabát fedé. Gazdagon aranyozott öve körül egy nagybecsü persiai schawl volt bögözve, öltönyének alsó részét bö kék bugyogó, s hasonszinü selyem harisnyák képezék. Feje felett pompásan kirakott hosszu puskák, pisztolyok s kardok függtek.

Rövid pillanatot vetve rám, tovább folytatá beszédét egy mellette ülö rácz pópával, kinek hosszu szöke szakállal benött, tisztességes arcza ismeretesnek tetszett elöttem.

Reá is, ugy látszott, sajátságos benyomást tett jelenlétem; mert a mint lopva felém tekingetett, lassankint felvidult arcza. Végre felugorván a meglepett vezér mellöl, könnyes szemekkel karjaimba borul.

Képzelhetö meglepetésem, midön benne a legszerencsésebb véletlen által régi kedves barátom Stamatovics Pál, volt szegedi, késöbb ujvidéki esperest találtam.

A hajdani jó idökben gyakran vitatkozánk együtt néha élesebb szavakkal is nemzetiségeink elönyei felett; de a haragossá vált

vitát mégis, ha elváltunk, mindig a viszonos becsülés meleg kézszoritása követte.

Később midön Prágából, hol szabad ég alatt amaz elhirhedt szláv misét tartá, visszatért, alkalmam nyilt egy jókori intéssel szabadságát, vagy tán életét is megmenteni.

Be hamar vehetém viszont szolgálatát igénybe!

Zavart szóváltások után végre megértvén Knicanin viszonyunkat, midön megtudá fogságom körülményeit, nemzetöri atilámról sejtve nem igen veszélyes voltomat, megigéré, hogy rövid idö alatt szabadon bocsátand.

Ezután maga mellé ültetvén, hizelgö bókokat mondott tiszta szerb szóejtésemről, mellyet mint ujvidéki születésü, alaposan beszélék.

A stereotyp „nem tudom"okra, mellyekkel kérdéseit a magyar táborok állásáról, számáról s czéljairól kikerülém, nem is igen látszott neheztelni, hanem eltérve hosszasan kezdé fejtegetni véreim igaztalanságát honfitársai irányában.

Beszéde folyamát megszakitá egy szerb jelentése, hogy a szomszéd sátorban készen várja az ebéd.

Knicanin asztal körül várakozó fötisztjeinek mint szökevényt mutatott be, ki élte koczkáztatásával fontos hireket hozott a magyar táborból. Meleg kézszoritásokkal üdvözöltettem.

A többiek példájára én is hatalmas étvágygyal fogyasztám a kiállott ijedtség után az izletesen készitett étkeket.

A paprikás levest, mellyet „kiszela korbá"nak neveznek, a gulyáshust, a kövér malaczpecsenyét akármelly magyar gyomor megemészthetné, ellenben az erösen füszerezett gurabic nevü lisztkeverék nem igen volt inyemre.

A lármás társaság még hosszasan iddogált és zsiviózott az erös karloviczi mellett, mig én Stamatovicscsal egy szegletbe vonulva, elbeszéltük eddigi történeteinket. Ö panaszkodott a vezéreik s a karloviczi bizottmány, különösen Rajacsics és Stratimirovics közt kiütött viszályokról, s kiváncsi kérdéseimre rövid vázlatban közlé az utóbbi életleirását.

Stratimirovics György ivadéka egy hires szláv dynasta családnak, melly hajdan Ragusa és Cattaro felett uralkodott, de a törökök és velenczeiek által nyomatván, Montenegro szabad hegyeibe, s onnan részint Austriába, részint Oroszországba menekült.

Az osztrák ágból származott Rajacsics, a hires karloviczi érsek. Stratimirovics György ennek unokaöcscse Kulpinban született 1822-ben.

A karloviczi szerb tanodából, hol tanulmányait megkezdte, 14 éves korában a cs. k. mérnök-akademiába lépett.

Innen az utolsó tanfolyam elvégezte után az Olaszországban

állomásozó Reusz-Kösztricz huszárezredhez alhadnagyul nevezetett ki.

Csakhamar megunván nyugtalan lelke a békeszolgálatot, szabadsággal bizonytalan időre haza rándult.

Itt bele szeretett egy gazdag bácskai földesur szép leányába, vagy, mi inkább hihető, pénzébe, de a büszke atya az eladósodott vagyontalan kalandornak mind a kettőt megtagadta.

Erre hősünk röviden kettévágta a csomót, elszöktette a leányt, s csellel kikerülvén a dühödt atya által utána küldött fegyvereseket, a legközelebbi faluban vele összekelt.

Később ugyan kibékült neje szüléivel, de az osztrák szolgálatból ki kelle lépnie.

A forradalom Ujvidéken a bácskai dinomdánom-élet mámorában találta.

Ujvidék az alvidéki mozgalmak tűzhelyévé vált, és Stratimirovics is ügyesen segité szítani a lángokat.

Ennek folytán tagja lőn és szónoka azon követségnek, melly az országgyüléshez az ostromállapot elleni óvásokkal a szerbek részéről küldetett.

Később, mint Ujvidék küldöttje, részt vett a karloviczi gyülekezetben, hol Rajacsics patriarchává és Suplikácz tábornok wojwodává választattak.

Ennek távollétében, ki Radeczky alatt az olaszországi hadjáratban szolgált, ő kiáltatott ki helyettesévé s az összealakult comité (odbor) alelnökévé.

Itt az ifju szerb pártot képviselte, melly elértnek hitte már az időt, egy hatalmas, független déli Szláviának megalapitására.

Közbejöttek a pünkösdi események. Hrabovszky megtámadá Karloviczot.

Stratimirovics élére állott a fanatizált pétervaradi határőröknek és csajkásoknak, kik előbbi tisztjeiket nagyrészint elüzték.

Ezekkel, egy csapat Szerbiából átszökött kalandorral s több ezer felkelőkkel megrakta Karloviczot, Titelt, a római sánczokat, Sz.-Tamást, Perlaszt, Alibunárt, s jobbra balra pusztitotta a szerencsétlen védtelen vidéket.

Julius-és augustusban alkalma volt a magyaroknak többszöri megtámadásait többnyire saját fővezéreik árulásának segélyével s leginkább alvezérei, Milojevics, Joannovics, Surduky, Bobalics és Bornics által visszaverni.

Feje elkábult a könnyen szerzett dicsőség mámorától, s a teljhatalom elnyerése után vágyódván, jóltevőjét Rajacsicsot gyanusitgatni kezdé. Végre, midőn az utóbbi megsokallva a roppant könnyelmüséget s pazarlást, mellyel a financziák s az élelmezés keze-

lése körül eddig eljártak, azokat rendezni akarná, nyilt viszálykodás tört ki közöttük.

A patriarcha a vicewojwodát egy nyilvános bullában elátkozta, de midőn ezt életbeléptetendő Titelben megjelennék, a nép által, melly inkább a szép külsejü Stratimirovicson függött, roszaló demonstratiókkal üdvözöltetett, ugy, hogy midőn az elfoglalt gőzösök egyikén gyorsan Karloviczra visszasietne, a „zsivio Stratimirovics“ üvöltéseket még messze hallhatá.

Később ugyan az odbor kibékité a viszálykodókat, de az egyenetlenkedés magvát ki nem irthatá.

* * *

A mint beesteledett, s a tábor sürgő zaja némileg lecsendesült, búcsut vettem a borozó társaságtól és Stamatovicsot lakába követtem.

Előbb atilámra veres köpeny vettetett, nehogy valamelly dühödt szerb patrióta könnyen ébredhető gyanujában fellázitsa társait a vezérek ellen, kikben ugy sem biztak soha teljesen.

A mint kivehettem, a ráczok Tomasováczot második Sz.-Tamásnak képzelték, mellyből mint biztos pivotból intézzék bánáti hadjáratukat.

Minden épitményeik hosszasb időzésre látszottak számitva lenni.

Igy a tábori lelkész laka is lehetőleg kényelmesen volt rendezve.

Irószobájában számos állományokon hevertek a szláv irodalom gyümölcsei.

Ott olvastam irói neveket, mellyekbe majd bele ficzamodik a magyar szokatlan nyelve.

Musicski, Radicsics, Szwetics, Stojanovics, Maletics, Milutinovics, Vuk, Karadcsics sat. sat. házi gazdám állitása szerint a világ legelső irodalmi coriphaeusai mellett foglalhatnak helyet.

Három napot töltöttem e kellemes fogságban, melly érdekes vitatkozások között a szláv mozgalmak irányáról, igen gyorsan elrepült.

Nagy részét ez időnek az ott talált szerb lapok olvasásával töltöttem.

Nem lesz talán érdektelen, ha miket akkor naplómba kijegyezgettem, itt is elősorolandom.

Téveszméket foghatnak ezek kiigazitani, s felderitő fényt vetni a káros felkelés keletkeztére, tendentiájára.

Lehet-e a paszlavismust jobb képben festeni, mint midőn az „Illirske novine“ (Illir lap) „Danica“ (Reggeli csillag) melléklete ábrándos visióit illy szavakba önti :

„Európa egyik felében egy óriási colossus fekszik, feje az ádriai tenger kebelén fürödik, lábai az éjszaki tenger jeges felszinéig és a chinai falakig terjednek, férfias Törökország szive felé forditott jobbjában hordja a fekete tengert, Németország szive felé forditott balkezében tartja a bálti tengert, feje Középilliria, a meleg déli szél irányaival koszoruzott, szive az ös Tartara (Karpátok) alatt nyugszik, gyomrát Lengyelország sikjai, hasát és czombjait Oroszország végtelen térségei képezik. Ez Európa legnagyobb nemzete, a szláv nemzet, mert a mérhetetlen test csontjai és husa a testvérszlávok, s mert a vér, melly ez óriási testet élteti, ugyanazonos vére az anya Szlavának.“

Még világosabban kifejtik a kitüzött czélt az illir költök énekei. Igy „Iskva“ nevü zsebkönyvben olvassuk :

„Számunkra is ütött már az óra. Egyesség! egyesség! Ádriától Bálkánig zajong. A testvér már megérti testvérét, a cseh már megismeri a lengyelt, a moskoviait, az illirt, s mindnyáját viszonlagosan átövedzi az anya Szlava.“

Sajátszerün hatott rám Kukuljevics Ivánnak egy dala, ama hires német „Was ist des Deutschen Vaterland?“ alakjára irva, melly magyar forditásban ekkép hangzanék :

„Hol van a szlávok hazája? talán az oroszok országa, melly óriási testével három világrészen nyugszik? Nem, nem, nem ott honol egyedül a Szlava. — Hol van a szlávok hazája? talán Csehország, hol vitéz nép és meleg szláv szeretet lakik? nem, nem, nem ott egyedül honol a Szlava. — Hol van a szlávok hazája? talán Szerbia, hol rentronok és arkonok lakoznak? Nem, nem, nem ott honol egyedül a Szlava. — Hol van a szlávok hazája? talán ott, hol Pannoniában a tót lakik, és csendes békeéletet visel? Ó nem, ó nem sat. — Hol van a szlávok hazája? ott tán, hol a Duna és a Száva hempelyeg, vagy a Lajtha kövér mezök között foly? Ó nem, nem sat. Hát mondd meg, hol a szlávok hazája? hol a szlávnak ösi öröksége? ott tán, hol Kraina uralg, és hegyekben lakik a stájer és az istriai? Ó nem, nem sat. Vagy ott van talán, hol a horvát fegyvere csillog, s Dalmatia felett hajnalpir lebeg? nem, nem, nem ott honol egyedül a Szláva. — A meddig a szláv nyelv hangzik, éjszaktól keletig, nyugattól délig, olly nagy, olly terjedelmes a szlávhazája.“

A Belgrádban akkoron megjelent „Der Szerbe“ czimü német lap is hiven visszatükrözi a déli Szlávia zajongó álmait. Egy czikkét kiirtam.

„Európa déli térein, ugymond, a Tráczia félszigetben, s felette egy szláv nemzet lakik, mellynek multja véres és dicsöséges, de sikertelen; jelenje szomorú s majdnem remény nélküli. Noha a szlavonok, horvátok, szerbek, bulgárok eredetükre, nyelv- és szokásaikra csak egy nemzetet képeznek, de hiányában az öntudat-

nak, egyitésüket ki nem vivhatták, s jelenlegi eldaraboltságukban sem historiai jelentőségre, sem azon erőre nem juthattak, melly feltétele a nemzeti élet nagy problemája feloldásának. A tehetetlen bizanczi császárság szomszédjában a fris életerejü délszláv nemzetnek, ha öszpontositása sikerülhetett volna, a trácziai félsziget urává kellett volna válnia. A szerb királyok tettek is már lépéseket ezen czélra, s tervük sikerülendett is, ha financzialis bajok s az Izlam által fanatizált ázsiaiak barbár hatalma a déli szlávokat még elváltságuk időszakában nem találják. Innen lön, hogy izolálva elgyengültek, s részint ellenségeik uralma alá jutottak, mire, bár testileg és erkölcsileg erősek, szellemi lethargiába estek, részint kényszerittettek idegen erőre támaszkodni, s igy önállóságukat elveszteni. Ez történt a raszczianusok- (rácz ok), bosnyákok-, szerbek-, szlavonok s horvátokkal. Midőn e század kezdetén a szerbek pénz, fegyver, a mindenható udvarok segélye nélkül megkezdék szabadsági harczukat, s az elbámult satrapoknak az erőt kimutaták, mellyet egy népnek, midőn legbecsesbjét az örökös szolgaság ellen védi, szive és szelleme nyujt, ekkor a déli szlávoknak reménycsillaga felderült, s mig a bensejében szabad demokratikus Szerbiában egy független katonai hatalom alapjainak magvai letétettek és gondosan ápoltattak: „Horvátországban is felébredt a szláv szellem, mellynek azon nagy érdeme van, hogy a nemzetiségi egység önérzetét tettel és szóval a déli szlávságban ébresztette s erősitette.“

Végül egyet kijegyzendek itt hiányos forditásban azon (Davoriak) harczi dalokból, mellyek majd hosszu jajhangokban, majd rövid monoton recitativekban a gusle siró hangjaival összefolyva éjjeli álmomat zavarák.

„Ki született szláv és született hös, lobogtassa ma magasan zászlóját. Kössön mindenki kardot, üljön mindenki bátor lovára. Testvérek! előre. . . Isten velünk, ellenünk az ördög. Nézzétek, mint tapossa a vad tatár nyelvünket, nemzetünket, repitsük le a pokol mélyébe.

Éjszakról a hös szláv, délről az illir, nyujtják egymásnak kezeiket a hösi tánczra, a trombiták harsogása, a kardok csengése, az ágyúk dörgése közt. Előre véreink! Isten velünk . . . az ördög ellenünk. . . Fürösszük meg dicsőségünket elleneink vérében; mindegyik vágjon le egy fejet, és szenvedéseink véget értek. Előre testvérek! Isten velünk. . . az ördög ellenünk. . . .“

* * *

Stamatovics hiven megtartá igéretét. Negyednap átadattam a legközelebbi magyar előörsöknek, s alig huszonnégy órára már Veronkám lágy karjai ölelének körül. Rátkai Béla.

MI LESZ BELŐLED. . .

Mi lesz belőled dicső Magyarország,
Mi lesz belőled szentelt, drága hon?!
Alig villant meg örömöd sugára,
Im újra bú van halvány arczodon.

Alig vevéd föl egykét pillanatra
Bibor ruhád, ünneplő köntösöd;
Az ünnep elmult . . . . és szent homlokodra
Ujból a gyásznak fátyolát kötöd.

Nagy ház e föld, s e házban Európa,
Egy tündöklően nagyszerű terem,
Hol minden nemzet, minden nép hazája
Főrangú hölgyként büszkén megjelen.

Minden hölgy arczát e fényes teremben,
Búval vegyült öröm ragyogja át,
Neked vagyon csupán örömtelen búd;
Neked van a leggyászolóbb ruhád.

Kérdezni fognak a fénylő teremben,
A büszke nők, fényes testvéreid;
Hol vannak, hogy olly egyszerűn jelensz meg,
A drága gyöngyök, ékességeid.

S felelni fogsz búsan, felelni foghatsz,
Mint Róma hölgye egykoron felelt,
Csakhogy nem, mint ő, sugárzó szemekkel;
A fájdalom vonván rájok lepelt.

Reá mutatván a csaták helyére,
Eképen fogsz búsan felelni: im
Ottan feküsznek mélyen sírba ásva,
A drága gyöngyök, ékességeim! —

Mentovich F.

HADNAGY URAM!

„Hadnagy uram! hadnagy uram!“
‚Mi bajod van édes fiam!‘
„Piros vér hull a mentédre.“
‚Ne bánd, csak az orrom vére.‘

„Hadnagy uram! hadnagy uram!
El ne düljön itt az utban!“
‚Megbotlottam egy nagy kőbe.
Szegezz szuronyt és előre!‘

Megy a honvéd, áll a hadnagy,
Mély sebében összeroskad.
„Hadnagy uram! hadnagy uram!“
‚Csak előre édes fiam!!!‘

Gy....

AZ ÉV VÉGÉN.

(1848.)

Indulsz, pályavégzett év.
Menj ... de várj, ne menj magad,
Sötét van a más világba';
Jó lesz egy kis égő lámpa;
Vidd magaddal dalomat.

Megpendítem, régi lantom,
Megpendítem húrjaid;
Már régóta vagy te nálam,
Sokat szóltál ... megpróbálom:
Tudnál-e még valamit?

Ha valaha szépen szóltál,
Most legyen szép éneked;
Légy méltó neved hiréhez,
Tedd még ünnepibbekké ez
Ünnepélyes perczeket.

Es ki tudja? tán utósó,
Legutósó lesz e dal;
Tán, ha téged most leteszlek,
Többé majd föl sem vehetlek;
Hangod, életed kihal.

A hadistenhez szegődtem,
Annak népéhez megyek;
Esztendőre hallgat a dal,
Vagy ha irok, véres karddal
Irok költeményeket.

Zengj tehát, zengj édes lantom,
Zengd ki, a mi benned van,
Szólj vadul és szólj szelíden,
Ragyogóan és sötéten,
Szomorúan és vigan.

Légy vihar, melly haragában,
Bérczi tölgyeket szakít,
Légy szellő, melly mosolyogva
Édes álomba ringatja,
A mezők fűszálait.

Légy tükör, mellyből reám néz
Egész, egész életem,
Mellynek legszebb két virága
A mulandó ifjuság s a
Mulhatatlan szerelem.

Adj ki minden hangot, lantom,
A mi benned még maradt . . .
A nap is, midőn lemegyen,
Pazarolva földön égen
Szétszór minden sugarat.

S szólj erősen, lantom, hogy ha
Már utólsó e dalod;
Hirtelen ne haljon ő meg!
Zengjék vissza az időnek
Bérczei, a századok.

Petőfi.

A HUSZÁR MINT DRAGONYOS.

(Eredeti víg beszély.)

I.

Egy nagy alföldi mezővárosunk piaczára kell legelőször is olvasóm figyelmét vezetnem, — még pedig épen azon időpontban, midőn a lakosság átalános rémültsége miatti iszonyu zaj, lótásfutás, jajveszéklés, a kofák sátorfáinak fölszedése, s a boltok bezáratása, a legnagyobb zavar tarka képeit tünteték fel.

Csak egy óranegyeddel ezelőtt vonult ki e városból a forradalmi hadsereg, melly a tősgyökeres magyar lakosság által rendkivüli lelkesedéssel, s a legszivesebb vendégszeretettel fogadtatott, ugy hogy pár napi ittmulatásuk egy nagyszerü örömünnep, folytonos lakodalmi vígság vala. Azonban a császári hadsereg tulnyomó erővel közeledvén, ovatos vezérök parancsára hirtelen elkellett hagyniok a kedves tanyát.

S ime most, a nemzeti öröm mámorától elkábult lakosság közt egyszerre csak azon meglepő hir kezd terjengni, miként a császári sereg előörse már a város határába lépett, mi annyival inkább növelé a lakosok ijedtségét s megzavarodását, mert e gyors meglepetés egészen váratlan volt előttük, s mert, megvallva az igazat, nemcsak az emlitett rokonszenv-nyilvánitás, de más, a számolás órájában sokkal terhelőbb dolgok miatt is féltették bőrüket.

— „Jaj már mi nékünk szegény rebelliseknek!“ — minden, szinéből kikelt arczon csak ezen régi magyar nóta felsohajtó betüi valának olvashatók, s a nagyitott rémképek összesége a kétségbeesés óriási bélyegét sütè reájuk. A már érintett zajos piaczról, a népes utczákról mindenki eltakarodott, s a vészteljes fergeteg elől üldözött vadként vonult odujába, s mintha valamennyien egy gondolaton lettek volna, a legszebb egyetértéssel, ki ki sietett a házak tetejéről, s az ablakokból büszkén kilobogott nemzeti zászlókat beszedni, s a sutba dobni, a fegyvereket, nemzetöri ruhákat, a Kossuth-bankókat, s átalán véve minden, forradalomra emlékeztető tárgyat a legtitkosabb rejthelyekre eldugdosni.

Mintha a város egész lakossága egyszerre kihalt, vagy aludni ment volna, mély halotti csend lepte el széles hosszu utczáit, s tágas udvarait. A nagy középutczán egyedül a nemes városi tanács néhány, kevésbbé compromittált tagja ballagott a város vége felé, villámháritó magas tetejü kalapjaik alatt, a becsületes és jóérzelmü

lakosság nevében ünnepélyes, és őszinte hódolatot teendők le a vezéri kar lábaihoz.

Kivülök még egy élő tárgyat lehete látni az utczán, s ez: egy, a piaczi nagy korcsma folyósójának karfájához kötött, s fölnyergelt huszárló vala. Valljon hol lehet a gazdája? — Hát hol volna másutt, mint bent a korcsmában!

Vágó Marczi — igy hivják a ló gazdáját — mint 6 éves próbált huszár, eleitől fogva részt vevén az utósó forradalmi háboruban, a sok dicsőséges csatázás és sanyaru táborozás után valahára jól és hosszasabban akará kipihenni a harcz fáradalmait. S minthogy e czélra igen alkalmas-, sőt kényelmesnek találta e vendégszerető várost, főleg pedig jó korcsmai borát; — hadtestének hirtelen történt kivonulása egyátaljában nem volt inyére. Azért hát, mindamellett is, hogy már valamennyi bajtársa elhagyá a várost, ő nem tágitott, hanem egyes egyedül itt maradt, s elkáromkodván magát, beült az ivóba, boros üvegét ujra megtölteté, s mulatni kezdett magában olly határozott szándékkal, hogy a mig csak császári katonát nem lát, az istennek sem mozdul helyéből, kellemes pihenő tanyájáról.

Az egész város félt, remegett: egyedül a mi elszánt huszárunk szíve dobogott bátran; az egész város hallgatott vagy siránkozott: egyedül ő ütött zajt víg danolásával; az egész város elrejté fegyvereit: egyedül ő csörögteté kardját és karabélyát kihivó daczos büszkeséggel.

És koránsem volt ő mindenkitől annyira elhagyatva, mint gondolnók. Kedvese, Borcsa, a tábor legszebb markotányosnője, ki benne a legvitézebb s legnyalkább huszárok egyikét halálban szereté, védangyalként örködött oldalán, s kivált illy állapotban, két ellenség közt, mellynek egyike a leverő bor vala, a világért sem hagyta volna őt magára. Szüntelen nógatta, fenyegette, utóbb az ég minden szentjeire, szerelmök boldogságára kérte öt: hagyná már el e veszélyes tanyát s mennének a tábor után, mert rosz vége lesz a dolognak. Ámde Marczit mi sem volt képes meginditani; ő, mint viharral fenyegetett sziklaszál, rendületlen állt, vagy inkább ült helyében, s a helyett, hogy Borcsája ijesztgetéseire csak félvállról is ügyelt volna, danolását folytatva nagyokat rikkantott, s még nagyobbakat ivott, mintha a lehető legbiztosabb helyzetben érezné magát.

Borcsa szorongató aggodalmai közt ki-ki futott az utczára megtekinteni: valljon nem lát-é még császári katonát, s egyszerre csak kétségbeesve jelenti Marczinak, hogy itt vannak már a dragonyosok! —

— No csakhogy itt vannak, a ki villogása van! — dummogá huszárunk egész nyugalommal, s jó kedvtől sugárzó arcza még

inkább örömre gyult; és megfizetvén a bor árát, Borcsa vonszolásai közt, mámora miatt kissé tántorogva ment ki az ivóból. A lépcsös ajtó előtt megállt, s körültekinté magát, de minthogy sehol és semerről sem látott ellenséget, czifra káromkodással kezdé összekeresztelni Borcsa lelkét, ki őt bolonddá tette, ki azonban bebizonyitandó állitása valóságát, a korcsma épületének szegletéhöz vitte őt, s innen a tulsó oldalra ütvén ki fejeiket, Marczi káprázó szemeivel is megpillanthatá a nagy utcza végéről feléjök tartó néhány dragonyost.

— Ennyivel még megmérközöm! — szólt Marczi, s a fejében mindinkább dolgozni kezdett bortól egyre düllöngve, délczeg paripájához közeledék, melly öt már annyi csatában hordozá, melly ösztönénél fogva szerette, okosságánál fogva értette gazdáját, söt, mint ez mondani szokta, még a gondolatát is kitalálja, s melly viszont csak olly kedvelt élettársa volt Marczinak, mint a lelkes és csinos markotányosnö. A különben tüzes, eleven paripa megunván a hosszas várakozást, most a korcsma előtt fülét, farkát eleresztve szundikált; de a mint Marczi megrántá üstökét, s illy szavakkal biztatá: „Ne aludj muczi, atakba megyünk!“ — tüstént felvidult, fülét, farkát hegyezni kezdé, szeme szikrázott, kapált és nyeritett.

— Marczi lelkem, ha szeretsz, ne rohanj a bizonyos veszélybe, — kérlelé Borcsa a harczra hevült huszárt —, lásd ök sokan vannak, s te egy magad, kivált igy boros fövel, nem fogsz nekik megfelelni.

— Vak apád! — jegyzé meg Marczi gúnyosan, ki szeretője kisebbitö intései által kétszeresen sértve érezte magát, s csak azért is a kengyelbe akasztá ballábát, de ittassága miatt nem birt a nyeregbe felkapaszkodni, mi félig már is igazolván Borcsa állitását, ezelött erösen restelte a dolgot, és saját gyöngéjét sallangos káromlással ügyekezett a nyugtalankodó muczi nyakába keriteni.

— Lásd ez rosz jel! — szólt ismét Borcsa — az isten sem akarja, hogy harczba menj; Marczikám, szentem — s itt nyakába borulva csókjaival árasztá el — kiméld éltedet, s tartsd meg bennem is a lelket, mert én túl nem élném halálodat. Még van idöd megszabadulásra. Jer ülj nyeregbe, — én segitelek — hóha muczi — no most vesd föl magad — igy ni! — Csak hogy egyszer fenn vagy — most már ezen a mellékutczán elnyargalhatsz — észre sem vesznek — én majd a kertek alatt utánnad megyek, — siess, siess — fuss, mert már sarkunkban vannak! —

Marczinak sem kellett több, csak annyi, hogy már a nyeregben van, azaz, hogy tántorgó lába biztos támaszt és talpkövet, ihletett harczvágya szárnyakat kapott. Most már lovával együtt egy egész embernek, egy tökéletes huszárnak érezve magát, virágbokréták-, koszoruk- és szalagokkal felczifrázott csákóját keményen

fejébe nyomta, panyókás mentéjét baloldalra igazitá, pörge bajszát megpederité, harczias lelkesedéstől villogó szemével megvágta Borcsát, s egy, egeket ostromló iszonyu káromkodás után sarkantyút adott lovának, ki, mintha e sötét földről egy örökfényü csillagzatba akarna átrepülni, magasra kinyuló óriásként felágaskodott, s rendkivüli elragadtatással tánczolni, ugrálni kezdett, előre is sejtve, hogy gazdájával vérmenyekzőre megy.

— Dehogy futok — gondolá magában a neki hevült Marczi — mikor én futtathatok másokat! — hanem azért egy szót sem szólt Borcsának, nehogy szivéből fájdalmas panaszokat sajtoljon ki, s ez által önmagát is keseritse. A mint lovának tuláradt tüze némileg csillapulni kezdett, lehajlott arról, s bucsucsókot nyomván kedvese ajkára, csak ennyit mondott neki : ‚Servus Borcsám, meglátjuk még egymást!' — Ezzel a vérszomjtól már szinte reszketett kardját kirántá hüvelyéből, arcza a hősies magasztosság istenitő kifejezését ölté magára, s ismét megsarkantyúzván már már alig tarthatott lovát, mint a terhes felhőből kilobbant villám, utólérhetlen gyorsasággal elrepült, — de nem ám arra felé, a merre Borcsa szerető szíve ohajtá, hanem arra, a merről a dragonyosok szállászcsináló előcsapata jött vele szemközt.

Borcsa, ki markotányosnő létére is, mélyen érező, gyöngéd szívvel birt, e váratlan fordulatra megrázkódott belsejében, s e vakmerő lépés által élte boldogitójának elveszését bizonyosnak tartván, keserves zokogással támaszkodott a korcsma falához, s nedves szemeit alig meré föl-fölvetni az iszonyuan kifejlendő jelenetre.

A mint a dragonyosok, a nagy csörgés-hadonázás- s káromkodással feléjök vágtató huszár félelmes alakját észrevették, egyszerre megállapodtak, megdöbbenve egymás szemébe néztek, kénytelenül is a kantár visszaforditására hajlott kezök, s meglepetésökben egy huszár helyett tizet is látván, vagy legalább Marczi fenyegetőző karjai, mentéje repülő ujjai százszoros alakban tünvén fel előttük, — tanácsosabbnak tarták a visszavonulást — s utczu neki, vesdd el magad! — mi Marczit és lovát még inkább bátoritá az előnyomulásra, s mi Borcsa szívébe egészen uj életet öntött.

Volt azonban a dragonyosok közt egy Dung nevü furfangos fejü káplár, ki a mint észrevevé, hogy Marczi még mindig csak egyedül fartat utánuk, egyszerre megállitá neki iramodott lovát, s a többi legényt is hasonló tettre bátoritotta, melly visszafordulás kissé ugyan Marczit is megzavará, de azért csüggedetlen kitartással haladt előre szembeszállani velök.

Midőn már közel volt hozzájuk, a káplár vezényletére egyszerre hárman süték ki rá karabélyukat, mellyek közül azonban csak egynek golyója találta — a mente ujját. Ekkor huszárunk,

mintha legalább is tized magával volna, a legnagyobb tüzzel s elszántsággal közéjök vág, jobbra balra, előre, hátra bámulandó ügyességgel osztja kemény csapásait, gyorsan felfogja a reá irányzottakat, és még hü paripája is okos fordulataival részt venni látszik a heves csatában, s már már ismét uj megfutamlás van készülöben, a midön Dung káplár s egy legénye hirtelen hátul kerülvén Marczinak, ez nyakszirtjén könnyü sebet kap, s a vele szemközt állókkal is olly keményen csapkodja össze kardját, hogy ez csakhamar ketté törik. Ekkor a póruljárt huszárt, ki már csak karabélya agyával védheté magát, a dragonyosok egész erővel megrohanják; azonban Dung káplár közbe lép, s megtiltja a fegyvertelen elleni viadalt, s a mindenfelől körülkeritett huszárt, ki a csatatéren nem egyedül vérzett sebe miatt, fogollyá teszi.

Borcsa, ki a távolból is jól kiveheté ez iszonyu harcz részleteit, ez alatt a legnagyobb lelki küzdelmeken ment át, egyre tördöste, s az ég felé emelgeté kezeit, hol sirt, hol nevetett, majd remény majd csüggedés által föl- és lehangolva örültként el-elsikoltá magát, s csak akkor szállt keblére némi megnyugvás, midön már bizonyos volt benne, hogy kedvesét életben hagyák. —

Marczi, a mint lováról leszállni kényteték, a harcz tüzétől elvadulva forgatá szemeit, s daliás bátorsága, s az élet megvetésének büszke érzetével tekintett elleneire; s noha inkább kivánt volna a csatapiaczon halva maradni, mint a diadaluk mámorát vele éreztető dragonyosok közt fogolyként s fegyvertelenül gyalogolni: — mindazáltal a nemes lelkü káplár iránt, ki öt nem engedé feldühödt társai boszujának áldozatául esni, — a legtisztább hálaérzet titkos forrása fakadt föl kebelében.

Midön a leginkább balesete által legyözött huszárt a korcsma előtt kisérték el a dragonyosok, kik közül egyik veszélyes sebe miatt alig birt már lován ülni, s igy inkább öt, mint Marczit kellett volna vezetni, Borcsa a csapszék pitvarából leste: hova viszik szerelme bálványát, s két könycsepp pergett le arczán, az egyiket fájdalom sajtolván ki szivéből a szeretett huszár szomoru sorsa miatt, a másikat pedig az öröm életben maradt hősének vitézi bátorsága, önfeláldozása, s balsorsában is nyugodt kedélye és törhetlen büszkesége fölött. —

II.

Egy pár óra mulva a történttek után a császári seregnek egy egész hadteste vonult be a városba, s részint itt szállásoltattak el, részint a városon kivül ütöttek tanyát. A vezéri kar a gazdátlan grófi kastélyt foglalá el, s minthogy a szakács az éléskamarával együtt honmaradt, ugyanott csakhamar pompás estebéd készült el a hosszas és sebes menetben jól kiéhezett főtisztek számára.

Vidám poharazás közben a Marczival vívott dragonyosok ezredese, kinél Dung káplár nem mulasztá el a kemény kis csatát haladék nélkül följelenteni, a merényes huszár-csinyt az egész kör előtt leplezetlenül elbeszélé. A hadtest főparancsnoka, egy jó kedélyü táborszernagy, ki a forradalom előtt nem rég mint ezredes szolgált egyik magyar huszárezredben, s átalán véve a magyar huszárság hadi erényei iránt a legnagyobb becsülés- és méltánylattal viselteték, s kit viszont annak idejében egész huszárezrede szeretett és tisztelt, — nagy figyelem- és részvéttel hallgatá a dragonyos-ezredes előadását, s parancsolatot ada ki, hogy a fogoly huszár tüstént elibe hozassék, előre is megjegyezvén, miként ezen ember vakmerőségét egy kis tréfával akarja megbüntetni. —

Az egész tisztikar kiváncsi volt a vasgyúró huszárt látni, s egyszerre csak Dung káplár két fegyveres őr kiséretében behozza Marczit, kinek délczeg férfias termetén, jelentékeny, bátor tekintetü szép arczán azonnal mindenki szeme megakadt. A táborszernagy első pillanatra észrevevé, hogy Marczi az ő egykori huszárezredében szolgált, s akár nevéről szólitsa meg öt, annyira megjegyzé magának deli külsejét, s már akkor is kitünt katonai ügyességét. Marczi előtt is ismeretesnek tetszett a főparancsnok arcza, — hanem a megváltoztatott egyenruha és hivatalbeli állás miatt még sem merte volna ráfogni, hogy csakugyan ismeri.

— Előbbre fiam, előbbre! — szólitá meg Marczit egész nyájassággal a császári hadvezér, s annyira visszaképzelé magát egykori huszárezredesi állásába, miszerint csak a szavak kimondása után jutott eszébe, hogy a rebellis huszárt kissé keményebb hangon kellett volna megszólitania. —

A mint Marczi közelébe lépett és szavát meghallotta, mindjárt tisztában volt aziránt, hogy ez csakugyan az ő egykori igen igen kedvelt ezredese, s mivel nem is képzelé azt, miként egy volt huszár, más részen harczolhasson mint ő, azon furcsa gondolat foglalta el agyát, hogy az ő volt ezredese, most itt, épen ugy mint ő, fogolyként van letartóztatva a császáriak által. A nyájas megszólitás s ezen képzelődés neki bátoritá huszárunkat, ki a mint közelebb lépett, egész tisztelettel, de suttogva kérdé: valljon beszélhetne é bizalmasan ő méltóságával, mire a táborszernagy igennel válaszolt, a káplár- és öröknek távozást inte, s biztositá öt a felől, hogy a jelenlévő tiszt urak közül egy sem ért magyarul.

— Ha igy van a dolog — szólt Marczi némi ovatos titkolódzással — azt bátorkodom egész alázatossággal kérdeni méltóságodtól: valljon okkal móddal nem kaphatnék én itt valamiképen egy kardot?

— Mi oknál fogva? — Hisz kend fogoly —.

— Épen azért, mert, köztünk legyen mondva, volna csak

kard a kezemben, meglátná méltóságod, egyszeribe megtisztitanám én ezt a szobát minden ellenségtől, kik, a mint látom, méltóságodat is fogollyá tették.

A Marczi által jó kedvében talált főparancsnok nem rejtheté el szivből fakadt mosolyát ezen eredeti ajánlkozás fölött; nehogy azonban engedékenysége által még bizalmasabbá s bátrabbá tegye a fogoly huszárt, hirtelen komoly redőkbe vonva homlokát, dorgáló hangon igy szólott hozzá: „Részeg kend vagy megbolondult? — Engem fogolynak nézni, ki mint vezér szolgálok azon hadseregnél, mellyet kend hütlenül elhagyott.“

— Engedelmet kérek méltóságodtól, én nem hagytam el a hadsereget, mert hiszen a huszárság mind együtt van, s ugyanazon zászlók alatt harczol, a mellyek alá esküdött.

— Igen, de kend megszegve a császár iránti hüség esküjét, a pártütőkhöz szegődött, s ez által halálos bünbe keverte magát.

— Én kérem alázatossággal nem szegtem meg eskümet, mert én mindig a *császárért*, meg a *köztársaságért* harczoltam.

— Bolond beszéd! — jegyzé meg a táborszernagy szinlelt haraggal, de azért még sem nyomhatá el hangos kaczajának kitörését.

Marczi ismét kapott a kedvező alkalmon s egész naivsággal kezdé bizonyitgatni, hogy az az igaz ügy zászlója, melly alatt ő harczolt, s összetett kezekkel kéré a császári hadvezért, miként hagyja el ezen tábort, s menjen át a magyar hadsereghez, vezesse ismét a huszárságot, és a fejét is rá meri tenni, hogy ő méltóságát még Görgeinél is jobban fogják bálványozni.

Különös — gondolá magában a főparancsnok — még ő akar engem megtéritени, s komoly haragra gerjedvén e miatt, a forradalmi ügy mellett fanatizált katonát a régi huszáros tempóban olly irgalmatlanul leszidá s megleczkézé, hogy Marczinak szinte borsódzott a háta belé. Végre pedig határozottan kijelenté, miként a császári sereg ellen viselt eddigi harczolásaért, s különösen a mai napon elkövetett vakmerő megtámadásaért bünhődnie kell, s csak az által hárithatja el fejéről a halálos büntetést, ha a *dragonyosok sorába lép*, s a harczmezőn is tanubizonyságát adandja javulásának, s a császár iránti hüségének.

Marczi, mintha csak a guta simitotta volna meg, egészen elhült ezen, rá nézve mindenek közt legsujtóbb föltétel hallására, — de azért minden tétovázás nélkül kereken kimondá, miként inkább főbe löveti magát, hogysem huszárból dragonyossá legyen, és saját vérei, bajtársai ellen harczoljon.

A főparancsnok még inkább próbára akarván tenni a makacs huszár lelki erejét, behivatá a fegyveres őröket, s olly meghagyással, hogy a siralomházba tegyék ki a foglyot, távozást intett nekik. — Ekkor hirtelen azon eszme villant meg Marczi agyában, mi-

ként ha a föltételt elfogadja, illy módon még legkönnyebb lesz a magyar táborba átszöknie, s inkább visel egy pár napig dragonyos ruhát, minthogy sem ezen, sem a más világon többé huszár ne lehessen, — és az ajtónál visszafordulván, kinyilatkoztatá a főparancsnoknak, hogy mást gondolt, — s ha már csakugyan meg kell lenni, hát beáll a dragonyosok közé, s megmutatja ő, hogy itt is ember lesz a talpán.

A főparancsnok, ki a szeméből is látá a furfangos huszárnak elillanási szándokát, jó eleve tudtára adá neki, hogy ne is álmódjék az átszökhetésről, mert a magyarul jól beszélő Dung káplár kezé alá adja öt, ki éjjel nagpal, béke és harcz idején mindig vele és mellette leend, s kit felelössé tesz személye iránt.

— Ez már kutya dolog! — gondolá Marczi — hanem azért okkal móddal, majd csak segitsünk rajta. S miután a főparancsnok suttogva meghagyá Dung káplárnak, hogy Marczival kiméletesen bánjék, s bizonyos okoknál fogva mielőbb cseréljen vele egyenruhát, fegyvert és lovat, — a fogoly huszár, mint felavatandó dragonyos, felügyelője, illetőleg porkolábja, a káplár kiséretében elbocsáttatott.

S miután a táborszernagy, Marczivali sajátos párbeszédét, s a huszárnak eredeti ötletü besoroztatását német nyelven egész öszinteséggel elbeszélé a főtiszti karnak, — ezek, majd hogy meg nem pukkadtak a nagy kaczagás miatt, — mig maga a főparancsnok komoly gondolatokba merült a magyar huszárok bámulandó vitézsége, s rendkivüli egyénisége fölött.

III.

Dung káplár, csinos szállására vezeté Marczit, mint leendő laktársát, s miután kényelembe helyezték magukat, amaz bort hozatott, de Marczi egy cseppet sem ivott belőle, söt szentül felfogadá, hogy mivel a bor buktatta meg, ezentul csak vizzel fog élni. Meddig állotta meg fogadását, — ez már egészen más kérdés.

Észrevevén a besorozandó dragonyos-huszár, miként káplárját a jóféle magyar bor mindinkább tüzeli, bizalmasan kezdett hozzá szólani. Mindenekelött azt kérdé töle : valljon nem furdálja é ollykor a lelkiismeret a miatt, hogy magyar létére hazája és saját testvérei ellen harczol? — Dung mosolyogva jegyzé meg, miszerint ő nem magyar, hanem külföldi születés, de itt e hazában növekedett fel, s tanulta meg a magyar nyelvet.

Marczinak e nyilatkozatra egy súlyos kö esett le szivéről, mert, ha a káplár történetesen csakugyan magyar születés, ez igen elszomoritotta volna öt. Egyébiránt azt is megjegyzé a káplár, hogy ha magyar volna sem harczolna a fölkelő sereggel a császár ellen, —

s e pontnál hosszas vitába bocsátkoztak, s különböző véleményök lévén, különféle okokkal igyekeztek egymást felvilágosítani, meggyőzni. A huszár egyre azt vitatá, hogy Kossuthnak és a felkelő seregnek, a dragonyos pedig, hogy az ifju császárnak és hadseregének van igazsága, mindkettő egekig dicsérte a magáét, s gúnyolta ellenfeleét, s mindkettő a maga pártjának jósolt győzelmet, s a mi legderekabb, mindkettő meg akarta egymást tériteni, s egyik sem érte el czélját.

A fogoly huszár véghetlenül szerette volna a dragonyost, mint felügyelőjét elcsábitani, s a magyar táborbai átszökésre birni, mert igy saját megszabadulását is könnyen eszközlendé. S e végből a legingerlőbb szinekkel festette Kossuth katonáinak, főleg a huszárok gyönyörüséges tábori életét, nagyitott, czifra szavakkal elmondá, hogy ő csak közhuszár volt, de azért, mióta táborba keltek, ő mindig tripla lénungot, lova pedig dupla porcziót faszolt, ezenkivül külön járt neki egy napra 2 font hús, 1 nagy fehér czipó és két pint legfinomabb tokaji vagy ménesi bor; aztán elősorolá a gyönyörök és élvek különféle nemeit, mikben főkép a roppant fizetést húzó főtisztek részesülnek, s itt nem mulasztá el megjegyezni, mikép ha Dung káplár ur átjönne a magyar táborba, tüstént kapitánynyá, vagy legalább is főhadnagygyá tennék, mert ott igen nagy szükség van az illy ügyes, pallérozott katonákra.

Dung káplár titkos vágyait az utóbbi csábszavak kissé ugyan felcsiklandozák, de azért nem voltak öt képesek megtántorítani császárja iránti hüségében, mert, bár többször volt már alkalma a fölkelő sereg vitézségével közelebbről megismerkednie, mindazáltal a császárt és seregét győzhetlennek hivé, a mellett pedig itt is remélt előléptetést, s mint cseh-német, inkább csak szított földieihez, mint a magyarhoz. Ezért ő, miután Marczi elvégezé csábitó beszédét, komolyan figyelmeztette ezt, hogy többé illyesmiről ne merjen szólani, különben feladja a hadi törvényszéknek, melly mint csábitót, halállal büntetendi.

E pillanattól fogva nem is volt többé kedve Marczinak káplárját csábitgatni, de azért egyre megszabadulási terveket koholt fejében, reményekkel gazdagon megterhelve feküdt le ágyába, s legkedvesebb tárgyai : Borcsája, muczija, — és egy győzelmes huszáratakról álmodott, mellyben imádott hadvezérével együtt ő is részt vön.

Annál fájdalmasabban esett a hideg valóra fölébrednie, kivált, midön hajnalban felnyitván szemeit, Dung káplárt tetőtül talpig az ő szép huszárruhájába öltözve, pillantá meg maga előtt. Eleinte azt hivé, hogy ez csak tréfából próbálta fel öltönyét, s gúnyolódva mondá, miként nem német, hanem magyar termetre van az szabva, de midön a káplár értésére adta, hogy a táborszernagy parancsá-

ból ruhát kell cserélniök, s neki egy ideig Marczi huszárruháját kell viselnie,—a kiteremtettézett börétől megfosztott huszár, most már tulajdonkép dragonyos, nagyot sohajtva, vagy inkább gyöngéd sohajtással kisért vastag káromkodással kelt föl ágyából. Dung, Marczi elébe raká dragonyos-egyenruháját, mit ez majd savanyú, majd gúnyos pofával forgatott kezében, s végre is illy szavakra fakadt: ‚Jaj ponczius pilátus krédó teremtette! — hát én magyar huszár létemre dragonyos-frakkot öltsek magamra?! — Nem ugy segéljen én — inkább meghalok!' — és Dung uniformisát haraggal löké el magától.

— No jó, ha nem akarod felölteni, bejelentem a főparancsnoknak, s frakk helyett majd halotti inget, s kötélnyakravalót kapsz. — S Dung e szavak után az ajtó felé tartott.

— Megálljon csak káplár uram — szólitá öt vissza a kissé lecsillapult fogoly huszár — ha már egyszer szavamat adtam a generálisnak, nem akarom azt megszegni, — s az eldobott ruhadarabokat összeszedé.

— No hát csak szaporán, — fel azzal a ruhával —, mert kis idő mulva mindkettönknek meg kell jelennünk a főtisztek előtt, s még délelőtt fel is esküszöl zászlónk alá.

Marczi, mintha csak milliom gombostüvel volna kibélelve a dragonyos-ruha, nagy kelletlenül kezdé azt magára öltögetni. A börös nadrág és a sarkantyus-csizma még csak megjárta volna, mert hiszen ez nem sokban különbözött az övétől, de mikor már a suta-farku fehér frakkra került a sor — majdhogy a nyavalya nem törte ki, söt biztositá is a káplárt, hogy mihelyt felölti magára, tüstint kólikát fog kapni, s ő lássa, ha elvesz belé. Hisz ő gyermek korától fogva, teljes életében csak magyar felöltöt viselt, és most egyszerre idegen, mi több dragonyosbörbe, halálos ellenei ruhájába bujjék. Inkább vesszöt futna, inkább viselne hátán veres, mint fehér posztót. Átkozott frakkja! — csak már legalább sujtással volna kihányva! — Illy, és még sokkal több és csipősebb észrevételekkel húzta halogatta Marczi a frakk felöltését, söt már arra is kezdett alkudozni, hogy hát legalább a két kis farkát vághassa le, s rekliformát csinálhasson belőle; de miután a köszivü Dung káplár egy hajszálnyit sem engedett: Marczi megnyugvék sorsában, s egy óranegyedig tartott halasztgatás s feleselés után végre nagy nehezen felölté a dragonyos-frakkot, — s a mint már ez rajta volt, majd jéggé fagyott a vére, majd ismét forró verejtékcseppek fakadoztak ki testének egész felső részén.

A mint azonban ezen, ránézve legkellemetlenebb operátión életveszély nélkül átesett, a tarajos sisakot fejébe nyomnia, s a hosszu egyenes kardot oldalára kötnie, most már kevesebb fáradsága- s megerötetésébe került. S a mint már egészen készen volt,

mindamellett, hogy a káplár nem győzte eléggé dicsérni: milly jól áll neki ez az urias dragonyosöltöny, de azért Marczi még sem merte magát a tükörben megnézni, attól tartva, hogy mint a basilisk halálra ijedne önmagától. Hanem e helyett folyvást szórá czifrábbnál czifrább káromkodásai és gúnyos élczeinek congreve-rakétáit. És miután többször elmondá, miként most már puskapor és golyó nélkül is meg van löve, s a magyarok istene örökre elforditá tőle szentséges szent képét, — hogy a csere tökéletes legyen, Dungtól a káplár-pálczát is átvenni ajánlkozott, mert bár ez az ő kedves ruháját viselé, de mód nélkül szerette volna azt rajta kiporozni, annyival is inkább, mert a dragonyos egész a kaczérságig tetszett magának a huszárruhában, s az alatt mig Marczi nagy búsan és mérgesen öltözött, egyre a legkényesebben illesztgeté magát, mi a valódi huszárt mondhatlanul boszantá.

Borcsa, ki a mult napon szemügygyel tartá, hova vezetgetik fogoly huszárját, jól tudta Marczi szállását; de hogy sorsát valamikép ne nehezitse, nem mert egyenesen benyitni hozzá. A mult éjet csupa megszabaditási tervkoholások közt, egy tisztes ismerönőjénél tölté, s már jókor reggel, mint macska a tejes fazekat, többször kerülgette a házat, hol Marcziját kemény örizet alatt s vasraveretve képzelé. A mint már a délczeg huszár dragonyossá volt átalakitva, véletlenül kitekint az ablakon, s végtelen örömére megpillantja Borcsáját. Tüstént kiüté fejét az ablakon, s a szerelem édes hangján behivta öt, előre is tudtára adván a káplárnak, hogy ez az ő drága kedves szeretője, hü kisérő árnyéka.

A markotányosnö mitsem tudva a Marcziján történt metamorphosisról, s ennek csupán örömtől sugárzó arczát pillantván meg, vidám szivvel lépett a szobába. — Marczi alig várta már, hogy kebléhez szorithassa s megvigasztalhassa kedvesét, — azonban jaj, ismét csak jaj az ő szegény fejének! — Borcsa a dragonyos ruhában egyelőre nem ismer reá, a helyett hogy öt ölelné, a Marczi huszárruhájába öltözött Dung káplár nyakába borul, s a viszonlátás szemkápráztató örömében forró csókjaival halmozza el a kedvesének vélt dragonyos ajkait, ki szinte nem veszi a dolgot tréfára, s a kebléhez szoritott szép leánynak kétszeresen is visszafizeti az édes kölcsönt.

Marczi e szivgyilkoló jelenet látására köbálványnyá merevült, ajkain elhalt a szó; Borcsa pedig, a mint mélyebben tekintett az álhuszár arczának tükrébe, elsikoltá magát, mondván: ‚Jézus Mária, édes Marczikám,‘ hisz téged a rabság egészen elváltoztatott, — ó jaj, egészen kikeltél a szinedből, formádból!

Dung káplár, ki főleg a csinos markotányosné irányában édes örömest viselte volna Marczi szerepét, e nyilatkozatra komoly bánatos képet akart volna vágni, azonban megpillantván a kétszeresen leforrázott huszár-dragonyos desperátus alakját, nem fojthatá

el hangos kaczaját. Végre Marczi is megszólalt, s érezve, hogy rosz fát tett a tüzre, bágyadt hangon intézé kedveséhez e szavakat: ‚Borcsám, lelkem, hát már nem is akarsz rám ismerni?

Borcsát e különös felfordult világi jelenet annyira megzavará, hogy bár a dragonyos arczát hasonlónak találta Marcziéhoz, — de minthogy ezt máskép nem is tudta volna képzelni, mint huszár alakban, — Dungot a huszároltönyben mégis hasonlóbbnak találta Marczihoz, s azért kétkedve kérdé amattól : ki légyen ez a dragonyos, ki öt olly bizalmasan meri megszólitani? — s hol egyikre, hol másikra veté habozó, gyanús tekintetét.

Dung megszánva a szerető pár kínjait, végre leleplezé a titok fátyolát, előadta a dolgot, ugy a mint történt. Ez azonban még inkább megtölté Marczi bajainak keserü poharát. Mert Borcsa a fölött, hogy az ő huszárja, kit csak mint illyent tartott szépnek és szeretetreméltónak, magából dragonyost engedett faragni, — iszonyú dühbe jött, szidni, gyalázni kezdé öt mint gyáva, hütelen és korcs magyart; Marczi végtelenül szégyelte magát, szeretett volna a föld alá bujni, — Dung előtt nem födözheté föl neki szökési szándokát, s igy csak azzal mentheté magát, hogy a főbelövést akarta kikerülni. Ámde ez sem gyógyitá meg Borcsának huszárért élőhaló szivét, s bár sejtette némileg, hogy Marczi a legelső kedvező alkalommal lerázza magáról rákényszeritett idegen tollait; mivel azonban tegnapi engedetlenségéért kissé ő is meg akarta büntetni kedvesét, s mivel alaposan gyanitá, miként a dragonyos káplárt azért öltöztették át huszárruhába, hogy a magyar hadsereg ellen kémül használják, s igy titkait kitudandó s ártható működését megelőzendő, közelebbi viszonyba akart vele lépni, s ez által egyszersmind Marczi megszabadithatását is eszközölhetni gondolta : — hirtelen a tettetés álorczáját öltve föl, egy igen sajátságos csiny kivitelére határozta el magát. Ugyanis szinből ünnepélyesen kinyilatkoztatá, miszerint a dragonyossá lett huszár többé ugyan nem kell neki, söt gyülöli, utálja öt, és Dung káplárnak, már csak azért is, mivel ő magyar ruhát visel, s dragonyosból huszárrá lett, szivét, életét ajánlja fel.

Dung rendkivül megörülve annak, hogy Marczi bőrével együtt még egy gyönyörü angyalbört is kezére játszott a vak szerencse, valónak vette a dolgot, ölelte, csókolta Borcsát, s ő is hasonló módon szivét, életét s lovagias védelmét ajánlá fel neki.

Marczi dragonyossá lett átalakulása következtében nagyon természetesnek találta Borcsának iránti elhidegülését, s legkevésbbé sem kétkedvén azon, hogy Dung most a huszárruhában nálánál csakugyan szeretetreméltóbb és különb legény, Borcsa ajánlkozó nyilatkozatát szivből eredettnek tekinté. S bár férfias büszkesége nem engedte meg, hogy az öt egymásután ért sok csapás és

veszteség miatt, mély bánatot, vagy épen siránkozó ellágyulást mutasson; mindazáltal lelke mélyének csatapiaczán a huszárság és szerelem lételeme iszonyu harczot vivott az öt megsemmisitéssel fenyegető idegen ellenséges elemmel, s érzékeny szíve majd hogy meg nem repedt a szégyen és fájdalom óriási súlya alatt.

Marczi Borcsa nyilatkozatára legkisebb észrevételt sem tön, hanem daczos gúnymosolya, és megvető tekintete szivmetsző villámát sujtá reá, mialatt föltette magában, hogy ha 3 nap alatt ismét huszárrá nem lehet, először is a ruháját és kedvesét bitorló Dung káplárt, azután Borcsát darabokra apritja, végre pedig főbe lövi önmagát.

— Menjünk esküdni! — a ki szent lelke van! Éljen a császár! — dörgé Marczi szemének villámlása után olly kemény hangon, hogy Borcsa szinte összerázkódott reá; s ezzel a fölingerelt oroszlán Dung karját olly erővel ragadta meg, hogy csontjai szinte ropogtak belé, s mint kigyó összegörnyedve sziszegett fájdalma miatt. —

Ők ketten eltávoztak; és Borcsa észrevevén a föltámadt iszonyu vihart, most már arról kezdett gondolkodni : valljon miként csillapitsa le, mielőtt pusztitó rohama kitörnék, s a sunnyogó, meghorgadt Dung mellett büszke rátartással lépdelő Marczi után tekintve, igy sohajta fel :

— Mind hiába! — Dragonyos ruhában is csak huszár marad a huszár! —

IV.

Föleskettetvén Marczi a dragonyosezred egyik zászlója alá, az „isten engem ugy segéljen!“ után folytatólag mondá magában : „megszököm!“ — a jelen volt tiszturak pedig nyájasan megveregeték a derék aquisitiónak vélt Marczi széles vállait. Az udvaron, hol huszárunk beavattatott, rövid idő mulva a főparancsnok és vezéri kara is megjelent, s látván, hogy a dragonyossá alakitott huszár arczán bánkódás, s megalázottság helyett vidám derült tekintet, s daczoló büszkeség ül, egyszerre felhagyott gúnymosolyával, s buzditás- és lekötelezésül egy pár aranyat nyomott Marczi markába, s nyájasan biztatá, hogy ha jól viseli magát, egy pár nap alatt káplárrá teszi.

Marczi, mint becsülettudó katona, köszönettel fogadá ezen, eddig még nem igen érdemlett szivességet; és arra kérte a főparancsnokot, hogy ha már huszárruhájából ki is vetköztették, legalább régi kedves paripáját ne vegyék el alóla.

A főparancsnok maga elé hozatá a mokány huszárlovat, — melly minthogy a dragonyos-lovakhoz képest kicsinnek találtatott, s különben is a kémül kiküldetendő Dung alá volt már szánva,

azaz, tulajdonképen, mivel gyors lábai miatt kissé féltették rajta hagyni gazdáját, — Marczi kivánata kereken megtagadtatott, mi őt talán még másik élettársa, Borcsa képzelt elvesztésénél is inkább keserité. — Hogy elszökhetése minél inkább gátolva legyen, egy nagy nehezkes dromedárt, egy fuchs nevü lusta dögöt adtak alája. Mindegy, vigasztalá magát, ki nem fogtok rajtam, — ezt a czudar fuchsot holnapután ig agyonlovaglom, aztán pedig törik szakad, de visszaszerzem muczimat.

Marczi a világért sem szólitotta volna meg magyarul a nagyfejü fuchsot, hanem rosz németséggel beszélt vele, természetesen, egyre szidta; s miután nagy nehezen haza vonszolá, az ólban Dung lova és a muczi mellé kötötte, s mérgében ugy oldalba rugta a jámbor állatot, hogy szinte könnyezett és nyögött belé.

Dung és Marczi már épen ebédhez akartak ülni, a midőn egyszerre erős ágyuzás s felriasztó trombitaharsogás üti meg füleiket. Dung tudtára adá Marczinak, hogy ez annyit tesz : készüljünk csatába! s a káplár csakhamar magára öltvén ujonan kapott dragonyosruháját, a zaklatott Marczival együtt lóra ült, ki fölöttébb örült, hogy most már alkalma lesz vagy átszökni a magyar seregbez, vagy a huszárság által rosz lován elfogatni magát.

A fellármázott dragonyosezred, három osztály vértes lovasság, két gyalog zászlóalj, s két lovas ágyuüteg a vezéri karral együtt csakhamar kiállottak a piaczra, s innen lehető gyorsasággal siettek a szemlegezésre kiküldött, s a magyarok által túlnyomó erővel megtámadott csapatok gyámolitására.

Képzelhetni milly érzés futotta át besorozott huszárunkat azon borzasztó gondolatra, miszerint most elleneivel együtt saját honfiai, vérei, magyar bajtársai ellen kell harczba mennie. Neki ugyan esze ágában sincs ezeknek csak egy hajszálát is meggörbiteni, — de milly iszonyu gyalázat, milly rettentő képtelenség volna az, ha véletlenül tulajdon testvéreinek keze s fegyvere által kellene elesnie! — Isten ments meg ettől! — fohászkodék Marczi, s fuchs hasát olly keményen megcsiklandozá sarkantyújával, hogy tüstént egy fővel előbbre nyult ki a többi futó lovak sorából. Dung szorosan Marczi mellett lovagolt, s folyvást szemmel tartá emberét.

A mint a harcz szinhelyére értek, csatarendben állittattak föl, s rövid ágyuztatás után a dragonyos-ezreddel támadás intéztetett a huszárság egy része ellen. A mint a két fél nagy tüzzel összecsapott, Marczi mindjárt észrevette, hogy nagyobbára gyakorlatlan ujonczokkal van dolguk, kik eleinte jól tarták ugyan magukat, de leginkább tisztjeik gyávasága miatt, utóbb mégis rendetlen futásnak eredtek. Marczi rettentően haragudott e miatt, miután ő, nemcsak hazafiui rokonszenvből, hanem azért is, mert elakarná magát

fogatni, azt szerette volna, ha a huszárok győznek. Lett volna csak alatta a villámröpülésü muczi, ekkor okkal móddal maga is a futó huszárok közé keveredik, s velök együtt megszökik; de igy rosz lova miatt, terve füstbe ment. A támadási atakban, s üldözés közben hatalmában állt volna egy pár suhancz huszárt levágnia, vagy elfogni; de biz ő csak szépen megkimélte a szegény ujoncz atyafiakat, sőt még ezen fatális helyzetében is ártott ellenségének a mint csak lehetett. A tüzes harcz zavarában ugyanis észrevétlenül egy, mellette viaskodott, s két huszár által megtámadt dragonyostársát — olly ügyes fordulattal mintha védeni akarná öt — ugy megvágta hátulról, hogy ez tüstént kifordult a nyeregből, s nem is gyanitva, honnan jött a csapás, jajgatva átkozá a huszárt, ki öt megsebesité. Igaza volt szegénynek.

A mint a dragonyosezred kis idő mulva felhagyott a huszárok üldözésével, s pihenés végett egy dombos helyen még mindig kivont kardokkal megállt s rendbe szedte magát, az ezredes végig lovaglott az első sor előtt, s dicsérő, lelkesitő szavakat intézett győztes legényeihez, kik ujjongó örömmel élteték az ezredest, és az ifju császárt. Dung mellett Marczi is az első sorban állván, véres kardja szemébe tünt az ezredesnek, miért is a sorból maga elé szólitá öt, s mint magát vitézsége által kitüntetett, s jó utra tért katonát ünnepélyesen megdicsérte, és a dragonyosok vivatozásai közt saját kezével tüzött mellére ezüst érdempénzt, Marczi pedig nevetett s gondolá magában : tudnátok csak hogy kardomon nem huszárvér piroslik, — majd tüznétek ti nekem érdempénzt — a hátamra, vagy a nyakamra! —

Az átalános csata még javában folyt. A pihenő dragonyosezred alig fujhatta ki magát, midőn egyszerre a közel erdő mögül két divisio régi próbált huszár véletlenül föltünik, s nagy zajjal oldaltámadást akar intézni a dragonyosok ellen. Az ezredes elkábulva az előbbi diadaltól, azt hivé, hogy ezekkel is olly könnyedén fog elbánni, mint a megszalasztott ujonczokkal. S noha a magyarok részéről egy két jól irányzott ágyulövés nem kis zavarodást okozott ezredében: mindazáltal nem várva be a körülkeritéssel fenyegető oldaltámadást, hirtelen olly ügyes kanyarodással forditá meg embereit, hogy egyenes vonalú csatárlánczban fogadhatá a huszárságot, kik mérges rohammal közeledvén, csakhamar összecsaptak, miből a két ellenséges fél közt iszonyu véres viadal fejlődött ki.

Marczi látván, hogy itt már régi és csataedzett huszárok dolgoznak, az első rohanási düh csillapultával, az ütközet zavarában előre nyomult, s egy huszár által tüstént megtámadtatott, de ő felfogván a ráirányzott csapást, hangosan kiáltva kérte amazt, hogy ne bántsa, hanem inkább fogja el s fegyverezze le, mert hi-

szen ő nem ellenség, hanem besorozott huszár. Ámde a bajtárs nem hitt neki, — s illy kiáltás közt : ‚nem szoktam én pardont adni, kivált olly dragonyosnak, ki magyarul is beszél!‘ — még nagyobb dühvel rontott Marczira, ki szinte nem véve tréfának a dolgot, védelmezte magát, a mint lehetett, s kimenekülvén a bajból, elborzadt azon gondolatra, miként testvérével kellett verekednie.

Rövid ideig tartott csatázás után a dragonyosok visszavonulni kénytettek, s Marczi is, tapasztalván, hogy vérszomjas bajtársai nem igen adnak pardont, s igy nem fogathatja el magát, a többivel együtt ugyancsak vitte az irhát. Azonban hasztalan sarkantyuzott fuchsjának lassusága miatt két üldöző huszár által utóléretett, s ámbár ügyesen védte magát, de azért két hozzá hasonló jeles bajnoknak egy maga még sem birt megfelelni, s igy történt az, hogy az egyik sisakját vágta le fejéről, a másik pedig majdnem ugyanazon pillanatban a vállát sebesité meg, és a szerencsétlen helyzetü Marczit huszárpajtásai okvetetlenül megölik, ha Dung káplár 2 dragonyossal segitségére nem siet, s ki nem vágja őt a halálos veszélyből.

Marczi nem sokat gondolt a vállán kapott könnyü sebbel, hanem annál inkább sajgott szivének azon sebe, mellyet a szégyen, gyalázat és elkeseredés ütött rajta a miatt, hogy magyar honfi, huszár-pajtása bélyegezte őt meg. Annyira bántá ez Marczit, hogy kevesbe mult, miként a csata után golyót nem röpitett fejébe.

Estve felé a dragonyosok gyérült sorokban és fáradtan vonultak be a nagy mezővárosba, mellynek lakói kiváncsian csoportoztak össze látásukra. Borcsa is köztük ácsorgott, s képzelhetni milly iszonyu meglepetés, milly kinos fájdalom dulta szivét, midőn Marczit, kiről azt hitte, hogy a csatában bizonynyal átszökött, mellén érdemjellel földiszitve megpillantá, miből nemcsak kedvesének a magyaroktóli végképeni elpártolását, hanem egyszersmind a magyar hadseregnek megveretését is következteté. És ez annyira fájt neki, hogy tüstént roszul érezve magát ágyába sietett, s az egész éjet siránkozás közt virrasztá föl.

Hanem az mégis szeget ütött a fejébe, miszerint az éj titokrejtő szárnyai alatt igen sok szekeret vön észre, mellyekben tömérdek sebesült hozatott be a csatapiaczról.

V.

A leirt csata óta érdemjelezett huszár-dragonyosunk iránt olly bizalommal voltak tisztjei, hogy mint különben is igen haszonvehető tájismerőt, mindjárt másnap előörsi czirkálásra küldék ki másod magával.

Csak ez kellett Marczinak. A mint a végtelen alföldi rónaság egy kis részén végighurczolta őket; a magyar táborhoz közelesö Dobogó nevü csárdába (néma jelekkel kimagyarázván, hogy ő fogja a bor árát fizetni), becsalta két dragonyos-társát. Elsö gondja volt kitapogatni : valljon millyen érzelmü a csaplár és csaplárné, s miután felfödözvén kilétét, megtudá, hogy ök Kossuthhoz szítanak, az asztalhoz ült két kamerád számára 2 pint erös bort parancsolt, s ezek mindjárt mohón neki estek a jófajta termésnek. Ö maga is ivott ollykor velök egy keveset, de idejét mégis inkább a csinos és kaczér csaplárnéval tarisznyázta el.

Még egy pint bort hozatott. S midön már észrevette, hogy a két dragonyos rogyásig leitta magát, némi kis ellentállás után mindkettöt megfosztá kardjától, s betaszigálván öket az ivó melletti kis kamarába, rájok zárta az ajtót, a kulcsot zsebébe dugá, s a két kamerád egy kis zajgás után szépen elaludt. Ezzel Marczi szigoruan meghagyá a csaplár- és csaplárnénak, hogy mig vissza nem jön, ki ne ereszszék öket, különben életökkel játszanak. A gazda szentül igéré a katonai parancs teljesitését, s Marczi, a nélkül hogy hovamenetéléről csak egy szót is szólana, a két dragonyos lovait a magáéhoz füzé, s egyenesen a magyar tábor felé koczogott. —

A mint már a magyar táborszemhez közel volt, ezüst érdempénzét a zsebébe dugá, s barátság jeléül fehér zsebkendöjét lobogtatta. Két huszár vágtatott elébe, kiknek Marczi tüstént elmondá, hogy ö nem dragonyos, hanem huszár, s szerencsésen kiszabadulván fogságából, most a magyar táborba akar menni.

Azonban a két huszár gyanúsnak, körülbelöl kémnek tartá a magyar dragonyos személyét; tüstént elszedték töle fegyvereit, lovait, s gyalog hajták öt maguk elött az óranegyednyi távolságra fekvö magyar táborba. Itt ezredesök sátora elött megállapodtak, s mig az egyik kisérö huszár bejelenté a dolgot, azalatt számosan csoportosultak össze a rejtélyes magyar dragonyos körül. S ime kit pillant meg Marczi kiváncsi bámulói közt? — Dung káplárt, az ő huszárruhájában, ki a magyar tábor erejének kitudása végett kémül küldetett ide, ki, miután az elöörsön megtudá, miként azon huszárezredből, mellynek egyenruháját ő is viseli, senki sincs e tábor hadtestében, és fogságából elszökését adván ürügyül, a táborszemeken szerencsésen áthatott ide.

A mi huszár-dragonyosunk azt hivé, hogy Dung káplár, ki Marczi látására igen meghökkent, az ő rábeszélése következtében, saját jó szántából szökött át a magyar táborba, s egész örömmel üdvözlé öt, s nevetve adá tudtára, miként az elöörsön mint kémet elfogták, mi több, egész bizalommal megkérte öt, hogy segitené

róla a terhes gyanut elháritani. Azonban a furfangos Dung káplár, mintha nem is ösmerné Marczit, hidegen huzódott tőle vissza.

Az ezredes kijött sátorából, s a gyanuba vett Marczit szorgosan vizsgáló szemekkel méregette végig. Németül szólitá öt meg, mi járatban van? de Marczi azzal válaszolt, hogy ő egy szót sem tud németül, mert ő magyarfi, s azelőtt mindig huszár volt. —

— Igen, és most dragonyos vagy? — szóla az ezredes növekedő haraggal —! Te e szerint a huszároktól megszöktél, a dragonyosok közé álltál, s most, nemde kémkedni küdtek ide táborunkba? — Ne tagadd, a szemedből is látom, hogy áruló vagy! —

— Kém, kém! áruló! Fel kell akasztani! — kiálták a honvédek mindenfelől. —

Marczi összeborzadt ez iszonyu méltatlan, de mégis valószinü vádra, — egészen megzavarodva kezdé magát mentegetni, s hogy a dolgot minél hamarabb tisztába hozza, Dung káplárra hivatkozott, ki szerinte leghivebb felvilágositást tud adni ez ügyben.

Dung káplár, a valódi kém, ki magát Vágó Marczi neve alatt az ezredesnél ugy jelenté be, mint ki a dragonyosok által elfogatott, s fogságából megszökött, szivesen segitett volna Marczi baján, — de hiába, élete forgott kérdésben, s hogy kiszabaduljon a kelepczéből, ugy nyilatkozott, miként ő Marczit jól ismeri, mert hiszen épen ez azon Dung nevü dragonyos káplár, ki őt elfogta, s a dragonyosok közé akarta besorozni. —

— Hallod gazember? — Ő csakugyan kém, áruló! — Fel kell akasztani! — hangzék mindenfelől. S a kétségbeesett Marczi többé szóhoz sem juthatván, az ezredes, addig is, mig haditörvényszék elibe állitanák, vasra verette öt.

Marczi már sok viszontagságon ment keresztül életében, kivált a tegnapi napon, de illy kinos és kétségbeejtő helyzetben még soha nem volt. — Nem elég, gondolá magában, hogy elfogatván a dragonyosok közé soroztak, huszárruhámat, szeretőmet, lovamat elvesztém, nem elég, hogy tegnap a huszárok ellen kellett harczolnom, s tőlük sebet is kaptam, — most meg már ellenséges kémnek tartanak, — jaj most már az eszemet is elvesztem, mielőtt bitófára kötnének! — Igy bünteti isten a korhely katonát! —

Mind a mellett is, hogy Marczit vasra verték, Dung káplár egy átaljában nem érezte magát biztosnak a magyar táborban, s mielőbb vissza akart menni a császáriak közé. Azért hát bejelenté magát az előörsök iránt rendelkező hadnagynál, s azon ürügy alatt, hogy már megunta a tétlenséget, arra kérte, sziveskednék öt fórpostra kiküldeni. — A hadnagy örömest teljesité az álhuszár kivánatát, s a mint ez egy óra mulva néhány czirkáló társával már a császári táborszemhez közeledett, sarkantyút adott a gyorslábu muczinak, és sebes vágtatva átnyargalt saját táborába. A vele

együtt czirkált két huszár egyelőre nem tudván, mit jelentsen ez, csak egymás szemébe néztek, s mikorra megértették a dolgot, Dung már akkor tüskén bokron túl vala. —

Ez alatt a Dobogócsárda csaplárja nyeregbe ülve lóhalálában vágtatott a magyar táborba, s a már előttünk ismeretes huszárezredesnél, mint ki csinos neje miatt egy párszor már meglátogatá csapszékét, lélekszakadva jelenté, a csárdában történt azon hallatlan esetet, miszerint egy dragonyos, ki magát huszárnak lenni állitá, két pajtását lefegyverzé, becsukta s lovaikkal együtt elnyargalt; s minthogy az ő házánál elzárt két dragonyos most iszonyu zajt üt, s folyvást dörömböl, a kulcsot pedig a harmadik vitte el magával; tanácsot jött kérni : valljon mi tévő legyen velök, mert e miatt utóbb is még öt vonhatnák kérdőre a császáriak.

Az ezredes tüstént előhozatá a vasra vert Marczit. A csaplár nagy örömmel bizonyitá, hogy ez az, ki a csinyt végbevitte. S miután az ezredes azt is megtudá, miként Marczitól az előörsön volt huszárok vették el a 3 dragonyos lovat, s hadnagyuknak adták át : egyszerre megváltozott Marczi iránti rosz véleménye, többé nem tartá öt kémnek, de azért ezen bonyodalmas dologra nézve még sem volt egészen tisztában. Mindazáltal a csaplárral két huszárt küldött a csárdába, olly meghagyással, hogy a két dragonyost kisérjék ide a táborba, s e czélból Marczi átadá nekik a kamra kulcsát.

A rejtélyes csomó csak akkor volt tökéletesen megoldva, miután az előörsről visszatért két huszár jelentést tett az iránt, hogy a velök czirkálásra kiküldött idegen ezredbeli huszár, t. i. Dung káplár, átszökött a császáriak táborába. Ekkor Marczi a tegnap és ma vele történt különös dolgokat hallgatóinak ki-kitört élénk hahotája közt körülményesen elbeszélte, s napnál világosabban bebizonyitván azt, miként ő csakugyan huszár és nem dragonyos, annál kevésbbé kém, hanem az ő nevét, ruháját és lovát bitorló Dung káplár volt az; az ezredes mosolyogva veregeté meg Marczi vállát, mondván : „Te ugyan fiam, derék egy dragonyos voltál!“ — s a magával hozott 2 dragonyos-lóért 200 pengő forintot utalványozott számára, s igérte neki, hogy vesztesége és szenvedései kárpótlásául csinos huszárruhát, s jövérü paripát fog kapni.

Marczi ugyan nem vetette meg a jó borravalót, — de a tegnap és ma kiállott halálos kinokért még sem volt az rá nézve megnyugtató elégtétel. Az ő megszokott, kedves mucziját a világnak legválogatottabb paripája sem volna képes pótolni, vissza kell hát öt szereznie, ha mindjárt életébe kerülne is. A hütelen Borcsán pedig boszút kell állania, és Dung káplárnak is vissza kell fizetnie a kölcsönt! — különben élni sem kiván. Elmondá ezt egész őszinteséggel az ezredesnek is, ki helyeslé föltételét, söt már eddig is

tisztelettel viseltetvén Marczi találékony esze iránt, erösen biztatá öt : főzne ki valami okos tervet, s a mi csak tőle kitelhetik, mindent elkövetend annak elömozditására.

Marczi mély gondolkozásba merült, s rövid idő alatt kész volt a nagyszerü terv, mellyet, mint titoktartást igénylő hadi cselfogást, csak négy szemközt közlé az ezredessel, ki ügyesen kigondolt terve fölött rendkivüli tetszését nyilvánitá, sőt annak rendezése- s kivitelében segédkezet nyujtani, a legszivesebben ajánlkozott.

Ki volt boldogabb Marczinál. Pedig nem is képzelné az olvasó, milly iszonyu nagy fába vágta a fejszéjét.

VI.

Nem roszul mondják a szerelmes párokról, hogy két szívben egy érzelmet, két főben egy gondolatot rejtenek. Legalább azon véletlen eszmetalálkozásra mutató körülmény, miszerint Borcsa is, majdnem egy időben Marczival azon törte a fejét : mint kerithetné birtokába Marczi huszároltönyét és lovát, s önmagával együtt mint csempészhetné azt át a magyar táborba, — igazolni látszik a fönebbi állitást.

Borcsa, ki Marczi utóbbi kalandjairól mit sem tudott, ekképen gondolkozék : ha az ő huszároltönye és lova velem együtt egy időben tünnek el e városból, kétségkivül gyanitani fogja, miként csak én vihetém azt el a magyar táborba, s ha most már nem is épen én miattam, de halálban szeretett lova kedveért mindenesetre utánunk fog átszökni, s igy legalább megmentem lelkét az elkárhozástól.

Azért hát midőn hosszas leskelődés után észrevenné, hogy Dung káplár a huszárruhában alkonyatkor haza érkezett, s szobájában egész a börös nadrágig levetközve egyedül piheni ki fáradtságát, tervét valósitandó, oldalán az erős szerémi szilvóriummal megtöltött markotányosnői hordócskával, beköszöntött nála, s a tegnap reggel óta látása- és csókjaira gyakran sovárgott káplár által rendkivüli örömmel fogadtaték.

Borcsa hóditó kecseivel és szinlelt nyájasságával ismét egészen elbájolá a fülig szerelmes Dungot, kivált midőn azzal hizelgett neki, hogy finom szerémi szilvóriumot szerzett és hozott különösen az ő számára, s ezzel tüstént meg is kinálá; a bohó káplár elragadtatásában örömkönyüket ejte ki szemeiből, s csak akkor vivé ajkaihoz a pálinkás-üveget, miután már a szép markotányosnő ajkainak rózsakelyhét hálacsókjával illeté.

Dung, Borcsa unszolásaira jól felöntvén a garatra, a legnyiltabb bizalmassággal beszélte el ennek : mi czélból volt a magyar táborban, s miket tapasztalt ott; sőt, hogy a szép markotányosnő

ne is gondoljon többé volt kedvese birhatására, némi kárörömmel mondá el, miként Marczit a magyar előörsök elfogták, s mint gyanuba vett kémet hihetőleg fel fogják akasztani. — Borcsa e hir hallatára igen megütődött, s bár félreértésből neheztelt Marczira, de e szerencsétlen helyzetében mégis a szánakozás legforróbb részvéte gerjedt föl benne, s ez még inkább sarkallá terve valósitására, s föltette magában, hogy ha a huszárruhát és lovat nem keritheti is kézre, de Marczit mindenesetre kiszabaditja másodszori fogságából.

Az ügyes markotányosnő Marczi balesete fölött szinte kárörömet szinlelt, s hálálkodva emlegeté, hogy igy legalább biztosítva van a féltékeny bolond dühöngései ellen. Dung rendkivül boldognak érezé magát, s kettős mámorában felszólitá Borcsát, hogy e pillanattól fogva ugy tekintse öt mint sirig hü férjét, s lakjanak ezentul egy födél alatt. A furfangos eszü Borcsa lesütött szemekkel, de egyszersmind igenlő fejbólintással fogadá a fölmagasztalt káplár ajánlatát; azt azonban kiköté magának, hogy ma még semmi esetre sem maradhat nála, miután azon nőrokonánál, hol most szállva van, holmijét rendbe kell szednie, s hogy mit se gyanitsanak e dolog felől, annak rende szerint el kell tölük bucsúznia; — hanem holnap korán reggel mindenestül hozzá jön, s örökre együtt marad vele. Ezzel, mielőtt Dung szándéka szerint, a szerelmi szerződést egy pár csók előleges foglalójával erősithette volna meg, Borcsa kibontakozva karjai közül, az ajtón kisurrant, s magára hagyá öt a pálinkás hordócskával, — . . és a holnapi nap kéjei-, s gyönyörei előérzetének boldogitó álmaival!

Mindez, és főkép az erős szirmiumi, annyira elkábiták a különben is fáradt káplárt, hogy most már esze ágában sem volt e mai napon jelentést adnia kémkedése eredményéről, — s tudnunk kell, hogy a leitatás által egy részt Borcsa is ebben akará öt akadályozni —, hanem imádottja távoztával tüstént levetkeződött s mély álomba merült.

Alig aludt másfél óráig, midőn esteli 10 óra tájban utczára eső ablakát valaki erősen és hosszasan koczogtatja, mi öt természetesen csakhamar fölveré álmából. Hirtelenében azt képzelvén, hogy Borcsa akarja öt meglepni, gyorsan talpra áll, gyertyát gyújt, kéjérzettől remegve ablakot nyit, s kérdi : ki az? — Mennyire meg volt lepetve, midőn a szép markotányosnő édesen csengő hangja helyett Marczi kemény bassusa hat füleibe, kit már az akasztófán képzelt lebegni. Talán csak nem a lelke jött el kisérteni! — gondolá magában, s az ablakon át kiadá neki a kapukulcsot, s Marczi egy pillanat alatt jászolhoz kötvén a hórihorgas fuchsot, tettetett bágyadtsággal és sántikálva lépett be Dung káplárhoz, s nyögés, sohajtozás közt telepedett le egy karos székre.

— Hogy az ördögbe tudtál kiszabadulni, — s mi lelt, hogy

ugy sohajtozol mint a kárvallott czigány? — kérdé tőle az egyre álmélkodó Dung káplár.

— Jaj káplár uram, oda vagyok. Nekem ugyan a körmömre hágtak. Adjon egy pisztolyt, hadd lőjjem magamat főbe.

— De hát szólj már, beszélj no — mi bajod?

— Ó jaj, — iszonyú gyalázatot vallottam! Nem elég, hogy az előörsön, hová ma délután kiküldettünk, két dragonyos pajtásomat a huszárok irgalmatlanul lekonczolták, s engem, megtudván, hogy magyar vagyok, mint kémet fogságba hurczoltak, — hanem később az a kegyetlen vérszopó huszárezredes minden kihallgatás nélkül olly kemény 60 botot vágata reám, hogy még most is alig tudok állni a lábamon. Az executió után pedig igy szólott hozzám: ‚most már áruló gazember, menj vissza oda, a honnan jöttél, s mondd meg főtisztjeidnek, hogy a te kémkedésed mitsem árthat nekünk.‘ — Ezzel visszaadták lovamat, fegyveremet, s két huszár, a többiek gúnykaczaja, lökdösése, kardlapozása s leköpdösése közt, kikisért a táborból. — Ó jaj, ó jaj! — nem élem túl e gyalázatot!

Dung káplár hitelt adva a jól kigondolt hazugságoknak, igen megszánta Marczit, s azt képzelvén, hogy leginkább ő okozá szörnyü balesetét, mindenkép mentegetőzött előtte. Marczi nem kárhoztatá Dungot, mert hiszen ő, állitása szerint, kínos helyzetében másként nem is cselekedhetett; hanem helyette az ezredest kezdé iszonyuan szidni és rettentő bosszuállásával fenyegetni. Dung pedig a fölötti örömében, hogy Marczi nem haragszik reá, még inkább lovalta, ingerelte őt, s egyszersmind a bosszuállásra nézve legbuzgóbb hozzájárulását ajánlá fel neki.

Marczi kapott az alkalmon, s hogy szaván fogja őt, figyelmezteté, miként épen most kinálkozik arra a legkedvezőbb körülmény. A mint ugyanis a magyar táborból kiebrudaltatott — igy foná tovább ámitásai bekeritő hálóját — kimerült erejét némileg helyrehozandó, betért a Dobogó-csárdába, melly a két tábor közt épen középpontként áll, s a csaplár, ki közelről rokona, megsugá neki, hogy ma éjjel egy csapat ujoncz huszártiszt az ő csárdájában fog mulatni, tobzódni, söt azt is megtudá egy nőcselédtől, miként az a kegyetlen huszárezredes is, ki őt megvágatá, ma éjjel szinte titkon meglátogatja a csinos és igen kikapó csaplárnét.

A káplár feszült figyelemmel hallgatá Marczi beszédét, s kiváncsian kérdé tőle: valljon nem tudja-é, összesen hány huszártiszt fog ott mulatni? S miután válaszul nyeré, hogy mindössze 20 ember számára van rendelve étel és ital, s ugyanannyi ló számára széna és zab: — Dung komoly képpel jegyzé meg; az ellenségtől 20 darab tisztet és lovat kézrekeríteni, valóban nem volna megvetendő dolog.

Csak ez kellett Marczinak. Mindjárt verni kezdé a vasat, a mig

meleg vala. Hát még a tömérdek pénz, arany, ezüst, óra, gyürü, — szóla ő ingerlőleg — a mit velök együtt olly könnyen ellehetne csipnünk; — és nekem ebből a zsiros zsákmányból egy peták ára sem kellene, egyedül arra kérném káplár uramat, hogy azt az átkozott ezredest szolgáltatná majd ki a kezembe!

— E szerint az éji sötétségben véletlenül kellene öket körülkeritenünk, — vágott közbe Dung mindinkább növekedő érdekeltséggel a terv iránt —; de hát ha valamikép észrevennének bennünket? — mire Marczi csak azt felelte, miként ő a császári katonaságot olly titkos vakuton vezetné el az erdővel keritett csárda közelébe, hogy odaérkezésöket a mindenható istenen kivül senki nem venné észre.

Dung káplár egészen el volt ragadtatva Marczi dicső terve által, s elhatározá annak létesitését minden áron eszközölni, még pedig a következő fontos indokokból: mert a meggyalázottnak hitt Marczi számára csakugyan szivből kivánt elégtételt szerezni; mert a gazdag zsákmányból tetemes osztalékot remélt, s igy módjában lesz Borcsát arany békóval is kebléhez csatolni; végre, mert a körülkeritési tervet sajátjának fogván a tisztikar előtt vallani, érdeme jutalmául még főtiszti rangra is emelhetik. Illy kecsegtető gondolatokkal eltelve, gyorsan felöltözött, kardot kötött oldalára, s Marczival együtt az ezredeshez sietett, ki már ekkor épen ágyba akart menni.

És valóban Dung káplár, hogy Marczi meg ne értse, német nyelven olly alakban beszélte el ez előtt a magyar táborban rajta és Marczin történt dolgokat, s ez utóbbi tervét, mint sajátját, olly szép szinben tünteté föl, — hogy az ezredes minden legkisebb vonakodás nélkül azonnal egy század dragonyost rendelt ki a huszártisztek éjeli tanyájának körülkeritése, s a közbejöhető akadályok elháritása végett, melly század éjfél tájban csakugyan össze is gyült a város piaczán.

Marczi mindenkép rá akarta beszélni Dungot, hogy ezen expeditióra a muczit adja alája, vagy légalább ő maga lovagolja azt, de, miután a káplár, azon okból, mert már a mai napon igen kifárasztá a kis huszárparipát, egyátaljában ellenzé azt; nem erőtette kivánatát, nehogy valamikép gyanúra adjon okot. Azonban a háznál lévő szolgalegénynek, kivel barátságos egyetértésben vala, 100 forintot igért azon esetre, ha holnap korán reggel, mucziját, nagyobb biztosság tekintetéből nyereg és szerszám nélkül, a Dobogócsárdába hozza el magával.

S miután a szolgalegény becsületszavát adá erre: Marczi megnyugodva ült fel a fuchsra, s mint a huszártiszteket elfogni kirendelt dragonyos-század utmutató vezetője, ugy intézte a dolgot, hogy csak éjfél után induljanak el, s épen akkor érjenek a csárdához-

midön — nyári idö lévén — 3 óra után a reggeli szürkület félhomályában kissé már megis lehet különböztetni a fehéret a feketétöl.

Borcsa koránsem ment akkor haza, midön a káplár karjaiból kisiklott, hanem a közbeesö konyhán keresztül átsurrant a házi gazda és gazdasszony szobájába, kik, mint a rebellispárt hü bajnokai, Borcsának Marczi lovával leendö titkos elszökésében annyival is inkább megegyeztek, mert a szép markotányosnö Marczinak Dunggali párbeszédét a konyhából kihallgatván és valónak vévén, a magyarokra nézve olly kártékony terv létesitését Borcsa megelözö közbevetése által mielöbb megakadályozni, hon iránti szent kötelességöknek ismerék.

Sikerült-é a szép markotányosnönek ezen szép indulatu, de igen nehéz feladatu szándokát kivinnie; és valljon miként ütött ki Dung káplár, vagy inkább Marczi nagyszerü strategiai terve, — erröl a következö czikk adand kellö felvilágositást.

VII.

Még ugyanazon éjjel 2 óra tájban egy igen csinos külsejü fiatal huszár toppan be nagy csörgéssel a Dobogó-csárda ivószobájába, hol különös meglepetésére, tivornyázó huszárok helyett csupán a szinte igen csinos s igézö természeti bájokkal megáldott csaplárnét pillantja meg ingerlö pongyolában, bágyadtan pislákoló mécses mellett az asztalra könyökölve és szundikálva. Ki azonban, mint hivatásánál fogva igen éber álmú, a kardcsörgésre tüstint felriadt.

A urfias képü, fiatal huszárnak szemébe tünvén a csaplárné bájai, minden tartózkodás nélkül átkarolta derekát, s nyájas megszólitással kérdezé töle : nincsenek-é még itt az ö huszárpajtásai, kik ezen éjet itt szándékoztak mulatozás közt eltölteni? — A kaczkias menyecske hasonlag inyére valónak találván a szép kis huszárt, minden ellenzés nélkül megállta az ismeretlen vendég ölelgetését, söt még szorosabban simulva hozzá, szinte nyájas hangon válaszolá : miszerint még nem jöttek el, hanem már hihetöleg nemsokára itt lesznek, s azt is megjegyzé, hogy nem mulatni, de egészen más czélból jönnek azok ide, söt csevegési viszketegénél fogva ezen titkos czélról olly dolgokat fedezett föl elötte, mikre szeme szája elállt az ifju huszárnak.

— Ha igy van a dolog — szóla ez — nem megyek a táborba, hanem bevárom öket itt e helyen, — s kávét rendelvén magának, a simulékony menyecskével egy pár óranegyedig a legédesebb beszélgetés, kötekedö tréfálódzás, s fokonként szerelmi édelgéssé kifejlödött társalgás közt tölté el az idöt, ugy hogy csakhamar egész a kávéédesitésig vitték a dolgot, söt reggeli 8 órára, midön a szép menyecskének most itt a mellékszobában alvó papucsalatti gazdája,

illetőleg férje bevásárlás végett a városba szokott menni, titkos légyottot tüztek ki ugyancsak e födél alatt.

Reggeli 3 óra felé egy hadnagy vezetése alatt egyszerre csak 20 veterán huszár bujik ki az erdőből, s minden zaj nélkül a csárda folyosójának karfáihoz kötvén meg paripáikat, egy rongyos czigánybanda kiséretében betoppannak az ivószobába, bort parancsolnak és a csaplárnak szorosan meghagyják, hogy a csárdából és udvarából, addig mig ők nem mondják, egy léleknek sem szabad kilépni. A hadnagy nem ismerve az idegen ezredbeli fiatal huszárt, kérdé tőle : mi járatban van, s mit keres itt? — mire ez nyugodtan válaszolá : hogy ő mint sebesült egy, innen nem messze fekvő faluban ezredéből elmaradt, s most, miután felgyógyult, a magyar táborba megy.

— Jól van fiam — mondá a hadnagy — ha csakugyan igaz járatban vagy, hát majd mikor az ellenség körülkeríti a csárdát, velünk együtt fogsz rájuk kirontani. A fiatal huszár örömtől ragyogó szemekkel jelenté ki szolgálati készségét, s a hadnagy felszólítására Fáraó utódai ráhuzták a kedvderitő csárdást, a huszárok összekoczczinták poharaikat, danolni kezdtek és sarkantyúikat tempóra pengették a mindinkább gyorsuló nótához, mig végre friss magyarba tört ki a játszi kedvcsapongás, melly az ellenség irányában csupán csalétekül szolgált. — A fiatal huszár ugyancsak megforgatta a kaczkias csáplárnét, hanem a többiek közt is kézről kézre járt.

A táncz alatt három huszár felvont karabéllyal leskelődött az ivószoba különböző irányban fekvő ablakainál. A hadnagy belülről bezáratván a csárda ajtait, udvarkapuját, hol egyik, hol a másik ablakhoz ment vizsgálódni, s türelmetlenül látszott várni az időpontot, midőn majd három lövéssel jelt kell adnia.

Három óra után, midőn már kissé virradni kezdett, a szürkület félhomályában, a csárdát félkörben bekeritett erdőség jobb oldalának ritkás fái közül egyszerre csak, mint előre küldött kémkedő, kibukkanik a mi huszár-dragonyosunk, Vágó Marczi, s körülólalkodván az épületet, csendesen visszamegy, s jelenti a vezénylő századosnak, hogy a karfához kötött lovakon kivül egy lélek sincs idekint, s a huszártisztek bent a csárdában ugyancsak járják a tánczot, s ujjongatásukról itélve mind holt részegek.

Erre a dragonyosok századosa parancsot ada ki legényeinek, miszerint gyors kanyarulattal a kis csárda épületet tüstént szorosan körülkeritsék, cernirozzák, hogy egy lélek se szabadulhasson ki, s mikor majd az épülethez érnek, 20 legény egyszerre szálljon le lováról, s a huszárok paripáit oldja el a karfáktól s kössék a magukéihoz, aztán, ha a huszárok fegyverrel ellentállanának, s egyátaljában nem akarnák megadni magukat, két ember két oldalról

gyujtsa fel a csárda nádfödelét, hogy igy a benlévök kijövetelre kényszerittessenek. — Marczi szíve kétes érzelmek közt dobogott.

Az ügyes és bátor százados tervének első pontja azonnal foganatba vétetett, a csárda a dragonyosok által egy pillanat alatt szorosan körülkeritve volt. Azonban, midőn már a második pontot, t. i. a huszárlovak eloldását akarnák foganatba venni, — egyszerre három lövés durran ki rájuk az ivó ablakaiból, — melly jeladásra, Marczi és a huszárezredes tegnapi jól rendezett terve szerint, az erdőség bal oldalának lombos fái és bokrai közé jó eleve elrejtett két század huszárság, váratlanul felkerekedett romboló orkánként előrohan, s a csárda kevesebb számu körülkeritőit ügyesen intézett gyors fordulataival egy percz alatt ugy körülkeríti és annyira túlszárnyalja, hogy a véletlenül meglepett dragonyos század, e kelepczéből semerre sem látván rést a menekedésre, egy megmerevült fehér-szobor-csoportozattá változott.

Marczi akkor, midőn a dragonyosok rohantak ki először a csárda körülvételére, szántszándékosan hátramaradt tőlük, s az erdő sürüjébe vonult. Ámde mikor a huszárság tört ki rejthelyéből, egyszerre közéjök vegyült, még pedig a tarajos sisakot és frakkot elhányván magáról, hajadon fővel s egy ingre vetközötten, mi jelül szolgált arra nézve, hogy az előre értesitett huszárság, mint barátjára ráismerjen, a dragonyosok pedig rá ne ismerjenek, s csupán a kezében villogott egyenes kard és a fuchs, mellyen lovagolt, árulá el némileg összedőlt dragonyossága romjait.

— Árulás, gyalázatos árulás! — kiáltozának a dragonyos tisztek.

— Adjátok meg magatokat! — rakjátok le fegyvereiteket! — hangzék a huszárság tisztjeinek ajkairól.

— Utánam legények! — kiáltott fel harsány hangon az elszánt jellemü dragonyos-kapitány! — Vágjuk ki magunkat: — Éljen a császár! —

A tisztek jó példája által föltüzelt dragonyosok egy része zajos viszhangoztatással ismétlé a két legvitézebb altiszt födözete mellett nagy hévvel előrenyomult százados utóbbi szavait, mire a huszárság „Éljen a magyar! Rajta, rajta! — Vágd, vágd!“ — felkiáltásai dördültek meg.

A höslelkü dragonyos-kapitány, iszonyú vérengző viadal közepett, mintegy 50 legedzettebb katonájával szerencsésen kivágta magát; a többiek is kétségbeesetten harczolának, s keményen tartották magukat. Azonban végre is nem állhatva ellent a huszárok nagyobb erejének, részint lekonczoltattak, részint megsebesültek, részint elfogattak, noha, főleg azon a helyen, hol a százados és emberei kivágták magukat, a huszárok vére is böven omlott a csatamező földére.

Megkezdödvén az ütközet, a 20 huszár is kirontott a csárdából, gyorsan lóra kapott és segité társait. Köztük volt a fiatal huszár is, kinek életeért a szép csaplárné leginkább remegett.

Dung káplár a csárda háta mögött, s igy távol lévén a századostól, vele együtt nem szabadulhatott meg, hanem átkozva a huszárt, ki öt és társait hálóba kerité, átkozva magát, ki neki hitelt adott, hátramaradt pajtásaival együtt kétségbeesetten harczolt, s három dühös huszár által már annyira sarokba szorittaték, hogy csak egy hajszálon függött az élete, mellynek megtartásához már semmi reménye nem volt. Ekkor hirtelen közéjök vág Marczi, védelme alá veszi öt, s rákiált bajtársaira, hogy ne merjék bántani a dragonyos káplárt, ki már két izben mentette meg az ő életét. Igy rová le Dung iránti tartozását, s hogy hasonló mértékkel fizesse vissza a kölcsönt, foglyává tette öt, épen ugy mint Dung tevé ezt tegnapelőtt Marczival.

VIII.

A körülbelöl fél óráig tartott heves ütközet után, kivéve azokat, kik a kitört dragonyosokat üldözték, a huszárság gazdag zsákmánya- s foglyaival együtt ismét a csárda körül öszpontosult.

A huszárezredes, ki Marczi terve szerint e csata kivitelét magára vállalá s pontosan végre is hajtotta, a kegyetlen harczolásban egészen elvadult s kifáradt huszárságot rendbe állitá, s ünnepélyes beszédet intézvén hozzájuk, vitézségöket annyival is inkább magasztalá, mert az ellenfél is derekasan, hösileg viselte magát. Beszéde közben a fuchsról leszállott, s a foglyokkal társalgott Marczit maga elébe intvén, megható szavakkal emelé ki e nagyhasznu ütközet tervezése és kivitele körüli fő érdemét, mellynek jutalmául a csata helyszinén tisztté nevezte öt ki a legénység éljenzése s örömrivalgása közt.

Marczi illö köszönettel fogadta a megtiszteltetést, azonban határozottan nyilvánitá, miszerint a tisztséget semmi esetre sem vállalja el, mert sem irni, sem olvasni nem tud, s mert inkább akar ö elsö közvitéz, mint utósó tiszt lenni. E nyilatkozatot bajtársai mondhatlan tetszéssel fogadák.

A huszárezredes nem eröteté a dolgot, hanem igéretet tön, miként ki fogja eszközölni, hogy a haza Vágó Marczi illö jutalmazásáról gondoskodjék, — addig is bajtársai méltánylása jeléül, minthogy különben is az ellenség megfosztá öt lovától, ezennel telivér angol paripáját, nagybecsü óráját és gyürüt nyujtja neki ajándokul. S az ezredes leszállván lováról, a legénység égrázó örömujjongásai közt átadá Marczinak az emlitett tárgyakat, s nem tekintve magas rangját barátilag megölelte az ünneplett közhuszárt, — ki

keble dicsőült érzelmeinek tuláradt tengeréből csak egy forró hálakönyüvel fejezé ki köszönetét, s rendkivüli boldogságát.

— Huszárok! — szólt végre az elérzékenyülés miatt szinte könnyező ezredes — minthogy ezen vitéz bajtársunkat a fogságban huszárruhájából is kifosztották, s most egy ingben s hajadon fővel áll itt előttünk : „én kárpótlásul szivesen átadnám neki ezredesi ruhámat, de mivel tisztté nem akar lenni, — közvitézek, ruházzátok és fegyverezzétek föl ti hőslelkü pajtástokat!“

Alig végzé beszédét a népszerü ezredes, az első sorból egyszerre 50 ember is előre sietett, s Marczit a csákók, menték, dolmányok, övek, tölténytáskák, karabélyok, kardok, tarsolyok egész halmazával borították el. Mind boldognak éreznék magukat, ha az ünnep hősének bár mindenöket od'adhatnák. Azonban Marczi, hogy bajtársai közül senkit ne sértsen, egyiktől sem fogadott el csak egy ruha- s fegyverdarabot is, — hanem igy szólott hozzájuk : „Bajtársak, köszönöm a szivességet, de nem fogadhatom el, mert egyiktöknek sincs fölösleges, nélkülözhető ruhája és fegyvere. Ha isten megsegit, majd visszakeritem én még kedves lovamat, megszokott ruhámat és fegyvereimet!“

Alig mondá ki e szavakat, s az idegen ezredbeli fiatal huszár, ki a második sorban, vérző sebe miatt bekötött fejjel állt, hirtelen leszáll lováról s Marczi elébe vezeti azt, s mindenki meglepetésére igy szólal meg : — Marczi pajtás — itt a lovad, itt a ruhád, itt a fegyvered!

Marczi a csodálkozás miatt kissé megzavarodott, de azért tüstént ráismert mindennél kedvesebb paripájára, s a viszontlátás örömétől egészen elragadtatva, ölelte, csókolta s kedvtelve simogatá hü élettársát, ki mozdulataival és kéjjel szikrázó szemeivel szinte kifejezé örömét a fölött, hogy ismét szeretett gazdája kezére került. — De ki lehet az a fiatal huszár, ki az ő drága mucziját meghozá? talán biz a szolgalegény, kinek 100 forintot igért? — Nézi, nézi — hisz az az ő huszárruhája, melly rajta van! — Megint csak nézi, s arczát is szorgosan vizsgálja, hát egyszer csak észreveszi — hogy — jaj! — no ezt ugyan sohasem álmodta volna!

A fiatal huszár, kit most Marczi a legmagasztosabb gyönyörérzettel szorit kebléhez, — nem más, mint — kedvese, Borcsa, a hőslelkü szép markotányosnő!

Ő, a mint Marczi és Dung káplár éjfélkor elhagyák szállásukat, a házigazda egyetértésével kilopódzott a városból, s a szőllők alatt, hol már a muczi és a huszár ruhája várt reá, kedvese börébe öltözött, lovára ült, s járatlan, titkos utakon bolyongott a magyar tábor felé, olly czélból, hogy Marczi és Dung kihallgatott s ártalmasnak vélt tervét felfödözze s meggátolja. Ámde a mint a Dobogócsárdába érkezett, tudjuk milly fordulatot vön a dolog. Borcsa a

furcsa módon belészeretett csaplárnétól, s később a huszároktól is megtudá Marczi tervét, s a helyett, hogy ezt megakadályozná, velök együtt örömest harczolt, s a csatában sebet is kapott.

Mindez a Marczi és Borcsa közti félreértés, kölcsönös gyanusitás fellegét egyszerre eloszlatá, s szerelmök és boldogságuk napja ismét tiszta fényben, sőt most még melegitőbb hatással derült fel reájuk.

Miután a különös történet ekkénti kifejlődése a jelenvoltak előtt többé már nem vala titok, Marczi és Borcsa bementek a csárdás szobájába, s egy pár percz mulva, amaz ismét saját huszárruhájában, ismét saját kedves mucziján, emez szinte a maga markotányosnői öltönyében, s az ezredes által Marczinak ajándékozott telivér paripán, egymás mellett lovagolva jelentek meg a már ekkor víg áldomást üllő, borozó és tánczoló huszárság előtt, kik a boldog párt, mint a nap hőseit, természetesen a legzajosabb örömrivalgással üdvözlék.

Borcsa leszállván lováról, életének legszebb, legboldogabb órájában először is a dragonyosból ismét huszárrá változott kedvesével járta el a kállai kettőst, — azután pedig a kaczkias csaplárnéhoz közeledett, s tréfás mosollyal mondá neki : hogy ne feledkezzék meg a 8 órára kitüzött szerelmi légyottról, mire a pórul járt csaplárné fülig pirulva, s nem minden boszankodás nélkül mondá : „menjen pokóra való, — hogy elbolonditott.“ —

Dung káplár, ki Marczi és Borcsa által szinte tökéletesen lefőzve érezte magát, főleg tegnapi kémkedése miatt semmi jót nem várt a magyaroktól, s előre is borzadva nézett sorsa elébe. Azonban mennyire meg volt lepetve, mennyire meg volt hatva szivében, midőn Marczi tudtára adá, hogy kieszközölte az ezredesnél, miként szabadon visszamehet a császáriak táborába, avagy, ha ugy akarja, beállhat a huszárok közé, s továbbra is káplár marad.

A dragonyos mélyen megilletődve a huszár nemes boszúja által, örömkönyek közt borult Marczi nyakába, s az utóbbi ajánlatot fogadá el, noha e lépésre nem annyira a szív sugallata, mint inkább a józan ész tanácsa ösztönzé őt, miután tudhatá, hogy a császári táborban leginkább őt fogják okozni az általa sajátjának hirdetett, s ellenkezőleg kiütött körülkeritési terv miatt. —

Igy lett Vágó Marczi huszárból dragonyossá, s Dung káplárral együtt dragonyosból ismét huszárrá, s a mi legeredetibb, s vitézsége és találékony csalfa esze miatt, mind a császáriak-, mind a forradalmiaktól kapott érdemjelt és gazdag jutalmat, a nélkül hogy kétkulacsos lett volna.

* * *

Néhány héttel ezen furcsa történet után bekövetkezvén Görgei táborának fegyverlerakása, az oroszok által Marczi muczijával együtt a császáriak kezébe szolgáltatott, s Aradról Csehországba küldetett. A leirt dolgok miatt oka lett volna bőrét féltenie, ámde ő, miután mindent elveszettnek hitt, s honát, nemzetét örökre megbukottnak képzelé, most már nem sokat gondolt hitvány életével, s eltompult nyugodtsággal nézett sorsa elébe.

Midőn az igy expediált rebellis huszárok ut közben Pesten is átvonulnának, egy császári táborszernagy szemlét tarta fölöttük, s a mint Marczit is megpillantá köztük, tüstént ráismert egy pár héttel ezelőtt besorozott dragonyosára, s szokott nyájas mosolyával kérdé tőle : nem volna-é ismét kedve a dragonyosok sorába beállania?

— Bizony nem, méltóságos uram! — szólt Marczi egész őszinteséggel.

— Ne félj gaz ficzkó — jegyzé meg a táborszernagy — ha magad akarnád sem tennélek többé dragonyossá.

— No csakhogy huszár maradok! — vigasztalódék Marczi, s mindjárt jobb kedvvel folytatá a marschot Csehország felé, több volt főtisztjei is mint besorozott közkatonák együtt menettetvén vele, mi Marczi régóta táplált egyenlőségi vágyait némi tekintetben szinte megnyugtatá.

Azonban balsorsát leginkább enyhité azon véletlen játéka a szerencsének, miszerint külföldön épen azon huszárszázadba soroztatott, mellynek Dung káplár lett a századosa. Hogy a tatárba történhetett ez? — kérdi a nyájas olvasó. — Hát csak ugy, hogy Dungnak az oroszok beütésekor sehogy nem lévén többé inyére a rebellis huszárélet, kedvező alkalommal ismét hiven megőrzött dragonyosruhájába bújt, s átszökött a császáriakhoz. S minthogy szerencséjére most már nem azon hadtesthez jutott, mellynek egy századát, bár akarata ellenére, olly nagy bajba keveré, igazolása után egy másik dragonyosezredben egyszerre örmesteri rangra emeltetett, s néhány csatában fölötte kitüntetvén magát, csakhamar hadnagygyá, utóbb főhadnagygyá, a háboru bevégzése után pedig, mint ki a magyar nyelvet jól beszéli, huszár-századossá neveztetett ki.

Dung szívből örvendett azon, hogy Marczi ismét az ő keze alá került, s hogy most már meghálálhatja az elfogatásakor tanusitott barátságot. Miért is egykori dragonyos- és huszárpajtásának káplárra lett előléptetését eszközlé, a mit most ez annál szivesebben fogadott el, mert ez által nemcsak a bot alól emancipálta magát, hanem egyszersmind ismét dupla lénunghoz jutott. S most mint jó érzelmü császári katona büszkén viseli mellén a dragonyosezredestől kitüntetési jutalomul nyert ezüst érdempénzt, valamint a

huszárezredestől kapott arany órát és pecsétgyürüt is, — ámde a forradalmi táborban nyert veres szalagos érdemjelt csak dolmánya bélésébe varrva meri viselni szíve fölött.

Hát kedvese-, a szép markotányosnővel mi történt?

Ő is jobb sorsra volt érdemes, hogy sem életfáját a harcz fergetege kisodorta volna tövéből. Megszagolván az oroszok beavatkozását, Marczi megegyezésével az ajándékba kapott angol paripát 100 aranyért egy tábornoknak eladá, s ezen, és a kettőjük által megtakaritott szép összegü pénzecskén Borcsa egy csinos házat, hozzá egy kis földet, és szőllőt vett az alföldön, hogy majd a harcz és háboru vészei és sanyarai után, mindkettőjöknek, — és valljuk meg az igazat — világra jövendő magzatjuknak is, legyen majd enyhelye, menedéke, hol fejeiket biztosan lehajthatva, s egymást boldogitva kipinhessék az élet fáradalmait.

A legszebb, legnemesebb czélra megvásárlott házikó azonban, mint tudjuk, gazda nélkül van, s a besorozott huszár szép, de gyászos és várandó állapotban lévő szalmaözvegye, a világtól visszavonulva, a gazdaságot gyarapitó szorgalmas munka, s a lelkét egyedül felviditó titkos vágyak és remények közepett, éldegél csendes magányában. Sőt, mióta, a már káplárrá lett huszárjától levelet kapott, s biztos alkalommal ő is válaszolt neki, — ha nem is egészen boldog, de legalább nyugodtan tud aludni.

És ki hinné, hogy a belsejében mindinkább nevekedő jó reménységre nézve, Marczi is majdnem olly várandó állapotban van, mint tőle távol lévő szép özvegye.

Mi jót vagy roszat fog rájuk nézve szülni a terhes jövendő, — annak idején, ha isten éltet bennünket, talán azt is elfogom beszélni.

Imrefi.

A TAVASZ TEREMTÉSE.

Az égre szögzé szent arczát a költő,
S kezében tartva lantját énekelt,
A dal isten nevét magasztalá,
S magas müvét a nagy természetet;
Elméje szíve minden kincseit,
A szárnyaló hangok közé szövé,
Dalába szőtte szép virág gyanánt
A keble mélyén támadt érzeményt,
Melly egy szent forrásnál növelkedik,
A szent forrásnál, hol a köny ered.

Dalába szőtte fényes képzetét,
A sok szinü szivárványt, a mellyet
Nem fellegeknek megtörött sugára,
De lelkünk alkot titkos utakon.
Dalába szőtte gondolatjait,
Mellyek, mint nagybecsü aranyerek
Felhőket érő bérczek közepén,
Magas lelkében ugy ágaztak el,
S igyen fölékesitve gazdagon,
Mint zöld mező virányos tér felett
Arany tollakkal tündöklő madár,
Mint csermely énekes hullámai,
Hová játszodva szép tündér keze,
Zöld ágat és virágokat vetett,
Ákép repült az ének ég felé —
És egyre édesebb lőn s hangosabb,
Kettőzteté ütését szivére,
Mind jobban jobban pengeté a hurt,
Az összezengő hurt lantján szivén —
Mig olly erővel kapkodott közéjök,
Hogy lantján szivén elpattant — a hur.
És szállt a dal, mint megterhelt hajó,
Melly tengeren tul, gazdag tartományból,
Kincsesel rakottan kikötőbe tart,
És isten zsámolyánál kikötött. —
S megörvendvén a gazdag küldeményen,
A haldokló zenészhez szóla isten:
„Mi dijt kivánsz jutalmul gyermekem,
Zenédért, melly gondterhelt lelkemen,
A kéj szelid forrását megnyitá.
Kivánj vagyont, hirt, hosszu életet,
Akármi lesz, atyádtól megnyered.“
S bágyadt ajakkal a költő felelt,
Felnyitva még lehunyó szemeit:
„Jutalmat én nem kérek oh atyám!
Elég . . elég . . hogy tetszett . . é-ne-kem.“
S alig hogy szólt, az élet melege
Nemes szivében véglobot vetett.
„De én zenédet megjutalmazom,
Emléket alkotok sirod felett,
Melly megjegyezze szived szent hevét,
S lelked nem földi szárnyalásait,
S a melly fenálljon mig a föld fenáll,
S a csillagos menny boltja ráborul.
Szivednek érzemény-virágai,
Láng képzetednek rózsafellege,
Dalodnak vig és méla hangjai,
Nem vesznek el, örökre élni fognak.“
Szólott s müvébe kezde a hatalmas,
A láthatáron bibor fellegek,
Bájos csoportozatja állt elő,

És alkotá a költő képzetéből
Az alkony és korány szent sugarát,
Melly rózsaszinnel önti be a földet,
Mint a költő lelkét a képzelet.
Szivéből zöld mezőt, virányt teremte,
Mellyen virág és zöld lomb annyi van,
Mint benne volt magasztos érzemény;—
Nézzétek ott a barna felleget,
Melly tompa zajjal lassan közelit,
A költő gyászos gondolatja volt,
A melly keserve s baja napjain,
Sötét palástban lelkén átvonult,
A keble mélyén eredő sohaj
Susogló szellő lebbenése lett;
Dalának vig és méla hangjait,
Hogy el ne veszne, a bus csattogány,
S pacsirta ajakára ülteté. . .
S bevégezvén a nagyszerü mivet,
Teremtve lőn a bájarczu tavasz,
Emlék szoborkint a költő felett,
S évenkint egyszer azt fölleplezi,
Hogy szépségét bámulná a világ,
S az embereknek fásult sziveit
Szemléletén öröm ragyogja át.—
Nézzétek ott mint száll, mint oszladoz,
A zuzmarás télnek ködfátyola,
Mellyel ez emlék eltakarva volt;—
Már látszanak a biborfellegek,
A szép szobornak dombor művei,
S nincs messze már a boldog szép idő,
Midőn egészen fölleplezve lesz.
Oh akkor menjetek ki . . . menjetek
A felséges műt megtekinteni,
S ha szivetek öröm ragyogja át,
S a kéj forrása mint ezüst patak,
Fogékony lelketek mélyén megindul:
Megemlékezzetek, hogy a mezőn
A költő érzeménydus szive ver,
A költő énekének folytatása,
A kis pacsirta s csattogány dala,
S az ő sohajja leng körületek.

Mentovich F.

EGY GUERILLAVEZÉR.

(Történeti kép.)

„Lehet harczunknak a legszerencsésebb vége, halomra győzhetjük a muszkákat, francziákat, törököket és byrebistákat — az igazi küzdés csak akkor fog megkezdődni, a küzdés ellenetek.“

Jóbarátim egyike intézte e szavakat nemes Debreczen városában egy ujdonsült guerillavezérhez.

E bajnokot akarom most olvasóimnak bemutatni.

Hetveni kis ember vala. Első tekintetre bár ki is majom-menageriából kiszabadult s frakba bujtatott dandynek hitte volna s csak később győződheték meg, hogy ő nem is annyira majom mint — guerillavezér.

Hetveni ur barátja vala, bizonyos gyémánt ministernek, kiről elmondatott, hogy a cercopitheicusok nemzetségéből származék.

Hetveni urat e gyémánt minister lovalta fel guerillákat toborzani.

Szerette volna segélyével szétverni az országgyülést, ha ennek csakugyan kedve kerekedik hatalmas szavának ellenállani.

Meg is indult Hetveni ur.

Öszvetoborzott egy pár száz embert, kiket aztán a gyémántminister urtól kapott pénz ára egy részén holmi rongyos kirabolt depotból szerzett öltönyökbe bujtatott.

A többi pénzt elkártyázta.

A minister ur pedig adott még hozzá egy pár száz embert, kik tulajdonkép ujoncz-honvédeknek voltak toborzva.

Ezek teendették később a minister ur „fekete sergét.“

Mikor már mind ez illy szépen el volt rendezve, kapja magát Hetveni ur, pléh gallért varrat kabátjára, s fölmegy a hadügyministerhez.

Egy kis czeremonia volt hátra — a hadügyminister megegyezése.

Nó de ott, hol Laczi minister akar, mikép ellenkezhetnék ez? Bemegy az előszobába.

Egy magas, termetes, bajnok kinézésü férfival találkozik ottan. Örnagy Kor... ai vala.

— Kit tetszik keresni? kérdé ez.

— A hadügyminister urat, beszédem van vele.

— Mi tárgyban, ha szabad kérdenem?

— Csak jelenteni akarom magam.

— Vagy ugy!
— Igen.
— De hát kit jelentsek be?
— Én major Hetveni vagyok.
A magas, termetes örnagy elmosolyodik, végig néz rajta.
Volt e tekintetben valami ollyan, mi más becsületes embert a föld alá sülyesztett volna.
Hetveni ur föl sem vette.
— Tehát major? mond a magas örnagy.
Aztán egy barátjához fordul s mond:
— Nézd barátom ez is örnagy, s én is örnagy vagyok.
Tudni kell hogy örnagy Kor..... már régi katona volt.
Bemegy a hadügyministerhez s körül belől illyenforma párbeszéd keletkezik köztük:
— Uram egy örnagy van kün.
— Kicsoda?
— Nem tudom. De arcza, modora, minden mutatja a bajnokot.
— Mit akar?
— Nem tudom. Titkos beszéde van önnel.
— Velem nem lehet örnagynak titkos beszéde. Azonban — eressze be.
— Tessék, — mond örnagy Kor. . . . . kimenve, a cseppentett örnagynak, tessék belépni.
Hetveni ur mosolyt csal ajkaira, fontos stellungba helyhezi magát s belép.
— Ki ön?
— Én örnagy Hetveni vagyok.
A minister kezébe veszi a létszámot.
Hetveni ur rosszul kezdi magát érezni.
— Örnagy? nem emlékszem illy nevü örnagyra. Ki tette önt ezzé?
— Uram, mond ez, benne van a törvényekben, mikép az, ki szabad csapatot gyüjt, csapatának egyszersmind örnagya.
— Pokolba menjen ön törvényeivel. Legyen ügyvéd, ha kedve tartja. De ne gyalázza meg a katonarendet. Most takarodjék s levesse kabátjáról a paszomántokat. Érdemelje ki magának a harczmezőn.
Kor. . . . . örnagy a félig nyitott ajtón át mindent hallott. Sajátságos mephistoi mosollyal fogadta Hetvenit s nyomatékosan mond:
— Alázatos szolgája örnagy ur.

* * *

Kossuth és Mészáros közt e dolog feszültséget idézett elő.

Egyik sem tudott a dologról semmit. Egyik sem tudta mikor s ki által nevezteték ki Hetveni.

Le is tették s más őrnagyot neveztek ki helyébe.

Hetveni ur nagy lelke nem nyugodott meg.

Dult fult, dühöngött.

Rá akarta birni guerilláit hogy oszoljanak szét.

Mikép, mikép nem történt? nem tudom. Annyi bizonyos, hogy Hetveni guerilláival a móczok megzabolázására ment.

* * *

Oda nézzetek — a vér-boritotta kis haza földére, mellynek bérczei közt a polgárhad iszonyai dühöngenek.

Láng és vér . . . azok az ég fölé csapkodnak boszuért, ezeket a föld nyeli el szégyenében.

Nézd ama várost ottan. . . . Éjnek idején gyujtatott fel. Lakosai leöletnek — alig egy pár száz menekszik meg. Az anya didergve döl ki megfagyott gyermekével. Mély sebében utfélen marad az atya is. Minő karaván . . . mérföldeket gyalogol éhen szomjan fázva . . . pihenni nem mer, mert a pihenés a halál volna.

Nézd ama nyilt sirt. . . . Negyven ember temettetik bele. Mind a 40 él. Most elboritja őket a föld . . . egy tompa moraj . . . a másod perczben minden csöndes.

És a másik sir. . . . Egy család 13 tagja fekszik benne. Tizenkettő meggyilkoltatott. Csak a 13-ik él. Az is egy fél éves csecsemő. Fél nap óta sir ottan. Azon sem könyörül senki.

Nézd ama férfit ottan. 20 óra óta huzza a jármat. Két hajtó kifáradt. Ő még él — valahára rajta is könyörült isten!

Nézd ama férfit. Orra, füle, ajkai elmetszvék. Czélnek tétetik ki. Csak a tizenhetedik lövés alatt hunyt.

Lásd ama lakot ottan! A lángok fölcsapkodnak fölötte. A lángok pattogása s sikoltás vegyülnek a légbe . . . 40 ember mágyája e ház.

Oda nézz! . . . nyolcz fitestvér akasztja fel önmagát, csakhogy az ősz atya kegyelmet nyerjen. Szegény atya! féllába a sirban! ő volt az utolsó, ki önmagát felakasztani kényteték.

Most forduljatok el. A kép, mellyet bemutatok, mindeniknél borzasztóbb.

Egy nőt ismertem. Csak 16 éves, angyal, szép angyal, jó volt e nő. Védangyal, boldogitó volt a táj felett.

Estve az emberek, kikkel annyi jót tett, megrohanták.

Az atyát, anyát, fitestvért megkötözék.

Harminczan valának. Fellocsolák az elalélt nőt.

Elvevék erényét . . . pedig az első ölelésre megőrült.

S a kebel, az ajk boldogságát, millyennél szebbet isten nem teremte, mind harminczan élvezék!

Aztán levágták orrát, fülét, ajkait. . . . .

Szegény nö . . . . szegény család!

* * *

Egy felbujtatott, félre vezetett nép követte el e kegyetlenségeket.

Ne átkozzátok öt! . . . .

Nem tudá mit cselekszik. A meggyilkoltak átka s átka a gyászolóknak a bujtogatók fejére száll.

De a boszú órája sem késett. A gyermek atyjáért, az atya gyermekeért, rokon rokonért visszaadta a kölcsönt.

S az eddig gyilkoló, de már legyözött nép ijedten vonult a havasokra fel.

Ismeritek ti e havasokat?

Hegy hátán hegy nyugszik, mintha örök lánczolatban törne az ég fölé, mintha túlszárnyalni akarná a fellegek honát.

Csucsa sziklában végződik, s a sziklára örök hó tapadott.

Oldalát erdöségek takarják sürüen öszvenöve, mintha el akarnák fedni a napsugárokat a katang és tüske szönyegei elöl a hegygerinczneк.

Csak itt ott kigyózik egy egy keskeny ösvény.

E felett is mohos szikla tátong, mig alatta örvény nyitá fel vészes sirját!

Borzasztó! borzasztó!

Ezt kellett volna megküzdeni, töméntelen véráldozat-, iszonyu emberélettel! . . . .

Vagy ki kellett volna békiteni öket. . . . . .

* * *

A magyar kormány elégelte a kifolyt vért.

Ki akarta engesztelni öket.

Kebeléből kiküldé Drágost, rábirni a fegyverletételre.

A havasokat cernirozó sereg parancsnoka alezredes Csutak volt, ki az erdélyi hadak parancsnokától az ostrom megkezdésére kapván rendeletet, Debreczenbe utazék.

A hadak parancsnoksága Hetvenire maradt, mint legidösb örnagyra.

* * *

A Drágos müködésének volt is eredménye.

Az oláhok egy része lerakta fegyverét, midön Hetveni ur jónak látta támadókép föllépni.

Majus 16-ától 19-ig folyt a szerencsétlen ütközet.

A magyarok bevettek egy hegyet, s midön tetején valának, egy másikról közápor sujtotta öket agyon.

Vagy megostromlának egy utat. S midön pihenni szálltak, hátok megett iszonyu tömeget láttak feltünni.

Vagy bevettek egy erdöt. S midön benne valának, láták, hogy körülkerittetének.

Nem volt éjjelök, nem volt nappaluk. Mindig fegyverben mindig támadottan, üzve. . . .

Mikor s honnan jött az ellen? senki sem tudá. De azt igen, hogy mindig küzdenie kell egy kérelhetlen isszonyu ellenség ellen.

Szegény szegény nép! —

A lovak kidöltek, az ágyuk az utban maradtak, s neki mégis küzdenie kellett! . . . .

Küzdenie s látnia, mint emelkednek Abrudbánya felett a langok ég fölé . . . mint gyilkoltatnak le az ártatlan lakosok, mint metszetik ottan egy nő négy fele, s mint nyúzzák meg ottan a másikat. . .

Látnia kellett, hogy mint gyilkolja meg a férj nejét, csakhogy megmentse, mint fojtja az anya vizbe gyermekét, csakhogy megszabaditsa. . . .

És a békitöleg föllépett Drágos megköveztetett.

* * *

Viszont Debreczenben, viszont a hadügyminister elöszobájában vagyunk.

Örnagy Kor. . . . beszélgetett társaival.

— Hallották önök? az a nyomoru Hetveni Abrudbányát föl-égetteté, csapatát legyilkoltatá, a békülni akaró oláhokat viszont ellenünk zuditá, s most itt van Debreczenben.

Szavait el sem végzé, s Hetveni lépett be, egy huszár kiséretében.

— Szolhatok a hadügyministerrel?

— Minek azt? ugy is tudjuk önnek gyönyörü tetteit.

— De kérem. . . .

E perczben Mészáros lépett ki.

— Ah ön itt van? mond Hetveninek. Mennyi szemtelenség! azon tettek után nálam mutatni magát!

— Kérem. . . .

— S most mit akar ön?

— Számolni, s jelenteni hogy a hadipénztár elfoglaltaték.

— Ugy? a nélkül is tudám.

— De ezenkivül e becsületes ember számára jutalmat kérek.

— Miért? ki ez?

— Egy közvitéz, ki látva a vészt, melly becses éltemet fenyegeti, nyergébe kapott, s megmentett.

Mészáros a huszár felé fordul.

— Igaz-e hogy igy mentéd meg e majmot?

— Igaz uram!

— Ha az oláh lándzsák közé dobtad volna a nyomorut, kaptál volna jutalmat — igy büntetést érdemelnél. De megkegyelmezek. Takarodj!

Hetveni ur is jónak látta takarodni.

Őrnagy Kor. . . . . ajtót nyitva neki gúnyosan mond :

— Alázatos szolgája major ur!

* * *

Ez lőn felbomlása a „Laczi minister“ fekete sergének.

Szilágyi S.

MIT IRJAK? . . .

Ostromállapotban élünk,
Mit irjak hát ugyan mit?
Erről arról s egyebekről
Hegedült már szent Dávid.

Szerelemről? . . baj, de igaz,
Nincs ki engem szeressen;
Az vigasztal, hogy illyformán
Vannak hej! most sok ezren.

Tánczról, bálról? . . lányaink most
Tánczolni nem akarnak;
Jól teszik, hisz a nélkül is
Van tánczа a magyarnak.

Fájdalomról, mellynek rime
Ezer ah és ezer oh? . .
És most igen mindennapi,
S utczán házban hallható.

Tudom én már miről irok,
Rólad irok édes tél!
Kurta benned dél és hajnal,
S hosszu az alkony s éjfél.

Az ember kedvére alszik,
S álmodhatik furcsákat,
S gunyos hangon nem mondhatja
Akkor lesz az, mikor fagy.

Szép nótákat otroiroz,
Benned a zúgó szélvész,
A ki hallja nagyot kurjant,
S örömében majd megvesz.

Fehér vagy te, hideg vagy te,
Fényes vagy te édes tél!
Én istenem! be szép volna
Hogyha örökös lennél.

Megfagyna előbb a szegény,
Azután majd a gazdag,
S meg nem háboritná senki
A közrendet s nyugalmat.

Azt sem tudnák : ez a világ
Lehetett-e avagy nem,
Nem kellene hirlapiró,
Még csak historikus sem.

Gy...

AZ ÉRCZ LEÁNY.

Irjunk mythologiát.

Irjuk le az év eseményeit, hiven, valóan, mindent a mi megtörtént, minden csodálatost, ember fölöttit, nagyszerűt, a mit láttunk, a mit tapasztalánk, a minek szemtanui voltunk s akkor mondjuk rá, hogy ez mind mese, mert különben nem fogják elhinni.

A költő álmodta ezeket

Annyi nagyság, annyi ragyogvány, az embererőt meghaladó tettek vakmerő képei, hol születhettek volna másutt, mint egy phantasticus agy hagymázos képes világában?

De a könny, melly a fölidézett nevek emlékére, a szemet elárasztja, nem fogja-e megmondani, hogy mind ez nem álom, hanem egy eltemetett világ-halott dicsősége?

* * *

Kisded házikóban pisla mécsvilágnál virraszt az ösz apa haldokló leánya fejénél.

Az égen üstökös csillag fénye mellett virraszt az őrszellem egy halálra szánt nemzet felett.

— Apám, a halál órája kong. Először meghalok én, azután te, azután a haza. Engem megsiratsz te, tégedet a haza, a hazát senki. Boldogok a kik meghalnak, jaj az élve maradóknak!

A halál órája kong.

Apám, nézz ki az ablakon, látod az égen az égő tüzes kardot, hegyével ugy-e a földnek áll? Az öl meg engem, az téged és mindenkit, a kiért imádkoznak. Mert lesz idő mikor az imádságok nem hatnak fel az égbe.

Ne sírj, a könnyek nem e napra valók.

A halál órája kong. Én meghalok. Te eltemetsz.

De nem maradok soká sem a sírban, sem az égben. Eljövök.

Lesz egy pillanat, mellyben megátkozod születésed óráját, azon perczben meglátandsz engemet. Leányod, aranyos haju Lóra eljő akkor hozzád s járni fog veled mindenüve, és te dicsekedni fogsz vele, hogy leányod föltámadott.

És én védeni foglak téged tengernyi ellenség ellen, szavaimtól elsápadnak a havasok lakói és a székelyföld minden ifjai szerelmesek lesznek belém, aranyoshaju Lóra leányodba.

Azután még egyszer meghalok, utánam egy perczczel meghalsz te, és te utánad meghal Székelyország.

A halál órája kong.

A nagy akászfát ablakod előtt ki ne vágasd, néha szélcsendes időben, mikor más fának levele sem mozog, te annak lombjai közt suhogást fogsz hallani. Gondolj ollyankor rám, aranyoshaju alvó leányodra, ki látatlan szellő képében hozzád látogatni lejár.

Himzett karszékemet ne tedd el helyéről, néha csendes estéken kandalló világnál hallani fogod az agg butort eresztékeiben meg megropogni, mintha valaki ráülne, gondolj akkor reám, aranyos haju halott leányodra.

A halál órája kong.

Készitess énnekem érczszobrot [illegible] fejéhez, nehéz szilárd-érczből, négy szegletéhez négy gyászfenyőfát ültess, hol a székely ifjaknak legyen miről zöld ágat törni kalapjukra a nagy mennyegző napján.

A nagy mennyegző napján sok ezer vőlegény lesz a székelyföldön, de menyasszony nem lesz, csak egy, a te aranyoshaju Lóra leányod.

Minden székely legény elhagyja jegyesét, még a házas férfiak is megválnak hitveseiktől, hogy utánnam jöjjenek, és a székely szü-

zek és a székely hölgyek sírni fognak haláluk hosszú órájáig, mert nem fogják öket látni többet.

Mikor én másodszor megszünök élni, öket is elviszem magammal, a szép, barna fürtü, napsütötte arczú székely ifjakat, — nem marad itt egyéb, mint az özvegy és az árva.

A halál órája kong.

Nyisd ki az ablakot, hagyd bejöni a szellőt, melly lelkemet szárnyaira veszi, hagyd besütni a holdsugárt, melly ezüst utat rajzol számomra az égen.

Ne sirj, zokogásod hangja megakasztja lelkem repülését. — Jó reggelt, ... jó reggelt. . . . .

. . . . . Szólt a leány és lezárta szemeit.

— Jó éjszakát, jó éjszakát, zokogá az öreg ember s fehér haja arczához tapadt örömkönnyüitől.

Ősz az apa, még gyermek a halott, alig tizenhat éves és már meg van halva.

Ugy sem volt a földé egészen soha, lelke éltében is mindig az égben járt.

Nem szeretett emberi szivvel soha, vágyai nem keresték a mindennapi tárgyakat, barátnékat, hiuságot, hizelgő ifjút. Az ő szerelme isten és angyalok, és haza és túlvilág voltak mindig.

A halál nem változtatott rajta semmit.

Ugyanazon mennyei komolyság a zárt ajkakon, melly azoknak már éltökben tulajdona volt, az arcz ép olly liliomfehér a halálban, mint az életben, a hosszú aranyatjátszó haj szelid habokban folyja körül az arczot, melly ollyan, minöknek a szent képeket szokták festeni.

A holdsugár nem fehérebb, nem tündöklöbb mint az ő arcza.

Az ösz ember reggelig virrasztott a holt ágya mellett, várta, hogy visszajö, várta, hogy fölébred, hogy majd elmosolyodik s szemeit felnyitja; — reggel eljöttek a szomszédok, felöltöztették a halottat hófehér ruhába, myrtus koszorút kötöttek homlokára, az nap siratta az egész környék, másnap esthajnalban kivitték a temető-kertbe, eltemették, dombot takartak rá, a domb négyszögletéhez négy gyász-fenyöt ültettek, fejtöl egy egyszerü nyolczszegü érczszobrot, melly hajdan török hadakban ágyú volt, csodálatos maradványa az ösi harczszereknek, s melly emléktelen idökből elmaradva a helység tulajdonává vált, ki azt most legkedvesebb halottjának síremlékké szánta, belevésve annak egyszerü névfeliratát s sírjához leásva.

E dombhoz aztán sokáig kijártak még évről évre a környék hajadon leányi bús danáikat eldúdolva tarka virágokkal hinteni be a holt angyal sírját és sokáig kijárt évről évre, napról napra e dombhoz a vidék legvénebb embere hófehér hajával, forró köny-

nyeivel locsolgatni a sirt, hol eltemetve fekszik egyetlen leánya, az aranyhajú Lóra.

Az üstökös pedig még két napig állt az égen Lóra halála után, hosszú halavány lángja, mint egy égő kard, hegyével a föld felé fordulva, azután ismét elveszett onnan, olly hirtelen, mint megjelent, mintha egy láthatlan kéz letörölte volna az égről.

* * *

Napok multak, évek multak, az ösz ember még öszebb lett, soha sem látták öt vígnak, a vén fa sebe nehezen gyógyul.

Éjjelei, nappalai leánya emlékével teltek le, mindenkinek róla beszélt, még akkor is, mikor már mindenki elfeledte szépen, s ha valaki tudott róla valami elmult regét mondani, azt hallgatta, fejét elégülten billegette rá, a helység minden tárgyait csak ő róla ismeré. Mellyik széken ült a templomban, mellyik orgonafából csinált koszorúkat, mellyik kútról ivott? hol hallották öt egyszer énekelni, ki mit hallott tőle valaha mondani? egyes szókat, gyakran minden jelentőség nélküli még gyakrabban csak ráfogott szavakat, de miket ő magának annyiszor elmondatott s fejét olly elégülten billegette rá, mintha valami meglepő ujságot mondanának neki mindannyiszor.

Otthon minden ugy volt, mint azt leánya évek előtt hagyta. A karszék ugyanazon helyen, a czipöcskék most is az ágy fejénél, a pohár, mellyből inni szokott, minden reggel friss vizzel teletöltve, az ablak virágai mindennap megöntözve, minden könyv, mellyből olvasott, minden papirdarab, mellyre irt, megtakarítva, eltéve.

Volt e könyvek között egy vastag keménykötésü nehéz folians, minő aggott alakú könyvek majdnem minden protestans háznál találhatók, viselt fekete táblával, barnult rézkapcsokra, elhamvadt aranyozással, rongált sarkaikon nagy fakult arany betükben ez egyszerü szóval : biblia.

E könyvből szokott az ő kedves leánya méla estéken jósló czüst hangon felolvasni, mig apja, lelkével isten szavain, szemeivel gyermeke ajkain függve, összetett kezekkel ült a vén zsöllyeszékben és hallgatta a jósló hangokat.

Hajh, e könyv öt év óta nem volt már kézben. Ki tudott volna abból olly ihletten olvasni, mint ö, ki azt utoljára bezárta? Az isten igéi nem voltak benne olly vigasztalók többé, mint azelőtt, mig azokat egy seraph olvasá ki belőle.

Egy csendes, holdas estén, midön temetői sétájából visszatért, az öreg szemei akaratlanul e szent könyvhöz vezeték. Felsohajtott. Mintha mondta volna neki valami, hogy nyissa föl e könyvet és a hol felnyitja ott olvasson belőle. Tán emlékezni fog ujra a jósló ezüsthangra, melly annyiszor végig járt azokon?

. . . A vén ákász lombjai csendesen susogtak az ablak alatt, s a kis himzett karszék ízei ropogtak, csikorogtak magukban, a lámpa lobogott hol jobbra, hol balra. . . . .

Az ősz letette könyvét a lámpa mellé, leült széles zsöllyeszékébe, megtörölte öltönye szárnyával a könyv tábláit s annak kapcsait kiakasztva, feltárta.

A hol a könyv kinyilt, egy kisded irott szelet volt a lapok közé téve, rá egy orgonavirágokból tüzködött koszorúcska sajtolva. Az irott betük olly veresek voltak, mint a vér.

Az öreg azonnal ráismert bennök leánya vonásaira.

„Uram, ne hagyd elveszni a te népedet.“

— Ő irta, ő tette e könyvbe, susogá és megcsókolta e levelkét, azután a koszorúcskát s mindkettőt ismét visszatevé helyeikre és homlokát tenyerébe fektetve, elkezde olvasni azon helyen :

„Emeljetek zászlót a magas hegyen, szóljatok felemelt szóval. Ime az urnak napja eljő kegyetlen búsulással.“ . . .

Távol földekről összejött népek kiáltása hallik. . . . .

Ordítsatok, mert közel van az urnak napja, mellyen a népekre romlás következik. . . .

A csillagok, a nap és a hold elhomályosulnak, a kevélyek szarvai letörnek. . . .

Ollyanok lesztek, mint a futó szarvas. A ti kis gyermekeitek a kösziklákhoz veretnek, és házaitok lerontatnak. . . . .

A ti jajgatástok elhallik a szomszéd országokra.

A ti leányaitok ollyanok lesznek, mint a fészkéből kiüzött madár. . . .

Zúgnak a népek, miként a felforrott tenger. De az ur megdorgálja őket, mielőtt megvirrad, nem lésznek. . . .

Megszünik az öröm, az átok megemészti a földet. . . .

Szálj le és ülj a porban te szüz, Babylonnak leánya, ülj a földön, nincs tenéked többé királyi széked. Özvegység és árvaság egyszerre következnek te rád.

Közel, igen közel vagyon a te pusztulásodnak ideje, és napjaid messze nem haladnak.

. . . . . Az ákász lombjai csendesen susogva rezegtek a hold világában.

. . . . . A himzett karszék nyikorgott, recsegett, a lámpa lángja kigyózva nyult fel magasra, fekete füstfoltot játszva a szoba fehér padlatára.

A besütő hold a nyitott bibliára veté kisértetvilágát, melly a lámpafényben olly zöldes halottfényt adott a szent könyvnek.

„Uram, ne hagyd elveszni a te népedet!“

— — Másnap híre futamodott, hogy az oláhok roppant csapatokban törtek alá a havasokról, s szerte mindenfelé égetnek, pusztitnak, mindent, a mi magyar, vagy székely.

* * *

Folyt már mindenütt a magyar vér, város város után elesett, csaták vesztek el egymásután, egész Erdély fölött összecsaptak a polgárháboru hullámai, a magyarnak nem maradt más a harczokból, mint véren vásárolt gyász emlékei.

Csak egy talpalatnyi föld volt még, mellyet fegyveres had meg nem gázolt, székely földnek egy kis szegletében, a háromszéki székely szülő földe.

Körül égett már a határ, sápadtak az arczok, hallatszott a vérszomjas hadak kiáltása, hallatszott az asszonysírás, egész Erdélyben nem volt egy férfi sziv. Csak a háromszéki székely nem volt kétségbeesve.

Hidegen, makacs elszántsággal várta be a közelgő veszélyt, nem kérdezte azoknak számát, kikkel meg kell küzdenie, nem kérdezte, hogy győzni fog-e, még azt sem, hogy mivel fog küzdeni fegyveres hadak ellenében. De azt tudta, hogy víni fog és ha veszt, elvész maga is, s várta nyugodtan, makacsul a veszélyt, mellyel egyedül maradt a csatában.

Ezt igy szokta a székely.

* * *

Ezer nyolczszáz negyvennyolczadik év december havát éltük.

A nap véresen áldozott le Székelyhon felett, — olly soká tudott elnyugodni, lemente után majd egy óráig fénylett még az ég tüzes vörös fényben.

Azután fekete lett minden, az éj elfedte az eget és a földet s az emberek büneit.

A sötét éjszakában néha tompa dördülés hallatik, megelőzve egy egy villanástól, melly lomhán lobbanik el a világtalan éjben.

Itt, amott, óriás bérczek háta mögött szembántó vörösség emelkedik az égre, nöttön növekedő, mintha tüzlélek emelné fel izzó árnyékát a véghetetlen ürben.

Elzárt völgyben, mit minden oldalról bérczek körítenek, kisded helység ablakai fénylenek szétszórva a setéten keresztül s a helység egyetlen tornyából csengő estharang intő hangjai beszélnek halkan a siket éjszakának.

A föld fel van fagyva, a göröngyös fagyon lókopogás hallik. Fáradt sovány lovon egy férfi látszik ügetni a helység felé, ollykor megáll, leszáll s hallgatózni látszik, vagy tán lovát pihenteti.

Az út hol magasba, hol mélybe visz, a lovag sokára ér fáradt

lován a legelső házhoz, mellynek kivilágitott ablaka előtt vén ákászfa áll szomorúan, levéltelenül.

Itt bekopogtat az ablakon s azután rekedt, tompa hangon beszól a ház gazdájához.

— Áron apó! alszik-e kend?

— Nem alszom, felel a szólitott.

— Azt jól is teszi, ez nem aludni való idő az istentől. Jöjjön ki Áron apó.

Az ajtó csikorgott, egy ősz, zömök férfi lépett ki vállán bundával, kezében lámpáját hozva, mellyel a jövevény szemébe világitott.

— Te vagy az Andor, mit hozasz, jer be a melegre.

— Melegből jövök apó, nem megyek be. Kend is csak azért menjen be, hogy kösse fel kardját, üljön lovára és jöjjön velem.

— Mi történt?

— Minden rosz, semmi jó. Gyergyószéket elfoglalta az oláh; Felvinczet felgyujtották, még idáig is ellátszik a tüze. Mindég visszanéztem, azt hittem, hogy tán el tudom hagyni, de még tán a világ végére is utánam látszanék.

— Hát apádék?

— Apámat négyfelé vágtak s vérét felitatták a kutyákkal, kis öcsémet beledobták a tüzbe, sok ember elveszett, lehet tán kétezer is, kivált a szegény hajadon leányok, azokat szomoru sorsra szülték édes szülőik.

— Testvéred?

— De annak nem jutott e nyomoru gyalázat, mikor az oláhok házokra rontottak, látva, hogy nem menekülhet, kést vert a szivébe.

— Rettenetes!

— Nincs idő sopánkodni öreg. Eredj be, köss kardot, s siess utánam Vásárhelyre, még ma, még az éjjel. Isten veled és a szegény székelyekkel.

A lovag ismét felült ménjére s tova ügetett, az öreg szoborrá merevedve maradt ajtajában.

Néhány percz mulva több lovagok ügettek ismét a helységen keresztül.

— Honnét jöttök? kérdé az öreg.

— Agyagfalváról!

— Igen. Mit csinál ott a székely tábor?

— Semmit. Eloszlott. Négy napig nem adtak neki kenyeret, azután eloszlott mindenki a maga szülő földére.

Tova mentek.

Azután egy csoport gyalog nép jött, félmezitelen nők, rongyba takargatott gyermekeket hurczolva ölükben. Összefagyva, elhezve a decemberi hideg éjszakában.

— Adj szállást, üldözöttek vagyunk, rebegék az ajtajában álló gazdához.

— Tiétek házam, mindenem, foglaljátok el.

— Áldjon meg érte az isten.

— Honnét jöttetek?

— Tordáról.

— Miért olly messziről ennyire?

— Utközben nem mertek bennünket befogadni ismerőseink, féltek, hogy üldözőink rajtok állnak boszút.

— Jó helyre jöttetek. Térjetek be.

Vágtatva jött egy lovag ismét. Az öreg köszönté a hirtelen elvágtatót.

— Jó estét földi.

— Jó az ördögöknek, de nem a székelynek! felelt az daczosan, meg sem állva.

— Mi baj?

— Kolosvárott benn az oláh! kiáltá az visszarohantában és tova nyargalt.

Az öreg tántorogva ment vissza szobájába. Mellékszobáit a menekvők foglalák el, egyik nőnek megfagyott kisdede az úton, azt siratta, a többi evett, melegedett vagy pihenni dölt.

Áron leakasztá a falról vén ősi fegyverét s oldalára akarta kötni, midőn eszébe jutott, hogy tán ez utósó lesz életében, s azzal letette maga mellé a kardot, előkereste a szent könyvet, hogy beszéljen istennel, mielőtt azon utra kelne, mellyből nincs visszatérés.

Ablakai ollykor meg megrezzentek egy visszhangzó dörrenéstől.

— Azok nem a mi ágyuink, sohajtá az öreg, nekünk egy sincs s felnyitotta a bibliát.

És olvasá benne e szavakat.

„Elvesszen a nap, mellyen én születtem. Legyen azon sötétség. Isten ne látogassa azt meg onnan fölül. . . .

A halálnak árnyéka feküggyék azon és a felhő lakozzék rajta....

Ne számláltassék az a hónapokhoz, töröltessék ki az esztendőből. . . .

Várja a világosságot és el ne jöjjön, ne legyen hajnala annak.

Miért szült, miért nevelt fel engemet édes anya? miért nem tett a földbe születésemnek órájában? . . .

Most feküdném a földben és alunnám s nyugodalmam volna nékem. . . .

Miért ad az isten a nyomorultnak világosságot és életet a kesergőnek?

Kik a halált keresik, mint az elrejtett kincset.

Kik nagy örömmel vigadnak, mikor koporsót látnak.

Az én lelkem választja inkább a halált, mint az én csontjaimat. Távozzál el én tőlem uram és hagyj meghalnom.

És legyek, mintha sohasem lettem volna.

Az én reményem napjai elmultak, az én gondolatim kigyomláltattak szivemből. Az én lelkem megromlott, napjaim megrövidültek, és a koporsók várnak reám.“

Áron könnyezve olvasá a próféta szavait, oh ugy érezett, olly szivéből érezett minden szót, olly igazán gondolá, hogy miért kellett neki megőszülnie?

Miért kellett annyi rosz időt megérni? kezdeteit a gyászos balnapoknak, miknek végét tán a jövő hetedik ivadék sem fogja látni.

— Jaj azoknak, kik még meg nem haltak! Jaj azoknak, kik élve maradnak! De háromszor jaj azoknak, kik ezután születnek!

. . . . . Az ősz ember könnyes arczát a szent könyvbe rejté és keservesen sirt.

. . . . . A vén ákász száraz galyai halkan verődtek a jégvirágos ablaktáblákhoz.

. . . . . A himzett karszék nyikorgott, ropogott minden eresztékeiben.

. . . . . A lámpa vadul hányta vetette kigyózó lángját, fekete füstlombot hajtva fel a fehér padozatra.

— Elvesszen a nap, mellyen én születtem! . . . . .

Az ősz felemelte könnyes arczát a bibliából, s a mint szeme könnyein áttekinte, maga mellett, a himzett karszéken leányát látta ülni, szép aranyos haju Lórát.

Ugyanazon mennyei komolyság az arczon, melly életében, holtában, sirból fölkeltében tulajdona maradt, a hosszu aranyat játszó haj térden alul hullámzik le fehér ruhájára. Arcz, öltöny és keze, minden olly liliomfehér, csak a szemek csillaga kék, és a haj fürte arany.

Áron reszketve törölte meg szemeit, és nem akart nekik hinni. Az alak ekkor fehér átlátszó karját vállára tevé, s fejét tenyerébe hajtva, apja vállán keresztül a bibliába tekinte, mint annyiszor szoká apja vállára lehajtani kis aranyhaju fejét.

Áron látta a fejet vállán nyugodni, de terhét nem érzé annak.

A tünemény a bibliában kezdett levelezni, s a lapnál megállapodva, fehér átlátszó ujjával odamutatott.

Áron olvasá a mutatott helyet:

„Én vagyok az ur, ki népemet kihoztam a téjjel és mézzel folyó hazába, én vagyok az erős Isten, ki nem hagyom el azokat, a kik én bennem biznak.“

A szellem tovább lapozott, fehér újja ismét megállt egy helyen. Áron olvasá:

„Te jösz én ellenem dárdával, fegyverekkel, én te ellened a seregek urának nevével.“

Ismét uj lap. A szellem újja e helyre mutatott.

„Én vagyok az ur, ki te néked kezeidbe adom a te ellenségeidet.“

Ismét uj lap.

„Én veled leszek és ez jelensége, hogy én küldöttelek tégedet.“

Áron reszketve olvasá a szent sorokat. Vén szivében valami soha nem érzett láng kezde meleget terjeszteni, s mig künn távoli ágyúdörgést vélt hallani, szivének hangos dobbanásai voltak azok.

Felnézett leányára, ugy tetszék, mintha beszédét hallaná, azt a csengő jósló ezüsthangot, pedig az ajkak zárva valának, s a szemek nyitva bár, de lángtalanok.

A szellem fölkelt helyéről s megfogta apja kezét. Az öreg érzé az ujjak jéghidegségét, de nem azoknak nyomását. Azután megindult, apját vezetve maga után; ment előtte légi zajtalan léptekkel, alakjával halvány sirbolti fényt vetve a házak falaira, mellyek mellett elsuhant.

Kivezette apját a városból, ki a temetőig, elvivé sirhalmához. Ott megállt a szobor előtt, s kezével rákönyökölve apját arczczal felé fordità.

És az öregnek ugy tetszék, mintha századok rég elfelejtett meséire emlékeznék vissza.

Látta a szobrot nehéz vastag kerekeken gördülni, vonatva erős fekete harczi ménektől, látta azt felemelt torokkal megállani távol fegyvertől csillogó hadi sorok előtt. Látta a villanást, a kiokádott tüzet, mellyet az ércz kigyó torkából kilövellt, látta a földről felpattogó fekete golyókat, szárnytalan daemonait a sötét rémvilágnak, némellyik süvöltő tüzfarkat csóvált maga után, másik párjával összelánczolva fütyölt kettős röpüléssel egymás körül kerengve, mint elszabadult bujdosó magához kötött holdjával.

És látta, mint bomlanak a távoli fegyvertől csillogó hadi sorok az érczcsoda okádott lángjai előtt, mintha egy emberfölötti lény harczolna hadseregek ellen, kiknek karjai megrövidültek a nálóknál erősebb lény hatalma ellenében.

A tünemény lehajlott hozzá, homlokára jéghideg csókot nyomott, s fényes ujjával a szobor feliratára mutatott. Ez egyszerü név volt oda vésve „Lóra.“

Áron ihlett buzgalommal csókolá meg az érczbe vésett nevet, s reszketve tárta szét karjait, hogy leányát keblére ölelje, midőn a tünemény hirtelen eloszlott előle, s ő szobájában találta magát, homlokával a becsukott szent könyvre hajolva.

. . . . Minden csöndes volt, a galyak nem zörögtek ott künn,

a szék nem nyikorgott, a lámpa égett csendesen, csak a mellékszobában alvó menekültek beszéltek álmukban egyes fel-felijedő zavart szózatokat.

Áron lázasan érzé reszketni idegeit.

Kiment, felkölté cselédjeit, szomszédjait, szekerébe fogatott, ásót, kapát hozatott velük, s még azon nap éjszakáján fölásatá a leánya sirja elé ásott nyolczszegletü üreges szobrot, melly egy hosszu tizennyolczfontos sugár csatakigyó lehetett valaha.

Ez órától fogva a kis völgyi helység minden háza műhellyé alakult; az ösz földmüvelő az asszonyokkal salétromot főzetett, a száraz malomban puskaport gyártott, összeszedte a található vasat, azokból golyókat készite, egész nap furt faragott valami iszonyu nehéz vasas kerekeken álló csodálatos jármüvön, napestig kongás, ráspolylás, pörölylés hallatszott udvarából, s a szomszéd agyag dombon katlan volt vágva, mellyből éjjel nappal nehéz fojtószagu fehéres füst csavargott fel az égre.

A falu vénei és asszonyai, — mert minden ifju elment már hazulról, hallgatva segiték a legöregebb férfit, nem érték mit akar, de vágytak tenni, fáradni s éjjel nappal ébrenlét és fáradság lakott a kis völgyi helységben.

* * *

Csatára virradt fel a nap, magas bérczek kettős sorozata közt két hadsereg állt egymással szemben, csupán egy rohanó berczi patak által választva el egymástól.

A patak fölülről meredek szakadékos medret vájt magának két harántékos sziklagerincz között, mellyeket keskeny hid köt össze egymással, kiegészitve a sziklába vájt utat, melly olly keskeny, hogy csak egy ember ember ellen küzdhet rajta.

Alább csöndesebben fut a folyam vize, s kemény telekben, mint volt az 1848-ki is, erősen be szokott fagyni.

E kis folyam jobb partján emelkedett tér van, két oldalról erdöktül megvédve, jóval magasabb a bal partnál, ugy hogy az viszont egy meneteles lapnak látszik minden hátvéd nélkül.

Ez erdős dombocskát, mellyet a patak félszigetként foly körül, választák oltalompontul a székelyek. Hadiszerek bőségében erősen védhető állomás. De ő nekik egy ágyújok sem volt, fegyverük is kevés. Többnyire egyenesre ütött kaszákkal vagy kardokkal voltak ellátva, miknek mostani csaták világában nem sok hasznát vehetni.

A tulsó oldalt az oláhok lepték el, rendetlen, vezetőtlen tömeg, mellynek túlnyomó ereje sokaságában áll. Löszereik bőségét bizonyitja az, hogy szüntelen puskáznak, vagy kell, vagy nem, végtelen távolságból ellenfeleikre.

Ők készülnek a támadáshoz, a székelyek a védelemre.

Végig állják a hidhoz vezető keskeny hegyi utat, egyetlen ágyu végig leseperhetné őket onnan, de a székelyeknek egy ágyujok sincsen.

Az oláhok nyolcz ágyut huznak a folyampartra, azokat egymás sorjában felállitják, egyetlen ágyuval mind le lehetne azokat szerelni, de a székelyeknek annyi sincs. Egy csapat vadászt bujtatnak el csupán az innenső part bokrai közé, hogy a tüzéreket puskázzák le onnan.

Végre éktelen ijesztő orditás jelenti, hogy kezdődik a csata. A támadók csapatjaitól fehérlik a bérez oldal, a föld reszket dübörgéseik alatt. Az ágyuk megdördülnek.

A székelyek hallgatva állják el az innenső partot. Egy csapat szuronyos fegyverrel a hid elé áll, mellyet bár ráértek, nem rontottak el, remélve, hogy üldözöttekből tán ők válhatnak üldözőkké.

Az oláhoh ágyui a hid védőire vannak irányozva, a fütyülő tekék hol fejük fölött repülnek el a bátraknak, hol lábaiknál furódnak a földbe, néha egyegy találó lövés kiszakaszt egyet soraikból, az leesik és meghal, vagy kinlódik, szótalanul, szégyenlve jajgatni, midőn társai küzdenek.

Háromszor próbáltak az oláhok rohamot, mindannyiszor viszszaverettek a hidról.

Egy kis zömök székely állt a hid közepén, vakmerően küzdve tüz és füst közepett, golyók záporában, szuronyos fegyvere hányta jobbra balra az ellenséget, s nem látszatott legkisebb ernyedés arczulatján, fáradság tagjain.

Negyedszer válogatott vitézekből álló csapat jött a székelyek ellen, elöl óriás termetü vezérük, széles ragyogó pallost villogtatva balkezében.

— Tedd le a fegyvert székely! kiálta messziről az oláh a zömök férfira. Én vagyok Balahud, ki apádat is megöltem, én téged is meg foglak ölni! s roppant lépésekkel közeledett dandárja élén, a hid rengett nehéz lábai alatt.

A székely nem szólt, de puskáját ragadva, karjával eltakarta szemeit, hogy ne lásson, s előre szegzett fegyverrel az oláhnak rohant.

Az oláh pallosa sulyosan hullott a székely nyakára, s azt félig levágta, de a székely szuronyának az oláh hátán jött ki a hegye, ki iszonyu orditással dölt a hid karfájának, melly letörött alatta, esni hagyva a sulyos tetemet, melly a melléből kiálló fegyvernél fogva a holt székelyt is maga után rántá, ki még holtában sem bocsátá ki kezéből fegyverét.

Erre ismét általános lett a viadal, oláhok székelyek elkeseredett dühösségel vittak, hol az egyik foglalta el a hidat, hol a má-

sik, férfi, férfi ellen küzdött löni nem lehetett egymásra többé, kardok és fejszék pengtek a csatában, s a hid két oldaláról vérszalagok csorogtak a tajtékzó patakba.

Egy perczben jobb oldalt a folyam felöl iszonyu orditás támadt, az oláhok lekerültek a folyam befagyott részére, s ott a jégre leugrálva, csoportosan jöttek felfelé a jégen, az innenső part alacsonyabb részeit keresve, hogy ott ismét felkapaszkodhassanak.

A parton álló székelyek puskaaggyal verték őket vissza, de az áradó tömeg mindig feljebb feljebb szoritá őket parthosszában, a támadók egymás vállára hágva iparkodtak felkapaszkodni a meredek parton, s a tulnan levők sürü tüzeléssel fogyaszták a védőket.

A hidnál küzdő székelyek látták, hogy nem sokára körül lesznek fogva, ha csak egy ágyujok volna, a folyam jegét be lehetne szakitani a támadók alatt, mig az most kényelmes hidul szolgál nekik, mellyen gyalog hátukba kerülhetnek.

Egy csapat lovasság ugyan elindult az oldalt jövő tömeg feltartóztatására, de a tulparti ágyuk olly erös kartácstüzeléssel fogadák, hogy kénytelenek voltak visszafordulni.

Már épen visszavonulásról kezdének gondolkozni a minden oldalról szorongatott székelyek, midön mögöttük az erdös ut felöl zajos csörtetéssel egy csapat öreg embert látnak közeledni, kik tajtékzó lovaikat verve, egy hosszu nehéz ágyut vontatnak alá a köves hegyi uton; a lovak fáradtan gözölögnek, az ágyu kerekei mennydörögve gördülnek végig a köveken. A vén emberek megállnak egy dombon, ágyujok elejét lekapcsolják, a mellyik legöszebb közöttük, irányoz, égő kanóczát megcsóválja, s percz mulva a hosszu csatakigyó torkából fehér füst és vörös láng lövell ki, mennydörgő pukkanástól követve, mit a sziklák oldalain százszor kiált vissza a felriadt viszhang.

— Haj rá Lóra leányom! kiált az ösz ember süvegét elhajitva, s égő kanóczával a folyam felé mutat, mellynek lapját most szétzuzott jégtáblák, s egymás hegyin hátán kapaszkodó emberek tömegei fedék, kik orditva kiabáltak segély után, sehol sem menekülhetve a két meredek part közt.

— Haj rá Lóra leányom! kiálta az ösz ember, miután ujra czélozott, — a mennydörgés-szülte golyó most a hid ellen tolakodó csoportok között sepert végig, véres utszát törve magának az utjába jött emberi tagok köztt.

— Haj rá Lóra leányom! — Egy jól irányzott lövés a parton álló telep egyik ágyuját döntötte az árokba, összetört kerekeit messze elszórva.

— Haj rá! haj rá! A havasok lakói félni fognak a te szavaidtól, a székely ifjak mind, mind szerelmesek lesznek beléd, aranyos

haju szép Lóra leányom! És lött az öreg, minden lövése emberek halála, seregek ijedése lön. A dombot, hova ő állt, nem birták találni ellene ágyui, mig ő minden lövéssel leszerelt közülök egyet.

Fél óra mulva vége volt a csatának, székely állt a folyam mindkét partján, az oláh vesztett. Igen sokat vesztett, holtakat, ágyukat, zászlókat és csatát.

Csata végeztével, miután a sebesülteket elhordák, mindenki az öreg Áron után tudakozódott.

Ott találták öt ágyuja mellett. Ölelgette, törülgette, tisztogatta azt s sokszor megcsókolá. Szemei könyben úsztak.

Örömhangon, melly a deliriummal rokon, rebegé az őt környezőknek: „nézzétek, ez az én leányom, az én egyetlen leányom, aranyos haju Lóra!“

A székelyek felültették az öreget ágyujára, tölgyágakból koszorút fontak annak nyaka körül, feltüzték rá a nyert lobogókat s igy vonták be diadalmenettel örömtől ujjongó kisded városukba, Szepsi-sz.-Györgyre.

És lön, hogy a székelyföldnek minden ifju legényei, még maguk a házas férfiak is, elhagynák szép mátkáikat, el szende nőiket, hogy járjanak Áron apó leánya, az aranyhaju Lóra után.

És valahányszor a csatába mentek, megcsókolgaták azt, és mikor a csatában hallották szavait mennydörögni, uj erő lángolt föl szivökben, s ha valamellyik elesett, végsohajában suttogá: állj boszút értem aranyhajú Lóra!

A csaták végeztével odamentek hozzá, összeölelgették, összecsókolgaták, diadalaik jelét feltüzték oldalára s ha városon mentek vele által, és a népség kérdé, melly diadalszekér az ott, mi ott koszorúkkal és lobogókkal megrakva közelít, örömsugárzó arczczal felelé mindegyik.

— Az a mi menyasszonyunk, ellenségrontó ércz leánya az öreg Áronnak, az aranyoshaju Lóra!

* * *

Csaták között folytak le hónapok. Szegény Székelyország! minden darab földje vérrel ázatott meg. És mi gyümölcse lett az elvetett vérnek? Rövid dicsőség és hosszú, hosszú halál.

Voltak már a székelyeknek vitéz sergeik, ágyujok számtalan, de annyi ágyu hangja közül is ki tudták ismerni az öreg Áron érczleánya hangját, aranyoshaju Lóráét!

Nemcsak hazájában győzött a székely kar, vitte a diadalt a magyar földre is, fölkereste az oláhot havas bérczeiben, rárontott a szerbre árkos sánczai közt s vívott a kozákkal Szeben bástyái alatt. Mindenütt kedves volt neki az ágyuszót hallani.

De mégsem olly kedves sehol, mint a hazai bérczek közt aranyhaju Lóra szavai.

Az boldog volt, ki mellette küzdhetett, ha ott esett el az ő közelében, bizonyosan hitte, hogy idvezül.

A kis szürke vezér és fiai, a barna székelyek, az ősz pattantyús és ércz leánya, a hangos sugár ágyú, ki ne hallotta volna őket emlegetni?

Kérdezd meg a székely földön bármelly fiatal hölgyet felőlök, látni fogod, mint megerednek utána könnyei. . . . . .

Nap után következik az éj. Életre a halál. Csakhogy az élet rövid és a halál örök.

Hőséges juniusi nap volt. Erdély határának bérczein felhők gyülekeztek, fekete felhők nyugotról keletről, egymással szembefúvó forgószelektől kergetve égi csatára, a távoli mennydörgés meg nem rázta az eget.

És a földön is csata készült, keletről nyugatról harczi csoportok gyültek egymás ellenében, fegyvereik villogtak a nap rekedt hevében.

A felhők egy völgy felett siettek összecsapni; a hadseregek is e völgyet választák csatáik helyéül.

A völgyön keresztül keskeny sziklaut vezet, magasan egy dombon magános zárda áll, elhagyatott lak, sötét falakkal, körül vad erdőség.

A zárda mellett ágyúk állanak ört, az erdőben fegyveres vitézek, kiknek ellenében a szikla uton zászlós seregek látszanak előre vonulni.

Rövid szünet mulva háborgó zúgással örvénylik keresztül a völgyön a rettenetes forgószél, mint egy tánczoló oszlop, az égen felhőket, a földön sudaras fákat tépdelve haragjában, mig egy mennyrázkódtató csattanás jelt ad a viharok harczára s a felhők egymásba omlanak, dulakodva haragos hömpölygő tömegekben, s lángoló kigyókat lövöldözve egymásra; mig a napsugárnak egyes áttörő küllői mint jeladó zászlók függnek alá a barna fergetegben.

És lenn a földön is csata foly, az ágyuk halált szórva dörögnek, a szakadó zápor vérpatakokkal elegyül itt alant.

Az égen tán felhőszakadás lesz, ide alant egy nép fog összeomlani.

Az ágyuk dörögnek, a csatázó csapatok véres kézzel rohannak egymásra, majd előre, majd hátra hömpölygenek, a zászlók vadul lobognak a zivatarban.

Az ég zivatarát fölülmulja a földön csatázók orditása.

Egy villám, vagy tán egy tüzes golyó felgyujtja a zárdát, vad, vörös lángot vet az égre és földre, a felhők vérben látszanak úszni oda fenn és az emberek arczai ide alant.

Az ágyu dörg, a villám harsog, a szuronyok csengnek, az ember vér folyik.

Hol vagy aranyhaju Lóra! hol vagy ércz leánya az öreg Áronnak?

Amott a zárda falánál, legelöl valamennyi között, ott szórja haláladó tüzét az agg ércz leánya. Hangja valamennyié közt legerősebb, tüze legvillogóbb, golyói legtávolabb visznek.

Ott áll az ösz maga, kezében kanóczczal és szól : „ne hagyj el leányom, szép leányom aranyhaju Lóra, ne hagyj el.“

A székely fiuk is beszélnek hozzá : „Szép menyasszony, ércz-leány, ha meghalunk, állj helyt értünk.

A csatakigyó, mintha értené szavaikat, haragos villanással okádja elleneire halálos tüzét, s bömbölve dördül meg minden láng után, mintha átkot is akarna azokra mondani, a kiket megöl.

Balról meredek mélység tátong fel a zárda mellett, mellynek oldalát a sugár ágyu örzi.

A te sírod lesz az ércz leánya az agg Áronnak. Jön egy ellenséges golyó, s te a meredekről halálra találva hullsz alá, nagyot kondulva a sujtott szikla völgyben, mint egy harang, melly a toronyból leszakad.

. . . . A halál órája kong! . . . .

. . . . Elöször én, azután te, azután Székelyország.

— Szép leányom, aranyhaju Lóra! orditá az ösz, midön a golyó kedvencz ágyuját leseperte a meredekről, következő perczben halva rogyott le a helyen, hol ércz leánya állott, egy golyó jól szivén találta öt is.

Még azután egy óráig harczoltak a székelyek kétségbeesett elszántsággal, nem is foglalta el a csatatért tölök senki sem. De halva maradt seregök virága, négyszáz ifju székely és az ifju vezér nehéz sebeiben, és a vén Áron apó és a csaták bűvös mennyasszonya, mind, mind elvesztve, meghalva.

Elmult az égen, elmult a földön a harcz zaja. Csendes minden, a holtak alszanak.

Kelj te éjféli szellő, szedd fel a lombokat, mik le vannak tépve a zivatar kezétől hintsd be vele a halottakat. Hintsen be a szellő hervadt levelekkel titeket, kik meghalva feküsztök, barna székely fiak, ifju hadvezér, ösz ágyus, ércz mennyasszony és elmult dicsöség.

Sajó.

JAJ MÁR MINÉKÜNK!

„Jaj, megadják most nekünk
Szegény szász nemzetnek!
Hatalmába esénk a
Vad insurgenseknek.

Roppant sarcot fizetünk,
Koldusokká tesznek,
Nagy reményü gyermekink
Honvédekké lesznek.

Szánd, o szánd meg esetünk
Hős hadak vezére,
Ne vidd jámbor magzatink
Csaták mezejére!“

Igy töprenkedtek a jó
Szebeni polgárok,
Hogy a vitéz magyar kar
Sulya csapott rájok.

S jámbor szász atyafiak
Sopánkodására
A kis öreg Bem atyus
Fakad hahotára.

„A szegény szász ifjakat
Én hogy elragadjam? —
Drágább nekem a kenyér,
Hogysem nekik adjam!“

Kopasz László.

EGY MAGYAR HADSEREG FELBOMLÁSA.

Augustus első napjaiban Dembinszki, seregével, melly 40,000 többnyire ujonczokból és lándzsákkal felfegyverzett legénységből állt, a Tiszán átkelt és annak balpartján Torontálmegyében Szőreg helységnél positiót vön, Haynau vezérlete alatt levő 50—60,000 emberből álló austriai hadseregnek Bánátbai átkelését meggátlandó. — Bánát a következő három megyékből áll: Torontál-, Temes- és Krassó megyékből, mellyek nyugotról keletre párhuzamban feküsznek egymás mellett. Magyarországnak ezen ugy gabona-, mint ércznemekben gazdag kerülete, melly 250 négyszög mérföldön 800,000 lakost táplál, éjszakra az Erdélyből folyó Maros vize, nyugotra a Tisza, keletre Erdélynek határszéli hegyeivel és délre a tulajdonkép magyar katonai határőr-vidékben Törökország felöl a Dunával határos. A kerületnek csaknem közepén fekszik Temesvár városa a hasonló nevü várral.

Bánátnak, hol 1848-ban a magyar harcz Kikindán a ráczok borzasztó tetteivel megkezdődött, a magyarok végmegtörésének szinhelyévé kelle lennie. — A különböző seregek fekvése a következő volt: egy körülzáró hadtest Vécsei alatt ostromlá Temesvárt, hol Rukavina egy 3500-ból álló legénységgel, mint 9000 osztrák katonaság maradványával szorult helyzetben, és az élelmiszerek naponta növekedő szükségével feküdt, ugy, hogy a várnak kevés napok alatti bevételét lehete remélni. Dembinszki mint mondák Haynau ellenében a Tisza mellett állt. Bácskának déli részén állt a Jellachich-Knicanin féle sereg, melly (azóta, hogy Vetter és Guyon, kik az utóbbi időben ottan jó sikerrel harczoltak, a Dembinszki seregének segitségére menni kénytelenittettek) szabadon volt, s a Tiszán átkelvén a Bánátnak minden délfelé eső utját elzárta; éjszakról a Tisza bal partján Schlick 15—20,000-ből álló hadosztálylyal vonult lefelé és közeledék a Maroshoz, miáltal ő a Haynau hadi működéseit a marosvonalon erőteljesen elősegité. Bemnek Erdélyben már ekkor sokkal nagyobb orosz- és azzal Clam-Gallas alatt egyesült 8000 osztrák erővel kelle küzdenie, és előre látni lehete, hogy ő már nem soká tarthatja magát. — Dembinszki Szőregnél csatát vesztvén, Temesvár alá vonult hátra Vécseivel egyesülendve, mindent elvesziteni. Csak azon esetre lett volna a jobbraválás reménylhető, ha Dembinszki Temesvár alá érkeztével a várat a magyarok kezében találja, és seregét részint benn a vár-

ban, részint a vár körül táborba rendezhette volna. Ellenben Dembinszki nemcsak hogy a várat még osztrák kézben találta, hanem a már csaknem elcsüggedett várörség aug. 8—9-re virradó éjjel egy a Vécsei táborából a várba beszökött egy század oláh határörök által az osztrák sereg közeledtéről értesülvén, uj bátorságot kapva készült, azon esetre, ha Dembinszkinek Haynauval csatája leend, a Vécsei hadtestét egy kirohanás által tehetetlenné tenni, mi később valósággal meg is történt. — Görgeinek pedig semmi nyoma róla, semmi tudósitás nem érkezett.

A magyar kormány azt hitte, hogy a seregeket azon módon, mint a mult télen minden áron egyesitni kell, de nem gondolta meg, hogy 1848-ban egy még kicsiny seregnek egyesitése az élelmiszerekben a mindenütt gazdag Debreczen környékén lehető és czélszerü volt, még itten egy 40—50,000 emberből álló seregnek, a polgárháború által már mindent elpusztitott és megemésztett Bánátbani egyesitése veszélyes lehetendne. — Dembinszki kényszerülve volt egy ellenséges várral szemben az elhatározó csatát elfogadni. S merőben szétveretett.

Bem augustus 9-kén a csata napján reggeli 7 órakor érkezett meg egyedül a Vécsei táborába, megmaradt seregét megelőzőleg. — Ezen hős, ki csapatjával még az utóbbi napokban is csuda jeleit adta a vitézségnek. Már julius utónapjaiban az oroszok 3 oldalról egy 50—60,000-ből álló erővel törtek be Erdélybe. Három szorosutak vezetheték az oroszokat Erdély köszirt-várába. Éjszak-keletre van a Bukovinába vezető borgói szorosut, keletre a Moldvába vivő gimesi szoros, délre az Oláhországba menö vöröstoronyi szoros. Az első és legerősebb mintegy 30,000-ből álló orosz hadosztály a borgói szoroson tört be Beszterce felé és Kolosvárt Erdély fővárosát, s innen folytatólag Nagyváradot, melly Magyarhonnak s Debreczennek hadiszer- és fegyvertára volt, fenyegette; a második orosz hadosztály a gimesi szorosnál Moldvában feküdt, a székely földre betörendő; a harmadik Oláhországban a vöröstoronyi szorosnál Szebent fenyegeté. Bem fényes győzelmeire nem hiu, s távol minden irigységtől nagy önmegtagadással nehéz feladatokat tüzött maga elé, a többi hadvezéreket védendő, a legszorultabb esetben is Magyarországot ezen oldalról fedni. — Seregének jobb részével mintegy 18,000 emberrel Beszterczéhez jött, s ottan olly eredménynyel működött, hogy az oroszok kénytelenek valának visszahuzódni, s három hét alatt egy talpalatnyi tért sem tudának elfoglalni. A gimesi- és vöröstoronyi szorosoknál csekély de bátor fedezetet hagyott. Vöröstoronynál a görög termopyläknáli jelenet fordult elö. Kis ezredes, ki megkülönböztetendő a hasonnevü és Aradon kivégzett tábornoktól, állott itt székelyeivel; küzdött s mint Leonidas esett el. Némelly menekült oláhok mutaták meg a havasoni utat az oro-

szoknak, mellyen a magyarok meg lönek kerülve és az 1500 uj spártaiak közül elesett vezérök követésében 1000-nél több elhullottaknak holt testeik zárák a szeretett hon e kapuját, a többiek nagyrészint megsebesültek vagy elfogattak. Ezáltal Bem hátulról Szeben elvesztésével levén fegyegetve és veszélyeztetve, mivel minden hadi készletei ott voltak, visszasietett, a székely földre betört oroszokat szétveré, két állomásnyira beüzte öket Oláhországba, ottan elöörseit Akna és Troitus helységekig kiterjeszté, — s innen gyorsan Szeben megszabaditására sietett; s valóban sikerült is a már orosz kézbe esett várost visszafoglalnia, de 24 óra mulva az töle megint visszavétetett, s neki ekkor más nem maradt egyéb hátra, mint kifáradt és igen kevés számra leolvadott seregével a Bánátba vonulni. — A határszélen értesült Dembinszkinek Szöregnél történt megveretéséről, egyszersmind a fövezérséggeli megbizatást is véve, csapatjait hátrahagyván, sietett e megbizatását teljesitni. De itt már segitni késö volt; a mint Bem Vécsei táborába érkezve az azon nap történendö csatának bizonyosságáról értesült, rögtön Nagy-Becskerek felé ment; a seregeket már hevesen csatázva találta, s ugy látszik ő arra érkezék csak oda, hogy Magyar- és Lengyelország jövendője iránti reményét, mire olly nagyon jogositva látta magát, elenyészni szemlélje.

Dembinszki csatát vesztvén, az utolsó magyar seregnek maradványai Lugosra vonultak. A mint ezen Temesvártól Lugosig tett szerencsétlen hátrálást vagy inkább menekülést láttam, meggyözödtem a felöl, hogy egy seregnek nagyságát leginkább meg lehet itélni annak maradványaiból. A rendezett, hadtanilag felállitott vagy táborozó csapatok tekintélylyel tünnek fel, — de tökéletesen szemlélni az egészet nem lehet; egy felbomlott menekülö sereg ugy tünik fel, mint mikor egy nagy oszlopzat romjainál, a nagyszerü egésznek számithatlan részletei, mellyek egykor az egészet alkoták, különféleségökben, egyenként és egymáson, — roppant daraboknak látszanak. Borzasztóan felséges jelenet volt ez. Egy királyságért nem adnám, hogy annak szemtanuja lehettem, annak, minek — fájdalom — történnie kellett.

A menekülök elöcsapatjai aug. 10-én dél felé értek a Krassómegyében s a Temes folyó két partján alacsonyan fekvö, jobbról oláhok, balról németek által lakott Lugos városkához. Ezen városka, mellynek 12,000-böl álló tehetös lakosa van, viranyos határával és gazdag gyümölcskerteivel egy nagyobbára piszkos oláh faluk által környezett tájon fekszik, mint kies völgy a sivatagban, s alkalmasnak látszék, egy az éhség s legyözetés fajdalmas érzetétöl kinzott seregnek vigaszt és segélyt nyujtani befogadás és élelmezés által. — A Lugos és Temesvár közt levö hullámformáju hegylánczolat biztositni látszott azt a gyözelmes ellenségnek gyors

üldözése ellen. És Erdélynek csaknem a városnál kezdődő határszéli havasai egy megrohanás esetére jó oltalomhelyül szolgálandhattak.

Fájdalom, itt is mint sok más helyeken Magyarhonban és Erdélyben két nemzetiségek és vállások állnak egymással szemközt, s a hová a gyülölség magát befészkelte, ott a békétlen helyek felett átok leng. Ezt mi itt is tapasztalandjuk. Ugy tetszik, mintha a Temes viz, melly a várost ketté metszi, az éjszakfelöl lakó oláhokat, a délről lakó németek miveltségétől örök időre elvágni s az utóbbiakat az elsök vad fogalmaitól megóvni akarná. A német részben szép csinos házak, telt boltok s azon kényelem látszik, melly a tehetös vidéki városokat olly lakottá teszi; az oláh részben piszkos fa- és földbódék, s az ajtók elött guggoló henye alakok az idegenre nézve nem a legbarátságosabb látvány. A Bánátnak német lakói, különösen az oláh faluk által környezett Lugos az egész forradalmi év alatt ki volt téve ezen embertelen szomszédok megtámadásai- és fenyegetéseinek. És csak 1849-ki májusban, midön Bem a nevezett város mellett és Káránsebesnél Puchnert Oláhországba s Rukavinát várába visszanyomta, vettetett vége Bánátban a rácz uralomnak, s az elnyomott németek csak ekkor lélekzelhettek szabadon. — Bem nemcsak hogy rendkivüli nagy örömmel fogadtatott a lugosi németek által, hanem a mint a kormánynak is megirá, pénzzel és más szükségletekkel is gazdagon elláttatott; de az oláhok, kik ekkor gyülöletöket elfojtani kénytettek, boszut forraltak a niámczok ellen. Képzelhetni a lugosi magyar érzelmüek fájdalmát — midön augustus 10-én a menekültek Temesvárról Magyarország elesténck hirét és szomoru képét meghozák! Az elvesztett szabadságérti szivszaggató fájdalomhoz az oláhoktóli félelem is járult, kik most már szóval s intéssel minden kimélet nélkül a legborzasztóbb fenyegetözések jeleit adták; de ezen félelmök sem tartóztatá öket vissza attól, hogy a szerencsétlen harczosoknak a lehetségig segitségökre ne legyenek. Jóllehet élelmi elökészületök nem volt elegendö arra, hogy azzal egy már több napok óta éhező 25—30,000 ember szükségét kielégithesse, de a vezető gondviselés a tetteket nem kül nagyszerüségök, hanem a bel indokok szerint itéli. — Az oláhok, kik kirekesztöleg mind földmivelök s csaknem minden élelmi szerek birtokában vannak, a menekülö sereg közeledtének hirére böséges gabnagyüjteléköket elásták, s a magyar sereg megérkezésének már első napján az élelemszerek ára olly roppant magasra hágott, hogy egy darab fekete félig sült kenyérért mi igy is igen ritkán tünt elé, 1—2 pengö forint igértetett, s szerencsés volt az, ki ezen áron is elkaphatta; a következő napokban pedig már nemcsak hogy a kenyér, de minden gyümölcs és zöldség eltünt. S a minden órán szaporodó menekültek kénytele-

nek valának szabad ég alatt kötetlen sebbel az oláhok telt gabnavermeik felett éhezni. —

Miután némileg kipihenék magokat, a hadvezérek csapatjaikat ujból egybegyüjteni és azokat egy egésszé formálni kezdték. A legfőbb tisztek közül Bem, Guyon, Vécsei, Török és Kmety megérkeztek. Perczel és Dembinszki a lengyel legiónak egy részével mindjárt a csata után Temesvártól Káránsebes felé Orsovának vették utjokat. Egy 3—4000-ből álló magyar csapat is (mint átalában állittatik, Lázár vezénylete alatt) ezen irányt vette; de még bizonytalan, ha önkéntes vonzalomból-e, vagy felsőbb parancsolatra, a kormány férfiainak Törökországba vezető utjokat biztositandók; az utóbbi hihetőbbnek tetszik. A Lugoson levő hadvezéreknek valósággal sikerült is már a 2-ik és 3-ik napon számos tömegeket rendezni a legénység- és ágyuütegekből, a mint ez a városon szüntelen keresztülvonuló teljes számu, vagy legalább kevés hiányu jól fegyverzett honvédzászlóaljak- és mindennemü számos ágyukból kivehető volt; Kossuth is, ki aug. 10-én érkezett ide, Bem és Guyon kiséretében aug. 14-ig gyakran megjárta a várost, s a csapatok szorgalmas rendezésével látszék foglalkozni. — Már táplálta öket a remény, hogy még nincsen minden elveszitve. — Még remélték Görgeivel a határszélen vagy Erdélyben egyesülhetni, Klapkának a komáromi várbóli győzelemteljes kirohanásától homályos hir az osztrák sereg érczfalain keresztül is elhatott. Aug. 15-ke ujabb zavarokra viradott fel, s a megmenthetésrei minden kilátást elrablá. Görgeinek aug. 13-án történt fegyverletétele felől a főbbek 14-én estve már értesülve valának, (de a hadsereg s a nép még 15-én sem tudott e szomoru dolog felöl semmit); Kossuth éjjel Lugost elhagyá, s a város utczái tömve valának a katonai csapatoktól, kik mindenfelé bolyongva a legnagyobb zavart idézék elő, s magok a főbbek sem tudták sem a helyet sem az irányt meghatározni, hogy merre vonuljanak. Csak estve felé kezdettek az utczák ritkulni, s ekkor lehete észrevenni, hogy a sereg Erdély felé vonul. —

Aug. 16-kán a sereg Facsetnél nyugodott meg. Az ut idáig kellemetlen volt; egy puszta lakatlan vidék ez, erdőkön hegyeken mentünk keresztül hosszasan, egyetlen falut, kutat, mellyben viz lett volna, avagy csak egy lelket sem találhattak utközben. A legénység éhes és szomjas volt. Az egész országut egyberomlott löszeres kocsikkal, s a vonal azon osztályainak maradványaival volt tele, kik előttünk mentek. Facsethez közel a helységbe vezető országut mindkét felén táborozott a fáradt sereg. — Jobbról épen a falu alatt feküdtek a Vécsei hadtestének romjai, ennek háta megett egy dombon valának Bem és Guyon, balra Kmety hadteste. A huszárok, kik az utó-örséget képezték, fél mérföldre hátrább a

szántóföldekre, hol a gabona még kévékben állt, telepedtek meg. Kellemes augustusi est következett a derült napra, s a tábori tüzek körül életelevenség uralkodott. A levertség alig volt valamennyire észrevehető. A honvédek kinézése, főleg Vécsei hadtesténél, olly erőteljes volt, hogy egy idegen alig hihette volna el, hogy abban egy megvert sereget lát. A helység vesszö-kertelései mellett az egyik hadtest szekerei, taligái és ágyui valának felállitva, ezek közt volt Vécsei tábornok gyalog kocsija (Scheibenwagen), melly főhadiszállás gyanánt szolgált. — Oda nagyszámu tisztek gyültek egybe, közelebbről azért, hogy a tisztikar ürességei választás által betöltessenek. Elején a mulatság vigan, mondhatni, ittott szinte túlzólag folyt, egymásnak tréfásan előlépést jövendölének. De a jó kedv hirtelen borusra változék, a kedélyek komolyakká lőnek. A tisztek tömegében, kiket a várakozás és ujságvágy gyüjtött össze, azon susogás támadt, hogy haditanács tartassék; Bem is elérkezék! — egy nyitott négylovas kocsin jött meg egyedül, fején fehér Kossuth-kalap volt, hosszú fehér strucz-tollal. Gyorsan leugrék, forradásos halvány arczán a büszke elbizottság és vidor erö megvolt; máskor inogva és előregörbedve szokott járni, de most lépése erőteljes, tartása egyenes és feszes volt, az ő lelki ereje e pillanatban az ő megtörödött és sebekkel halmozott testén győzni látszék. Zajos „éljen"zéssel fogadtaték, a kör megnyilott, ő középbe álla, s a várakozó csoportot olly ünnepélyes hallgatás lepte meg, hogy egy légy dongását is meg lehetett volna hallani. Az estszürkület fénye ünnepélyesen ragyogott a kezdödő baljóslatu jelenetre. Bem szokott törött németséggel e szavakkal szakitá félbe a hallgatást: „Uraim! én a kormány s magam nevében jövök önökhöz mint főparancsnok, s minden zászlóaljak, lovas századok és ágyu-ütegek parancsnokait felszólitom, holnap reggel 6 órára csatarendben állni, Erdély felé Dobrára vonulandók." — Itt félbeszakitá öt egy magas szál, jelentékteljes arczu és fekete szakállu ezredes a körből, ki hozzá közelebb lépvén: „Altábornagy ur! mi kormányt nem ismerünk. A kormány bennünket gyalázatosan elhagyott, annak nem volt ereje azon ügy végrehajtására, mellyet mi olly dicsöen kezdtünk meg, és a mellyért mi szivünk vérével áldoztunk. Az a sereget a legtermékenyebb vidéken éhezni hagyta, az nemcsak hogy erélytelenséget tanusitott a külellenség irányában, de tehetetlen is volt az ország erejét, melly olly böven kinálkozott, használni. Az, azon feladatra, mit a végzet neki kiszabott, méltatlannak tanusitá magát. Erre Bem röviden és nyersen igy szólt: De miért szaladnak hát önök? harczoljanak s a seregnek lesz kenyere; egy szaladó sereg mindig éhezik, még a győző mindig jól van lakva. — Az ezredes kardja csörömpölt: bocsánat altábornagy ur, ez megbántás, mit nem érdemlünk. Mi vitézül harczolánk, mi örömmel türénk min-

den nélkülözéseket, de egy olly nagyobb számu erő ellenében, s minden élelemszerek hiányában nem lehete győznünk. Most Vécsei állt elő: Altábornagy ur, mi Dobra felé nem megyünk, mi a Görgei fölhivását követjük, s átmegyünk a Maroson. — Bem merőn megnézé Vécseit s nyugottan, alig gondolkozva, igy felelt: uraim! én sem gyilkos sem hóhér nem vagyok, hivatalomnál fogva lenne hatalmam önöket kényszeritni is, de az ügy, mellyért harczolunk, szabad harczosokat kiván, azért még egyszer felszólitok minden zászlóalji-, lovasszázadi- és ágyuütegparancsnokokat, kik velem akarnak tartani, készen állni holnap reggel Dobra felé menendők. Én soha sem alkudoztam s nem is fogok, Dobránál egy olly állásunk leend, hol az ellenség által hónapokon át meg nem támadtathatunk, s képes leszek az Erdélybe vezető utat egy ágyuval elzárni, ottan ujból fogjuk magunkat rendezni s az ellenséget ujult erővel megtámadni s megverni. Ne higyjék önök, hogy gyengék lennénk, mi ha akarunk még erősek, hatalmasak lehetünk, gyalázat volna 40,000 emberrel magunkat megadni. — Itt elkeseredetten közben szóla Vécsei: De kérem altábornagy ur, miként gondolja seregét élelmezhetni? A kiéhezett Erdélyben annak számára élelmiszereket nem fog találni; és az ellenség nyomunkba jöve minden utainkat elzárja. Erre igy szólott Bem: ha az oláh egész éven át máléval élhet, akkor a katona is, ki az emberiség legszentebb ügyéért harczol, ugyanezen koszttal megélhet. Én magam, mint eddig is, seregemnek példát mutatok, s most reménylem a kik az én véleményemen vannak, követni fognak. Tegyék azt, a mint jobbnak látják. Jó éjszakát urak! — Ezen szavak után egyszerüen köszönve kilépett a körből, s szekerébe felülve távozott. A Vécsei táborából való honvédek egy zajos „éljent“ kiáltának utána. Ezek szegények még nem tudák, mi történendik velök. Bem eltávozása után vitak ezdödött, olly zajos, olly szenvedélyszerü, mint saját belsönk vala. Több oldalról támadt azon kérdés: „hogy mirevalók ezen jelenetek?“ Fájdalom a nagyobb rész felelhetett volna reá; ugyanis: megérkezett Görgeitől a fölszólitás Vécseihez az iránt, hogy hadtestével jöne Világos alá az oroszokkal egyesülendő. Ezen szó „megadni“ nem hallatott, s a Görgei fölhivása akként magyaráztatott, hogy ő Oroszországgal egy alkura lépett, s az orosz mint a magyar érdekek pártolója lépend fel. Okom van hinni, hogy magok a vezérek terjeszték e véleményt, annyi mindenesetre bizonyos, hogy ők Görgei ügyeinek állását egész kiterjedésében nem gyaniták.

A haditanácsban a vélemények feletti vita a legnagyobb elkeseredéssel folyt, fenyegetések s kényszeritések zajlottak mindenfelől. A zavar még az által is növeltetett, mert a külön tiszti testületek is meghasonlának. Vécsei hadtestéből több tisztek Bem

részére nyilatkoztak, ellenben Guyon és Kmety osztályaiból több tisztek, kiknek vezéreik már előre Bemhez csatlakoztak és ezért a haditanácsban nem is vettek részt, a Görgeihezi csatlakozást pártolák. Az éj eloszlatá a szenvedélyeskedőket egymástól. S minő éj volt ez! A katonaság dalolt, evett, ivott s gond nélkül mene nyugodni; ellenben mi, kik a baljóslatu jelenet- s egy szomoru sejtelemtől valánk eltelve, nem alvánk. Még most is lelkem előtt áll ezen pillanatnak a Vécsei szekere előtt történt minden csekélysége, nemcsak az elmondott szavak, hanem az egyes személyeknek arczvonásai, egyenruhájok minősége, a fákon levő ágbogok állása; mindent láttam, mig füleim az ügy gyászos kimenetelének borzasztóságát hallák. És mig élek, soha ki nem fognak esni emlékezetemből ezen pillanatnak egyes részletei. —

A csapatok napfeljöttével már fegyverben állottak. Sem a csapatok, sem ezeknek egyes osztályai nem tudák bizonyosan, hogy parancsnokuk merre akarja őket vezetni. És most már elkezdődött a sereg felbomlása, melly leginkább egy vegytani szétosztáshoz volt hasonlitható. A zászlóaljak századokra s még kisebb részekre is oszlottak, ezek némellyike Bemhez, mások meg Vécseihez hajlottak. Vécsei hadtestétől csekély számu csapatok váltak el, de Kmeti és Guyon hadtestei rendetlenül oszolva fel, azoktól egész szakaszok Görgei bizalmas barátjához csatlakoztak. Az országuton és ben a helység utczáin pedig nagy zürzavar keletkezett, Bem követői keletre, a többiek nyugot felé Lugosra akartak visszamenni. Mindenfelé egybekapások, kiabálások és czivakodások voltak. A facseti vásártéren Vécseitől egy század lovasság állt, ezek nem akartak Világosra visszavonulni. A legénység átkozódott, kardot huzott, s csaknem egy óráig kiabáltak és késztették egymást. Végre eltüntek, senkinek se volt ideje kérdezni őket, hová? Az Erdély felé vonuló seregek olly gyorsan haladtak előre, mintha az ellenség sarkukban lett volna; a hidat, melly a Facset mögötti patakon állt, s magát a patakoni átjárást is elrekesztették, az emberek, szekerek, lovak egy egybebonyolódott gomolyaghoz hasonlitottak; — az egész ollyan volt, mint egy kétségbeesett szaladás.

Igy végződék a magyar forradalom. Vécsei rendeltetése helyére Világosra ment, — és Bem a Facsettől még három órányira sem eső Dobráig sem mehetett, serege még az uton szétoszlott. — A közlegénység csak most világosodott fel a dolgok mikénti állásáról, s az egyesek is eltökélten pártokra szakadtak. Némellyike hazájába akart menni, sokan az oroszokkal szövetségre lépni. S a csapatok, még mielőtt Erdély hegyeit átlépték volna, feloszlottak. — Bem pedig Guyonnal és Kmetivel Orsova felé a Törökföldre ment. —

Temes.

BERANGER MELLETT.

Sötét az est, meggyujtom már a lámpát,
Világot nyerjen tőle szük szobám,
Sötét lelkemnek világító mécse
Ha volna, azt is hogy meggyujtanám!
Van egy, van egy! a költészet világa,
Kiderül attól mindig bánatom.
Ne hagyj el engem lelkem vidámsága,
Beranger énekeit olvasom!

Vetett az élet nyugotról keletre,
Vándor pályám volt éjszak és a dél.
Kezemben a bot, lépteimnek gyámja,
Lelkemben, oh költészet! te jövél.
Fáradtan ültem le egyegy forráshoz,
Ott megpihentem édes hosszason. . . .
Ne hagyj el engem lelkem vidámsága,
Beranger énekeit olvasom!

Nem bántott engem soha a szegénység;
— Fakó tollal is boldog a madár,
Ha szabadon repülhet, s légi utján
Dal, öröm és vidámság vele jár.
A szabadságot kincsért el nem adtam,
Ifju kedély s dal minden birtokom. . .
Ne hagyj el engem lelkem vidámsága,
Beranger énekeit olvasom.

Hejh, a szabadság! ne emlitsük e szót,
Szememből a köny csordulóban áll. . .
— Eh! ha kicsordul majd letörlöm onnan,
Szivembe szebb jövő reménye száll.
A költőknél még él a szabadság, és
Fog élni, bár mit mond a hatalom!
Ne hagyj el engem lelkem vidámsága,
Beranger énekeit olvasom.

Szabadság és bor, szerelem s vidámság; . .
Ki az, kinek még ennyi sem elég?
— De mi ez? Éjfélt üt a toronyóra,
Asztalomon a mécsvilág leég. . . .
Vidám öreg! veled fogok álmodni,
Álmomban is mind ezt mondogatom:
Ne hagyj el engem lelkem vidámsága
Beranger énekeit olvasom.

Vándor.

EMLÉKEZÉS HAZÁMRA.

(Képek Erdély vérnapjaiból.)

Édes hazám! ismeretlen föld egy ismert világrészben, ezredéves martyr, mennyit szenvedél!

Hányszor haltál meg a szenvedések alatt, hányszor támadál fel uj szenvedésekre!

Ki mutathatna bérczeiden egy talpalatnyi földet, mellyen a fenyvesek gyökerei vért ne ittak volna?

Ki mutathatna téreiden egy talpalatnyi földet, hol a kalászokat rothadt tetemek fölött ne ringatná a szél?

Édes hazám, ezredéves martyr, mennyit nem szenvedél! . . .

Hol vannak városaid? mellyek olly szépen kezdének virágzani . . . romok vagy élő sirkertek, hol gyásznál egyebet nem láthatni.

Hol vannak fiaid? a vidám czimborák, kikkel évek előtt kehelyt üriték a haza fölvirágzására? Elestek egyenetlen harczban, vagy idegen földön nyomorganak.

Hol vannak hölgyeid, az angyalszép nők, fekete szemekkel, szőke fürtökkel? egy felbőszült nép becstelenitő karjai közt hunytak el. Sir nem fedi tetemöket, számokra nincs gyászravatal emelve . . . az angyalszép nöknek szőke fürtökkel, fekete szemekkel!

Szegény hazám, ezredéves martyr, miért kelle annyit szenvedned? . . .

* * *

Elborulok imádott hazám, ha emlékembe visszahivom képeidet a vérnapok előtt és vérnapok után! . . . S a kín miatt fagyottan peregnek le könnyeim. . . .

Hol vannak városaid . . . a büszke tornyok, a csinos házak, a vidor nép s a gyönyörü nők?

Hol vannak bányáid . . . a kohók, az ércztörők, a malmok ... hová lettek ők?

Volt s mult. . . .

Az emlék, mi fenáll, egy köhalom, vagy egy sirdomb ... vagy nyomor és inség. . .

Tünjetek fel képek, mint valátok, tünjetek fel képek, mint elpusztulátok!

S ti városok a vérnapok előtt, s ti városok a vérnapok után tünjetek föl, hadd fesselek le!

* * *

NAGY-ENYED

1848. aug. hóban.

Est vala, midőn a legtöbb kis városaink mintája szerinti sáros Nagy-Enyedre beértem, mellyről a népdal énekli :

Jere rózsám Enyedre,
Itt a világ közepe.

Enyed Alsó-Fehérmegyében fekszik, szinhelye a megyei gyüléseknek, csinoska város, bárha csinosabb is lehetne. Az itteni ev. ref. főiskola, melly Károlyfehérvárról lőn ide áttéve, a városnak nem kis élénkséget kölcsönöz. A ref. püspök lakhelye. Antal János tisztes agg, superintendentiáját bölcsen kormányozza. A várost lakják (a diákokat ide nem számitva) nagyrészint magyarok, kevés számu szászok, németek és oláhok, kik nagyobbára kézimesterségből s földmivelésből élnek. Van Enyednek casinója, melly Erdélyben a legelőször megalapitott casinók egyike, csinos könyvtárral, és mi nagy csoda, még pénztőkéje is van.

Piaczán van a hires ev. ref. főtanoda, mellyet Erdély legnagyobb fejedelme Bethlen Gábor alapitott. Van itt a diákoknak külön olvasó-társaságuk, melly néhány éven át be vala zárva; továbbá igen nevezetes és jeles könyvtára. — Alig van Erdélyben tanoda, melly több viszontagságon ment volna keresztül, mint az enyedi. 1658-ban a károlyfehérvári, jelenleg enyedi tanodát a tar fölpréda1ta, az épületet szétrombolá, s halommal hordta ki a könyveket s égette meg. Enyedre Apafi Mihály fejedelem 1664. költöztette át. 1704-ben a Rákóczi-féle zendülésben részt vevén, osztrák katonák kardjai alatt számos diákok vérzettek el. 6 év mulva e tanodát a dögvész pusztitá, s kényteté szétoszlani.

1676—1716-ig Páriz-Pápai itt tanároskodott, nemzeti nyelven irt munkáit kora classicai czimmel ajándékozá meg. Szótára előtt látható arczképe, mellette egy nő, ki kezében sarkantyút tart. Akademián levén, egy ottani diákkal nagy barátságot köt. Midőn a külföldet el volt hagyandó, barátja megvallá, hogy nő. Páriz-Pápai elvette. Később megvakulván, tudós nejének mondotta szótárát, ki midőn a mondottakat leirta, a kezébeni sarkantyúval csengetett.

Enyedről tudósok is sokan kerültek ki : Tótfalusi Miklós, ki Hollandiában könyvnyomást és metszést tanult. Honszerelme gátlá a külföld fényes ajánlatait elfogadni, hazájába tért, s azt sok jó könyvekkel ajándékozta meg. Benkő József, hires történetiró is Enyeden tanult. Ki volt Benkő? honának legtudósabb, de legszerencsétlenebb embere. 19 kötetre terjedt munkáinak nagy része nyomatlanul hever.

Az enyedi főtanoda könyvtárában mutaták a Hunyadi fegyverét, de porlepett — elhanyagolt volt.

Van Enyeden egy könyvnyomda. Ó betük, romlott sajtók, hibás nyomtatás, de e részben csak a többi erdélyi nyomdákat utánozza.

Enyed tudósai közül Szász Károly és Péterfi Albert egymás irányában mindig heterogen egyének, legünnepeltebbek.

Költője egyetlen : Mentovich. Költöncz a ref. tanodában több mint utczán kövezet, de egyik sem ér sokat.

Enyed — Páriz-Pápai véleménye szerint — a rómaiak korában Sergidáva volt. Mellette az Annius utja olly hires romjai ma is láthatók.

A monda azt tartja, hogy későbbi neve Engeddin vala, s ekkép Etele szülőfölde lett volna. Monda.

Mert a római hatalom buktával Sergidáva elpusztult, s 1239-ig ekkép maradt, mikor IV-ik Béla korában egy szász telep fölépité. E vélemény mellett szól az utczák, szőlőhegyek németes nevezete, p. o. Varczagás utcza (Schwarzen-Gasse), ámbár ha ezen utcza nevének magyar eredetet kivánnánk adni, tán nem lenne helytelen állitás, ha t. i. azt mondanók, hogy annak kezdetben inkább „Várszeg utcza" neve lehetett, a mint hogy valósággal egyik várszegtől kezdődik. Gerepen, Hellos, Hersa szőlőhegyek nevei hihetőbben német eredetüek *).

1565-ben Szapolyai János Békésnek adományozá Enyedet, szolgálatai jutalmául, — 1656-ban a jobbágyi állapotból kivétetett.

1658-ban a tatárok Erdélybe beütvén, Nagy-Enyedet is csaknem egészen kizsákmányolák, fölégették, s a házak falait a legyilkolt lakosok vérével vörösre festék.

Enyednek vizei igen egészségtelenek. Bethlen György a mult század végével e bajon segitendő, $^3/_4$ órai távolságról Fel-Enyedről csöveken át igen jó vizet vezetett Enyedre az iskola számára.

A város közepében van egy vár, Benkő szerint kastély, a reformált hitüeknek csinos szentegyházával, ugyanitt van az ágostai hitfelekezetü kevés számu elmagyarosodott szászok egyháza is, több bástyákkal és egy zárdával.

* * *

Január 26-ika volt.

A parlament összeült. Intézkedének a haza sorsa felett.

Azok végeztével egy erdélyi képviselő, egyike e kis haza legtiszteltebb férfiainak, szót emel.

Szemét könnyek öntözék. Arcza a bánat miatt elborult. A fájdalom reszketése hallatszék hangjából.

---

*) Ezen szőlőhegyek állitólag a német Graben, Hell-au és Herschau-tól vették nevöket.

Igy szólott:

„Azon vért-fagyasztó tettekhez, mellyeket a vad oláh nép már elkövetett, méltóztassanak a jan. 8-ki nap történetéből némellyeket meghallani. Értem a nagy-enyedi esetet. Január 8-án az oláh tábor beizen Nagy-Enyedre, azon városba, melly egész Erdélyországban a legnemzetiesb, legmagyarabb szellemü s melly, ha meg nem akadályoztatott volna felsőbb rendeletek által, máskép tüntette volna ki magát, ezen Nagy-Enyedre beizen egy kilenczezerből álló oláh csorda; nagy rettegés volt mindenütt a városban; este felé uj követek érkeznek, hogy 8-án nem fognak az oláhok beérkezni. A lakosok lefeküsznek és 11 órakor felköltik a puskalövések, kiszaladnak és a város legnagyobb utczája lángban van és a gyilkolás elkezdődött; leölettek irgalom nélkül öregek, ifjak, asszonyok és csecsemők, egy Török Dániel nevü ügyvéd elevenen megsüttetett; egy 80 éves öreg az utczákon végig hurczoltatott s azután megöletett; ez történt egy öreg asszonnyal és sok mással. A lakosok akkor voltak kénytelenek kün menedékért futkosni, midőn 15 fokon állott a hideg, midőn az apró gyermekek megfagytak, az öregebbeknek kezeik s lábaik fagytak el. A szülők gyermekeiket, ezek szülőiket nem találák; közönséges és átalános volt az összezavarodás. A kik a városban maradtak, rabságra hurczoltattak. Illy állapotban vannak tehát azon derék szellemü város lakosai. Tiszt. képviselőház! Erdély különös tekintetet érdemelt mindig s most is érdemel; legutolsó küzdelmeinknek is Erdély támaszpontja; kérdem, ha Erdélyben olly szerencsésen nem müködhetnénk, mint müködik jelenleg Bem, ha az annyit gyalázott erdélyiek segitségével nem müködhetnénk, valljon hol volnánk most? Erdélyben a magyar szabadságért kinzott, még életben levő nyomorultaknak, hogy biztos menedékök legyen, arra tekintettel kell lennünk, s e tekintetben Nagy-Enyed város lakosait különösen a ház figyelmébe ajánlván, azt inditványozom: hogy az illy utolsó inségre jutott, elszéledt és magokat nagy bajjal összeszedett, a kolozsvári iskolai épületben letelepedett nyomorultaknak egy bizonyos mérsékelt összegü pénzt határozni méltóztassanak.“

A ház a szegény menekülőknek kölcsönt adni határozott.

Senki nem volt jelen, kit e hangok velőig ne rázták volna . . . senki!

. . . Mi volt a szerencsétlen város büne, hogy olly keservesen lakolt?

Mi megboszulandója volt Prodanu praefectnek e szerencsétlen városon?

Semmi! semmi! . . .

És mégis ki kelle irtatnia a városok sorából, és mégis földdel egyenlővé kelle tétetnie! . . .

Lakosai megölettek, az aggult öreg, ki mankóját sem birta fölemelni, a galambszelid, angyalszép leány ... mind, mind megölettek! ...

Leégett, összeomlott falak e város síremléke ... körüle ... mögötte mindenütt rom. ...

* * *

ZALATHNA

1847. aug. hóban.

Mi szép e táj, mi változatos kellem lepett meg minden léptemen! Most hullámos folyóktól áthasitott rétek, hol a patak csörgése, a madárkák dala, a szellő lágy susogása, midőn édes csókokkal lebben el a rét füvei fölött, olly édes hármoniává olvadtak; majd aggott sziklacsucsok tüntek föl az ut mellett egyes nagy darabokban, mintha az éggel harczoló Gygások kezéből Zeus kiragadva, e helyre hányta volna le, és a távolban a nap aranysugáraitól világitottan, mintha valami dioramai kép tünt volna fel, kibontakoztak a zalathnai egyházak toronykupjai és azok mögött bizonytalan távban a Detonata csúcsai.

Alig egy óra járásnyira Zalathnától két nagy köszál között a természetnek gyönyörü játékát láthatni. Kisebb nagyobb falidomu bérczdarabok tünnek föl, mohosultan a fölöttük ellebegett idők nyomától, mint valamelly colossalis hid romai. És még ennyi szikszákosságban is a természet megtenni szokott gyönyörü rendét nem téveszté el.

A nép keletkezéséről e regét beszéli:

Egy királynak, a nép atyjának, a bün ostorának, két leánya volt, mindkettőjök szöke, bájos, mintha az aranyhaju tündér leányai lettek volna, vagy mint az álomban feltünö csalkép. A kisebb szelid, jámbor vala, bizott istenben, az erényt nem téveszté el szemei elöl. A nagyobb a csábszemü szüz, kinek szem-charibdisében annyi kebel szenvedett hajótörést. E gondolkodásmódjáért nénjét amaz nagyon gúnyolá. A jó atya mindkét leányának ad egyegy várhelyet, hová magoknak lakot épitsenek.

— Isten segedelmével — mond a kisebb — föl fogom épiteni; s fölépité Dévát, melly még ma is fönáll.

Mit isten segélye! az én váram szebb leend, engem az ördög fog segiteni. — Az ördög nem segité meg, mert azon magos köszikla, mire ez várát épité, leszakadván, vára a mélységbe lön vele együtt temetve. Ez amaz ugynevezett Aranyhegy, mellynek aljában ma is látszanak némi omladványhalmozatok.

A nép pedig e rege elbeszélése után fövegét emelve mondja:

— Isten irgalmazzon lelkének! — Zalathnán, bár merre néz az ember, mindenütt valami ujat, meglepőt talál. Itt minden olly kedvesen hat a lélekre. Itt a nép kedélye általában vig; a nép fris egészségére, jó humorára főbb befolyásul szolgál a fris lég és tiszta havasi jó viz. Itt nincsenek nagyszerü, égbe nyuló sziklák, rengeteg fenyvesek, várak romai, czimerei a lovagkornak,... de vannak a legcsodálatosabban egymásra halmozott sziklák, zúgó folyamoktól áthasitott terek, egy csinos városka, fölnyuló egyháztornyokkal, egyszerü épületeivel, előttünk egy sziklacsúcs, mögötte egy más üti föl óriási fejét büszkén, negédesen, mintha versenyezne legyőzni a másikat, és illy lánczolatban tovább, meddig a szem hat, meddig a távol messzeség el nem zárja a néző elől, a legszebb panorama-alakban tünnek elő.

Ki e tájat látja, ki végig néz az óriási csúcsok közt, mellyeknek keblében . . . a bányák sötét mélyében sovár kiváncsisággal fur, rombol, ássa az aranyat, eltemetve a viruló természet, a zöld világ alá, a föld lakója — mintegy elégületlenül azzal, mit a bájos táj adni képes, mit szeme előtt lát . . . önkénytelenül elmondja a költővel :

Arany s ezüst után
Fut nyargal a világ,
Holott arany s ezüst
Boldogságot nem ád.
S miben a nemzetek
Valódi üdve áll,
Vallás, jog és erény
Bányászt alig talál.

E városka nagyon vonzó, kellő közepén állva a bámulat és meglepetés jeleivel néztem szét, s ha hozzá gondolom a nyilt sirokat, a bérczek kiásott keblét, a bányákat, akaratlanul is sok elmélkedésre nyujt anyagot :

És mind ez nem enyém!
Roppant világ
Dicső világ!

A zalathnai hegyek közt nevezetesebb a Dumbráva, melly ha nem is egyetlen, de leggazdagabb az erdélyi kénesőbányák közt. Zalathnától egy óra járásra fekszik; a 17-dik század elején földöztetett föl ezen bánya.

A fáczebájában arany és ezüst többnyire vegyitve van, azonban több az arany: középszám egy márka aranyra négy dénár ezüst.

Egy bánya belseje nagyszerüen szép látvány; kivülről az élet öléből egy mély, sötét, imittamott lámpa-csillámoknak a sziklában megtört sugáraitól kétes fénynyel világitott barlangba lép az

ember. Mindenfelé, merre a szem lát, e kétes fény, merev s rendetlenül egymásra halmozott sziklafalak, mellyek közt majd görbedve, majd létrán, majd csúszva járhatni . . . és ha az ember föltekint, sziklát lát feje fölött fenyegető állásban, és ha alá néz, sziklára esnek szemei, mellyek közt minden perczenetben nyilt sirját találhatja, ha egyensúlyt vesztve egy salto mortalét próbálna tenni.

De mi az ott?

Tán gnóm, vagy szellem, melly egy más felsőbb lénytől e sziklarengetegbe zárva, annak kopasz falait tompán fúrja, feljutandó a felsőbb szép világba. Ez tehát a regély alvilága? . . .

Nem.

Nem gnóm, nem szellem az, ki ott túrva halad, kinek testéhez szorosan simulva a bör-öltöny, kinek kalapácsütéseit tompán viszhangozza a rengeteg, és minden perczenetben száz illy kalapácsütést megtörve ad vissza. Bányász ez, ki sápadtan, kétes fényben elveszö szemekkel kincseket ás — más számára. Bányász az, ki reggeltöl estig e barlangba zárva, egész nap nélkülözi a szép külvilágot, kinek szemei ritkán találkoznak a nap enyhadó sugárival. Bányász az, ki e mintegy sziklaüregbe kárhoztatva, ösztönszerüleg ássa a közanya elrejtett kebelét.

Hah! mi vala ez! minö csattanás? tán a sziklabolt, e tátongó sir szakadt be végetlen erejével, vagy uj világ nyilt e barlangban, s a boszuló isten mennydörgésekben nyilatkozik, és az ijedt falak százszorozva adják vissza a dördületet?

Egy darab sziklát löttek el.

A por ereje darabokra szakasztva, játszva, szikrázva hányta szét az azelött olly keményen összefonódott, összeölelkezett sziklát. És a szét nem hányt sziklák ennek utósó jaját tompán viszhangozák.

Minö törpe minden az emberi erö elött! Érczet ás az ember a bányából, és ez érczből müszert készit, mellyel a még ki nem ásottat hatalmába keritse. Szorosan összeölelkezve tartja egy szikladarab a másikat, egy marok meggyujtott löpor, és az összetartó láncz elszakadva, s a testvérileg ölelkezett sziklavilág összerakhatlanul szétdarabolva . . . . mint épen az emberek közt.

A véletlenül történt dördület, mellyet hirtelen egy felsőbb lény mennydörgö szavának valék kész tulajdonitani, és e dördületnek százszoros megtörése a sziklafalakban, feledhetlen benyomást tett lelkemre. Ingott a szikla fejünk fölött, ingott lábunk alatt, megrázta azt és annak minden porszemét —

És azután minden csöndes lett. — Csak a bányászok egyhangu kalapácsütései voltak hallhatók, kik a zajra, mintha mi sem történt volna, meg sem fordulának.

A fönemlitett fáczebájai bányában tellur is terem.

A dumbrávai agyag-porfirban a czinóber meglehetösen jöve-

delmez, mert az 1843-ki kohóbeli lecsepegtetés után 49 mázsa kénesöt adott egy év, mi kereskedelmi szükségeinket véve, kevés.

Erdély ezen részében elterülő bányák igen sok jövedelmet hajtanak. Évi termését 1250 kil. aranyra, s 1700 kil. ezüstre tehetni.

Megtekintém a kohókat, meg az ércztöröket.

Tán egy felsöbb istenség minden borzadalmasan nagyszerüt, mindent mi csak az embert az alvilág eszméjére vezetni képes, a bányászhelyeken halmozott rakásra.

Egy vadonban, hol a zöld élöfák levelein át sötétlő bérczkupokban törik meg a szemsugár, és a néző feje fölött az erdö zöld koronája közepett a kéklő égbolt, mint valamelly foltocskája a tündérvilágnak — látható, hol a szellötöl ingatott falevelek koronkinti zaja és egy folyam nyugodt dala, olly biztos tapintattal rázzák meg a kebel hurjait, egy mohos alkotvány lelánczolja az utas szemét. Az alkotvány egyik oldalán néhány óriási gerenda vastalpazatával, egyforma hidegséggel, egyhangu ütésekkel, mintegy nevetve, vagy mintegy gyermekbábot morzsolja darabokra az alátett érczköveket. Mellette hidegen követi a folyam megszokott utját, mig a törőérczek siket zaja megrázza a léget.

Ez az ércztörö.

De az ércztörö pokoli zaja, de az önmagától emelkedni és alábukni látszó alkotvány-okozta benyomás törpévé sülyed a kohók megláttára. —

Az összemorzsolt érczdarabkákat az olvasztókba (kohó) teszik, s óriási tüzet raknak fölötte. Tiz lépésre alig állhat az ember.

Minö borzalmas a kétölnyinél magasb kéklángokat összetekeredve és a lángok pirosló füstjeit az ég felé emelkedni látni!—

Önkénytelen Schiller vashámorba menetele jutott eszembe :

Der Funke sprüht, die Bälge blasen,
Als gält es Felsen zu verglasen.

A pattogva ég felé kigyózó piros láng, melly mintha sárkányok szájából eredne, néha óriási magasságra hág — olly csodás vörös szinnel festi meg a tájat, a fák zöld leveleit az olvasztó ablakain át. Néha sustorékolva emelkedik föl, mintha a földet elnyelni akarná, néha pedig törpülten huzza össze lángjait, de csak azért, hogy a jövő perczben kétszeres eröt fejtve ki, nagyobb hatáskört nyerhessen. E kis Vezuv láváját a megolvadt érez képzi. —

Miután az érczkö e pokoli lángban felolvasztatott, s a felolvadt érez egy darabbá fagyott, választó vizben (acidum nitricum, kén-savany) az utósó megtisztálási munkálaton is átviszik.

Zalathna lehetett a hajdani perendanesiorum colonia a romaiak korában, ezt nem messze fekvő római épitményi romokból

méltán gyanithatni. S ez egyik legnevezetesb gyarmat vala. Vannak kik Patriossát akarják ide helyezni, s erősségül a szomszéd Petrezán falut hozzák föl. De ez mit sem bizonyit, mert kétségtelen, hogy Patriossa Kolozsvár vala. Nevét hihetőleg a „Zahlamt"-tól nyerté. —

Zalathna nevei : Auraria minor, Goldenmarkt, Zlakna és Zsidóváros.

Zsidóváros?... tán mert a zsidók üzérkedők, s Zalathna aranytermő hely....

Az előbbi időkben, jelesen a fejedelmek korában, tiltva volt minden hébernek Zalathnától négy óra járásnyira mutatni magát.—

Hihető hogy Decebál zsidói e helyt laktak, ... s e városról e gunynevet, mint az eltaszitott nemzet egyetlen emlékét, annyi idők folyama, egy ezredév, száz ujra született nemzedék sem volt képes lemosni.

A főnebb emlitett colonia perendanesiorum ittlétét a közel római romok mutatják, mellyek közt találtató töredék-feliratok majd de procuratoribus Aurariorum Daciae, majd collegiis Aurariorum tesznek emlitést, — e romok mindenesetre igénylik a régiségbuvárok figyelmét.

A főaranyváltó-hivatal itt van.

Továbbá itt van a honi bányászatnak főigazgató- s itélőszéke, mellyen előforduló dolgokat egy elnök (montium magister), s hét ülnök igazgatják. —

Zalathna a magyar historiában az elfolyt nyolcz század alatt semmi kitünő nevezetességet nem vivott ki.

Történetéből emlitendők :

Gróf Zrinyi 1662-ben elfoglalta s leégeté.

Lajos király 1357-ben épen azon szabadalmakkal ajándékozta meg, mellyekkel más bányavárosok birnak.

* * *

1848. oct. végén.

Kolozsvárt valék.

Komor hirek szárnyalának. Épen kiindulék meggyőződést szerzendő azok felől, midőn egy ember szobámba lép.

Szenvedés, inség és nyomor látszék vonásaiból. Öltönye rongyolt vala, arcza halvány, szemei beesettek. . . .

B. . . . barátom vala.

Ismerém ez embert jó napjaiban.

Láttam dusan, láttam a bőség napjaiban.

— Szent ég! . . te vagy az?

— Ugy-e alig ismerél meg?

— Honnan jösz?

— Honnan? a rom és pusztulás földéről.

— Mit szólsz?

— Zalathnáról jövök. Zalathna csak volt.

— Hogyan?

— Oct. 24-én éjjel egy roppant csapat oláhság megtámadá a várost, körülkerité s felgyujtá. Zalathna rom. Alig vala idönk valamit magunkhoz venni, s keresztülvágni magunkat. Fele a lakosságnak meggyilkoltatott. S a másik fele koldusan mindenét vesztve folytatta utát. De ez is megtámadtaték. Köveket hajgáltak ránk a bércztetöről. Nöinket karjainkból tépték ki. Mink megmaradt, elrabolták. Egy ingre vetköztettek . . . pedig olly hideg vala! E rongyokat Gyulafehérvárt isten nevében adták. Csak 140-en maradtunk . . . koldusok, megcsonkitottak, egy ép ember sincs köztünk!

S ez ember dús vala!

— És nöd? az angyalszép nő?

— Egy „román", ezelött jobbágyom, el akarta rabolni, s mert ellentállot, meggyilkolá.

— És fiad?

— Lábánál fogva a légbe emeltetni, kétfelé tépetni láttam.

— És házaid?

— Zalathnában kö nem maradt kövön.

Ez ember igazat szólt.

Zalathnában kö nem maradt kövön. 2000 lakosa közül csak 140 maradt életben.

* * *

ABRUDBÁNYA.

1848. aug. hóban.

„A ki éhes, kenyérrel álmodik" egy magyar példaszó azt tartja; mi csoda tehát, hogy Zalathnán én aranyhalmazokkal, érczbányákkal s isten tudja még mikkel nem álmodám? Reggel, midön fölébredék, midön láttam, hogy a tündérkastélyból egy vendéglöi szoba, az aranyhalmazokból egypár huszaska, s a fényes szolganépből egy Jancsim maradt, nagyot sohajték s búsan kérdeztem:

— Indulhatunk-e?

— Igen biz azt tns ur, akár e perczben.

Egy óra mulva Zalathna hátam mögött vala.

Könnyen is elfeledtem. Az utban látott szebbnél szebb panoramák, a hegyeknek völgyeknek változatos lánczolatban elhaladása a szem elött; a néhol fasorokkal beültetett út, mellynek lombjai közt az itt-ott feltünö aggott sziklacsúcsok olly jól vették ki

magokat, ujabbnál ujabb, élénkebbnél élénkebb benyomásokat ébresztettek lelkemben.

Olly jól esett ez utban fasorok közt haladnom. Szokatlan valami is ez Erdélyben, pedig milly kevés fáradságba, milly kevés költségbe kerülne minden utat ekkép ültetni be, s mennyi végetlen élvet okozna? Mennyivel több érdekkel néztem az ezek lombjai közt kékellő ormokat, milly végetlen jól esett hüsitő árnya, s a lég szárnyasai édesen hangzó dala elfeledteté velem, hogy Erdélyben utazom. Olly valami meglepő is azokat végig haladni látni a szekér mellett, s levelei mögött a virágos mezőt, a felnyuló hegycsúcsokat, az e mezőkben néhol magánosan föltünő házak falait.

E környékben gyakran láthatni illy házakat — inkább kisszerü kunyhókat, néhány egymásra vert gerendát, melly fölé egy kis födözetke, szalmából vagy nádból, van hányva. Néhol a sziklaoldalban, néhol sík tér közepén rezgő kalászok közt, máshelyt egy fölnyuló domb kopár tetejét népesiti. Néha midön az orkán fölsivít, midőn a menny tüze czikázva száll a földre a mennydörgő ég kebléből, éjszak hideg szele rombolva nyomja le a mező virágait, s a zápor szakadva hull, a kunyhó lakosa a kandalló barátságos tüze mellől maga mellé szólitja családját, gyermekeit, letérdel, szent áhitattal összekapcsolja kezeit, s halkan rebegi :

— Isten irgalmazzon bünös lelkének!

Azt hiszik ugyanis, hogy az ördög illyenkor mindig egy egy áldozatát ragadja magával.

Egy illy kunyhóba bementem.

A ház előtt legelőbb is három borzas fehér kutya fogadott, kik jöttemet megszagolva, ugatva szaladtak előmbe, közbe fogtak, hogy semmifelé nem lépheték, mig a gazda hatalmas „nye cziba“ hangjai morogva ülteték lábam elé.

E kunyhó épen egy szikladomb fölött álla, büszkén nézve a lábai alatt végig hömpölygő folyam tiszta tükrébe, barátságosan köszöntve a közel rét virágait, s a távol fölmerülő hegycsúcsok zöld erdők mögé rejtett ormait. Avult szalma födözete, lantora ablakai, félredült oldalai tán egy falu kellős közepén nem tüntek volna föl, de itt tán elhagyottságukért fölébresztik az átmenő figyelmét. Pusztán, magánosan álla ott a természet e nyilt nagyszerü templomában ez egyetlen emberi mü. A patak, a rét virágai, az arany kalászok s a hegyek halmozott ormai valami olly önkénytelen megható ellentétet képeztek e kunyhó dült falazataival.

A kunyhó belseje miben sem különbözött rosz külsejétől. Semmi csin, semmi izlés a butorzatban, semmi rend, semmi tisztaság a düledező falak közt. Hosszú asztal, magasra vetett ágy, egy pad, egy szék, a falakon néhány csupor és kanna, egy oláh,

egy oláhné, egy legio rongyos gyermek — a düledező falak közt egyebet mitsem találtam.

A gazdával beszélgetni kezdtem.

— Rég hogy itt van földi?

— Már az apám is itt lakott, én is átadom fiamnak, ha a jó isten fölneveli.

— Szereti e helységet földi?

— Hogyne? áldott egy hely ez uram, nem látja, milly gazdag a vetés, szép a gabona, jók a legelők.

— Hát a bányák millyenek?

— Látja uram azokat a hegyeket körüskörül, mindenfelé, a merre a szem lát, némellyik egészen, némellynek csúcsa alig kivehető; más meg a föllegek közt vesz el, azoknak méhében egyről egyig dús aranyerek rejtvék.

— Hogyan s kiké azok?

— A legjava a kormányé, s nagyrészint az; a kevesebbet jövedelmező pedig a magánosoké. Hej sokszor belevesztenek ezek! ha az ér kiürült vagy eltévesztik, hetekig, havakig, néha évekig ásnak haszontalanul, mignem minden vagyonukat, minden birtokukat ráköltik, s akkor elkoldusodva fölhagyni kénytelenek vele.

— S fordul illy eset is elő?

— Gyakran uram. S meg a szegény bányászok!

— Hát ezek sorsa millyen?

— Egész nap a bányában dolgoznak, nagy fáradalmakkal túrják a sziklák üregét, tenger kincset ásnak mindenkor, s fáradalmuk fejében az egészségtelen barlangban átkinlódott nap után alig kapnak annyi napidíjt, mi nyomorult éltök föntartására elég legyen. Azért is olly halaványok, mint valamelly ijesztők. S ha fölvesszük, milly csekélységért áldozzák föl éltüket, egészségöket, lehetlen nem szánni őket.

— S szüntelen ennyi fáradalmak közt élnek?

— Igen ám. Ha még fölváltva dolgoznának, ha a munka napját a nyugalomé követné, sorsuk türhetőbb lenne. De igy... mindennap koránya hasonló fáradalmakra ébreszti föl, s mindennap alkonyát épen olly fárasztó munkák után érik el.

Fejem ráztam, s önkénytelen sohajjal mondám el:

— Szegény bányászok!

Ezalatt Jancsim is bekiálta:

— Nem indulunk tens ur?

— S nem történnek-e visszaélések, lopások?

— De igen, daczára a nagy ügyeletnek s szigoruságnak, melylyel az illy bünbe vegyülők büntettetnek. Igy például, egyik az aranyporszemeket elnyelte, s ugy hordta ki a házából, miglen meglesték. Mindazáltal illy példák igen ritkán fordulnak elő, —

kevés van olly merész, ki élte koczkáztatása árán kivánna vagyont szerezni.

— Hát termésaranyat nem kapnak?

— De igen, általán e föld mindenben gazdag.

Napoleon császársága korában Bécs ostroma előtt egy földesur, egy 40 kil. nehéz termésaranyat talált. Az aranydarabon N. betü vala olvasható. A földesur, Napoleon nagy lelkének hü tisztelője s bámulója a szellemnek, mi Európát zúgó viharként rázta meg, s kinek

Kevély sast tartott hős keze,
Világot nézte át,
És két szót mennydörgött....
Dicsőséget s hazát.

elragadott hevében, nem is gondolhatá, hogy az N. mást is jelenthessen, mint a világhóditó nagy nevét, omennek tekinté....

Fölment Bécsbe, onnan tovább utána viendő, de megérkezése éjjelén ellopatott töle. Ki és mi viszonynál fogva tehette ezt?

Elindultunk.

Alig egy óra után elértük Vulkojt.

Földismei tekintetben, a bérczek honában Erdélyben alig van hely, hol a különböző szikla-képletek, olly különböző, összezavart, néhol csipkézetekké fajuló állapotban volnának, mint e bányászvidéken.

Vulkoj a hegycsipkézetek közé tartozik.

E hegy oldalában a fön leirt kunyhóhoz öt hasonlót számláltam meg, — mindnyájan olly tisztán hordozák az idő emésztő fogainak helyét.

Bányász emberekéi.

Vulkoj és kunyhói önkénytelen magokra vonták figyelmemet — hoszan néztem elrobogó szekeremből, figyelemmel, gondosan.

Tán tüzet forrasztott hajdanta méhében e hegy?

Vulkoj a rómaiak korában Vulkás név alatt volt ismeretes. Koneru és Frazinata bányái arannyal és ezüsttel, az elsőbb még rézzel is bővölködik.

Abrudbánya, az oláhoknál Ávrud a rómaiak korában hihetőleg Auraria (Dacia), mert hajdan most is környékében eső bányák tették nevezetessé. Fridvaldsky megjegyzette, hogy a rómaiak legfőbb bányai itt voltak, kétségkivülinek látszik — kétségtelenné teszik ezt a Butium melletti hegyen talált romok, faragványok, négyszögü kövek.

Ezen a római korban KAJEXOCHEN bányaváros a többeknek feje lehetett, s a többeknek bányászi törvényeket adott. Sőt a legjelentékenyebb bányai itélőszékek és tanácsok székhelyének hihető.

Miután Traján római császár Daciát elfoglalta, hatalmába keríté a gazdag és szabad hazát, a Zalathna és Abrudbánya környékében levő és már Decebal korában mivelt aranybányákat. 105—6. kr. sz. u. egy bányamüvelő-társaság kezébe bocsátá Rómának hatalmas parancsnoka.

Abrudbánya szabadalmazott bányaváros, függetlenül teljesen a kormánytól, melly ott aranybeváltó-hivatalt tart. Az aranybeváltó egyszersmind homo regius, ki a tanácsi üléseknél egyszersmind mint kir. személyes jelen vagyon. Bányamüvelés tekintetében külön törvényszékök van, egy bányamesterrel, kit saját magok választanak.

Abrudpatak ezüst habjai e város határait mossák. Károlyfehérvártól mintegy 10 óra járásra fekszik.

Nem levén Abrudbányának bányamüvelése, ott csak az aranymosás gyakoroltatik. De az abrudbányai földön fekvő Verespataknak és Karnának, mellyek minden városi ügyekben e város tanácsa hatósága alá tartoznak, de bányászi tekintetben a bányamesteri hivataltól függenek, — bányái nevezetesek.

E városhoz tartozik Abrudfalva és Gaura, bányái dusan jutalmazzák arannyal a szorgalmas munkásokat, kik keblét föltúrni nem feledik el. Sziklái alkatrészét meszetkö- és romporfir, szürkekö- és trachitkö-tömegek alkotják. Van az irt bányákban arany, ezüst és réz. —

Mig e környéket elhagynám, egy csodálatos phoenomenra kell olvasóimat figyelmeztetni.

Ez Varga Katalin.

Elmondom itt, mit róla hallék.

A kormány egy darab földet — mi városi birtok vala — be akart ültetni erdövel. Egy nő kivágatá.

Voltak, kik a rájok rótt terhek fizetését megtagadták.

Mások, ezelött gyávák, félénkek, szembeszálltak elöljáróikkal, s midön igazuk volt, nem hagyták jogukat.

És ha a vidéket fenyegette vész, ha rajta akartak erőszakoskodásokat elkövetni, vasvillával, doronggal, fegyverrel, kiki a mint fölfegyverkezhetett, hadirendbe állott, s olly hösileg védte magát, hogy ellenökben mi sikert sem lehete remélni.

Ezek valának Varga Katalin predikátziójának következményei.

Ismétlem, e nö valódi phoenomen. Távol, hogy mint a buzgó abrudbányai, büveröt tulajdonitsunk neki, érdekes, meglepö lelkesitö szónoklatának tulajdonitom a fényes sikert, mi minden léptét koszoruzza. Ezáltal hóditá meg a lakosokat, nyerte meg, hogy parancsszavát senki sem meri megszegni, ezáltal ad a gyáváknak bátorságot, tanitja meg a félénket, hogy elszánt akarat daczol min-

den erővel, és lelkesit mindenkit, kinek jogai mellett fölszólalni soha ereje nem lett volna védni sajátját.

És e nő zsarnoka e népnek, sic volo sic jubeo, s hol van az, ki ellen merne mondani? Szigoru, kegyetlen ellenében, s a tömeg nem kérdve miért, minden szavát buzgó áhitattal fogadja meg.

Iránta vonzalma bálványozással határos. Midőn a kormány elfogatása iránt parancsot adott neki, az egész vidék föltámadt, s a vérengzést Varga Katalin rögtöni eltünése gátlá meg.

Egy pár hó mulva az elfogatási parancs megszüntetett.

Mint mondják, Varga Katalin férfiruhában megjárta Bécset.

Ki e nő, honnan származott, s bühatalmát kitől nyeré?

A bányász nép heves természetü, vérengző, kegyetlen és boszúálló. Felrója a vett sérelmeket, s nem mulatja el alkalom szerint kamatostul visszafizetni.

Elég lesz egy példát hozni föl.

Dálnoki egy bányászfi szeretett egy nőt, s Thorsezkóra ment mátkája után. De egy vetélytársa volt. Ennek keblében a féltékenység furiái boszúterveit hün ápolák. Csak alkalomra várt. Midőn Dálnoki az utban mátkájával félrefordult, midőn ajkaikon elcsattan az első szerelmicsók, kedvese mellett halva rogyott a földre. A nyomorult nem nézheté, hogy más keblén pihenjen, átlőtte szivét. —

* * *

Jellemezzük néhány szóval az oláhokat. —

Traján legyözött dákokkal összevegyült colonusainak tartjuk őket, bizonyitja ezt nyelvök, mellynek a rómaivali végetlen hasonlatát Benkő megmutatá. S aztán ők magok is magokat „rumun"-oknak, rómaiaknak nevezik.

Ha minden eddig felhozott okainkat elhallgatnók, elég meggyőző erősség volna szokásaiknak, ünnepélyes szertartásaiknak a rómaiakhozi végetlen hasonlata. Nem tartjuk érdektelennek ez ezredeken át hiven megőrzött szokásokat röviden leirni. Az oláhok rendesen megülik május elsejét, kimennek akkor a mezőre, s ott tánczot rendeznek, vigadnak. Ki nem emlékszik a római Flóra ünnepére?

Egypárszor megtekintém az oláh temetést is. Ünnepélyesen diszruhában kinyujtóztatják a halottat, ravatalt emelnek a szoba közepében, s oda helyezik koporsójába, mellyet, ha nyár van, virágbokrétákkal körítenek. Szájába pénzt tesznek, hogy, ha a más világon szüksége talál lenni, legyen mivel enyhiteni, vagy épen a kapusnak fizetni. Három nap mulva, délesti 4 órakor megkondulnak a falu harangjai, s a szokott szertartások végeztével több siratóktól követve kiviszik az örök nyugalom helyére, hadd pihenjen

hosszas álmában nyugodtan, ki éltében annyit szenvedett. Megragadó jelenet az oláh temető, tán példátlan egyszerüségeért ... rendesen a templom mellett van, dombocskán. Egyszerü ködarab vagy durván faragott fakereszt a sirhant fölébe helyezve jeleli, hogy az ki ott pihen, egykor élt! s ez minden... a halottnak nyoma sincs több. A szem a merre lát, ben a faluban, túl a határokon, mindenütt élet, de itt alant a föld gyomrában, mintegy ellentéteül a viruló természetnek, melly a hantokon él, enyészet és halál. Egy hosszu életet, a szenvedésnek olly hosszu lánczolatát csak egyetlen ködarab mutatja, s ezért kínlódik, annyit fut, fárad az ember — mint pára a légben, kevés ideig fentartja magát, s aztán nyom nélkül tünik el. Illy végetlen halmaza a ködaraboknak önkéntelen megragadja a lelket — mind megannyi emberélet, s hány van, melly még kimutatva sincs! Néhol a temetőben egy egy százados hársat láttam — ez nálok rendesen családi sirbolt. Őseik annak árnyékában pihennek — majd hozzájok vezeti a fiut is a halál.

Ha felköszönt az est, ha a természet nyugodni száll, mint a halott, kit sirba tettek, 's a temetésnek vége van, busan lesütött fővel visszatérnek a sirtól, és a házban, honnan a boldogult kiköltözött, hol kesergő lelkök előtt minden olly puszta sivatag, tort tartanak s nagyot isznak a „halott egészségeért."

Magam is valék illy toron jelen. Temetésnek végeztével meghivja a gazdasszony a résztvevőket házához egy pohár pálinkára. hol teritett asztal, telt kancsók mellett dicsérő beszédeket tartanak a boldogult érdemei fölött. A kancsók ürültek, a kedélyek hevültek, hisz a bánatot feledni kelle! a komoly csendes beszédeket hevesebbek, de nem kevésbé bánatosak válták fel, majd néhányan a jobb énekes vendégek közül a meghivott czigány-muzsikusok vadszerüen víg nemzeti melodiáit, csüggedő nemzeti tüzzel engedve a jelen percz-okozta benyomásnak, dallal követték.

Daluknak minden hangja, ajkuk minden éneke szívszaggató panasz, fájdalmok szívben fogamzott mély érzet kifolyása. Multja nem volt, jövője nincs — tompult lelke körülmények által fölzuditott sajgásai vadon dalba törnek ki.

Csöndes mély az oláh dal, mint egy ősz folyam, melly méltóságosan foly végig százados medrében. Bánatos hangjai önkénytelen meginditók, mint ennek vad zúgása. És ha néha viggá változik, ha lágy hangjai egyhangu zenéje élénkülni kezd, akkor is ollyan mint a folyam, mellyet a fölzudult természet, az ég villámai perczre fölkorbácsoltak. Miként e borzasztóan szép látmány csodálat-vegyitett félelemmel tölti el a kebelt, a víg oláh zenének borzasztó vigsága, vad fölsivitó harmoniája, és a perczre eltompult mély bánatnak, mellynek bélyege minden hangjából olly tisztán kirí, kitörő, mindent felejtő viggá változása, olly borzasztó rokonszenvet ébreszt

föl a kebel hurjaiban. Mint mondom, a víg oláh zenében van valami vadszerü, fölsivitó, mintha mondaná „ejh mit törödöm? e percz enyém, holnapom másé; hadd hegedjenek be perczre szívem vérző sebei!“ És énekelni kezd és az ének tánczczal párosultan ámulatra ragadja e jelenet tanuját.

Többféle az oláh táncz — kaluger, hátszegvidéki, már szinen is forgottak fen; ámde a mivelt tánczosok, kik a lépteket szajkómódra eltanulták anélkül, hogy a nép lelkéből kinött érzelmeket, miknek keble olly édes melegágya, fölfogni s viszonylagosan utánozni tudnák, eltánczolák gépszerüleg mint fölfoghaták, de hol maradt a falu lakosa, a bánatos szerelmes érzelmei, ömlengései minden lépteni nyilatkozata?

Leirom itt az oláhok egy nemzeti tánczát, mit falukon legközönségesebben lejtenek. Kiki párjával helyesebben szíve kedvesével sorba áll, a társaság pedig egy kört alakit. Ha ez megtörtént, csöndes tapogó léptekkel, fejökre tett kezekkel, a férfiak egyfelé, a nök másfelé körben járnak, mintha keresnének valamit. Azután midön föllelik egymást, ujongva megöleli a férfi kedvesét s megforgatja, hogy rokolyája szintugy röpül belé. Azután megnézi a férfi, megcsóválja fejét s félretaszitja. Itt a zene, melly eddig egyhangulag bánatosan ömlenge vadszerüen víg kezd lenni; a tánczosok sorban forgatják a leányokat ad lubitum, mig kedvök tartja.

A hátszegi s kaluger leirását, mint ismereteséit elmellőzve, csak azt jegyzem meg, hogy az első hihetőleg a Sabinok elrablását ábrázolja, a kaluger pedig kinek nem juttatja eszébe a „collini salii“-t.

Az oláhnők a jó tánczuakat nagyon kedvelik, mindenki illyet igyekszik kedvesének, férjének megkeriteni. Sőt vannak, kik pénzért tánczolni járnak falukról falukra. Ezekről azt hiszik, hogy az ördögéi, ámde a leányok mégis szivesen lejtenek velök. Illyenek a kalugerek, kik pantallér alaku szijjal vállukon, mellyekről csörgők csüngenek, falunként járnak s kényelmes vig életet folytatnak. Váratlanul beállnak egy házhoz, a fátát megforgatják tüzesen élénkül, s jutalom fejében kapnak jó falusi étket s némi pénzt, és néha ha a házi nyomor nincs hon, egy pár csókot is; ezt igy tovább, mig a tánczos a falut megjárta.

Szélesen elterjedt divat az oláh falvakban a kaláka. Az uraság valamelly mezei munkát gyorsan elvégzendő, saját s a szomszéd falvakat is kalákára hivja, az az nappal a népség dolgozik s estve érte mindnyájan valamelly nemzeti dalt énekelve a kastély udvarába mennek, hol a földesur étkeket, pálinkát s czigány muzsikusokat ad, kiknek zenéje mellett megszokott nyugodtsággal, tánczczal ujitják meg fáradt tagjaikat.

S valóban az oláh csak akkor boldog, ha estve munkája végezte után vagy vasárnap délutánonként egy pohár pálinka mellett a falu czigánya zenéjére, kedvese vagy neje karjain lejthet. Pálinka elaltatja fájdalmát, nyomorát pedig felejteti, megmenti gondjaitól mámora, hiában szól ezek ellen minden mérsékleti egylet.

E nép, s e népnek magzatai elhagyatvák mint a mező barmai, mellyek körében növekedik; ki várhat tőlök méltányosan többet, mint ezektől? . . . . .

E nép nem bir ereje önérzetével, nem ismeri jogait, nem tudja kötelességeit; mi ezeknek szülötte — a babona!

Ritka faluban nincs kártyavetőné, jósnő és boszorkány. Az oláh pópájának kezet csókol, földesurának kalapot emel s a boszorkány előtt keresztet vet. Az illy boszorkányoknak természet fölötti erőt tulajdonitnak, azok hordozzák az erőt magokkal, a tehén tejét elvehetik sat., ez okból divat, helyenként minden estve az egyház ajtajába annyi csupor tejet tenni, hány tehén a faluban van. A boszorkány-per Kálmán után 1758-ban töröltetett el.

A péntek szerencsétlen nap, ekkor semmi dologhoz, utazáshoz nem fognak; azt tartják, a ki pénteken sir, vasárnap vigad. E napot szigoruan megböjtölik.

— Mit csinált földi? kérdém az egyháztornyából lejött harangozótól.

— Harangoztam.

— Miért?

— Hát hogy isten a vihart falvánkból távoztassa el, s keresztet vetett.

Az oláh babonaságig vallásos. . . . . .

Majd minden falu határán láthatni fából kifaragott keresztet, néhol olly förtelmes faragványnyal találkozunk, hogy az ember önkénytelenül elneveti magát, mig az oláh tiszteletteljesen kalapot emel.

Az oláh templom falu végén van — ószerü pittoresk. Többnyire fából készülve, benn szentek arczképeivel találkozhatni, annyival, mennyi csak a kis egyházkában megfér.

Adjunk e népnek nevelést, hadd ismerje meg erejét, tanulja meg jogait, tudja meg kötelességeit, s a babona és ámitások kora el fog enyészni.

Gerando „Transylvania“ munkájában az oláhokat a lazzaronikhoz hasonlitja. Igaza van. Mi Italia örök tavaszu égalja alatt az utczák lakosa, az nálunk az oláh. Dolgozni röstel, hisz a jó anya a mindennapit nem tagadja meg, s többre neki gondolni sem lehet; gyüjteni, szerzeni? ó ennek minden utja elzárva előle, s ha megvan mindennapija, miért dolgoznék többet?

Adjatok a népnek jövendőt, ne zárjátok el tőle a szerezhetés

reményét, módjait — s akkor, s ha akkor is tunya marad, ám emeljétek föl vádló szózatotokat.

„Czine mintye!“ ezzel vádolják rendesen az oláhokat, s nem gondolják meg, hogy fegyverök a rabszolgáé, hogy ha őt valaki nyiltan sérti, senki sem szolgáltatand igazat, senki sem lép föl védjeül, s ekkép titkon orozva kell megtorlani magát, ha nem akarja gyáván, pulyán eltürni a sérelmeket. A hajdan erélyes nemzetnek titkolódóvá, alattomos boszulóvá kelle fajulni egy ezredéves kinzó járom alatt.

Adjatok a népnek rést nyiltan torlani meg a sérelmeket, vagy szolgáltassatok igazat, s tanitsátok meg a boszu nemtelenségére, s ő nem fog aljas czine mintyében enyhet keresni.

Az oláhok arcza déli typus. Sötét szemök, szemöldjökig lefésült, de fülöknél fürtökké nevelt hajok, sas orrok olly csodás harmoniában fejezik ki a bánatot, keserültséget. Magos termetökhez a guba, a czondra s szines bőrökkel kivarrt s fényes gombokkal ellátott mellény, a szük nadrág és bocskor jól áll. Még öltönye könynyüdsége is bánatát tükrözi vissza. Viseletöket a divat nem változtatta meg, mi századok előtt vala, az most is van, szent pietással őrzi atyai hagyományát, hiven megtartja e csekély ereklyéket, szokásokat s népviseletet.

Az oláhnők szépek — mondhatni gyönyörüek. Érdekes barna arczukhoz olly jól illik a bogárszem, melly mint éji csillám fémlik a hollószemöldvárakban. Termetök magas, arczuk piros. Márvány mellöket fejtővel dúsan kivarrt ing alá rejtik, nyakukban ezüstpénzből készült lánczot hordanak, derekukról két katrincza elől s hátul foly alá. A piros csizmát mód fölött kedvelik. Toroczkó körül van egy oláhnő, ki szépségéről elhírhedve, számtalan látogatókat, bámulókat fogad el.

Az oláhnő dolgosabb férjénél. Házi dolgait igazitja, számtalan gyermekeire ügyel, kertről gondoskodik, főz, süt, mos, s mégis férjének munkáiban fáradhatlan szorgalommal segédeül van. Ennyi baj, ennyi munka nem képes kimeriteni, szünetlenül vidám jó kedvét nem veszti el, nevet, dalol, mintha minden baj nélkül élné életét. S ha estve dolgai végezte után, vagy vasárnap délutánonként tánczba megy, olly víg, olly eleven, olly pattogó, mint bármelly 16 éves hölgy.

Az oláhok korán nősülnek. Könnyebb nekik, ha van kivel megosszák az élet gondjait. Ha egy tehenet szerzett, s ennek árát pár évi szolgálat után megkuporithatá, ha jól tud tánczolni, tiz falu szépei közül válogathat! bármellyik oláhnő örvendeni fog segithetni neki elhordani életbajait.

Az oláh leányok birtoka nem sok, többnyire egy tulipános kifestett láda, melly telve saját maga által szött, font és kivarrt öltö-

nyökkel, s kevés ágynemü; ez a nászajándék, mit férje viskojába visz. Néhol a férjsovár leányok a házban kiakasztják munkáikat, mutatni, milly szorgalmasok ők. Hány nagyvárosi hölgy nem teszi azt finomabb modorban, mit ők illy természetesen fejeznek ki.

Beszéltetni hallám, hogy egy oláh fölment földesasszonyához s ekkép szólt bánatosan sirva: „Nöm haldoklik asszonyom — tán mából ki sem húzza ... könyörüljön asszonyom ... ha meghal, nem tudom mit csináljak, mert nincs annyim, hogy mást kapjak, szép sem, jó tánczú sem vagyok ... bizony senki sem jön hozzám.“ Lám lám, itt nem áll, hogy „a férfi, ha az ördögnél egy grádussal szebb, már szép.“

Ha az oláh megnyerte kedvesét, ha nászra kerül a dolog, akkor van dolog, hegyen völgyön lakadalom. Napokig, gyakran egy hétig is eltart a nász, kiráradhatlanul esznek, isznak, tánczolnak ezalatt. Nász után a férj befogja fölvirágozott ökreit a hasonlag virágos szekérbe s rajta haza vezeti élte párját.

Az oláhlak rendesen fölötte egyszerü. Szalmával födött házuknak két szobájába szorul be gyakran a család nyolcz tiz gyermekével. Egy nagy ágy magasan fölvetve, asztal, pad, egy pár szék, a nász ajándok, a láda s egy nagy kemencze: ez a butorzat. Házaikon zár nincs, de azért rendőrségre sincs szükségök.

A házak rendesen romladozottak, kicsinyek, nagy barnult szalmafedél védi eső és hó ellen, néhol egy nem mivelt gyümölcsfátlan kertet is láthatni. Ötven, hatvan illy háznak rendetlen halmaza képezi a falut, mellynek széles utczáin amugy futosnak a kisded porontyok, egy egy darab mamaligával, mi nálok rendesen a kenyér helyét pótolja.

Egykor egy oláh, kinek pere vala, megszólit egy ügyészt: „ön hazudik pénzért?“

Van még egy szokás köztük, mit Európa mivelt népei közt hiában keres az utas. Estvénként, midön a nap „hullám ágyába fürdeni szállt“ mint mondják, házok elébe egy darab málét s csupor vizet tesznek ki az utas számára, ki falvájokban az éjjel megfordul-land. Ezt ők „pománába“ teszik, meggyözödve, hogy az ur nem mulasztja el visszafizetni.

Divatozik köztük a fonóka is. A falu leányai télen át estvénként egy helyre gyülnek, legények perse el nem maradhatnak, kik az elrablott orsókat egyegy csókért visszaadják. Itt dalolnak, nevetnek s meséznek. Elmondom egy meséjöket e helyt az erdő leányáról:

Elterjedt hiedelmök, hogy minden erdönek van egy szelleme, ki a fölött örködik, s ezt erdő leányának nevezik. Lakása a rengeteg, élvei az orkán és villámok, s csak ha éjfélt üt, ha a hold halvány sugára a lombos fák sötétébe alig lophatja be magát, jelen néha meg, midön szólittatik.

Két testvér utaza egykor. Az egyik elaludt s kihult a szekérből. Testvére próbálja visszatenni, de nem bir vele. Fölszólitja az erdő leányát segiteni; im az megjelen, fölteszi, de ingkötőjét kihuzza. Másnap a testvér öntudatlan, nyomorékon hever ágyában — az erdő leánya megfosztá erejétől. Ép testvére éjjel az erdőbe megy, keresztútra áll, s szólitja az erdő leányát.

— Mit kivánsz nyomorult . . . mond ez villámszózattal.

— Testvérem erejét elvetted — add vissza, vagy fáidat mind ledarabolom.

— 365 nap mulva jelenj meg a helyt, hol testvéred kihullott s akkor visszaadom. De el ne vétsd, mert hatalmam 365 napon túl nem terjed.

Villám és dörgés — s az erdő leánya eltünt.

A gondos testvér mindennap egy kukoriczaszemet tesz egy edénybe, miglen a 365 nap eltelt — naponta számitá a szemeket, öröme növekedett . . . mert az edény mindig telt, mig a 365 szám ki vala, ekkor az utra ment, s az utasitás szerint cselekedve, fáradhatlan szorgalmának sikerült visszaadni testvére fogyott erejét.

* * *

1849. jun. elején.

Egy barátom hozzám irt levelének töredékét közlöm.

„Még élek.

Nem engedé a magyarok istene, hogy a legvéresebb napok véráldozatai közt elessem.

Még élek.

De életem több száz halálnál, ez élet maga az inség, maga a nyomor.

Még élek.

Láttam a halált ezer alakban, mesterséges kinzások közt föltünni, a nyomor és inség képében, megnyuzottak elevenen eltemettek, megkövezettek jajaiban. S mégis fájdalommal irom le e szót: még élek!

. . . Ó hogy e három napot túl kelle élnem . . . ó hogy annak ezer áldozatai közt nem hunyhattam el! . . . .

Nem a szenvedések, miket ki kelle állanom, nem a vész, melylyel minden perczben küzdenem kelle, idézi e szavakat ajkaimra.

Nem a gyalázat, hogy egy magyar (Hatvani) szavát megszegé, nem az késztet e felkiáltásra.

. . . De társaimat boszúlatlan látni elveszni, de tudni, hogy egy ember könnyelmüségének annyi vér áldozata lön, az szaggatja keblemet.

Most már minden elmult.

Az áruló gyávasága megmenté életét. Ezrek vérével vásárolta azt meg.

A bün büntetve nincs. De kik vétkesek nem valának, bünhödtek érte.

Még élek.

Ó hogy a magyarok istene nem engedé a legvéresebb napok véráldozatai közt elhunynom! . . .

* * *

Debreczenből Drágos zarándi képviselő, született oláh, olly bizománnyal küldeték ki, hogy a havas lakóit fegyver-letételre birja.

April 23-dikán Dobrán tarta conferenciát Janku, Dobra s Buttyán oláh főnökökkel.

Drágos egész buzgalommal elmondá a dolgok állását. Eleven szinekkel festé, hogy a cs. sergek visszavonulásban vannak, eddig a főváros be van véve.

Ezenkivül az öszhaju kis tábornok egész Erdélyt visszafoglalá.

Dobra és Buttyán hajlandók voltak alkudozni.

* * *

Ezalatt Hatvani s szabadcsapata megérkeztek. Hatvani más értelmesb örnagy hiányában átveszi a főparancsnokságot, miután Csutak az oláhok föltételeivel Debreczenbe utazott.

Hatvani Abrudbányán üté fel főhadiszállását.

Gondolhatni, hogy az olly sok időn át elzárt város, a hely, melly magyar katonaságot még nem láta, minő lelkesedéssel fogadta öt.

Világitás, megvendéglés, öröm és boldogság minden nyilatkozata . . . semmi, semmi sem hiányzának!

Szegény város!

Néhány napig, néhány perczig boldog vala . . . hogy azután annál nagyobb legyen insége, hogy annál borzasztóbb legyen az éj, melly rá viradand!

Szegény város!

* * *

S Drágos működésének volt sikere.

Egy része a megnyugtatott oláhságnak gyönyörü és meggyőző beszéde nyomán kezdte fegyvereit lerakni!

Ó hogy hogy magyar ember által kelle e népnek megcsalatnia! ó hogy magyar ember lőn hiteszegővé! . . .

* * *

Maj. 16-ától 19-ig tartott a harcz.

Hatvani megszegte adott szavát, megszegte fegyvernyugvási szerződését.

Harcz kellett neki, hogy a bányavidékről aranyat rabolhasson.

Véres, gyászos napok. . . . . .

Harczoltunk elkeseredetten, megszünés nélkül, kitartó erővel...

Harczoltunk olly földön, hol egy talpalatnyi tér sem volt biztos, . . . hol elül, hátul, fölöttünk, alattunk, mindenütt ellen. . . .

Harczoltunk túlnyomó erő ellen . . . melly nappalt nem adott nekünk, melly éjjel álmainkból riaszta fel... harczoltunk egy izben 30 óra hosszant. . . .

Harczoltunk, hogy egy szerencsétlen várost megmenthessünk. . . .

Harczoltunk egy ember könnyelmüsége, egy ember. . . .

. . . . Hatvani serge semmivé lett. . . .

Alig 80 ember maradt életben . . . a többi mind meghalt.

A német legioból egyetlen ember sem él. . . .

Abrudbánya lakosai közül a nők, az aggok, a gyermekek, alig félszáz maradt meg — koldusnak!

Abrudbánya nyilt temető. A kormos falak, a leégett házak a meghalt harczosok, a küzdeni nem tudó legyilkoltak siremlékei....

Drágost az oláhok meggyilkolák. Buttyánt és Dobrát Hatvani akasztatta fel.

Szomoru gyászos napok emléke! . . . .

... Boldogok, kik e szép serget semmivé lenni nem látták!..."

* * *

Eddig a levél.

Szilágyi S.

Hibaigazitás.

A 2-dik füzet 111-dik lapján „Mit irjak?...“ költeménybe köv. hibák csúsztak be :

A 4-dik versszak 3-dik sorában : És helyett olv. **Ez**.

A 112-dik lapon :

A 2-dik versszak 4-dik sorában : megvesz h. olv. **megvész.**

Az 5-dik versszak 2-dik sorában : lehetett-e h. olv. **létezett-e.**

HONFI DALA.

(1848.)

Ha nap vagy, oh szabadság!
Én sugarad legyek:
Sugár, melly a vadonság
Völgyébe fényt vigyek.

Ha bűvölő virág vagy,
Ugy tövised legyek:
A törni nyúló kéztől
Megvédelmezzelek.

Ha angyal vagy, szabadság!
Akkor szárnyad legyek:
Hogy a kerek világon
Végig röpitselek.

Ha szétterült özön vagy,
Örvényed hadd legyek:
Ellenséges vitorlák
Sodromba vesszenek.

Ha édes tiszta lég vagy,
Benned madár legyek:
A földtől égig hangzó
Víg dalolást tegyek.

Ha ragyogó arany vagy,
Aranypor hadd legyek:
És minden kis szememben
Téged viseljelek.

Ha ige vagy, szabadság!
Én sziklafal legyek,
Kit isten ugy teremte:
Hogy visszazengjelek.

Ha muló éj-álom vagy,
Lehessek én az éj:
Hogy mig szép életed tart,
Mind addig bennem élj.

Ha felhőszakadás vagy,
Ugy szomjas föld legyek:
Hogy bár miként zuhognál,
Örömmel türjelek.

Ha óriási kard vagy,
Suhintásod legyek,
De olly erős suhintás,
Minő a fergeteg.

Ha vér vagy, oh szabadság!
Élő, mély seb legyek:
És mint az élő forrás,
Olly bőven öntselek.

Ha égnek indult fa vagy,
Gyökered hadd legyek:
Hogy még a föld alatt is
Hűn éltethesselek.

S ha egykor alkony lennél
S halálköd lepne meg:
Engedje a teremtő,
Hogy semmivé legyek!

Keled.

PÁL GAZDA.

‚Pál gazda, hej Pál gazda! mit busul kend?‘
„Ne kérdezze: jobb volna már oda lent.“
‚Ej hiszen most minden éled, tavasz jő.‘
„Tudom . . . tudom . . fiam sirján virág nő.“

‚Pál gazda, hej Pál gazda! mit suttog kend?‘
„Nincs is talán . . nincs is isten oda fent.“
‚Ej dehogy nincs, nézze mint zöldell a fa.‘
„Mikor száradt, öcsém volt rá akasztva.“

‚Nyugodjanak! . . örvendjen, kit baj nem ért.
Aztán mégis szép halni a hazáért.‘
„Nem is az . . oh nem . . egyéb bánt engemet. . .
Hej hiába! hej hiába haltak meg!“

Gy. . . .

A TARCZALI KÁPOLNA.

Csatát nyert az osztrák, csatát vesztett a magyar. . . .

A magyar tábornok lesütött ősz fővel jelent meg az országgyülésen : „szeretnék, ugy monda, pinczéből beszélni fel, hogy ne lássék arczom pirulása.“

Az osztrák tábornok víg kedvvel mulatott főtisztjei társaságában.

Az asztalon térkép feküdt, keresték rajta a helyet, hol új csata, új győzelem várandja fegyvereiket.

Egyszer jelentik a tábornoknak, hogy egy huszárt fogtak el.

— Hozzák be! inte a vezér. Épen jó szeszélyben volt. Maga is huszáröltönyt viselt, mint egykori huszárezredes, s fegyverét leoldva, kényelembe tette magát, mig tisztjei feszesen, fegyverben álltak, állig begombolkozva, mint a fegyelem rende hozza magával.

A huszár belépett. Vén, ősz bajuszu veterán volt. Képe fekete még a Schwechát alól elhozott puskaporfüsttől, de bajusza azért kétfelé kikenve.

Széttekintett mogorván, látszott, hogy nem tetszett neki a társaság, de a mint egyszer a tábornokot megpillantá, hirtelen kiderült arcza, mint a felhőből kinéző nap, s csakhogy el nem rikkantá magát.

A tábornok is összecsapta kezeit és nevetett. Hajdani legényére ismert az elfogott huszárban, ki Szoboszlón öt évig szolgált nála. Már akkor öreg Miskának hitta.

— Ismersz-e még öreg Miska? kérdé a huszártól jókedvüen.

— Igenis szolgálatjára ezredes uram. Felele a huszár, kezét csákótlan fejéhez emelve.

— Tábornok ur, nem ezredes! Igazitá ki az egyik főtiszt.

A huszár néma lenézéssel mérte végig a közbeszólót, — hogy mer egy gyalog ember mukkani, mikor két huszár beszél egymással, habár kapitány volna is!

— Hát elhagytad magadat fogatni Miska. Kötődék a tábornok régi szolgájával.

— Mit tehettem ezredes uram. Sokan voltak ellenem. Megszórítottak.

— De csak lenyomtál közülök vagy kettőt?

— Nem számláltam meg, de maradt ott valaki.

— Ember vagy Miska. Adass magadnak egy ital pálinkát, s aztán eredj lovászaimhoz, ha bántanak, szidd össze.

A huszár megköszönte a jóakaratot, de csak ugy tétovázva settenkedett az ajtó felé.

A tábornok pedig tiszteihez fordult, s a jövő csatatervről kezde értekezni.

Egyszer érzi, hogy valaki rángatja hátulról mentéjénél fogva. Hátra néz. Miska lopózott oda lábújhegyen, s szörnyü rejtelmes ábrázattal intett, mutogatott a tábornoknak valamit.

— Ezredes uram, — ezredes uram, suttogá szüntelen integetve valamit.

A tábornok egy kukkot sem értett a desperatus pantomiából.

— Ezredes uram. Adja csak ide a szegletből azt a kardot.

— Mi a patvarnak neked az a kard?

— Csak adja ide. Mindjárt nem lesz itt egy német is a szobában.

Miska azt hitte, hogy ezredese is fogoly vele együtt.

A tábornok rettentően felkaczagott e mondásra, s rögtön elmondá tisztjeinek, hogy a huszár millyen jó véleménnyel van felölök. Lehetetlen volt az egész társaságnak megállani, hogy hahotára ne fakadjon.

Odamentek egyenként a huszárhoz, megveregették vállait, s beszéltek hozzá a világ minden nyelvén, a miből a huszár mind egy szót sem értett, hanem csak ugy magában mondott el rá egy hosszu, kiczifrázott, kacskaringos szedtevettét.

— Hát Miska a mi katonánk leszesz ezután, ugyé? kérdé a tábornok, s várta, hogy mit felel rá.

— Nincs itten huszárregement. Monda az öreg, bajszát kétfelé törölve.

— Lesz belőled vasas német. Őrmesternek teszünk.

— Köszönöm, nem veszi be a természetem. Aztán volnék én most is őrmester, de nem tudok irni.

— Hát mi a köt szándékozol mivelni? Ingyen akarod itt nézni a napot?

— De bizony majd — parancsolatjára — egyszer megszököm.

A tábornoknak tetszett az őszinte felelet. A huszár észrevette.

— Hát bizony — azt csak tudom, hogy egy regement cserepár nem fog engemet estrázsálni.

Egyik főtiszt haragosan kérdé ekkor töle, hogy miért akar ismét visszamenni?

Nem kell hinni, hogy a huszár valami gorombaságot mondott volna rá.

Bajuszán egyet sodorintva felelé:

— Ott van az én regementem. Jó katona csak oda tart, a hol a zászlóját látja.

Ez ellen nem lehete mit mondani.

— No Miska, hát nehogy elszökj tőlünk, inkább eleresztelek.

— Köszönöm ezredes uram. Szólt a huszár, kezét ismét füléig emelve.

— Elmehetsz.

A huszár még húzódozott, órrát vakarta és szemöldeit ránczolá.

— Ezredes uram. — Csak nem kívánhatja, hogy igy huszárruhában végig gyalogoljak az egész táboron, megölne a szégyen, mire kiérnék belöle. Adassa vissza legalább a lovamat.

— Lovadat? A császáré az fiam.

— Megkövetem, én neveltem azt csikó korától fogva, tiz esztendeje, hogy vele járok, ha füttyentek neki is megismer. Az Isten előtt is az enyim az. Az ütközetben is inkább engem érjen a golyóbis, mint azt.

— Jól van, elviheted.

A huszár még mindig látszott valamire várni.

— Ezredes uram. — Hát már igy szégyenszemre menjek visszsza a regementemhez, kard nélkül? Még megfarmatringolnának, azt hinnék, hogy beittam.

— Jól van, adasd vissza azt is. A tábornok inte a jelenvolt ordinánczoknak, a huszár salutirozott, és elment.

Az ajtóban még egyszer visszafordult. Érzékeny szemmel egykori gazdájára tekintett.

— Ezredes uram! — szólt a lehető legnyájasabb tónusból választva a hangot. Ezredes uram! Jöjjön át mi hozzánk!

S ezzel hirtelen kiugrott a szobából, érezve, hogy most valami hallatlan ostobaságot mondott, de ki kellett mondania, annyira a szivén feküdt, ha mindjárt a nyakát reszelték volna is le érte.

Mikor visszaadták neki lovát és kardját, a tábornok egyik lovásza, ki mindenkit szeretett boszantani, ráhágott a huszár sarkantyújára, s annak pergő tarajját letörte, s azzal odább ugrott kaczagva.

A vén huszár megrázta öklét fenyegetve: „Megállj talián! visszajövök érted!“ kiálta utána, s a tábornok ablaka előtt még egyszer annak rendi szerint megtéve a tisztelgő vágást, elnyargalt.

Azt mondják, hogy a tábornok szemeiben könnyet láttak, midőn kiséretéhez fordulva mondá:

— Ha ezek a mi katonáink volnának!

* * *

A tábornoknak és kiséretének pompás lakomát készitett az ősz magyar gazda, kinek lakában főhadiszállását felüté.

Kivánatára a család együtt ült asztalhoz velök.

A tábornokkal szemben egy szép piros hajadon foglalt helyet, olly fris, olly életvidám arczczal, ragyogó szemeihez, rózsás arczaihoz s teljes piros ajkaihoz olly roszul illet a titkolhatlan bánat.

Az ősz házi gazda unokatestvérének leánya volt, ki a szomszéd T—ból rokonaihoz igen rosz időben talált jöni.

Csata elöl, csata színhelyére.

Emma volt a szép piros lyánka neve.

A lyánka bár keveset tekingete szélylyel, de annál többet jártak hozzá bucsúra a délczeg hadfiak tüzes pillanatai.

A bor tette-e, vagy a szép lyán tekintete, ebéd utólján az egész társaság erősen mámorosnak érzé magát.

Ittak sok mindenféle egészségért, közben ollyanért is, mire az öreg gazda is fölemelte poharát.

Ittak a háborúért, ittak a békességért, királyért, vezérekért, magyarokért, németekért, katonákért és szép leányokért.

A hadfiak szivéből eloszlott minden harag s miután látták, hogy az öreg házi urnak jól esik a magyar szót hallani idegen ajakról, elöszedte mindenki, a mit itt ott eltanult belöle s mondta méltánylandó nagy fáradsággal egymásnak közös mulatságára.

Végre fölemelte poharát a tábornok s tiszta magyar szóval illy módon köszönté el.

— E pohár fegyvereink dicsöségére! Legyenek azok olly ellenállhatlanok, mint szép szomszédnöm szemei, — legyenek olly hóditók, mint az ö tekintete, legyen olly ragyogó diadaluk, mint az ő arczának rózsái, és életteljesek és dicsöek, miként ö!

— Éljen! harsogott minden oldalról, a poharak csengtek.

Emma rózsás ujjával fenyegetve mondá:

— Heute roth, Morgen todt. Ma piros, holnap holt.

— Kegyed csak nem akar talán meghalni.

— Ha tudnám, hogy tábornok urat szaván fogja a sors, inkább ma mint holnap. Ha tudnám, hogy arczom halványsága után elhalványuland a dicsöség is.

A tábornokot kellemetlenül érinté a válasz, más tárgyra vitte át rögtön a beszédet. Ebéd után suitejével együtt felkerekedett s a házi gazdától katonás búcsút véve, még azon este a szomszéd helységbe tette elörehaladó útjában főhadiszállását.

Midön az ösz magyar ember egyedül maradt, kétszer háromszor elmormolá magában:

„Quem dies vidit veniens superbum,
Hunc dies vidit fugiens labentem.“
(Kit kevélynek látott a kelő nap
Azt elesve látta lemenőben.)

* * *

A harmadnap következő éjet bivouacon tölté a hadsereg.

Künn a szabad ég alatt tüzek rakattak. Ködös, hideg januári éjszaka volt. A seregnek fegyverben kellett maradnia.

A lovak földbevert czövekekhez köttettek, egészen felnyergelve, lovagjaik mellettük feküvének a hótalan fagyon.

Rongyos sátor alatt piros pozsgás markotányosné oszt a katonáknak pálinkát és bort. Uhlánok, vértesek tolakodnak tarka tömegben kétkerekü talyigából rögtönzött sátora körül, mellynek hátterében fekete ránczos képü czigányasszony ül, ki a katonáknak fejenként egy ezüst krajczárért olcsó jövendőt mond tenyereikből.

Néha az ezüst krajczár helyett perse hogy ütleget is kap, de tizen kinyeri, a mit a tizenegyediken elveszt.

Lassanként mindig több több nép támad körüle, a virtuóz próféta dodonai háromlábú széke roppant hasznot hajt a markotányosnénak.

A tábornok örszemlét tartott segédtisztei kiséretében s a mint azon lovagolt, megütötte fülét a víg lárma, melly mindig zajosabb tért kezdett magának elfoglalni az éji némaságból.

A tábornok nem volt az az ember, a ki szerette volna valakinek a mulatságát elrontani, oda fordítá lovát s megállt a sátor előtt.

Kérdezősködésére felelék, hogy egy czigányasszony mond jövendőt a katonáknak.

Ismerte már ezt a fajt alföldön laktából s oda inté.

— Kurhere dade, mondj szerencsét itt ezeknek az uraknak, dikhecz előre.

— Jaj, asta bitagsále sarmangade biále! soha sem mondtam én még uraknak szerencsét, csak szegény embereknek.

— Upre vén sibylla, vagy a sarkadra verek ezzel a korbácscsal.

— Én nem bánom, dé ha aztán okhets dikecsáre kokhele tuterone mangyéra, ugy ne járjak mint a minap, hogy jól megkorbácsoltak az urak.

— Ne félj boszorkány. Fogd meg a tenyerét ennek az urnak.

A segédőrnagy lehúzta keztyüjét s odatartá tenyerét a czigányasszonynak.

Elkezdett az czigányul morogni: „irgundum gule sandikhecz, csororum sophengyule gágyule," ha jól viseled magadat, még kapitány is lehet belőled.

Az örnagy szépen megköszönte a szerencsét s egy ezüstpénzt vetett a czigánynőnek.

Azután egy hatgyermekes apa tartotta elébe tenyerét.

— A csuk hale dade! Meg fogsz házasodni nemsokára, s egy szép kis magzatod lesz.

Az elnevette magát és egy harmadiknak adott helyet, ki történetesen ezredi törzs-orvos volt, röppant trabalis férfi.

A czigányasszony legkisebb lelkiismeretet sem csinált magának belőle, ha annak azt jövendölé, miszerint igen sok embert meg fog ölni.

— Neked igazat mondott, szólt nevetve a tábornok, most iszkiri nekem mondj szerencsét. Nézd le tenyeremről, hogy meg fognak-e győzni legközelebbi csatámban, vagy sem?

S azzal odanyújtá kezét.

A czigánynő száraz kezeibe fogta a hadvezér jobbját s váltva, hol annak szemeibe, hol tenyerébe pislogatva, fölemelé aszott csont újját és mondá:

Míg csak a temető lakosai nem állnak ágyuid eleibe, addig embertől ne félj, senki meg nem győzhet!

A tábornok nevetve fogadá a jóslatban foglalt bókot s néhány darab pénzt adatva a jósnőnek, víg beszéd közt tova robogott kiséretével. A köd elnyelte alakjaikat.

Az őrtüzek átvöröslöttek az éj ködén s szerte a távolban mindig enyészetesebben hallatszott a sorban ment kiáltás:

„Ki vagy? őrjáró tovább!“

* * *

Másnap délfelé ért a hadsereg dereka Tarczal elébe.

A tábornok pej paripáján ülve lovagolt táborkara előtt.

Tarczalhoz nem messze, az országút mellett balra, egy kerek halmocskán kisded kápolna áll.

Régi épület lehet, megfeketült falai és a sajátságos építési modor bizonyitják, hogy az a pallér, a ki épitette, nem e században született.

Tornyában elszaporodott galambok fészkelnek, kriptájába e környék földesurasága temetkezik bele, a templomába nem igen jár ember.

A mint a kápolna mellett elhaladt a tábornok csapatjaival, s már jól kezdte látni az oszló ködön át Tarczalnak tornyait, a városból egy hosszan nyúló néptömeget lát lassan szemközt közeledni.

Később valami bús, melancholicus ének töredékeit kezdé kivehetni s látta, hogy a néptömeg között hat fáklya lobog. . . .

Végre egy fehér koporsó tünt szemébe.

. . . . Temetkezés.

— Ah, minő ostobaság! kiálta fel a tábornok, boszantatva az ominosus találkozás által s küldé egy szárnysegédét, hogy állitsa meg a menetet és kérdje meg, miért jönek épen errefelé?

A segéd visszajött s azt a választ hozta, hogy épen ebbe a kápolnába szándékoznak vinni a halottat.

A tábornok boszúsan lovagolt tovább. Minél közelebb jöttek hozzá a siró melancholicus énekhangok, annál kedvetlenebbül érzé magára hatni a jelenetet.

A katonai harczmenet kitért a sokkal szomorúbb elöjogú gyászmenetnek. A tábornok megállitá lovát s várta, mig a gyászkiséret elhalad előtte.

Jöttek az énekesek, nyújtott hangon szomorú dalt énekelve a halálról, és annak uráról.

Jöttek a lelkészek, egyszerü hosszú talárban, jött a kisérő népség, a fáklyavivők, és senki sem látszott figyelni a ragyogó hadfiakra. Mindenki csak az enyészet királya előtt hajtá meg fejét e perczben.

Középen egy fehér koporsót vittek. Fedelére myrtuszkoszorú volt tüzve, a rozsás szemfedél kifüggött alóla.

A koporsó egyik oldalára arany szegekkel voltak e szavak kiverve :

„Élt 19 esztendőt.“

A túlsó oldalon a holt neve lehetett, de azt a tábornok nem láthatá.

A koporsó után siró atyafiak mentek, talpig gyászba öltözve, köztük arczok, mikről ugy rémlett a tábornoknak, mintha látta volna már azokat valahol, de azok sem látszottak öt most észrevenni.

Midön a menet végképen elhaladt előtte, egy hátul elmaradttól nyers hangon kérdé a tábornok.

— Ki az, a kit itt temetnek?

— Egy szép szüz leány. Még tegnapelött élt, semmi baja sem volt, piros volt, mint a rózsa, ma már halott és eltemetik.

— Hogy hívják?

— B**i Emma. Isten nyugosztalja meg szegényt.

A tábornokot hideg borzadás futotta végig.

Az a szép piros leány, ki tegnapelött vele szemben ült, kire ö poharát emelte, s ki neki azt mondá :

. . . . Heute roth, Morgen todt. Ma piros, holnap holt. . . . .

Hm. Ha a sors szaván fogná s győzelme fénye sem lenne ragyogóbb, mint e leány szemei — most!

— Fatalis gondolat. Mondá boszúsan a vezér s lovát sarkantyúba kapva, bevágtatott szállására, szótlanul, kedvetlenül.

Az nap alig lehete szavát venni.

— Heute roth, Morgen todt, ma piros, holnap holt, mormogá több ízben el-elgondolkodva.

* * *

Eljött az éj.

A tábornok egyedül virrasztott szobájában, előtte a térkép feküdt, keze rajta pihent, de szemei nem néztek oda, de lelke nem volt a szobában.

Ma piros, holnap holt!

Mindig e szavak viszhangzottak gondolatai messzeségében.

Mindig ez arcz jelent meg előtte. Pirosan életvidámon, mosolyogva; — percz mulva, sápadt, hideg szótalan halottkép.

Azután eszébe jutott a dicsőség, küzdelmes csaták véres jutalma, a messzeszárnyaló hírnek ragyogványa, lelkében a jövő diadalok képei kezdtek fel-feltünedezni, tündöklő alakok pálmakoszorúkkal, elgázolt hadak, lánczra fűzött ellenség a diadalszekér előtt.

Látta lelkében a győzelmi zászlók lobogását, a vert ellen menekvő hadait, hallá a hurrah! orditást üldöző csapatjainak ajkán, látta a kiszámitott haditerv csalhatlan sikerét és ekkor, mint egy futó árnyék repült keresztül eszméi világán :

„Ma piros, holnap holt.“

Végre boszúsan fölkelt, nyergelt lovát előhozatá s néhány kisérői társaságában elindult a szokott éji őrszemlére.

A legszélső őrszem túl volt a kápolnán, s a hogy a tábornok mellette elrobogott, különös hatással tünt szemébe az elhagyott mohlepte épület.

Eszébe jutott, hogy tegnapelőtti szomszédnéja most oda van temetve.

A tábornok különös idegható borzadással fogadta e gondolatot mindannyiszor. Daczos, erős természetét bántani kezdé e gyöngeség.

Elhatározá magában, hogy le fogja azt küzdeni.

Egyik segédét rögtön elküldé a sekrestyés után, hogy hozza elő a kápolna- és a sírbolt kulcsait és gyújtasson fáklyákat.

Kevés idő mulva előjött az egyházfi, egy szerény öreg ember, kinyitá a rozsdás sarkaikban csikorgó ajtókat, a temetésről elmaradt fáklyákat meggyújták s azokkal a kisérők néhányai elülmenve, beléptek a kápolnába.

Szük, sötet kis üreg volt annak belseje. A falakat pókháló lepte mindenütt, az oltár, a székek megfeketültek az időtől, maga az oltárkép festése is egészen fekete volt már, csak a fő körül kivehető szent körfény aranya látszott ki még belőle.

Az ablakok szük ólomkarikák közé szorítva nagyobbrészt elszivárványosodtak a ragyás verőfénytől, az egész teremben érezhető volt az a nehéz nyomasztó templomszag, melly sokáig csukva tartott szobák tulajdona.

A torony lépcsőzetéből három négy fok hiányzott, nem is járt

oda fel a harangozó, a csengetyükötél lelógott, csak pajkos suhanczok szoktak oda néha felmászni galambfiakért.

Az oltár mellett baloldalt egy nagy vörös márványtábla állt sürüen beirva latin betükkel, s nem kevéssé összekarczolva.

A sarkantyúk pengése szokatlanul hangzott végig a bánatosan üres egyházban s a fáklyák lobogó fénye tánczoló árnyékokat vetett az elhagyott falakra.

A sekrestyés mutogatni kezdé a kápolna nevezetességeit, a tábornok azonban félbeszakitá.

— Hagyja abban, nem akarjuk e kápolna archeologiáját ismerni, vezessen le a sírboltba. A tegnap eltemetett szép hölgynek jöttünk végtiszteletünket átadni.

— Ugy gondoltam, válaszola szerényen a sekrestyés, hogy a tábornok urat tán érdekelni fogná, megtudni a kápolna épitésének eredetét s annak nevét, kinek hamvadó tetemei ebbe legelőször letétettek.

A tábornok egyik kisérőjéhez fordult: „ez az ember, ugymond, tudósoknak tart bennünket!“ s azután előretolva a sekrestyést, tréfásan mondá neki:

— Nem akarunk barátom a szentekkel és reliquiákkal ismeretségbe jöni, csak menjünk.

A sirbolt czifra rácsajtaja megnyilt, a kőcsigalépcsőkön eltüntek a fáklyák, s a földalatti ür vastag sötétsége lassanként kezde engedni a betörő világnak; de bár három négy fáklya égett, a terem egyik végétől a másikig nem lehete világosan látni.

Két oldalt a szük fülkékbe roskatag koporsók voltak betaszítva, előttük egyegy síremlék hirdeté az ott porladozó nevét, mindenféle nemesi czímerekkel felczifrázva.

Az egyik előtt egy uj alabastrom szobor állott.

Az örök álom angyala, lefelé fordított fáklyával, fején mákkoszorúval.

A szobor talapjára egyszerüen volt felvésve:

. . . . B**i Emma. . . .

— Szegény leány! Monda a tábornok résztvevő arczczal s ugy érzé, mintha a nehéz léleknyomás, melly eddig üldözé, itt a halott koporsójánál elmaradna szivéről, mintha a kisértet, visszavezetve hideg fekhelyére, most elmaradna tőle és megnyugodnék.

— Menjünk tovább! szólt kiséretéhez, midőn a sírbolt hátterébe tekintve, ugy rémlék előtte, mintha nagy arany betükben kiírva ugyanott saját nevét látná csillámlani.

Megdöbbenve lépett közelebb: „egy fáklyát ide“ kiálta.

Előtte egy magas faragványos ódon síremlék állott; egy csonka pyramid, négy vasgolyón nyugvó. Tetején egy fekvő oroszlán, nyillal átlőve, lábai alatt babérkoszorús kard.

És a fölapon nagy arany betükkel a tábornok nevének hét betüi, s a kettős kifaragott pajzson családja czimere.

— Mi ez? kérdé izgatott kedéllyel a sekrestyéstől.

— A tábornok egyik öse fekszik e kő alatt.

— Nekem egy ősapám? Hogy jött az ide meghalni? Mi más tartományban lakunk.

— Itt esett el egy véres csatában ezelőtt másfél száz esztendővel.

— Itt, ugyan-e helyen?

— E helyen.

— S ki ellen küzde itt?

— II-ik Rákóczy Ferencz ellen.

— Győzött-e?

— Megveretett.

— Az nem lehet.

— Annak emlékére épült e kápolna, hová a tábornokot eltemették.

— Miről gondolják azt?

— Odafenn ama márvány tábla világosan elmondja az eseményt, ha tetszik, elolvashatja tábornok ur.

A tábornok felment a templomba kiséretével, s a márványon megavult betükből képes volt leolvasni a rosz latin hexameterekben megirt eseményt, melly a magyarok elleni csatában elesett hadvezér halálát gyászemlékben tartja.

— Valóban igaz. E helyen egy ősöm esett el. Szeretném, ha ez eseményt nem tudtam volna meg, mert én is e helyen akarok csatázni. Rosz omen. Igen rosz omen.

— Egy római visszafordulna hadseregével illy előjelenség után. Szólt egyike kisérőinek.

— És én épen azért is e helyen fogok megütközni. Ha győzök, egy másik márványemlékre feliratom, hogy százötven év mulva az unoka boszút állt elesett öseért, ha pedig elveszek, csak az évszámot lesz szükség megváltoztatni az emlékkövön, nekem is jó leend.

* * *

Másnap már korán reggel felöltözködött a tábornok. Nyugtalan éj után igen roszul nézett ki.

Előszobájában valami zsinat keletkezett, arra ébredett fel. Néhány tisztje kérlelhetlenül zúgolódott és káromkodott odakinn.

— Mi az? kérdé a tábornok.

A tisztek kétszer háromszor hagyták ismételtetni a kérdést, a nélkül, hogy feleltek volna rá.

— Senki sem fog válaszolni?

— Bagatelle az egész. Felelé végre egyikök. A varjak ma reggel leverték a toronyból kitüzött zászlónkat.

— Az természetes, ha nem volt oda kötve a nyele, monda a vezér. Azon nincs mit szörnyüködni. A varjak szeretnek a tornyokra szállni. Ez harmincz esztendő előtt is ugy volt.

— Perse, hogy természetes, erösité egy másik tiszt. Sokszor az óramutatóra is rászállnak, s az óra aztán este mutatja a delet.

— Nagyon természetes! álliták valamennyien, s nem beszéltek többet a dologról.

— Önök ugy látszik nincsenek minden előitéletek nélkül. Jó katonának, ki az ágyugolyótól nem fél, megbocsátható az efféle gyöngeség. Az oroszlán is fél a kakaskukoritástól. Élő embertől még én sem ijedtem meg soha, de lelkekkel kikötni nem hivatásom. Az egész éjjel mindenféle kisértetek nyomtak. — Egyébiránt nem hiszem, hogy azok a jó állatok el akarnának innen bennünket ijeszteni, mert ha mi nem csatázunk, ök éhen maradnak.

E félig tréfás beszéd alatt az utczán hirtelen zaj keletkezett.

Gyors lódobogás, — azután egy czifra kacskaringós huszáros káromkodás, — azután egy marhányi orditás, — egy lövés, — és ismét távozó lódobogás és közeledő orditás.

A jelenet szemtanui boszús szörnyüködéssel mondák el a tábornoknak, hogy a néhány nap előtt elbocsátott vén huszár a sürü ködtől segitve keresztül nyargalt az előörsökön, be a faluba, ott a tábornok főhadiszállása előtt megállt, az olasz lovásznak, ki a kapuban ült pipázva, az ör szeme láttára levágta a fülét. „Sarkantyúért fület!“ szólt nagyot káromkodva, s ismét elnyargalt. Az ör utána lött, de hihetőleg nem találta, mert a kik utána nyargaltak, sehol sem akadnak nyomába. Bár meg foghatták volna!

— Megjutalmaztam volna a ficzkót.

— Hogyan?

— Mert ezáltal elárulta, hogy az ellenség közelit, és azt is, hogy mellyik oldalról fog jöni. Merről jött?

— A K. . . . i útról.

— Küldjetek arra rögtön erös kémcsapatot, egy fél üteg ágyuval.

A tábornok sietett megtenni a dispositiókat, s nem sokára hallá megdördülni a kirendelt irányban ágyuit.

— Valahára tehát, kiálta fel megkönnyebbült szívvel. A csata kezdődik, ott megmenekszünk a visióktól és kisértetektől. Azok nem mernek velünk az ágyutüzbe jönni. Fel lóra!

S egészen vidámon ugrott fel lovára, s felkészült kiséretével együtt nyargalt, merre az ágyukat dörögni hallá. Érzé, hogy a puskaporos levegő a katona athmosphaerája, a kisértetvilág nyomasztó rémei egyetlen szavára a megdördülő ágyunak mind szét röppentek agyából, s elbúvtak félénken hideg koporsóik, penészes templomfalaik mögé.

A köd képtelenül sürü volt, alig lehete száz lépésnyire látni. Csak néha adott irányt egyegy fellobbanó vörös láng, mellyre taszitó dördülés következett.

— Erősen fütenek a mieink, szólt a tábornok arra tartva kiséretével, s nem sokára oda ért az ágyukhoz.

Félüteg erősen dolgozott.

Mintegy három—négyszáz lépésnyi távolban egy dombon csatárlánczban szétszórt csapat látszék, erős positiót véve. Az üteg azt lövöldözé.

— Nos hogy viselik magukat a fiuk? nem futnak-e még? kérdé a tábornok.

A tüzmester haragos, löporfüstös pofával felelé:

— Állják a tüzet, mint a köszál!

A tábornok vevé távcsövét, s a mennyire a sürü ködben kiveheté, a magas, egyenes alakok merően, mozdulatlanul álltak az ellenök lött golyók előtt a dombos állásponton.

— Kartácscsal kell tölteni, annak hatása lesz.

Néhány kidölt az alakok közül a sürü golyózáportól elsepertetve, a többi állt, mint a szikla.

— Azon domb háta mögött bizonyosan egy rejtett batteriának kell lenni. Egy osztály lovasság kerülje meg öket, egy zászlóalj ugyanakkor menjen nekik szuronyszegezve, s vegye két tüz közé!

A parancsszó gyorsan teljesittetett, néhány percz mulva hallá a tábornok rohanó csapatjai hurrah! kiáltását. Látta öket közeledni sebes rohanással a domb felé. Egyszerre megálltak, a hurrah megszünt, hangos káromkodás állt be helyette, a csapatok megfordultak, s csendesen ballagtak visszafelé.

— Mi lelte ezeket?

A gyalogság zászlóalji parancsnoka, s a lovasosztály vezetője hevesen vitázva közeledtek, s a mint az üteghez értek, mindketten elkezdték a tüzérparancsnokot szidni, hol azt, hol egymást a legválogatatlanabb czimekkel tisztelve meg.

— Mi baj? Mi lelte önöket? Miért jöttek vissza. Kiálta rájok a tábornok, egészen kihozatva phlegmájából.

— A patvarba is! az a baj, hogy mi itt egy félóra óta attaquirozzuk a kálvinista temetőt.

Erre lehetetlen volt a tábornoknak minden boszúsága mellett is el nem kaczagnia magát.

— Tehát azok az emberek ott fából vannak?

A kérdezett káromkodott, mintegy pogány, és esküdött szörnyüképen, hogy soha semmi ivadéka sem látott ollyan fejfákat, a miknek feje van faragva és dereka és csipeje, hogy az ember ködös időben honvédeknek nézhesse öket.

— No semmi, felele a tábornok jó kedvvel, nem velünk törté-

nik ez először, a néhai insurrectio épen igy nézte ellenségnek a füzfákat, mint mi a fejfákat, — az ugyan elszaladt tőlük, de mi legalább megágyuztuk őket.

E pillanatban valami hideg borzalom futott végig testén. A mosoly megfagyott vonásain. Mi volt ez?

A borzadó lélekérintés újra végig futotta testét, tetőtül talpig.

Eszébe jutott a boszorkány jóslata.

„Mig a temető lakosai nem állnak ágyuid eleibe, addig embertől ne félj, senki meg nem győzhet.“

És a temető lakosai félóráig álltak ágyui tüze előtt! . . . . . .

* * *

E perczben oldalt idegen ágyuk dördültek meg.

Harsogó „éljen!“ kiáltás jelenté, hogy a forradalmi fiatal sereg megkerülte a császári sereg balszárnyát.

Egy óra mulva átalános lett az ütközet.

Az egész napi csatát a puszta vakeset intézte.

A köd olly sürü volt, hogy tájékozásról szó sem lehete.

Egyik ellenség nem látta a másikat elébb, mint mig fél lövés távolságra állottak szemközt, s nem ritkán ugy történt, hogy ugyanazon sereg találkozó csapatjai egymásra lövöldöztek, vagy az ellenséget nézték barátjuknak, s csatlakoztak hozzá.

A nyargonczok nem találták a helyeket a hová küldettek, s azután meg nem találtak vissza.

A zavar, a tévedés képtelenné tett minden combinatiót. A köd sürüen, áthatlanul feküdt a csatatéren, mintha valami szellem jött volna alá, nehezitő nyomással védendő választott népét az ellenfél túlnyomó ereje ellen.

Egy izben a tábornok maga is a legnagyobb veszélyben forgott. Egy osztály huszárság alig száz lépésnyire nyargalt el mellette, a mint táborkarával egyedül állott. Ha észreveszik, el vannak veszve.

A csatában végre nem lehete semmi összefüggést fentartani. Minden csupa félreértés lett. A kiindult csapatok nem értek rendeltetésük helyére, mindenik külön küzdött, egyik előre haladt, a másik hátranyomatott, az elszakadt csapatok kereszttüzbe jöttek. A főerő maszkok ellen operált, mig a kisebb csapatok túlnyomó had ellen vittak eredménytelenül.

A magyarok Istene köd oszlopában járt népe előtt.

Három napig tartott az ütközet. Harmadnapra kitisztult az idő. A magyar sereg a folyam jegén várta ellenségét. Ott ütköztek meg utoljára dühös, elszánt viadallal, a folyam jegét pirosra festette a kiomlott vér, az eget a felgyujtott város lángja.

A magyarok visszaverték ellenségeiket.

A tábornok kénytelen volt megfordulni, s átengedni a véresen vitatott csatatért.

Hol azelőtt másfélszáz évvel egy öse elesett, s ütközetet veszte nemzetéért küzdő magyar vezér ellen, ugyanott veszté el a késői unoka a csatát, nemzetéért küzdő magyar vezér ellen.

* * *

Volna-e hát a magyarnak is egy külön istene, mint volt hajdan az Izrael népének, ki azt vezérlé pusztákon, vészeken keresztül, tüznek és ködnek oszlopaiban? . . . .

Ki örködék annak élte fölött egy ezredéven keresztül, hogy el ne vesszen, mint elvesztek a többi vándor népek, — a normannok, góthok, longobárdok és hunnok, kiknek csak neveit és tetteit ismeri az utókor? . . . .

Kinek jelenlétét nagy keze csodái hirdetik a föld lakóinak.....

Ki háromszor meg hagyta halni népét, meg hagyta fúlni önvérében, elveszni, leszállni a sírba s háromszor föltámasztá újra, s megnövelé világrenditő eröre? . . . .

Voltál! Láttuk nagy kezed munkáit! Reszkettünk lelked hatalma előtt. Csodáid meg vannak írva a hagyományok között. . . . .

Rejtélyes jóslatokban, sírok szózatában, csaták eredményében, éreztük közel jelenlétedet. . . . .

Hol vagy? Hová lettél? . . . .

Dorgálod-e népedet még ki nem szenvedett büneiért? . . . . Azért sújtolod-e, hogy egykor újra fölemeld, vagy az apák és nagy apák vétkeit rovod le most rajta? . . . .

Vagy legyőzetél egy náladnál hatalmasabb erőtől, s kénytelen voltál oda engedni másnak az elfoglalt eget? . . . .

Vagy alszol s százados álmodat nem zavarhatja meg a perczeket számláló ephemer portömeg sohajtása? . . . .

Vagy megbántad, hogy teremtéd e népet s akarod, hogy meghaljon az és ne beszéljen róla többé senki? . . . .

Vagy meg akarod tisztítani az aranyat, megedzeni a vasat a szenvedések tisztitó tüzében? . . . .

Vagy elmultál, elenyésztél, miután oltáraid lerontattak?

Láttunk, éreztük jelenlétedet.

Láttunk üstökös csillag ragyogó fényében, tengerré vált folyam elterült árjában, láttunk csatatérre leszállt köd képében, égő városra leömlő felhőszakadásban, láttuk képedet az égő nap kettős udvarában, emberölő höség égő sugáraiban. Az elemek mindenik neme beszélt nekünk rólad.

Láttunk és meg fogunk halni. . . . .

Vajh! fog-e utánunk még valaki következni, kinek egykor ismét megmutatod fönséges arczodnak dicső ragyogását? . . . .

Sajó.

ALFÖLDI NÉPDALOK.

I.

Harmat csillog a rózsalevelen,
Bánat fekszik az én bus lelkemen,
Te tudod csak édes jó istenem,
Éjjel nappal hogy én mért könnyezem.

Reggel korán és hűs estalkonyon
Andalgok a csendes tiszaparton,
Bé sirom a habokba könnyeim,
Hogy igy tán enyhülnek keserveim.

Honvéd! honvéd! lelkemnek mindene,
Te vagy szivem édes-bus gyötrelme,
Imáim közt érted szent hála kél,
Mert szeretett hazádért vérezél.

Ott hol vitéz őseidnek vére
Omlott a szabadság szent földére,
A virágzó völgyeken s halmokon,
Bus szellő leng a sírvirágokon.

Isten veled hősök unokája!
Legyen hazád nyugalom hazája,
Örökzöld viruljon sírhalmodon,
Hol érted s hazádért imádkozom.

II.

Ha megunom magam a pusztába,
Kapom magam megyek a csárdába,
Oda sugok a korcsmárosnénak,
Hogy hozzon bort jó borivójának.

Eszemadta barna menyecskéje,
Add át nekem szivedet cserébe,
Ha aztán megszeretsz, foglalóba
Nyomj egy csókot szomjas ajakamra.

Ha itten-tájt töltöm az éjszakát,
Ugy őrizlek mint szemem világát,
Nem kell nekem senki dicsősége,
Te vagy szivem nagy gyönyörüsége.

Ünnepnapon a messze pusztába
Ha béhallik a harang zúgása,
Elvágtatok ismét ide hozzád . .
Most pedig adj' isten jó éjszakát.

III.

Alkonyodik alkonyodik végtére,
Leszállt a nap is nyugovó helyére,
Nem sokára feljő az én csillagom,
Ott hol értem eped az én galambom.

Szelid fénnyel ragyogó hold sugára,
Lövelj az én kedvesem ablakára,
Hintegesd bé tündér csókkal álmait,
Hogy álmában felejtse fájdalmait.

Hegyen, völgyön, patakon át messzire,
Repül repül a madárka fészkibe, . .
Szép kis madár, ha majd el fogsz pihenni,
Add át nekem a szárnyadat repülni.

Ha egy csókot lophattam a Rózsámra,
Visszaviszem szárnyacskádat hajnalra;
Te ismét elszállhatol a világba,
Hadd maradjak én egyedül magamba.

Bernát Gáspár.

A SZERB VENDÉE KEZDETE.

Még mielőtt Horvátországban a szlávpárt a magyarok ellen fegyvert fogott volna, már déli Magyarországban a nemzetiségi viszály véres kitörésben tünt fel. Itt a szerbek, a bécsi márcziusi események után azonnal követelésekkel álltak elő a magyarok ellen, mellyek szerint ők déli Magyarországnak nagy és termékeny területét kiszakasztatni kérték, jóllehet ők önállodalmisággal nem birtak, s eleitől fogva a magyarországi királysághoz csatoltatva tartoztak. A szerencsétlen és sok balfogalom-magyarázta nemzeti egyenjogúság elvénél fogva az ottan lakó szláv-szerb faj azt követelte, hogy mindazon kerületek, mellyeket ők egészben vagy nagyrészint laktak, egy független országgá, egy austriai Szerviává, s

ugynevezett szerb wojwodinává alakittassanak; és ezen követeléseiket, rablást szomjuhozó jellemöknél fogva, az ezen vidékeken lakó magyar és német lakosok ellenében mindenütt pusztitás- és gyilkolással kisérék.

A horvátok azon igényökre nézve, mit ök a Magyarországtóli elszakadás és független állás iránt tettek, azt az ország régi történeteire alapitva, legalább tetszőlegesen jogositva láthaták magukat, minthogy Horvátország és Slavonia a Magyarországgali egyesülés, t. i. 800 év előtt, független királyságot képeztek, de a magyarországi szerbeknél arra még illy tetszőleges jog sem mutatkozott.— Ők csupán betelepedők valának, kik a magyar korona alatt oltalmat, vallásuk- és vagyonuknak biztosságot kerestek, s találtak is a magyaroknál.

Az ök Magyarországbai vándorlásuk nem törzs-nemzetségileg történt; ök nem hóditák meg azon tartományt, mit jelenleg laknak, hanem a magyar királyok által adományoztatott nekiek, ugy, hogy ezeknek minden ellenszegülésök, mellynek t. i. Magyarországtóli elszakadás lenne czélja, pártütésnek tekinthető. Ezen állitásunkat megkisértjük egy rövid történeti bizonyságra alapitani.

A szerbek törzse, melly Cyrill és Method szláv apostolok által térittetett volt a keresztény hitre, a maga önállását még 1389-ben elvesztette, midön t. i. a törökök öket a rigómezei csatában legyőzték és leigázták. És csak három századdal később, hogy a törökök Magyarországból kiüzettek, kezdődött meg a szerb családok bevándorlása, s az legkitünőbben 1690-ben történt. Ezen évben történt, hogy mintegy 36—37 ezer görög nem egyesült hitü szerb család a harczszomjas Çernoviç (olv. Csernovicz) Arsenius patriárcha vezérlete alatt a Száva és Dráva közti néptelen országrészre bevándorolt. 1691-ben augustus 20-kán nyert kiváltságlevél által, egyházaik függetlensége s a görög nem egyesült szertartás szerinti vallásgyakorlatuk, valamint egyházi főnökök választhatása és saját tanácsaik általi beligazgatása, engedményeztetett. Ezen tartomány később szélbéli katonai tartománynyá alakittatott és katonai rendszer adatott számára. Néhány tizeddel később, miután a törökök kiüzetése által ezen katonai rendszer feleslegessé vált, (1744. és 1751.) a szerbek által lakott ezen vidékek, jelesen Szerém, Pozsega és Veröcze vármegyék, ugy szintén a Tisza és Maros közt fekvő egész tartomány, teljesleg Magyarországhoz kebeleztettek. 1773-ban követte ezt a tulajdonképi bánátnak t. i. Temes, Torontál és Krassó megyéknek is bekebeleztetése, mellyek ez idő óta a magyarországi közigazgatási hatóság alá rendeltettek. A Bécsben eddig fenállott illir udvari cancellaria is a magyarországi udvari cancellariával egyesittetett és a wojwoda s patriárchai méltóságok eltöröltettek. Ezen idő óta (1792.) senkinek, söt

magának az austriai kormánynak sem jutott eszébe, ezen tartományrészeket másként tekinteni, mint a tulajdonképi Magyarországhoz tartozókat.

Csak akkor, a midőn a déli szláv propaganda először kacsingatott ezen vidékek s a török föld szlávjaira, kezdődtek meg a szláv nemzeti mozgalmak. Horvátországban ugy, mint itten is, először irodalmi jellemben tüntek fel azok. Ezen mozgalmaknak központja Belgrád és Karlovicz volt, és a főizgatások a töröktől függetlenné vált szerb fejedelemségekből folytak. Az irodalom, főleg a költészet kitünően emelkedett.

Az irók és költők, mint például: Musiczki, Radicsics, Svetics, Sztojanovics, Maletics, Milutinovics és Vak Karadcsics a zágrábi és prágai szláv irodalom fő czinkosaival sok oldalú egybeköttetésben álltak.

Egy szerb anyatársulat „Serbske Matika“ név alatt alakittatott Belgrádon a prágaiak mintájára, melly a Belgrádi hirlap (Belgradske novine) segélyével az egyesült szláv birodalom eszméjét mindinkább terjesztette, annyira, hogy Törökország népességének nagy része Görögország határáig ezen mozgalomba vonatott.

Illy körülmények közt érkezett meg az 1848-dik év tavasza. A nemzetiség szelleme az irodalmi mozgalmakról azonnal a politikaira ment át. Már május havában egy nagy szerb nemzeti gyülés tartatott Karloviczon, mellyre a török- és magyarországi Szerviából több ezer szerbek küldettek. Ezen gyülésnek végzései oda intézvék, hogy a független wojwodinának ujból helyre kell állittatni s az jelesen az egész Bánát, Bácska, Bodrog és Baranya megyékből, Szerémből, csajkások kerületéből és ezzel határos pétervári és bánáti szélbeli katonai kerületekből alakittassék. Egyszersmind ezen gyülésben Rajachich püspök az ujonnan alapitandó wojwodina patriarchájává és Suplikácz ezredes vajdájává közfelkiáltással elválasztattak.

Kevés napokkal később fegyveres csoportok keltek át a Dunán, s dalolás- és gyilkolással törtek be Bácskába.

Az eloszlott szerb nemzetgyülés egy középponti comitéet állitott fel Karloviczon, mellynek élén Suplikácz vajda és Rajachich patriárcha állottak egy fiatal Stratimirovich nevü szerb hazafival. A többi szerb helységekben is mindenütt fiók-comitéek alakittattak, mellyek a központi comitéevel közlekedésben állottak, s rövid idő alatt a harczszomjas népet minden helységben felfegyverezték. — Ezekhez ezer meg ezer fegyveres nép omlott Szerviából és Bosniából, részint hazafiui vakbuzgóságtól, részint a főnökeik által tett fényes igéretektől ösztönöztetve; nagyrészint pedig azon reményben, hogy a bánátnak tehetősebb német és magyar városaiban majd gazdag jutalomra találandnak. — Ezen csapatok rendezé-

sét Stratimirovich, ki az austriai hadseregnél szolgált és a katonai tudományban szép ismereteket szerzett, vette át és nemsokára három meglehetősen rendezett hadosztályokat alakitott.

Elsők valának a had- és fegyelemhez szokott határszéli katonák, kik a legjobb csapatokat képezték, mivel ezek egyébiránt is született harczfiak, fegyverben nevekedett, s részint már megőszült egyének valának. Az ugynevezett csajkások zászlóaljabeli lakók is ezekkel egyetértve a felkelési csapatokhoz csatlakoztak, — s ezeknek kerülete volt a forradalom főfészke. —

Ezen környék, melly az egész későbbi háboru ideje alatt számos ütközetek és csaták szinhelye volt, azon háromszög tért teszi, melly a Duna és Tisza összefolyása által formáltatik, és nyugotra Bácskától egy sor halom és gödrök által választatik el, mik Pétervárral átellenben kezdődvén, éjszaki irányban a Tiszáig nyulnak. Az egész Delta, melly ezen halmokért *római sánczoknak* neveztetik s a nevezett két folyó által körülvétetik, egy posványos lapályból áll, mellynek egyes lakható pontjai mint szigetek, mocsárok által vétetnek körül. — Lakói, kevés kivétellel szerbek, száma mintegy 32,000 főre rúg, kik 14 helységben laknak, mellyek közül kitünőbbek Titel, Villova, Szent-Iván és Kovil. — Ezek egy katonai teleptől veszik származásukat, kik a törökök elleni csatázások idején ezen puszta vidékre azon feladattal hozattak, hogy az Aldunát és Tiszát számos tábori csajkákon védjék. — A mult század elején a török háborukban ezek lényeges szolgálatot tettek, s csajkás hadcsapataikkal gyakran nevezetes győzelmeket vivtak ki.

Ezen dunai hajóhadcsapat 1760-ban még mintegy 30 nagy hajóból állt, mellyek mindenike 30—40 ágyuval volt ellátva. Ezek egy neme volt a vizi ágyu-ütegeknek, mellyek a Dunát szintugy mint a Tiszát uralták, mivel a nevezett folyóknak itteni számtalan könyökei és ágazatai azoknak várak általi uralmát lehetlenitik, s maga Pétervár is, a mint ezt Magyarország fekvésének geographiai leiratunkba kiemeltük, a Dunát csak részszerint uralja. — Ezen ágyuhajók *csajkáknak* neveztettek, s ezen vidék lakóinak innen van a csajkások nevezete, s maga azon környék is innen neveztetik csajkások kerületének. Mint a határőrök fegyverben, ugy a csajkások ladikon és vizen nőnek fel. — Ezek derék evezők és uszók, jelesen begyakorlott tüzérek, de egyszersmind ügyes lövészek; rettenthetlenek, merészek és rablásszomjasok, s valódi folyóvizi *kalóz-faj*, kik minden rejték, mocsáros, nádas vagy füzes bokros szigeteket ismernek, és ezért minden megtámadó ellenségre nézve a legveszélyesebbek, ők magok pedig megsemmisithetlenek és legyőzhetlenek, mivel egy kiszámitható nagyobb erőnek megállapodása vagy közeledése esetében a hozzá nem közeledhető posványokban meghuzzák magukat. Mária Terézia a magyar ország-

gyüléssel egyetértőleg rendezte jelenlegi állapotjukat. Minélfogva ők a határörség parancsnoksága alatt állnak, és kötelesek béke idején is egy 1250 emberből álló zászlóaljat fegyver alatt tartani. Ezenkivül a dunai hajóhad legénységét kötelesek kiállitani. Melly hajóhad a közelebbi években négy ágyus bárka hajóból, azok mindenike 8 különnemü csövü ágyuval, 4 egész sajkából, mindenik 8 ágyuval, 14 félsajkából, mindenik 5 ágyuval, és 8 fertály sajkából, egy ágyuval ellátva, — állott. A zászlóalj fő tiszti kara, valamint a dunai hajóhad főparancsnoksága s az egész kerület katonai parancsnoksága Titelben feküdt.

Ezen csajkások, a szerb és szláv csatlakozók által erősittetve, elsők valának, kik a magyar hatóságoknak engedelmességöket felmondták, és az általuk megszállott római sánczokból a szomszédos megyékbe csoportos kirohanásokat tettek.

Az austriai fedezet Ujvidéken alezredes Dreihahn alatt, és a pétervároradi fedezet, itt is azon szerepet játszá mint a horvát határszéleken és Horvátországban, közömbös állásban tartván magát.

A horvát mozgalmakkal a szerb mozgalom kézről kézre ment át. Zágrábban Rajachich patriárcha beavatta Jellachich bánt hivatalába, ez alkalom volt, mellyben az a kathólikus horvátoknak a görög egyházhozi hajlamukat megjegyzést érdemlőleg nyilvánitá. Gay Lajos számtalan füzetek- és röpiratokban kettős érdekben éleszté a tüzet, egy részről a mozgalmakat az átalános déli szlávság érdekében kiterjeszteni, más részről az Obrenovics Milos herczeg érdekében, ki orosz pénzzel segittetve, ezen mozgalmak által a szerb fejedelemséget akarta maga számára játszani. — Gay tehát mint áruló játszá szerepét a déli szláv nemzeti mozgalmak ellen s egy elüzött fejedelem érdekében. Csak azon szerencsétlensége volt Gaynak, hogy kettős szereplése igen korán világosságra jött, mivel egy megjegyzett szegény tanárnál történt házmotozás alkalmával több ezer darab új aranyok és Obrenovics Milosnak levelei találtattak meg, mi által a tetszőlegesen túlbuzgó hazafinak álarcza levonatott, s azóta minden politikai befolyását elveszté.

Az első mozgalom, melly a felkelés borzasztó jellemét előre mutatá (egy 14,000 lakóval biró városkában) N.-Kikindán tört ki husvét vasárnapján isteni tisztelet után. Itt is alakittatott egy fiókbizottmány (comitée), melly a szerb pópák által segittetve, a magyarok és svábok elleni vakbuzgalmat éleszté. A nevezett napon egy fegyveres csapat gyült egybe, s a város tanácsától a város határában levő felüleges közföldek felosztását követelte. Az ottan állomásozó huszár-század, melly ellenök állt, elüzetett. A tanácsház megrohantott s a levéltárral együtt szétromboltatott. A tömlöczök ajtajai feltörettek és 85 rab szabadittatott ki. A nagyobbára magyar és német tanácsnokok szaladásban keresék menedéköket,

egy 73 éves elaggott öreg lábainál fogva hurczoltatott fel a pinczéből s számtalan vasvillaszurásokkal meggyilkoltatott. — Egy másik, ki 60,000 ftot ajánlott életeért, kezei és lábai levágatván, igy megcsonkitottan feküdni hagyatott és csak miután háza szeme láttára szétdúlatott és családja legyilkoltatott, üttetett agyon. Ezen lázadás most már a vidéken is elterjedt, és az öldöklés, égetés átalánossá lön. A nagyravágyó karloviczi érsek a vallásos túlbuzgóságot is e játékba tudta szőni; a karloviczi székesegyházba egybegyült nép előtt ünnepélyes esküt tett le, hogy a ráczok vezetője leend a magyarok és németek ellen. Megigérte, hogy ő maga és a káptalan költségén 2000 lándzsát fog készittetni, s proclamatiók által felhivta a szerb fejedelemségbeli népeket is a nemzetük- és vallásukérti harczra. Kevés napok multával 1200 felfegyverzett szerbek valósággal meg is jelentek, a csajkások zászlóaljához csoportozott sereghez csatlakozandók. E szerint a szerbek ereje kitünőleg növekedett. Három táborban állottak fel. A római sánczokban és a Titel felé vonuló sánczok mögött egy 8—9000-ből álló sereg volt, nagyrészint csajkások- s határőrökből és a szerb fejedelemségből való mintegy 1000 lovas szerbekből; Perlasznál egy második, mintegy 5—6000 emberből álló tábor volt, s Alibunárnál illir bánságban Stratimirovich alatt, ki a karloviczi fő választmány (comitée) által az illiriai bánság főbiztosává volt nevezve, volt a harmadik, körülbelül 4—5000 emberből álló tábor. Ezeken kivül birtokukban volt 100 különböző szervezetü és minőségü ágyu, nagy részint 3 és 6 fontosak, mivel a nehéz ágyuk ezen vidéken használhatlanok voltak. — Ezen táborokból minden oldalról berohanásokat tettek a szomszédos magyar megyékbe. Titelből és a római sánczokból Földvár, Sz.Tamás és Zombor felé. Perlasztól Becskerek és a bánáti magyar faluk- és városokba. Alibunártól Versecz, Temesvár és Fehértemplom felé, az oláhok-lakta bánátba, mellynek lakossága nagyrészint a szerbekhez csatlakozott. Fehértemplom, Versecz, Ujbecskerek, Oravicza, Földvár, Sz.-Tamás, Zombor és a kézi mesterséget szorgalommal üző Ujvidék lőnek azon legvéresebb kegyetlenségek szinhelyévé, mit az ujabb történet felmutathat, s mikben azoknak szerb lakói részint árulás, részint müködésök által tényleges részt vőnek.—A magyar ministerium egyik kormánybiztos után a másikat küldte oda, de rendelkezésére nem valának csapatjai, a pesti önkénytesek és a szomszéd magyar és német városok nemzetőreinek kivételével, mint a kik Uj-Arad, Lugos, Karánsebesből és más helyekről saját létfentartásukért siettek a harczba.

Igy álltak a körülmények még jul. 24-én, Hrabowszky és Csernovicz biztosok közbenjárásával egy 10 napi fegyverszünet jött létre, melly mindamellett is pár nap mulva az ujvidéki véres polgárharcz által megtöretett. Ezután a szerbek lázadása egy valóságos hadjárati jellemet öltött. Temes.

SZÜRKÜLETKOR.

Mi okból késtek annyit véres árnyak,
Ti ott a ködben járó égi rémek?
Elmult az éj . . a hajnal felpiroslott,
A sírlakók illyenkor hazatérnek.

S ugy tetszik, mintha hangok szállanának
Felém, szárnyán a hűs korányi szélnek,
Hah, ugy van . . . ugy . . . jól hallok . . . nem csalódom,
A véres árnyak hozzám igy beszélnek:

„Azt várjuk mi is, a hajnal sugárát,
Azt várjuk titkon epedő kebellel,
Ha nem csalódom, az ott nem a hajnal
Sugára — elhidd — még nem köszöntött fel.

Majd majd midőn a jóltevő szabadság
Szent napja felsüt a szegény hazára,
Akkor derül számunkra föl a hajnal'
Sírunkba visszaszólító sugára.

Akkor fogad be minket a koporsó . . .
Addig nem ismer nyugtot sértett árnyunk,
A nagy világon, a szegény hazában
Ijesztve és biztatva szerte járunk.

Lesz ollyan, a ki szellemünk láttára
Fölsír, fölrezzen legmélyebb álmából,
Lesz ollyan, a kin fájdalom vonúl el,
Haragra lobban és tettekre lángol.

De akkor, akkor a hajnal fényére,
Sirunkba visszatérendünk pihenni,
Kialszik szűnk virasztó szenvedélye,
Álmunk' nem háboritja semmi . . semmi.“

Mentovich F.

A GYÖTRELMEK SZIGETEI.

(Eredeti beszély.)

Csodálatosak a természet és sors művei.

Kiszámitottaknak, bölcs czélokra intézetteknek mondjuk-é azokat, vagy pedig a vak sors s egy határtalan szeszély játékainak? ki tudná meghatározni?

Igénytelenül, föl sem véve áll a sivár növény a letarolt mezőn. Lepke meg nem szállja,— madár nem költ levelei közt,— nem szereti senki, de nem is kerülik. — Azonban sötét éjen ismeretlen kéz jő,— kitépi azt gyökerestül, edénybe facsarja nedvét, s a halálhozó tej által egy népet boldogitó férfi mulik ki a világból, titkon, nem gyanitva senkitől; utána ezrek vérzenek el s századokig suhog országok fölött a zsarnok ostora.

Eget érő hegy tövében, mellynek ormai föllegekkel kaczérkodnak, magasan nyulik föl a büszke pálma. Lombjai túlérnek a harmat hazáján, s hozzá fellegek szállnak le megenyhiteni szomját. Hosszu évtizedekig áll és nő csupán azért, hogy édes gyümölcse izes csemegét nyujtson a körötte élő vad népnek, s ha törzse végre kidől: a nyirkos földben rohad el, vagy nyomorun tüzre hányatik.

A kopár, sivatag szirtfalakról, mellyek Sz.-Ilona szigetét képezik, ki hitte volna egykor, hogy az ujabb kor Prometheusa láncoltassék hozzájuk?

Illyenek a természet és sors szeszélyei, mellyek gyakran csodálatos módon találkoznak s együttmunkálnak.

De félre a történettel, e fecsegő és dicsekvő szolgájával a tekintélyeknek! Költészet szabad muzája, te végy karjaidba. Te nem csupán a zsarnokok, a néppusztitó hadvezérek tetteit veszed hurjaidra. Fölkeresed a fájdalom halvány gyermekét a kunyhóban ugy, mint a palotában és kebled hevén felfrisitve s könyeiddel felgyöngyözve mutatod föl a világnak.

* * *

Ki utazta be egészen a földtekét?

Ki ismeri ennek minden pontjait? ki szántotta föl hajójával a világtenger minden rétegeit, hol a teremtő keze ha megszünt uj világokat támasztani föl a mélységből: a természet parányi, de számuk által hatalmas demokratái, a korallok teremtenek uj meg uj szigetvilágokat.

Ki ismeri mind e szigeteket, mellyek, mint égen a csillagok, rend, szám nélkül vannak szétszórva az óczeán felületén? s ki tudná milly események vannak némellyekkel szoros kapcsolatban?

Senki, senki.

Menj tehát lelkem, ereszkedjél mint égő hajó a hullámok hátára, s beszélj nem hallott dolgokat. Hisz' te ugy is testvér vagy a tengerrel. Nyugalmad csendes és tiszta, de viszont bánatod mély, irtózatos, mikép ha szélvész orditva fölkorbácsolja a mozgó hullámokat!

Oh szerelem, gyötrelmes mennye a szivnek, miért kell itt is, — messze, sivatag tengereken túl, arczoddal találkoznom! Hisz én feledni akartalak . . . !

Ott hol az ugynevezett csendes tenger mint alvó hölgy nyugszik ágyában, kebelén számtalan szülötteivel, elhagyva keletre az ötödik világrész legnagyobb szigetét, a még ismeretlen Austráliát, túl az emberhust evő Caledonián és Hebridákon, s lefelé délszakra az ismert Sandwich szigeteken, több mérföldre minden száraztól emelkedik ki a végetlennek látszó viztükör fölött két barna pont. A távolról evező hajós alig tartaná azokat egyébnek horgonyon nyugvó hajóknál, mellyeket valamelly szükség tart lekötött helyzetben. Azonban közelebbről szemlélve, a két sötét pontban egy pár sziget tünik föl, odavetve igénytelenül, számitás nélkül a tenger lapjára.

E két parányi sziget a természet legcsodásb vagyis inkább legszeszélyesb művei közé tartozik. Alig néhány ölnyi tengerszoros választja el azokat egymástól, s mintha a tenger legféltöbb kincseit zárta volna e nyomorult pár szigetecskébe, csaknem lehetlen a hozzájok közelités. Éjszakra, honnan az ezeket szétválasztó szoros délre vonul, egy iszonyu tengeri örvény haragos tölcsére kering, örjöngő dühvel sodorva éhező gyomrába mindent, mi vigyázatlanul körébe indul. A felzúdult, befelé sietö s ismét nagy erővel kilöködő hullámok úszó hegyekként nyargalnak a két kisded sziget partjainál, mintha minden pillanatban szétszakasztással s benyeléssel fenyegetnék a parányi daczolókat. A vizelem örökös harcza, a tajtékzó hullámjáték, a böszült habcsapkodás csak egy bizonyos irányban, de könnyen téveszthető uton engedi meg a merész hajósnak a partokra szállást; — s ha ez irány, e meg nem jegyzett, csupán óvatos vizsgálódás és tapasztalat nyomán vágott ut elhagyatik : jaj azon merésznek! Az örvény óriás polypkarjai ellenállhatlanul sodorják azt a halál legiszonyubb öblébe.

Bámulatos ellentét, különczszerü sors- és természetszeszély tünik föl a lélek előtt, ha valaki e pár szigethez közeledik. Az egyik az ős teremtöerő műve, mellynél fogva a hullámoktól boritott hegy vulkántüze, megunva a viz uralmát, egy „legyen“ pillanatban mint

szörnyü czethal fölüté fejét az eget szemlélni; — a másik a korallférgek ezredéves munkája, hol a miliárd parányok a kőcsipkéket izenként egymásra halmozva, végre egy kemény területet emeltek a habokra, mintha versenyzésül állitnák oda az élettelen természet müve mellé. Amaz szép és gyönyörteljes, mintha égből letekintő angyalarczot mosolyogna vissza a tenger gyémánttükre; — emez puszta, szegény, élettelen, hasonlóul a csontvázhoz, mellyet a mélység nem türve keblében, a sik felületre tol. Ott a még illetetlen, szüz föld buján ontja szét áldásait. Mit csak a délkeleti égalj szépet és ragyogót előteremt, minden össze van ott vonva, miként ha Aphrodite ülne a hullámokon. A nap égető hevét zöld berkek sátora szüri át a mező bársonyára; az élőfa saját gyümölcsétől kövérittetik, s az uj virágrügy nem várva be azok lehullását, már földuzzad és szétfoszlik; a mezei virágok tarka serege, mint tündérkéz által elszórt ezerféle szinü gyöngyök, ragyognak át a sötét füszönyegen. Hüs lombok közt ül a tarka kolibri s a csattogó canariai veréb, uralkodva torka hatalma által a zúgó örvény hangján. Alattok szelid vadak pihennek, s miliárd fényes rovarok sietnek mindenfelé. A sugár pálma s a kókusz rengő koronája büszkén tekint a füge-, narancs- és czitromcsemetékre, mellyek a szemet vakitják égő aranyalmáikkal; s az éjszaki részen föltoluló hegyhátból kiomló forrás átfutva a szigetet, mint szőke gyermek, egykedvü pajkossággal szökik az örvény hullámai közé. Ugy látszik, mintha több kincset pazarolt volna ide a természet, mint mennyit e kis világrész sokáig elbirna : azonban a gazdagság ki nem fogy, a buja tenyésző erő nemhogy lankadna, sőt szünet nélkül növekedni látszik.

Kietlen, puszta, sőt iszonyu a másik sziget arczulata. Itt a kemény, köszerü fonadék csak némileg van porhanyó földréteggel boritva, mellyet részint a csapkodó hullámtáncz, részint a koronkénti vihar fölragadva, a másik sziget talajáról ideszórt és rátapasztott. Némelly helyeken egykét szál fü nő a vékony földrétegen, — néhány bokor, mellyeknek magvát az erősb szél ide kapta, szigoru tenyészetre kárhoztatva a porondnélküli felületen. Sok helyen azonban még kiállanak egészen a korall éles szálai, s a tenger sós habjai fénylenek nyilásaiban. Gyakran, ha a vész üvölt s a tenger szokatlanabbul háborog, a föllázadt hullámok átsepernek az egész szigeten, s földulják a működő tenyészet több évi erőködéseit. Illyenkor azonban a habokkal tovasodort kagylók és halak maradnak zátonyon, csakhamar elrohadva s a nap hevétől undoritó büzt terjesztve szét. Semmi élő sem lakja a kopár térséget. — Mit is keresne itt élő lény? Itt nincs, nem is lehet semmi táplálék. Csak néhanéha vettetik ki a sós habokból egyegy csiga, — vagy az örvény visszaverödött tajtéka hoz egykét gyümölcsöt a partra, melly a szomszéd

sziget fáiról történetesen a tengerbe hullván, ezer keringés után összeroncsolva s legtöbbször már elromolva a nyomoru martokhoz úszik.

E pár sziget az elszámláltak miatt csaknem egészen ismeretlen mind az utazók mind a földirás előtt. Azon egykét egyén, ki a hozzájok kötött eseményeket ismeri, gyötrelmek szigeteinek nevezi azokat.

Mi oka, mi eredete lehet ezen névadásnak?

Ezelőtt mintegy évtizeddel egy angol, árukkal terhelt kereskedő hajó utazott a szigettengeren Ázsia parjai felé. Az évszak azon része volt, midőn a nap győzedelmes vezérként éjszaki utából megtérve dél felé siet. A hajó nem igen messze lebegett a mondott szigetektől, — csak lassan haladva kitüzött czélja felé. Népét tartós és iszonyu szenvedés gyötré, olly gyakori a tenger utazóinál — az égető szomjuság. Édes vizük részint elfolyva, részint elromolva, a népség száraz, epedő ajkakkal, csüggedten, kimerült erővel készült a halálra, s csak néhány erősb hitü és testalkatu végzé a hajó körötti foglalkozásokat. Azalatt, mig némellyek könyörgéssel fordultak az ég felé, a hajókapitány látcsövén szemlélve a legközelebbi szárazt, a két különcz szigetet pillantá meg. E szigetekről csak annyit tudott, hogy közelükben erős tengeri örvény inti vigyázatra az utazó hajókat, s bár illynemü szárazföld nem nagy reményt adhatott a veszélylyel küzdőknek : mégis, hogy semmi se maradjon kisérletlenül s a népséget némileg megnyugtassa, fölszólitá a matrózokat, ötven font sterlinget igérve a vállalkozóknak, kik megkisértendik a távolról látszó szárazra evezni, s még ötven fontot hozzá, ha ügyekezetük sikerülve, a szigetről ivó vizzel örvendeztetik meg a kimerült hajónépet.

A kitüzött díj megtette hatását. Rögtön három evező-legény vállalkozék, köztük John, a legbátrabb s egyszersmind legbecsületesebb a matrózok számában. A hajókapitány kitünőleg kedvelé a szorgalmas, magába vonult ifjut, s kedvetlenül szemlélé távozását, jól ismerve egy illy vakmerő vállalat iszonyu veszélyeit, — a csaknem bizonyos halált.

Azonban a szükség kényszeritő hatalma elfojtá az emberiség szavait. A könnyü csónak vizre ereszteték, s a három bátor daczoló gyorsan tova evezett.

Ügyesen, erős karokkal tarták a hajót egyenes vonalban a kétfelől tajtékzó hullámok között. Nemsokára a távolban eltünének.

Tizenhat óra elfolyása után fris ivóvizzel terhelve érkeztek meg az örömben könyező hajónéphez.

A szerencsés vállalkozók hosszas csevegéssel beszélék el, miket láttak. John, szokása szerint, hallgatott; — azonban látható örömmel tevé el a kifizetett díjt szekrényébe.

Az erőteljes, de nyugodt, tiszta lelkü ifju szeretett. Szülőföldén, a kisded falucskában, hol anyja élt, egy fiatal leányka lakott, alig tizenhatéves s szép miként a legszebb angol hölgy. A mély melancholiáju John azonban soha sem szólott a leány előtt szerelméről, — hihetőleg, mert, mint szegény matróz, nem akart addig föllépni, mig egy kis pénzvagyont nem szerzett, jövőjét s házasságát biztositandó. Azonban e hallgatás daczára szerelme nagy és forró volt, mint égő tenger. Ez érzemény, ez eszme vitte őt távol tengerekre, ez adott erőt és bátorságot a nagy merényre, melly dúsan jutalmaztatva, reményt nyujtott neki a lángolón óhajtott kincsnek minél hamarabb birtokába juthatni.

A hajósnép fölfrisülve vidáman folytatá nagy utát. Elérték baj nélkül Ázsia partjait, s itt eladva áruikat s másokat vásárolva viszont, mintegy pár hó elteltével a rakott gálya a Temze habjain London kikötőjében állapodott meg.

A fiatal tengerész sietett eladni hozott gyarmati czikkeit. Pénzét, melly takarékossága által most már kétszáz fontra ment, gondosan eltevé. Kapitánya melegen szorítá meg kezét a bucsuzónak, felszólitva, hogy, ha új tengeri utra kedve leendne, egy hónap mulva jelentse magát, — s déli Amerikába fognak hajózni. John gyöngéden mosolygva rázta fejét, — s aztán távozott.

Londonhoz alig egy mérföldnyire állott a kisded falu, hol édes anyja lakott. John arczát kétszeres láng hevité, — s szivében az öröm madarai röpkedtek, midőn e faluhoz közeledett. Végre fölnyitá az alacsony ajtót, melly a kisded ablakokkal jelelt házacskát elzára. Anyja egy széken a bibliát olvasta, midőn a rég látott fiu ölébe hullott.

— John, te vagy? te vagy-e? kiálta az öreg Hannah, alig hivén saját szemeinek. Isten bocsásson meg, mint megijesztél, rosz fiu, és sirástól remegő ajkakkal csókolá meg számtalanszor a napbarnitotta szép férfias arczot.

— Anyám, visszajöttem ismét, megtartott az isten, mert téged szeretlek, s ő is szeret engem; — megjöttem anyám, s többet nem is távozom el kis falunkból, rebegé az erős ifju, mialatt egy pár köny esett a kék szemekből az öreg redős kezeire.

— Nem távozol többé a tengerre? Oh ha ez való volna fiam! felele az anya. Lásd, valóban én már öreg vagyok. Azt hivém, most sem érem már meg visszatérésedet. — De hát — fiam, talán valami szerencse ért? különben. —

John szó nélkül, ragyogó szemekkel rázta az avult asztalra erszénye tartalmát.

Az öreg alig hitt saját szemeinek.

— Mi ez, fiam? kié e sok pénz? Oh istenem, ne vigy a kisértetbe! — Hisz ez nagyon sok. Mennyire megy John?

— Kétszáz font, felele az ifju, kérkedő örömmel.

— Kétszáz font! kiálta Hannah, összecsapva kezeit, hiszen atyád halála óta kétszáz pennyt sem láttam egy rakáson. Reménylem, hogy ha mind a tied, igaz uton gyült, ugy-é John?

— Szorgalmam és vállalatom gyömölcse, válaszolt a tengerész.

— És mit csinálsz most e sok pénzzel, fiam? Hiszen ezzel csinos üzletet kezdhetsz, ha ugy akarod, kérdé a fia szerencséjén már jövő gazdagságon álmodozó anya.

— Hát megházasodom, anyám, felele John határozottan, de előbb egy csinos mezei jószágot akarok bérelni.

— Azt valóban jól teszed, válaszolt a nő, szeretném már, ha ifju nöt és unokákat látnék mellettem. Én nem birom többé a ház terheit viselni. — Lám szomszédunk is, Whiskins ur, ki annyit papolt a házas élet ellen, most asszonyt vitt a házhoz. Nem is gondolnád, John, az ötvenéves kamasz milly szép feleséget kapott, folytatá csevegve az öröm miatt egészen elemébe kapatott aggnő, no, találd ki John : kicsoda az új asszony, s kérdő tekintettel nézett fiára.

— Nem tudom, szólt egykedvüen a tengerész, kinek gondolatai, azt vélé, egészen más tárgyon szállongtak, mint a Whiskins ur házassága.

— Az igaz, hogy ugyancsak szereti is ám nejét, s a szegény leány vagyonos férjet kapott. — No nem gyanitod? — a legszebb leány falunkban, kinek bizony a cityben is nehezen akad párja.

— A legszebb leány? szóla fenakadt lélegzettel az ifju. — Anyám. —

— Éj no! milly ügyetlen vagy. Clárát értem. Ugy hiszem, alig volt nálánál módosabb arcz környékünkben.

Az elgyöngült öreg szemek nem láthaták, hogy John arczát sebes láng futá át, aztán rögtön elhalványodott, mintha halott ülne az asztal mellett.

— Clára? — rebegé az ifju, Clára? s erös teste, mint földrengés, rázták a korhadt széket alatta.

— Igen igen, szóla mosolygva Hannah, én is ott valék menyegzőjükön, azt a nagy schawlt tettem nyakamba, mellyet előbbi utadról hoztál. Mennyit gondoltam rád akkor John! Nem is hittem, hogy olly hamar legyen reményem a te lakadalmadhoz is. — De hát mi lelt, fiam?

John csak a beszéd első szavait hallá, aztán sötét zürbe olvadt egybe lelke előtt minden eszme, szemei elhomályosodtak, s hirtelen fölugorva ülőhelyéről öntudatlanul, ingadozó léptekkel rohant kifelé.

— Az ördögbe, isten bocsá, igazitá a jó asszony, alig hallha-

tólag, fiának hirtelen távozását észrevéve, ez a ficzkó bizonyosan a csinos menyecskét szerette volna. Hm hm, nem csoda, magam is helybenhagyom izlését. — Aztán darabig gondolkozott. Eh, talál még elég leányt a világon, vigasztalá magát elvégre. A fiu szép, pénze van, nem lesz elutasitva akármellyik környékbeli bérlő házától. Ezt mondva felállott, s a konyhába tipegett, hogy fiának kitelhetőleg jó ebédet készitsen.

A szív, bármilly forró volt, végre kihül, ha eljőnek az aggkor napjai. A tüzhányó hegy, melly magasan áll s lángtengert ont méhéből, hogy azt hinnéd, égremenő üszkei leperzselik a holdat és csillagokat, ha századok mulva kialszik: tetéjét hó és jégsziklák fogják boritani. Az aggnő vagy nem érezte soha a szerelem valódi tüzerejét, vagy a szenvedélyek kihunytával többé fel sem tudá fogni azoknak emésztő, romboló hatalmát.

Két nap mulva az ifju tengerésznek alkalma volt látni Clárát. Ő még szebb, ingerlőbb volt, mint azelőtt, hasonlóul a hajnal virágához, melly az esti bimbó takaróiból az éj homálya alatt félig kibuvik piros testével. — Ámde a szép nő nem volt, nem lehetett boldog. A jószivü, de komor és hideg férj oldala mellett csak fel valának korbácsolva szüz álmukból az ifju kor szenvedélyei. A dús tenyészetü növény hideg földbe vala ültetve. Sivatag jelen, s még szomorubb jövő!

Mi édesebb, gyorsabb hatásu a szerelem szavainál? Mi égetőbb a szív lángjánál, melly alig sejtve, az arczról szemekből arczra és szemekbe lopja magát, melly mint a forró láz heve, titkon de hirtelen szétárad az egész test idegein? — melly mint a villanyszikra, átpattan, s egy pillanatban éget és átráz? — Szavai, mint a kénköves tüz csepei, egy perczben behatnak a csontokig, s kioltani hasztalan kisérted meg.

Néhány pillanat, egy két szó elég volt meggyőzni Clárát az ifju tengerész határtalan szerelméről. A nő előtt most feltünt egész teljességében a megnyerhetendett, de most elvesztett boldogság ragyogó arcza. Eddig csak szerelmet nem érzett férje iránt; — most gyülölni kezdé azt.

Ha az érzelem, mit benne John szerelme felkötött, még nem hágott is föl a valódi szerelem magasságaig: de egy még szabadon álló szív forró ragaszkodása, a koros férj iránti utálattal egyesülve, mindenre képes lehetett, mi különben csak a legőrjöngőbb szenvedély szülötte lehet.

Azonban a derék ifju észrevevén a női szív közeledését, nyilván látta, hogy a végpont illy körülmények közt olly veszélyt rejt, mellyet elkerülni vagy legyőzni nem lesz a léleknek elég ereje. — Határzata gyors és erős volt, mint lelke. Távozni akart, távoznia kellett, s talán örökre.

Anyja és Clára hasztalan iparkodtak őt elvonni föltételétől.

Az idő elközelgett, mikorra a kapitány őt egy új utra felszólitá. Hozzája akart menni Londonba.

Midőn a távozást megelőzött napon Clárától bucsut vön, jól látta, hogy a máskor vidám nő kedélye sötét, szórakozott. Lelke, mintha valamelly szomoru képen merengne, mintha nem akarná fölfogni az elválás fontosságát. Gyöngéd keze remegett, midőn azt John megszoritá: de másként a bucsu hideg, élettelen volt.

Sötét, ködös éj feküdt egész Anglia felett. A késő ősz azon napjai folytak, mellyekben az egészségtelen vizpárázat ölő szellemként nehézkedik a szigetre. Illyenkor a bus, fojtó lég egész a lélekig hat, s azt is megvesztegetni látszik. Illyenkor a rabló szabadabban és biztosabban üzi keresetét, az életunt komor nyugalommal megy a halálnak, az öngyilkosságok napirenden vannak, s a sötét tervek gyorsan tenyésznek föl.

A távozandó tengerész már készen volt az utra. Anyja, sok sirás után, egy kissé pihenni dölt, s aludni látszék. John egyedül volt éber szerelmével, melly keselyüként szivébe vágta körmeit. Éjfél órája közelgett. A mécs halványan pislogott a kis asztalkán. Egyszerre az utczára nyiló ablak tábláin gyönge kopogás lön hallható. John figyelni kezdett. A hang ismételteték. — Lassu léptekkel, nehogy anyja fölébredjen, közeledett az ifju ablakához, s halk hangon kérdé: ki az?

— Én vagyok, felele egy remegő női hang, melly John egész idegzetét villámként rázta keresztül, be akarok menni.

— Nagy isten, suttogá rémület hangján az ifju, ez ő! — s fölkapva a hamvadó mécset, dobogó szívvel sietett a konyhaajtóhoz.

Az ezerféle érzelmek közt, mellyek lelkén tüzkigyókként átfutottak, magasan állott a fájdalom és szánat a szerencsétlen nő iránt, remegve, hogy e tévedés megbecstelenitendi az imádottat.

— Az istenért Clára, mit akar ön? susogá John az ajtóhoz érve. Térjen vissza. Ha férje — ha a világ megtudná —

— Nyissa föl, nyissa föl ön John, zengé az esdeklés hangján Clára, segélyre van szükségem.

— Az ég szerelmére, mi lesz ez? sohajta John, s az ajtót fölnyitá.

Mintha letört liliomot ragadt volna be a fergeteg, halvány arczczal gyorsan szökött be az ajtón a nő, s egyenesen a nyugvó ágyához futott.

— Hannah, Hannah, az égre, segitsen. Férjem beteg, iszonyu beteg, haldoklik. Oh talán eddig már — s a kebel legmélyéről jövő fuldoklás, melly azonban a lélek iszonyu helyzete miatt sirássá nem szelidülhetett, elfojtá a további szavakat.

— A Jézus szent szerelmére, hát mi történt? kérdé a jó

Hannah, elrémülve, s alig tudván magához jöni a hirtelen fölriasztás után.

— Oh Hannah, ő szenved, irtózatosan szenved; én nem nézhettem már tovább kinait, szóla fejér kezeit tördelve Clára. Menjen, jöjjön ön hozzá. Oh ő meghal, bizonyosan meghal, folytatá arczát elfödve, mialatt tagjain lázszerü remegés futkosott, mint kit halálra kárhoztatnak.

— A mindenható legyen irgalmas! fohászkodék az aggnő, mintegy könyörögve magában a szenvedőért, mialatt gyorsan rántá magára meleg felső öltönyét, ottanottan szánalomteljes pillanatokat vetve a gyönyörü segélyt kérőre.

John némán álla a szobában, ezerféle gondolatokkal agyában.

Az éj komor volt és hallgatag. A sürü köd, összefolyt szellemárnyakként boritá a kisded falut. Csak néhanéha hallatszék a távolból egyegy kutyavonítás, mintha a hü állat meggyilkolt gazdája sírja fölött orditana.

Végre Hannah felöltözött.

— Jer, leányom, szóla gyöngéden Clárához, megfogva ennek remegő, hideg kezét, — az ur segélni fog, — bátorság, — jer! s indulni kezdett.

Clára öntudatlan, gépszerüleg követé őt az ajtóig.

— Ah irgalom istene, sikolta itt kétségbeesett hangon az ifju nő, s eszméletlenül rogyott a földre.

— Segélj rajta fiam, szóla Hannah fiához, ki villámként az elaléltnál termett. Én megyek. Ha magához tér: vezesd őt utánam. Szegény asszony! tevé hozzá a női részvét nyomán. Aztán távozott.

John fölkarolá a tört testet s egy karos székbe helyezteté. Önmaga a szenvedő mellé térdelve hosszan nézé a szép liliomarczot, melly mozdulatlanul pihent a szék puha vánkosán, s csak némelly öntudatlan fájdalom kinos rángásai jelentvén rajta az életet, — fájdaloméi, mellyek iszonyuságuk miatt nem halnak el még az aléltság perczeiben sem, — hanem mint ölő álom tovább folytattatnak, vagy, mint tél fagyában a gyökér, életben maradnak, hogy ujra meg ujra fölvirágozzanak.

A mécs parányi lánggal égett a szép nő arcza előtt, — mint midőn az első csillag reszket az esti halványkék horizonon.

Midőn a távozó aggnő léptei elhangzottak, Clára fölpillantott. Körüljártatá szemeit, de eszméi még zavartak valának.

— Clára, szóla John meleg hangon az ébredőhez, térjen magához. Oh istenem, ön nem maradhat itt sokáig. Vegyen erőt.

Az ifju nő észrevevé az előtte térdelő ifjat, a mint ez forró arczát az ő nyugvó hideg kezére fekteté.

— Távozzék, — menjen ön tőlem, szóla rémület és esdeklés hangján, — az istenért távozzék. Nem nézhetem önt. Oh, mint fáj!

— Mit tettem! — Én szerencsétlen vagyok! — s mintha ijesztő kép állna előtte, elforditott arczát kezével takará el.

— Mit mond ön? mi ez? szóla felugorva John. Clára! itt nincs idő — az istenért, férje e perczben —

Mintha mérges kigyó harapott volna a nő keblébe éles fogaival, sebesen pattant föl e szavakra ülőhelyéből, s hirtelen térdre omolva érthetlen igéket kezdett rebegni. Hófehér kezei mint két márványkereszt nyulának ég felé. Ugy tetszék, hogy halkan imádkozott.

John lelkén egy iszonyu sejtelem lángja villant föl, bolygó tüzként, hogy utána ismét sötétebb legyen. Sejtelem, minő gyakran támad, habár az elme annak szülő okairól nem tud számolni. Sejtelem, mellynek eredete egy sötét chaosz, s melly miként divinatio, inkább magából a lélekből, mint a körülmények felfogásából s összevetéséből fejlik ki.

— Clára, a mindenhatóra, szóla az ifju, reszkető ajkakkal, mialatt arcza halálszint váltott, egy szót, csak egy szót — mert megörülök. Clára, folytatá szünet után, a fölállott nő elé lépve, s arczára függesztve férfias szemeit — mit tett ön —?

— Csitt, csitt, kiálta Clára, egy szót se szerencsétlen! El el innen! s egy pillanat alatt elhagyá a kisded szobát.

John darabig mozdulatlan álla, aztán eloltva hirtelen a pislogó mécset, sietett a szerencsétlen nő után.

Midőn a beteg szobájába értek, már akkor Whiskint ur a halállal küzdött. Iszonyu kinok közt hánykódott ágyában, s arczát ismerhetlenné torziták a bensö égö fájdalmak. Egy orvos, lelkész és a jó Hannah állottak mellette.

Clára zokogva vetette magát a haldokló ágya előtt a földre. John némán és merön nézte a szenvedöt; szive erösen vert, mintha villámcsapások sulytanák mellcsontait.

Reggelre Whiskint ur megszünt élni.

Mig az illetök a holttest körött foglalkozának, a fiatal özvegynöt szobájába távoliták, csendesen közeledett John a boldogtalanhoz. Félórai titkos beszéd után, mellynek csak az ég volt tanuja, mindkettö fogadást és kemény esküt tön egymásnak.

Harmadnapra a halál előestéje után, s a temetés előtt a hatóságtól küldött férfiak jelenének meg az özvegy házánál. Egy orvos fölbontá a holttestet, megvizsgálá a bensö részeket, s ki lön mondva hitelesen, hogy a halál megmérgezés miatt történt.

Clára a temetés után rögtön fogságba vitetett.

Hannahnak nem volt ideje a gyorsan kifejlett eseményekről fijával értekezni, mert az ifju tengerész, határzatához hiven, az elfogatás után csakhamar Londonba utazott.

Kevés idö mulva elterjedt a hir Whiskint ur erőszakos halá-

láról. Mindenki meg volt győződve az ifju nő bünéről, bárha őt különben mivel sem tudák vádolni : — de a nép gyanitása ritkán szokott tévedni. A nő bebörtönzésén kivül hire járt, hogy John mint büntárs önmaga jelenté föl magát a rendőrségnél.

És e hir egészen való volt. Ő nem akart jobbnak látszani, boldogabb lenni, mint a legkedvesebb lény, nem akart tőle elszakadni életben halálban.

Gyönyörü gyöngesége a szerelem legmagasztosb erejének, szép tévedés az erkölcsi érzet és büszkeség utáról, melly mint csigában a gyöngy, mint a csalogány panasza, vagy az ég villámos boszuja, megható és nagyszerü. És különben is mi egyéb az erény és gyöngeség üres szavaknál? A szív csak megható erős szenvedélyeket, s ezek alapján felnött határozatokat és tetteket ismer. Nevezzétek ezeket erénynek vagy gyöngeségnek, az mindegy.

Néhány nap telt el, a vádlottak ügyében még itélet nem vala hozva. John egyedül volt börtönében, midőn törvényszolgák léptek be, s egy felügyelő kisértében elvezeték.

Egy szegény külsejü, kis alacsony háznál állapodának meg. A jószivü felügyelő elmondá a fogoly ifjunak, miszerint ott anyját találandja. John remegő léptekkel nyitott be a sötét szobába.

Hannah feküdt ott egy ágyon, betegen, elalélva. A bánatos nő, meghallva gyermeke sorsát, Londonba sietett. A fáradság és fájdalom kimeriték utósó erejét. Kevés pénzét fia holléte iránti tudakozásra pazarolta. Egy ügyvéd végre föltalálta a vádlottat, és sikerült néhány pillanatra törvényszolgák kiséretében a haldoklóhoz vitethetni.

— Anyám! kiálta szívszaggató hangon John, meglátva az agg szüle halványsárga arczát, s ágya előtt térdre roskadott.

A gondolataiból fölrázott nő sokáig merön nézett fijára, aztán szóla:

— John, édes gyermekem, azt mondják, de én nem akarom hinni, hogy te fogságban vagy, söt el akarják hitetni, miszerint magad jelentéd föl bünödet. John, egyetlen gyermekem, mondd : ugy-é az emberek hazudnak?

A szerelmes ifju anyja lecsüngő kezére hajtá homlokát, szemeit vagy könyüit akarván elrejteni.

— Való anyám, minden való, felele sohajtva.

— Nem nem, ez hazudság, kezdé nyers hangon a nő. Ezt te nem tehetted. Téged nem ugy neveltelek. Te az én vérem vagy, saját tejemet szivtad, s éltemre még a legundokabb rágalom sem képes homályt vonni. John, te nem lehetsz gonosztevő. Micsoda ok, mi gondolat vihetett volna a szörnyü tettre?

— Oh, anyám én szeretem öt, az őrülésig szeretem, e boldogtalan szenvedély ragadott vétekre.

A beteg nő hirtelen fölüté fejét, ülő helyzetbe tevé magát, s mintha uj eszme villant volna föl agyában, gondolkodni látszék.

— Nem, John, szóla aztán meggyőződés hangján, nem bünre vezetett a szerelem, hanem azon áldozatra, hogy a hálátlan nő gonoszságát s szenvedését némileg saját bukásoddal enyhitsd. Te az ő sorsában akarsz résztvenni, jól látom. — Gyermek, folytatá aztán ismét azon lelki emelkedettséggel és ékesszólással, minővel csak szerelem vagy szülői fájdalom tudnak beszélni, gyermek, most itt állasz anyád halottas ágya előtt. Eltüröd-é, hogy azon fájdalommal menjek sirba, miszerint egyetlen szülöttem vagy gyilkos volt, vagy ártatlan ugyan, de anyja előtt hazudott, hazudott kedveseért, egy hütlen hitvesért. — John, nézd meg arczomat, nézd és lásd meg, hogy édes anyád utósó fájdalma s a közel halálszin nem erősebbek-é kimondatni veled a valót, mintsem a gyalázatos nő szép szemei, s az egykor reménylendő élvezet, gyalázatba keverni nevemet, nevedet? — Anyám ne többet, ne többet, kiálta fuldokolva az ifju, — kétszeresen téped szét szivemet.

— John, tudod-é, képzeled-é, folytatá még erősebb hangon a beteg, hogy ha anyádat meg nem nyugtatod, e bün nagyobb lenne a gyilkosságnál, tudod-e szerencsétlen, hogy anyád lelkét gyilkolnád meg?

A boldogtalan ifju lelke lázadt tengerként hánykódott e szavakra. Kinja iszonyu volt. Halkan emelte föl fejét s körüljártatá a szobában. Ott állának a törvényszolgák és felügyelő. — Eszméi fájdalmas ködén Clára képe tünt föl előtte Egy gyanitás villant át lelkén : nem cselfogás-e ez összejövetel, hogy őszinte vallomása kihallgattassék. E gyanitás tán nem volt egészen alaptalan, s hogyan engedhette volna szive egyetlen kincsét a büntetésnek a nélkül, hogy ő sorsát osztaná.

— Anyám, szóla John idő mulva tompán, az ég irgalmazni fog, de én bünös vagyok.

— Tehát, csakugyan, — igy kelle lennie, kezdé Hannah látszó nyugalommal. Az ég áldjon meg, fiam, én azt kivánom. Azt hittem, jobban szeretsz, de ezt is eltüröm, én azért szeretlek, John, jobban mint valaha, hidd meg azt. Emlékezzél meg rólam, ha életben maradsz, gyermekem. Lásd, én még most sem hiszem bünödet, — de nem szólok. Adja az ég, hogy saját szerelmed ne büntessen meg. Ez iszonyu lenne.

E szavak, mellyek szelidek voltak mint a gyermek első rebegése, s szeretetteljesek mint csillagsugár, viharként rázák át a fiu kebelét. Tovább nem állhatá, záporként omlottak könyei, s zokogása földrengésként rázta a beteg ágyát.

Hannah észrevevé fija sirását, feléje hajlott, s vigasztalni kezdé a szerencsétlent. A fájdalmas anya elenyészett, helyében csak a jó,

szelid Hannah maradt, ki fiját annyiszor elaltatá dalaival, s annyiszor letörlé a gyermek égő könyeit. Az erőtelen haldokló erősítni akará a roncsolt lelket. Száraz kezét kinyujtva, tömött fürteivel játszott a fiunak, — s arczát simogatá, mint egykor a szegénység boldog napjaiban, ha a kis ház előtt a nyugvó nappal, ölére hajtá fija munkában izzadt fejét.

— Nem nem, ne sirj gyermekem, szóla egészen fijához fordulva a boldogtalan nő, hisz te jó voltál mindenkor, nem bántottál meg soha csak egy szóval sem. Balga fiu, hiszen tudom én, hogy felettébb szereted azon nőt, s az meg is érdemli, mert szép. Jer, fiam, folytatá suttogó hangon, csókolj meg utójára, és sugd meg nekem, egyedül nekem, hogy nem vagy bűnös, én könyörögni fogok érted oda fenn, mert lásd, fijam, én elmegyek örökre, el kell mennem. Fijam, fijam —

A beteg szava itt mindig gyöngébb gyöngébb lőn, mig végre megszakadt. John fölpillantott; anyjának feje párnájára hanyatlott, szemeit homályos fátyol fedé el, s ajkai siker nélkül mozogtak.

John eszmélet nélkül hanyatlott hátra.

Mikorra fölébredt, anyja nem volt az élők közt. A szerencsétlen alig tudott a történtekre emlékezni. Lelke borult, tompa volt, mint ködös éj.

Az utczán járó nép azt vélé, őrültet visznek kiséröi.

A börtön üres magányában alkalma volt, sorsa és tette fölött mélyebben gondolkodni.

— Mindent föláldoztam érte, szóla itt gyakran önmagában, mindent, többet az életnél, becsületnél. Anyám fájdalommal ment sirjába, fájdalommal, mellyet a menny minden gyönyörei meg nem enyhithetnek. Oh szegény, jó anyám, csak még egyszer hallhatnám beszédét, s fülébe sughatnám, hogy fija ártatlan.

És kínai idétlen ijesztő képeket hozának föl lelkében, miként mélység fölött sötét köd rémalakot szokott teremteni.

De ez iszonyu képek lassanként eloszlának vagy megszépültek a szerelem sugárfényénél, miként ha a rémalakkal fölvonuló felhőkre a nap veti ragyogó tüzét s gloriafényt vagy ékes szivárványt alkot az égbolton.

A világon mindenkor fájdalom szülő anyja a boldogságnak, s a lélekbe vetett gyötrelemmagvakból tenyésznek föl az öröm illatos virágai. A sziv saját szenvedései lángjában tisztittatik meg és emelkedik föl a gyönyör égi hazájába. Az anya tán nem is volna képes érezni gyermeke iránt a lángoló szeretetet, s nem találná e szeretetben örjöngő örömét, ha olly sokat nem kellene szenvednie.

Az ifju tengerész boldog volt elhagyott, boldogtalan sorsában. Minél nagyobb áldozatra emlékezett, annál ragyogóbb, magasztosb, istenibb volt a lélek kéje. Sötét sorsa és kínai mellé a szerelem egy

szép világot teremtett, mellyben teljesebb volt a rózsa, gazdagabb a csillagos ég sátora, forróbb és tündöklőbb a nap. Álmatlan éjei itt tündérálmokká tetszettek átváltozni, anyja fájdalmas szavai angyalzenévé, s érte ontott könyei gyémántcsillagokká, mellyek megválthatnának egy egész világot.

Azonban ezen boldog elragadtatásban, ezen a szerelem fanatizmusában is érezte, hogy a játékra mindent föltett, s csalódásában sorsa annál irtózatosb, annál lélekölőbb leendne. . .

Két héttel az utóbb történtek után a vádlottak elitéltetése következett. Az esküttszék mindkettőt bünösnek találá, s a jó nő örökös, John pedig hatévi deportatióra büntették.

* * *

Az ötödik világrész legnagyobb szigetén, mellyet terjedelménél fogva continensnek is nevezhetünk, hol a känguruk és ujhollandi kutya vagyis a dingo terem, hol a szép farku marura s a ragyogó tollu kazuár gyönyörködtetik a szemeket, Australia délkeleti martjain állanak Sidney és Botani-bay, gazdag ültetvényeivel. A hatalmas Albion évek óta szállitgatja ide azon romlottság vagy erős szenvedélyek miatt eltévedteket, kiket az állam kebeléből kénytelen kitiltani. És a szenvedélyek itt lesimulva, a bün elirtózva önmagától, gyakran szelid, szorgalmas élettel bizonyitja be, hogy az emberi lélek vétkeiben nem javithatlan, s az egyszer elbukottra még boldog élet várakozhatik.

Azonban milly lángoló, dühös szenvedélyek vannak itt csupán elnémitva, megzabolázva?! Mennyi bensö ok az ujabb kitörésre?! — Az ember itt kihültnek látszó lávadarab, mellyet a vulkán ideszórt, de mellje belül még izzó tüzet rejt, s ha rája léptél s hideg kérgét lefosztád, hamuvá éget s veszve vagy.

A tengerparton hosszu sorral elvonuló ültetmények közt, hol a kókuspálma és eukalyptusz, a kenyérfa és pizang zöld koronái közt tarka papagájok s a csodálatos paradicsommadarak röpkednek, hallgatag boldogságban élt John csodaszép hölgyével. Clára szebb volt, mint a nagy sziget legragyogóbb kincse, szebb a tengerből kiemelkedő tiszta napnál. És John szerette öt, most is olly égön és határtalanul, mint egykor, a nő egy kis zöld sziget volt az ifju szerelemtengerén, melly mély és végetlen, s hullámai irtózatosak, ha nem várt zivatar csap a sziget határaira.

Hat év telt már el. A hazájából hozott pénzösszeg és szorgalom megsokasiták John gazdagságát. Messze kiterjedt ültetményei dúsan onták az ugynevezett gyarmati termékeket. Saját hajója hasitá a tengert Londonba vagy China partjaira.

De legnagyobb gazdagsága volt Clára és szerelme, s egy kis

gyermek, ki mosolygva ártatlanul ült a szép nő ölében, mint rózsatő mellett a hószinü gyöngyvirág.

Azonban még sem volt egészen teljes a boldogság. Clára naponként gyöngült és hervadt. Arcza napról napra halványabb, szenvedőbb lett, mint a csillag, melly elenyészni akar az égboltról, mellynek disze volt.

Az orvosok az ujvilág éghajlatát veték okul, reményöket fejezve ki, hogy hazája Ó-Anglia legén ujolag föl fogna frisülni. Itt e hö földrészen a női gyöngéd idegzet sorsa folytonos sinylödés s kora halál.

Clára önmaga is hön ohajtott volna, még egyszer szülötte földére léphetni. A test gyöngeségén kivül a lélek is szenvedett, szenvedé a honvágy lassan emésztő gyötrelmeit. Kétszeres ok, hogy az élet minélelöbb összeroskadjon.

Az ifju tengerész rögtön határozott. Gyorsan megtevé a készületeket Angliába vitorlázni, s ott fáradságot, pénzt nem kiméle, kinyerni, hogy a számüzött nő kedves hazájába térhessen. E határzat ellen hasztalan volt Clára minden ellenvetése. A szerelem marasztó szavait s ösztönét önmaga a szerelem küzdé le keblében.

Az elválás kínai vidám, szerencsés tengeri ut által lönek enyhitve. A hajó gyorsan haladt, mintha jó kivánatok hajtanák vitorláit. Néhány hét mulva előtte feküdt Anglia, s a hajóra London öszerü épületei tekintének le.

John nem késett s nem kimélt semmit elérni czélját. Minden eszközt fölhasznált, minden utat megkisértett. Négy hó mulva kezében volt a fölmentés, a visszatérhetésrei engedély. Gyermekded örömmel tevé el a becses nyereményt, s egy perczet sem késett visszautazni, hogy minélelöbb hölgyével térhessen vissza a szeretett hazába.

Évek teltek el képzeletében, míg az ujvilág partjai föltüntek előtte.

Clárának megigéré, hogy szerencsés megérkeztét négy ágyulövéssel fogja tudatni. Azonban a boldogságban áradozó hajós meg akará lepni véletlenül a nőt, s hátrahagyva a vitorlás gályát, egy könnyü hajón futott be a kikötőbe, mellytől nem messze állott ültetménye. A gálya kevés idő mulva lassan utána lengett.

Éj volt. Mint kettészakasztott szív, hidegen világitott le a félhold az égboltról, homályos ezüstfátyolt vetve a földre, hogy félig eltakarja az éj édes titkait. Éjfél elmult, — azon időtáj, mellyben a szerelem leszáll az égből s mint könnyü pillangó, körülrepkedi a földet öröm és kéj szárnyain. A madár fészkébe vonult párja mellé; a virág megnyitá kelyhét, hogy a kisded gyümölcsre hullathassa himporát; a kigyó, feledve ölő mérgét, nesz nélkül csuszott fajzatjaihoz a bokrok közt, mellyeknek levelein fénylő rovarok siettek

leélni rövid létök szerelmeit. Minden élő pihenni vagy élvezni látszék.

Ez időperczben szálla ki hajójából John s elhagyva a tengerpartot, siete háza felé. Belépett a buja tenyészetü kertbe, melly lakhelyét körülfogá. Ott volt, azon helyen, hol az elhagyott kedves hölgy élt, ki tán épen azon pillanatban róla álmodék, rózsapirt vonva arczára az álom édes varázsa,— ott, azon légkörben, mellyet az beszítt és kilehelt. A tengerész megállott, alig birván lecsendesitni az emelkedő kebel dagályát. Aztán körüljárta a kertet. Minden azon rendben volt, mint távozásakor, csak a lombok valának gazdagabbak. A rózsa távolléte alatt kivirult, mintha az ő lelkének örömeit füzte volna rá a teremtő kéz. Sebesen futotta be a tekervényes utakat, ajkával érinté a legujabban kinyilt virágokat, képzelve, hogy talán Clára ujjaival illette azokat, leült egy perczig a kiesb pihenő helyekre, mert hiszen talán még az elmult este félhomályában Clára ült ott, vágyó szemekkel tekintve a tenger nagy mezejére. Aztán egy bokor mögé vonta magát, várva a hajóróli jeladást. A halvány holdfény ablakába veté világát, lelke suhant be annak sugáraival együtt a nő puha ágyára, s örömkönyei a közeledő hajnal harmatával együtt fénylettek az élénkzöld leveleken.

E pillanatban kisded láng lobbant föl a tengeren s utána hatalmas ágyudörgés rázta meg az alélt csendet, többszörös morajjal vetve vissza azt a távol hegyek ormai. Ez elsőt még három hasonló hang követé s a nagy gálya sebesen közeledék a kikötőbe, árboczán emelve a világító lámpát, mintha egyszerü óriás hágdalna gyorsan a hullámokon. Most elölépett John, hogy, mig ideje volna a hölgynek számlálni a perczeket, mellyek alatt a hajóról a partra s innen házához érhet, reménytelenül omolhasson a fölzaklatott kebelre.

Egyet, kettőt lépett. Szemei a kertre nyiló szemközti ajtón merengtek, melly Clára szobájába vezetett. A legmagasb örömérzelmeit egy hang szakasztá meg. A mondott ajtó megnyilt, s a tengerész állva maradt. Az ajtónyiláson egy sötét férfi alak lépett ki; mögötte karcsu termetü hölgy tünék föl hófejér éji öltönyben, mintha könnyü fátyolt lebbentett volna oda a szellő. A férfi hozzáhajolt a nőalakhoz, s látszólag csókot nyomva a halvány arczra, távozott.

Mind ez pár pillanat müve volt. A tengerész lábai köszoborként meredtek egy helyre szögezve. A nő még ott álla az ajtóban, a távozó után követve tekintetével, mintha ennek elhagyott szelleme volt volna. Aztán eltünt a szobába.

Mint viharos éjben elhagyott épület puszta fala, némán, mozdulatlan állott John. Keble ki akart szakadni s csontjai szétfeszültek, agyán és szivén, mint tört ablakokon, hideg szél süvöltött keresztül.

De a lélek visszanyeré erejét, hogy aztán ismét annál inkább összeroskadjon. Hang, nesz nélkül sietett a férfi után s midőn azt ismét föllelé, a földre hajolva halkan csúszott nyomába, mint kigyó zsákmánya után, egész addig követvén, mig az a szomszédos ültetmény csalitjai közt egy házba eltünt.

Több időig feküvék a földön eszmélet nélkül. Halványabb volt a halottnál. A közelgő hajnal hüs harmata hideg homlokára hullatá gyöngyeit. Fölült. A tengerről jövő szellő játszék fürteivel. Eszméit lassan rendezni kezdé, s ingadozó léptekkel laka felé indult.

Az iszonyuan éber emlékezet eléje tartá lefolyt élete tükrét. Föltüntek az egykori édes órák örömei, egész azon időig, midőn a gazdag igérettől ösztönöztetve, szerelmeért élte koczkáztatásával evezett a két vészteljes sziget partjaihoz.

Itt az emlékezet képei megszakadtak, s óriás csodaszülöttként egy határozat kelt föl lekében, melly mintha égő házba villám csapott volna be, romboló lángjával fojtá el a kinok tüzét.

E határozat után nyugodtabb lön.

Azonban idő kellett, mig a lélekerő föléje emelkedhetett a lázas förgetegnek. Szándoka volt: nyugodtságot, szerelmet szinleni, ez csaknem túlhaladá az emberi erőt, s azon feladat vala, mellyet csak diadalmas nagy lélek, vagy az egészen elsülyedt, az örjöngő teljesithet.

Clára ablakára pillantott. Bádgyadt éjlámpa szüré azon át világát. John kopogtatott a hölgy ajtaján.

Az ajtó fölnyilt. Clára örömsikoltással veté magát az érkező keblére. Azt vélted volna, hogy ölyütől üldözött fejér galamb simul az erös férfi melléhez.

Óriási önmegtagadás és lelki kin után sikerülhetett csak Johnnak, hogy a hölgyet gyöngén és hidegen átölelje. Szerelmet szinleni, hol az kialudt söt boszuvá változott át, sokkal terhesebb föladat, mint azt eltitkolni.

Azonban a nő a viszontlátás első mámorában nem vevé észre a férfi kinos hidegségét. — Talán megbánva tévedését, szerelme uj erővel lobbant föl az egyetlen iránt; — talán az öntudat és szinlelés szükségessége megtompiták a különben éles női figyelmet.

— Visszajövél, visszajövél édes — édesem, rebegé csengő hangján Clára, a férj arcza felé emelve gyönyörü kék szemeit, mellyeknek sugárai egy pár könyben törtek meg. Oh ne távozzál, ne hagyj el többé. Én sokat szenvedtem. — Olly szerencsétlen vagyok, ha te mellettem nem vagy!

E szavak olly édesen, s a valódiság meggyőző olvadékonyságával mondattak, mint lágy fuvola zenéje, melly a kebel legmélyebb fájdalmát hallatja. Talán a szép nőnek igazsága volt, s büne után, megbánva azt, forróbban ragaszkodék gyermeke atyjához.

Hisz a nő, habár téved is, olly örömest és hamar visszatér a kötelesség utára.

De e szavaknak John lelkére nézve többé nem volt varázsuk. A szív nem adott viszhangot rájuk, mert az üres volt, mint fenevad sötét barlangja. Karjai hidegen hullottak alá, arcza kietlen torzképpé sötétült el.

Ez nem maradhatott sokáig észrevétlenül a nő előtt.

— Oh istenem, te remegsz, kezdé Clára nyugtalanul. Mi bajod? Beteg vagy? — és lelkében kínos aggalom keletkezék, mellynek eredetéről önmaga sem tudott volna számolni.

— Nem, nem, dadogá végre a kínlódó tengerész. Semmi bajom. Csak a hosszas ut — a távollét — és most — itt nyelve kődarabként meredt meg, midőn a szerelem nyilatkozatait akará hazudni.

— Ah, nem szabad zordonnak lenned, szóla Clára édesen hizelgő hangon, melly meg tudta volna tartóztatni a haragvó Jehova mennyköveit. — Majd erősitő italt készitek számodra, de jer jer, addig tekintsd meg gyermekünket, ki még édesen alszik ágyában. Jer, jer.

És a nő a másik szobába vezeté a tengerészt.

A gyermek említésére egy tiszta húr zendült meg az apa keblében. Arcza földerült kissé, s a nő karján alvó magzata ágyához közeledék. Clára gyönyörben uszó szemekkel tekintett férjére, s aztán távozott.

— Oh istenem! szóla elfojtott hangon a magán maradt tengerész. Gyermekem, neked nincs, nem lesz anyád! Árván maradsz : de boszut kell állanom.

És hideg ajkaival megcsókolá a gyermek lángoló arczát. E csók nem a szeretet, a fájdalom, enyészet csókja volt, mintha a halál angyala nyomta volna oda.

Mennyit kelle a kedves magzatnak távollétemben nélkülöznie illy anya mellett, gondolá magában a szerencsétlen apa, s ismét megcsókolá a gyermeket.

Ez a többszöri hideg érintésre fölébredt, s megismervén a rég nem látott édes apát, körülfogta nyakát picziny karjaival, ölében játszott és csacsogott. És a mélyen sebzett férj derülni látszott a fiu édes beszédén, mintha vigasztaló angyal szállott volna le hozzá. Majd elöszedte a hozott apró ajándékokat, mellyeket messzeföldön vásárlott gyermeke számára.

— Ugy-é, gyermekem, szóla nyájasan, mig én nem voltam itt, senkisem adott neked fényes pénzt, sem ékes bokrétát föveged mellé? szegény fiu, senkisem nézett rád.

— Ne hidd, apám, felelt a mosolygó gyermek, Misleader ur, itt a szomszédban, gyakran meglátogatott, megcsipte államat, s

szép játékszereket hozott—oh szépeket ám! Oh nagyon jó ember ez a Misleader ur, ápám, felette jó. Én igen szeretem öt. Ugy-é, te is szereted apám?

John arcza e név hallatára sötét, ijesztő alakot váltott, az utósó szavakra durván taszitá el magától a gyermeket, s a szobában sebes léptekkel föl s alá járt.

Tehát gyermeke nem volt elhagyatva. De milly áron?! — Inkább türte volna, hogy az vad állatoknak vettessék martalékul, mint e kedvezést és szeretetet. . .

Néhány nap telt el. John szándoka erősen állott, változhatlan volt, mint fájdalma.

Lassanként visszanyeré a lélek szokott uralmát. Nyugodtnak látszék. Clárának alig lehete oka sejteni az életduló vihart, melly e szinlett nyugalom alatt süvöltött. A természet kivül zöld és gazdag tenyészettel takarja el a tüzhányó hegy oldalát.

El levén határozva az Angliába visszatérés, a gazdag ültetmény eladóvá tétetett. A számos jelentkezők közt Misleader ur igérvén legtöbbet, a birtok neki adatott el. John örvendeni látszott, hogy szép ültetvénye a derék fiatal szomszéd birtokába jutand, s a távozás előestéjén ismerősei, s ezeknek számában természetesen az uj birtokos is, gazdag bucsulakomára gyültek össze házában.

A hajó felkészülve pihent a kikötőben. Hajólegényei édes álmot aludtak az éj első felében, hogy, határozat szerint, a hajnal kora szellőjénél indulhassanak. Benn, a gazdag ültetvényes házában víg lakoma zajgott. John elfogulatlan- s figyelmetlennek látszott. Mintegy önként, de mégis látszólag történetesen forditá másfelé tekintetét, ha az ifju Misleader hosszan és fájdalmasan nézett Clárára, ez pedig félve kerülte annak szemeit. Éjfél felé a toastok megszüntek, a vendégek haza oszlának : csupán az uj birtokos maradt még ott, miután John öt némi, a jószágot illető, utasitások adásának ürügye alatt nyájasan visszatartóztatá.

A beszélgetés az ültetvényt illetőleg hideg és közönös vala. Az ég gyöngén szürkülni kezdett, s a keleti csillagok mint kiégett éjlámpák halványan pislogtak. Közelgett az indulás percze.

— Ön velünk tölté az éjet, szóla John a fiatal ültetvényeshez. A hajnal ébredni kezd, reménylem, e néhány perczet már nem sajnálja ellopni nyugalmától. Ön különben is már saját házában van. Legyen ön szives, megvárni távozásunkat s bennünket a hajóra kisérni.

— Oh tiszta örömmel, mondá a fiatal, benső gyönyörrel, egy oldalpillantást vetve Clárára, mellyben azon megelégedés fejezé ki magát, hogy egész a végperczig kedvesével lehet.

— Köszönöm, szóla John, meleg udvariassággal. — Mielőtt azonban elválnánk, még egy pohárt kell üritenünk együtt. Legkö-

lebbi utamban igen jó xeresit hoztam, csupán egy üveggel. Most kiüritjük hárman egymás egészségére. Nemde?

— Helyesen, kiálta Misleader ur, vidáman, ez uj erőt fog belénk önteni.

John fölkelve, a szomszéd terembe távozott.

— Az istenért, szóla Clára alig hallhatólag, ha férjem valamit gyanitna —

— Semmit, esküszöm, semmit. Jól látom én, felele az ifju. De oh Clára, kegyed örökre távozik! Inkább tudna meg férje mindent, s ölne meg, mert én kimondhatlan boldogtalan leszek Clára nélkül.

— Csitt, csitt, susogá a szép nő, egy pár könnyel szemében. Igy kell lenni. Feledjen el ön. Én helyre akarom hozni vétkemet, ki kell az eget engesztelnem.

— Az ég, — kezdé a fiatal lángoló hévvel.

— Pszt! férjem jő, vága közbe Clára megrettenve.

John belépett, egy telt üveget s három ezüst serleget hozva kezében.

— Nézze ön, szóla dicsekvőleg a fiatal csábitóhoz, ez valódi xeresi ám, itt rajta a pecsét. Oportóban vettem utamban. És ezen szép serlegek nemde királyi mü? Lássa ön, ha ön hasonló szép és jó nővel birandna, mint én, ön is épen illy csecsebecsékkel kedveskednék hitvesének. — S ezt mondva megölelé Clárát, ki ekközben gyöngéd csókott nyomott a férj hideg ajkaira, aztán fölbontván az üveget, bort tölte mind a három serlegbe, s vendégére, a fiatal birtokosra köszöntve, szájához emelé poharát, anélkül azonban, hogy tartalmát megizlelné. Az ifju ellenben lelkesülten hajtá ki a serleget és Clára pár kortyot izlelt belőle.

A beszéd ezután vidáman folyt érdektelen tárgyakról. Egyszerre az ifju ültetvényes arcza halványulni kezde, tagjait szokatlan hév és görcsös lankadás folyák át. Rettenve ugrék föl ülőhelyéből.

— Méreg, méreg! kiálta fojtott hangon, s remegő kezét égő mellére nyomva, ismét visszaroskada székébe.

Mind ez egy pillanat müve volt. Clára iszonyodva nézé a szerencsétlent, a mint feje a szék támláján hátravetve fölmutatá halálsápadt arczát, mialatt szemei halkan lecsukódva, s az egész test mozdulatlanná lön.

— Hah! kiálta a rémült nő,— feledve, hogy ő is ivott a veszélyes üvegből, feledve mindent,—ő meghal, meghalt. Irgalmas isten, gyilkos! mit tevél? s ezalatt az ifju oldalához futva kezével lágyan simogatá annak hideg verejtékes homlokát.

— Clára, Clárám,— rebegé tört hangon az elhunyó, hasztalan iparkodván fölnyitni ólomsúlyu pilláit,—meghalok. Köszönöm neki,

köszönöm. Ugy sem élhettem volna nélküled. — Édes — a halál — itt — mel-let-ted.

A hang megszakadt, a test hideg és merev lön. Clára szívtépő sikoltással borult az ifjura.

— Ah, ördög! ordita John, lábával dobbantva : de ismét egy pillanat alatt parancsolt a lélek viharának. Csendes lön, mint előbb. Mennyi szellemi erő kelle illy jelenetnél nyugalmat szinlelni! De boszuja többet követelt, s lelke megadá az erőt ennek teljes végbevitelére.

— Igen, rá nézve jutalom volna igy a halál, gondolá magában, tudtam én azt, nem hibáztam. Hála neked, istenem, e hideg nyugalomért, mellyben, mint ott fenn, mennykövek teremnek. Most nincs kétség — szereti öt. Nem büntetek ártatlanokat.

Csendesen közeledett Clárához, s gyöngéden fölemelé az ifjuról. Azt hitted volna, hogy halott költi föl nyugalmából az élőt, olly merev és hideg volt a férj arcza a nő élénk fájdalma mellett.

— Szerencsétlen, te szereted öt, szóla John tompa hangon, mellynek azonban kinos reszketegségét nem volt elég ereje elnyomni.

Clára, válasz nélkül, lecsüngő fejjel, némán nézett a vélt halottra, mint hervadt virág elhullott száraz leveleire.

— Te szereted öt, boldogtalan, kezdé ismét keményebb hangon a férj, kinek fájdalmas dühe még olly örömest elfogadta volna a mentség szavait.

— Igen, szeretem öt, válaszolt Clára a kin kétségbeesett elszántságával, melly fájdalmas gyönyört keres a bünvallomásban, hogy a boszulót gyötörhesse, — szeretem öt, gyilkos! — Egyedül öt, jobban életemnél, üdvömnél; s téged gyülöllek, ki megölted öt.

Égő villámokként csaptak e szavak az ifju tengerész szivére. A lélek, miként ingó Átlás, állott kinai örvénye felett. Az iszonyu küzdés alatt eltorzult arcza, miként Laokooné, még borzasztóbb gyötrelmeket mutatott föl, mialatt azokat elnyomni törekedett. — Darabig szünet lön.

— Clára, szóla ezután ismét a boldogtalan, hagyd az ingerültséget. Térj magadhoz, gondolj közel sorsodra. Földi birád előtt vagy, s nem sokára az örök igazság előtt állandsz. — Gondold meg ezt, térj meg. Talán ott fenn még irgalmat találandsz, mit én nem adhaték. Vallj meg mindent, gyónj!

A nő most emlékezett, hogy ő is ivott a borból. Részint a halál eszméje, részint és főleg meggondolása annak, hogy ő bünös, kétszeresen bünös, gyors visszaemlékezés első férjére, kihez most hasonló sors vár ő rá is, a jövő élet bizonytalan, de ijesztő arcza egy pillanatban sulytottak lelkére, s hirtelen a fájdalomból bünbá-

natba ragadtatva, remegve roskadt térdre férje és szigoru birája előtt.

— Kegyelem, irgalom! sikolta a szerencsétlen, kezeit szemeivel együtt égre emelvén.

— Az isten még irgalmas lehet, ha töredelmesen gyónsz, válaszolt John hidegen.

— Oh bocsánat, bocsánat, én nem halhatok meg, s te nem ölhetsz el. Ennyire nem lehetsz kegyetlen. Bünömet még ki kell engesztelni,—esdeklék a szép eltévedt nő, gyönyörü arczát férje felé emelve,— kegyelem, csak még egy évig, egy hónapig. Nem nem, ha valaha szerettél : adj még csak egy hetet.

— Gyónj, mondá John, hideg nyugalommal, kinek lelke a düh elnyomása perczében, vagy most a szánalom megtagadásánál volt-é erősebb, nem lehetne meghatározni.

— Vallok, mindent megvallok, rebegé a nő. Bünös vagyok.

— Te hütlen levél férjedhez? kérdé John vonagló ajkakkal.

— Igen, az valék, mondá lassu hangon Clára, lehunyva kék szemeit.

— Azon éjen, midőn én Angliából hazatértem, azon éjen e csábitó volt szobádban? folytatá John.

— Igen, ő volt, felelt alig hallhatólag Clára s egy pár könny gördült végig halvány arcza liliomán.

— Tehát mindent tudok, mormogá magában a sértett férj, igy kelle tennem. Most a büntetés igazságos leend.

— Kegyelem, bocsánat, esdekle ismét a szép nő, ne hagyj még meghalni, engedd hogy megtérhessek, és erőködve emelkedék föl, puha karjaival átfoná férjét, reszketve függve rajta, mint eltépett fejér lobogó az erős árboczon.

John elforditá fejét, a mint a gyönyörü bünös olly szorosan simult hozzá, hogy mellén érezheté annak szivverését. Nem akará látni az arczot, mellynek minden vonala egyegy ima volt büneért s melly megtántoritotta volna még az isten bünboszuló haragját is.

— Hah, irgalom istene, sikolta Clára erőtlenülő hangon, — a méreg! — meghalok! miközben karjai remegve hullottak alá, s teste a föld felé roskadt.

A tengerész fölfogá erős kezével a hanyatlót s halkan bocsátá a földre, miként müvész a páratlan képszobrot, mellyet ellenséges kéz ledöntött talapzatáról.

Néhány percz mulva Clára eszmélet nélkül feküdt az ifju mellett, mintha mindkettőt a halál angyala érintette volna.

John darabig némán nézé a szép testet, aztán egy ajtót kinyitva, intett embereinek.

Két hü szolgája lépett be. Ezek fölfogva a két tetszhalottat, a

szürkület fél homálya alatt egy fedett batardban rejtett utakon a kikötőbe vivék.

A házban senki sem maradt. A fölkészült hajó pedig megindult s vitorláit az első hajnali szellő dagasztá. . . .

* * *

Gyönyörü hajnal volt, mint akkor, midőn a mondott hajó utra indult. A tiszta ég fényesebb csillagai még fönragyogtak, kaczéran tekintve a tenger sima tükrére, melly fölveté képeiket, mintha gyöngyök csillognának a mélység fenekén. A hajó ott álla horgonyain, honnan egykor John a veszélyes utra vállalkozék, hogy a hajó népének ivóvizet hozzon. Csendes volt minden; a matrózok még alvának, a reg első szellője, melly a kelő napot jelenti, még nem kelt föl. Csak keletről, hol a két csodálatos sziget feküdt, hallatszék némi gyönge zúgás, az ott suttorgó örvény elhaló morgása, melly elfáradva a távolság üres utján, miként lágy pataksuhogás hangja, folyt odább. A távol szigetek pontjait részint az éji félhomály, részint vékony köd fedé el, melly mint könnyü tündérfátyol nyult el a horizon szürkülő körvonalán. Néma csend mindenfelé, mintha e tenger a világ temetője volna.

Egyszerre a hajónak egy részén némi mozgás mutatkozék. Több egyén halkan, hang nélkül szállott a nagy hajóhoz csatolt csónakba. Aztán a kötél eloldaték; néhány hajóslegény gyorsan mozgatá az evezőket s hátul egy erőteljes alak ügyesen tartá a kormányt. A naszádon levők, egy nőt kivéve, mindnyájan férfiak valának, s utjok, ugy látszék, egyenesen a vészteljes szigetek felé volt irányozva. Nem sokára a szürkület és távolság homályában eltünének. . .

A reg szép gyermeke, rózsás karjaival, félrevonva kelet biborfüggönyeit, már fölnyujtá az égnek tüzkoronáját. Sugárai ragyogó fénynyel lövelltek a tenger végtelen sikjára, mintha gyémántlapra arany olvadna be. A látkör ködszegélye szétfoszlék, s a rálehellt sugárfény pirjától szétvált gomolyokban, miként tengerből nőtt fejérrózsák, úsztak a viztükör fölött. — A hajó a leirt két sziget előtt álla, mellyek mögött a forrongó örvény tajtékzott. Mosolygva emelkedék ki az egyik sziget, mint első szerelem. A reggeli szellő meghozá virágai dús illatát, s lombjai közt a madár dala versenyze a hullámok zúgó morajával. A másik pusztán és szomorun álla, miként kiégett sziv, miként reménytelen élet, s partjai ösztönszerüleg szorongó félelmet s titkos fájdalmat költének föl a nézőben.

A megérkezett csónak az elsőbb sziget partjainál állapodék meg. Két hajóslegény egy férfialakot emelt ki a naszádból, kik azt virágzó szárazra téve, ismét visszaléptek az evező mellé.

— Illyen volt szerelmem mint e viruló part, hangzék a kor-

mányon ülő sötét arczu férfi ajkairól, de te azt pusztábbá tevéd, mint e másik nyomoru sziget. Illy gazdag volt talán a te szerelmed is. Élj azért itt, mig élhetsz. Lásd mindennap annak arczát, kit szerettél, de soha ne közelithess hozzája. Lásd szenvedéseit, s ne segélhess rajta. Lásd iszonyu sorsát, legyen ő szerencsétlen, de te boldogtalanabb. A természet ajándékai, mellyek körülfolynak, csigázzák végetlen fokra kínaidat, mert ezekkel nem segithetsz ő rajta. Méreg legyen lelkednek az édes gyümölcs, mellyet megizlelsz, — mert meg nem oszthatod ő vele, — égető tüz szivednek a forrás fris csepjei, mert az ő ajkai el fognak epedni. Lásd öt elhervadni, kiaszni, meghalni, kínban, nyomorban, kétségbeesés közt, s légy örült, s élj számos évekig, vagy légy öngyilkos. Átok, átok reád!

E szavak után a csónak kimozdult helyéből s a másik szigethez úszott. A két matróz most a bádgyadt hölgyet vevé karjaira, s halkan letevék az élettelen felületre. Ezután John hangja hallatszék:

— Miként egykor szivemen függtél: most is oda fektetlek, mert e sivatag sziget az én szivem. Itt istenhez térhetsz, s kérheted az ég irgalmát, mellyet a föld irántad többé nem érez. Nem akartam, hogy megtérés nélkül halj meg. — Szenvedéseid kiengesztelendik az eget. Térj meg, ne halj meg bünödön.

Ezt mondva a hajó elvált a parttól s gyorsan távozék. A két elhagyott szerencsétlen hallgatva nézé annak távozását, mignem parányi pontként látszék mozogni a hullámok fölött.

* * *

Kelj, kelj süvöltő fergeteg, haragos bánata a világtengernek, kelj föl s orditsd a hullámok fülébe bánatod dalát, hogy ők is zúgva tomboljanak karod csapásai alatt. Lángolj a felhők sötét méhén te boszus égi tüz, s dörgésed némitson el minden haragot a természetben. Zúgjatok, üvöltsetek, ne hagyjátok füleimhez jutni a szenvedések hangjait!

Iszonyuk e szenvedések. Ha könyekben olvadnának föl: a nagy Óczeán minden csepei kisded tóvá szorulnának össze e könyáradat előtt.

Sötét kínok napjai feküsznek a szigeteken, s az éjek miként a sirban élő perczei.

De a fájdalom fohászai ide hallanak. A költészet magnetikus ereje látja, érzi a szenvedéseket, ha szinte ezer világot halmozott volna is közbe az istenkéz.

Jaj illyenkor a léleknek, jaj a költőnek!

Miként az örült, ki elüzhetlen, iszonyu képet lát szüntelen, a költő nem szabadulhat a nagyszerü szenvedések látványától.

És ha szavakkal kisérti lerajzolni: nem talál igéket. Ott csak az érzéktelen néma természet tudna szólani, melly ha haragszik

vagy gyászol, erdöket tép föl, hegyeket gördit le, vagy fölemelkedik s mint megkövült fájdalom, ezredekig néz le a sziklaóriás. A költö illyenkor elnémul, elveti ecsetét, csupán nyomoru tört hangokat rebeg, vagy elvágja lantját magától örökre. . . .

Hány nap folyhatott már el a két bünös fölött? ki tudná megmondani? ki számlálta volna meg a napokat?

Mennyi idö kell rá, hogy a test és lélek leroskadását nem az évek fejlödése, hanem a kínok hozzák meg? szükség-é kérdeni? A nyomoru féreg, melly reggel életre kel, párosodik s este elvész, hosszu életet ér. Az idö a lények benső életében van.

De mennyi, milly pokoli kínok lehetnek ott egy gyúpontba egybegyüjtve, hol 40—50 év helyett néhány hét elegendö bevégezni az életet; — hol a gyors napok, eltépve a szerelem virágzó örömszakát, elsorvasztják az izmokat, kiszivják a lángoló vért; hol egyik hét az ifju fejére ösz hajakat rak, a másik összegörnyeszti a testet, csontvázzá törpiti a kellemalakot, s kioltja a lélek minden szép erejét?!

Szegény, szerencsétlen Clára! — Bünöd nagyobb-e vagy a rádmért büntetés?!

John szavai irtózatosan teljesültek.

Ott jár a szerencsétlen nö a legpusztább sziget szük területén, néhány falat táplálékot keresve éhezö gyomrának; mert hiszen az anyagi természet a szenvedések közt is fölmutatja igényeit. A gyönyörü teremtés, kinek szépsége királyok asztalát diszithetné, kinek ezer kéz futna szolgálatára, most az éles korallcsipkéken szedi a tengerböl kihányt csigákat, vagy azon egykét gyümölcsöt, melly a nyomoru szigetig juthatott. — Még ifju, még szép és tele lánggal; még az élet szokott élénksége szerint kegyetlenebbnek tartja boszuló férjét és büntetését büne nagyságánál.

Másfelöl az ifju olly szegény olly nyomoru a buja természet körüláradt gazdagsága közt. Minö kín ránézve a madarak vidám dala, a virágok ragyogó pompája, az eléje hajló édes gyümölcsök ingerlö zamata, a dús növények párolgó illata, oh minö kín mind ez, midön az, kiért életét adná, mindezt nem élvezheti ö vele! Minö fájdalom, hogy ö kénytelen többet élvezni mint a legkedvesebb lény! — Leszaggatá a legizletesb gyümölcsöket s megkisérté a túlsó partra áthajitni. Néhány próba sikerült, de legtöbb a tenger habjaiba hullott.

Este, midön már a nap lángkerekét a vizek benyelték, s a nagy látkör homályosulni kezd; ott áll mindenik szerencsétlen a szemközti parton, egymás nézésébe merülve, szavakat váltva, melyleket a szerelem illy helyzetben mondhat. Mindenik csak a másik szenvedéseit emlegeté, s mindenik titkolni akará saját kínait. Mindaddig állanak ott, mindaddig nézik egymást, mig az éj homálya

elmosta a szeretett alakok körrajzait, s a fölöttök mosolygó csillagok álmot hintenek szempilláikra.

Halkan susogák illyenkor egymás neveit, s alvának édes álmot. Minden boldogtalanságuk mellett fenmaradt számukra még az álom édes csalódása. A fiatal sziv vágyai teljesülésbe mentek e félélet tündér képei közt; egymás karjaiban pihentek, távol hagyák a boldogtalan partokat, hogy a fölébredés annál kínosabb legyen.

Néhány nap mulva már a férfi tört szívvel tapasztalá, hogy karja nem birja áthajitni a gyümölcsöt. Iszonyu sors. Clárának éheznie kelle. Az ifju nem nyult többé táplálékhoz.

— Ah mindenható, szóla kétségbeesve, ő meghal, éhség, szenvedés kioltják gyönge életét. Már látszik arczán az aléltság halványsága. Legyen. De legalább mellettem végezze életét, s én mellette haljak meg.

És a még erős ifju elszántan ugrott a tengerbe, hogy vagy átlábolja azt, vagy a mélység fölött átúszszék. De az örvény töltséréből úszó hegyekként nyargaló hullámok e kis tengerszorost örök zajban tarták. Clára a kétségbeesés sikoltásával rogyott le, midön a merész szeretőt a habok eltemeték.

Néhány másodpercz után ájultan vettetett az vissza a szigetre.

— Szerencsétlen, kiméld éltedet, esdeklék Clára, midön végre az ifju magához tért Ha te meghalnál, mi lenne belőlem? Mit tennék itt egyedül, ez iszonyu magányban?

Az ifju többé nem kisérté meg a lehetlent.

Ah igen megnehezülnek a kínok perczei a szenvedők fölött!

Eljő a forró délszaki nap, midön az, szeszélyes müvészként, fölégeti, mit ifju erejével teremtett. Az izzó sugarak lángheve szétárad mint pokoltüz. A hullámok fölforranak, a lég nehéz és fojtó mintha a világ égne, s enyhitő szél helyett vöröses samum és sirokkó, a büntető Jehova égő sohajtása, foly a légben, melly perzsel és rohaszt, melly kiszáritja a velőt s mint lobogó láng száll le a tüdőre.

És eljő utána a romboló tengeri vihar. A nedves szél átsüvölt a szigeteken. Mintha sziklák szakadnának az égboltról, ropog a dörgés s a tenger remeg a villámok tüzétől. A fölzaklatott hullámok futva az iszonyu vész elől átnyargalnak a sivár szigeten — el-eltemetik azt s hideg sós tajtékokat hagynak hátra szomoru területén. Nincs egy tenyérnyi száraz, nincs enyh- nincs menhely.

És eljő végre a vétek késő szülötte, a bünbánat, hogy égesse, marja s tépje a lelket, iszonyubban, erősebben, mint a samum és csattogó orkán.

A szenvedélyek végre kialusznak. A megtört test- és szellemtől elszakadnak az édes vágyak s szerelem varázsa, miként az illat elhagyja a hervadt virágot. Az álom homályos leple többé nincs

átszöve ragyogó aranyképekkel, söt inkább sötétek azok és ijesztök, mint a haldokló látványai. Minden, minden vigasz elhagyja a szerencsétlent.

Mi marad hát még a boldogtalanok számára, hogy óvja öket az örülettöl s a büntetés még teljesebb legyen?

A remény.

Gyönyörü gyermeke a fájdalomnak, te szép rózsa a kínok tövisei közt, egyedül te maradsz a szerencsétlen nő kebelén.

Ámde e nő nem az egykori bünös alak többé. A csábító szemek gyémánttüze kialudt, az arcz lilioma és rózsája oda van; az édes száj nem mosolyg többé. Kövér karjairól leszáradt a hus, igéző termete összeroskadt, meghajlott, az egész mozgó árny inkább, mint élő emberi lény.

És a bünbánat meghozá, minek el kelle következnie. A forró szerelem utálattá változott a csábító iránt. A szenvedélyek kialudtával a lélek tisztán állt, a kötelességérzet visszatért s nem érezhete megvetésnél egyebet az iránt, ki az elrablott kéjekkel együtt eltépte férje boldogságát, lelke szüzességét, s ki ez iszonyu szenvedések okozója vala. Többé nem szólott az ifjuhoz, nem nézett rá, bármilly édes szavakkal kérte is öt a kétségbeesett szerető.

Csak a nyugoti nagy téren merengett tekintete, reménylvén, hogy vagy valamelly utazó hajó vagy önmaga a kiengesztelödött férj szabaditást hozand. A nap kelt és nyugodott, s ő kora hajnaltól fogva mint merev köszobor állott a parton mindaddig, mig a nap a vizekbe oltá fáklyáját s az est sötét függönye eltakará a messzeség szinhelyét. De a boszus férj nem jött; idegen utazók pedig kerülék a vészteljes szigeteket.

Végtére a remény is eltünt.

Tehát a boldogtalannak semmie sem maradt, mit a halál elragadjon vagy a mi öt a halálig kisérje?

Megmaradt egy kincs, a hit, a vallás vigasztaló malasztja, e leghübb barát, melly akkor jelen meg, midön már az életet és szivet minden elhagyja. A reménytelen nő összeroskadva a nedves parton, éghez emelé bádgyadt szemeit, kegyelemiratot, irgalmat keresve ott. — Hite azt mondá, hogy találand azt, s könyörögni akart, forrón, égő bünbánattal.

Éj volt. A nappal rekkenő melegét hüs tengeri szellő fujta el, mint vigasz szavai a bánatot. A hold, mint halvány bünbánó, jött a messze bucsujáratra. Az ég tiszta kupján a csillagsereg briliánttüze égett, s miliárdszor megsokasitott képeiket az átezüstölt hullámok ringaták. Minden csendes volt, csak az örvény örökös egyhangu zúgása hallatszott.

Clára még ott feküdt a sivatag parton, elalélva inkább kimerültség és csüggedés miatt, mint álmot aluva. Azonban mint a fél-

álomban, homályos, zavart képek szövék át magukat lelkében. Egyszerre ugy tetszék előtte, mintha evezőcsapások halk hangja jőne füleibe, olly szép álom, már rég nem jelent meg nála hasonló! Később ki akará nyitni nehéz szempilláit, de ez nem sikerült. Az álomkép tovább folyt. Egy magas emberi alakot vélt látni, melly sokáig szánalomteljesen néz rá, aztán lehajolt s egy gyönge csókot nyomott homlokára. Olly édes, olly igéző, olly vigasztaló volt e csók, mint büvhatalom átrezgette idegeit, s az addig küzdő test édes, mély álomba merült a képzelt illetésre. Clára csendesen aludt reggelig.

A nap, mint nagy oltártüz, szikrázva gyult ki keleten. A szenvedő fölébredt. Könnyebbnek érzé magát s tagjait erősbeknek. Eszébe jutott a kedves álom. Azt hitte, hogy a látott alak angyala volt, hogy őt az ég kegyelmére elkészitse. Fölkelt, s a mint jobbra tekintett, egy könyv, egy imakönyv feküdt mellette a puszta, mindentől megfosztott szigeten.

Anyjáról maradt imakönyve volt, fedelén csinos ezüstfeszülettel, gyermekkora emlékei közt a legszentebb, legkedvesebb.

Viharzó örömmel ragadá kezeibe ez egyedüli vigasztalót, ösztönszerüleg nyomván azt hideg kebeléhez. A meglepetés első mámorában ugy tetszék, mintha láthatlan kéz, önmaga az ég hullatta volna azt az elhagyott mellé. De később az eszmék rendeződvén agyában, visszaemlékezett az álomszerü látványra, s merész sejtelem támadt lelkében, sejtelem, melly a titkos érzelmek tüzében hitté edződött.

— Oh istenem, ő volt, ő volt itt, kiálta a szerencsétlen remegő gyönyörrel, és szemei élénk tüzben ragyogtak, mint a csillag, mielőtt örökre kialszik, — ő volt itt. Ő hozta ez imakönyvet, hogy könyöröghessek, hogy lelkem készületlen ne menjen át az örökkévalóságba. Oh mindenható, tehát ő még emlékezik Clárára, ki őt megcsalta, ő gondoskodik lelki üdvemről. Ő még — nem nem, hogyan szeretne többé?! — De érzem azt, ő volt itt, s még el fog jőni, hogy megbocsásson vagy halálkínaimon gyönyörködjék — mindegy, ő eljövend. Vagy talán, hogy holttestemet megnézze s eltemesse! Oh csak meg ne halnék addig, mig ő visszajő!

Aztán hosszan hallgatott; gondolkozni látszék magában.

És az ezt követő perczek komolyak és szentek valának. Térdre hullva kinyitá a kis imakönyvet és könyörgött forrón, áhitattal. Ott a nagy pusztaságban, egyedül, háboritlan adá át lelkét a szent érzelmeknek. A tenger tisztán terült el körötte mint ezüstszőnyeg, a nap, mikép istenarcz a szentegyház ragyogó boltivén, az örvény egyhangu orgonazúgásként harsogott imája alatt, és a tengeri szétfoszló köd áldozatfüst helyett sietett a menny kupja felé. A bünös nő ott térdelt, elomló haja gyászfátyolába rejtve halvány, kiaszott

arcza. A szoborszerü mozdulatlan alaknak csak hervadt ajkai mozogtak, s egy pár tiszta köny gyémántja fénylett a szempillák bársonyszálain.

Az éj eljött, csendes álom szállott a pihent kebelre. . . .

Ismét magasan álla a nap, eltépett felhők rohanva el alatta. A nyugotról kelő szél ezüstfodrokat vert a tenger szinén, melly lassan hánykódott, mint haldokló ágyában. Az örvény zúgott, s a boldogabb szigetben madarak csevegtek. Ollykor-ollykor e hangok közé elfáradt, kimerült nyögések nesze vegyült. A haldokló ifju végfohászai valának azok.

Clára erő és szinte eszmélet nélkül feküdt a kemény halottágyon, vékony csontujjaival kebléhez szoritva imakönyvét. Arczán az élet utósó gyönge fénye röpkedett, mint fehér estpillangó, melly rövid perczek mulva már nem él többé. Elhomályosult szemeit hasztalan nyitá fel ottan ottan; azok nem láthattak egyebet a menny tág boltjánál, hová lelke szállandó vala.

Azonban ime ismét szokatlan zaj közelit. Evezőcsapások hangja szaggatja meg az egyforma morgást, s könnyü csónak száll a puszta sziget partjához. Egy izmos, de halvány férfi ül a hajóban, melly midőn partot ért, az érkező, letéve evezőjét, a csónak előrészébe lépe, s hosszan nézé az előtte fekvő áldozatot.

A haldokló fölveté nehéz szempilláit, s meglátva azt, kinek eljövetele képezé az élet végohajtását, egy halk nyögésszerü sikoltás nyomult ki kebléből. Aztán erőtlen karjaival támogatva a roskadt testet, fölült, s kezeit az érkező felé terjeszté.

— Tehát csakugyan eljövél, szóla fuldokló hangon a szerencsétlen, mialatt remegő kezei ismét aláhullottak, eljövél, igy hittem, reményltem, ohajtottam, egyedül ezt még az életben. Oh hiszen hogyan is ne? Ha boszut akartál állani: el kelle jönöd, hogy végkinaimon gyönyörködjél, s ha megbocsátnál a halál előtt: akkor az isten hatalmának ide kelle vezérelnie. Oh istenem, minő öröm ez rám nézve!

Mig igy beszélt, John elforditá szemeit, mert szívszaggató volt néznie a nő kiszáradt tagjait, arczát, mellyen a régi mosolygó kellemek helyett százszoros halál képe ült.

— Elfordulsz? folytatá ismét szünet után Clára, tehát nem engesztelödtél még ki nemde? Ugy van, én megérdemlem a büntetést, meg iszonyu haragodat, s talán vigasztalás rám nézve, hogy sokat, mindent szenvedjek. Oh de nekem mindegy, én boldog vagyok jelenléted által, haszinte kebledben ellenem boszuval jövél is, s örvendek ha gyönyört találsz nyomoromban, ha azért jövél, hogy végkinaim adjanak elégtételt.

— Azért jövék, hogy veled együtt meghaljak, boldogtalan, szóla tompa hangon John, de e szavakat Clára nem hallá.

— Én megbocsátok a halál előtt, folytatá aztán emeltebb hangon a férj, isten is ugy irgalmazzon. Mondd : a végóra előtt van-é még valamelly óhajtásod, mit teljesithetnék számodra? Én férjed vagyok, szólj, örök elválásunk előtt, mivel édesithetem meg a végperczeket.

Clára e szavakra térdeire ereszkedett, szemein gyönge remegő fény uszott, arczát hideg de elégült mosoly futotta át.

— Kivánod talán, kezde ismét a tengerész sötéten, kivánod még egyszer látni kedvesedet? Ohajtasz mellette halni meg? Szólj!

— Nem nem, kiálta éles hangon a boldogtalan, és vonalain kinos görcsök rángottak, nem nem, utálom, gyülölöm öt.

A tengerész szemeiben egy pár szikra kezde fényleni. E szikra a titkos gyönyör parányi csilláma volt.

— John, kezdé Clára, ünnepélyes hangon, van egy, miért kérlek, teljesitsd azt egykori hitvesednek, teljesitsd a haldoklónak. Igérd meg, igérd meg, hogy teljesitni fogod.

Szólj, mondá John tompán.

— John, folytatá a nő mindig élénkebben, én boldogtalanná tettem szerelmedet. Rosz, hütelen valék : pedig te szerettél. John, a legnagyobb áldozatot hozom, mit csak női szív adhat, e kérelemben. Te még ifju vagy, s annyira érdemes a boldogságra. Mondd : szeretsz-é még? nem aludt-é ki még kebledből Clára iránt a szerelem?

— Szeretlek, mondá John, elnyomni küzdvén keblében a forrongó érzelmet.

— Oh John, folytatá Clára, ez nekem elég. Igen, szerelmed fog kisérni a halálba. De aztán egyedüli óhajtásom, hogy e szerelem szakadjon meg halálom által. John, azt kérem, feledj el engem egészen. Olly boldog volnék még a túlvilágon is irántam fönmaradó szerelmed által, azonban mégis százszor, ezerszer boldogabb annak tudatában, hogy te elfeledsz, s egy más nő karjaiban még gyönyöröket élvezendsz. John, forró, utósó kérésem — imám ez hozzád, feledd, vesd meg a bünöst, s keress magadnak méltó nőt, te megérdemled a boldogságot, az ég tartozik azzal neked. Oh igérd meg ezt, igérd meg, hogy keresni fogod az élet örömeit.

Clára ismét remegve nyujtotta ki karjait. John arczán fagyos, keserü mosoly vonult át. — Saját lelkedről itélsz, szóla sötéten, az enyémet nem ismered, s nem ismerted soha, és elfordulva evezője után nyult.

A nő elnyomá lelkén mély fájdalmát.

— Megállj, maradj még csak néhány perczig, kezdé ismét könyörgő lágy hangon, hogy sziklát repeszthetett volna. Oh ne hagyj még el, ne hagyd el hitvesedet, ha szabad igy szólanom. —

John, add kezedet, nyujtsd ide jobbodat, hisz én nem vagyok többé csupán a tisztátalan, vétkes asszony; én haldokló vagyok.

A tengerész oda nyujtá remegö kezét, s Clára csókjaival árasztá el azt.

— Oh John, hallgasd meg végkérelmemet. Keresd az élet boldogságát. Lásd én ugy sem számodra valék teremtve. Te jó vagy, s én rosz, elvetemült, s nem is valék szép. Találandsz kellemes, hü hitvest, ki édesekké teszi napjaidat. Oh még egyszer, igérd meg ezt nekem.

— Nincs egyéb kérelmed ennél? hangzék hidegen a tengerész szájából.

A nö megérté a hideg felelet sulyát. Elbocsátva a férfi kezét, darabig hallgatott.

— Nincs, szóla aztán olly hangon, mintha keble többet adni nem tudna.

John eltaszitá a partról hajóját. Clára kétségbeesve mereszté felé szemeit.

— Béke, béke veled a halálban, zengé a tengerész ünnepélyesen, és evezöjével lengületet ada a csónaknak.

A hajó nem nyugot felé, honnan jött vala, hanem keletnek látszott tartani.

Clára hihetlen erövel állott lábaira, s teste fensö részével elöre hajlott.

— John, — férjem, sikoltá a szerencsétlen rekedt, irtózatos hangon, — mit cselekszel? kiméld éltedet. Ne hagyd megátkoznom még halálom elött születésemet, az életet, önmagát az istent. John, térj vissza!

A csónak csendesen, egyenes irányban tovább lengett.

— Béke, béke veled a halálban, hallatszék ismét édes hangon a hajóról.

— Oh mindenható, rikácsolá száraz kezeit törve Clára, egyenesen az örvénynek tart. John, ez irtóztató. — Jöjj, vigy, vigy magaddal. Ah örök irgalom!!

A könnyü hajó most azon helyre ért, hol az örvény sodró ereje elkezdödék. Szüntelen gyorsuló sebességgel haladt az a felbőszült hullámok közt az iszonyu tölcsér közepébe.

Clára hang, szó nélkül mint márványkép mozdulatlan álla a parton, ingadozó lábai alig birván emelni a kimerült testet.

— Clára, Clára, hangzék mindig távolabbról, én szeretlek. Nem élhetek nélküled. Az ég irgalmazzon. Béke veled. Clára! Clára.

A távolság és örvényzugás elnyelék a többi hangokat.

A csónak ezalatt mint kipattant nyil rohant a tengeren. Minden percz százszorosan gyorsitá futását. A tengerész ott állott me-

részen és hidegen, a szoborszerü mozdulatlan nőalakon merengve szemeivel.

Még néhány pillanat, s a hajó a tajtékzó örvényben tünék el, fölötte egyhangulag tördelék egymást az iszonyu hullámok.

Az élettelen szigetről egy tört sikoltás hallatszék. A szegény nő összerogyott a puszta szárazon. . . .

Aztán többé semmi emberi hang, az életnek legkisebb nesze sem vala hallható.

A két szigeten csak két hulla hevert, mellyek idővel nyomoru férgek s az évszakok viszontagságai által emésztettek föl.

Több év telt el igy. A szerencsétlen pár — most már csak két csontváz még mindig temetetlen hevert a tenger partjain. De eljött végre a világforgató vihar.—Iszonyu forgószél dühöngött, s a fölkapott vizforgatag óriás fehér oszlopként nyulongott a két sziget fölött az ég felé. A boszus elem fölkapta a két temetetlen halottat. Az életben olly kinosan különválasztott két szerető száraz csontvázait gúnyosan összeölelkezteté a vihar a légben, s aztán egyenesen az örvény habjaiba sodorta.

Most mindhárman ott nyugosznak.

Obernyik.

LETÉSZEM A LANTOT.

Letészem a lantot. Nyugodjék.
Tőlem ne várjon senki dalt.
Nem az vagyok, ki voltam egykor,
Belőlem a jobb rész kihalt.
A tűz nem melegít, nem él:
Csak, mint reves fáé, világa.
Hová lettél, hová levél
Oh lelkem ifjusága!

Más ég hintette rám mosolyját,
Bársony palástban járt a föld,
Madár zengett minden bokorban,
Midőn ez ajak dalra költ.
Fűszeresebb az esti szél,
Himzettebb volt a rét virága.
Hová lettél, hová levél
Oh lelkem ifjusága!

Nem igy, magánosan, daloltam:
Versenyben égtek hurjaim;
Baráti szem, művészi gonddal,
Függött a lantos ujjain.
Láng gyult a láng gerjelminél,
S egygyé fonódott minden ága.
Hová lettél, hová levél
Oh lelkem ifjusága!

Zengettük a jövő reményit,
Elsirtuk a mult panaszát;
Dicsőség fényével öveztük
Körül a nemzetet, hazát:
Minden dalunk fris zöld levél
Gyanánt vegyült koszorujába.
Hová lettél, hová levél
Oh lelkem ifjusága!

Ah! látni véltük sirjainkon
A visszafénylő hirt-nevet:
Hazát és népet álmodánk, melly
Örökre él s megemleget.
Hittük: ha illet a babér,
Lesz a ki oszszon.... Mind hiába!
Hová lettél, hová levél
Oh lelkem ifjusága!

Most... árva énekem, mi vagy te?
Elhunyt daloknak lelke tán,
Melly temetőbül, mint kisértet,
Jár még föl a halál után..?
Himzett, virágos szemfedél..?
Szó, melly kiált a pusztaságba..?
Hová lettél, hová levél
Oh lelkem ifjusága!

Letészem a lantot. Nehéz az.
Kit érdekelne már a dal.
Ki örvend fonnyadó virágnak,
Miután a törzsök kihal:
Ha a fa élte megszakad,
Egy perczig éli túl virága.
Oda vagy, érzem, oda vagy
Oh lelkem ifjusága!

A.

EGY HADASTYÁN SIRJÁN.

Harczra kelt ő a veszélyben,
Nem volt vénsége erőtlen.
Ossián.

Borulj el, borulj el buzavirágszin ég,
Mellyen a nagy isten orczája: a nap ég!
Öltözz gyászpalástba, fekete felhőbe,
Fergeteghárfával zivatarkezedbe. . . .
Ird be villámdallal a levegőeget,
Hogy megrázkodtassa sarkában a földet.
Alaktalan éjfél legyen röpülésed,
Szélvész vad nyögése tompa éneklésed.
Vegyits hangjaidba golyók fütyölését,
Ollykor-ollykor ágyuk döbbentő dörgését. . . .
Rohanj át a földön, bérczen, rónaságon,
Hol kopott avar leng kisült pusztaságon.
És a hol meglátod halovány orczámat,
Keblemre csapkodván fürteimet szárnyad:
Kettőztesd meg szilaj mennydörgő éneked
Én is, én is, én is énekelek veled. . . . . .
Mert e jegytelen hely hősnek temetője —
Én meg a temető-országnak költője. — —

* * *

Megkondult Magyarhon félrevert harangja,
Ifjut aggot gyüjtött össze rémes hangja.
Aggott férfiak közt, miként egy szálas cser,
Mit égi háboru megtép de le nem ver,
Ezüsthajszálakkal, fuvatag-szakállal
Egy hatvanéves hős bajlódik kardjával.
Vélnéd, ha rá nézesz piros orczájára,
Piros orczájáról őszült bajuszára —
Vélnéd, hogy egy szikla s hó van esve rája. . .
Mellyet pirosra fest az alkony sugára.
Körülötte vidám ifiak serege,
Merengnek reája félve és örülve;
Örülve, hogy ott van; félve, hogy elesik . . .
Mert öreg emberrel az könnyen megesik. —
De az öreg cserfa, ha zivatar támad
S látja körülötte a csemetefákat:
Nehogy társait a veszély megalázza —
Odafenn magasan lombos fejét rázza.
A hatvanéves hős is imigy cselekszik.

Hasztalan vagyon szív, melly rajta megesik ....
Öreg felesége, mint egy téli estve,
Melly a holdvilágtól bágyadtra van festve;
Virágzó ifju szép, szerető leánya,
Téli napjainak egyetlen rózsája:
Hasztalan marasztják, hasztalan esdeklik —
Az öreg leventét lovára segitik ....
Hogy ne mennék, hogy ne? — illyenképen szólott —
Ha baj hí hazádért — édes anyád szól ott.
S harczos vitézek közt méne mendegéle,
Könybe lábadt szemmel vissza-vissza néze ....
Még egyszer érinté gránátszin csákóját,
Ringatta a szellő rengő bokrétáját ...
S intett bucsuzóra végsőt jobb kezével,
Lelkét küldvén vissza fehér kendőjével.
Aztán elfödé a messzeségnek szárnya — —
Sohajtott agg nője, siratta leánya.

Hol volt a nemzetnek legelső csatája?!
Felelj meg reája Bánát sík határja! —
És te süvöltő vész e jegyetlen síron,
Kitől elkapkodott hangjaimat írom:
Beszéld el röviden, rövid dicsőségét —
Itt aratá hősöm első győzedelmét.
Mint egy parlagi sas csendesen csatázott,
De karjai előtt senki meg nem állott.
S ha nehéz munkáját emberül végezte,
Csendesen szó nélkül társaihoz tére. —
Illyen a valódi nagyságnak szokása ...
Ritkán ha zajos is, de soh'sem lármás a. —
Eltöltött egy nyarat, eltöltött egy telet,
Számos csatáiban soha sem volt szünet.
Nem tudni, mellyik volt számosabb: sebe-e?
Vagy mellyet aratott, koszorulevele?
Koszorúi számát soha nem mutatta,
Sebeinek helyét mindig eltakarta.
Egyszerüségéből csak akkor tűne ki,
Ha a harczveszélyben láthatá valaki. —

Ismét megérkezett a lombos kikelet,
Bátor szellőivel elűzé a telet.
Virágot a földnek, füvet az avarnak,
Fényes győzelmeket hozott a magyarnak.
A bajnok hadastyán érzett nagy örömet,
Örömet a közös örömből merített ....
Mint egy csengő patak sullogó folyása,
Mellynek agg sziklából vagyon áradása —
Megeredt szemének rég nem folyt könyűje ...
S hálákat rebegett ritkán szóló nyelve. —
Gondolt öregére, gondolt leányára ....
Meglátom, meglátom, mondván, nem sokára;

Végső győzedelme közelg nemzetemnek — —
Hadd éljek azután kedves enyéimnek!
... Illyenkép merengett támaszkodva kardján
Hamar-lova mellett a küzdő hadastyán,
S érte nem sokára fülét trombitaszó,
Villámló csatára a hadnak jelt adó.
Csatázott az öreg mint egy tölgyfa-erdő,
Mellyre szélszárnyakon bömbölő vihar jő ...
Csatáján dicsőség, kardján vér sugárzott —
Negyvenkilenczedik izben most csatázott.

— Változik a világ, változik magába ...
S ennek változni kell szüntelen dolgába.
Tenéked is napod magyarok hazája!
Változott csakhamar setét éjszakára.
Éjszaki ellenség sáskaseregével
Összecsatlakozván magyar hűtlenséggel ....
Dicstelen halállal kelletett elesned —
Sirba szállott véled hősi becsületed! —
A hadastyán szíve nagy baj hallatára
Kettőztetett lánggal égett a csatára.
Dicsőség vagy halál. Előtte két ut van
S ezekre biztatá társait untalan. —
De reményi lombját csalódása férge
Csakhamar lefosztá, korán lemetélte!
Hallván Világosnak hitvány történetét — —
Tengerharag önté el széles kebelét.
Felállt mint egy gránit, mit az oceán ver,
Azt vélnéd, ha nézed, tűzoszlop, nem ember.
Felállt és csatázott száz helytt egy nap alatt,
Gyakorta eldöntött egymaga fél hadat.
Kereste a halált, ... gondolván sorsára:
Rablánczokról nézzen elnyomott honára?! ..
Ment mint az üstökös, ment mint a vészmadár,
Melly orkánpalástban rettentő uton jár ...
S előtte pusztulat, halál minden nyomon,
Kivel még csatázhat, csak egy élő vagyon....
Ezt is megpillantja ... egyetlen reménye
Ki által enyhűlhet égő érzeménye ...
S ingerli csatára, vágtat felé, vágtat,
Fordit hasztalanul ellensége hátat ....
Elejébe nyargal csörgve mint a zápor,
Biztatja bajfelét: küzdjél és légy bátor!
Fölemelt szablyával, kinyitott kebellel,
Játszik ellenével mint egy galylevellel ...
És nyer csapásokat ... bátorodik társa ...
A hatvanéves hős készti bajvivásra ....
Foly a tusakodás. . , . Gondol a hadastyán ...
S végig pillant kardján, aztán szép hazáján:
Hagyja fedetlenül szántszándékkal keblét — — —
S keresztül döfeti legnemesebb szívét!!! —

* * *

Hol vagy ősz hadastyán pünkösdi rózsája,
Itju szép teremtés, virágzó leánya?
Hol vagy öreg nője elfogyott könyeddel?. —
Ti is itt nyugosztok már a dicső hőssel!...
Itt e jeltelen sir setét országában,
Hová gyakran eljár lelkem bánatában...
Eljár megtekintni puszta-e még a sir,
Hol dalom a vészszel harczi éneket sir?...
S lesem, ha nem nő-e szomorufűz rajta,
Mellyet feleséged s lánykád keble hajta?..
Nő-e borostyánod hogy a fára fusson...
Mellyből utódidnak egy levelke jusson.....—!

Tóth Endre.

GYULAFEHÉRVÁR S OSTROMA.

Károlyfehérvárt, melly hajdan a nemzeti fejedelmek lakhelye volt, hol minden kő, minden hely a multak rémes árnyait tünteti föl, a rómaiak Apulumnak nevezték, (kétség kivül a mellette volt kikötő helyért, hol most Marosportus (marospart) fekszik, mit leghitelesebben tanusit az 1847-ben ugyanitt kiásott római emlékkövöni irat, melly egy Apulumban lakott Nautarum praefectus emlékének volt szentelve. — A Dákoknak is volt, mint bizonyitja Fasching, e helyt várok, azonban a magyarok Dáciát elfoglalván, az itteni agg romokra épitett vár nevét Gyulafehérvárra változtatták, vezérök Gyuláról, kit első épitőjének mondanak. Mások meg Alba Julia nevét Marc Aurél anyjától Julia Jugurthatól kölcsönözöttnek állitják. A tatárfutáskor Nigrának nevezték. Fehér melléknevét hihetőleg a benne levő s fehérre festett egyháztól kapta; Fasching e névről egy regét emlit, melly megérdemli a felhozást, ugyanis : midőn Gyula vezér bevezette katonáit, az erdős helyen meglátván e fehér várromokat, felkiáltának : Gyula! Fehérvár! s a név megmaradt. Jelenlegi nevét VI-ik Károly császártól kapta. Oláhul Belgrádnak nevezik.

Két része van : a vár és a sz. kir. város.

A vár savoyai Eugen herczeg szerint készült kormányzó Kornis Zsigmond fölügyelete alatt. Épitni 1715-ben Steinville tábornok kezdé, s 1738-ban b. Weiss végezte be. Került mindössze 600,000

ftba. 1715-ben november 13-án tették le nagy ünnepélylyel talpkövét, mellynek fölirata:

LUCe saCra CaroLI sIMILes aLba aCCIpIt ostUs In soLIDa prIMVs ponItur arCe LapIs.

Ugyanekkor emlékpénzt is vertek. Egyik felől az erősség, fölötte sas lebeg. Körirata: Tutissima Quies. Másfelén e vers:

JULIa nata fUI CaroLUS VIM robUr et aUXIt JULIa sI LIbeat nUnC CaroLIna VoCor.

A szent Istvántól alapitott, szent Lászlótól, Andrástól megerősitett, utóbb 1556-ban secularizált, s VI. Károly által helyreállitott cath. püspökség itt van. A fényes püspöki lak felében 4 kanonok lakik. Széles ez Erdélyben nincs nevezetesebb hely, mint a Hunyaditól a Szentimrei diadal után e helyre épitett, mások szerint csak kijavitott sz. Mihály cathedraléja. Hihető, sőt III. Endrének egy meglevő okleveléből kétségtelen, hogy első alapitója sz. István volt. 12 alapitványa közül 11-et fölmutathatunk, ezt a 12-iknek méltán hihetni. Azonban az is kétségtelen, hogy épen azon a helyen állott egy egyháza a római pogányoknak. Fasching Daciajában ennek bizonyságára egypár feliratot is közöl.—Hunyadi után e gótalaku egyházat kiigazittaták Báthori Gábor, VI. Károly és Mária Terézia. Tornyán arab izlésü ékességek diszlenek. A fehér falazatban itt ott féltestalaku szentek képei vannak, köztük a vestaszüzek; e látvány igen meglepi a nézőt. Az oldalon egy mesterséges gótajtó szemlélhető. Ez egyház egy ezredéves nemzet emléke. Alant fejedelmek, vajdák nyugszanak, vagy mint Garay mondja:

Temetve benne fénnyel
Sok bajnok ur vagyon,
Ki híven óvta honját
Nagy véres harczokon.

Kár hogy ez emlékek nagy része széttöredezett, s a betük némelly helyt olvashatlanok. 1601-ben a hajduk, utóbb az egyház fölött versengők rablák ki. Hunyadi kőkoporsója is itt van — pusztán, üresen. Hamvait a tatárok hányták szét, s szablyáját, melly annyi ellenétől menté meg a hont, a nyugodtan alvó mellől egy hajdu orozta el, s nagy jutalom fejében Orsi Péternek vitte. Orsi a kardot elfogadta, de a rabló fejét leütteté, jutalmául gonosz tettének. Orsi ihletett lelke nem találván senkit méltónak, a legnagyobb honfi kardja hordozására, a Dunába bocsátá.

A kőkoporsón féltestalaku metszvények vannak, mellyek eltöredezvék annyira, hogy a hős arczát nem vehetni ki tisztán. Tovább fia László és Mátyás fia Corvinus János a „miles junior," Zápolya Zsigmond, Izabella; balra kőkoporsóban Bethlen Gábor első nejével Károli Susannával, Bethlen István, Bocskai István, Báthori

Endre, Rákóczy György, s egy szomszéd koporsóban, mellynek durva faragatu sirkövére egy barát van festve, de síriratát az idő eltörlé, Martinuzi pihennek. — E kövek közt egy ihletett hattyudal is van. Bod Péter Tymbaulesében irójának a Janus Pannonius testvérét tartja. — Kár e nevezetes siremlékeket jobban nem őrzeni. Mintha a sors akarta volna, hogy a haza legnagyobb emberei, leghősebb bajnokai együtt, egy földalatti térben pihenjenek békésen egymás mellett, kik egyikének is igen kicsiny vala Erdély. Martinuzi pedig Izabellával egy egész élten át se tudván megegyezni, most itt századok óta együtt alusznak.

A székes-egyházzal szomszéd a püspöki palota minden különösség nélkül. Régen az erdélyi püspök országnagy volt, s vitézség szükséges kelléke vala. Jövedelmét 100 ezer v.ftra teszik. Jelenlegi püspök csiktusnádi Kovács Miklós, ki emberszerető s jótékony tetteivel köztiszteletet vívott ki.

Van itt a Ferencz-szerzeteseknek egy egyháza, mellyet Fasching a rómaiak korabelinek vél; egy Báthori Kristóftól épitett, hajdan jezuiták birtokában volt s most katonakellékek tartására használt egyház; egy drága műszerekkel ellátott, de elhanyagolt csillagásztorony. A hajdanban oklevelek megőrzésére használt káptalan és cath. Gymnasium, egy nevelő-intézet, pénzverő-hivatal, mellyben havonként többet vernek százezer forintnál, egy várparancsnokság s három katonai lak, kóroda és fenyitőházak.

A püspöki könyvtár gyönyörü; huszonötezer kötet könyv van benne, mellyek közül több Mátyás könyvtárabeli. Ezt, valamint a csillagásztornyot gróf Batthyány püspök alapitá. Vannak benne római régiségek s igen szép középkori irásgyüjtemény.

A kormánytanács kezdetben Károlyfehérvárt volt az alvinczi egyezmény 21-dik pontjánál fogva; onnan a Rákócziféle zendülés miatt Szebenbe s végre Kolozsvárra tétetett át.

A várból két kapun mehetni ki, a kelet vagy város felőli kapu fölött, VI. Károly császár lovon ülve és a törökökön gázolva ábrázolt szép faragványu nagy kőszobra áll. A kezében volt tör s a kantárszijak az ott folytonosan levő ör daczára is ellopattak. Emlékek kellenek nekünk.... midőn a meglevőket sem tudjuk megbecsülni!

A vár alatt egy, az onnan letekintőre nézve meglepő szép tér terül el, mellyet a Maros és Ompoly vizei hasitnak, e térben fekszik maga a város. Minő látvány! egy vár elzárt falai, a hajdannak, az elmultnak e fönálló emléke közől a nyílt, az élő természet ölébe lépni.

A Maros jobb partján szétterülő K.-Fehérvárt nem számithatni Erdély csinosabb városai közé. Sáros keskeny utczák, egyenetlenül épitett kis, néhol romladozott házak, elég gyönge rendőrség, miriád koldus, kisvárosi pletyka-szellem, egy casino, melly-

ben néha olvasnak, ollykor politica fölött összevesznek, többnyire kártyáznak, legtöbbnyire pipáznak, ki ne ismerné ezekből az erdélyi kis várost, mellyek közt K.-Fehérvár méltó helyet vívott ki. Nem egy csinoska ház mellett láttam itt romladozott épületet. E városban a püspöknek hasonlithatlan szabadalmai vannak, ezek közt közmészárlási jog april 1-től sept. 1-ig; a városi javadalmak nagy részét, a dézmát sat. ő birja. A zsidóknak egy aprobatalis törvény szerint, Erdélyben egyedül Fehérváron lakhatásuk engedtetik meg, e törvénynél fogva ők háztulajdonosi- és jelenleg már némi polgári jogokkal is birnak, főprotectoruk a cath. püspök, miért ők 75 p. ftot fizetnek, olcsó proctectio, de olcsó husnak aztán híg is a leve.

E város lakóinak számát 6000-re teszik. A magyar lakosok a csinos püspöki kertbe járnak mulatni vasárnaponkint; mig a német sógorok a szomszéd Borbánd helység határán levő „Prater" nevü ligetbe mennek sörözni avagy borozni.

K.-Fehérvárt is mint minden erdélyi várost, multja örökiti. Lássuk multját.

Kétségkivüli, hogy e város első lakói rómaiak voltak, már Ovid említést tesz róla.

Ők bányavárosnak és hajókázási kikötőnek használták. A dák bányászok itt képezték ki magukat. Az Ompoly terén számtalan római emlékekre találtak. — Mint említém, e város neve a rómaiak idejében Apulum volt.

Gyula magyar vezér e helyet elfoglalván, saját nevéről Gyulafehérvárnak nevezte. A nép származását igy beszéli: Constantin egy barátot küldött téritni, többen megkeresztelkedtek, de a nagy rész pogány maradt; ezek a keresztényeket üldözni kezdették, kik rettegve bújtak a barát háta mögé. A barát kiterjesztvén karjait, a hely a pogányokkal elsülyede, s ez az oka, hogy a vár, hol a keresztények állottak, fön van magasban, a város pedig alant.

Fehérvár Gyula halála után is az erdélyi vajdák, fejedelmek és püspökök lakhelye volt. A főranguak nevezetes szabadalmakkal is birtak itt. Például vasárnapokon mások előtt vásároltak, csak 10 óra után nyilt meg másokra nézve a vásár; (mindig is tudott a magyar aristokratia illy előnyökről gondoskodni magának) nem egy diaeta gyült ide orvosolni a hon bajait (persze a szegény nép rovására, mert ennek törvény szerint még posztó nadrágot sem volt szabad viselni). A tatár, török és hajduk pusztitásai alatt nem keveset szenvedett. 1241-ben Roggeri azt irja, hogy e városban holttesteken jártak, az utczák s épületek a legyilkoltak vérétől befecskendve valának. E pusztitás következtében a város olly lassan épült, hogy az 1618—1627 és 29-ki hongyülésnek parancsot kellett adni, fejedelemhez méltó házak épitése iránt.

Itt ölette meg Izabella ebédre hivott vendégeit Bebek Ferencz, Kendi Ferencz és Antal jó és derék honfiakat.

1566. e várban egyházi gyülést tartának. A később olly nevezetes Dávid Ferencz a közfigyelmet itt vonta magára. Itt győzte le (1599) Mihály vajda Báthori Endrét. 1601-ben a hajduk prédálták föl, s 1602-ben a mezőn, hol most a dús vetés olly szépen virit, Básta legyőzte szegény Székely Mózest.

Fehérvár fénypolczát Bethlen Gábor alatt érte el; virágzott e város, virágzott az ország a jó fejedelem alatt. Az enyedi főtanodát legelőbb e városban alapitá. Számtalan tudósok laktak itt, többek között superintendens Katona István, Böjte Gáspár, Opelius, Piscator, Biszterfeld sat. Bethlen Gábor gyönyörü emlékpénzgyüjteményt is adott a tanodának, de ezt I. Rákóczy György erőszakkal vette el maga számára, vagy mint akkor mondák: elvitte a patak! *) 1658-ki fölégetését már emlitém, csak annyit teszek hozzá, hogy a tatárok a könyvtár befalazott ajtaját feltörvén, a könyvek nagy részét elégették, más részét pedig a szerzetesek hordták el. A Horalázadáskor is sokat szenvedett e város.

A fejedelmi palotát János Zsigmond szépitteté ki, falaira hadi képeket festetett, mi visszaemlékeztesse a mult napjaira. E palota most a püspök laka.

A fejedelmi beiktatások itt mentek véghez. Nem látom érdektelennek ez ünnepély leirását közleni: A fejedelem diszöltönyben, tollas kalappal, a kanczellártól s tanácsosoktól kisérve kilépett, az ajtókat a jobbja mellett levő fővezér nyitván meg, hol gyalog vagy lovas harczosok fogadták. Ezután a kanczellártól és fővezértől segitve gyaloghintóba lépett, s igy a várost megkerülték a következő renddel: a testör, a kapitány, a német kapitány, főtábornagy az ország czimereivel, átadva a porta követjétől, buzogánynyal, lobogóval, kaftánnal, királyi pálczával; pompás lovasok, a gyalog hintó, mellyben a fejedelem ült, a kanczellár, a török athnamet vagy investiturát elől vive, aranyba selyembe takarva; a szekér mellett az udvarnokok gyalog, a tanácsosok, fejedelmi tábla, főispánok, regalisták, megyei, városi követek, püspökök; ezután ment az erdélyi főhadivezér és a kiválasztott katonák. A menetet a néptömeg követte. Az egyház előtt a fejedelem kiszállt besegitői segélyével, s trombitahangok üdvözölték. Majd a menettel az egyházba lépett s a trónra hágott. Bevezettetvén a követségek, a kanczellár a fejedelem nevében beszédet tartott, s a török actát magyarra áttéve fölolvasá. A rendek elnöke az állodalom föltételeit

*) Ugyanis Patakra gyüjté a dús Rákóczy-család minden kincseit, melly mint tudjuk utóbb Rákóczy Ferencz váltsága lett, azok közt e gyüjtemény is.

felolvasta, s felszólitá megeskünni a 4 bevett vallás kiváltságainak megtartására. A fejedelem mond : „igérem, esküszöm.“ Azután a főurak, egyházszónokok intézhették szavaikat a fejedelemhez, mig künn ágyu-, trombitaszó s éljenzés hasiták a léget. A menet hasonló renddel ment vissza a palotába, hol ös szokás szerint „magnum fecerunt áldomás!“ Végre tánczoltak s a főurak a követségeket szállásaikra vezették.

* * *

Sajátságos szerepet játszék 1848-ban Gyulafehérvár.

A perczig, mig a honvédelmi bizottmány a váraknak nem rendelé a tricolor kitüzését, szinleg a magyarokkal tartott.

Ha fegyvert kértek, mentegette magát, hogy e perczben nem adhat, s várjanak.

S midön sürgeték, kimondá, hogy sok nincs, kevés fölött rendelkezhetik. 4000-et igért 2000 adott.

De a szebeni hadikormány rendeleteit elfogadá.

Egymásra fegyverezte az oláhokat és szászokat. Adott nekik ágyukat, puskát, löport, s mindent elegendö mennyiségben.

Küldött ki katonákat, melly öket gyakorolja, tanitsa.

S a magyar kormányhoz egymásra jöttek be a panaszok, s a magyar kormány egymásután dugdosá azokat zsebébe.

Végre a tricolor kitüzését megtagadta.

* * *

Erdély a császáriak kezébe esett.

Gyulafehérvár ekkor nyiltan folytatá, mit addig titokban tön.

* * *

A magyarok egy kis ösz embert küldtek Erdélybe.

S ez igénytelen külsöjü férfi tért tér után foglalt, csatát csatára nyert.

Gyulafehérvár környülete csakhamar magyar kezekbe esett.

De Gyulafehérvár tartá magát.

10 compánia gyalogság, egy comp. lovasság, s 84 ágyu volt benne.

Fegyver, löpor elég, de élelem kevés.

A 80 éves Auguszt ezredes vette át a parancsnokságot.

* * *

Egész Erdély magyar kézben vala.

Csak a havasi oláhok s Gyulafehérvár tartá még magát.

Borbánd felöl kezdték meg a cernirozást, s márcz. 25-én 1849. befejezték. A cernirozó parancsnok Kemény Farkas volt.

Márcz. 27-én parlamentairt külde be.

Siker nélkül.

Másnap volt a várnak első lövetése.

* * *

A legnagyobb lövetések egyike april 2-án volt.

Délutántól késő estig tartott az.

Este parlamentairt külde be. De meg nem egyezhetének.

Egy óra mulva ujra kezdődött a lövetés.

A legborzasztóbbak egyike volt ez éj.

Bomba bombát ért. Fütyölve sivitának át a légen az ágyugolyók, mintegy elnyomni igyekezve a puskalövések folytonos ropogásait.

Egyegy jaj hasitá át a léget.

Egyegy égő ház világitá meg az éjt.

Egyegy demontirozott ágyu fülszaggató zaja kiáltá túl a vegyes zajt.

A legborzasztóbbak egyike volt ez éj!

Annyi áldozat . . . annyi emberélet. . .

Reggelre elnémult a zaj, s a nap első sugárai kiszenvedettek, vagy ujabb szenvedésre készülők halvány arczával találkozék....

* * *

A vár jun. 25-ig, egyes apróbb lövetéseket kivéve, nyugodtan maradt.

Ezalatt b. Stein küldetett le átvenni a cernirozást.

És Stein csodákat tön.

Rendezte a sergeket, gyakorolta, növelte erejöket, az ostromzárt jobb rendbe hozá.

S miután minden rendben vala, jun. 25-én megkezdte a lövetést.

800 bombát lövetett be egymásután.

S az agg egyház, a legszebb mit valaha láttam, az ösidők mondaszerü hagyománya, csillagásztornyával, gyönyörü könyvtárával, pompás basrelief-ivel, szobraival egyház-ékeivel, a parancsnoki lak . . . . minden minden a lángok martaléka lőn.

Borzasztó jelenet! . . . .

Egymást érték a golyók, s mindenik után uj láng tört az ég felé.

Oltani lehetlen vala. . . .

Annyi emlék, századokon át őrzött annyi hagyomány, mit az apa büszkén mutatott fiának, mint ösregék autodaféja áldozata tartatott ottan! . . .

A lövetés alatt külde Stein egy parlamentairt a várba.

Egy kartács széttépte.

Megszünteté hát a lövetést, s mást külde be.

A halottak elnyugodtak . . . s az élők megujiták azokkal tett fogadásukat, hogy készebbek azok sorsára jutni, mint hüség-fogadásukon perczig is csorbát vágatni engedni.

Másnap és harmadnap a bombázás megujittaték.

A bástyák már meggyöngültek, a vár nagy része romban, midőn az orosz-osztrák sergek diadalmasan nyomultak előre.

Bem ereje perczenként gyöngült, s azon irányban gyöngült az ostromlók ereje is.

Egy hó eltelte előtt a romfalakra kitüzött császári zászlókat több lövés nem háborgatá.

* * *

Elkeseredettebb ostrom, elkeseredettebb védelem kevés vala a másfél év történetei véres sorozatában.

Mert Gyulafehérvár minden tekintetben nevezetes pontnak tekintetik.

A havasokra felvonult móczok kulcsnak tekinték s védelmét minden áron kétségbeesetten folytaták. Le-leütöttek sziklalakaikból, midőn észrevették, hogy az élelem fogy, vagy az őrséget meg kell ujitani. S ha reményükön fölül nagy serget találtak ottan, kevés csata után visszavonultak.

De manoeuvre-jök többször sikerült.

S igy történt, hogy a vár, mellyet nem sorozhatni a legerősebbek közé s melly annyi tüzet, annyi kétségbeesett ostromot kiálla, élelemmel többnyire ellátva volt.

Könnyité ezt azon körülmény is, hogy Bem az ottani őrségből igen gyakran tetemes erőt elvont, s hogy a havasokat leküzdeni lehetlen vala.

Egyik eleste bizonnyal a másikét vonta volna maga után.

Igy egyik a másikat védte, oltalmazta.

S ezért a többnyire kis ostromló sereg nem egyszer szorittaték a kettő közt két tüz közé.

Szilágyi S.

A HUSZÁR PANASZA.

Világos környékén
A felkelő huszárt
Méltó fájdalmára
Bakának beosztják. . .

S midőn fixum fertig
Ott áll a glédában,
Káromkodva ekkép
Morog ő magában:

„Ej az arkangyalát!
Minő állat lettem!
Már ezt teremtücscse,
Meg nem érdemeltem!

Kivetkőztetének
Huszáros gúnyámból,
Pokolba löktek a
Boldog mennyországból!

Bojtos csákó helyett,
Mi illet rám nagyon,
Lenyírott fejemen
Fehér sapka vagyon!

Fehér, az angyalát!
Kékszinü a préme,
Hogy maradt vóna a
Pokol fenekébe!

Dolmányom és mentém
Vállamról lekapták,
S helyébe e hitvány
Fecskefarkot adták!

Istenem! Istenem!
Mi lesz most belőlem,
Hogy ha dolmányom is
Elvették már tőlem!

Ha szeretőm látna
Ebbe a gúnyába,
Rá se ismerhetne
Régi mátkájára.

Sújtásos nadrágom
Is lehuzták rólam,
Mellyben széles kedvvel
Annyit lovagoltam.

S rám adatták ezt az
Ördög-hordta manót!
Nem emberre, hanem
Czinegére valót!

Hát ezüst csengésü
Sarkantyús csizmámnak
Kárpótolására
Ugyan mit adának?!

Ollyan csizmát adtak
Hogy lábom nem tűri,
Miként kényes dámát,
Mindennap kell fűzni!

Csörögő aczél-kard
S czifra tarsoly helyett
Egy átkozott szíjjra
Gyiklesőt tettenek,

Melly egy hitvány szíjjon
Ugy csügg-lóg nyakamba,
Miként a zsidónak
Tiz parancsolatja!

S mind ez hagyján lenne!
Ha lovam megvóna,
S nyerítezve hozzám
Vigasztalva szóna.

De azt is elvették!
S hátam közepére
Bornyúbőrt adtanak
Lovamnak helyébe!

És ezt a bornyúbőrt,
A ki megteremti!
Mintha én lennék ló,
Rajtam kell czepelni!

Ej az arkangyalát!
Minő állat lettem!
Már ezt teremtücse
Meg nem érdemeltem!!!“

Tóth Kálmán.

A KÁPLÁR FELESÉGE.

Hejh galambom, hitted-e valaha,
Hogy a sors könyvében irva álljon:
Hogy szeretőd költőből káplárrá,
Magas égből illyen alá szálljon?
Akár hitted, akár nem, de ugy van,
Lantnak, dalnak, fényes hirnek vége.
Nem leszel más édes szép galambom,
— Egy kiszolgált káplár felesége!

Áldjon meg az isten, nem tartalak,
Hogy ha nagyobb méltóságra várnál.
Reménységet sem adhatok neked,
Hogy valaha több leszek káplárnál.
Nem is számomra van feltalálva
Az uraság fényes tisztessége. . . .
Hogy ha velem tartasz, nem leszel más,
— Egy kiszolgált káplár felesége!

Hogy ha velem tartasz! Hejh be szép szó,
S lásd biz isten nem rosz dolog volna.
Harczaimon a te szerelmednek
Visszasütő fénye világolna.
Egy káplárnak ugy se sokat juttat
Kincséből a csaták dicsősége —
Ragyogásban nem felette gazdag,
Egy kiszolgált káplár felesége.

Meglehet, hogy ellövik a lábam
A csatáknak öldöklő tüzében,
Meglehet, hogy meg fogják vagdalni
A legelső sorban küzdve, képem.
Fogsz-e engem akkor is szeretni?
Leszek-e még lelked büszkesége?
Elég lesz-e boldogságnak : lenned
— Egy kiszolgált káplár felesége?

Maradhatok én azért költőnek,
Csonka testben ép lehet még lelkem.
Csak egyért könyörgök : hogy lehessen
Szabaddá lett honban énekelnem.
Gyermekeink majd térdemre ülnek,
Lelkemre száll csatáim emléke,
S férje énekein elmereng majd
A kiszolgált káplár felesége!

Hogy ha azt megérem! Hajh! ki tudja?
Változandó a csaták szeszélye!
Ma vidáman a bort iszogatjuk,
Holnap elsodor a harcz veszélye...
Eh ne aggódj! a diadal után
(Mert diadal lesz csatáink vége.)
Visszatérek, s lesz belőled akkor
Egy kiszolgált káplár felesége!

S. K.

S. GYULÁHOZ.

(1849.)

... Hol vagy? Kiáltom im neved ezerszer;
De vissza nem felel se bércz, se tér...
Tán itt már a sziklák is megrepedtek,
S csak haldokló jajt hord a téli szél?

Ott messze, messze... hol már nem hon a föld,
Egy uj Rodosto, Balkán völgye van.
Sok ismerősöm vándorolt e völgybe....
Szives völgy ó légy üdvös általam!

A lélek gyakran elszáll e vidékre,
Keresni téged, s lantod szép dalát.
De nem talállak.... a kiket találok,
Mind harczba vágyó, ifju katonák.

Hol vagy? Hiába, hasztalan kereslek.
Avvagy te sem találsz magadra már?
Eloltá tán lelked fényét magával
A kialudt végső reménysugár....?

Zalár.

MAGYARORSZÁG
SZÓNOKAI ÉS STATUSFÉRFIAI.

(Jellemrajz.)

Azon egyéniségek közt, kik a forradalomban szerepeltek, egyik volt Beöthi Ödön.

Jellemzését küldöm önnek az alább következő sorokban.

Nem történetet irok. Igen közel vagyunk a korhoz, hogy helyes itéletet mondhassunk az eseményekről, mellyeknek részleteihez még nincsenek is összeszedve az adatok. Sok igaz van Lamartine szavaiban : „La vérité n'est que dans le lointain."

Az illy arczképeket azonban nem bizhatjuk egészen a késő történet ecsetére. E rajzokat a jelen képcsarnokából kell átvennie. Halál után eltorzulnak a vonások. S mellyeket egy ideig őriz az emlékezet, az árnyképek is elenyésznek, ha a mostani nemzedék kihal, s közte és a jövő ivadék közt a sir emelkedik.

S az illyes dolgozatok által is előkészithetjük a történetirást; nyujthatunk nehány vonást a szerepelt férfiak ismertetésére, miként azok éltek és hatottak. Ki e hatás tényezőit ismeri, fele részét birja a történet philosophiájának.

Beöthi jellemzése csak mutatvány illy czimü munkából: „Magyarország szónokai és statusférfiai."

Az első füzet e dolgozatból, négy—öt jellemrajzzal, talán nem soká megjelenend.

Egy eszme vonuland át a füzeteken. Egy eszme füzendi egésszé a szétszórt töredékeket.

„Magyarországnak kitünő szónokai voltak, s alig egy pár statusférfia." A közelebbi évek szerencsétlenségének itt van egyik kútforrása.

Ne ijedjen vissza az olvasó.

Az érdemelt babér egyetlen szálát sem illetendjük. Megadjuk mindenkinek, mi öt illeti. Indokolunk minden itéletet.

Itt a mutatvány.

BEÖTHI ÖDÖN.

Miként mondók, egyike volt azon férfiaknak, kik a forradalomban szerepeltek.

Országos biztos az alvidéki táborban s aztán Erdélyben. Majd bukaresti követ ezredesi ranggal.

A történet dolga, megitélni eljárását.

Mi csupán az egyéniséget ismertetjük meg.

Most is előttünk áll a kis ember, alacsony, vaskos termetével. Korán őszült sárga-fejér hajszálai, fejér szemölde, kipödrött rövid bajusza, villogó eleven szemei olly tekintetet kölcsönöztek kerek arczának, mint egy oroszlányfő. Ezért irta róla egy német költő :

„Látálak lelkes oroszlány s az isteni
Szikrát látám szemedből fényt lövellve,
Dörgő szavad hallám, s látám emelve
A sziveket körűled átmelengeni.“

S midőn szónokolt, többnyire hátraveté e kis oroszlányfőt izmos, rövid nyakán. Keresztbe fonta karjait, mint Napoleon, s csak a szónoklat legszenvedélyesb helyeit kisérték keze árnyazó mozdulatai. Éles tekintete egy szemletartó vezér önérzetével futott végig ollykor a gyülekezeten. Érezé, hogy ő rendesen ura a gyülekezetnek, mellyben szót emel, mint Neptun a haboknak. Senki sem volt nála biztosabb a hullámok között; senki sem birt több mértéket tartani a szenvedély árjai és szélvészei közt. Két olly diadaláról emlékszik Biharmegye története, mellyre egy O'Connell büszke lehetne.

Egy márcziusi napon, 1842-ben, nagy számu köznemességet csődítének össze ellenségei. A tanácskozó terem ajtait már korán betörék, s a teremet „nem adózunk“ kiáltások közt foglalák el. Ez volt a jelszó, mi alatt az izgatott tömeget egy más kérdésben akarák fölhasználni a haladás bajnoka ellen. Beöthi megjelent az ingerült nép között. Némi küzdés után sikerült szóhoz jutnia. Csak ezt ohajtá; az eredményről bizonyos volt. Mi tanui valánk a nagyszerü jelenetnek. Láttuk, milly önérzettel szállt szembe az előitéletekkel, mellyek a tömeg tudatlanságára támaszkodtak. Erős volt a támasz, de megingattatott. Hallottuk szavaira csöndesedni az ingerült zajongást. A föl-fölvillanó ólmos botok lassanként eltünedeztek, mint a februári napokban Lamartine szónoklatára a vörös zászlók, a franczia nép Aventin hegye, a párisi városház előtt. Még nem végzé szavait, s már őt éljenezé a tömeg, mellyet ellenei hoztak be. S e tömeg, a bihari köznemesség, egy más alkalommal feláldozá a nemadózás kiváltságát, midőn ünnepelt szónoka ez áldozattól föltételezé a követi szék elfogadását.

Egyike volt Beöthi kora legnagyobb népszónokainak. S mint népszónok, legerősb a rögtönzésben. Hangja nem érczes, nem kellemes, de éles, erős, nagyterjedelmü s inkább harsogó, mint dörgő. Többnyire szónokolt, ritkán beszélt, még társalgásban is rendesen túlkiabált a beszéden.

Előadása rendkivül eleven, folyékony. Szónoki virágaiban sok

költői kép. S e képekben változatosság. Többnyire nagyszerü körrajzok; inkább az, mi a természet müveiben bámulatra ragad, mint a mit egy teljesen bevégzett szobron keres a müphilosoph. Inkább a gondolat nagyszerüsége, mint a kivitel szabatossága. Öserő inkább, mint tanulmány. S e harsogó hegyi patak mellett, mellyhez hasonlitott ragadó szónoklata, gyöngéd virágok is fakadtak. Ki nem emlékszik szavaira, mellyekkel a vallás ügyét az 1836-diki országgyülésen letette : „Nem halt meg a leányzó, csak aluszik?“ A német nő, ki a fentidézett verset irta, a szent könyv e szép hasonlatát foglalá Beöthihez irt sonettje utósó versszakába.

Mindez azonban csak egyik oldala Beöthi szónoklatának. A lélekemelő, megragadó eszmék mellett megannyi grotesk alakok, gúny, élcz, humor, satyra. Humor a szó legnemesebb értelmében. Keserü igazságok a mosoly leple alatt. A régi kormányszéki eljárásnak nem volt élesebb ostorozója. Az 1840-ki sérelmi országgyülésen Klauzál panaszos szónoklata volt az uralkodó. Beöthi megjelent, s a kedélyek fölvidultak. S szónoklatának e fegyvereitől még jobban féltek ellenei, mint harsány szavától.

S az élénk kerek arcz, e méltóságos kis oroszlányfő, illyenkor torzalakot öltött. Szemeiben, mennyei tüz helyett, gúny villámai czikáztak, a taglejtés gyorsabb, elevenebb, jellemzőbb lett, gyakran egész a bohózat határiig. S néha olly hirtelen követték beszédében torzképek a nagy gondolatokat, mint Shakespeare szinmüveiben, hol a tragicus személyek gyakran vegyülnek grotesk alakokkal.

S ülőhelyén néha nem kisebb volt Beöthi, mint a szószékben. Danton fölkiáltásait, Mirabeau közbeszólásait csupán ő öröklé a magyar szónokok közt. Ollykor egy fölkiáltása egész beszédre válaszolt. Egy közbeszólása megsemmisité egész szónoklat hatását. „L'interrupteur égalait en lui l'orateur,“ mint Hugo Victor mondá Mirabeauról. S mig az ellenpárt szónoka tiltakozott a közbeszólás ellen : a kis oroszlányt már a közönség kaczaja és tapsai fedezték.

Kár, hogy az irodalom részére olly kevés példánya maradt fen ez erőteljes, e változatos népszónoklatnak.

De alig lehete máskép.

Beöthi hatalma, mint láttuk, a rögtönzésben állott. Egyszer akarta papirra tenni, vagyis inkább toll alá mondani beszédét. A kezdő szavaknál fenakadt, az akkor még divatos megszólitáson, a tekintetes karokon és rendeken. S másnap Biharmegye ünnepet ült. Beöthi Ödön tartá követjelentési beszédét.

Ott, Biharmegye teremében, pazarlá el a kis néptribun szónoklata legszebb virágait. E teremben, hol egy évtizednél tovább állott szemközt, ellenséges táborok gyanánt, a Beöthi- és Tiszapárt, mint a Colonnák és Orsiniak Rienzi korában.

Csak az országgyülésekről maradtak fen némi beszédtöredé-

kei, roszul összeszerkesztve. Mert e lángész gyors röptét, e sebesen rohanó szónoklatot gyorsiró is alig volt képes követni. A közlelkesedés vagy kitörő kaczaj közepett gyakran kihullt kezéből a toll. Nem egyszer ragadtám én is papirt, utánjegyezni Beöthi előadását. Ugy jártam, mint egykor a szép stájer föld vasután a tájképekkel. A gözerő, ollykor alagutakon keresztül, gyorsan röpitett, s az egész vidék képe, hol átfutottam, csak szakadozott benyomásokban, itt ott egybefüggés nélkül, maradt fen emlékezetemben. Illyen a lángész rögtönző szónoklata. Alig vet oda néhány jellemző vonást egy képhez, s már más, költőibb tárgy kinálkozik phantasiájának. Be sem végzi némelly képeinek rajzát, s már más, nagyszerüebb körrajz szinezéséhez fog. S a bevégezetlen, félbenhagyott részek a gondolategybefüggés hiányát tüntetik föl, mellyet nem pótol ki semmiféle naplószerkesztő.

Hallani kelle Beöthit; leirni lehetetlen volt. E nagy rögtönző szónokolva gondolkodott. Ki veszi rosz néven, ha e gondolatok, szó szerint papirra téve, nem mindig olly szabatosan, olly összefüggőleg vették ki magokat, mint valamelly irói mü, a szerző „nonum praematur"-ja után? Azonban voltak ötletek, gondolatok, mellyek nyelv, kifejezés, styl tekintetében is olly talpraesetten jöttek ki szónokunk agyából, mint Minerva, kiről irva van, hogy talpig pánczélban, fegyverezetten jött a világra.

Illyen volt Beöthi, mint szónok.

S szónoklatának vegyülete magány életében, jellemében is mutatkozott. Nyugtalan, zsémbes természet, ingerlékeny véralkat, nehéz helyzetekben sok mérséklettel. Kedélyében jó adag kiméletlenség, kihivó dacz, megvetés, gúny mellett sok gyöngédség s még több nemes érzés. Kedvcsapongása, ha más tárgyból kifogyott, önszemélyét állitá pellengérre, olly kiméletlenséggel, melly elleneit vérig boszantá. S legyözött ellenei iránt nagylelkü, engedékeny majdnem a gyöngeségig.

Megbecsülhetlen tulajdonok az ellenzéki padon.

S valóban Beöthi kitünő tagja volt a baloldalnak. Megtestesült képe a magyar ellenzéki tábornak a márcziusi forradalom előtt. Erősebb az ostromlásban, mint az alkotásban. A szent kürt harsogása Jerikó falainál. Megingadoztak szavára a régi visszaélések, az ódon szerkezet bástyái.

De a szélsőségek, mik e ritka egyéniséget alkoták, nagyobb előnyök szónokban, mint statusférfiuban.

Bevégezetlen maradna szobrunk, ha ez árnyalatokat is föl nem lepleznők.

Nem a gyors fölfogás, helyes tapintat hiányzék e jól alkotott főben, hogy nem kisebb statusférfiu legyen, mint népszónok volt; hanem a körülmény, az ismeret, tanulmány. Eszméiben meg volt az emelkedettség, nagyság söt fenség; a mélység hiányzott. Csodá-

latos ösztöne volt, a legjobb rendszabályokat megválasztani. De másoknak kelle formulázni. Reformügyek körül szerepe az általános vitákkal végződött. A harmadik felolvasásnál: mint Angliában mondanák. A részleteknél mindinkább fogyott türelme és ismerete.

Nem csuda. Az ifjukor mulasztásait a későbbi évek szorgalma nem pótolhatá.

1796-ban született s 1812-ben már huszárnak csapott föl, mielőtt a jogtudományokat hallgatta volna. S nyolcz évet töltött katonaságban, az ifjukor legszebb, tanulásra legalkalmasabb éveit.

Szép pálya ember- és világismeretre, de, főleg harczias időkben, mint azon korszak egy része volt, nem kedvező elméleti tanulmányokra.

Két dolog van, mit Beöthi a hadi pályán annyira elsajátitott, hogy jellemének alkatrésze lett. A rend, pontosság s a katonai parancsszó, melly nem tür ellenmondást.

Az első tulajdon örökité nevét, mint alispánét. Rendet hozott be a rendezetlen megyei közigazgatásba. Az egyéniség néha pótolja a rendszer hiányait.

A katonai parancsszó lehetlenné tevé az országos ellenzék élén, ha Deák széke üresen állott. Régi dolog, már Cormenin is megjegyezte, hogy az ellenzék nem tür fegyelmet.

S midőn 1826-ban közpályára lépett szónokunk, az országos intézmények sem valának kedvezők statusférfiak növelésére.

A kiváltságos nép tartományi ösgyülései aligha képeztek valahol statusférfiakat. S illy gyülések viszhangja volt a régi magyar parlament. Emelkedettebb hely nyit a szemnek szélesebb látkört. S a magyar statusférfiak országos álláspontra is csak azért léptek, hogy ismételjék a megyei szószékek házi bölcseségét. Boszankodással emlité gyakran épen Beöthi, miként olvasá föl egyszerüen utasitását Szepes vagy Árva követe, midőn ellenkező hatását várták Deák meggyőző okoskodásinak. Általánosabb, európai nézpontokról csak igen ritkán vala szó. Annál kevésbbé volt a magyar parlament azon hely, hol európai ügyek jöhettek tanácskozás alá.

Egy kis tenger volt ez országgyülés, 52 folyam egybefolyt hullámaiból. S e folyamok nem egyfelől hoztak magokkal hinárt, iszapot. Itt ott kortes-botok úsztak a hullámokon, a megyei pártküzdelmek gyászos emlékü fegyverei, vagy pártszenvedély vihara szennyezé el a fölvert habokat. S hol dult nagyobb szélvész, mint épen a Királyhágó alatt éveken által?

Beöthit megedzették e viharok. Nem egyszer láttuk küzdeni, daczolni a hullámokkal, az örvényekkel. Volt idő, egy rideg decemberi nap, midőn életét is csak a gondviselés őrizé meg.

Csuda-e, hogy néha rajta is látszott a megyei zavarok némi salakja?

A párt, mellynek karjain emelkedett követi székébe, töle várta házi nyugodalmát. S az országos panaszok Pozsonyban benne keresték egyik hatalmas ügyvivőjöket. S fölülről reményt nyujtának a megyei pártfőnöknek, hogy mérsékeljék a statusférfiut. S Beöthiben némi ingadozás támadt. Azt hisszük, az 1843-ki országgyülés nem legkedvesebb visszaemlékezései közé tartozik, habár nem volt egyetlen pillanat, mikor az országos ügy túlnyomó nem vala tekintetében a tartományi érdekek fölött. De mérsékleni a szenvedélyes szónoklatot, már magában annyi, mint hatásától fosztani meg. A szónok nagysága Beöthiben ott végződött, hol a statusférfiu nagysága kezdődik. Nagy volt épen azért, a miért tökéletes statusférfiu nem lehete.

Cs. A.

AZ ÖZVEGY S FIAI.

„Szegény árva vagyok, az isten is látja,
Bús özvegységemnek egyetlen istápja
Szerelmes gyermekem!
A mikor látom hogy katonának készülsz:
Majd kétségbe esem!“

„Isten az özvegyek és az árvák atyja,
Kigyelmedet édes szülém el nem hagyja
De nékem menni kell . . . !“
S könyhullatás között nyakába borulva
Az özvegy igy felel:

„Tiz esztendeje mult, hogy szegény bátyádat
Olaszország felé vitték katonának,
Azóta oda van,
Most meg te is elmégy, te is oda maradsz,
S nem lesz nekem fiam!“

„Ne féljen! még meg se álmodja azt kelmed:
Hófehér paripán mikor itthon termek
Bátyámmal mint a szél . . . !
Aztán megbecsüljük; szárazzal meleggel
Eltartjuk mig csak él!“

Könybe s imádságba merül a jó özvegy,
Mig éjjel a fiu egy tábortűzhöz megy, —
„Jó estét vitézek!“
Jól megtermett legény .... az öreg katonák
Mind szemébe néznek.

Adjon isten! mondák, — egy pedig rákiált:
Mit keresel öcsém? „Kardot meg paripát!“
Katonás a válasz;
Ember vagy atyafi, akárhol termettél,
Lesz minden, csak válaszsz!

Másnap mikor szépen meghasadt a hajnal:
Bátor legényünk a huszárok közt nyargal;
S felette lobogván
A háromszin zászló: szeme lángol, — mellén
Megszűkül a dolmány.

Ért azután harczot, ért viszontagságot,
Soha meg nem szaladt, sok embert levágott;
S mihelyt kardot ránta:
Ollyan lett kezében mindjárt mint a fűrész.
Már a kard nem állta.

Ha zászlót látott a bevett város tornyán,
Melly nem háromszin volt ... kiáltott mogorván
A harangozónak:
Bevedd azt a ponyvát! mert mindjárt kirántom
A tornyot alólad.

Szerették pajtási, ha búsúlt is néha,
Mert máskép mindig kész volt nála a tréfa;
S hol kvártélyba szállott:
Három négy nap mulva, midőn elbucsúzott,
Már megsiratták ott.

De im a Dunánál nagy ütközet készül,
Hatalmas eső áll szemközt mindkét részrül;
S a császári hadban
Az Olaszországban megedzett vitézek
Egy része is ott van.

Itt a bátor huszár, kardjával kezében,
S az iszonyú honvéd rohamra van készen;
Még csendesen állnak, —
De látszik szemökből, hogy dús aratása
Lesz ma a halálnak.

Azonban az ágyu egy részről megszólal,
Mennydörögve felel rá a másik oldal;
Közelébb közelébb!
Melegszik a csata, szúrja vágja egymást
A harczedzette nép.

Most lelte meg a mi legényünk is párját,
Ő is lovas, az is, egymást jól bevárják;
Akkor összevágnak.
Már mindkettő lankad, — de még egy sebbel sem
Árthatott egymásnak.

Eddig a kar vívott, most már kezd a harag,
Egymásra szikrázó szemmel pillantanak.
Egy perczig szótlanúl
Küzdenek, — és akkor mindkettő lovárúl
Halálsebben lehull. . . . . .

. . . . És most egymás felé nyulnak ki kezeik. . .
A halálnak révén egymást megismerik
Az édes testvérek. . . . . .
Ah, sors! lábad alatt a szegény halandó
Ollyan mint a féreg!

És a szegény özvegy? a mikor csak ráér,
Buzgón imádkozik két kedves fiáér. . .
Várja őket, — s boldog.
Azonközben egy nap roszul lesz hirtelen
S félrebeszél rólok.

Éjfélkor felkiált: ah . . .! fiaim jőnek,
Fehér paripája van mind a kettőnek,
Nézzétek csak . . . amott . . . .
Azzal lehanyatlik kiterjesztett karja;
Megnémúl, és — halott!

Ne félj szegény asszony! két kedves gyermeked,
Kikért ugy fájt szived, kiket ugy szeretett,
Mindjárt feltalálja . . .
Hozzád sietnek ők . . . viszi a halálnak
Fehér paripája.

T.

A SZÁMÜZÖTT.

(Egy fôrangu hölgy leveleiből.)

I.

Neheztelsz már, nemde, lelkem barátnője, hogy elválásunkkor tett igéretemet teljesíteni olly sokáig késedelmezém? De bocsánatod megnyerését nem kétlem, ha meggyőzlek, hogy e késedelem oka koránsem hanyagság, hanem közbejött akadályos körülmény volt. —Ezen zajos, előttem ismeretlen uj élet igénybe veszi minden perczeimet. Alig van időm gondolkozásra. — Te ismersz, barátnőm, s tudod, hogy e csillogó kör, mellyben élek, nem elemem. Oh mennyit óhajtom vissza ama csendes örömü gyermek-éveket, mellyeket a szelid zárdában kedves közeledben olly nyugalmas boldogsággal éltem le, midőn a világot csupán a zárdakert virágaiban, a légben röpkedő madarakban ismerém; mig most egy külfényben pompázó nagy világban töltöm napjaimat, mellynek csillogása az egyszerü természethez szokott gyermek szemét káprázatja. Alig mult el egy pár hét elválásunk óta, s már is eltürhetlennek vélem a töledi távollétet; olly elhagyottnak érzem magamat e nagy világ, ezen sok ember közepett; mert lelhetek-e közöttük a tiédhez hasonló részvevő megértő kebelt? S itt keressek egy lényt, ki csak némileg is képes volna hiányodat pótolni, hol mindenki csak külsőségekkel, önmagával van elfoglalva? Oh nem jósolám-e meg, midőn még csak leirásból ismerém e kört, hová végzetem helyeze, hogy itt jól nem érzendem magamat soha! S te és társnőid mosolyogtatok ábrándozásom felett, mert állitásotok szerint, kit rang, vagyon, szépség környeznek, lehetlen elégedetlennek lennie. De ne is véld ám kedvesem, mintha én már az volnék, nem, de lásd nem érezhetem magamat tökéletes nyugodtnak, otthonosnak e légkörben, melly nekem annyira szokatlan. S nincs okom panaszkodni azok iránt, kik köröttem vannak, mert mindenki a legnagyobb figyelmet tanusítja irántam. Tehetnek-é arról, hogy magaviseletök, tetteik nem birnak azon szivesség, bensőség szinezetével, mihez angyali jóságtok annyira hozzá szoktata?

Nálatok minden a sziv, az öszinteség hangján beszélt, mig itt minden mozdulaton illedelem, udvariasság, bon ton uralg. De nem kell-e mind ebben megnyugodnom, miután sorsom másolhatlan? — Egyedüli örömem, legfőbb boldogságom leend veled Ottiliám, mindent, mi velem történendik, részletesen tudatni. Keblem nyitott

könyv legyen előtted, mellyben egy gondolat sem leend leplezve. — De szeretnél már körülményeimről, családi helyzetemről is valamit hallani? Tudod kedvesem, hogy mindez eddig előttem is ismeretlen volt, mert a zárdában-létemkor csak annyit tudék, hogy: egy régi grófcsalád egyetlen sarjadéka, s szülötlen árva vagyok. Családom régibb s ujabb viszonyait csak most ismerém meg, s erröli tudomásomat leginkább köszönhetem jó nagyanyámnak, az öreg Bérczy grófnénak, kit te is ismersz, ha emlékszel még azon tisztes matronára, ki egyszer engem a zárdában meglátogatott, s kinek vonásaiban állitásod szerint olly félreismerhetlen kinyomata van az aristocratai jellegnek; mert szép mostohaanyámmal, daczára irántam tanusitott szivességének, nem vagyok képes bizalmas beszélgetésbe ereszkedni. Ő ifju s szép, s annyira elfoglalják a külvilág eseményei, dinéek, estélyek sat., hogy alig jövök vele magános érintkezésbe, a reggelt kivéve, s e néhány perczet is igénybe veszi öltözetem, fej-ékem felett tartó revueje. Ő divathölgy a szó teljes értelmében. Eleme a nagy világ, élveit, boldogságát fényüzésben, pompásan rendezett estélyeiben, s udvarlóinak hizelgéseiben — miknek hiányában soha nincs — találja. Irántam, daczára hideg, bensőbb érzelmekben olly szegény keblének, nagy figyelmet, mondhatnám, gyöngédséget tanusít, s mindenkép igyekszik feledtetni velem, hogy szülötlen árva vagyok. Vigaszt, igaz, az ő modora szerint kiván nyujtani, tudniillik : minden mulatságaiban, szórakozásaiban részt venni. Hisz tudja-e ő, hogy mind ezek helyett jobban esnék egy megértő, részvevő szív vigaszszava? tehet-e róla, hogy nem érti a szív, az érzelem hangját? — De térjünk vissza családom multjához, mit nagyanyám közle velem. Alig hatéves koromban veszitém el a legjobb, általam alig ismert anyát. Atyám e veszteség fölötti fájdalmában utazásban kerese szórakozást, engem a K. zárdai fejedelemnőhez, ki neki távoli rokona volt, adva nevelésbe. Ott töltém el gyermekéveimet, mellyek felett a fejedelemnö szelid anyai gondja örködött, s mellyek boldogságát, téged megismerve, egymás iránti gyermeki ragaszkodásunk, melly később a legbensőbb barátsággá erösödék, tevé tökéletessé. Atyám ez idő alatt Párisban tartózkodván, megismerkedék egy csekély vagyonu marquis ünnepelt szépségü leányával. A ritka kecsekkel biró franczia hölgy csakhamar diadalkocsijához bilincselé a szomorgó fiatal özvegyet, a gazdag magyar mágnást, s két év mulva anyám halála után, atyám a szép Neuville Alexandrinét mint nejét vezeté ösei kastélyába. Hogy atyám tökéletes boldog volt-e uj házasságában? nagyanyám nem állithatja egész bizonyossággal, mert miután ő ellenzé fiának e franczia hölgygyeli összeköttetését, később kerülni kezdék egymást. De a mint ő atyám lelkületét ismeri, kétkedék, hogy e kaczér divathölgy képes lett volna öt hosszas ideig boldo-

gítani. Atyám pár év mulva Alexandrinneli házassága után hosszas betegeskedés után meghalt. A szárnyaló hirekből s atyámon élte utóbbi éveiben észrevett búsongásból következteti nagyanyám, hogy korai halálának féltékenység, titkos bánata volt főoka, habár ezt egész bizonyossággal nem akarja állitani. A többit tudod kedvesem. Kevés idő előtt nagyanyám rendeletére s mostohám kivánságára el kelle hagynom a növeldét, mivel azon korba léptem, mellyben a nagyvilágba kell bemutattatnom. S most itt élek a főváros zajában mostohaanyámmal, ki nem mulaszt el alkalmat e fényes kört velem s engem azzal megismertetni. Legjobban érezem magamat jó nagyanyám közelében, habár ritkán élvezhetem azt, mert a világtól visszavonultan él, mig engem mostohám mulatságaiban kénytet részt venni. S ha nem csalódom, mostohaanyám igen látszik e látogatásaimat lehetőleg akadályozni.— Olly különösen lepett meg a napokban nagyanyámnak egy nyilatkozata mostohaanyámról! Én dicsérni kezdém előtte annak szépségét s emlitém, miszerint meglepőleg hasonlit egy Magdolna-képhez, mit a zárdában a fejedelemnő szobájában olly sokszor nézdelék. Nagyanyám száraz ajkain egy még szárazabb gúnymosoly vonult el, s lassu hangon mintegy önmagában mormogá: „Igen ő mindenben hasonlit egy Magdolnához, egyet kivéve—a megtérést.—Igazad van gyermekem szólt hangosabban hozzám fordulva — ő egy Magdolna.“ Én meglepetve tekinték reá, s kérdezém, hogy mint érti ezt? „Hagyd el Melánia, minek az illyest veled megértetni?“ s másról kezde beszélni. Én nem merém e tárgyat többé felhozni, habár e rejtélyes szavak különösen hatottak rám, mert nem értém e czélzását nagyanyámnak. — S most tudsz mindent, mi velem történt e rövid idő alatt. De már most én is szeretnék rólad valamit hallani; emlékszel-e rám olly gyakran csendes czelládban, mint én terád e zajos világ közepett? Bizonyitsd ezt be minélelébb kedves soraid által. S most az ég áldásai lengjenek körül, ezt kivánja szerető Melániád.

II.

Fogadd köszönetemet, szeretett Ottiliám, jóságodért, melly nem hagya sokáig várni, legszebb örömem élvezetére, kedves soraid olvashatására. Oh e sorok milly csalhatlan tanuságai irántami barátságodnak, angyalszép lelkednek! Emlitéd, hogy nem sok változatost közölhetsz egyhangu életedből, melly mindig egyforma, csendes, nyugodt. Oh hát ha te e sötét falak közt boldogabb vagy s leendesz, mint én e tarka világ szines örömei között, mellyek csak futólagosan veszik figyelmünket igénybe, szivünket hidegen, üresen hagyják! Előre tudom, mint fogsz ismét dorgálni, hogy vissza hagyom magamat ragadni ábrándjaimba; de lásd tehetek-e

róla, hogy szeretek a gondolat arany szárnyain a képzeletvilágba repdezni, s szeretnék mindent magasztos költői nagyszerüségben látni, mert fáj keblemnek azon tapasztalás, hogy e mindennapi emberek közt minden fellelhető inkább, mint valódi érzelem, lelkesültség. De nem elég, hogy mindig ezen emberek közt kell lennem; még akkor is ők foglalják el gondolataimat, midőn hozzád irok. Csak ismertetni akartam veled ezen előtted ismeretlen világot, Napjaim örökös egyformaságban tengnek, mert e folytonos zaj, vigalom már monoton s untató. Szerettem volna nagyanyámat elkisérni, ki egy szeszélye következtében a tél daczára falusi jószágába utazott, de mostohám e különczködést — mint ő nevezi — nem engedé. — Hírlik, hogy a fővárosba egy fiatal, még eddig egészen ismeretlen zenemüvész érkeze, ki szeretné előbb magát a felsőbb körökben megismertetni, mielőtt nyilvánosan föllépne. Többektől hallám müvészetének tökéletességét dicsérni, s vágyódom öt hallhatni s megismerni. Ismered a müvészet, különösen a zene iránti elöszeretetemet. Már kérém is mostohámat, engedné meg őt nálunk bemutattatni. Kérésem nem lőn megtagadva, s többen ismerőseim közül, kik öt hallák, ajánlkozának a napokban bevezetni hozzánk az ifju müvészt. Mondhatom, kiváncsi vagyok öt megismerni, mert azonfölül, hogy müvész, még szép s minden tekintetben müvelt is, mint mondják. Szinte örülök, hogy alkalmam leend mással is társaloghatni, mint örökké ezen üres keblü s fejü arszlánokkal. Nevezz gyermeknek, ha mondom, hogy pár nap óta szüntelen az forog fejemben, valljon minő kinézésü, lelkületü leend ezen idegen. Ugy látszik, mostohaanyám is nagy érdekkel néz a bemutatás elébe, mert alkalom nyílik elötte, mutathatni azt, mit annyira szeret: müvészet iránti pártfogolást. — Egész kravallt okozott ezen müvész a noble világban, mindenki róla beszél, s feszült várakozásban van a napokban adandó estélyünkre, mert itt fog az idegen ifju először bemutattatni a nagy világnak, s müvészetének első próbáját ez alkalommal teendi le. Mostohám komornáját küldé értem, szinházba kell öt kisérnem. Máskor többet, isten veled, ne feledd változhatlan Melániádat.

III.

Épen most távozának el vendégeink az előbbi levelemben említett estélyről s házunknál mindenki nyugalomra tért, az éj élveit, fáradalmait kipihenni. Csak én nem lelhetek nyugalmat: olly izgatottnak érzem magamat s pilláimat az álom kerülni látszik. A regg első óráit neked szentelem s közlöm veled a feszülten várt s végre elérkezett estély részleteit. A grófné, mostohám, soha pazarabb fényü soiréet nem rendezett, mint a tegnapi volt, és soha — ezt is

megvallom—több gondot nem forditék toilettemre, hiúbb nem voltam szépségemre, mint ezen este. Ugy öltözködém, mint te mindig mondád, milly jól néznék ki. Fehér átlátszó ruha, hasonszinü ezüst himzetü szalagövvel folyt le tagjaimon, hajaimat fürtöztetém s egy fehér gyöngysort keriték homlokomon keresztül. Mellbokrétám fehér kaméliákból állott. Tehát egészen fehéren, mint—halál menyasszonya, csupán fekete fürteim lengték gyászfátyolként körül fejemet. Szinte képzelem a mosolyt ajkaidon, e hasonlitást olvasva! De hidd el, olly különös hangulatban valék ezen este, s midön felöltözve tükrömbe az utósó tekintetet vetém, öltözetem felett szemlét tartandó, — elijedék arczom halványságától. Keblemet szorongni érzém s mintha egy baljóslatu hang sugallta volna szünetlenül fülembe : „Ezen est határozni fog egész éltedre.“ Szemeimet anyám — ágyam fölött függő — arczképére függesztém, s ugy rémlék előttem, mintha e madonna-arcz, melly olly szelid bánatos kifejezésü, még búsabb, mint ha e csillag-szempár mélyében könyek rezegtek volna. Oh Ottilia! le nem irhatom ezen érzést, melly keblemet átfogá; térdre rogytam örangyalom képe előtt s könnyes szemekkel rebegém : „Anyám! örködj gyermeked felett!“ Alig birtam gyengeségemen erőt venni s mostohám salonjába belépni, hol ő néhánynyal meghittebb ismerői közül társalgott.

‚Ugyan Melanie — mond engem megpillantva, — mit gondol, illy öltözetben jelenni meg; hisz inkább hasonlit ön egy feleskedni készülő vesztaszüzhez, mint vigadni, tánczolni készülő fiatal leányhoz.‘

„A comtesse igen jól tudja, hogyan néz ki legbájolóbban s hogy tehetne mindnyájunkat kecsei rabjaivá, ha — már régen azok nem volnánk,“ szólt Árday gróf, egyike legvisszarettenthetlenebb udvarlóimnak, s szavainak hatását fürkésző tekintete szemeimmel találkozának, mik ugy hiszem elég hideg kifejezésüek voltak legvérmesebb reményét is megfagyasztani.

„„Nem jól érzem magamat anyám““ szólék a grófnénak kezét csókolva, „„engedelmével ma — nem fogok tánczolni.““ —

‚Milly caprice ez ismét? egyébiránt a mint akarja ma chére‘, mond mostohám hidegen, s szomszédjához fordult a beléptemkor félbeszakasztott beszélgetést folytatandó.

A meghivottak gyülekezni kezdének, s köztük nem sokára — több ifjaktól kisérve érkezék Czartorinszky Oscár—a müvész is. A szokásos bemutatás megtörtént, s kis idő mulva a vendégek összegyültekor az ifju — zongorához ült. Engedd Ottilia, hogy e jelenetnél tovább időzzem, engedd leirnom előtted öt. Alkalmam volt nem messze töle egy ablakmélyedésbe, függönyöktől félig rejtve ülni, s öt igy jobban szemügyre vehetni, mert mellettem ülő cousineom B.... Olga igen elmerültnek látszék szomszédja beszélge-

tésébe. Czartorinszky Oscár—ki, mint nevéről gyaníthatod—lengyel, valódi lengyel szépségü. Nyulánk termetét egyszerü fekete öltönye legszebben tünteté elö. Arcz-éle Alcibiadesre, a görög szépségre emlékeztet. E gyönyörü majdnem nöies szép arczon annyi férfias erély, önérzet látszik s a mély tekintetü sötétkék szemekből a művészet lelkesedése világlik. Oh milly ellenállhatlan varázs környezi ezen ifjut Ottiliám! S ö olly szép! szépsége fölülmulja álmaim legbájosb képeit! Mint emlitém, félig függöny megé rejtezkedve átengedhetém magamat szabadon azon érzelmeknek, miket keblemben ezen ifju maga, s mindent fölülmuló müvészete költe fel. Meyerbeer egyik remek darabját játszá. A társaság mozdulatlanul figyelt játékára, mert mindenki igyekezék még a tetszés kitöréseit is visszatartani, hogy ez által a közfigyelem ne zavartassék. A művész játékát végezve a társasághoz fordult, melly öt tapsviharral fogadá, s érdemlett dicséretekkel túlhalmozá. A férfiak nem győzék eléggé ügyességét, a nök szépségét magasztalni. Még mostohám sem birá róla lorgnettjét elfordítani, s ajkáról özönlött a sok: „charmant, incomparable, szó! Végre a sok szerencsekivánat után az ifju müvész megkezdett szépreményü pályájához, mindenki tetszése szerint mulatott. Sokan kártyaasztalokhoz ültek, mig a fiatalabbjait a tánczterembe hivá a zene csábitó hangja. Én is oda menék cousineommal, habár szándokom volt nem tánczolni, roszullétemet adva ürügyül visszautasitott ostromlóimnak. Olgát csakhamar tánczra vivék mellölem, s én egy félre eső fauteuilleban foglalék helyet, örülve, hogy legalább perczekre, mig a táncz tartott, szabadulhaték tolakodó imádóimtól. Épen egyikét kedves mazurjaimnak játszák, s én e bájos hangokon elandalogva, alig vevém észre, hogy közel hozzám szinte leült valaki. Kezemet székem karjára támasztám, s elmerültségemben leejtém legyezömet. A mellettem ülö udvariasan hajlott le érte, s én az átnyujtóra emelve szemeimet—Czartorinszkyt látám magam elött. Érzém, mint ömlék el a pir arczomon, s alig birék köszönetet rebegni. Végre eröt véve gyengeségemen, társalogni kezdék vele. ‚Ön nem lejti szép nemzeti tánczát?‘ szólék többi közt hozzá.

„Jobban szeretek kedves hangjain merengni, mellyek olly édesbús emlékeket költenek fel keblemben“ szólt, s szép vonásain ábrándszerü fájdalom tükröződék. „S nagysád — tevé hozzá szünet után — csodálkozik, ha a lengyel nem tánczol, nem vigad, kinek ezredévek sorozata nem leend képes szerencsétlen elveszett honáért ejtett könyeit arczán fölszáritani? Oh grófnö — s hangja remegni kezdett — tudja-e mi az, midön egy nemzet végerejét felhasználva hona szabaditására, a remény utósó szikráját vesztve bukik! De bocsánat — tevé utána — hogy nagysád közelében is visszaengedém magamat régi fájdalmamba ragadtatni. Elfeledém, hogy azt

csupán olly szív képes megérteni, melly ugyanazon honban dobogott fel először.“

‚Csalódik ön — szólék élénken — s igen sajnálom, hogy ön azon hiedelemben él, miszerint magyar hölgy nem képes megérteni a lengyelfi keservét.‘

Ugy látszik, mintha e részvétet eláruló hang kellemesen lepte volna meg öt, mintha sejtette volna, hogy rokonkebelre talált. „Oh nagysád — szólt halkan egy fénylö tekintetet vetve rám — milly kevesen találkoznak nagysádhoz hasonlók e körben, hol vagyunk!“ A társalgás folytában kivehetém, hogy ö számüzött, vagy bujdosó, mert fájdalmasan emlité, miszerint szép hona határát nem látandja egy hamar, vagy talán soha. Beszélgetésünk mindinkább bizalmasb hangon folyt, mintha régi ismerösök lettünk volna. Hisz rokonkeblek olly hamar megértik egymást, s mi olly öszhangzók voltunk mindenben! Oh én olly boldogan, olly jól érezém magamat ez idö alatt, mert a mellett, hogy Oscár sokoldalu miveltséggel bir, minden szavából valódiság, bensöség tünik ki. Szép anyanyelvünket olly jól beszéli, hogy a franciát, mellyen a társalgást kezdtük, egészen mellöztük. E néhány örömteli percznek mostohám vete véget, ki Oscárhoz közeledék, s felkéré, miszerint ha nem tánczol, venne néhány vihstpartieban részt. Oscár — mint azt rám vetett tekintetéből olvashatám — nem örömest engede e felkérésnek. A grófné észre látszott azt venni, s nem minden guny nélkül mondá : „Sajnálnám ha valami sentimentalis beszélgetést szakasztottam volna félbe, de mon artiste, önnek a kártyaasztalokat is meg kell néznie,“ s egy oldalpillantással rám, távozék Czartorinszkyvel. Az egész estély folytán nem beszélheték többé Oscárral, annyira lefoglalá öt mostohám. Csak eltávoztakor közeledheték hozzám. Midön búcsut vön tölem, mellbokrétámból egy kamélia lábaihoz esett. Hirtelen kapta azt fel, s lassu remegö hangon mondá : „Oh nagysád! engedje e virágot keblemen hordhatni, éltem legboldogabb estjének emlékeül!“ Válaszolni nem volt idöm, mert mostohámat látám közeledni, s egy néma búcsuköszönéssel fordultam a hozzám közel levö Olgához, zavaromat eltitkolandó. — — — Igy végzödék ezen rám nézve emlékezetes est, s elöérzetem nehezen csalt, mert ez aligha nem határozott egész éltemre. Emlékszel, midön egyszer zajongó ábrándozásaimat hallva, mondád, hogy én csak költöt vagy müvészt fogok szerethetni. Oh Ottiliám adja az ég, hogy jóslatod ne teljesüljön, mitöl félni van okom. Istenem! üdv- vagy kárhozathozó lesz rám nézve e fakadó érzelem?! Most isten veled, fáradtnak érzem magamat, nem irhatok többet. Emlékezz hü Melániádra.

IV.

Bocsáss meg barátnöm, hogy annyi napokat hagyék lefolyni a nélkül, hogy veled részvevö lelkeddel közöltem volna a történteket, de egy uj, boldog életbe léptem, melly annyira elfoglalt általam még nem ismert gyönyöreivel, hogy nem birtam gondolataimat rendezni. Hisz a nagy boldogság csak ugy megzavar bennünket, mint a fájdalom! s én olly boldog vagyok, hogy nem leendek képes azt elötted híven lefesteni, mert van-e szó a valódi üdv kellö kifejezésére? Szeretek s szerettetem. E két szóban foglaltatik azon örömérzet, mellynek elviselésére gyengének érzem magamat. Ismersz Ottiliám, hogy nem tartozom azon hölgyek sorába, kik érzelmök kincsét könnyelmüen fillérekként osztogatják el kegypillantásokért esdö udvarlóiknak, a nélkül, hogy egy is jutna annak teljes birtokába. Én szerelmem egész gazdagságát keblem mélyén rejtegetém, hogy osztatlanul ajándékozhassam azt szüm választottjának. Részletesb leirást kivánsz e tárgyról? elégedj meg, ha azt röviden teszem. Az estély után Oscár mostohám meghivására gyakran járt házunkhoz, s alkalmam volt kisebbszerü estélyeken, miket a grófné rendezett, vele többször érintkezésbe jönni. Ezáltal csakhamar kezdénk lelkületünket s gondolkozásmódunkat, melly annyira öszhangzó, kiismerni. E sympathia szerelemmé erösödék, mit egy alkalommal Oscár megvallott. Megvallá szerelme reménytelenségét, mert állitása szerint az egyszerü müvész mi igényt tarthat a büszke Bérczy grófhölgy szerelmére? De milly túlvilági volt öröme, midön hallá, hogy ne a büszke grófhölgyet, hanem csupán a szeretö leányt tekintse bennem. Oh ez idö óta éltem más fordulatot vett, más szinben látom a világot, az embereket. Szerelmem érzetében, boldogságot, üdvöt osztó mindenhatónak képzelem magamat; az egész mindenséget örömfénybe öltöztetem. Oh pedig boldogságom ege nem ment fellegektöl — ha Oscár családomra, rangomra emlékeztet. Mostohaanyám is gyanitani látszik viszonyunkat, mert gyakran látom redözött homlokkal, s irántami magaviselete majdnem fagyos, habár Oscár iránt mindig szivességet tanusit. Olly rejtélyes az egész elöttem. Ég tudja mi leend sorsom, s milly örvénybe sodorand végetlen szerelmem! — Néhány nap óta Oscár olly komoly, a szokottnál búsabb. Ugy látszik, mintha elöttem titkolódznék, s kérdéseimre azt válaszolja, hogy rövid idön minden rejtély világos leend elöttem. Nem értem, mire czéloz ezáltal, de mondhatlan szorongó érzelem lopódzott keblembe. — S most isten veled lelkem barátnöje, ölel lelkileg szeretö Melániád.

V.

Oh milly labyrintba vezete engem e szenvedély, milly szükségem volna egy hü barátnö tanácsára, utmutatására! Mennyi erőre leend szükségem, hogy az ész, józan megfontolás, el ne veszitsék szív, indulatok fölötti hatalmokat! De félek, hogy a hideg észsugallat hajótörést szenved e végetlen szerelem óczeánján. — Oh engedj meg, Ottiliám! e zavart bevezetésért, de olly izgatott vagyok, nem birok tévutakon szállongó gondolataimnak biztos irányt adni. Halld, halld a történteket s itélj, tanácsolj tenmagad. Mint emlitém, Oscár egy idö óta bús, magába zárkozott lön, s ez engem szomoritott, mert fájt elöttemi titkolódzása. Tegnapelött szinházban voltam mostohámmal, hová Árday gróf s Czartorinszky kisérének. Benyovszkyt adák. A darab Oscárra nagy hatást tön, mert mindig komolyabbá vált, s egyszer könyeket is láték szemeiben rezegni. Néhány perczet használva, midön a grófné Árdayval beszélgete, kérdezém busongó hangulatának okát. ‚Mindent megtudand Melánia' — szólt hozzám hajólva halk hangon, — ha alkalmat szerez egyedül beszélhetnünk. Igyekezzék azt eszközölhetni, tevé hozzá még suttogóbb hangon, s szemeiből fájdalom s szerelem sugárzék — mert e találkozástól függ szerelmünk jövője, éltem egész üdve!' Meglepetve tekinték rá, s kevés habozás után mondám: „Legyen tehát Oscár! mert e kínos bizonytalanság keserve okáról eltürhetlen nekem tovább. Mint tudja, holnap anyám bált adand, s ez alkalommal nyitandja meg először vendégei előtt ujonnan rendezett téli kertjét. E kert baloldali legfélreesöbb részén egy rózsaliget van, ott egy kövekből s mohból készitett remetelak. A harmadik franczia négyes alatt, mert ekkor, remélem, mindenki a teremekben leend, e remetelakban találkozandunk!" Alig birám a végszavakat rebegni, mert a grófné szuró tekintetét érzém rám nehezülni. Oscár egy hálás tekintettel köszöné meg megegyezésemet. Ugy történt, mint elvégeztük. A tegnapi estélyen, miután vendégeink eléggé élvezték a pompás téli kert meglepö szépségeit, a termekbe vonultak vissza. A harmadik franczia négyes alatt fejékem felbomlott, s ennek megigazitását ürügyül használva, távozám a tánczteremből. Reszketö léptekkel sieték a remetelakba, hol már Oscár várakozott rám. ‚Köszönet, Melánia, köszönet, hogy szavát megtartá, — mond elömbe lépve, s kezemet szivéhez szoritá. — Fontos közlenivalóim vannak kegyeddel, mellyek szerelmünket érdeklik.' „Oh ne késsék perczig se azt velem tudatni; födözze fel elöttem titkos bánata okát is, hadd oszlassam el szerelmem fénysugáraival e borús fellegeket" — szólék az elöttem térdelö ifju szép homlokát simitva.

‚Melánia! éltem angyala! leend-e erőd kivinni azt, mit tőled imádó kedvesed kér, kinek nálad nélkül a menny üdve is kárhozat lenne. Oh mondd, képes leendesz-e szerelmednek mindent áldozni?‘

„Oscár! — válaszolám s hangomat az érzelemvihar remegteté— ezt kérdezheted tőlem, kinek élete kietlen pusztaság volt, mellyen egyedül szerelmed bájtavasza csalá ki az üdv virágait! Ki előtt a boldogság hona ismeretlen volt, mert egyedül szerelmed vezete be oda. S te azt kérdezed, hogy képes vagyok-e neked áldozatot hozni? Ne emlitsd e szót: áldozat; olly túlvilági szerelemnek, mint enyém, semmi sem áldozat, mindent égi örömmel teszek.“

‚Te angyal vagy Melániám! De halld, mit olly soká késedelmezék veled közleni. Először is tudd meg Melániám, hogy ez egyszerü zenemüvész bujdosó lengyel gróf. Nevem Czartorinszky. Atyám s rokonim az utósó lengyel forradalom áldozataul estek el. Anyám, atyám eleste után, drágaságaival több nők kiséretében az üldöztetés elől Angolhonba szökék. Én az utósó lehetőségig elszántan küzdék. Mig végre ügyünket tökéletesen veszni látva életveszéllyel hagyám el szerencsétlen honom véres határát. Álöltözetben bujdosva hallám, hogy fejemre dij tüzetett ki. Megfosztva mindenemtől, kivéve néhány nagybecsü gyürüt, elhagyatva álltam a világon; mert csak később olvasám lapokban a menekült lengyelnők londonbani szerencsés megérkeztét, s nem kétlem, hogy anyám is ezek közt volt. Elhatározám egy ideig Magyarhonban időzni, s hogy az üldözések elől biztositva legyek, használva zongoráni ügyességemet, mint zenemüvész kivántam itt fellépni. De csalódtam midőn azt hivém, hogy itt nem fog kilétem felfödöztetni, mert e napokban anonym levelet kaptam, mellyben egy közeledő veszélytől óvnak, mert kilétem felfedeztetett, s nem kétlem, hogy az elfogatási parancs sokáig fogna késni. S igy ha menekülni akarok, idővesztés nélkül szöknöm kell. De tudod-e, mit tesz elhagyni téged Melánia? Elhagyni, hogy tán többé ne lássalak. Oh Melánia! ha szeretsz annyira mint mondád, légy titokban nőm, szökjél velem, néhány hét mulva veszélyen kül Angolhonban anyámnál leszünk. Hiszen van-e e körben, mellyben élsz, csak egy lény is, ki ragaszkodásodat birná? Sajnálattal válnál-e meg tőlük? Vagy az emberek előitéletét akarod akadályul felhozni? Te Melánia, ki angyaltiszta önérzetében megveti a gyáva tömeg fonák véleményét.‘ Le nem irhatom a küzdést, melly keblemben támadt. Oh Oscárnak igaza van. Én itt nem hagynék senkit, ki utánam részvéttel, szeretettel vágyódnék s csupán a világ balvéleményétöli félelem tartóztasson vissza szerelmemnek áldozni, midőn ez áldozat éltem boldogságát eszközlendi?

„Oscár! — szólék borzasztó küzdelmek közt—az ég szerelmére

kérlek, engedj csak kevés időt ezen elhatározó lépés megfontolására. Szerelmem irántad határtalan, de e tett egész életemre, jövömre határozand, s meggondolást igényel. Csak pár órát engedj Oscárom, mielőtt válaszolnék. Lásd olly izgatott vagyok váratlan nyilatkoztatott terved által, hogy nem vagyok képes határozottan válaszolni.“

‚S neked meggondolásra van szükséged, midőn üdvöm, éltem forog kérdésben?‘ szólt Oscár keserün.

„Nem, nem, bocsáss meg — szólék fuldokló hangon — én mindent teendek, mit akarsz. Igen én követlek mindenhová, hisz éltem egyedüli czélja boldogságod.“ Oh ezt nem kellett volna tennem, nemde Ottiliám? De lásd itt Oscár boldogsága, élte volt kérdésben s én csak szivem sugallatát követém.

‚Most ismerem szerelmedet egész nagyszerüségében, lelkedet teljes szépségében, — mond Oscár a szerelem benső hangján — remélem Melániám, szándokodat nem fogod megváltoztatni. De hol találkozandunk ismét szökési tervünkről értekezhetni, mert perczeink számlálvák, s nem késedelmezhetünk sokáig.‘

„Holnap délben két órakor mostohám kikocsiz, s én egyedül leendek honn.“ Oscár egy forró csókot nyomott kezemre, s én eltávozám a remetelakból. Szobámba érkezve, kimerülten hanyatlám pamlagomra. Szorult keblem könyekben lelt enyhet. Csengettem komornámnak s kijelentetém a grófnénak, miszerint hirtelen roszullétem miatt nem jelenhetek meg többé a társaságban. Nem lett volna eröm e borzasztó lélekállapotban emberek közé menni. Oh Ottiliám mi történendik szegény Melániáddal! Miért nincs közelemben lény, ki kijelelné az utat, mellyen haladjak, vagy a végzet rendelé, hogy egyedüli vezércsillagom a szerelem legyen? Igen s én követendem azt! — — —

ön valakit, tegye azt pár sorral s én kézbesittetni fogom!' E szavakat annyi szivességgel mondá, arczán olly jóság látszék, hogy lehetetlen volt meg nem győződni irántami részvétéről. — — Oh mit tegyek most e borzasztó kétséges helyzetben. Nagyanyám halálos ágyához hí; gyermeki kötelességem oda sietni. De Oscár?! ő eljövend, határozatomat megtudandó, s nem fog többé itt lelni. Irni fogok neki, tudósitom a közbejött akadályról, talán lel módot még egy ideig szökését elhalasztani, ha a fővárosból távozik. Nagyanyám halálával megszakad az utósó kapocs, melly e helyhez csatolt. Zárnom kell levelemet, az idő rövid. Isten veled, nem igérhetem, mikor s honnét veendesz tudósitást szegény Melániádtól.

U. i. Oskárnak irtam. Közlém vele rögtöni elutaztam indokát. Ugy hiszem ő megbocsát, hogy egy haldokló kivánatát teljesitem. Tanácslám neki, a fővárost elhagyni s valamelly közeli faluban, hol biztosítva hiszi magát, tartózkodni visszatértemig. A levelet mostohám vállalá magára s megigéré, hogy rögtön kézbesitteti azt.

De jelentik, hogy kocsim készen áll. Mennem kell. Imádkozz barátnödért!

VI.

Borzasztó gyászeseményen mentem át, s léptem egy uj epochájába életemnek. Kezem reszket, ha meggondolom, hogy azon emlékeket rázom fel szunnyadásukból, mellyek lelkemet szaggaták szét. Leend-e erőm a mult napok hü vázlatát adni? Megkisértem azt, hogy lásd, mi a külvilág boldogsága, millyen az emberek elvetemültsége. Undorral fordulandasz el ez aljasságoktól. Oh adj hálát sorsodnak, melly ugy rendelé éltedet, hogy nem ismerve az emberek sokoldalu roszaságait, azoktól menten töltheted nyugalmas szent magányban. — Nagyanyám hozzáérkeztem után három napig élt még. Irántam olly határtalan ragaszkodást mutata, minőt soha egész életében. A halál közelléte feledteté vele minden aristocratai hideg feszességét s egyedül szive sugallatát követé végperczeiben. Csak mostohaanyám iránti ellenszenve nem aludt ki szivében halálaig; mert még utósó szavában is óvott töle. Szegény nagyanyám nem tudá, milly angyaljó volt e nő irányomban, főleg eltávoztom előtt. Nagyanyám karjaim közt mult ki s csak elhunyta után volt időm Oscárra s tervére gondolni. Eszembe jutott aggasztó helyzete s lehetőleg hamar sieték vissza a fővárosba, mert nyugtalanitott, hogy nem hallék róla semmit, holott levelemben felkérém, tartózkodnék biztossága végett a nagyanyám jószágától félórányira eső mezővárosban, s engem onnét tudósitson további terveiről; de miután mindez nem történt: hinnem kelle, hogy a fővárosban várá be visszatértemet.

Megjöttömkor mostohám a legnagyobb öröm jelével, szivességgel fogadott s hogylétemről tudakozódék, mert nagyanyám kimultát már elébb közlém vele levél által. Ajkaimon lebegett a kérdés Oscár felől, de mostohám nem igen engede szóhoz jutni, mert érkeztem után azonnal mondá: ‚menjen szobájába, mon enfant, nyugalomra van szüksége annyi átvirrasztott éj után. Egy levél is van itt számára, mellyet azonnal utána küldendek.' Homlokomat megcsókolva szobámba küldött. Oh Ottilia! le nem irhatom azon fájdalmas érzést, melly keblemet túlárasztá, midön boudoiromba léptem s anyám arczképét ismét láthatám; ugy rémlék előttem, mintha ismét olly bánatos kifejezésü lett volna, mint azon este, midön Oscárt először látám s csalt-e akkor előérzetem? Oh sejtelmem most sem csalt; ő szerencsétlen gyermekét siratá az égben. A grófné komornája lépett be s az emlitett levelet asztalomra tevé. Nem mertem e levelet kezembe venni, mintha halálos itéletem lett volna annak tartalma. Sokáig álltam az asztal előtt, kezemet szivemre szorítám s szemeimet esdőleg emelém ég felé, mert érezém, hogy erőre leend szükségem. Hideg borzadály futott át s kezem reszketett midön e levelet felbontám. Oscártól volt. Olvasni kezdém. Oh mi volt az, mi nem engedé lelkemet e kínsúly alatt megtörni, midön e sorokat átfutám! Oh, hogy a gondolat — érzelem-chaos, melly bensőmet dulá, nem idézheté elő az őrülés bolbog öntudatlanságát! A levél tartalmát itt közlöm veled:

„Tisztelt nagysád! egykor imádott Melánia!

Midön szemei e sorokat futandják át, azoknak irója mérhetlen távolság által lesz elválasztva attól, ki ellen nem annyira halálos, mint megbocsátható vétket követe el. Engedje meg nagysád, hogy bünöm bevallásával engeszteljem ki haragját. Hallja nagysád gyónásomat. Én ugyan Czartorinszky Oscár lengyel gróf, habár nem az érdeket gerjesztő bujdosó vagyok. Utazásaimban Magyarhon fővárosát is kivánám látni, hová néhány itteni ismerőseim is hivának. Megérkeztem első napján több förangu ifjak társaságába jövék. A mulatság, nök nem levén jelen, fesztelen volt. Szokás szerint a beszélgetés folytában a hölgyekről birálat s vita is szőnyegre került. Leginkább hallám egy, mint mondák, ünnepelt szépségü hölgy nevét emliteni, ki, mint jelenvolt visszautasitott udvarlói állitják, hódithatlan. Ennek lehetlenségét, többszöri tapasztalásaimból itélve, határozottan állitám, s merészen tagadám bármilly hölgy hódithatlanságát, ha gyenge oldalait s az eszközöket ismerni tanuljuk, mellyek által a czél elérhető. Több ifjak makacsul állitják az ellenkezőt, s az emlitett hölgyet, nagysádat, hozák fel például. E vita felingerelt s bizva hölgyek hóditásánál aratott dicsőségemben, merészen szólalék fel, hogy csak kis jellemrajzát adják e hölgynek s én 50 aranyban fogadok, miszerint két hó lefolyta előtt e nő legfel-

áldozóbb szerelmét birandom. Ök röviden értesitének, hogy ez egy 16 éves, zárdából kikerült leány, ki különös ábrándos lelkesedéssel viseltetik minden müvészet iránt. Ez elég volt arra, hogy tervem egy percz alatt kész legyen. A fogadás állott, s a jelenlevöktől a legnagyobb titoktartást s e hölgynéli bemutattatásomat kérém ki. Fölszólitám egyszersmind, hogy miután engem még senki nem ismer a városban, mutassanak be mindenütt mint nem rég érkezett, még eddig ismeretlen hirü zongoramüvészt. A többit tudja nagyságod. Elég szerencsés valék a müvészetek iránti kegyeletében nagy mértékben részesülni. S ha van is e tettben ollyas, mi nem egészen helyeselhető, kimenti azon szándokom, hogy nagyságod képzeletvilágban ábrándozó regényességet szerető lelkét e tanulság által hittem a veszélyes kórból kigyógyitani. Tervemet egész nagyszerüen kivinni sikerült, nagyságod hajlamát olly mértékben valék szerencsés megnyerni, hogy szökésre is képes lett volna magát elhatározni. Győzelmem nagyszerü volt, mert a rózsaligeti remetelakban egy még titkosabb rész is van, mit nagyságod nem is tudott, s ott rejtözködtek a velem fogadott ifjak s párbeszédünket hallva, elismerék, hogy a fogadást én nyerém meg. Engedje meg grófnö, hogy bocsánatáért esdjek, mit nem mertem személyesen tenni; ne tekintse a dolgot borzasztóbb szinben, mint az van s hidje el: e tapasztalás által kiábránduland veszélyes regényes gondolkozásmódjából. Legyen meggyözödve, hogy a nagyságdal töltött perczek fölülmulják égi gyönyöreikkel minden illynemü kalandjaimat, s legkedvesb visszaemlékezéseim egyike leend. Bocsánatát remélve, fogadja legmélyebb hódolata jelét Czartorinszky Oscárnak.“ — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Képes vagy-e ennyi gyáva aljasságot férfiról elhinni? megérted mind azt, mit e könnyeden odavetett gúnyos levélből olvasál? Egy hölgy legszentebb érzelmét 50 aranyért meggyalázni, boldogságát könnyelmüen eljátszani, hogy mondhassa: „ime e hideg kevély nönek megtörtem büszkeségét, ö kész érettem örült szerelmében mindent áldozni!“ Miböl alkotá a természet a női szivet, hogy ez a fájdalom sértett női büszkeség érzetében meg nem szakad?! Oh tehát e kifejezésdús szerelem, e lángoló szenvedély mind puszta semmi, játék volt? Tobzódj te romboló eleme a csalódott szívnek, gyilkoló fájdalom, hogy feldúlt bensömben annál elébb honosodjék meg a sértett önérzet szülötte — a megvetés! — — —

Oh mi volt nekem a szerelem! Mig nem ismerém azt, keblem hideg márvány volt, mellybe egyedül a szerelem lehelt Pygmalionként életet. Szívem mérhetlen tengere érzelmekben olly gazdag volt! Én e kincseket gondtalanul pazarlám egyre. Most szívem, megfosztva szerelemgyöngyeitöl, nyomoru koldussá lön. Oh ha

minden férfi ismerné tettének egész borzasztóságát, midőn egy hölgy szerelmét időtöltésül, játékszerül használja, s ezzel annak életboldogságát dúlja fel, elborzadna iszonyusága felett, undorral fordulna el önmagától. — —

Előttem hevernek a hervadt örömvirágok, mellyeket még bimbójukban tipra le a csalódás vihara. Boldogságom sötét rom, mellyre egyedül a fájdalom gyenge holdsugára vet halvány fényt, s lelkem éje rémként bolyong az eltemetett üdv sírjánál. De félre minden gyáva fájdalommal, a megvetés irtson ki minden gyengeséget e kesergő kebelből! Ne tapsoljon a világ kétségbeesésem fölött, s a gyáva hóditó ne tüzzön győzelmei koszorújába egy tört szívet is! Oh Ottilia, felfogod-e e kínpokol szörnyüségét, ez emésztő keservet?! Nem irhatok többet, agyam kereng gondolataim tömkelegében, erőm kimerült. Élj boldogul, nem sokára hallasz szerencsétlen Melániádról!

VII.

A fájdalom első rohamában irt levél után sietek téged megnyugtatni. A kétségbeesés szilaj kínjain átestem, s bizonyos tompult szenvedés foglalja el bensőmet. Ugy érzem, mintha hosszas lázas álomból ébredtem volna föl, melly bágyasztó s nem enyhitő szokott lenni. A velem történtek ködfátyolképként tünnek fel emlékezetemben, s ha szívemben egy fájdalmas szurás nem éreztetné velem a valót, álomnak hinném azt. Különös, hogy szenvedéseim leküzdésére legtöbb erőt ád a világ itéletétöli félelem. Lásd milly ellentét! Én, ki szerelmemben boldogan, megvetém az emberek véleményét, most midőn a csalódás tengerén hajótörést szenvedtem, rettegem azt. Oh borzasztó, ha meggondolom, hogy e nép milly kárörömmel fog felettem pálczát törni! Nem, nem, ennek nem szabad megtörténni, ha életembe kerül is. Mindent elveszítve, a világ előtti büszkeséget, jó hirt kivánom fentartani. S ez csak ugy kivihető, ha mostohaanyám tanácsát követendem. — — A szerencsétlen Oscártól kapott levél elolvasása után egy borzasztó kínos álmatlan éjem volt. A következő reggelen mostohaanyámhoz menék. Kinézésem halvány, szenvedő volt. A grófné fürkészve tekinte rám, s a részvét szelid hangján kérdezé, kezemet megfogva : ‚Melánie, szóljon, mit jelentsen e szenvedő arcz? A levél okozá-e ezt? olly rejtélyes dolgok történtek itt, mit nem értek. Nagyanyjához utazta után levelét elküldém azonnal Czartorinszkynek, s kérettem, látogatna meg, mert szerettem volna öt szóval ön elutazta okáról tudósitani. Ő visszatérő inasomtól egy önhez czimzett levelet külde, s búcsúját jelenteté, engedelmet kérve, hogy azt személye-

sen nem teheti, miután rögtön elutazása igényeltetik. Az egészet nem birám magamnak megfejteni.'

„Anyám — szólék — csakugyan nem tud e dologról semmit?"

‚Egy szót sem, ma chére, s azért kérem, ha van bizalma hozzám, világosítson fel a történtekről.' — Némán nyujtám neki Oscár levelét. Elfordulva olvasá azt a grófné, s kevés idö mulva mondá: ‚Sajnálom, mon enfant, hogy extréme lelkesedése a müvészetek iránt ennyire megfeledkezteti magáról. Én gyanitám ugyan az Oscárrali viszonyt, de az egészet kis capricenek véltem az ön részéről, s nem hittem, hogy abból véritable amour váljék. Itt felette nagyot hibázott Melánie! s én inconsolable leszek, ha ezen affaire köztudomásra jö, mitöl igen félhetünk.' —

„Az ég szerelmére mit tegyek, hogy azt megakadályozhassam?" kiálték mostohám kezét megragadva — „oh grófné tanácsoljon!"

‚Ezt bajos lesz megakadályozni, mert tudja milly ingerültek ön ellen visszautasitott udvarlói, s ezek nem fogják e jó alkalmat elmulasztani, hogy önön hidegségeért boszút ne álljanak. Egyébiránt — mond gondolkozás után — csak egy módot tudok, melly megczáfolná a netalán már szállongó hirt s elnémitaná a rágalmazókat. S ezáltal ön hire mentve, sőt boszulva lesz a világ, még Czartorinszky előtt is!'

„Oh mi az anyám? — kérdém élénken — higye el, ha kis lehetöség van benne, tanácsát követni fogom."

‚Tudja Melanie, hogy Árday önnek régen udvarol, s mint nekem megvallá, szereti önt. A napokban, mig ön nagyanyjánál idözött, megkérte tölem kezét. Én ön megjöttét szabám várakozási idöül határozott választ nyerhetnie. Ha ön elfogadja Árday kezét, a legszebben lesz a világ előtt megboszulva, mert higye el, senki sem fog merészelni Árday grófné ellen szót emelni.'

„Kivánja anyám éltemet, csak ezt ne!" szólék s zokogva rogytam mostohám lábaihoz.

‚Ne legyen gyermek Melánie! Lássa Árday a legelegansabb gentlemanok egyike. Igaz, hogy financziái nem legjobban állanak, de nem elég gazdag-e ön? S mindenek előtt azt tekintse, mon amie, hogy a büszke Árday, daczára hogy Oscárrali viszonyáról tud, kész önt nöül venni. — Higye el Melanie, ezt nem minden férfi tenné. S mit késedelmezik ön? Árday, lehet, hogy még ma eljövend a választ megtudandó. Ha akarja, én ön nevében „igent" mondok, s egy hét alatt, mielőtt a rágalmak hirre kapnának, ön Árday neje, s jó hire mentve lesz.'

„Oh ne olly hamar anyám — szólék még mindig zokogva — engedjen idöt, mig e fájdalmam kitobzódik. Csak most ne még, az egekre kérem!"

‚Nem lehet Melánie. Én azt mondom, minél előbb történendik

meg e házasság, annál jobb lesz. A világ előtt azt fogjuk mondani, hogy Árdayvali összeköttetése nagyanyja végmeghagyásából történt, s minden a legszebben menend. Vagy elég kába volna még mindig ama nyomorura gondolni, ki önnek legszentebb érzelméből gúnyt üzött s azt lealacsonyitá? Növelni akarja még ama haszontalan vagabundnak győzelmét, kinek nem kis dicsőségére vált a büszke Bérczy comtesset compromittálhatni? Cela m'afflige, Melanie, mert nem hittem, hogy ön gyengesége eszelősséggé váljék!'

„Szünjék meg illy szavakat mondani asszonyom! elég volt,— mondám s büszkén emelkedém fel alázatos helyzetemből. — Ön jól irányzá a gúny töreit, mert felingerlé azokkal női büszkeségemet. Legyen tehát — folytatám s szivemben természetfeletti erőt érzék áradni — Árday grófnak isméti kérdésére válaszoljon grófné nevemben igennel!" S az ajtó felé fordulék, szobámba távozandó. Az ajtó melletti állótükörbe pillanték, s mostohámat keresztbefont karokkal látám állani, utánam tekintve. Megborzadtam, mert e gyönyörü arczon sátáni mosolyt, pokoli elégedettséget vélék látni. Nem, nem, csak fölhevült phantaziám alkota magának rémképeket. Hisz csoda-e, ha e kíntenger érzetében mindenütt ijesztő szörnyetegeket látok?!

S igy el van vetve jövőm felett a koczka; hogy mint forduland az? az a végzet titka. Buzgó imát küldék anyám képe előtt térdelve az irgalom istenéhez, s ugy érzem, mintha a keserv orkánja csöndesülni kezdene. Isten veled, ne feledkezz meg imádban szegény Melániádról!

VIII.

Megtörtént tehát ez iszonyu lépés, s én visszavonhatlanul adám szavamat; örökre le vagyok kötve egy férfihez, kihez semmi hajlam nem vonz. Igen Ottiliám! e levelet nem szabad többé az érzelgő Melániának irni, a büszke Árday grófné szóland hozzád. Egy hét óta nem irék hozzád, s e hét alatt történt a lépés, melly éltem felett határozott. Csodálkozol, hogy a szerelmében, fájdalmában olly gyenge leány annyi lélekerővel birt határozólag lépni fel? A sértett női méltóság, önérzet volt a gyöngeség ellenében paizsom. Oh adja az ég, hogy e megfeszitett lélekerő tartós legyen, s megóvjon a keserv visszatértétől. E házassággal mindenki elégedettnek látszik. A világ hiszi, hogy ez nagyanyám végkivánata volt. A grófnénak igaza volt, mert gúnynak vagy czélzásnak legkisebb árnyallatát sem vevém észre, mindenki a szokott figyelemmel, tisztelettel közeledik hozzám. Tehát elértem, mit kivántam, mivel családom nevének, önmagamnak tartozám, mert jó hírem mentve. S szívvilágom? Oh ez feldúlva örökre, s többé semmi

körülmény sem hat rászkódtatólag rám, mert érhet-e borzasztóbb, mint a mi ért?— Erős voltam. Csak midőn esküvőre készültem, fejemre gyémántkoszorút, a vőlegényi ajándokot, tüzék, érzém reszketni idegeimet. Mint töviskorona szurá e fej-ék homlokomat, s a nyakamra füzött gyöngysort tekerkődző kigyónak vélém, melly lélekzetemet fojtá vissza keblembe. A menyegző csendes egyszerüségben ment véghez, s csak mostohám meghittebb ismerősei valának jelen. Midőn közéjök léptem, kövesülni érzém szívemet. Azt hivém, nem fog többé dobogni. Csak tapasztalt emberismerő vehette volna észre, hogy a pir, melly arczomon elömlék, a szokatlan tüz, melly szemeimből világlék, láz — belső ingerültség okozta volt. De volt-e ezen emberek közt egy is, ki azon gondolatra jött volna, hogy e fényes öltözet boldogságom szemfödele, s a gyémánt fejék egy fájdalmas eszmékkel telt őrült fej koronája?! Ez idő óta ugy érzem, mintha keblemet jéglemez boritaná, mit a fájdalom tüze még eddig nem olvasztott fel. — A gróf — nem merem őt a férj czimmel nevezni — egy azon önző emberek közül, kik sokkal inkább el vannak foglalva önmagukkal, hogysem másokra nagy figyelmet fordithatnának. Miután fővágyát, a gazdag ünnepelt Bérczy grófnőt nejeül a világ előtt bemutathatni, teljesültnek látja, szokott életmódját folytatja, engemet, mint akaratom s tetteim korlátlan urnőjét magamra hagyva. Képzelheted, milly kedves nekem e magamrahagyottság. — A gróf szándoka, a tavasz kezdetével a fővárost elhagyni, s alsó vidéki jószágait megtekinteni. Tetszésemre bizá : itt maradni, vagy őt kisérni. Én az utósót választám, mert azon része szép hazámnak még ismeretlen előttem; pedig e tájat nem mondják kietlennek. Talán némi szórakozást nyujtandnak ez előttem uj vidék szépségei. Őrülök ha távozhatom a főváros légköréből, melly nekem olly szüknek, olly nyomasztónak tetszik, mert minden emlékeztet letünt boldogságomra. Mostohám igen elégedettnek látszik velem lenni, mert mindig mondja, hogy van bennem, mi egy főrangu hölgy jellemének legfőbb kelléke : méltóság, büszkeség, s hogy őseimnek nem válok szégyenére. Oh mert igyekszem titkolni, hogy a hideg egykedvüség álarcza alatt a csalódott szív sebe jobban vérzik mint valaha! Mondják, az idő mindent gyógyit; adja az ég, hogy e hatalmas orvosnak sikerüljön beteg lelkem felépülése. Jelenleg még eszmékben is szegény vagyok. Mintha minden érzelemvirágot elszáraztott volna a szenvedések égető kínja. Csak egyet hagyott e tomboló vihar dühe érintetlenül, csak ez egy virul teljes pompájában: iránt adi barátságom örökzöldje. Irj mielébb kedves Ottiliám. Nyujts vigaszt, mire annyira szüksége van változhatlan barátságu Melániádnak.

IX.

A csendes falusi magányba érkezve, teendöim elsője : hozzád irnom, barátnöm! Jelenlegi életemről keveset irhatok, mert ez szintolly egyhangu, bús, mint a tiéd kedvesem zárdád falai között. Férjemtől az egyet kérém ki : engedjen egészen tetszésem szerinti életet élnem, s ne kivánja, hogy sokat jelenjek meg társaságban, miknek hiányában itt sem volnék, mert többen is birnak itt szomszédságainkban pesti ismerőseink közül, kik szinte lejöttek a tavasz szépségeit élvezni. — Többnyire egyedül vagyok, mert férjem keveset idözik honn, s leginkább B . . . ben tartózkodik, hol, mint gyanitom, politikai összeköttetései vannak, mert itthonlétében is sürün levelez oda. Pestre nem szándékozik visszatérni, mert mint sejtém, a márcziusi napok eredménye kellemetlenül hatott rá, s nem jól találja ott magát. Ö azon conservativek egyike, kik mindent mást, csak a reformot nem szeretik. Visszavonultan kiván élni, mert mint legbuzgóbb pártolója a „maradásnak", kevesekkel egyezik, s elvei miatt már e vidéken is szerzett magának ellenségeket. Az én nézeteim sem egyeznek meg az övéivel, mert tudod, menynyire szeretem a hazát, s mennyire pártolok mindent, miáltal annak javát hiszem elömozdíthatni, mig ö egyedül önérdekéhez, nagyravágyásához méri elveit. S miután e részben sem egyezünk meg, közöttünk még hidegebb viszony létezik; s ez oka, hogy vele a legritkábban találkozom. Napjaimat olvasással, zenével, festéssel töltöm. Gyakran csupán egy inas kiséretében kilovaglok, elmerülve e táj sajátszerü szépségének szemléletébe, lovamnak tetszésére bizva az utválasztást. —

Az ösz kezdetére mostohám igérkezék hozzám, mert a nyárt fürdökben akarja eltölteni, hová engem is meghivott. Életem örökös egyformaságban teng, azért bocsáss meg, ha ritkábban veendesz tölem tudósitást, mert lásd, elmélkedésbe ereszkedve önkénytelenül is kiujitom a visszaemlékezés által az alig behegedt sebet, mellynek vérzését nehéz elállitani. — Hazánk ügye komolyabb fordulatot kezd venni, mint elejénte hittük. A horvátok s ráczok nyugtalankodni kezdenek; valamelly nagyobb baj kiütésétől lehet tartani. De ne elegyitsünk leveleinkbe politikát, hisz az illynemü viszonyok elöttetek sem titok, mert a nagyobbszerü események hire behat zárdátok falai közé is. Élj boldogul, isten veled, emlékezz szeretö Melániádra!

X.

Egy öröklétnek nevezhetni azon idöt, mióta egymástól tudomást nem nyertünk. De e borzasztó háborgó idökben történhetett-e

az? Oh barátnöm! utósó levelem irása óta milly nagyfontosságu eredmények folytak le, nemzeteket, egyeseket érdeklők. De az általános érdekücket tudandod te is, s azokat itt elősorolnom szükségtelen. Sok csapást mért rám is a forradalom dühe s e levelet Árday özvegyétől veended. Mint királyi párt embere, elveinek áldozataul esett el. De részletesb leirást igényel az egész, hogy megértsd a történteket. Mint mult levelemben emlitém, a nyár egy részét mostohaanyámnál a M . . . . i fürdőben töltém, mit gyengült egészségem is igényelt. Férjem ez idő alatt B . . . ben időzött. Az ősz beálltával, miután az idő még kellemes volt, mostohámmal férjem jószágába mentünk, hová nem sokára a gróf is megérkezék, kijelentve, miszerint szándoka az egész telet itt tölteni e zavaros időkben. E visszavonulásának legfőbb indoka volt: számtalan ellenségei elől, kik elvei miatt gyülölték, menekülhetni, kik nem mulasztának el semmi alkalmat, hol vele megvetésöket éreztethették. A lapokban a leggúnyosabb czikkek jelentek meg ellene, s nem egyszer illeték öt a „hazaáruló" czímmel. Mint könnyen gondolhatod, mind ez a legkellemetlenebbül hatott rám, mert fájt a tapasztalás, hogy férjem nemcsak hogy hidegen veszi a haza érdekét, de titkon ellene szövetkezék. — —

Az utóbbi időkben hallani lehetett már a közelben a ráczokkal vitt csatákról, s többen tanácsolák, hogy e vidékről távozzunk, miután néhány merész rablásokat is követett el a vad rácz nép. Férjemet kéréseimmel ostromlám, de ő makacsul ellentállt, mondva, miszerint ő nem tart semmi veszélytől. Egy reggelen mostohaanyám, ki félelme miatt nem akart többé nálunk maradni, elutazására tett rendelést. A reggelinél ülve, ijedt arczczal lépe be egy inasunk, jelentve, hogy a közeli helységnél vívott ütközetben a magyarok győztek, s most a diadal tüzében közelednek falunkhoz. Ez mindenesetre aggasztó volt ránk nézve, mert falunk lakosai oláhok levén, tartani lehetett, hogy a győzelem által felhevült csapat nem fogja fékezni tudni az oláhok iránti ellenszenvet, főleg ha a birtokos nevét megtudandja. E hír férjemre is kellemetlenül hatott, mert ingerülten mondá embereinek, hogy mindenre legyenek elkészülve.

‚Az istenért gróf — szólék ijedten — mit fog ön tenni? mért nem gondol inkább távozásunkra a veszély elől? Nem tudja, milly ismeretes, milly gyülölt ön neve a hazafiak előtt? Az egekre, távozzunk innét vagy legalább rejtőzzék el a nép dühe elől!'

„Azt nem teendem, — szólt férjem — nem is lehetne már távoznom, mert a falu körül van véve e vad csoport által. S én gyáván rejtőzzem el e nép elől? nem soha! Jöjön minek jönie kell, elkészületlenül nem talál semmi, — s oldalzsebébe kettős pisztolyt du-

gott — s ki tudja, olly nagy-e a veszély, mint azt önök asszonyok képzelik?“

Reszketve hallgatám férjem szavait, mig mostohám szemrehányásokkal halmozá öt el, hogy legalább minket nöket nem hagya elébb távozni, mielött a veszély beérkezett. De minden szemrehányás, megbánás késö volt, mert az ablakból nézve láttuk a győzedelmeskedő sereg egy részét a falubas csakhamar kastélyunk udvarába bevonulni. Mint kivehetém, a birtokos nevét tudakolák cselédeinktől, mit megtudva, a legnagyobb dühhel kiálta fel egy tiszt közülök: halljátok bajtársak! Árdayé, az árulóé, ki kész volna önérdekében még honát is eladni az ellennek! s halál a hazaárulónak! kiáltással rohant fel a böszült tömeg a lépcsökön. Férjem elhalaványodott. ‚Mindenható ég! ök önt keresik. Mit tegyünk?‘ szólék iszonyu félelmemben, mig mostohaanyám majdnem öntudatlanul hanyatlék a pamlagra. „Minden késö!“ mond férjem redözött homlokkal tompa hangon, „ök meglelnek, bárhová rejtözzem is. De legalább védni fogom magamat“ — s pisztolya után nyult. Cselédeink rémülten futkosának szét, s az ingerült tömeg káromolva keresé át a szobákat, törve rombolva mindent s keresve a hazaárulót. Boudoirom, mellyben én anyámmal s férjemmel valék, a legfélreesöbb volt, s igy azt legkésöbb lelheték fel. Végre iszonyu robajjal nyilt fel az ajtó s az emlitett tiszt többektől követve, haragtól lángoló arczczal lépe be. ‚Ah ez lesz bizonyosan a gaz áruló! — mond egyike a harczfiaknak. — A gyáva asszonyok közé bújt.‘ — „Félre innét — szólt a tiszt előrelépve — ne nyuljatok hozzá! ezzel én végzendek. Hallja! — folytatá férjemhez — ön foglyom! habár — tevé hozzá gúnyosan kaczagva — nem hiszem, hogy sokáig lesz szerencsém ön társaságát élvezhetni, mert aligha fel nem magasztalják önt még a napokban, mint efféle jólelkü hazafiakat szokás!“ De alig végezé ezen szavait, midön férjem nyilsebességgel süté rá pisztolyát s a golyó a tiszt bal karjába furódott. A sérült perczig tántorgott, de csakhamar kiráutá jobb kezével kardját s böszülten rohant férjemre. A gróf még egyszer süté el pisztolyát, de a lövés, miután a tiszt férjem karját, mellyel a pisztolyt irányzá, kardjával félre hajlitá, eszméletlen mostohám mellét érte. Ekkor a düh legnagyobb fokra hágott, s rövid küzdés után férjem több szurástól találva, vérében förödve földre terittetett. Ez mind pillanat müve volt, s nem került annyi időbe, mint leirása. Mostohám s férjem vérét látva, ájultan rogytam össze. — Midön magamhoz tértem, az egész álomként tünt fel előttem, csak gondolkozás után nyertem vissza tökéletes eszméletemet. Siránkozó nöcselédeimtől kérdezém férjemet s anyámat. Akadozva tudaták velem, hogy férjem meghalt, s mostohám él ugyan még, de mint az orvos nyilatkoztatá, csak kevés napokig, mert a golyó halálos sebet ejte. Beszélé to-

vábbá komornám, miszerint ugyanazon perczben, midön én eszméletlenül rogytam össze, lépe a csapat parancsnoka a vérengzés szinhelyére. Szemrehányással halmozá el azon tisztet, ki férjemet átszurá, hogy önmaga s katonái hevét nem birá fékezni, s dörgö hangon ada szigorú parancsot nyugalomra s rendre, kemény büntetéssel fenyítve a parancsmegszegőt. A történtek felett a legnagyobb sajnálatot mutatá, s ö maga hozata orvosi segélyt. Emlité komornám, hogy különösen, midön rólam tudakozódék, remegett hangja, s a jövő órában e szomoru eset után, embereinek nem is hagyva pihenési időt, tovább huzódék. Ki lehetett ezen harczfi, ki olly érdekkel látszik irántam viseltetni? Komornám emlité, hogy ifju s szép szenvedő arczu. Oh egy különös sejtelmem van e férfi kilétéről; de nem nem! félre illy kába gondolatokkal! — Anyám életéhez semmi remény. Az orvos kijelenté, hogy legfelebb hét nyolcz napot élend. Oh milly borzasztón sujt a sors vaskarja mindenben! mert habár férjemet nem szeretém bensöleg, borzasztó kimulása fájdalmas emlék leend előttem mindig. S mostohaanyámat is most veszítsem el, midön körömben nincs senki, ki nálánál közelebbről érdekelne! Másodszor leendek tehát árva. S milly angyaljó e nő még szenvedéseiben is irántam! Midön azon borzasztó nap eseményei után ágya előtt térdre rogytam s kezeit csókjaimmal s könyüimmel árasztám el, leirhatlan benső fájdalom, mit még soha nem vettem rajta észre, ömlék el arczán s mondá: ‚Melánie! én gyenge vagyok. Imádkozzék helyettem az istenhez, hogy hagyjon élni addig, mig büneim bevallásával s megbánásommal kiengesztelem azt, ki ellen az életben legborzasztóbban vétkezém, önt!‘ „Anyám — szólék meglepetve e szavak által — milly beszéd ez, az ég szerelmeért! nem volt-e irántam mindig valódi anyai kegyü, mellyért én önnek a legforróbb hálával tartozom.“ — ‚Ne illy szavakat gyermekem! Keljen fel e helyzetből. Oh ne térdeljen ön előttem! — előttem — ki — — — —. De nem, nem! ne kivánja, hogy többet mondjak, Melánie! majd ha érzem, hogy csak pár órám van még leélni való, akkor közlendek önnel mindent. Nem türhetném ön tekintetét bünöm bevallása után!‘ S gyenge hangon kért, hagynám el öt. Milly rejtélyesek a grófné ezen szavai! Mit tett ő ellenem, mit csak végórájában akar előttem felfedezni? — — — —

De zárnom kell levelemet. Szegény barátnődnek nyugalomra van szüksége e borzasztó események után, mert az álom kerülte még eddig könyező szemeimet. Isten veled. Szegény anyám halálát rögtön tudatom veled. Szerető Melániád.

XI.

Mi az emberi szív, hogy az képes annyi ellenkező összeütköző érzelmeket befogadni? A virág, ha egyszer a zivatar letiporja, vagy a dér megfagyasztja, nem zöldül többé, érje bár a legéltetőbb melegü napsugár. A szivet, ha a legélesebb fájdalom törei sebzik, a legkeserübb tapasztalások borúja fedi is : váratlan, nem remélt öröm begyógyitja a halálosnak vélt sebet, az uj boldogság derüje szétoszlatja az életölő bú felhöit. Igy vagyok én, lelkem barátnője! kinek keblében a keserv kiolta minden örömszikrát, most egy felfedezés által az üdv érzete lángolja át a jéglemezzel bevont szivet. Ugy érzem magamat, mint világtalan, ki hosszu kínteli évek után, egyszerre pillantja meg a pompázó nap teljes ragyogását. Oh a sokféle érzelmek, gondolatok szinte megzavarák agyamat. Mostohám nincs többé. Kevés idövel halála előtt magához hivata. Arczán borzasztó változást vettem észre. Mintha tiz évvel öregedett volna e pár szenvedésteli nap alatt.

‚Melanie!' — mond, erőt igyekezék magának szerezni, s ágyában felült, — végperczemet közeledni érzem, gyónnom kell. S azt önnek teendem, mert ön ellen legtöbb bünt követék el. Egyedül ön oldozhat fel, isten nevében megbocsátva. Kevés perczem van még leélni, s azért rövid leendek bünöm bevallásával. Elöször is megvallom, hogy ön atyját soha nem szeretém; könnyelmü magamviselete miatt hirem nem volt ment szenytől, s én, hogy a világ rágalmait megczáfoljam s egyszersmind szokott életmódomat folytatva fényüzési vágyamat kielégithessem, a belém szerelmes, gazdag magyar főurhoz menék nőül. Férjem, ki tapasztalta, hogy nem személyes érdemeinek, hanem egyedül rangjának, gazdagságának köszönheté, hogy a hires szépségü Alexandrinét nejeül elnyeré, s látva éltem folyamát, féltékenységének, melly később életgyilkoló bánattá változott, áldozata lön. Én elmerülve folytonos diadalaim gyönyöreiben, büszkélkedve ellenállhatlannak nyilvánitott bájaim birtokában, mellyeknek minden férfi tömjénezett, kit csak a véletlen közelembe hozott, elvesztém mindazt szemeim elöl. Egyedüli szenvedélyem a tetszvágy, éltem föczélja a hóditás lön. A szív, az érzelem hangját ismerni rég eltanultam, s ha néha bensömben felébredt az öntudat vádja, hogy férjem kora halálának könnyelmüségem volt oka, imádóim mézes hizelgéseivel némitám el azt. Igy éltem kecseim fölülmulhatlansága teljes meggyőződésében azon ideig, mig ön anyja kivánatára a zárdából haza hozatott, s rám mint második anyjára bizatott. Első látásától fogva leküzdhetlen ellenszenvet érezék szivemben kelni ön iránt, mert kénytelen valék ön meglepő szépségét elismerni, s előérzetem sugta,

hogy bájaimnak hatalmas vetélytársnője leend. S nem is csalódtam. Mert látám első megjelenésekor a világban, daczára hogy igyekezém önt a legegyszerübben bemutatni, nehogy csillogó jelmezben ön szépsége még kitünőbb legyen, mennyire borit homályt dicsőségemre az uj tünemény. Ez keserü érzést szült keblemben, habár voltak perczek, midőn ön angyali szendesége majdnem meleg hajlamot kelte maga iránt. Ellenszenvem csak akkor változott engesztelhetlen gyülölséggé, midőn Czartorinszky Oscárt megismertük. Oh Melanie! megbocsátand-e, ha a történteket megtudja, ha meghallja, hogy Oscár, kit én a legfékezhetlenebb szenvedélylyel szeréték, nem is ügyelve bájaim csábjaira, egyedül önt imádá a leglángolóbban; hogy a tetszvágyó nő sértett hiusága megboszulásáért a legundokabb cselszövények által tépte szét szerelmök rózsaláncát! Mert tudja meg Melánia, Oscár önt valódilag szereté, s minden ármány rágalom volt, mi által ön életboldogságát feldultam. Midőn észrevevém egymás iránti szerelmöket, elhatározám: ha én nem hódithatám meg Oscárt, ne élvezze senki más szerelme birtokát; mert halálosan sérté hiuságomat, hogy a ritka szépségü idegent nem én, hanem az egyszerü, zárdából kikerült leány bilincselé le. E büszkeségemen ejtett csorbát meg kelle boszulnom, oh mert ez ifju iránтami hajthatlansága a legemésztőbb lángoló szenvedélyt ébreszté bennem. Minden lépteiket, szavaikat kilesém, s látva boldog szerelmöket, feltevém magamban, annak bármi áron véget vetni. Segédeszközül szolgált boszúm kivitelében Árday gróf. Rég észrevevém, hogy haszonlesése, mit ön kezének elnyerése elégithete ki, kész vele mindent elkövettetni. Beavatám a titokba, s fölfedém előtte önnek Oscárrali viszonyát, s tervemet azt félbeszakitani, de olly szinben adám neki a dolgot elő, mintha a viszony csupán családom büszkeségét sértené, s mintha az ő részére ön kezének elnyerhetésére dolgoznám. Először is ő tudá meg Oscárnak kilétét, s ezt azonnal használva tervünk kivitelére, anonyme levelet irt Czartorinszkynek, mellyben az öt környező veszélyre figyelmezteti, mellyet csak rögtöni szökése által kerülhet ki. Ezt hittük a legegyszerübb módnak, öt ön közeléből eltávolitani. Azonban észrevevém, hogy ő a veszély daczára is késedelmezik öntől megválni. A szinházban sem kerülte ki figyelmemet beszélgetésök s megindultságuk, habár ön elég lassu hangon mondá, mégis megértém, hogy a másnapi estélyen a rózsaligetben találkozandnak, s nem kétkedém, hogy ott fontos fölfedezést teendek. Ugy lőn. Ön Oscárral a tánczteremben levén, nem vevé észre, hogy én s Árday mindkettőjöket megelőztük a kertben, s igy a remetelak csak általam ismert rejtekében hallgatánk ki önök párbeszédét. Önök szökési tervét hallva, más eszközökhez is kelle nyulnom, azt megakadályozhatni. A vendégek távoztával Árdayval szobámba vonulék

uj terv készitésére, midőn nagyanyja levele érkezék, s ez elősegite czélom elérésében. Tervünk percz alatt kész volt, mert nem kétkedém, hogy ön haladék nélkül sietend nagyanyja kivánságát teljesiteni, s ezalatt időm lesz Oscárt eltávolitani. Ezt ön elutaztával könnyü volt kivinni, mert Árday mondá, miszerint midőn Oscár a találkozásról a terembe visszatért, több ifjak közé vegyült, kik önről beszélgetének s erősen állitták, hogy Árday neje leend. Oscár nem állhatá meg, hogy ne kérdezze őket, hogy miből következtetik ezt? Mire többen állitták, hogy önnek már régi viszonya van Árdayval, mert ő kisére bennünket mindenhová, s több illyféléket. Czartorinszky csakhamar elhagyá a társaságot s látszék, hogy bármilly alaptalanok voltak is a hallottak, mégis kellemetlenül hatottak azok rá. Minden kivánságom szerint ment. Ön Oscárnak irt sorait rám bizá, s én megtevém a véglépést tervem sikerülésére. Az ön levele helyett mást küldék Czartorinszkynek, mellyet én irék. E levél tartalma körülbelül az volt, miszerint ön igen csodálja, hogy egy nagyvilágban jártas fiatal ember képes feltenni azt a gazdag büszke Bérczy grófhölgyről, hogy megfeledkezve rangja, személye méltóságáról, egy üldözött szegény bujdosóval megszökik, miután már nem élünk a lovagkor regényes századában, hol az érzelgő szerelem mindent áldozva, még szalmagunyhóban is üdvöt lel, s melly a mostani világosodott században csak nevetségesnek tünnék fel. Egyébiránt meggyőzi őt arról, hogy a közelében töltött kellemes perczeket nem felejtendi, és sok szerencsét kiván veszélyes utjához. Záradékul felkéri, hogy önnek nyugalmát ne zavarja többé megjelenésével, miután rövid idő mulva Árday neje leend nagyanyja kivánságára, hová önnek sietnie kell magát Árdayval — eljegyeztetni. E levél vétele után Oscár örülten rohant házunkhoz s bebocsáttatásért esde. Inasom paracsomra visszautasitá, mondva, hogy roszullétem miatt senkit nem fogadhatok el; ön pedig nagyanyjához utazott. Az utóbbit hallva, fájdalmas felkiáltással, dúlt vonásokkal távozék, s utána küldött inasom mondá, hogy a jövő órában már elhagyá a fővárost. Czélom el volt érve, s egy feladatom maradt hátra : ön előtt Oscárt a lehetőleg megvetésre érdemes színben előtüntetni. Ismertem jellemét, miszerint női méltóságára, gyöngédségére sokat tart, tehát ezt sértém legkiméletlenebbül. A többit tudja. A Czartorinszky aláirásu levelet Árday irta s remélt sikerében nem csalódtam. Nemtelen boszumat kivánságom szerint hüthetém; de az ég keserün büntete érette öntudatom gyötrő furdalásai által. Oh Melánia! szóljon, megbocsáthat-e nekem, ki atyja nyugalmát, önnek életboldogságát dúltam fel? Oh a mindenható szent nevére kérem, könyörüljön rajtam s bocsásson meg!" — Leirhatlan indulatok zajongtak keblemben ezen elbeszélés végig hallgatása alatt. Némán, meredt szemekkel

hallgatám e nő szavait, mellyeknek mindegyike forró ólomcsepként égeté szivemet. Csoda-e, ha ennyi ördögi undok ármány a legkínosabban lepett meg? De én megbocsáték e nőnek, mert visszaadá azt, mit azon időben, midőn Oscárban csalódni véltem, elveszték: hitemet, reményemet, szerelmemet. Oh én e nőnek azon egyért, hogy meggyőzött Oscár nemes lelkületéről, iránta valódi szerelméről, s azon gondolatért, hogy én szenvedhetek érte a nélkül, hogy pirulnom kellene önmagam előtt gyengeségemért: mindent megbocsátok. Hisz ő éltemnél többet, üdvömet adá vissza. — —

Szenvedő, de engesztelt kifejezéssel szólék hozzá:

„Asszonyom! Isten legyen ön iránt irgalommal, én megbocsátok.“ s térdre ereszkedém ágyánál: bűnös lelkeért imádkozandó. S a nő, ki egykor üdvömet pokollá változtatá, karjaimban mult ki.

S most, midőn egyedül állok, szabad vagyok s tudom, hogy Oscár szeret s értem szenved, mint én ő érette: mit tegyek, hogy felleljem őt, hogy megszüntessem keservét szerelmem bebizonyitásával? Most nem kétkedem többé, hogy azon ifju főtiszt, ki irántam olly részvétet árult el, ő volt. — De hol van ő most, hol keressem? Mindent vesztettem az életben, egyedül őt, szerelmét nem; miért ne áldoznék mindent fellelhetéseért? Ő a magyar hadseregnél örnagyi szolgálatban van, ennyit tudok. Bizonyosságra jöhetni igyekezni fogok, késedelem nélkül sietek Pestre, mert ottani ismerőseim tudni fogják a magyar seregnél szolgálatban levő főbb tisztek neveit. S ha egyszer bizonyost tudok hollétéről, mi tarthatna engem vissza oda sietni? A világ előitéletének egyszer hoztam áldozatot, s az majdnem életembe került, miért tenném azt most, midőn elvesztett boldogságom fellelhetése forog kérdésben? Isten veled. Perczet sem akarok veszteni. Ne feledd barátnődet, ki nem tudja, mikor fog tudósíthatni sorsáról. — Hü Melániád.

XII.

Mi czélja lehet az égnek, midőn némelly teremtményeit pazarul áraszt el örömmel, boldogsággal, mig mást a szenvedések tengerébe sujt le, hogy ott keresse az üdv gyöngyét? S midőn sok küzdelmek után felhozza azt a mélységből, egy haragos hullám által sodortatja ki kezéből, a miért a viszályokkal daczolt. Engem is ezek egyikeül tüzött ki a sors, mert én a szenvedések választottja vagyok. Érezék mindent, mit csak női szív fájdalmat érezhet! De hasonlítható-e minden leélt szenvedés a jelen marczangoló kínjához? — Érted-e barátnőm, mit tesz a menny küszöbén lenni, mellyen csak át kelle lépnem, hogy üdvömet felleljem, s innét taszittatni le a végzet által az örök szenvedés sötét éjjelébe, a halál karjába? Oh lesz-e elég erő e roncsolt test, e megtört lélekben szavakba

foglalni azt, minek puszta emlékére is az örülés tüze égeti agyamat, szivemet! De nem jobb-e kiujitni e gyilkoló fájdalmat, hisz annál elébb érkezendik egyedüli megváltóm — a halál! — —

Emlitett tervem szerint cselekvém. Hozzád irt levelem után Pestre menék, ott megtudni a P. tábornok seregében szolgáló örnagyok neveit. Ezt könnyü volt megtudnom, mert legcsalhatlanabb bizonyságul ismerőseim a hivatalos lapbani kinevezéseket mutaták, mellyek közt olvasám gróf Czartorinszky Oscár örnagygyá kineveztetését. Megtudva, hogy e sereg akkor Austria határszélénél vív csatákat, elhatározám, rögtön oda sietni. Daczolva a vad hideg idővel, egyetlen inas s komorna kiséretében utazék a csatázó hely közelébe. Utamban hallám, miszerint az utóbbi csaták eredménye a magyarokra nézve vesztés volt, s a császári seregek már Pozsonyig nyomultak be. Ez még inkább siettete s tudakozódásaim után megértém, hogy P. tábornok G.—nél állomásozik.

Perczet sem veszítve sieték oda. Mélyen elfátyolozva, a kiállott fáradalmaktól lankadtan menék a tábornokhoz, bebocsáttatást kérve. Segédtisztjei nevemet kérdék, de állitám, miszerint azt egyedül a tábornok előtt fedezendem fel. Pár percz mulva P. tábornok előtt álltam. Nevemet s jöttöm okát kérdezé. Reszkető hangon nevezém meg magamat, egyszersmind Czartorinszky örnagy hollétét tudakolva. A tábornok meglepetve hallá nevemet, melly nem volt előtte ismeretlen, s csodálkozását jelenté ki, engem illy helyen illy időben látni. Én ismétlém kérdésemet Czartorinszky felől. Ő kitérőleg habozva felelt. Végre kéréseimnek engedve kimondá, hogy Czartorinszky Oscár a S . . . . . i ütközetben vakmerön csatázott s az ellenség közé benyomulva, elfogattatott s Bécsbe vitetett, hol itéletét várja, melly kétségkivül halál leend, miután a lengyel forradalomban is nagy tevékenységet tüntete ki. Félbeszakasztás nélkül hallgatám a tábornokot, de érzém, hogy ez utósó fájdalmam, mert véget vetend életemnek. Kérém a tábornokot, adna tanácsot, mi módon juthatnék Pozsonyba? Mondá, hogy ez némi nehézségekkel lesz összekötve, mert magyar utlevéllel nem bocsátandnak be oda, hacsak ottani ‚jóérzelmüeknek' ismert barátaimra nem hivatkozom. Ezt könnyü volt tennem, mert atyámnak Pozsonyban, anyámnak pedig Bécsben vannak rokonai. S igy azon ürügy alatt, hogy rokonaim látogatására jövék, bejuték Pozsonyba, hol elég szerencsés valék rokonaim közbenjárása által utlevelet kapni Bécsbe. Ide érkezve, anyám egyik nagynénjéhez egy öreg ezredesnéhez szállék. Felfedém előtte helyzetemet, jöttöm okát, s ő legnagyobb részvétet tanusítva irántam, megigére mindent elkövetni azon kivánságom kivihetésére: Oscárt még egyszer láthatnom, mert régi jó barátai voltak a nagyobb befolyásu főtisztek között. Kivánságom teljesült, s én megnyerém az engedelmet: Oscárt láthatni. Képzelheted-e a

kínos örömü viszontlátás jelenetét?! Találkozni annyi szenvedés után, hogy a jövő perczbeni elválás örök legyen! Ne kivánd, hogy leirjam, mit érzék, midőn a börtön nehéz csikorgó ajtaja feltárult s én ingadozó léptekkel közeledém a szük rostélyozott ablakon alig lehetett világosságban látott ablakhoz, kinek szép vonásain a szenvedések kinyomata látszék. Karjaimat felé tárva, nevét sikoltva, rogytam le előtte. ‚Én vagyok Oscár!' — szólék fuldokló hangon — ‚hát nem ismered Melániádat!' „Mindenható ég! — kiálta örjöngő hangon — Melánia!" s börtöne falához kelle támaszkodnia, hogy össze ne rogyjék. ‚Igen Oscárom! én vagyok itt, hogy meggyőzzelek, hogy irántadi szerelmem soha nem szünt meg s egyedül pokoli ármány szakaszta el egymástól. Minden mostohám cselszövénye, sértett hiuságának ördögi boszuja volt. De minek ezt most elősorolni! nem elég-e tudnod, hogy szeretlek s szerettelek, érted szenvedtem, mint te Oscárom! s most itt vagyok, hogy többé semmi hatalom ne szakasszon el töled, mert mostohám s azon férfi, kihez ármány által kötének, nincsenek többé, s én szabad vagyok, hogy egyedül tied lehessek, mert te élni fogsz, Oscárom! neked élned kell. Te meg fogsz szabadulni, mert az ég nem lehet olly kegyetlen, hogy azon perczben veszítselek el, midőn felleltelek. De te nem örülsz Oscárom! Arczodon kín tükröződik, midőn boldogságomról beszélek!' szólék, s kezeit, mellyekkel szemeit födé el, megragadám. „Irgalom istene! küldd el az örülés jóltevő érzéktelenségét! vagy repedj meg szív e keservsúly alatt! Föllelni boldogságomat, midőn a halál küszöbére léptem! — Melánia!" — kiálta a kétségbeesés hangján s keblére zárt — „engem" folytatá susogva s arcza örült kifejezésü lön „engem holnap főbe lönek." — — —

Félre kelle tennem tollamat, hogy uj erőt szerezzek e levél bevégzésére. Nem mul-e keservem mindent fölül, mi csak embert ért valaha?! — — Ájulásomat használák Oscártóli elvitetésemre, mert magamhoz térve, ágyban valék, mellettem agg nénémet, s egy idegen arczot — az orvosét látva. Beszélni akarék, de az orvos hallgatást inte, mert ugymond beszéd által életemet koczkáztatom. Rendkivüli gyengeséget érzék tagjaimban. Negyvennyolcz óráig valék életjelnélküli dermedettségben. Oh miért kelle abból ismét e borzasztó életre ébrednem! De nem zúgolódom, hisz találkozandom nem sokára vele, s ott semmi balsors sem választand el töle. Oscárt kérdezém. Láttam a zavart a köröttem levők arczain s fájdalmasan szólék: ‚Miért kiméltek tudatni velem a valót? Azt hiszitek, azon hír, hogy Oscár nincs többé, kínt okozand? Oh az csak kedvesebbé teendi nem sokára elérkező halálomat! Szóljatok: mikor végeztetett ki? oh mert szeretnék ugyanolly órában meghalni!' „Tegnap reggeli nyolcz órakor" mond nagynéném halk hangon. S ez idő óta egészségem napról napra gyengül. Az orvos mondja,

hogy itt tudománya nem sokat segithet, mert a baj a szív mélyén gyökerezik. Javasolják, hogy melegebb égalju honba költözzem, mert e szép bájos vidék kedélyemre s egészségemre jótékony befolyásu lenne. Én igyekezzem életemet hosszabbítani? Az ég megbocsátandja, ha azt nem teendem. Mert nem elég-e, hogy életem megszüntetésére nem tevék semmit? bün-e, ha annak további fentartására szenvedéseim miatt képtelen vagyok? Egyedüli végkivánságom volna, még egyszer láthatni, ölelhetni tégedet lelkem barátnőjét! Oh kérd meg a haldokló nevében nagynénémet, a fejedelemnőt, engedjen téged hozzám sietni, hogy megtört lelkemet hü kebleden lehelhessem ki. Oh siess, siess Ottiliám, ha akarod, hogy még egyszer ölelhessen kialudt keblére haldokló Melániád! — —

M. K . . t . . . a.

A GÓLYÁHOZ.

Megenyhült a lég, vídul a határ,
S te ujra itt vagy jó gólya-madár;
Az ócska fészket megigazgatod,
Hogy ott kikölthesd pelyhes magzatod.

Csak vissza vissza! meg ne csaljanak:
Csalárd napsugár és síró patak;
Csak vissza vissza! nincs itt kikelet.
Az élet megfagyott, megdermedett.

Ne járj a mezőn, temető van ott;
Ne menj a tóba, vértől áradott;
S toronytetőn keresvén nyughelyet:
Tüzes üszökbe léphetsz, ugy lehet.

Jobb ha házamról elhurczolkodol . . . . !
De mellyiken tudsz fészket rakni, hol
Átkot s kétségbesést ne hallj alul . . .
S ne félj az ég istennyiláitul?

Nem nem! csak vissza! dél szigetje vár;
Boldogabb vagy te, mint mi, jó madár!
Két hazát adott néked végzeted;
Nekünk csak egy — volt! az is elveszett!

Repülj repülj! és délen valahol
A bujdosókkal ha találkozol:
Mondd meg nekik, hogy pusztulunk, veszünk;
Mint oldott kéve, széthull nemzetünk. . !

Sokra sír, sokra vak börtön borúl,
Kik élünk, járunk búsan, szótlanúl;
Van a ki felkél, és sirván megyen
Uj hont keresni túl a tengeren.

A mennyasszony meddőségért eped,
Szüle nem zokog holt magzat felett;
A vén lelke örömmel eltelik:
Hogy nem kell élni már sok ideig.

Beszéld el, ah . . .! hogy . . . gyalázat reánk!
Nem elég, hogy mint tölgy kivágatánk:
A kidőlt fában őrlő szú lakik . . .
A honfi honfira vádoskodik.

Testvért testvér, apát fiu elad . . .
Mégis, ne szóljon erről ajakad,
Nehogy, ki távol sír e nemzeten:
Megútálni is kénytelen legyen!

T.

CSALÓDÁS.

Mi közhit élt nem régen nemzetünkről?
A többi közt egyik hitünk vala:
Hogy rég lehúnyván a harczfény egünkről,
S föltünvén a miveltség hajnala,
Vitézebb volt a hajdani
Magyar, miként a mostani —
Ellenben ez, végetlenül fölebb áll,
Eszély- és országbölcseségre, annál.

Illyen hit élt nem régen nemzetünkről,
De a közel mult viharos napok
Kiforgatának teljesen hitünkből.
Ezer példát mutattak föl azok:
Miként hősebb a hajdani
Magyar sem volt, mint a mai —
Azonban ez, végetlenül alább áll,
Eszély- és országbölcseségre, annál!

Keled.

EGY-KÉT SZÓ DAMJANICHRÓL.

Talán nem lesz érdektelen a győzhetetlennek nevezett, s katonák és nem katonák által egyaránt szeretett vezérről néhány jellemvonást följegyezni. . .

A legtöbben Damjanichot nagy s vakmerő katonának tartják, és semmi egyébnek.

Damjanich nagy s vakmerő katona volt. . . Ennek fényes bizonyságait adá minden csatájában. Ő volt az örökrohanó 3-dik zászlóalj professora. Az ő parancsnoksága alatt lett a 3-dik hadtest mindig győző sereggé, mint Kossuth nevezte. . . . . S valóban, hol a vörössapkások, 3-dik zászlóalj, lengyelek, Schwarzenbergek, Prinz Preuss-ok, Ferdinándhuszárok, Philippovszky-s Freidenreich-ütegek megjelentek, ott nem maradt el a győzelem.

Azonban Damjanich nem csupán katona volt . . . . ő taktikus vezér is vala, birva mindazon kellékekkel, mellyek képesítheték, hogy önálló seregparancsnokká lehessen. . .

Damjanich olly geniális, mindenhová beható s villámgyors fölfogásu lélekkel birt, hogy nem lehetett pillanat, nem körülmény, mellyben magát föl nem tudta volna találni. Ezért mondá s mondhatá ő : hogy nem kell neki csataterv, hogy neki az a terve : megverni az ellenséget. Ő teremtett tervet és győzelmet egyszerre. Minden jelentésre azonnal készen volt ő a legjobb dispositiókkal, mellyekben csupán derék és kitünöleg jó strategicus karsegédét — Aschermannt használá. — Nem strategicus volt-e a szolnoki győzelem? s ki volt ezen csatának lelke, intéző szelleme?... Hát a nagysarlói csata?

Damjanich a Görgei-vezérelte sereg hadközépével, mellynek parancsnoka volt, Nagy-Kálnán állomásozik. . . Éjfél után jő a hír, hogy a császáriak Nagy-Sarlón vannak . . Damjanich s Aschermann azonnal megteszik a szükséges dispositiókat. . . Hajnalban a császáriak megtámadva . . . . egy jól intézett erős roham után, mellyben föleg a 9-dik és lengyel zászlóalj, dühös utczai harczot víva s szakadatlan kartácszápor alatt hallhatlan elszántsággal az ágyuk érkezését várva, tüntették ki magokat,— a város nagygyorsan bevéve . . . . s alig mulik el dél — a nagyszerü győzelem kivíva. . . Görgei a csata végére érkezett meg. . . .

Azt mondják : könnyü volt olly jó katonákkal győzni! De ki alatt lettek ezek olly jó katonákká? Rosz taktikával a legjobb ka-

tonák mellett is nem veszthetni-e el a csatát? s Kossuth nem akarta-e egy időben fővezérnek tenni Damjanichot? . . .

Damjanich kitünőleg democrata s forradalmi ember volt. Ő akarta a forradalmat — meggyőződésből, s küzdött az előtte legszentebb czélért — a respublikáért.

S valóban ha Damjanich fővezér lehetett volna, sok dolog máskép történik. Vagy ha lábkitörési szerencsétlensége be nem következik s folytonosan Görgei mellett maradhat : bizony bizony ez fölsült volna önfeladási machinatiojával. . . . De már akkor, midőn Temesvárnál Dembinszky serege szétszórva volt, s Görgei hadaival a fegyvert lerakatá . . . . mit tehetett?

Damjanich mielőtt találkozott volna Görgeivel, nem sokat adott reá, s patikáriusnak nevezé. De később látva bátorságát, talentomát, megszerette, s nem tagadhatá meg tőle becsülését. . . Görgei is érezni látszott, kivel van dolga, s mindig megelőző volt Damjanich irányában, elannyira, hogy néha szinte hizelgett neki — mert tudta, hogy az ő beleegyezése nélkül mit sem vihet ki. De Damjanich csak addig s azt tevé, meddig s mit tulajdon meggyőződése is helyeselt. Ettől egy tapodtat sem távozott. Abban, hogy Vettert a sereg főparancsnokságától elriasztá, Görgeinek is lehet, s hiszem is, hogy van része; de mielőtt Görgeivel találkozott volna Damjanich, már még Török-sz.-Miklóson kimondá Vetterre az anathemát, nem tartván öt forradalmi embernek.

Az 1849-ki januariusi kritikus napok alatt sokan megszeppentek s desperálni kezdének. Damjanich egy perczig sem csüggedt. S midőn az alvidékről Szolnok alá parancsoltatott föl seregével, szünetlenül lelkesité embereit, s prophétai lélekkel festé előttük a később csakugyan bekövetkezett tavaszi győzelmes csatákat. . . . Megjövendölé, hogy mire a tavasz rózsáit a nyár keblére tüzi, a győztes honvédszuronyok Bécs alatt leendenek. . . . S bizony nem rajta s nem a honvédeken mult, hogy ott nem valának. . . .

Damjanich örökké e themát variálta : szakadatlanul kell üldözni a császári seregeket, s meg sem állani Ollmützig . . . s Kossuth kedves vezére ezen szavait olly édesded mosolylyal hallgatá a tiszafüredi ebéden, hogy derültebb arczczal csak az isaszeghi csata után volt látható.

Damjanich büszke volt a szolnoki győzelemre, s jól esett neki a szolnoki választó-kerületnek azon bizalomnyilatkozata, miszerint a szolnoki győzőt — szolnoki képviselővé választá. Egyébiránt megválasztatására ezen megjegyzést tevé: „Csak megengedik választóim, hogy a csatába menjek .... jobban tudom én az ellent verni, mint beszélni .... nagyobb élemény nekem egy csata, mint a legszebb oratio!“ Ebből egyszersmind az is kitünik, miszerint, habár Damjanich minden dolgában igen eszes, s a legtisztultabb politicai

nézetekkel biró egyéniség vala is, mégis inkább volt katona, mint akármi más. Mire tanuságul szolgálhat az is, hogy politizáló tisztjeit gyakran e szavakkal riasztá szét: „Mi verjük meg az ellenséget, a többit majd elvégzik Debreczenben!“

Damjanich a rohamot a csaták poeziséuek tartá.... Ebben találta gyönyörét, boldogságát. Igy lön, hogy mindig győzött, mert mindig rohantatott.

Szolnoknál a vörössapkásoknak nem volt egyéb teendőjük, mint egy positiót elfoglalva tartani.

Azonban látják, hogy a 3-dik zászlóalj milly rettenthetlen bátorsággal rohanja azon hallatlan s dicsőségben páratlan rohamot, mellynek 11 ágyu elfoglalása lett a következménye....

Látják és hallják, mint kiáltanak éljent az ágyugolyók elé, mellyek egyszerre ötvenkettőt sodortak el közülök....

Felforrt vérök ... Lelkök égett.... A nap dicsőségében osztozni akartak....

Mit tegyenek?

Megpillantanak messziről egy nagy tömeg lovasságot.

Összenéznek.

S „szuronyt szegezz!“ kiáltások közt ők is a roham szárnyára kelnek....

Az ellen futva-futott....

Damjanich örömében majd elolvadt.

„Ezt Napoleon is csak egyszer tevé, — mondá —; de Napoleonnak nem voltak illy katonái! Ezek ollyanok, mintha oroszlánok szabadultak volna ki barlangjaikból, szertetépni az egész állatvilágot....“

Damjanich ritka eszélyességü s a legszerencsésb bánásmódu vezér vala. Ő föl tudta fogni, mi egy forradalmi hadsereg! „Mit érne — ugymond — ha mint az osztrák tábornokok, hideg auctoritással a fiuk elé állanék, mondván: Én vagyok a tábornok, ezt parancsolom! A forradalmi sereget előbb capacitálni kell, s tudni kell a hangot, mellyen sikeresen hozzá szólhatunk. — S valóban Damjanich az ellenfél positióit kikémlelvén, el szokta volt mondani a teendőket.... „Lássátok fiuk! — szóla — az ellenfél igy és igy áll ... nekünk ezt és ezt kell tenni. A harmadik zászlóalj ide, a 9-dik oda fog menni sat. Ebédre az ellenség meg lesz verve.... Ugy-é meg lesz? Esküdjetek meg!“ És megesküdtenek, s a győzelemről senki sem kétkedett.... „Hisz az öreg ur mondta — jegyzék meg a fiuk — annak ugy kell történni.“ És mindig ugy történt.

Ha kelle, olly kemény, olly szigoru tudott lenni, hogy szeme tekintetére megsemmisült a gyöngébb lélek, s katonás szidalmainak villámaitól porba hullának az aranyzsinóru egyenruhák is,

mégis mindenkitől határtalanul szeretteték; mert ő mindenkit szeretett a ki vitéz, körülötte pedig csak vitézek lehettek.

De hogy is ne szerették volna öt? Damjanichnál jobban senki sem tudta elismerni s méltányolni a bajnok érdemét. Annyi szépet és dicsőt tudott ö mondani kitünt hőseiről, hogy azok az istenedések korát vélték ujra földerülni. . . A közhonvédet is barátjának nevezé, s a vitézebbeket ölelé, csókolá. . .

Damjanich sokszor a legkellemetlenebb időben is künn tölté az éjet az ég alatt táborozó fiai közt.

A fiuk már a vacsorához ültek.

A tábornok vacsoráját még most sem hozzák.

„Kinek van közületek legjobb pörkölt husa, fiuk? kérdi végre Damjanich"

„„Nekünk, nekünk!"" kiabálák sokan.

Egy tál mellé csakugyan leült törzstisztjeivel, s jóizün elkölté tartalmát.

De néhány finnyás tiszt táborkarából nem evett. Be akarták várni a tábornok vacsoráját.

Megérkezett a vacsora; hanem Damjanich az egészet átadá az öt megtraktáló fiuknak.

A finnyás tiszteknek felkopott az álluk.

A fiuk ezt nem birták elfeledni.

A nagysarlói csatában a magát akkor elöször kitüntetett 42-ik zászlóaljhoz száguldott. . . . Fiuk! — igy szól hozzájuk — jól viseltétek magatokat. Jutalmat érdemeltek. „Nesztek emlékül!" s ekkor kihuzott köpönyege alól egy az ellentől elvett törött trombitát. A fiuk egyet nevettek; de a trombitát nagy becsben tartották.

S ha lelkesíteni kellett, itt ismét elemében volt Damjanich. Soha olly körmönfont beszédeket nem hallhatni, mint mik az ő ajkairól folyának. Valóban Damjanich hadszónoki tehetsége egyetlen volt az egész hadseregben. Ki ne ismerné azon remek szavakat, mellyekkel a 3-dik zászlóaljat megkoszorúzta a szolnoki csata után?

„Fiuk! — szóla levett sapkával a zászlóalj előtt — megérdemelnétek, hogy mindnyájan tisztek legyetek. . . . De hol lenne akkor az én 3-dik zászlóaljam?" Ezután ki kivánkozott volna tiszt lenni közülök? . . .

Damjanich társaságban víg, élczes, édes volt. Egymaga képes volt egész kört elmulattatni. Erről bizonyságot tehetnek azok, kik öt meglátogaták betegségében a pestvárosi ligetben, midön t. i. a legnagyobb fájdalmak közt is annyi élettelj, élénkség s mindenre kiterjedő figyelem hullámzott megunhatlan szép beszédén, hogy csak öt kelle hallgatni, miszerint mindenki a legjobban találja magát s elfelejtse azt is, hogy betegnél van.

Damjanich magas s mégis tömött termetü volt, fekete haj-, bajusz- és szakállal. Barnás arczának szabályos vonásai- s élénk szemének villogó sugáraiból valami — hogy ugy mondjam — éles elhatározottság tünék ki. Ö nemcsak magas termete, hanem imposant arczkifejezése által is olly föltünö volt mindenütt, hogy ezrek közt is rá lehetett ismerni, pedig rendesen egyszerü századosi bekecsben járt.

Z....

A KATONA VÉGBUCSÚJA.

(Le dernier adieu du soldat).

Rózsi! e jelen levélben
Tudtúl adni akarom:
Hogy seregünk győzedelmes
S hogy ellőtték balkarom.
Mondhatom: sok csatát nyertünk,
Csontom kartács törte át,
Elfogtunk sok ágyut, poggyászt,
Engem két golyó talált.

Most kórházban fekszem, honnan
A halottakhoz megyek,
Itten küldök tiz forintot,
Testem ennyért vették meg.
Gondolám: ha meg kell halnom
S elveszít hü Rózsikám:
Nyugodtabban halok meg, ha
Értékem néki hagyám.

Hogy elhagytam vén anyámat,
Mármár haldoklott szegény;
Reméllem, egészen meghal
Levelem megérkeztén.
Mert ha e jó nő kigyógyult,
Ö érettem ugy remeg,
Hogy halálom hallattára
Rögtön guta üti meg.

Kérlek Rózsikám! kutyámat
Ne feledd, a jó Tiszát,
Főképen, ne mondd meg néki,
Hogy már többé meg nem lát.
Tudom, szörnyen örült volna
Látni káplárbotomat;
S mostan marhaként fog bőgni,
Hallva gyászos sorsomat.

Ha már igy van, csak az boszant,
Hogy illy távol ér a vég,
Hon legalább barátimnak
Jó éjszakát mondhatnék;
Templom mögött eltemetve,
Fakereszttel síromon:
Látogatni el ki jőne,
Falum népe a rokon.

Istenvéled! Istenvéled
Rózsi mindörökre hát!
Mert az ezred, mellybe állok,
Szabadságra nem bocsát.
Minden forog körülöttem . . .
Ah! érzem — már — végemet,
Irják már a marsrutámat,
Rózsikám! Istenveled!

Orion.

HONVÉD SÍRJA.

Falu végén egy dombtető,
Rajta nyugszik a temető . . .
Lágy fa-kereszt igen alant,
Alantabb az egyszerü hant.

Sok lány kijár a falubul,
S a kedves sirján leborul,
Csak egy barna szomoru lány
Nem térdel senki sírhantján.

Halaványon egyedül áll,
Mint a letört liliomszál,
Vagy mint magános sirhalom,
Mellyet emelt a fájdalom.

„Letört virág! gyönyörü lány,
Látom, hogy a kebeled fáj,
Keress írt szűd fájdalmára
Borulj kedvesed sírjára.“

„Leborulnék, de nem lehet.
A sors neki sírt nem emelt;
Mert a honvéd, kit szerettem,
Ott maradt az ütközetben.“

Tóth Kálmán.

A MUSZKA JÁRÁSBÓL.

Hét országra szóló hire is volt
A falukon a muszka járásnak.
Nyugta nem volt, mintha sáska jőne,
Nyugta nem volt a harangozásnak.

De hiába húzta a harangot
Mátéfalva hős harangozója;
Jött biz az, és annyi mint a fűszál,
Isten annak a megmondhatója!

A fehérnép vitte a dunnákat,
Messze vitte, a falu végére;
Hajdan, mikor napfogyatkozás volt,
Ijedtében szinte kiemelte.

És a biró a kupaktanácsot
Összegyüjtve a falu házánál,
Mit csináljon ha forspontot kérnek?
Óriási terveket csinál.

„Be kell verni mélyen az erdőbe,
Be kell verni jókor a jószágot;
Bandi czigány, ha közelg a muszka,
A kenderből jeladóra durrog.“

Felült Bandi, fel az ágasfára,
Rozsdás puska feküdt az ölében,
S a mint látja jőni a nagy tábort,
Elpukkantá szörnyü ijedtében.

Nosza! lóra pattan a legénység,
S az erdőnek neki iramodnak,
Puskaszóra és e látományra
A kozákok mind megállapodnak;

Vélve hogy tán nekik lest vetettek
A szük völgyben a magyar csatárok:
Riadó zeng s csatarendben várják,
Mikor csapnak rájok a huszárok?

De ezek még hátra sem tekintve
Bevágtattak a sűrü erdőbe,
És utánok amúgy serkentőül
Hangzik egy pár ágyu dörrenése.

Boszankodva félig és nevetve
A vitéz helységet megszállották;
S a szegény birón elhegedűlték
A nagyvilághirü muszka nótát.

Kelemér.

A FRÁNYA HADNAGY.

(Egy furírsicz naplójából.)

Soha ollyan embert, mint az én hadnagyom volt!

Nem azért, hogy az én hadnagyom volt, — de ollyan víg embert soha sem láttam életemben.

Mikor magához fogadott, azt gondoltam szörnyü morózus képéről, no ez valami ugyancsak agyonharaplak ur lesz ez egyszer, hanem csakhamar át kezdtem látni, hogy ő azt a vadalmába harapott ábrázatot csak ugy kölcsön kérte s azalatt a legvigabb szivet hordja rejtve.

Ha én ollyan szépen tudnék irni, mint a poéta és a tudós urak, gyönyörüséges regényt csinálnék az én gazdám viselt dolgaiból; de hijába, én azt nem tanultam, nem értek hozzá, ennélfogva csak annyit teszek, hogy leirok egyetmást, a mi vele történt, összevissza egybefüggés nélkül, a mint az a katonaéletben meg szokott történni.

Meglehet, hogy ezeket a históriákat nem fogják azok az urak, a kik többet tudnak mint én, valami mesterséges szépséggel formáltaknak találni, de hiszen én azt nem is kivánom, csupán csak meg akarok emlékezni az én hajdani gazdámról, a ki hadnagy volt a honvédeknél; a kik ismerték, tudhatják, hogy millyen nagy gavallér volt a leányok körül, s millyen jó katona volt a háboruban.

* * *

Erdélybe tettek bennünket egy ujonnan alakitott zászlóaljhoz, melly még nem volt egészen felszerelve.

Csak a puska hiányzott még, meg a tölténytartó. Köpönyegje senkinek sem volt; egyébiránt az egész armádia annyiban volt uniformis, hogy mind mezitláb járt.

Az én hadnagyom sokat panaszkodott a kapitányánál, a ki egy incarnatus cseh erdömester volt valaha, később kávés Pesten, mig a leányának a férje örnagygyá lett a zászlóaljunknál, s az megtette kapitánynak. Tehát ennek, mondom, sokat panaszkodott a hadnagyom, hogy a szegény katonák fáznak, adjanak nekik legalább köpönyeget. De mind hijába, az örnagy urak elkártyázták a pénzt, a mit a kormány a csapatok felszerelésére küldött s a sok unszolásra végre is a jámbor cseh exkávés egy bonmotval fizette ki a hadnagyomat, mellyet állitólag Napoleon mondott a katonáinak, mikor Egyiptomban leszakadt róluk a ruha és zúgolódni kezdtek.

„Avec du pain et du fer on peut aller a Chine.“

Annyit tesz körülbelöl : „hogy vassal és kenyérrel Chináig el lehet hatolni.“

Az én hadnagyom ezt a sort leiratta velem százötvenszer külön papirosra, azután kivitte a legénysége közé „no fiaim, itt a köpönyeg“ s feltüzködte a vállaikra gombostüvel.

Még csak csizma kellett.

Csakugyan kaptunk is egy szép reggel háromszáz darab, ujdon uj — suvixos iskátulát.

— Engemucscse! ezjó gondolat, mondá a hadnagyom. Csizma helyett suvixot küldeni, s másnap, hogy a kis szürke generalis szemlét tartott a seregek felett, a mi századunk gyönyörü fényesre kisuvixolt mezitlábakkal defilírozott el a vezér elött, hátul mindeniknek sarkantyu volt pingálva a sarkára krétával.

A vezér először nevetett, azután pedig összeszidta az örnagyunkat.

Az örnagy is nevetett először, s azután összeszidta a kapitányt.

A kapitány végre elkezdett veszekedni az én hadnagyommal, a hadnagyom pedig ö vele, s miután az egyik magyarul, a másik németül nem értett, egyik sem végezett semmit a másikkal.

Utóbb is ugy szoktunk el a mezitlábjárásról, hogy egy oláh falut dicsöségesen elfoglalva, az oláh menyecskék ott felejtett piros csizmáiban honositottuk meg lábainkat s azóta piroscsizmás regementnek csufolták a századunkat.

Könnyü volt nekik beszélni onnan az üveges hintóbul.

* * *

A legelsö csatában nem sok tennivalót találtunk. Messziről lövöldöztek felénk, nekünk csak állni kellett.

Az ujonczkatona kapkodta jobbra balra a fejét, a mint valami feketét látott közelíteni a levegöben.

— Ne kapkodd a fejedet öcsém, kiálta rá ollyankor a hadnagyom, mert még bele találod ütni valami golyóba.

Volt köztünk egy öreg süket ember. Erövel eljött velünk, hogy ö golyóbist visz haza a gyerekeinek játszani. Negyven esztendö óta nem hallott már egyik fülére sem. Csak ugy kézzel lábbal lehetett vele beszélni.

Egy pillanatban nyolcz ágyut sütöttek el az ellenség részéről egyszerre. Rengett bele hegy völgy. A süket erre szétnézett és azt mondta, hogy valahol elsült egy puska.

Mi felénk azonban egy messziről irányzott golyó kezdett el gurúlni. Már rég leesett röptéből a földre, gurúlva szép egyenesen s csak ollykor ugorva egyet, ha véletlen kavicsba ütödött.

A hadnagyom intett a süketnek, hogy ott jön a golyóbis, fogja el szaporán.

Az sem volt rest, lekapta a nyakából szürzekéjét s a' mint a golyó odaért, hirtelen lefülelte vele, mint az ürgét szokták.

Hanem a golyónak az a szokása, hogy még fáradt korában is jól birja magát, ugy, mire a mi emberünk elkiáltotta magát, hogy „fogom," már az akkor tiz lépésnyire volt tőle, szörnyü lyukat ütve a ráboritott köpönyegen.

Ez azután szaladt utána, kergette messze földre, hol előtte járt, hol utána, mig végre vagy ötszázlépésnyi távolban csakugyan elfogta s hozta vissza nagy triumphussal. Otthon persze azt mesélte, hogy rajta volt a köpönyeg, mikor kilikasztotta a hatfontos galacsin.

A második csatában már egy ágyut vettünk el az ellenségtől.

A szerencsétlen nagyon közel jött hozzánk, s mielőtt ránk lőhetett volna, a hadnagyom elhitette a legénységgel, hogy az a mi ágyunk, mellyet mindjárt elfog az ellenség, ne engedjük!

Nem is engedtük, neki iramodtunk; ránk lött egypárszor, de sohasem talált, s mig ideje lett volna bámulásából magához térhetni, már utban voltunk vele hazafelé. Az egészet kevesebb időbe került megtenni, mint leirni.

Ezóta nem csúfolta senki a piroscsizmás regementet, sőt nemsokára puskát is adtak a kezünkre. Lőni persze bajos volt egy némellyikkel, de ütni mind igen alkalmatosok voltak.

* * *

A hadnagyomnak volt egy igen kedves czimborája, szinte hadnagy a Würtemberg-huszároknál.

Szép tizennyolczéves fiu, szakálltalan, bajusztalan, tejképü siheder, a ki rendesen, a merre járt, több kárt tett az asszonyokban, mint az ellenség lovasságában.

Egyszer D—n állomásoztunk; a hadnagyom egy hamis ragyásképü öreg urhoz volt kvártélyozva, a kinek igen csinos szendeképü ártatlan feleségecskéje volt.

Az öreg ur, mondom, igen hamis legény volt minden szürkebajuszos-volta mellett is, s ha összeült ollykor a hadnagyommal pipázni, mindenkor csak oda ment ki a discursus, hogy hol merre teremnek a legszebb leányok? s azután jöttek a kalandok, bolondnál bolondabb historiák; — az öreg ur nem a legutolsó gonosztévő lehetett a maga idejében.

Egyszer szóbeszéd közben elöjön, hogy igaz volna-e az, hogy leányok is vannak katonáknak átöltözve a hadseregnél.

— Van biz ott. Mi velünk is jár egy.

— Mi a tatár! Férfiruhában?

— Plane huszárruhában.

— Lehetetlen. S hogy ül aztán a lovon?

— Hát csak ugy a mint más. Innen is, túl is.

— Veszett a lelke! az érdekes lehet. — Szép-e?

— Ollyan, a millyen. Megjárja, a hol különb nincs.

— S van-e szeretője?

— Biz az nem igen válogatós ebben a tekintetben. Nem sokat ád a jó hírnevére.

— Ejnye terringettét, de szeretném én azt a leányt látni!

— Az megeshetik, elhozhatom ide, ha kivánja.

— Hozza el, hozza, én mulatságot fogok akkorra rendezni; derék lesz, hogy el fogjuk vele az asszonyokat majd bolonditani. Meg nem kell nekik mondani, hogy az a huszár leányzó.

Hanem a szeméből azt lehetett kiolvasni az öreg urnak, hogy nem is annyira az asszonyokat szándékozik ő elbolonditani, mint jó magát.

Az igért napon tehát alig találta helyét, összehítta az egész ismerős-világot ozsonnára, s százszor kinézett az ablakon, s százszor megkérdezte tőlem, hogy eljön-e igazán?

Végre meglátta a hadnagyomat karonfogva jönni czimborájával a huszárhadnagygyal.

A fiu szépen kicsípte magát, haját fürtösen felsüttette, arcza és szemei különös epedő állapotban voltak a mult éjjeli korhelykedés miatt. Szokottnál szebb volt.

— Hordom a lelkit, rikkanta fel az öreg ur, hisz ez nemcsak „ollyan, a millyen," hanem valóságos „helyre" teremtés, ha férfi volna, nem szeretném, hogy a feleségem meglássa.

A hadnagyom bemutatta a társaságnak a fiatal huszárt, kit is az öreg ur rögtön elkezde a legválogatottabb szíveskedésekkel halmozni, összeölelgette, megcsókolta innen is, túl is, kezét szorongatá, igen különös modorban, leülteté, alig találta helyét, csak hogy a tenyerén nem hordozta.

A huszárhadnagy mindezt túlömlő hazafiui buzgóságnak vette, melly öt mint katonát illeti, az én hadnagyom pedig mindezekhez a legphlegmaticusabb képet csinálta, mint a ki az egész tréfáról egy commát sem tud.

A huszárhadnagy azonban szép hölgyeket pillantva meg a társaságban, s a mennyire ohajtva hozzájok közelebb jutni, annyira kivánva óvakodni olly lépéstől, melly tán az öreg urban kedvetlenséget költene fel, tudakozódni kezde azoknak ki-léte felől, s fejenként megtudva a kérdettek neveit, a házi gazda iránti deferentiából annak neje iránt különös respectust kezde mutatni, melly neki nem volt más nők ellenébeni szokásos eljárása. Ezuttal tehát csak a többi hölgyeket vette ostrom alá, attaquirozva hol itt, hol

amott, mig valamennyinek el nem forgatta a fejét, mialatt az öreg ur folyvást nevetve és tenyerét dörzsölve kastankodott körülötte, s át-átnyalábolta a karcsú huszárt és a fülébe sugdosott egyetmást, s meg-megcsipte, melly kifejezéseit a jókedvnek ez utóbb alig tudta mire magyarázni.

Csupán a háziasszony irányában viselte magát a huszárhadnagy az illő tisztelet korlátai között.

Vacsora alatt maga és felesége közé ültette a huszárt az öreg ur s folyvást incselkedett mellette hizelkedéseivel, ő szedett neki a tányérjára, töltötte neki a bort, tömte czukorsüteményekkel, s lopva kereste az asztal alatt a lábát és csipkedte, szorongatta.

Az én hadnagyom pedig mindezekhez a legkomolyabb képet tudta vágni.

A szép háziasszony szendén lesütött szemekkel ült a huszár jobbján, s ha valaki figyelmezett rá, észreveheté, hogy néha felfelemeli nagy fekete szemeit, s oldalt sajátságos pillanatokat vet a szép huszárra.

E tolvajpillantásokat legelőbb észrevette az öreg ur, titkosan nevetve húzta oda szájához a huszár fejét, s ezt súgta fülébe:

— Nézze csak, hogy pislog féloldalt a feleségem kegyedre.

A huszár hosszut bámult az öregre, de látszott amannak vigyorgó arczából, hogy nem haragból mondta.

— Ugyan hallja, folytatá suttogva, tegye meg a kedvemért, bolonditsa el egy kicsinyt azt az asszonyt.

A huszár erre még nagyobb szemeket csinált, de utóbb is azt kezdte hinni, hogy ez az ember tán Lapponiából veszi eredetét, a hol a férjek különösen szeretik, ha valaki a feleségeiket elbolondítja, s biz ő nem hagyta magának kétszer mondani a biztatást, hanem azonnal eleget kezde tenni a felszólitásnak, mi, ha a szép hölgy fokonként piruló arczáról s mindig tüzesebben ragyogó szemeiről szabad következtetést húzni, nem esett egészen hiába.

Az öreg ur ekközben ugy tett, mintha nem nézne oda, s midőn néhanéha észrevevé neje zavarodását, retteneteseket kaczagott, s átellenben ülő hadnagyomnak integetett, hunyorgatott s tenyere mögött suttogta felé:

— Egészen bele bolondul az asszony, millyen derék dolog lesz abból, ha megtudja, hogy leány.

Vacsora után, hogy az asztaltól fölkeltek, a hamis öreg ur kihúzta magával a hadnagyomat a pipázó szobába. A huszár jobb szeretett ott maradni az asszonyoknál, de igérte, hogy majd ő is átmegy.

— Hagyjuk őket magukra, szólt kaczagva az öreg ur, majd meglássuk, mire mennek?

A pipázó szobában víg discursus között elfolyott sok idő, de

a hadnagy nem jött. A vendégek lassanként elszállinkóztak kiki haza felé. Csak az én hadnagyom, meg a huszár maradtak még.

— Oda megyek, meglesem, mit csinálnak, — szólt az öreg ur ekkor és kilopózott.

Kis idő mulva kaczagva jön vissza.

— Hahaha! Rettenetesen vallja a szerelmet az asszonynak, ott térdepel előtte és a kezét csókolja, jaj be bolond história.

— Jól van urambátyám, szólt erre a hadnagyom, de kegyedre nézve mindenesetre jó volna, ha annyira nem jönne a dolog, hogy a huszár kénytelen legyen felfedezni hogy ő kisasszony, mert akkor kegyed lenne megfosztva azon élvezettől, hogy gyanútalanul találkozhassék vele.

— Igaz, engemucscse igaz, odamegyek, zajt csinálok az ajtó előtt, s ha aztán el akar menni, ide csalom magamhoz. — Ugyan édes barátom kegyed pedig menjen a maga szobájába.

— Értem! szólt rettenetes phariseusképpel a hadnagyom, s a hunyorgató öreg urat elhagyva, szobájába bezárkozott, ott lefeküdt az ágyra és elkezdett kaczagni, hogy a könnyei csorogtak bele.

Korán, már hajnalban felköltötte a hadnagyomat az öreg ur.

— Jaj öcsém uram, maga engem rettentően megcsalt.

— Hogyhogy? kérdezé az, noha igen is jól tudta, hogy : hogy?

— Maga énnekem azt mondta, hogy az a huszárhadnagy egy ollyanféle leány, a ki nem igen válogatós bizonyos tekintetekben. Maga engem rászedett.

— Lehetetlen! (Pedig a lehetségnek sokféle nemei tudva voltak előtte).

— Képzelje csak, mi történt velem!

A hadnagyom nagyon tudta képzelni a történteket, csak azt nem értette, hogy az öreg ur még eddig olly tréfás hangon hogy tud beszélni?

— Mi történt?

— Hát odamegyek az ajtóba, hallgatózom, hallok valami sohajtozást, tovább hallgatózom : következik a csókolódás, a huszár esküszik az asszonynak, hogy örökké szeretni fogja. Nem állhattam tovább, elröhögtem magamat s berontottam az ajtón. Azok szétugrottak, nagyot sikoltva mind a ketten. Az asszony egy székre ájult, a huszárleány pedig a másik szobába futott, én utána, onnan át a harmadikba, oda is utána, onnan pedig nem volt kijárás. Kezeim közt vagy most! kiálték rá átnyalábolva karcsú derekát. Erre ő azzal a szép fáin fehér kezével ollyan manupropriát nyomott a pofámra, hogy a szoba túlsó szegletébe estem tőle, ő pedig felszakitva az ablakot, allósti! kiugrott rajta. Öcsém uram, hisz ez a leány rettenetesen tudja védelmezni az erényét, maga engem megcsalt, maga azt mondta, hogy könnyü hozzá jutni.

Az én hadnagyom most kezdett el még csak igazán nevetni.

— De ne nevessen hallja, hanem hozza el még egyszer azt a csalfa teremtést, s mondja meg neki, hogy ne legyen ollyan vad.

— De hát a tens asszony?

— Jaj, az szörnyü bünösnek érzi magát, még most is azt hiszi, hogy a megugrott gavallér férfi volt. Innen gondolom, hogy a casus nem jutott az extremumokra, mert különben tévedését felfedezte volna.

— Hát elhozzam ujra a hadnagyot? kérdé az én gazdám.

— Bátran. A feleségemtől nincs mit tartani. Megköszöni szegény, ha én nem féltem attól, a kit ő legénynek gondol, nem hogy ő féltsen engem tőle. Hiszen ha azt tudná, hogy a gavallérja leány volt, most nem csinálna ollyan bünönbánkodó képet.

* * *

Végtére, valahára megértük, hogy a kapitányunkat elmozditották a zászlóaljunktól.

Áttették örnagynak valami még nem létező zászlóaljhoz.

Ennek az örömére az egész együttlevő tisztikar lakomát rendezett.

Senki sem szerette szegényt, a tiszteken kezdve a legapróbb dobosig, magyarul nem beszélt, csatába soha sem ment, jótékony czélokra soha nem adakozott. Csaták napján mindig kólikát kellett neki kapni, vagy ha előre megérezhette a salétromszagot, elküldette magát futárnak Debreczenbe; csakugyan addig is járt oda, mig ki nem nevezték örnagynak, számfelettinek valamellyik garnisonba.

Mikor Komáromot feladták, csupán ott háromszáz darabból álló számfeletti örnagy-gyüjtemény találtatott.

Tehát egy szép reggel a mi exkávés kapitányunkat utólérte a promovirt und amovirt.

Soha Közlöny érdekesebb nem volt előttünk, mint melly e jó hirt hozta, még akkor sem, mikor a „külföld“ rovat alatt három hétig folyvást semmi egyébről, csak a californiai bányákról értekezett.

Ez estét rendkivüli szertartással kelle megünnepelni s minthogy az uj örnagy nem szándékozott kineveztetése áldomását megtartani, maga a tisztikar tartotta meg azt. Látszott, hogy vannak, kik ez előléptetésnek jobban örülnek, mint maga az előléptetett.

Azonközben az én fránya hadnagyom volt a tisztikar által megbízva azon szeretetreméltó kötelességgel, miszerint az uj örnagy utolsó tisztességtételére valami rettenetes jó tréfát gondoljon ki.

Mikor már vége felé járt a vacsora, elöszóliták a hadnagyomat, hogy lássuk már a medvét*).

Mivel teendjük az uj örnagyra nézve emlékezetessé e napot? kérdezék töle.

Ö felelé igen komolyan:

— Fáklyás zenét fogunk neki adni.

— Záklyás fenét! kiálta egy az asztal végéről.

— Talán macskazenét akartál mondani? replikázott egy harmadik.

— A legünnepélyesebb fáklyás-zenét.... Ismétlé a hadnagyom s komoly mogorva vonásaiból elöre lehete látni, hogy az valami fölséges mulatság lesz.

A czimborák teljhatalmat adtak hadnagyomnak minden szükséges intézkedésekre s egy óra mulva utban volt az ünnepélyes menet az ujdonsült örnagy szállása felé s ott nagy dob- és trombitaszóval megállapodott.

A dobszóra és fáklyavilágra ijedten dugta ki a fejét az ablakon az ujdonsült örnagy, akkor bújt ki az ágyból, a paplant a nyakába vette, hogy meg ne hüljön, s a hálósipka a nyakáig volt tarkójára húzva.

A mint tehát fejét kidugta, rettenetes éljenkiáltás fogadta minden oldalról s a dob és trombita ujra megzendült.

Az ember meg volt lepetve. Ennyi tiszteletet ö nem várt s erösen iparkodott azokra az érdemeire visszaemlékezni, mik az enthusiasmust elöidézték. Azonban fejét azért egész majestással hajtogatta jobbra balra, miáltal a hálósipkán a fehér czafrang hol elöre- hol hátraugrott.

A zene elhallgatott. Az én hadnagyom felállt egy szalmaszékre és monda a megtiszteltnek egy illyen szép körmönfont dictiót:

„— Tisztelt férfiu, érdemes kávéfözö morva hazánkfia!“

A megtisztelt egy szót sem értvén a hozzá intézett nyelvből, levette a hálósüveget a fejéről és rendkivül hizelkedönek találta a megszólitást.

Az én hadnagyom folytatá magasztos ábrázattal.

„— Nemes emberbarát, ki soha egy csirkének vérét sem ontottad ki, mégis örnagy lettél, légy üdvözölve általam! Nem akarom szerénységedet azáltal megpirítani, hogy érdemeidet elösoroljam; hallgatok. Ámde emléked fennmarad azoknak hálás szi-

*) Ez a közmondás a kecskeméti gányóról maradt el, ki abban a hiszemben látogatta meg a komédiaházat, hogy ott medvét fognak mutogatni, s mikor aztán nagyon kezdte unni a véghetetlen tragoedia egymást nyujtó párbeszédeit: lekiáltott a galleriáról, hogy „nem ér semmit az a sok beszéd, nem ütjük avval el, lássuk már a medvét!“

veiben, kiknek kéthavi lénungját szépen elköltötted. S bárha elmégy is, itt maradnak a be nem fejezett számadások, mikről reád emlékezünk."

Az érzékeny hang, mellyen e szavakat hadnagyom elmondá, sürü könnyeket idézett a kávésörnagy szemeibe. Valami ollyast látszott rebegni, mintha ö ennyi magasztalást nem érdemelne.

A hadnagyom az eddigi magasztos hangból a hősibe ment által.

„— De bárha szivünk forró ohajtása az volna, hogy akkor lássunk, mikor a hátunk közepét: reményljük, hogy ott, hol a jutalmakat fogják osztogatni, veled ismét találkozunk. Oh te csaták hőse, ki elöljártál, mikor retiráltunk s fedezted a bagázsiát, mikor előre mentünk!"

Az örnagy egészen el volt ragadtatva. Igérte, hogy a hazáért mindenre képes volna, de mindenre!

Végtére siralmas fájdalmas accentussal szólt a hadnagyom ekképen:

„— S minekutánna azt kivánnám tenéked, hogy áldjon meg tégedet az ég, mint a suhai malmot, — (notabene: hétszer ütött bele a ménkü egy nyáron) — felhíva érzem magamat, társaimnak (itt az egész companiára mutatott) azon öszinte ohajtását tudatni veled: vajha megláthassák egykoron a mi szemeink a te elevenen való mennybe-meneteledet!"

A megtisztelt szivére nyomott kézzel esküvék, hogy neki sincsenek ezeknél forróbb kivánságai.

Erre megzendült a Rákóczy-induló, a szónok és a megtisztelt egymás nyakába borultak, az uj örnagy zokogva állitá, hogy ö annyira el van fogódva, hogy egy okos sententiát nem bir elöhozni, hanem majd ha a tisztelt urak beveszik Pestet, keressék fel az ö kávéházát, most a felesége főzi benne a kávét, mert a család férfitagjait az örnagy sógor mind megtette kit kapitánynak, kit élelmezési biztosnak, ott tehát igen olcsón fognak reggelizhetni és ozsonnázhatni.

Ez igen érzékeny búcsuvétel után ünnepélyesen megvált az egész tisztikar a promoveált collegától, a kit miután senki sem szeretett, maig is meghagytak abban a hitben, hogy öt az ö zászlóalja, mikor megvált töle, fáklyás-zenével tisztelte meg utoljára.

Később csakugyan megtudtam mintegy félév mulva, hogy micsoda zászlóaljhoz tették át a derék emberbarátot.

Volt abban a zászlóaljban egy örnagy, három kapitány, két hadnagy és négy közlegény.

Voltak-e valaha többen is, s átszökdöstek más zászlóaljakhoz, vagy eredetileg is ez volt-e a zászlóalj létszáma? azzal nem szolgálhatok.

* * *

Egyszer Debreczenbe voltunk rendelve. A vendéglőben lakó tisztek panaszkodtak, hogy van köztük egy olasz, a ki egész éjjel énekel és fistulázik, senki sem alhatik tőle.

— Ha csak ez a baj, mondá a hadnagyom, bizzátok rám, megszöktetem én innen.

S éjjelre tehát beköltözött az olaszszal tőszomszéd szobába, szépen levetközött, lefeküdt, nekem pedig meghagyta, hogy el ne alugyam, mert majd sokat fogják nyitogatni az ajtót.

Éjfél után vetődött haza az olasz s mint rendesen szokà, a helyett, hogy lefeküdt volna, kinyitott ajtót, ablakot s elkezde valamennyi alvók gyönyörködtetésére szebbnél szebb áriákat énekelni egymásután tizenötféle operából.

Az én hadnagyom erre felült az ágyban s várta, mikor az olasz a legérzékenyebb andantéba kezdett keseredni; — akkor elkezdett gyalulni és fürészelni a szájával.

Olly élethíven tudta e hangokat utánozni, minden furást, faragást, gyalu-taszigálást, fürészelést, az asztalosmesterséget repraesentáló minden czikornyákat, hogy a ki kivülről hallgatta, megesküdhetett rá, hogy odabenn egy igen szorgalmatos asztalosmester dolgozik valami sietös munkán.

Az olaszt szörnyen confundálta a harmoniátlan fürészelés. Elhallgatott. Várta, hogy mikor lesz vége. Az én gazdám pedig egyre gyalult, fürészelt és faragott.

Végre nem állhatta az olasz, bezörgetett:

— Sacramento! mit csinálnak ideát?

Nem kapván feleletet, azt gondolta, hogy itt az emberek ollyan nagy munkában vannak, hogy nem hallják a szót s azzal fogta a gyertyáját, lement a vendéglöshöz, föllármázott valamennyi kellnert, marqueurt és szobalyánt.

— Istentelenség! istentelenség, istentelenség!

— Mit jelent ez a háromszoros istentelenség signor? kérdé a felriadt vendéglös.

— Elöször istentelenség az, hogy egy hotel garniban meg van engedve, hogy egy asztalosmester mühelyt állitson fel; másodszor istentelenség az, hogy egy asztalosmesternek meg van engedve, hogy még ünnepnapon is dolgoztassa a legényeit; harmadszor és utoljára istentelenség az, hogy meg van engedve egy asztalosmesternek, hogy éjfél után egy órakor felkeljen mind a hat legényével együtt s fúrjon, faragjon, gyaluljon és fürészeljen, mintha soha több nap nem lenne.

A kocsmáros nagy szemet szájt tátott e beszédre, s kérte az olaszt, hogy mutassa meg, mellyik szobában lakik itt asztalosmester hat legényével?

Az olasz egyenesen hozta a hadnagyomhoz.

Benyitnak hozzá. Ő fekszik a fal felé fordulva és horkol. Én intek, hogy lábhegyen járjanak, fel ne költsék.

Szétnéznek gyertyával, látják, hogy itt sehol gyalunak, fürésznek, vagy asztalosmühelynek nyoma sincs.

— Kegyed álmodott. Monda a vendéglős az olasznak.

— Santo Diavolo! Álmodtam a mennyköt, a másik szobában lesz!

S azzal mentek a másik szobában lakókat fölverni, azután a harmadikat, sorban valamennyi vendéget mind fölzavartak, mindenikkel kinyittatták az ajtót, a mi néhol nem ment minden késedelem nélkül. Az asztalosmühelyt nem találták sehol, hanem annál több szitkozódó, káromkodó félálmos embert, kik ugyancsak emlegették a hóbortos csendzavaró teremtését, s kergették kifelé a szobáikból.

Utóbb is meg kellett neki nyugodni abban, hogy asztalosokkal álmodott.

Visszament szobájába, de nem énekelt, lefeküdt mérgesen és sokáig dohogott, mig végre el tudott alunni.

A mint a hadnagyom sejteni kezdé a szuszogásból, hogy szomszédja alunni készül, rögtön elkezde ismét gyalulni, fürészelni, fúrni, faragni, mintha heten dolgoznának egyszerre nagy sietős munkán.

— Sacramento! ordíta dühösen felugorva ágyából az olasz s most az egyszer kivont karddal rohant át hozzánk. Ajtónkat készakarva nyitva hagytuk, hogy bejöhessen.

— Ki fürészel itt? ordíta toporzékolva.

A hadnagyom ugy tett, mintha most ébredne fel álmából.

— Mi lelte önt? kérdé a dühösködöt.

Az nem felelt semmit, hanem miután sehol sem veheté észre a zajt okozó instrumentumokat, szitkozódva visszahuzódott és lefeküdt.

Harmadszor is fölébreszté a fürészconcert.

Már ekkor nem szitkozódott, hanem kérve könyörgött, hogy akárki legyen az az elkárhozott lélek, melly ötet fürészhangban kisérteni följár, pusztuljon a mélységes poklokra; melly kivánsága be is teljesült, miután egy nagy viaszgyertyát igért az elkárhozott lélek üdvességének.

Korán reggel elhurczolkodott az olasz a vendéglőből s esküdve bizonyitá, hogy ott ötet egy legio elkárhozott lélek kisértette asztaloslegények képében.

* * *

Egy időben sokszor meglopták a hadnagyomat. Vagy egy vagy más elveszett a szobájából, és sohasem tudtunk a nyomára akadni, hogy kinek a kezéhez ragadt?

Végre egy örmény vargát kezdtünk gyanúba venni, a kivel a gazdám dolgoztatni szokott, s ki e végett sokat járt a házhoz, de erre sem lehetett világosan kisütni a csinyt.

Valahányszor benevolum alá vettük, mindig olly szent képet tudott vágni : „én nem láttam, én nem nyulok semmihez, én soha egy gombostüt sem vettem el, nekem, ha utánam hajigálnák sem kellene a másé“ st. eff.

Egyszer azonban egypár kedves emlékbe kapott pisztolya tünt el a hadnagyomnak.

— De már ez több mint kettő, ennek végére kell járni. Monda s egy szép napfényes délután kilovagolt velem az erdőre, ott a lovakat egy fához megkötöttük, s azzal elindultunk az erdőben a harasztos közé, a hol legsürübb volt a hullott falevél.

— Keress nekem egy kigyót, de nagyot, szólt a hadnagyom, s ha találtál, füttyents.

S azzal elindultunk éjszaknak, délnek, felkutatni az erdöt egy kigyóért.

Nem sokat kellett fáradnunk, az az erdö tele volt illyen szeretetreméltó paradicsomi állatokkal, s nem sokára megpillantottam egyet. Szép nagy állat volt, csigaformán összetekeredve feküdt egy fa tövében a nyirkos zöld mohában, és aludt; — zöld pikkelyes böre aranyat és pirosat játszott a rásütö verőfényben.

A hadnagyom oda jött a füttyentésre; mire odaért, már akkorra én lefüleltem a lábatlan állatot, a köpönyegemet boritottam rá, abba tekergettem, meg sem mozdulhatott.

Haza vittük, előkerestünk egy nagy skatulyát, abba beleráztuk, ráraktunk egy csomó papirost, hogy ne mozoghasson, s azzal a skatulyát bekötöztük spárgával, a spárgák végeire iszonyu hivatalos pecséteket ütöttünk, s szép lapidaris betükkel felirtuk a skatulya tetejére :

2000. azaz kétezer p. forint — tizenötkrajczárosokban.

A skatulyát elöl hagytuk az asztalon, s vártuk rá az örményt.

Épen apropos aznap délután belátogatott hozzánk. A hadnagyom eltávozott, s én egy pillanatra kifordulva a szobából, mire visszatértem, az örmény szemközt jött rám, s a skatulya már nem volt többé az asztalon.

— Elmegyek, monda, majd máskor jövök; és sietett odább.

Kis idö mulva utána szaladtam.

— Ugyan kérem, nem látott az asztalon egy illyen s illyen skatulyát? kérdezém kétségbeesett hangon.

— Hogy, miképpen láttam volna édes lelkem? Bizony oda sem néztem én. Én nem tudom, maguk engemet tolvajnak tartanak, vagy mi? nekem az arczám kiég, ha magukhoz jövök, a nagy

szégyen miatt. Hiszen ha engem ollyannak hisz, nem bánom vizitáljon meg itt az utczán az egész világ előtt, ha talál-e nálam valamit?

Rettenetes nagy kürtös köcsögkalap volt a fején. Tudtam hogy abba van téve a skatulya, hanem nem bántottam, söt én kértem töle engedelmet, s hagytam haza menni, később távulról követve, hogy észre ne vehessen.

Haza ment az örmény, bezárkozott a szobájába feleségével együtt s tanakodtak. Én meg odalopóztam az ablakához, s a terebélyes sárgarépa-muskátlibokrok mögül lestem, hogy mitevő lesz?

Az ember elővette kalapjából a skatulyát, s szemei még-egyszer-akkorára nyiltak fel örömében, midőn ismét és ismét elolvasá a ráirt 2000 p. ftot tizenötkrajczárosokban.

Hirtelen krétát kapott a kezébe s elkezdte az ajtón számolni, hogy ha a boltos tizenötkrajczárosokért minden százra 25 garas agiót ád, mennyit nyer rajta?

Elkomorodott, — a summa kevésre ütött ki. Letörülte. Harmincz garast fog kérni.

— Miért ne kérnél ötvenet? szólt a felesége. A boltos szükében van a váltó pénznek, megadja.

Hát azután mit tegyenek a pénzzel?

Az örmény marhába akarta verni, a felesége azt vitatta, hogy első dolog az ő számára három öltöző ruha selyemből. Ezen összevesztek. Az örmény megverte a feleségét, s azután hogy megengesztelje, kénytelen volt neki négy öltöző ruhát igérni, meg egy rókatorkos mentét. A többiből azután marhát vesznek, azt megint eladják jó drágán s borokat vásárlnak rajta.

Ebben aztán mind a ketten megnyugodtak, s hozzá láttak a skatulya felbontásához.

— Ugyan összevissza van kötözve. Látszik, hogy féltős jószág van benne. — Még sem nyilik, még a pecsétek tartják. Hozz egy gyertyát, fel kell olvasztani.

A gyertya sütötte a skatulya oldalát, — képzelhetni hogy a bennszorult élő állat rosz kedvét mennyire emelte a sütögetés.

Végre engedett a födél, a skatulya kinyilt a házastársak kezei közt, s abban a pillanatban mint a tüzes istennyila ugrott ki belőle a másfélröfös kigyó, sziszegve és nagyokat csapva a farkával.

— Jaj szent ezek és amazok! segitsetek, ordíta az örmény, székestül együtt hanyatt esve ijedtében, mig a felesége metsző sikoltással szaladgált körüskörül a szobában, rázva magán a ruhát, s minden lépten azt gondolva, hogy rajta a kigyó.

Az pedig futott sziszegve sebesen hol ide hol amoda, felmászott a falra, megint visszaesett, az örmény feleségestül rá-rátá-

podtak a szaladás közben, s ha ollyankor aztán feltekergőzött a lábaikra, ordítottak, mint a kit sütögetnek.

A kigyó elölük, ők a kigyó elől szaladgálva olly kontratáncot jártak, hogy csak azt sajnálom, hogy nem volt a ki lefesse.

Végre a kigyó felfutott az ágyra, ott belebújt a dunnákba, s a gyilkos lármára összefutott szomszédok rátörték az ajtót a házastársakra, kik akkor már kékre zöldre ijedve jobbra balra dültek a falnak, s csak annyit tudtak mondani, hogy ott az ágyban a kigyó.

A felhányt dunnák között csakugyan meg is találták a szép állatot, mire az még mélyebben a szalmazsákba bútt be; az örményre még csak ekkor következett el az ijedség, a mint látta, hogy jóakarói a szalmazsák szétbontásához fognak.

— Jaj, ne bántsák — kiálta odaugorva. Ne bántsák azt a szegény kigyót, hadd legyen ott szegény. Hisz az is az isten állatja. Majd elmegy magától is, ha itt nem akar maradni. S azzal taszigálta el az ágytól a szomszédokat.

— Ne veszekedj Gergucz, monda az egyik. Csak nem akarsz tán rajta hálni? Még valamellyiktekbe bele találna bújni éjjel.

— De én szeretem a kigyókat nagyon, nem akarom, hogy az én házamnál valami állatot kinozzanak.

— Gergucz, te bolond vagy. Hisz az elébb orditottál, mint a veszett állat, féltedben. De ha nem akarod, hogy megöljük, hát majd kiforditjuk a pitarban, s menjen a merre akar.

Végtére is Gergucz ellenkezései daczára kiforditották a szalmazsákot a tornáczban. A kigyó egész öntudattal iramodott tova az udvarban talált gyepü bozótjai közé.

Az örmény nem bánta volna, ha a többi tárgyak is utána szaladtak volna, mik a szalmazsákból kihullottak.

Mind azon eltünt ingóságok, órák, melltük és pisztolyok, miket a hadnagyomtól aprónként ellopogatott s mik az ideig nyugodalmasan pihentek a szalmazsák fenekén.

* * *

A hadnagyom, mint minden rendes katona, ki nem állhatta a guerillákat.

Egy pár rosz hírbe jött csapat egészen elrontotta ennek a névnek a renommèjét.

Ezek szüntelen ott jártak, a hol nem volt ellenség, a népséget sarczolták, maguk közt semmi fegyelmet nem tartottak s mikor aztán beszédre került a sor, mégis ők voltak a legvitézebb emberek a világon.

Mikor mi csatáztunk, természetesen nem értünk rá ütközet után minden bornyut és patrontást összeszedni, a mit az ellenség elhányt s akkor ezek a jó fiuk mindenütt a sarkunkban következve,

elöjöttek, összeszedték a sok mindenféle ott maradt czókmókot s mig a mi vezérünk alig találta érdemesnek a csatáról tudósitást irni, ök rettenetes bulletint küldtek Debreczenbe az általuk elfoglalt lőszeres talyigákról és szuronytokokról.

Parancsokat mindenütt a mi hadvezérünk nevében osztogattak, pedig aztán, ha valamit akart nekik parancsolni, hogy ide vagy oda menjenek, rendesen azt felelték, hogy ök önállóan müködnek s viselt dolgaikról csak a kormánynak felelősek, nem is fogadnak el parancsokat, csak egyenesen a hadügyministeriumtól.

Azután maguk között minden harmadik embert megtettek kapitánynak, a legszájasabbat nevezték örnagynak, ugy, hogy utoljára több volt köztük a tiszt, mint a közlegény.

Végtére is nagyon megunták a rendes csapatvezérek alkalmatlankodásaikat s ismerve a hadnagyom leleményességét, felszólitták, hogy adjon azoknak a jó embereknek valami foglalkozást.

Egy alkalommal tehát elővette komoly képpel az egyik csapatvezért a hadnagyom s vezérsegédi állásánál fogva felszólitotta, hogy akar-e most egy hasznos szolgálatot tenni a hazának?

De hát hogy ne akart volna!

— Tehát tudja mit? Vonuljon a csapatjával arra az erdős hegyre. Az ellenség ama tulsó hegyről ezen akar lopva átvonulni, hogy hadseregünknek hátába kerüljön. Ön meg ne mozduljon onnan. Rakasson éjjel tüzeket az erdő között, hogy az ellenség azt higyje, miként ott egy nagy erős tábor tanyáz. A hegyen csak egy szakadékos sziklai mély ut vezet keresztül, ha az ellenség minden ijesztgetés daczára is megkisértené az ezen keresztülnyomulást, ön adjon nekünk hirt s mi önnek segélyt fogunk küldeni. — Még egyet igérjen meg nagy férfiu!

— Szóljon ön. Én kész vagyok mindenre a hazáért!

— Ön igen tüzes és vakmerő ember. Igérje meg ön nekem, hogy bármennyire furdálná is önt a csatavágy, támadólag semmi esetre sem lépend föl az ellenség irányában.

— Igérem, — becsületszavamra! — Felelc az hösi accentussal.

— En tudom, hogy az öntől nagy áldozat, nagy lemondás, de a hazáért ugy hiszem megteendi.

Azután a másik guerillavezért vette elö a hadnagyom, azt meg a túlsó hegyre utasitotta, hogy majd ha meglátja az ellenség tüzeit az innensö hegyen, rakasson ö még-egyszerannyit, mint amaz, de a világért meg ne támadja s csak akkor vonuljon vissza, ha amaz túlnyomó erövel közelednék.

Megigérte az is szentül, hogy szigoruan fog ragaszkodni az ajánlott defensivához.

A mi seregünk odább vonult, a két guerilla szerencsésen elmaradt, ott örzötte mind a kettő a két átellenben levő hegyet és

rakta az örtüzeket, egyik többet, mint a másik. Éjjelenként szörnyen illuminálva látszott mind a két hegy.

Pár nap mulva két rendbeli hadi bulletin érkezett hozzánk.

Egyiket az innenső guerillavezér irta.

Illyenformák voltak benne :

„Kiküldött kémeink az irányunkban fekvő ellenség számát 20—24 ezer emberre teszik 80 ágyuval és tiz röppentyüvel.“

(Tehát kémeik még azt sem fedezték fel, hogy ott tulajdon collegáik tanyáznak.)

„Mult éjszaka az ellenség rohamot kisértett meg az elárkolt hegyi ut ellen. Mi vitézül visszavertük. Két ágyuját elfoglaltuk, de lovak hiányában magunkkal nem hozhatván, kénytelenek voltunk a tengerszembe vetni.“

„Az ellenség részéről számosan elestek és megsebesültek. Azoknak számát, minthogy szekereken magukkal vitték, tudni nem lehet, egyébiránt kétszáznál mindenesetre több.“

„Mi közülünk csak a vezér kapott sebet. Egy veszélyes kardvágást a tyúkszemére, melly miatt most seblázban fekszik s a csapat főtörzsorvosa kétségesnek találja felgyógyulását.“

„Kitüntették magukat X. kapitány Y. főhadnagy és Q. alhadnagyok, kik mindnyájan bámulatos vitézséggel küzdöttek a golyózápor közepett.“

„Egyébiránt löszerünk a hosszas csatázásban igen megfogyott, minélfogva bátorkodunk vagy ezer pengő forintot igényelni.“

Stb.

A túlsó guerillavezér bulletinje szinte az napról szólt illyenformán :

„Mult éjszaka személyesen indulék ki az ellenség irányábani recognoscirozásra.“

„Számát körülbelül tizenkétezerre tehetem, mellynek fele lovasság.“

„A mult éjjel egész erejével ki akart bennünket erős positiónkból verni.“

„Két óráig tartó czélirányos tüzelésünk által azonban e törekvése meghiusittatott.“

„Az ellenség visszavonulása után egy kirohanást próbáltunk meg, melly alkalommal sikerült egy gyanus egyéniséget elfognunk, ki is egész vakmerőséggel szénégetőnek állitá magát, de a ki bizonyosan valami titkos emissarius lehet.“

„Utólagos jóváhagyás reményében huszonötöt csapattam a férfiura.“

Stb.

A tudósitásokat hozó futárok mindegyike kivallotta, hogy biz ők azon este hallottak valami nagy lövöldözést a túlsó hegyen s

arra ők is elkezdtek lövöldözni s ekkép puskáztak egymásra két álló óráig félmérföldnyi távolságból. Különben panaszkodtak nagyon, hogy a positiók igen roszul vannak választva. Az embernek nincs hová bemenni. Három mérföldnyire nincsen falu közel. Nem kapni sem enni, sem inni. Az ember ott ázik, s még csak nem is kártyázhat. Jobb szeretnének valami népes városba rendeltetni, az ő feladatuk különben is nem a csatázás, hanem a pecsovicsok összefogdosása. Egyébiránt, ha segitséget nem kaphatnak, bizony nem tudják, hogy sokáig fognak-e ott maradhatni?

A futárokat azzal az utasitással küldték vissza vezéreikhez, hogy csak tartsák magukat a meddig lehet. Azt hittük, hogy addig ugy elmehetünk előlök, hogy utól nem érnek.

Hasztalan reménység. Már harmadnap megint ott voltak nálunk. Egyszerre érkezett meg mind a kettő, egyszerre referálták, hogy az ellenség olly túlnyomó erővel támadta meg positióikat, miképen ők, nehogy körülfogattassanak, czélszerünek látták odább tenni a főhadiszállást.

Rövid időn mind a kettő folyamodott alezredességért.

És hogy meg nem kapták, annak bizonyára nem ők az okai.

* * *

Egy időben egy szász városkában rettenetes roszul fogadtak bennünket.

A mi egyébiránt a szász vendégszeretetet illeti, az már a régiek előtt is ismeretes lehetett, különben nem mondaná azt a példabeszéd:

„Ez a világ szállást igen szászosan ád;
A szomszédba kerget, mikor nem akarnád."

Az én hadnagyomnak különösen rosz szállást rendeltek a templom háta mögött. A szoba mélyebben feküdt fél ölnyivel az utczánál, az ablakba benézegettek a libák, ollyan alacsony volt, s a sár olly örökkévaló volt előtte, hogy semmi időben és semmi oldalról sem lehetett az ajtóhoz téli csizmák nélkül férni. Végtére, hogy semmi se hiányozzék az örömbül, az átelleni toronyban reggel elkezdték a harangozást, harangoztak elszántan és makacsul késő estig. Éjnek éjszakáján végezték a harangozást azokkal az éleshangu harmoniátlan kolompokkal.

Egy halottra elharangoztak három napig is, ugy hogy utóbb a hadnagyom által hivatalos kötelességemmé lett téve, minden reggel és este imádkozni a szászok életéért együtt és különvéve; nehogy valaki azalatt, mig mi ott tanyázunk, meghalálozzék csupa boszantási passióból, hogy azután három napig harangoztathasson magára óránként három verset azokkal a visitó harmoniátlan harangokkal.

A városban mindennek három ára volt, mig mi ott voltunk, később plane bezárták a boltokat, s ha valami szolgálatot kelle megvásárlani, az ember apai anyai jussát oda fizethette érte.

Egyszer fuvarosra volt szüksége az uramnak. Odahivat két furmányost. Az ajtóban mind a kettő összebeszélt, hogy egyik se kérjen kevesebbet, mint a másik s egyik se engedjen belőle. Ugy tettek.

Volt a hadnagyomnak egy fortélyos kulacsa, mellynek belseje kétfelé volt osztva, ugy hogy ha az ember a száján egyet csavarintott, tetszés szerint vizet vagy bort itathatott belőle.

Mikor látta, hogy nem boldogul a furmányosaival, elővette a kulacsát, megkinálta vele az egyiket.

Vigyorogva vágott az a másiknak a szemébe, mintha mondaná: a borát megisszuk, de nem engedünk.

Nagyot húzott a szász a kulacsból. Tetszett neki. Vette a nyaka a jóféle Somlait hosszu kortyokban. „Igen jó bor" mondá.

Ekkor egyet forditott rajta a hadnagyom, mintha a száját törülné meg a kulacsnak, s a másiknak nyújtá.

Nagyot lélekzett a szász s a szájához tette a kulacsot és egy rettentőet nyakalt a legroszabb vasszagu kutvizből, a minőt csak ingyen kapni lehet.

Mérgesen kapta le a szájáról a kulacsot, de nem mert szólni, csak ugy háta mögött mutogatta az öklét a pajtása felé.

A hadnagyom elereszté őket, nem tudva megalkudni velök.

A mint kiléptek, neki esik egyik a másiknak: hát te mért mondtad, hogy bort ittál? mikor abban a legczudarabb kútviz volt."

— Nincsen eszed. Bor volt az, még pedig igen jó.

Mind a kettő érezve állitásainak igazságát, s azt vélve, hogy a másik lúddá akarja tenni, addig allegáltak, mig utóbb is ökölre került a dolog, a holott is midőn eldögönyözték volna egymást, visszajöttek, kiki a markában hozva a maga bevert orrát, s elkezdtek daczból egymásra licitálni lefelé. Utoljára kettő közül a mérgesebbik ingyen vállalta el a kivánt szolgálatot, hogy a pajtását megtruczczolja.

Mindezeken kivül még szinészek is voltak abban a szép városban, természetesen németek. Én nagyon hiszem, hogy a német szinészek közül azok a kik jók, igen jók, de hogy azok, a kik roszak, igen roszak, azt már nemcsak hiszem, hanem tudom is.

Én furírsitzlétemre bizony nem vagyok valami noble izlésekhez szokva, de a mi kevés aesthetica rhetoricát végzett koponyám belső falaira ragadt, szörnyen ellenkezék ezzekkel a vidéki buffoneriákkal.

Soha annyi lasciv comoediát, aljas frivolitást, meztelen két-

értelmüséget és szinfalszaggató pathost, mint a mennyi az itteni gráczia templomában napirenden volt.

Hanem azért el kellett a szinházba járnunk, mert mit csinálhatott keresztény ember egyebet az unalmas pihenő időben.

Egy időben, hogy nekünk is kedvünket keressék, valami magyar vitézi játékot adtak elő a helybeli múzsák, irta-e valaki vagy nem, azt nem tudom, meglehet, hogy csak ugy beszélt benne mindenki, a mi eszébe jutott, vagy a súgó maga improvisált valami drámát, a mit restellt leirni, s csak ugy könyvnélkül dictált el.

Denique az van benne, hogy a magyarok verekesznek a törökkel s hiven a historiához : hol az egyik veri meg a másikat, hol a másik az egyiket.

Az összes szinpadi személyzet mindenestül együtt csupán nyolcz darabból állván, ebből a két ellenséges hadsereget minden mesterséges átváltoztatásokkal sem lehete kiállitani, felszóliták tehát a hadnagyomat, hogy vagy egy pár bajuszos legényt a szászadjából engedjen át a mai ütközetre magyaroknak, majd ők a maguk Flitterstaatjából kiállitják a törököket.

A darab igen szépen ment. Az emberek kiszaladtak, beszaladtak, kiabáltak, lövöldöztek s egyenkint mindenik különös strategiai fortélyokkal iparkodott legeslegközelebb juthatni — a súgólyukhoz.

Vége felé az fordul elő, hogy a magyarok felmásznak egy papiros-sánczra, onnan megostromolnak egy ponyvaerősséget, azonban az egyszer visszaveretnek s azután fognak megint uj erővel a csatához.

Pompás volt nézni a mi kifent bajuszu honvédeinket, milly ügyetlenül vették ki magukat ebben a festett csatában, az elébök állitott komédiás generális szörnyü mindenfélét beszélt nekik, a mihez nem voltak szokva s csak nézték, hogy kit üssenek már.

Végre ostromra vezényelék őket. Már ekkor volt öröm, nagyot rikkantva rohantak a papiros-sáncznak, alig lehetett őket visszatartani, hogy be ne bökjék az oldalát.

Egyetlen lajtorja volt a sáncznak támasztva, azon kellett volna az egész hadseregnek felmászni.

A honvédek törték magukat a lajtorjához, legelső volt, a kit megláttam rajta, az én vén Gergő bátyám, a ki már husz esztendő óta szolgál, s még sem vitte fel a káplárságig, mert sem ir, sem olvas, de annál többet iszik.

Mikor már annyira volt, hogy a bástya párkányába megkapaszkodhatott, egy istentelen honvéd kirántotta alula a hágcsót s a haragos vitéz ott maradt függve két kezénél a bástya oldalán.

Odafenn a törököknek ugy kellett volna tenni, mintha a magyarokat visszavernék. Kiabáltak is Gergőnek, hogy retiráljon.

— Hová ördögbe retiráljak? mikor elvitték alulam a létrát.

A honvédek majd megpukkadtak nevettükben odalenn.

— Adjátok ide azt a létrát, kiálta le Gergő, mert mindjárt szétbontom a Festungot!

Utoljára is mi volt mit tennie? leugorni röstellt, kapta magát felmászott solo a bástyára, ott végig sétált valamennyi török ármádia között s ugy jött le túl, nem a coulissák mellett.

Már ez a casus maga is nagyon elvaditotta Gergőt, hát még a rá következő tableau, a mikor a törökök kirohannak a várból s a magyarokat visszanyomják.

Gergő bátya szeretett mindig elöl lenni, ennélfogva természetesen ő kapta a legtöbb ütleget, mig neki egyátaljában nem volt instructiója azokat vissza is adhatni.

Az én hadnagyom az orchestrumnak dülve nézte kaczagva a jelenetet. Mikor már látta, hogy mindjart legyőzik a magyarokat, rákiált :

— Gergő, ne hagyd magad! szuronyt szegezz!

Annak se kellett több. Megfordítja erre a szóra a dárdája boldog végét, végig sujt vele a legközelebb álló háromlófarku basán, az elnyaklik tőle, mint a megütött kugliláb, azzal a nagyvezért belöki a súgolyukba s elkezdi istenesen püfölni a spáhikat, janicsárokat és mamelukokat egymásután.

Hej megfordult erre a török hadsereg, bújt ki hová tudott. Gergő valamennyit bekergette a garderóbba, azután meg neki fordult a magyar hadseregnek, azt is széjjelverte, mig utoljára egy maga maradt az egész csatatéren.

Képzelhetni azt a furorét, azt az applausust, a mit ez a jelenet a közönségnél előidézett.

Ötször hítták ki egymásután az összes színi személyzetet, ötször kellett nekik ismételni a végjelenetet s másnap és harmadnap egymásután közkivánatra ugyanazon darab adatott ujra, a czédulán alulfölül nagynál nagyobb betükkel levén kitéve :

„Gergő urnak utolsó előtti vendégszerepe.“

és ismét :

„Gergő urnak legeslegutólsó föllépése.“

* * *

Vezérünk egyszerre elkezdte sánczoltatni a várost.

Rendesen éjjel ástuk a sánczokat, a mikor atyánkfiai a szászok rendesen azzal boszontottak bennünket, hogy kijártak oda nézni bennünket.

Egy alkalommal a hadsereg nagy részének titokban össze kelle huzatni s titokban ismét elvonulni a városból, dehogy maradhatott volna ez titokban, mikor ez a kiváncsi nép mindig ott

ögyelgett s referált a császári generalisoknak minden mozdulatáról a hadseregnek.

Az én fránya hadnagyomnak kelle ismét valamit kigondolni.

Névtelen czédulákat szórt el az utczán, mellyek a várost felgyujtással fenyegették azon éjszakán, mellyen épen a seregeinknek össze kelle vonatni.

A lakosság megrémült s a hatóság a térparancsnokhoz folyamodott, kérvén, hogy intézkedjék, miszerint illyesmi meg ne történhessen.

Az komoly képet csinált a dologhoz s kirendelte a hadnagyomat egy századdal czirkáló örjáratra a város utczáin, hogy minden gyanus kóborlót fogjon el azon éjszakán.

A rettegett éjjelen valamennyi circumspectus szépen mind otthon őrizte a házát, vizes kádak és öntözők mellett, s ha valaki vakmerősködött kiütni az orrát az utczára, azt a hadnagyom fogdosta el személyválogatás nélkül s hordta rakásra a városházához.

Az éjjel elmult, a nélkül, hogy tüz lett volna. A hatóság nem győzte a hadnagyomat magasztalni erélyes felvigyázásaért, (vagy hatvan embert behordott a városházához) s másnap estére a polgármester meginvitálta magához egy kis barátságos mulatságra.

De megdicsérte öt a vezér is, mert azon éjszakán összehuzhatta a városban egész seregét, a nélkül, hogy valaki észrevette volna.

Nagyobb feladat maradt azonban másnap este szintolly észrevétlenül az egész sereget kilopni a városból.

E nap estéjére sajátságos missiókat kaptam a hadnagyomtól.

Először be kellett vásárlanom, a mi csak spárga volt a városban, mind.

Azután, mikor az esteli harangszót húzták, felmentem a toronyba a harangozó fiúkkal, s mikor vége volt a három versnek, igértem nekik valami pénzt, ha felmennek a gerendák közé s fognak nekem bagolyt.

A fiuk felmásztak, én az alatt a három harang nyelvére rákötöttem a három spárgaköteg egyik végét s azokat lehajigáltam a sötét utczára.

A fiuk nagysokára elfogtak egy rettenetes nagy fülesbagolyt s hozták nagy örömmel.

Én kifizettem nekik az árát s a köpönyegem alá kapva a tudós szárnyas férfiut, leballagtam velök a nyaktörő lépcsőkön, jójczakát kivántunk egymásnak s mentünk jobbra balra.

Odalenn megkerestem a lehajigált spárgacsomagokat s átellenben levő lakásunk ablakán bevettem.

Azzal elmentem utasitásom szerint a syndicus lakásához, ki szinte a polgármesternél volt lakomán ez este, annak az ajtaján

volt egy nagy oroszlányfejü kapukopogató, ahhoz az én ártatlan bagolymadaramat hozzákötöztem s azután a velem hordott spárgákkal elkezdtem az utczákat összekötözni, először egyik ablakvastól a másikig, hogy az azon menőnek az órra akadjon fenn benne, azután egyik pinczeablaktul a másikig, hogy a lábát rántsa ki alóla.

Az utczák csöndesek voltak már és sötétek. Az eső esett. Mindenki otthon volt és vacsorált, csak néha ment egyegy vargainas végig, a kit borért küldtek, dalolva, fütyölve féltében.

Lámpás az egész városban csak a városháza előtt égett, az sem sok kárt tett a sötétségben. Nekem tehát szépen sikerült spárgával az utczákat mind elbarricadozni, a nélkül, hogy valaki észrevette volna.

Ezalatt vigan folyt a lakoma a polgármester házánál. Valami czigány húzta erősen a kállai kettőst, a vendégek összevissza kiabáltak, a mint szoktak jól evett és jól ivott emberek.

A hadnagyom tartotta mesével, anecdotával a compániát. A syndicus, egy kis potrohos ember, majd-majd hanyatt esett nevettében, még veje ura, a tiszti irnok is megpróbált egypár grimászt csinálni a nélkül is furcsa ábrázatjából, a miből azt kellett volna megtudni, hogy nevetett.

Erről az emberről mindenki jól tudta hogy kém, hanem azért nem törődtünk vele. Nálunk a kémek nem sok veszedelmet tehettek, miután a történteket és történendőket a vezéren kivül senki sem szokta tudni.

A hadnagyom ekközben nemcsak másnak, de magának is kivánva mulatságot szerezni, elkezdett arról beszélni, hogy bizony nem sokára elhagyandjuk a várost.

— Hová mennek, hová? kérdezék — nem titkolható örömmel a férfiak, még kevésbé titkolható szomorusággal az asszonyságok.

— Hja bizony — azt az isten tudja.

— De már mégis. Hiszen mi el nem áruljuk. Mi mind jó barátok vagyunk itt.

A syndicus veje csupa fül volt, ugy hallgatott.

— Bizony, alkalmasint Törökország felé.

— Hogy-hogy?

— Először is azért, mert másfelé mind el van zárva az utunk, másodszor, hogy a törököt segitségül hívjuk, azután hogy fegyvert hozzunk be, s végtére: ha megveretünk, hogy ott hajóra ülhessünk s elmenjünk Amerikába.

A syndicus veje szintugy nyelte a mondott szavakat. E percz óta nem volt nyugodalma, szüntelen fészkelödött, mintha hangyakupaczon ülne, alig várta, hogy a vacsorának vége legyen, rögtön

búcsúzott, azt mondta, hogy a feje fáj, a felesége otthon roszul van, még dolga is van még ma s több afféle hazugságot.

A syndicus, látva, hogy veje készül, szinte fogta a kalapját, mert szeretett volna bár tovább is ott maradni, de félt egyedül haza menni a sötétben, egyszer már illy alkalommal az ördögök elkapták s a szomszéd határban tették le, tehát ő is elment a veje urával.

A mint a hosszu, sötét, sáros utczán botorkálnának végig, szorgalmasan az utcza közepén járva, nehogy valaki véletlenül megrohanja őket, egyszerre a kis syndicus fejéből valami látatlan kéz kiüti a kalapot.

Szétnéz, semmit sem lát. „Der Deifel“ mormogja magában s összeszedve a leütött kalapot, odább megy, alig halad tiz lépésnyire, ott meg valami látatlan láb gáncsot vet neki s hasra ejti.

Valami dolga végett hátul maradt veje látva ipa urának elestét s tapasztalásból tudva, hogy az illyesmi lakomák után máskor is meg szokott történni a jó uron, futott nagy sietve, hogy majd felemeli. A mint azonban odaért, hol az öreg ur fejéből kiüté valami a kalapot, miután egy fejjel magasabbnak termett az ipánál, az átkötött spárga épen a kiáltani akaró száján akadt keresztül, majd megfúlt töle, de kettéharapta.

„Mörder!“ orditá a tiszti irnok s miután nádbotjával előre hátra ütött, magát védelmezve futott odább hosszu ugrásokkal, s egy percz mulva ollyan bukfenczet vetett az utcza közepén, hogy majd berugta lábaival az eget.

A syndicus hallva, hogy valaki szalad utána, szinte nem vette tréfára a dolgot, hanem hirtelen lába közé kapta az utczát s nyargalt rajta végig, a kalapját megint kiütötte valami a fejéből, azt fel sem vette többet, hanem csak a két tenyerét tartotta maga elé, hogy mikor esik, ne épen az orrára essék.

Hanem a vejének meggyült a baja a sok láthatatlan kezekkel lábakkal, alig szabadult ki az egyikből, már a másik várt rá, itt egy elkapta a hosszu lábát, s levette róla a czipőt, amott a másik az orrába kapaszkodott, ugy hogy az ipa már haza ért, mig ő folyvást a spárgaördögökkel harczolt.

A jó syndicus lélekzetfogyottan rogyott le az utczaajtóban, odakapott sebesen az oroszlánfejü zörgetyühöz, hát akkor meg valami ismeretlen vadállat kapaszkodik bele tiz éles körömmel és éles fogakkal, nagyot visítva a fülébe s villogtatva két fényes zöld szemét.

— Vermaledeit! ordítja a holtra rémült ember, s kiragadva magát az éles körmök közül, rugtat visszafelé, szemközt jövő vejét megragadja lajblijánál fogva s czepeli magával. — Oda ne menjen!

Ott az ördög áll silbakot kilencz porontyával, ni hogy fénylik a szeme!

És azután még egyszer megtette mind a két férfiu ugyanazt a tourt visszafelé, mellyen idáig jött láthatatlan kezeken és lábakon keresztül.

Félóra mulva visszaértek, a honnét kiindultak, a polgármester házához. Beestek az ajtón, sáros volt mind a kettő, és halálsápadt az ijedségtől.

Beszéltek iszonyu dolgokat repkedő ördögökrül, vasvillás kisértetekről, hétfejü sárkányokrul, s más rettentő tüneményekről, mik öket visszakergették.

A vendégek becsületére legyen mondva, a két kisértetlátót mindenki kinevette s voltak okok, miknek elfogadásában mindenki megegyezett az összesározott ruhákat illetőleg.

Az asszonyok azonban annyira el voltak rémülve a két megkergetett előadásától, hogy már most világért ki nem mertek volna menni az utczára, a minek az lett a következése, hogy mindnyájának ott kellett hálni a lakomát adó ur házánál, a ki nagyon megbántva érezte volna magát, ha valaki azt a kérdést intézte volna hozzá, hogy tud-e mindenkinek alvó helylyel szolgálni? Kisvárosi házaknál minden szobában legalább három ágy szokott lenni, a mikből szükség esetén ismét komplét hármat lehet szerkezteni.

Mikor tehát elálmosodtak a vendégek, szépen lefektették öket. A férfiak, kiket egy szobába összefektettek, rögtön elkezdtek különkülönféle hangnemekben horkolni, mig az asszonyok a másik szobában még sokáig vijjongattak, sikoltoztak és kaczagtak, mint szokták, a hol sok asszony van egy rakáson, lefekvés előtt.

Mikor már mindenki aludt, a gyertyákat eloltogatták, az én hadnagyom szép csendesen fölkelt, megnedvesitette a gyertyák hamvait, hogy meg ne gyúljanak, s azután mindenik alvónak összevissza cserélgette ruháit és csizmáit, egynekegynek két különfajta csizmát postirozva az ágya mellé, s az öltönyöknek az egyik ujját, mint szinte a nadrágoknak egyik szárát szorgalmatosan kiforgatva.

Mikor mindez istentelenség systemába volt szedve, jelt adott nekem az ablakon át, mire én haza mentem, s szállásunk ablakából a spárgáknál fogva elkezdtem a harangokat félreverni.

A harangszóra felugrik a hadnagyom fektéből s elordítja magát: „Tüz van!“

Kiáltásaira mindenki fölébred, hallják a félrevert harangszót, ijedten talpra ugrálnak és keresik a ruháikat.

Mikor valakit álmából azzal költenek fel, hogy „tüz van“ különben sem szokott valami nagyon eszén lenni, hát még mikor az ember elöttevaló éjszaka folyvást ivott.

A nők is fölugráltak ágyaikból, ki a férjét, ki az apját kiál-

totta, a kinek egyik sem volt, az is kiáltott valakit, az én fránya hadnagyom pedig mindenkinek, a ki kiáltott, azt felelte : itt vagyok! A kérdezők az ijedség örve alatt odarontottak hozzá, s a legigézőbb pongyolában nyakon ragadták a vélt férjet, apát, vagy más egyebet, de ugy látszott, hogy a tévedést sem igen siettek rögtön észrevenni.

A férfiak közt ezalatt tökéletes volt a zürzavar. Itt az egyik nyakig esett egy nem az ő lábára szabott csizmába, mig szomszédja mind a két fülét lerepeszté a felmenni nem akaró lábtyűnek. A mi pedig a lábravalókat illeti, azt mindenik hatszor kiforditotta, hatszor beforditotta, a nélkül hogy észrevette volna, hogy az egyik szára túl van, a másik innen. Hát még a kaputokkal mekkora vita volt! Senki sem tudta egészen magára venni, böködte, turkálta az öklével, de nem talált a másik ujjára.

A harangok egyre kongtak és a káromkodásnak nem volt végehossza.

— Egy gyertyát! hol van egy gyertya? kiáltozák.

— Hol egy gyertya? kiáltozá legjobban a fránya hadnagy, de persze a hol ő a gyertyát kereste, ott gyertya nem igen szokott lenni.

— Gyertyát! gyertyát! világosságot! orditák minden szegletből eszeveszetten.

Végre találtak egyet, neki fogtak, hogy majd meggyújtják. Az persze sehogy sem ment, minthogy a bele meg volt nedvesitve. Az emberek egymás kezéből kapkodták ki a gyújtó-szereket, mindenik esküdött, hogy csak ő tudja meggyújtani.

Végtére valahára a konyhából vagy honnan, behoztak egy égő gyertyát. Az asszonyok visítozva futottak szét a világosság elől, s ki mit kapott hirtelenében, vette magára, a veszélytöli félelemben sem feledkezve meg olly titkok elfedezésétől, kiket avatatlan tekintetnek nem szabad találni.

Hanem a férfiak gyönyörüen voltak kosztümirozva. A syndicuson a veje frakkja volt felöltve, melly hosszúnak ugyan olly hosszú volt, hogy a körme vége sem látszott ki belöle, de a mellett olly szük, hogy majd megfeszült benne. A pantallónak az egyik szárába csak valahogy bele erőszakolta magát, de a másikba sehol sem találva a bejárást, azt csak amúgy törökösen csavarta a dereka körül öv gyanánt, és a csizmáinak a féloldalán járt.

A syndicus veje ellenkezőleg ugy kongott az ipja mondúrjában, mint a mogyoró a hajában. Bőnek elég bő volt a kaputja, még egyszer beleférhetett volna, de az ujjai csak a könyökéig akartak érni s a rettentő komásli, a hányat lépett, annyiszor lecsett a lábáról.

A többi vendég sem volt exquisitusabb állapotban. Mindenik-

nek volt magával valami baja s a kisértetien kongó harangszó egynek sem adott időt észrevenni a fatalis tévedést.

Végre mégis annyira tudtak menni, hogy kijutottak az utczára. Nagy zaj volt mindenfelé, de tüzet nem lehete látni. Szaladtak az emberek alá is fel is, mindenik a vele szemközt jövőtül kérdezve, hogy hol ég? egy sem tudott rá felelni, az utczák spárgázata a rohanó tömegektől nemsokára széttépetett s az okosabbak át kezdték látni, hogy itt bizonyosan valami csintalan gonosz csont üzi istentelenkedéseit s felmentek a toronyba, megnézni, hogy ki harangoz?

Ott természetesen nem találtak senkit, összekerestek minden zeget zugot, de csak nem találtak senkit, igértek neki ütleket, huszonöt botot, igérték, hogy ledobják a toronyból, a láthatlan harangozó mind e kecsegtetésekre sem jött elő s a mint a circumspectusok eltávoztak a toronyból, rögtön ismét elkezdte a harangokat kongatni.

Ujra felrohantak még egyszer ollyan dühösen, ujra nem találtak senkit.

Igy háromszor négyszer rákezdtem a harangverést, az emberek kétségbe voltak esve, csaknem imádkoztak, hogy ne harangozzon már, akárki az ördög van odafenn.

Nagysokára lelték meg a harangnyelvre kötött spárgát, a mikor magam is felszedtem a sátorfát s iparkodtam szépen odább állni a löcs árával.

Természetesen a spárga nyomán a szállásunkra jutottak s ebből kitudták az egész gonosz csíny okozóját.

— De már tréfának ez csakugyan sok attul a fránya hadnagytul, szólt méltatlankodva az egyik.

De nem addig van az, hogy tréfa! kiálta egy másik. Nem csupán tréfa van itt.

— Hát mi még?

— Hát az még, hogy mig mi itt lótunk-futunk, keressük eszeveszetten a tüzet a sötétben, azalatt a feleségeink egyedül ott vannak mind egy rakáson.

— Nos aztán?

— Nos aztán a hadnagy meg sehol sincs, hát bizonyosan az is ott van.

Most következett még csak az igazi ijedség és szakkermentirozás. A családfök rohanva rohantak a polgármester háza felé, nagy üvöltéssel; ott a hozzátartozóik azzal a kérdéssel fogadták öket, hogy „el van-e már oltva?“ mit ök igen méltán szörnyü rosz néven vettek s kutatták aztán a hadnagyot padláson, pinczében és ágy alatt s kiki rettenetes gyanús pillantásokkal bandzsalgott a maga élete párjára.

Pedig most az egyszer minden ok nélkül gyanusitották az én ártatlan hadnagyomat, mert ő, azon pillanatban, midőn a gyertyát behozták, kiosontott a szobából, haza jött, lóra ült s a zavar alatt elvonuló hadsereg után nyargalt, félóra mulva én is követtem per avia et devia.

A tréfa által azonban tökéletesen czélt értünk, a város népessége olly sajátszerü mulatság által levén elfoglalva, csak másnap vette észre, hogy a katonaság azon éjjel mind elvonult, senki sem tudta merre.

Csak a syndicus veje képzelte, hogy ő igen jól tudja, s nem is késett a hadnagyom szavai nyomán értesíteni az illető parancsnokokat, hogy Törökország felé tartunk, melly értesités, hogy nem téveszté el hatását, bizonyitja az, miszerint másnap a szászok fővárosában voltunk.

* * *

Kánikula volt már, ruházatról nem kellett gondoskodni. Három hónap óta nem kaptunk lénungot.

Egyszer egy szép napon a hadnagyom rettentő sürgetéseire végre valahára csakugyan küldtek pénzt. Tizenöt darab százas bankót.

A ministerialis hivatalnokok fizetéseit tizenöt krajczárosokban adták ki, a mi napi élelmünkrevalót száz forintosokban. Persze abban a faluban, a hol állomásoztunk, semmi sem lehetett könnyebb, mint tizenöt darab százast apró pénzre fölváltani.

Mig a hadnagyom azon ógott-mógott, hogy mimódon ossza el ezt a kevés nagy pénzt sok kis részre, jön egy futár hozzá, s egy levelet ad neki által.

A hadnagyom elolvasta a levelet és szörnyen felkaczagott rá, azzal összehivatta a katonaságot, mellynél egyedül ő volt tiszt, miután két kapitány és egy őrnagy szüntelen sétálni volt és azt sem tudta, merre jár a zászlóalja, hanem mindent az egyetlen hadnagyra bizott; — ott a katonáknak tudtára adta, hogy a lénungot épen jókor küldték meg a számukra s elövett egy ollót meg a százasokat, egyenként oda hivta a katonákat s mindeniknek vágott egy darabot belőle. Másképen nem oszthatta ki.

Azzal fütyölve, danolva bejött a szobájába, nevetett, viczczelt, kötekedett, bolondozott velem s azt kérdezte, hogy van-e itt valami száraz ruha valamit feltörülni?

Én azt feleltem, hogy „van".

— No hát eredj ki, hozd be.

És folyvást nevetett és bolondozott, igen jó humorban volt, — de siess, kiálta utánam.

Bizonyosan tudtam, hogy valami tréfát fog velem elkövetni,

valami famosus ostobaságot, olly hamisan, olly bohókásan, olly ravaszul mosolygott, mikor kiküldött.

Mig a ruhák között keresgéltem az elöszobában, valami fegyvert hallok elsülni a szobában. Rá akadva a keresett ruhára, benyitok hozzá. Az iszonyu füsttől nem látok semmit.

— Mit törüljek hát fel? kérdezem.

— Ezt a vért itt! szól a hadnagyom, előttem fekve a földön, melléből bugyogot ki az élet piros forrása, kezében tartotta a pisztolyt és a levelet.

Abban a levélben tudósitották a világosi eseményekről. Két percz mulva meghalt.

Igy tréfált meg engemet utoljára az én hadnagyom.

Illyen fránya ember volt az én hadnagyom.

Sajó.

EMLÉKLAPJAIMBÓL.

Dec. 2-án 1848.

Mint vészmadár a viharok zajában,
Midőn fáradtan ollykor elpihen:
Ugy érez lelkem néha nyúgodalmat,
Kedves leány ha rád emlékezem!

Ki tudja hol vagy, ki tudja melly vidéken
Ejtesz könyet e vérző hon felett?
Mindegy a már: a multak emlékében
Körüllebegni érzem lelkedet.

Együtt ültünk a bérczek szép honában,
Elrejtett völgyek virányos ölén.
Együtt néztük a hajnal támadását
A természet s hazánk borús egén.

És álmodoztunk a kettős tavaszban . . .
Ah menynyit nem s miről nem álmodánk?!
Fényképeit a szabadság s dicsőség
Szent ihletésben árasztá reánk.

Elhervadott a tavasz zöld viránya,
Hidegen fú a fagyos őszi szél;
Erdő és bércz gyászfátyolt vőn magára,
S mögötte a nap vérfelhőbe' kél.

Elesett Erdély . . . bujdosók levénk mi
És martalék a drága ősi hon.
Zászlónk eltépve s az elárult népen
Vérbiró már a boszus hatalom.

De mért tépjem föl fájó sebeinket? . .
Ne sirj leány! . . e köny ugy fáj nekem.
Irigylem tőled, vagy ha nem irigylem,
Folyt könyeimre megemlékezem.

Ugy érzi lelkem : mi még látjuk egymást.
Nem látod-e a zászló merre leng?
A kard hüvelyben, de majd a bérczen túl
Véres csatákon ujra összepeng.

Előmbe jősz te s a már talán haldoklót
Megölelik reszkető karjaid,
S átálmodom még egyszer szerelmedben
A szabadság s dicsőség álmait.

Gy. . . .

ALFÖLDI NÉPDALOK.

I.

Tavasztájban, ha nyilnak a virágok,
Hivebbek a legényekhez a lányok,
Én istenem hozd el azt a szép időt,
Hadd találjak én is egy hű szeretőt.

Felvirágzott ibolyával a mező,
De nem simult szivemhez hű szerető,
Nincs igazán ki szeretne engemet,
S vigasztalná árván hagyott szivemet.

Földerül még, reménylem, nem sokára,
A hajnalfény szerelmem bus napjára.
Akkor aztán keserveim elmulnak,
S öröm után uj örömek virulnak.

Rózsa rózsa! szerelem szép virága!
Véled fejlik életem boldogsága,
Nyilj fel nyilj fel biborajku kehelyben,
Hadd érezzek szerelmet a szivemben.

Bubánatom nem sokára eltemet,
Sohajok közt virasztom az éjeket.
Barna kis lány szánj meg végre engemet,
S fogadd szivbe sirig hű szerelmemet.

II.

Erdő, mező! halljátok meg panaszom:
Haragszik rám az én kedves galambom,
Eszemadta gyöngy arczád ne takard el,
Pillants reám ragyogó szép szemeddel.

Ha rám mosolyogsz amugy isten igazán,
Nem t'om hogy mi remeg a szivem táján,
Majd hideg ráz, majd pediglen lángolok,
Annyi igaz, hogy nagyon furcsán vagyok.

Mit ér nekem az élet ha szenvedek,
Nálad nélkül boldog ugy sem lehetek;
Add ide hát kezedet a kezembe,
Szived ugy is rég irva van szivembe.

Ősszel érik meg a szőllő édesre,
Férjhez vitték szőke Erzsit Hevesre,
Keservesen zokogott a templomban . . .
Hanem aztán járta ám a lakziban.

Fújja a szél a ló fülén a kendőt,
Hát mi rózsám mikor csapunk menyegzőt?
Ha az idén kiforr a bor szüretkor,
Haza viszlek kedves babám majd akkor.

III.

Korcsmárosné eszemadta galambom,
Mindig iszom, mégis nagyon szomjazom,
Szomjazom én, de nem a kend borára,
Hanem barna szeretőmnek csókjára.

Ha még olly savanyu is a kend bora,
Ló-cseréhez áldomásul megjárja;
Ha iszom is még ebből a kupából,
Mézzé válik kedvesemnek csókjától.

Bernát Gáspár.

A KAN-CSUKA.

Tisza mellett, egy helységben
Muszka tábor ütvén tanyát,
Hosszu czondrás jó vitézek
Áhiták már a vacsorát.

S fel s alá járván az utczán,
Egy nagy embert megragadnak,
S parancsolják, vigye őket
Oda, hol vacsorát adnak.

Az öreg biró volt épen,
A kit e szerencse ére;
Mind beszélhettek biz ennek,
Egy igét sem ért belőle.

S jó vitézek ökleikkel
A szájokra integetnek,
Biró uram igy megérti,
Hogy mi kell ő kigyelmeknek.

Vezeti is őket nyomban,
Hol ellássák vacsorával,
Jó magyar ott a korcsmáros,
Megvendégli majd csukával.

„Jó nagy csukám van vitézek!“
Szól a korcsmáros hozzájok,
A muszkák nem értik ugyan,
De eláll rá szemök szájok.

„Jó nagy csuka! hozom, ha kell“
Szól megint nekik fordulva,
A vitézek összezúgnak
S hadonáznak dulva-fulva.

De a gazda szép nyelvökből
Szót sem értve, csak elámult,
A biró is nagy hasára,
Tette két kezét s ugy bámult.

„Mit tegyek már, ezt a morgást,
Mondja meg kelmed, hogy értsem,
Haragos vitéz uraknak
A jó csuka kell-e vagy sem?“

„Megeszik, meg —, mond a biró,
Sejtem én már, mit beszélnek, —
Csak azt mondja kend, hogy nőstény,
Mert a kantól nagyon félnek.

Kopasz László.

VÁGTAT A LÓ.

Vágtat a ló, dobog a föld,
Repül a hős magyar gyerek . . .
Villámot szór tekintete,
Feszülnek karján az erek . . .
Csörög csattog éles szablyája,
Mintha hüvelyéből kivágyna,
Két pisztoly a nyeregkápában,
Mindegyikben egyegy halál van . . . .
Vágtat a ló, dobog a föld.

Vágtat a ló, dobog a föld,
Harczol a hős magyar gyerek,
Alatta omló vérétől
Piroslik a sötét nyereg.
„Előre jó lovam! előre!
Osszunk halált, ne féljünk tőle!
Ki a porban fetreng előtted,
Tapodd agyon a czondra népet! . .“
Vágtat a ló, dobog a föld.

Vágtat a ló, dobog a föld,
Hol van a hős magyar gyerek? . .
Vérben fagyban a harczmezőn! . . .
Ki fogia fel, ki menti meg!? .
„Én jussak egy ollyan kezébe,
Kit a kutyám is összetépne!?
Magyar vagyok, ki tenne rabbá?!
Golyóm által leszek szabaddá!!“
Vágtat a ló, dobog a föld.

Bátor Miklós

TÖREDÉKEK

Pulszky Theres „memoirs of a hungarian Lady"-jaiból.

A bécsi octoberi események.

A szabad Albion parlamentje nem rég sajátságos jelenetnek volt szinhelye. Lord Stuart a magyar jogok ezen fáradhatatlan nagylelkü védője, ismét egyikét tartá hatalmas „speech"-jeinek, előadva szivreható hangokon állapotát a szerencsétlen honnak, és közbenjárásra hiva fel hatalmas nemzetét. Ekkor nagyobb nyomatékot adandó az osztrák kormány elleni vádjainak, egy kéziratot vett ki tárczájából és hosszu kivonatokat olvasott belőle az elbámult háznak. Ezen kéziratban egy hölgy memoirjai foglaltattak, és ezen hölgy Pulszky Ferencz neje, Pulszky Theres.

Nem feladatunk Pulszky politikai nézeteiről és tetteiről szólani, azonban ezen memoirok után is itélve, néhány szót akarunk azon folyton reá háritott vád ellen felhozni, mintha ő részt vett volna gróf Latour gyászos meggyilkolásában. Pulszky és neje a csendes családi élet áldásait nagy mértékben élvezték, anyagi gondok nem borultak boldogságuk tiszta egére, és rendkivüli müveltségük képessé tevé őket azon szellemi élvezeteknek élni, mellyek a kedélyt aljas szenvedélyektől megóvják. Illy viszonyokból gyilkos nem fejlik ki; a mellett Pulszky nézetei a historia lapjainak mély tanulásából meritvék, és igy igen is meg tudá itélni egy illy tett valószinü következményeit, mellynek nyomaira egyébiránt a törvényes vizsgálat sem vezetett.

De főleg szép olvasónőinkre nézve nem lesz tán érdektelen, ha néhány vonásokat közlünk Pulszkyné életrajzából, ki London legelső salonjaiban rendkivüli szivességgel fogadtatott, bár — mint halljuk, — zene- és nyelvekbeni órák adására határozá el magát, hogy idegen segélyezésre ne kellessék szorulnia.

A Walther név a bécsi miveltebb társaságban igen ismeretes. Ketten, a nagybátyja és öcscse Bajorországból Bécsbe települtek és nagykereskedési házat alapitottak. Salonjaik nemsokára gyülhelyei lőnek a müvészi és irodalmi notabilitásoknak, kik itt meleg vendégszeretettel fogadtattak. Az öregebb igen gazdag volt, a fiatalabb csak vagyonos; amaz özvegy, ennek neje hires szépség, mi, mint mondják, oka volt, hogy München elhagyni kényteték.

Mindkettőnek volt leánya és ezen leányok nevelésére rendkivüli figyelem fordittatott.

Theres a kevésbbé vagyonos Walther leánya. Zsenge gyermekségében nem igen mutatott rendkivüli szellemi tehetségeket, de ugy látszik, a kitünő kör, melly atyja házát látogatá, felébreszté ezeket és roppant szorgalommal olly tudományokat szerzett magának, mellyek a fiatal kisasszonyt átalános figyelem tárgyává tevék. Angolul, francziául, olaszul ép olly folyékonyan beszélt, mint németül. Battaglio tanár nyitá fel neki az olasz irodalom gazdag kincseit. Az ismeretes orientalista báró Hammerstein a tanulékony kisasszony bámuló szemei elébe vezeté a költői kelet vidékeit. Trost, a theresianum tanára, később Stifter jártassá tevé az irodalom virágos mezején.

De főleg a müvészetre fordittatott a legnagyobb szorgalom. Ének, zongora, a zene mélyebb tudományával köttetett össze. Lickl tanár és az ismeretes müvésznő Milder — Hauptmann voltak tanitói. A hires szinésznő Rettich barátnője volt a háznak, kitől a kisasszony sok szépet tanulhatott. E mellett a festészetben is adá jeleit sokoldalu tehetségeinek.

Képzelhetni, hogy Walther kisasszony kezeire nem hiányoztak a kérők. Gyengéd alak mellett a csinos arcznak sötét szemek adának bájló kifejezést, kellem és legnagyobb szerénység által mindenki szivét megnyeré. De még Fortuna is megajándékozá ritka adományaival a leányt. Egy születése napján kapott sorsjegyen 200,000 p. ftot nyert.

Illy szellemileg és anyagilag dús nőre bizonynyal mindennapos férfi nem tehete hatást. Nem tudjuk miként történt, de annyit tudunk, hogy tiszta szerelemből adá kezét Pulszkynak, ki atyja házánál mint vendég volt bevezetve.

Csak néhány évig tartott a szerencsés viszony, midőn a forradalom zord kezei itt is szétdulták a békés családélet nyugalmát, és csak nem rég egyesülhetett a szerető nő számkivetett férjével.

Szándokunk füzeteinkben a külföldön megjelenő Magyarhon feletti érdekesb munkákkal is megismertetni olvasóinkat, és e cyclust véleményünk szerint érdekesbbel nem kezdhettük volna meg, mint ezen nő emléklapjaival.

Közlésünkben tisztán arra akartunk szoritkozni, mi tényekre, mellyek eddig tisztán nem állottak szemeink előtt, uj fényt vet.

* * *

Batthyány boszankodva Lamberg meggyilkolásán, és kétségbeesve Magyarország jövője felett, 28-kán estve a magyar tábort elhagyá. 30-kán Bécsbe érkezett s october elején beadá a császárnak másodszori lemondását.

Báró Récsey, egy öreg katona, ki soha politikába nem elegyedett, october 3-kán magyar ministerelnökké neveztetett ki azon feltétel mellett, hogy egy császári rendeletet ellenjegyezzen, mellyben Jellachich Magyarország polgári és katonai kormányzójává neveztetik ki, az országgyülés szétoszlattatik és Magyarország ostromállapotba helyeztetik addig, mig „minden nemzetiségek egyenjogusága alapján reorganisáltathatik.“ Récsey ezt egy nappal azelőtt Batthyányval közölte, ki kérte az öreg tábornokot, ne hozna szégyent ősz hajaira egy illy rendelet ellenjegyzésével, mellynek következése a magyar constitutió megsemmisitése — ne tenné nevét egy illy tettel kapcsolatba. Báró Récsey, ámbár az első összejövet alkalmával megindult, másnap következőkép válaszolt: „Én csupán katona vagyok, első kötelességem subordinatio; ha császárom parancsol, nekem engedelmeskednem kell, és a császár mindig kegyelmes ur volt irántam.“

Férjem tanácskozott a ministerium azon magyar tanácsnokaival, kik megöregedtek a fejedelem szolgálatában és hajdan tagjai voltak a magyar országgyülésnek. Ámbár ezek is igen megilletődtek a csapáson, melly az alkotmány ellen irányoztatott, mégis a polgári hivatalnokok kötelességöknek tartották helyeiken megmaradni addig, mig tőlük semmi a törvényekkel ellenkező nem kivántatik. Gróf Batthyány ugyanezen véleményben volt és férjem kötelességévé tette, le nem mondani, mig elbocsájtatását nem kapja. Igen élénken emlékszem még, october 5-kén történt, midőn gróf Batthyányval a glacin találkoztunk. Miután a gróf véleményét férjemet illetőleg kijelentette, kérdé: valljon ő maga mit tevő legyen, csatlakozzék-e mint önkénytes a magyar sereghez, vagy menjen-e Párisba, megkisértendő Európa figyelmét a magyarországi viszályok felé irányzani, mellyek eddig az idegen lapokban folyton hamisan voltak előadva. Európa véleményének hangja tán sikeresebb hatásu lenne, mint a magyaroknak bárminemü felterjesztései? Férjem ebbe beleegyezett és a grófnak rögtöni elindulást tanácsolt, miután az idő sürgős, hónapokig tarthat, mig a viszály felvilágositására szükséges oklevelek közzététele átalános figyelmet gerjeszthet, mig másrészről elhatározó események nem késhetnek. A gróf e nézettel tökéletesen megegyezett, de előbb családjától elbucsúzni kivánt, és ennélfogva ugyanazon estve Sopronyba elindult. Ha akkor Párisba megy, lehet, hogy az események más fordulatot vesznek, de — — — — — — — —

Midőn estve hat órakor haza érkeztünk, a királynak egy saját levele adatott át férjemnek. Tartalmazá: „miként férjem lemondása mint statustitkár ő felsége által elfogadtatott.“ Ellenjegyezve Récsey által volt. Mi e felett mosolyogtunk, miután férjem nem adá be lemondását. Ennek következtében elbucsúztunk barátinktól,

másnap minden szükséges készületeket akarván tenni, Magyarországba visszatérendők. Most már természetesen minden honfi helye vagy a seregnél mint önkénytes, vagy pedig a magyar kormány mellett volt.

(Következik az ismert oct. 6-iki események kezdete.)

Másnap reggel 9 órakor férjem irodájába ment, hogy a szükséges készületeket utazásunkra megtegye. Észrevevén azonban a rendkivüli mozgalmat és megtudván okát, báró Sinához, egy ismeretes, a kormányhoz közel viszonyokban álló bankárhoz sietett, ki, mint nagy birtokok tulajdonosa Magyarhonban, nem lehetett közönyös az ellene használt politika irányában. Elébe terjeszté, miként még most sem lenne késő a ministeriumra nézve veszélyes irányát megváltoztatni — miként Jellachich segélyezése valószinüleg mindenfelé polgári háborut és lázadást fog szülni — és miként ő maga is épen e perczben indulófélben van Pestre, és örömest mindent elkövetendne a kibékülés kieszközlésére és megszüntetésére a szerencsétlen egyenetlenségnek az udvar és a magyar nemzet között. Kérte a bárót, értekeznék a ministerekkel és igyekeznék erre vezető rendeleteket kieszközleni.

De már késő volt. Midőn a báró rábiratott a ministerekhez menni, a város utczáiban is elkezdődött már a küzdés. Barricadok emelkedtek, s a kapuk az előváros nemzetőreitől foglaltattak el. A külvárosokból katonaság be nem eresztetett a belvárosba, azonban egyes személyek kibocsájtattak. 3 órakor férjem Penczingbe kijött, tudván, hogy a rettenetes zajongás következtében nagy aggodalomban leszek. És valóban hallottam is már dörgését az ágyuknak és a félrevert harangok kongását. Minden a városból jövő omnibus uj hireket hozott, az általános ingerültség folyton nőtt.

Aggódó várakozásban férjem, én és az agg nő, kinek házában laktunk, ennek huga, unokája és minden szolgáink lementünk a kertbe és fel az erkelyre, figyelni az ágyuk bömbölésére és az igen is jelentékeny viszhangjára a szüntelen félrevert harangoknak. Néha a zaj megszünt, a halál csende terült el; s aztán ismét széthangzottak a szörnyü dördülésekre, mint megannyi ördögei a romboló szenvedélyeknek.

Öt órakor franczia szomszédunk (ataché a franczia követségnél, később consul Haytiban) látogatott meg és elbeszélé, miként a nép minden ponton győztes lön sat.

* * *

Később hire kerengett, hogy többen a „sárgafeketék“ közül szenvedélyes gyülölettel nyilatkoztak a magyarok irányában, kiket a lázadás okozásával vádoltak, és hogy férjemet, mint a magyarok

képviselőjét meggyilkolni szándékozzák. Ezt férjem, mint túlzást, kinevette. Én azonban kifejezhetlen ijedelemtől ragadtattam meg és kértem, ne halasztaná távoztunkat másnapreggelre, hanem indulnánk el azonnal. Ő végre reá állott, s igy még ugyanazon estve tiz órakor bérkocsin a magyar határ felé hajtattunk. Én nem szabadulhattam meg a vészharangok hangjaitól, ugy tetszett, mintha folyton hallanám kongását a sötét éjjen által még akkor is, midőn körén rég túl voltunk.

* * *

Férjem Pestre sietett. A honvédelmi bizottmány kevés reményt táplált, hogy a császár eltávozta után Ollmützbe az ügyek békésen egyenlittethetnének ki; nem lehetett nem látnia azon valószinüséget, miként az udvar szándoka a kard élével oldani fel minden kérdést. Mindamellett az országgyülés valamint a bizottmány idegenkedett rögtön azonositani magát a bécsi forradalommal. Elhatározták a csak lehető vigyázattal haladni. A rendeletek a sereghez szinte illy szellemben voltak szerkesztve sat.

Ez időben férjem Bécsbe küldetett, megmagyarázandó a bécsi országgyülésnek a magyarhoni ügyek állását és folyton tudósitandó a magyar kormányt s országgyülést a Bécsben történtekről. Itt a küzdés 8-kán késő estvéig tartott sat.

* * *

Báró Récsey ezalatt a legkinosabb elfogultságban találta magát, nem tudván mit tevő legyen a császár eltávozta után. Végre elhatározá magát, lemondását mint magyar ministerelnök a császár után küldeni azon kijelentéssel, miként véleménye szerint Jellachich dictátorrái kinevezése törvénytelen és kérte ő felségét, húzná azt vissza.

Ekkor Jellachich túllépte az austriai határokat és azonnal csatlakozott Auersperghez, kit Bécs déli részeinek blockirozásában segitett. Az előörsök összeütköztek sat.

* * *

Illy állapotban találta férjem a fővárost, midőn october 13-án oda érkezett. Legelőbb is az országgyülés állandó választmányába a császári palotába ment. Egy iratokkal beboritott asztalon ágyugolyó feküdt, körüle több gallicziai és német követek ültek, kik férjemet azon kérdéssel fogadták : „fognak-e jönni a magyarok?“ „Azonnal, mihelyt az austriai országgyülés kivánja“ volt férjem felelete. Elébök terjeszté ezután, mikint a magyar sereg nem akarja átlépni a határt az austriai országgyülés határozott felhivása nélkül.

Krauss minister belépett a terembe és élénk részt vön a ta-

nácskozásban. Az osztrák követek ekkép nyilatkoztak : „Mi nem szólithatjuk fel a magyar sereget, miután a törvényes utról le nem térhetünk. Mi az összes birodalomnak, nem csupán Bécsnek vagyunk képviselői. A város védelme egyedül a községi tanácsot illeti, nem az országgyülést.“ Erre férjem következőleg válaszolt : „Illy esetben a magyarok nem fognak jönni, miután ők sem akarják elhagyni a törvényes utat. Jellachich megtámadta őket és kényszerittetett az országot elhagyni. Nékiek Auersperg tábornokhoz semmi közük sincs; hacsak a birodalmi gyülés őt ellenségnek nem nyilvánitja.“ — „Auersperg önmaga nyilvánitá, hogy ellenség — feleltek a követek — itt az első ágyugolyó, melly a város ellen lövetett Auersperg kezdé a megtámadást, ágyugolyók bizonynyal nem barátság jelei. De a gyülés nem támaszthat forradalmat az által, hogy a tábornokot ellenségnek nyilatkoztatja ki.“ A követek ezután megkérték férjemet, értekeznék a község-tanáccsal, azon törvényes hatalommal, mellyre a birodalmi gyülés által a város védelme bizatott. Férjem eltávozta előtt báró Krauss a magyarhoni ügyek felől kérdezősködött és ismételve kinyilatkoztatá abbeli hitét, mikint még minden békés kiegyenlitésre fog vezettethetni.

A községi-tanács tagjai még félénkebbeknek mutatták magokat, mint a birodalmi gyülés bizottmánya. Kinyilatkoztaták, miként többé semmi közük Bécs védelmével, mi a nemzetőrség parancsnokára bizatott, s hogy beavatkozásuk csak zavart okozna.

Estve felé férjem a „Stallburgba“ (a császári palota egyik szárnyába) ment, hol a nemzetőrség törzse gyülésezett. Messenhauser, kit ennekelőtte nem ismert, igen barátságosan fogadá, de figyelmezteté, ne beszélne fenhangon, miután többekben a nemzetőrség főbb tisztei közül nem lehete bizni Ezek Jellachich és Auerspergnek mindent elárulnak, mert daczára a mindennapi előörsi összeütközéseknek, a város az ellenség táborával még folyton összeköttetésben állott. Férjem tehát alanthangon megkérte Messenhausert, küldene a magyaroknak 20,000 puskát a fegyvertárból, miután ott katona ugyan elég, de fegyverben szükség van és az út Pozsony felé még nincs elzárva. Messenhauser erre felelé „miként ő ezt nem teheti; a fegyverek szállitása azon gyanút fogná gerjeszteni, hogy azokat az osztrák sereg kezeibe akarja játszani, minélfogva még azon fegyverek Magyarországbai küldetését sem engedheti meg, mellyeket a magyar ministerium Belgiumban vásárlott; (ezek september végén, midőn először tiltatott meg az osztrák ministerium által a fegyverkivitel Magyarhonba, a harminczadon lefoglaltattak) miként ő személyesen ugyan nem fogná ellenezni a fegyverszállitást, de a községi-tanács nem engedendné meg.“

Illyenek voltak Bécs forradalmi emberei. Valamint a magyarok, ők is szivesen fogadtak volna el minden kibékülési inditványt,

azonban feltétlenül nem akarták alávetni magokat ugyanakkor, midőn a kard élével vágták ketté a gordiusi csomót.

Ekkor érkezett Bem Bécsbe, Magyarországba szándokolván menni az ottani kormánynak szolgálatait ajánlandó. Itt felkéretett, hogy vállalná magára az osztrák főváros védelmét. Beleegyezett. Ő ugyan mindenkép igyekezett egyetértésbe tehetni magát a magyar sereg parancsnokával, de egyrészről a városban a vezetők nem akartak a magyar viszályokba beelegyedni, mig másrészről a magyarok, kik a határon táboroztak, késtek a bécsi democraticus felkelés támogatásával.

Férjem nem kételkedhetett többé a főváros elkerülhetlen sorsa felett. Irt tehát a birodalmi gyülés állandó választmányához: „hogy ő a magyarokat illetőleg semmit sem igérhet meg, s az országgyülés részéről, véleménye szerint, legjobb lépés lenne, János főherczeg német birodalmi kormányzót mentől előbbi közbevételre kérni fel; és hogy a jelenlegi körülmények között egyedül igy menthetni meg Bécset.“ A követek közül is többen igy vélekedtek, azonban elhatározó lépéseket egyik sem sürgetett, s mindnyájan neki engedék magokat az események sodrásának.

October 17-én Blum, a frankfurti baloldal hires vezére, Fröbel, Hartmann és Prampusch társaival Bécsbe érkezett. Mindenki hivé, hogy most meg fognak változni az alkudozások, mindenki több erélyt, több egységet, kevésbé hullámzó politikát várt. Azonban csalódtak, ezen urak is a szavalás emberei voltak, nem a tetteké. Ők az ellenzéki szónokok, vagy ha szükség, martyrok szenvedőleges bátorságát birták, de nem a statusférfiak, a hősök cselekvékeny elszántságát. Férjem csak egyszer beszélt Blummal, és azonnal látta, hogy ő nem volt a férfi, ki forradalmat vezethetett volna. Megmondá tehát nékie és Messenhausernek: Önök martyrokká vannak kitűzve, ez ugyan nagyszerü hivatás, de nem épen az, mit én keresek; fél rendszabályok által nem lehet sem békét nyerni, sem forradalmat kivinni. Isten önökkel: én a magyar táborba megyek!“

Ugyanekkor az osztrák seregek a Duna balpartján is foglaltak állomást. Napról napra uj zászlóaljak érkeztek Galliczia-, Morva- és Csehországból a vasutakon és a körülfekvő helységekbe szállásoltattak el. A várost többé elhagyni veszély nélkül nem lehetett. Férjemet barátai kérték, maradna a városban, miután reá mint magyarra nézve veszélyes leend az osztrák és horvát előörsökön átmenni. Szerencséjére azonban nem hallgatott ezen intésekre, észrevétlenül kijutott és Pozsonyba visszatért.

(Angolból) Ráthkay Mór.

HISZEKEGY. 1850.

I.

HISZEK EGY ISTENBEN,
Menny és föld istenében,
Kit hasztalan tagad
A dőre vak dühében.
Fényt s mozgást ő áraszt a roppant világra,
Ő hívta az embert társas boldogságra,
Fent s alant ő intéz mindent örök rendben:
Hiszek egy Istenben!

II.

Hiszek egy Istenben,
Irgalom istenében,
Ki megszán egy népet
Hosszu szenvedésében.
Végveszélyét ennek ő nem akarhatja,
Csak mint tévedt fiát dorgáló bölcs atya,
Jövőre érleli, fenyitve jelenben:
Hiszek egy Istenben!

III.

Hiszek egy Istenben,
Szabadság istenében,
Védpajzsa ennek ő
Vak önkény ellenében.
Általa legszentebb vágyink valósulnak,
A rablánczkovácsló karok megbénulnak;
Fajunk megdicsőül nemesb jogegyenben:
Hiszek egy Istenben!

IV.

Hiszek egy Istenben,
Örök fény istenében,
Ki fáklyát gyújt a bölcs
S a költő lángkeblében.
Az ész világa győz s valamerre érhet,
Rengő sugárokkal terjeng az esméret,
Az éj rut fajzati hátrálnak szégyenben:
Hiszek egy Istenben!

V.

Hiszek egy Istenben,
Igazság istenében,
Ki pallost s mérleget
Tart dijosztó kezében.
Az eltiprott ügynek fölkél védelmére,
Átok lesz a dölfös elnyomónak bére;
Diadalt ül a jog az erővel szemben:
Hiszek egy Istenben!

VI.

Hiszek egy Istenben,
Haragnak istenében,
Ki nem tür gázolni
Keze remek művében.
S bár zúdul a pokol minden szörnyetege,
Lengő pozdorjaként foszlik szét serege;
Van boszuálló kéz a villámos mennyben:
Hiszek egy Istenben!

VII.

Hiszek egy Istenben,
Nemzetek istenében,
Ki közjóllétre hív
Népfajok békéjében.
Önbecsök érezvén, zsarnok jeladásra
Nem rohannak többé vérebként egymásra,
Kezet fognak inkább testvérérzelemben:
Hiszek egy Istenben!

VIII.

Hiszek egy Istenben,
Magyarok istenében,
Ki népét megáldá
Szép honnal jó kedvében.
Még áll a hármas bércz mult nagyság emléke,
Még zúg a négy folyam szent egység jelképe;
E nép föltámad még új élet s jellemben:
HISZEK EGY ISTENBEN!!!

Felsőbányai.

TESTVÉREM FÖLÖTT.

‚Igy látlak-é, igy kell hogy lássalak hát
Szegény szegény testvérem tégedet?!
Forditsd el arczod rémletes vonásit,
Forditsd el sápadt, véres képedet,
Vagy im csakhogy ne lássam siri arczod,
Hogy össze ne roskadjon kebelem,
A szánalom nehéz nehéz terhétől,
Im két kezemmel arczom elfedem.‘

„Ne fedd el arczod, jó bátyám, ne fedd el,
Jer közelebb hogy megöleljelek,
Végbúcsút venni jöttem én tehozzád,
És nem azért hogy megrémitselek.
Aztán töröld le a könnyet szemedből,
Mellyben bánat, mély szánalom ragyog,
Mert elhidd nékem azt, hogy szánalomra
Méltó nem én vagyok, nem én vagyok.

Nem látod a nagy változást e földön?
Gyászt ölt magára völgy, mező, a tér,
Mert fényes napja, a dicső szabadság,
Honába az egekbe visszatér.
Nézd, nyitva áll a menny. Mi szép kiséret
Indul nyomába . . . milly hős bajnokok . . .
Légy büszke rám, mivel ezek sorában,
A kiséretben én is ott vagyok.

Ne engem szánj hát. Oh mert szánalomra
Méltó te vagy bátyám, te, s mindazok
Kik a föld gyászhatárin elmaradtok,
Keserv-, bú-, fájdalomban osztozók.
Én fényes angyaloknak hallgatandom
Zenéjét új hazámban odafent,
A ti zenétek itt alant a földön
Halotti ének s lánczcsörgés leend.“

Igy láttalak álmomban utoljára,
S hogy rettentő álmomnak vége lett,
Nem hittem én . . . elhinni nem akartam,
Hogy ez végső beszédem volt veled,
Ugy volt pedig. Csatáknak viharában
Hervadt el életednek tavasza.
Harczolni mentél . . és a harczmezőről
Lovad, gazdája nélkül tért haza.

Oh köszönöm hogy éji álmaimhoz
Jövél s megvígasztaltál engemet,
Majd fölkereslek én is, és megállok
Vigasztaló szóval sírod felett,
S megkérdem ajkam reszkető szavával,
Hogy álmod és a bajnoktársaké
A sír alatt nincs-é megnáborítva,
Hogy békén csendesen nyugosztok-é?

S vigasztalásul elmondom fölötted,
Hogy éltünkön nem olly setét az ég,
Mert rajta egy csendes holdnak világa,
A szép reménynek csendes holdja ég,
S e szép remény, hogy sziveteknek vére
Nem elpazarlott kincs, elhányt vagyon,
De a sorsnak kölcsönzött öszveg, a melly
Dúsan fog kamatozni egykoron.

E vérből fog a jóltevő szabadság
Lombernyős fája fölsarjadni még,
Mellynek hüs árnyékában megpihenhet
Egy tán a jóra méltóbb nemzedék.
Igyen szólok hozzád vigasztalásul,
Sokat fogok még elbeszélni, hogy
Alant a sírban bajnoktársaiddal
Nem háboritva, csendesen nyugodj.

Mentovich F.

HA KÍN KÖZÖTT TENG....

Ha kín között teng,
És kín között vesz el,
Átkozva éltét,
Hű embertársatok: —
Sugárt fájdalmatok
Éjén a hit lövell;
Vigasztalás mennyből ragyog.

De hogyha elvesz
Imádott honotok,
S nem nyér a földön
Többé új életet:
E nagy halott felett
Vigasztalódnotok
A másvilággal nem lehet!

Csomaközi.

HÁROM BETEG.

I.

Az 1848-dik év september 10-kének délutánján Pest utczáin élénk és türelmetlen mozgalom mutatkozott. Roppant néptömeg lepte el a Dunapartot s a kifogyhatlan sokaság alatt csaknem letört a hajóhid. Remény és kétség közt várák a Bécsből érkezendő gőzöst.

Négy óra után megszólalt a gőzös közeledését hirdető ágyu. A város villanyos mozgásba jött. Az utczákon csak rohanó embereket lehetett látni és a partokon ujabb csoportok alakulását. A tömeg hullámzani kezd, a zaj hangosabb.

A gőzös már nem messze volt a parttól. Lassan és baljóslatu csöndességgel kötött ki. Nehéz igen nehéz lehetett a csalódásoktól. Födélzetén a nemzeti gyülés küldöttsége állott. Kalapjokon lobogó piros toll, arczokon sötét büszke bánat. A nép mindent megértett, s a zaj és forrongás leirhatlan lön.

Már a képviselők a város utczáin haladának, midőn a gőzösről egy csinos fiatal ember lépett a partra. Alig volt huszonhárom éves. De fiatal, könyelmü arcza most komoly vala s tagjai heves izgatottságot árultak el. Szemeiben harag lobogott s azon bánattal vegyes önérzet, melly a magyarnak annyira tulajdona. Akkor Magyarországon majd minden fiatal embernek illyen volt arcza.

— Isten hozott Béla — üdvözlé egy épen közelébe érkezett barátja — no's mi ujság? mit felelt a király a küldöttségnek? Igaz-e, hogy beütött a bán? No de szólj már . . . béke-e vagy háboru?

— Mi ujság? — szólalt meg boszus daczczal Béla — nem hallod-e e zajt, nem látod-e vörös tollamat? kardot köss oldalodra. A haza veszélyben van.

Ezzel, nem várva be, hogy barátja ujabb kérdésekkel ostromolja, sebesen megfordult.

— Mennyi honvéd telnék ki e járdataposokból, mormogá magában alig hatolhatva át a sürü tömegen, melly a partot még mind megszállva tartá.

A nádor-utczába érve egyenesen a toborzó tanya felé tartott. Midőn az épülethez közeledék, arcza kiderült s ajkai körül reszketeg rángás vonult el. Ugy érezte magát, mint a hadi mén, midőn először hallja a trombitát.

— Én huszár akarok lenni, szólt a toborzó kapitányhoz.

— A haza nevében fogadja ön köszönetemet!

— Egyszersmind minél hamarabb ezredemhez kivánnék küldetni. Ha nincs önnek ellenvetése, Miklós-huszár leszek.

— Teljességgel nincs. Itt a foglaló pénz.

— Nincs szükségem reá. Tartsa meg ön. Az ország szegény, igen szegény.

— Fölszerelését három nap alatt megkapja.

— Magam állitom ki magamat.

— Annál jobb, ön derék fiatal ember. Miért nem folyamodik tiszti állomásért?

— Miért boszantsam szegény Lázár atyust — felelt az ifju mosolylyal — ugy is elég dolga van. Mint hallom, a napokban hatvan ügyvéd, negyven juratus, tizenöt mágnás és kilencz iró kért tőle alkalmazást. Maholnap több lesz a tiszt, mint a közvitéz. Aztán én még sohasem szolgáltam, s nem értek a katonai tudományokhoz. Egyebet nem tudok, mint meghalni zászlóm mellett.

A kapitány kezét nyujtá s hévvel szoritá meg az ifjuét.

Béla a Vadászkürt felé, szállására sietett. Öreg cseléde János a kapuban várta.

— Isten hozta az urfit. Csak hogy már megjött.

— Hát mi ujság János gazda?

— Tudja az isten, mióta kijött a szabadság, az egész világ megbolondult.

— Mondja inkább: megokosodott. Nyissa föl szobámat.

Szobájában pamlagra veté magát s elgondolkozott. János gazda megállott az ajtó előtt s ura parancsára látszék várni. Béla egy szót sem szólott. János gazda megunta a száraz mulatságot s megfordult sarkán.

— Az urfi nem jóban töri fejét — mormogá kimentében.

Béla szülöire és kedvesére gondolt. Atyja gazdag földbirtokos volt s a conservativ pártnak egykor hires fegyverhordozója. De mióta megyéjében a szabadelvü párt győzött, egészen visszavonult a közügyektől s minden idejét gazdaságára fordità, mellyet hosszas hivataloskodása évei alatt egészen elhanyagolt. Különben televér táblabiró volt és nagy hazafi. Verböczit könyv nélkül tudta s minden fiatal embert öcsém uramnak szólitott. Büszke volt a magyar névre és alkotmányra, s ha azt sértették is, mindjárt megnyugodott, mihelyt azt mondák, hogy a nagylelkü és vitéz magyar nemzet alkotmánya eskükkel és törvényekkel van biztositva, s csak a visszaélések korlátoltatnak. Béla félt, hogy a jelen körülmények közt atyja nem egyezik bele katonáskodásába s az egy hosszas viszálkodásnak veti el magvát, melly neki sok kellemetlen órákat okozhat.

— Ej — szólalt meg hirtelen s arcza lángolt — atyám jó ember s talán most politikai tekintetben is másképen gondolkozik. Aztán mennydörgettét! már nem vagyok gyermek. Kölcsei mondja: a haza

minden előtt. . . De anyámból, szegény jó anyámból mi leend? Ha megtudja e hirt, mennyit fog sirni s talán beteg is lesz.

Itt elmerengett s nem merte gondolatait megczáfolni. Arcza fájdalmas kifejezést vön s olly széppé tette férfias vonásait a gyermeki szeretet. Lassan lassan anyja bánatos képe elmosódott, s kedvesének alakja tünt föl szépen, mosolygón, szerelmesen.

— Szegény Julia, mennyire szeretem öt! ő is szeret, tudom, jól tudom, bár nem mondá. Megtörjem-e szivét? Egykét év alatt nőmnek kell lennie s ki tudja nem fogja-e akkor csak siromat találni? . . Ej ugy érzelgek, mintha Birchpfeiffer asszony teremtett volna. Juliska magyar leány. A lengyel nök mindenöket oda adták a hazának, sőt magok is harczoltak. A magyar nök nem fognak utánok maradni. Juliska mindig inkább szerette a hazát, mint én. Levelet irok hozzá; mert a búcsut nem birná el szivem. . . . Addig nem fogom megcsókolni, mig dicsőséggel és sebekkel nem jövök haza. Szabad hazában, hü leány karjai közt!

Fölugrott s egy levélbe kezdett, de alig irt le néhány sort, eldobta tollát.

— Nem . . . nem, még egyszer látnom kell öket. Ma dobog még szivem, holnap talán minden vércsöpje elfoly. Igen . . . igen evvel tartozom nekik. Aztán még egyszer megölelhetem Juliát. . . Édes kis Juliám! . . Hej János gazda!

János gazda belépett.

— Nyergelje meg lovamat. Indulunk haza.

— De most? hiszen mindjárt este van.

— Mit tesz az Az ország dolga nem szenved halasztást.

— Az ország?. . Ha mi baja van az urfinak az országgal? kérdé János nagy szemeket meresztve.

— Katona, huszár vagyok s három nap alatt ezredemnél kell lennem.

— Az urfi huszár . . . a menyköbe! no hiszen lesz otthon sirás és lárma. De hát csakugyan lesz háboru.

— Bizony lesz János gazda, már el is kezdődött.

— No én soha sem hittem s azt gondolám : az egész csak katonásdi játék; mert hiszen ezek közül a pesti gárdisták közül némellyiknek olly nagy hasa, másnak pedig olly pipaszár lába van, hogy ha nevettében meg nem hal az ellenség, félelmében bizony még csak nem is konyit.

— Ne okoskodjék János, sietnünk kell.

János gazda nem mozdult s valamin gondolkozni látszék.

— Hát miért nem siet kend, min töri fejét?

— Csak azt akarom egész bizonyossággal megtudni, hogy csakugyan huszár lett az urfi?

— Hiszen már mondottam — viszonzá boszúsan Béla.

— No . . no ne haragudjék. Én is huszár akarok lenni; igaz vén vagyok már, de az ökör csak többet tud, mint a bornyu. Szolgáltam husz évig a császárt, van is akkora obsitom, hogy akár be is takarózhatom vele, most már megpróbálnám az országot is. Ugy is azt mondá odalent egy német kellner: hogy czudar az a szegény ember, ki most nem áll katonának, mert respublika lesz.

— Hohó János gazda! még nem vagyunk ott. Tudja-e kend mi a respublika?

— Nem én urfi.

— Hát dupla lénung s nincs király.

— Az egy kicsinyt furcsa, de igen jó dolog lehet.

Béla mosolygott.

— Az urfi majd gyenerális lesz s engem káplárrá teszen.

— Kezet reá öreg — mondá Béla vidáman — hanem most már siessünk. Jobbra kanyarodjál, — indulj ! . .

— Értem gyenerális uram!

Nem sokára a lovak készen állottak, s a lovagaink már a kecskeméti utczán haladának. Pest zajosabb volt, mint valaha. A piacz komoly nemzetörök s vidám honvédektől hemzsegett. Az utczák szögletein heves megjegyzések közt olvasták a falragaszokat, s a korcsmák szabadságdaloktól harsogának. Az ország nagy napok elöestején állott, s mindenki le az utolsó napszámosig ösztönszerüleg heves izgalmat, nyugtalan tettvágyat érzett.

— Milly szép idö ez! önérzetre jutott a nép; mintha minden álmaim beteljesültek volna. Ideje is már, hogy tegyen valamit a magyar. Nem igaz-e János gazda?

— Ugy ám — felelé az öreg.

A szomszédfalvakban már mindent tudtak, mi Pestet olly nagy izgatottságban tartá. A falu háza elött, minthogy épen vasárnap volt, csoportok alakultak s elkeseredve beszélték el egymásnak a legujabb hireket. Némellyik homlokát szedte redökbe, másik haragosan pödrött egyet bajszán, mig a harmadik jobban szoritá markába fokosát. Volt a ki rázta fejét és roszat jövendölt. Egyegy kaputos ember szónoklatot kezdett, mellyet zajos „éljen"-ek kisértek, de a mellynek refrainei sokkal drasticusabbak valának, mintsem tölök gyönge idegzetü olvasóimat meg ne kimélném.

Béla uj lelkesülésbe jött.

— Nem veszhet el a magyar — susugá magában, János gazda pedig a faluvégi korcsmán szokott meszely boránál egygyel többet ivott — a dupla lénung fejében.

A nap már hanyatlani kezdett s fájdalmas bucsújában még egyszer gazdag, szerelmes sugarakkal önté el a rónákat. Olly csöndes, enyhe idö volt, mintha vádolta volna a jó természet rosz

gyermekeit, kik csak azért táplálkoznak ajándékaival, hogy bőszült szenvedélyökben vérrel fertőztessék szüz kebelét. Mint széles tenger terült el a sötetülő puszta, s az itt ott fehérlő templomtornyok hajóvitorlaként usztak hullámai fölött. Ollykor ollykor madár hasitott keresztül a légen, aztán elveszett a messzeségben s nem látszott semmi, csak végetlen ég és végetlen tér. Egyegy panaszos hang zendült meg a távolból, talán szellő vagy kiáltás viszhangja, avagy kóbor szellem. Aztán ujra néma lőn minden, s az ember egyedül maradt gondolatjaival.

Béla keble feszült s lelke szabadabban érezte magát. A puszta a szabadság jelképe s az önérzet tanyája. Az ember rajta a legmagasabb, s irigy hegyek nem rejtik el elöle az eget. Elmerengett. Eszébe jutottak a nemzet viharos napjai. Ritkán voltak illy csöndesek e puszták; harczi kürt veré föl a pásztort vagy éhes farkas orditása, melly az elesetteket jött eltemetni. Hányszor lobogtata könyektől megszentelt zászlókat a pusztai szél, hányszor öntözé omló vér a szomju homokot. A szilaj csikós lova csontokat vet föl lába nyomán, mellyeket egykor eszme és szenvedély lelkesitett meghalni sirjok göröngyeiért. A jámbor utas a csárdák kövein templomok romaira ismer s megemlékezvén azokra, kik ivei alatt imádkoztak s meghaltak a jövendőért, egy pohár borral megáldja a multakat.

— A vér megifjitja a nemzeteket s a sirhalmok századok kincseit rejtik, — susogta Béla hevesen és megsarkantyuzá lovát.

Más nap már lassabban haladtak s Béla panaszkodott, hogy lova fáradt s maga megunta a lovaglást.

Az öreg csóválta fejét.

— Hej urfi — szólott kiverve pipáját — ha igy van a dolog, jobb lett volna bakának csapni föl, nem pedig huszárnak. A huszár lovan alszik, lovan ebédel, lováról csókolja meg babáját, lovan megyen a másvilágba s talán az árkangyal trombitájára is lóhátan jelen meg, és mégis sem neki, sem lovának nem szabad elfáradnia.

— Megszokjuk öreg, aztán más volna, ha jobbik paripámon ülnék.

— Jól van jól, csak majd ne hogy szégyent hozzon fejemre.

— Ne féljen káplár uram — monda Béla nevetve.

Szembe velök az országuton ujonczok jöttek; vidám piros fiuk, kalapjokon bokréta, ajkokon dal.

— Ezek honvédek — monda Béla.

— Az ám, még pedig a javából; tiszai nép a ki lelke van, tiszteletes urunk is velünk jö.

— Áldjon hát ő meg helyettem, öt pedig áldja meg az ur isten. Én is bajtárs vagyok.

— Majd meglátjuk — monda egyik az ujonczok közül kétkedő gúnyos arczczal.

— A csatában találkozunk — szólott büszkén Béla.

— Akkor majd mi is megemeljük a kalapot, különben erre a Tisza foly, nem a Dráva.

— Erről ismerek reád magyar nép! — mormogta Béla és szemét nedvesülni érzé.

A távolból még mind hangzott a honvédek dala:

Nem kell nekünk rekczum kerdáj, abmasir;
Hogyha halljuk a lelkünk is csakugy sir.

Bélának akaratlanul ajkára jött Petőfi szép sora: a magyar név megint szép lesz.

Már este volt midőn a faluhoz, az ősi tüzhelyhez közeledtek. A karcsu torony, az őszülő ősi lak, a széles kert még mind azon állapotban voltak, mint ezelőtt egy hónappal, midőn elhagyá. Csak a mező lett halványabb, mint gyermekörömei emléke, csak az őszi nap pirosabb, mint a harag széles Magyarországon.

— Szülőföldem, gyermekéveim tanyája, vajjon nem utolszor látlak-e most?!

— Hát persze hogy nem. Az urfiért sokan fognak imádkozni; aztán a csatában is inkább csak a szegény ember vesz el. De hej Pista kocsis, itthon van-e a nagyságos ur?

— Mindnyájan Abonyi uréknál vannak.

II.

Béla leszállva lováról átadá Jánosnak s egyenesen az Abonyiék háza felé indult. Az a falu tulsó részén egy magas dombon feküdt, gyönyörü kerttől és sudar jegenyéktől környezve. Nem ugatták meg a kutyák, jól ismerték s farkcsóválva csusztak lábaihoz. De ő nem nyájaskodott velök, mint máskor s remegni érzé kezét az ajtókilincsen. Benn Julia hangját vélte megcsendülni.

Az egyszerü, de csinosan butorozott szobában együtt ült az egész család. Abonyi, egy nyilt arczu öreg, Béla atyjával kártyázott; mindkettő arcza komoly volt, mintha csak kötelességből játszanának. A két anya egymással a szomoru időkről beszélgetett, mig Julia, nem messze tőlök, egy kis asztalkánál kötött s kevés részt látszott venni a beszélgetésben.

Julia alig volt több tizenhét évesnél. Termete karcsu, szemei feketék, s vidám, de igen érdekes arcza maga a jószivüség és tiszta kedély.

— Isten hozott Béla — mondá Bárkai — Béla atyja — fölkelve s fia vállát megveregetve — nem vártalak illy korán. De annál jobb. Nem voltál-e beteg? olly halvány vagy.

— A hoszas ut édes atyám — viszonza Béla ösi szokás szerint megcsókolva atyja kezét. Aztán anyjához fordult s gyöngéden megölelé.

Julia letevé kötését és fölállott.

— Hát öcsém mi jó hirt hoztál? kérdé Abonyi közelebb lépve a csoportozathoz.

— Jó hir? . . még most nem, de talán hetek mulva. Im itt vannak a tegnap kijött esti lapok és falragaszok.

Ezzel átnyujtá a nyomtatványokat s miután meghajtá magát Abonyiné előtt, Juliához fordult.

— És az én kedves Juliám hogy érzi magát? Nincs-e számomra egy jó szava is?

— Ej de hogy nincs édes Béla — mondá Julia vidáman és kezét nyujtva — sőt épen most akarám megköszönni, hogy előbb megjött, mint igéré.

— Hihetem-e, vagy puszta szavaknak vegyem? kérde mosolyogva Béla megszoritva az oda nyujtott szép kezet.

Julia is mosolygott s gyöngéden viszonzá a kézszoritást.

— Szóljon ön, mit tud pesti barátnéimról?

— Bocsásson meg, hogy leveleire személyesen nem hozhattam választ. Pesten igen kevés látogatást tettem. Távollétem nagy részét Bécsben töltém. Csupán Klárát látogathattam meg.

— Nos miként van? nem válaszolt-e levelemre?

— Ő most, valamint az egész pesti hölgyvilág, nagyon el van foglalva. Tépeseket készitnek a sebesülteknek és fehér ruhát varnak a hadsereg számára.

— Oh azt nemcsak a pesti hölgyek teszik, mi falusiak sem maradunk hátra. Épen tegnap szállitók el az utolsó küldeményt.

— Minő szép a magyar hadseregben szolgálni! szólt Béla elmerengve.

— Minő szép, hogy Magyarország egész ifjusága az aranyos magnástól le a rongyos koldusig a harcztérre siet.

— Csak én maradok el ugy-e? Igaza van . . igaza van édes Julia.

— Béla én nem mondtam azt — mondá Julia hirtelen s láng boritotta el arczát. Én senkire sem czéloztam, miért kiván ön megsérteni? tevé hozzá lassu fájdalmas hangon.

— De joggal mondhatta volna — viszonzá derülten Béla, mintegy örömet érezve Julia zavarodásán, — mert nem tudhatá, hogy tegnap délután óta katona vagyok.

— Ön katona! rebegé Julia rémülten.

— Igen, holnap távozom.

— Oh Béla!

— S tudhat-e ön sohajtani távozásom miatt vagy szavakat

pazarolni akadályozására? Áldjon meg édes Julia inkább. Az ön imádságát meghallgatja isten, s ha visszajövök . . .

Julia arczán fájó öröm jelent meg s a végszavaknál, mellyek elhaltak Béla ajakán, kezét nyujtá a lelkesült ifjunak.

Az öregek már végig olvasák a lapokat. Bárkai méregbe jött és összegyürve csapta azokat az asztalra. Igen kevés reményt nyujtának arra, hogy Apponyi ujra cancellár lesz, de sejteték, miként a megyének alkalmasint vége, és kreishauptmannok fognak ülni a főispáni székekbe, kik ellen ő nagy ellenszenvvel viseltetett, bárha az administratori rendszer mellett hébe hóba dictiót is mondott. Leginkább az boszantá, hogy egyik párthoz sem tartózhatik, mert egyik a királyt támadja meg, a másik pedig az országot; ő pedig sokat tartott az irott malasztokra s minden háborut gyülölt, mióta egy korteskedésen megkergették.

Abonyi hallgatott s gépileg tevé le a lapokat. Aztán elgondolkozott s mély bánatba merült. Olly megható volt e monarchicus, szenvedélytelen férfiu fájdalma, ki minden pártzászlók fölött a hazáét becsülte leginkább és épen ugy imádta a hont, mint tisztelé királyát.

— Oh uram, én királyom! sohajtá önkénytelen s könyökére hajtá fejét.

Bárkai is megszólalt és egy hasznos értekezést kezdett az 1791-iki articulus, koronázási oklevél s több illyen régi, s talán nem is igaz dolgokról, mellyeket a wahre patriotnak legjobb ignorálni. De alig végzé el az első periodust, melly, mint minden beszéde, „dicső eleink"kel kezdődött, midőn haragban forgó szemei neje könyes arczával találkoznak.

— Béla hát csakugyan katona vagy, s már holnap elhagysz bennünket — rebegte Bárkainé.

— Igen édes anyám. Jó gyermek akarok lenni.

— Mi az . . Béla katona? Hogy merted azt hirem nélkül tenni, ördögadta fia! . A forradalom még nem dönté meg az apai hatalmat. Abból semmi sem lesz.

— Szószegő legyek, becsületemet mocskoljam be? oh ezt nem kivánhatja atyám!

— De igen — kiálta az öreg ingerülten. Az én nevem tiszta, mocsoktalan, az én fiam nem lesz pártütő.

— Pártütő — monda keserü mosolylyal Béla.

— Igen . . . igen pártütő. A ki nincs velem, az ellenem van, azt tartja a régi közmondás. Ha márcziusban nyugton maradtok és nem komédiáztok, most is olly csöndességben volnánk, mint azelőtt. Én nem helyeslem az ország megtámadtatását, de azt sem, hogy ellene álljunk. Protestáljunk s tartsuk föl jogainkat késő maradékaink számára, mint öseink tevék.

Béla indulatba jött, de erőt vett magán s hallgatott.

— Meg nem engedhetem, hogy jövendődet elrontsd. Te nagy reményü fiatal ember vagy s még többre mehetsz, mint apád. Nem lesz ez mindig igy. Apponyi ujra cancellár lesz, Babarczi első szónokunk, s Vida a hivatalos lap szerkesztője. A falubiró ujra leveszi előttem kalapját s nem nevez polgártársnak, Pálfi uram pedig hosszú lábaival nem fog tapodni olly emberek fején, kiknek már akkor sokat köszönt a haza, midőn ő még nem tanult meg novellát irni.

— Itt nem pártkérdés forog fenn — mondá Béla olly hangnyomatékkal, melly minden további magyarázatot fölöslegessé tön.

Bárkai megemlékezett az olvasott czikkekre s hallgatott.

— Aztán — folytatá Béla — merhetek-e fölemelt fővel megjelenni utczán, utfélen vagy akármelly rongyos faluban, midőn a legutolsó koldus is fegyvert ad fia kezébe, hogy védje azon hazát, mellynek ő eddig csak rabszolgája volt.

— Eh bolondság!

— Maradhat-e atyám nyugodtan a falusi néptől, ha az urfi kényelemben, lágy pamlagokon kéjeleg, mig az ő fia csatákon vérzik. Egy demonstratio vérbe kerülhet.

Ez ok ugy látszott sokat nyomott Bárkainál, mert méregbe jött, szidni kezdé a polgártársakat és nem meré fiát megczáfolni.

— Béla ugy cselekedett, mint kelle — szólott Abonyi közbelépve — mi nem vagyunk pártütők, mi a jog terén állunk. Nálunk a korona nemcsak a monarchia, hanem egyszersmind az alkotmányosság jelképe is. A király személye szent, a törvény is szent, s ha az nem védi, kinek védnie kell, védjük meg magunk.

— No . . no ne heveskedjél, majd megfontolom. Itt Scylla, ott Charibdis, s az ember mindenütt betöri a fejét. Hogy a menydörgős menykő üsse meg!

Azután elmélázott s meggondolá, hogy csakugyan még nem tudhatja az ember egész bizonyossággal, miként üt ki a dolog. Jó lenne minden történhető esetekre biztositást s menedéket tartani fenn. Ha az ő pártja győz, megmentheti fiát, ha pedig a fiáé, akkor az távoztathatná el tőle azon kellemetlenségeket, mellyek igen is nagy számmal fenyegetik. Különben ez elmés gondolat eredetileg nem a Bárkaié volt. Néhány főcsalád még márcziusban gyakorlatba vevé.

— Aztán a golyó nem minden embert talál — mondá hangosan, mintegy folytatva megszakadt gondolatait — s még nagy ember lehet belőle.

— Helyemet mindenesetre megállom.

— De fiam : caput et omnia bona. . .

— Győzni fogunk atyám!

— De mégis . . . hm . . . hm.

Még sokáig folyt illy modorban a beszélgetés. Az öreg ingadozott s perczről perczre veszté positióit, s mi több, Béla szenvedélyes előadásától s Abonyi közbeszólásaitól később maga is lelkesülésbe jött, s azon hősies elszántságot kezdé érezni karjaiban, melly ezelőtt százhét évvel dicső őseit lelkesité, miképen az szobájában aranyos rámában foglalva ábrázoltatik.

De már késő este volt s ideje vala eltávozni. Béla elbucsúzott Abonyiéktól. Abonyi egy pár jó pisztolyt ada neki ajándékba s megcsókolta homlokát, mintha fia lett volna.

Julia a folyosó lépcsőéig kisérte ki.

— Jó éjszakát édes Béla!

— Holnap hajnalban még egyszer találkoznunk kell ... elvárlak kertetökben — sugá az ifju titkon s aztán hozzátevé hangosan: jóéjszakát.

Juliának nyugtalan éje volt s igen keveset aludt. Tizenhét éves korában az álmatlan éj megszépiti az embert, kivált a nőket. Julia is szép vala, de tagjai reszkettek, midőn a kertbe lépett. A lég híves volt s érzései lángolók.

Nemsokára megjelent Béla is.

— Köszönöm Julia hogy eljöttél — szólott Béla és szenvedélyesen átölelé.

— Oh mint megijesztél! — rebegé Julia heves öleléséből kifejtözni akarván, aztán mintegy elfáradva, önkénytelenül kebelére borult.

— Édes lelkem! susogá mindkettő.

A nap épen akkor jött fel és sugáraival kiszinezé e jelenetet. Szép volt látni e szilaj, szenvedélyes ifjat e szelid fehér leány karjaiban. Arcza elveszté könyelmü kifejezését s ihletett lőn, mint a ki imádkozik. A leány ártatlan áhitatos szerelemmel nézett föl rája, mintha atyja vagy testvére volna.

— Mint örülök, hogy tanuk nélkül szólhatok veled. . . De tán fázol kicsiny Juliám . . . vedd köpenyemet.

— Nem . . oh nem!

— Miként van az, hogy mi már rég szeretjük egymást és mégis tán soha sem mondottuk ki e szót : szeretlek.

— Miért is azt? a nélkül is tudtam, hogy szeretsz. Mint gyermekek játszottunk, nevettünk, mint ifjak beszélgettünk, sétáltunk s olvastunk együtt s boldogok valánk. Mennyire óhajtottuk, hogy az egész élet igy folyjon el!

— Szép idők voltak azok s elmultak talán — örökre.

— Miért vagy olly szomoru?

Béla hallgatott.

— Szeretsz-e még most is, szeretni fogsz-e ezután is? Lásd tudja az isten. . .

— Te ollyan furcsa vagy ma.

— Leszesz-e majd nőm kicsiny Julia?

— Ejnye Béla mi jut eszedbe? még sok idő van addig.

— De lásd én elmegyek s ki mondja meg : visszajövök-e?

Julia arcza elborult és szemei könyeztek.

Béla lecsókolta a könyeket s megölelte.

— Édes lelkem! susogá mindkettő.

— Julia tudod-e, hogy a halálnál borzasztóbb csapás is érhet a csatákon.

— Oh istenem!

— Elfoghatnak s csak hosszu évek mulva jövök vissza, halaványan, elnyomorodva, mintegy gályarab; vagy megcsonkulhatok s a délczeg büszke ifju helyett egy béna, meghajlott, beteges fog előtted állani előtted, ki semmit sem veszitesz bájaidból, sőt szebb, mosolygóbb leszesz, mint a virág, midőn kinyilott.

— Ne beszélj ezekről édes Bélám, egészen elrémitesz.

— Talán nem lesznek karjaim, mellyekkel megöleljelek, hiányzani fognak szemeim, hogy olvassák arczodról azon titkos irást, mellyet csak én értek és sebektől undok arczomra talán nem fog reá férni csókod.

— Nem . . nem, a jó isten megőriz, mi imádkozni fogunk.

— Szeretni fogsz-e még akkor is? Ápolod-e a beteget, vigasztalod-e a nyomorultat, enyhited-e a szenvedőt?

— Nem vagyok-e magyar leány? — monda Julia hévvel — egy boldogtalan üldözött hazának gyermeke. Sebeid nekem drága ereklyék lesznek, csonka tagjaid dicsőségem. Büszkén fogom mondani az embereknek : nézzétek ez az én Bélám, ki fáradott, mig ti nyugodtatok, ki vérzett, mig ti kéjelegtetek, ki szenved, mig ti boldogok vagytok, de ő nagyobb nálatoknál, én inkább szeretem tisztelem, mint valaha. Ő az én Bélám, szerelmem, boldogságom.

— Julia te őrjöngővé teszesz. . . . Te Magyarország legszebb leánya vagy!

— Urfi . . urfi mennénk már, az isten áldja meg! kiálta János a kerités mellől.

— Szegény János — monda Julia mosolyogva — mint haragszik.

A bucsu hosszu volt. Alig válhattak el egymástól. Béla elindult, megint visszafordult s Julia olly bajosan tudta elereszteni. Sirtak mindketten, mint a gyermekek s könyültek általa.

Lángoló arczczal s felindult kedélylyel veté magát nyeregbe s óriási erőt érzett karjaiban. Lova villámként rohant s János gazda messze hátra maradott.

— Nem rosz huszár lesz belőle, hanem kifárasztja a lovat. . . Urfi . . hej . . urfi álljon meg! Pedig a nagyságos ur lelkemre kötötte, hogy ügyeljek reá. Urfi . . hej urfi álljon meg. Ördög teremtette!

III.

Nem minden nap és nem minden óra egyenlő. Az oszthatlan időt felosztjuk, hogy megcsaljuk magunk és másokat. Nem az a darabércz az óramutató, mellyet az óra fehér lapjára alkalmaznak, hanem a szív, melly percz alatt órákat él és órák alatt perczeket.

Körülbelül igy kezdte volna Julia naplóját, ha tudniillik szokása lett volna űzni ez érdekes, de kissé unalmas foglalkozást. Hanem ő sokkal inkább el volt foglalva szülei körül, mintsem erre is érkezhessék, és sokkal inkább szeretett, mintsem szüksége lett volna illatos papirra leirni érzelmeit, hogy, ha netán elfeledné, megemlékezhessék reájok.

Ő hallgatott és szeretett, emlékezett és hiven imádkozott s minden jót reméle. Kinek lelke ártatlan, lelkiismerete nyugodt és szive hőn szeret, miért is ne remélhetne jót, midőn a kaján szerencse éri, a bünös örömet érez s a csalfa sziv boldogságban úszik. Remegve várta Béla leveleit. Nem is késtek azok, sürün jöttek. Tele voltak szerelem, dicsőség és fényes reményekkel. De az elhatározó csata még nem történt meg, s Julia aggodalmasabban nézett e nap elibe, mint a pesti convent vagy a bécsi udvar.

Mióta Béla elment, a falusi társaság ujra visszacsett régi kerékvágásába. Bárkai és Abonyi minden két nap, épen mint azelőtt, családostól együtt meglátogatták egymást. Künn zúgott az őszi szél s ők benn a meleg kandalló körül elbeszélgettek a régi jó időről, megyei küzdelmekről, vitáztak a forradalom fölött, meg-megharagudtak egymásra s ujra kibékültek. A különbség csak az volt, hogy most bármelly tárgyról folyt a beszéd, Béla ki nem maradhatott. Leveleit kétszer is elolvasták s az öreg a hirlapok közt még a Márcziust is kikereste vizsgálván : vajjon nincs-e benne ollyan czikk, melly fia dicsőségét tartalmazza. Julia pedig Bárkainét vigasztalá; Bárkainé csak könyezett s megcsókolta a jó leány homlokát.

Mégis lassan lassan telt az idő. Hosszak voltak a napok, pedig már az ősz bekövetkezett. A gólya szomoruan járt a tarmezőkön s a dér meghalványitá az erdők lombjait. Mindez Juliát nem akadályozá, hogy ollykor ollykor egyegy hosszu sétát ne tegyen a kertben, hol utószor látta kedvesét. A helyek, mellyekhez emlékek kötvék, bűvös hatásuak. Julia meg-megállott a fa alatt, hol búcsukönyeit elsirta s ugy tetszett, mintha a légben istenhozzád remegne, a fü lábnyomoktól dagadna föl s a széltörte ágakat mozdulat sza-

kitaná le. Illyenkor elgondolkozott és lassan susogá : vajjon mit csinál most Béla.

Igy merengett ő egy szép őszi alkonyon, midőn a kertelés mellett egy öreg asszony haladott el keservesen sirva. Meglátva Juliát megállott s kötényével megtörlé szemeit. Rongyos volt a kötény s nyilásain kihullottak a könyek.

— Oh Erzsók néne, ugyan mi baja? kérdé Julia részvéttel.

— Ne kérdezze kisasszony. Az isten meglátogatott, hanem legyen meg az ő szent akaratja; én megnyugoszom.

— Szóljon mi történt?

Az öreg asszonynak, ki nyugodt akart lenni, ujra megeredtek könyei.

— Meghalt fiam.

— Még nagyon ifju volt. Szegény fiu! Volt-e sokáig beteg? Hanem ne sirjon ugy Erzsók néne. Üljön le ide a padszékre.

— Köszönöm kisasszony. Nem volt ő beteg szegény. Mikor kiütötték a zászlót, beállott katonának; a ráczok ellen vitték s ott elesett.

Juliát szomorú gondolatok szállották meg, sohajtott, s megfogá az öreg asszony kezét.

— Ne sirjon ugy!

— Nem sirok már kisasszony, hiszen van még két fiam. Hanem lássa már ezek közül is a nagyobbik itt akar hagyni. Azt mondja, ki kell pótolnia bátyját, s elég lesz itthon kis öcse.

— Derék gyermekek — mondá Julia alig hallhatón.

— Pedig jobb lett volna itthon maradnia a legnagyobbiknak is. Szegény Ferkó! az isten nyugoszsza meg, midőn elment azt mondá : no édes asszonyanyám, ha majd visszajövök, gondját viselem két kisebb testvéreimnek. Szép idő lesz ezután, csak magunknak dolgozunk, s a paraszt ember is boldogulhat, mikor megmarasztottam igy szólott : soh' se marasszon édes asszonyanyám, bizony vétkezik, meg is kell érdemelni a kijött szabadságot, aztán szép halál, a ki a nemzetségéért hal meg.

Julia leült az öreg asszony mellé és erőt, enyhet látszék meriteni egyszerü elbeszéléséből.

— Hát kitől tudá meg mindezeket?

— Most jöttek valami katonák alunnan, a jegyzőnél beszéltem velök. A kapitány legénye ebből a faluból való. Nézze csak amott jönek, épen a tekintetes urék házához tartanak.

Julia kinézett az utra s valóban a ház felé egy födeles és gondosan lefüggönyözött kocsi közeledék.

— Jaj az isten áldja meg a kisasszonyt, menjen föl! A kocsiban egy beteget hoznak. Búfeje az uton még roszabbul lett.

Ápolja, ki tudja Béla urfit is nem ápolják-e valahol, ha el nem esett, mint az én fiam.

— Erzsók néne — kiálta egész testében megrázkodva Julia — mint megijesztett. Aztán lassan, halaványan és reszketve oda hagyá a kertet.

Midőn a lépcsőkön fölment, a folyóson beszédet hallott.

— Már ez mégis sok biró uram! mióta kend nem veszi le előttem kalapját, igen hatalmas ember, mindig nemes emberhez szállásolja a katonákat. Én, ha komám uram volnék, csakugyan nem fogadnám el. Minö inpertinentia!

Ez Bárkai hangja volt.

— Hála istennek a tekintetes ur nem ollyan, mint nagyságos polgártárs uram.

Ezt a biró mondotta.

— Kend goromba.

— Jól van, jól biró uram — szólalt meg Abonyi — csak hajtsanak be.

— Bocsánatot — csendült meg egy idegen hang — én nem magamért fáradtam ide, ámbár tudom, hogy becsületes magyar ember huszárt mindig szivesen lát. Egy beteg tüzér van kocsimban, kit, miután sebeiből fölgyógyult, Pestre akartam vinni, azonban az uton roszul lett. Legyenek szivesek. . . .

— Tiszta szivemből kapitány ur — monda Abonyi — jó éjszakát biró uram, csak máskor is tisztelje meg házamat.

— Ez egészen más — szólt Bárkai előre lépve — hanem mit hizelkedel ennek a hitvány parasztnak. Igy rontják el a népet. A paraszt csak paraszt marad, ha mindjárt polgártárs is.

Nem sokára a kapitány legénye segélyével kiemelte a tüzért kocsijából, s átölelvén egy csinos szobába vitte, mellyet anyja meghagyásából Julia épen akkor nyita föl.

A tüzér alig volt több tizennyolcz évesnél. Kedves szelid fiu, kit a sors inkább szerelmi doloktól zengö ligetekbe szánt, mint csaták vérmezejére. Sovány beesett arczán, mellyről a tábori élet letörlé az ifjuság virágporát, a láz pirossága lángolt, szemei szikráztak s fejét lassu nyögéssel hajtá a kapitány kebelére, mig jobbjával ollykor ollykor balához kapott.

A kapitány egy karszékbe helyezé. Az ifju mintegy elfáradva elereszté karját s hátrahajtá fejét mint haldokló, kinek szive már csak alig dobog. Ezalatt a szürke katonaköpeny kinyilott s bal válla körül egy nagy sebkötés fehérle. A kar egészen hiányzott.

— Szent isten, hiszen balkara nincs!

— Még olly ifju s már egy tagja temetve van.

— Szent-Tamás ostrománál veszté el, de már begyógyult. . . . Azonban ugy látszik, hogy láza perczről perczre növekedik. Én nagyon aggódom.

— Tüstént orvosért küldök a szomszédvároskába.

A kapitánynak igaza volt; az ifju perczről perczre roszabbul lett. Hirtelen begyógyult karjában a csipős őszi lég és uti törődés felujitá a kóranyagot, s az most sokkal veszélyesebb alakban mutatkozott, mint azelőtt. Midőn lefektették s a kapitány a crisis legfőbb pontján szenvedőt betakará, szomoruan felsohajtott : te sem térsz többé vissza ágyuidhoz.

Az orvos késő este érkezett meg, megtapogatta üterét, fontos képet öltött s némi reményt nyujta életéhez, melly annyit tett, hogy megél, ha meg nem hal. A kapitány megszomorodott, de a családra e nyilatkozat nem tett olly benyomást, mint más körülmények közt lehetett volna várni. Uj hireket hallottak Béláról, ő él, egészséges, vitéz és kitüntetett. A kapitány a csata utáni nap indult el, mint futár az alsó táborba. Ő ismeri Bélát s tanuja volt egy előörsi csatán kitüntetett bátorságának. Az ifju huszár vitézül küzdött, mintegy oroszlán, s a győzöttek irányában nemesszivüen viselte magát, mintegy hős. Az öreg Bárkai két pohárral ivott többet a szokottnál, Abonyit rendkivüli vigság lepte meg s Julia megfeledkezett a szenvedőről, ki a szomszédszobában élet és halál között küzködék.

De midőn reggel a kapitány eltávozott s beteg barátját a család gondjaira bizá, örömben repeső lelke szemrehányást érzett s egész részvéte, sőt mondhatni Béla iránti szerelme a szenvedő felé fordult. Hozzá sietett. Zaj nélkül nyitá föl az ajtót s lábujhegyen lépett be, hogy, ha tán pihen, föl ne ébressze. Az ifju csendesen aludt a kinos éj után. Arcza most halvány volt, de a szenvedés kinyomata megindítóbb. A mi ijeszt és megrendit, eltünt róla s csak az maradt meg, mi részvétet kelt s fájdalmas rokonszenvre gerjeszt. Álmodni látszott. Föl-fölsohajta s vonásain ollykor hirtelen elhaló érzetek árnyai zsibongoltak, mint apró felhők, mellyeket a napsugár kiszinez. Talán titkos vágyai teljesültek vagy kedveseit látta.

— Julia! susogá s jobb kara megmozdult.

Julia megdöbbent, nevét hallván emlittetni s különös érzelmek lepték meg. Annyi érzés, annyi fájdalom volt e fölsohajtásban. E nevet csak Béla mondhatá igy.

— Szegény talán kedvesét emliti — mondá magában s hoszasan nézte az álmodót.

Az ifju még néhányszor ismétlé e fölsohajtást, majd elsötétült arcza, mint gyermeké, kire haragosan néznek, s felnyitá szemeit.

Julia közelebb lépett s kérdé : hogy érzi magát?

Az ifju nézte hosszasan nézte s azt hitte, hogy még most is álmodik. Julia nem sütötte le szemeit, mint máskor, ha férfi nézett reá. Nem volt semmi az ifju nézésében mi sértse. Ártatlan tiszta

vala az s ment minden szenvedélytől, mintha csak barátnéja akarna szemeiből egy mosolyt kiolvasni, hogy ő is mosolyoghasson.

— Ugy-e jobban már? ismétlé Julia.

— Oh jobban, sokkal jobban. . . . Láttam Juliát . . . s midőn fölébredtem azt hivém: ő áll előttem. De ifjabb s kisebb volt, mint ön, hanem épen olly szép, kedves, ártatlan. Oh ő engem szeretett, nagyon szeretett.

— Nemsokára fölgyógyul s ujra együtt lehet vele.

— Vele együtt? — mondá az ifju keserüen — meglehet, mert talán nem élem tul e betegséget, most is hivott ő magához. Csengő édes hangon mondá: Gábor édes Gáborom jer velem, anyánk látni kiván; magasan lakunk a jó isten fényes lábainál; csöndesen, nyugodtan aluszunk éjszakánként, nem ütnek zajt durva rablók s nem döfnek nevetve gyilkot a dobogó, a melegen dobogó szivbe.

Julia bámultan tekintett reá. Azt hitte megörült. Az ifju hallgatott s nem fordithatta le róla szemeit. Hosszu hosszu pillantás volt ez, melly gyakran évekkel fölér s évek fölött határoz. Arczán a kéjérzet vészfénye derengett, mint a költőén, midőn legszebb szerelmi dalát gondolja.

Julia most lesüté szemeit s némi zavarral mondá: talán roszabbul van?

— Oh nem, nem . . jobban vagyok. Hiszen ön fehér angyal őrködik fölöttem fényes arczával. Most hiszem, hogy fölgyógyulok s visszamegyek ujra ágyuimhoz. Hah az ágyuk! száz közül is kiismerem az enyémet; reszket és emelkedik, ha megölelem, hideg golyója melegszik, midőn gyomrába vetem s kiáltom: haj rá! te anyám gyilkosát zúzod szét, te testvéremet s ti mindnyájan a hazáéit.

Julia mind több részvétet érzett az ifju iránt, ki ujra hosszasan s merengőn nyugtatá rajta szemeit.

— Hogy hivják önt, nem Juliának-e?

— De igen.

— Gondoltam — mondá az ifju — engem Gábornak neveznek. Szólitson ön nevemen. Jól esik, ha hallom, azt gondolom: testvérem szólit.

— Szivesen édes Gábor.

Az ifju mosolygott, kezét nyujtá ki, majd félénken visszahuzta.

— Huzza székét közelebb Julia! ugy . . . ugy. . Épen igy ült mellettem az utolsó estvén testvérem. Szép tavaszi idő volt. Az ablakot nyitva hagytuk, hogy jöjön be a szellő és holdsugár. Anyánk kettönk közt foglalt helyet s kért, hogy holnap illyenkorra jöjek vissza Szabadkáról, hova bizonyos ügyben mennem kellett. Julia meghagyá, hogy el ne feledjem nemzeti szalagot hozni, mert kokardát igért a szomszéd falu ifjainak. Én azt mondám: nem hozok . . ő megharagudott; ugy szerettem őt, midőn haragunni

akart, igen csak akart, mert nem tudott a jó lélek. Én tovább tréfáltam s megcsókoltam öt. Oh akkor még nem sejtettem, hogy ez utolsó csókom!

— Hát meghalt? kérdé Julia.

Az ifju hallgatott.

— Oh hát nem mondja el édes Gábor, mi történt szegény testvérével?

— Elmondom — szólalt meg Gábor, enyhitön hatva reá Julia kérése — ön megérdemli, ön eljött a beteg bujdosó, árva ifjuhoz; ön olly jó, nem hijában hivják Juliának.

Szünet lön.

— Más nap este megindultam Szabadkáról. Szép idő volt s gondolám, hogy még hajnal előtt oda érek. Jó kedvem volt, danoltam. Kocsisomnak még jobb kedve vala, mind egyre csapkodta a lovakat; sebesen zörögve haladtunk, mintha lakodalomra mentünk volna. Midön e faluhoz közeledénk lovas katonákkal találkoztunk, kik föltartoztattak. Tölök szomoru hireket hallottam. A falubeli ráczok eljövetelem utáni nap föltámadtak, s a kevés számu magyarokat kirablák és meggyilkolták. A kormánybiztos katonákat küldött, most a falu csöndes, mint a temető, de a vidék bátorságtalan a megszököttektől, kikhez a szomszédfalvakból még többen csatlakoztak; mert már az alföld egy része nyilt lázadásban tört ki.

— Oh borzasztó események ezek, már sokat hallottam felölök.

— Dobogó szivvel és szomoru sejtések közt siettem lakházunk felé, megállottunk — minden csöndes volt. A kutya nem ugatott, a cselédek nem jöttek a kapuhoz; meggyujtám a kocsimon levő fáklyát s megindultunk. Az ajtók végig nyitva voltak, a kárpitok lehasitva, a butorok összetörve. Anyám szobájába léptem. .

Itt pillanatra megállott, majd lassu érctelen hangon folytatá:

— Anyám vérében feküdt — s oh türelmes isten! — fej nélkül; kezében a leszakadt csöngetytyü köteléke, s körüle összetépett ruhák. Nem messze töle hugom, kebelén sebekkel, piros sebekkel a fehér keblen. Oh ha ez arczra gondolok! mennyi kin és köny fagyott e halaványszép arczra, sokat szenvedhetett ö. . . .

Folytatni akará, de Juliára tekintett s lesüté könyes szemeit.

— Mennyi gonoszság történik a világon, milly rosz tud lenni az ember!

— Két napig sirattam öket, aztán eltemettem és megesküdtem sirhalmukon, hogy boszut állok. Katonának csaptam föl, de nem birtam a fegyvert, gyönge voltam. Később a tüzérséghez küldének mellyre tanulmányaim is alkalmasbbá tettek. Részt vettem minden csatában, melly a ráczok ellen vivatott és Szent-Tamás ostromakor bal karomat elvesztém.

— Szegény Gábor!

— De meg van még a jobb, megfoghatom vele a kanóczot s irányozhatok szemeimmel. Oh még vérnek kell folyni e kéztől. Nem kegyelmezek senkinek, mint kedveseimnek nem kegyelmeztek : megölöm a gyermeket a bölcsöben, a nőt férje védő karjai közt, az öreget, midőn imádkozik, hadd temessenek aztán, ha elér az isten sujtó keze, leégett falvak puszta földébe.

Julia megborzadt s rémülve kiáltá : az istenért ön roszabbul lesz!

Gábor arcza lassan lassan elveszté viharos kifejezését; mintha bocsánatot esdett volna Juliától, hogy tiszta szüz kedélye előtt, egy elátkozott lélek bünös gondolatjait leplezé föl, mintha szégyelné, hogy betegen és nyomorun imádkozás helyett káromol. Fáradtan hajtá kezébe fejét, s elmerengő szemei ujra a régi, de szomju lángban olvadtak; ajkai ujra felöltötték a régi bánatos mosolyt, de körüle egy titkos érzés játéka reszketett, mint költőén, ki bevégzé dalát s először akarja kedvesének elszavalni.

Az orvos benyitott s megdorgálá.

— Ön már tul van minden veszélyen, csak kimélnie kell magát. Most is nagy izgatottságban van.

Julia fölkelt s megindult.

— Látogasson még meg; nem fogok többet beszélni, jobban leszek.

— Minden esetre édes Gábor. Ön szivesen látott vendégünk, kinek fölgyógyulása szivünkön fekszik.

Másnap midőn fölébredt, a fali órára tekinte.

— Kilencz óra s még nem jött el.

Ujra eltelt egy óra.

— Tiz óra s még sincs itt!

Az óra tizenegyet ütött.

— Oh Julia!

IV.

Julia megtartá igéretét és tizenkét órakor megjelent. Később majd minden nap meglátogatá. Igéret nélkül is megtette volna; mert az ifjuhoz honleányi kötelességen kivül részvét is vonszá. Szülei is nagy részt vettek a szegény ifju sorsában. Akkor divat volt a harczban sebesülteket ápolni, a hazafiság és női erény szép divata. Nem tünt fel senkinek, hogy nő egy férfit olly gyakran látogat. A forradalom a társas életben is saját bálványait állitá a régiek helyébe s csak annak volt becse, mi töle származott. Városon talán mégis pletyka került volna ki a dologból : hogy a szép Julia honleányi kötelességét igen is hiven teljesiti s tán részvétével szivét is oda ajándékozá. Pedig Julia ekkor is csak Bélára emlékezett. Ki tudja, nem igy szenved-e ő is?

Gábor naponként javult. Ifjusága s a szorgalmas ápolás legyözték a fenyegetö veszélyt. Jótékonyan hatott reá Julia gondossága. A női ápolás és részvét különben is már magában gyógyit. Az ingerlékeny férfiuval betegségében csak nő tud bánni. Gábor ezenfölül hitte, hogy Julia részvéte több, mint részvét. Midön azt mondá: édes Gábor, nem hallá többé testvére szózatát, más érzéseket vélt abban rezgeni; s azok gyorsabb dobogásba hozák szivét, mint a testvéri indulat. Álmaiban kimaradt Julia testvére, de annál többször megjelent a másik Julia, résztvevő arczczal, bánatos szemekkel.

Szegény ifju mennyit álmadozott!

Szelid érzésekre és szerelemre alkotott lelkében, mellyet kietlen pusztává tön a véres események átka, ujra megjelentek a vidámság, játszi gondolatok s elhozák az álmok és abrándok fényes képeit, hogy érezze ifjuságát s a szerelem első édes kinjait. Boldog volt, sokkal boldogabb, mint midön még éltek anyja és testvére, s dalolva, gondtalanul ugratott paripájával az ösi lak körül. De hijában öt nem boldogságra szülte anyja. Sötét öszi éjszaka volt, akkor s a természet halálát gyászolá. Némelly kebel csak azért érez pillanatnyi örömet, hogy azt később a hosszu csalódások drága aranyával fizesse.

Julia többször emlité előtte Bélát, de sohasem ugy, mint kedvesét. Talán nem érzett hozzá annyi bizalmat, vagy jól esett lelkének, ha a világ előtt titok marad, titok annál édesebb, annál boldogitóbb. Ha Julia nem szerelmes, vagyha vannak huszonöt éves barátnői, kik a kis tapasztalatlant beavassák a sziv titkaiba, minden bizonnyal észreveszi Gábor ébredö gerjedelmeit. Igy semmit sem sejtett. Sajnálta öt, mint beteget, részt vett fájdalmában és szeretett mulatni vele, mint kedves gyermekkel. Olly szép volt köztök a viszony. Elcsevegtek együtt: vigasztalák egymást, megsiratták a hazát, ha roszul állottak ügyei, s dicsösége- és szabadságáról álmadoztak, midön jobb hirek jövének. Hamar teltek a napok, kurták voltak a hosszu öszi esték. Becsülte egyik a másikat s mindig eltalálta a hangot, mellyen szólania kell, mint két barát, kik gyermekségök óta együtt nöttek föl. Nem sejté egyik is, hogy a férfi és nő közti barátság keskeny hid, mellyről egyiknek mulhatlanul a szenvedély örvényébe kell alá buknia.

Miért kelle neki látnia Juliát? . . .

Nincs mélyebb, nincs veszélyesebb, mint az olly szerelem, melly lassan kezdödik, barátságnak hazudja magát, a hála és becsülés földjébe ver gyökeret s a költészet légén növekedik. Remél is nem is, de mindig talál szót, eseményt, mellyre épitsen s minthogy még nem csalódott, mélyen soha sem kételkedik. A vágyak még alszanak, szüzies félelem köti meg a szenvedély erejét; az ajak

néma, de benn a szivben, mint zajtalan viz, bemossa a partokat s a zöld virány, az örömek keskeny szigete, a nyugalom árnyas enyhhelyei, mint vándor láp, már a csalódások fekete vizében usznak, mellyet a vihar játéka kietlen vidékekre hajt vagy elmerit. Mert eljön az idő, midőn az ajak megszólal, a vágyak olthatlan szomjat éreznek, a zárkozott lélek megnyilik, de már későn s csak azért, hogy elveszitse legdrágább kincsét — ifjuságát.

— Ön már holnap elhagyja szobáját; mennyire örvendek — mondá Julia.

— Hála a jó istennek s önök gondoskodásának. Én alig hittem, hogy valaha e szobából kiléphessek.

— Oh nem kell mindjárt elcsüggedni. . Remélni és várni! ez az élet titka, mint valahol olvasám.

— Igen . . remélni és várni! — mondá Béla elgondolkozva.

— A magyarok már Bécs alatt állanak. Oh istenem ha győznének!

— Remélni és várni! — susogá önkénytelen Béla.

Mindkettő elhallgatott és szerelmére gondolt.

— Ezután majd jobban fogja ön tölteni idejét. Esténkint atyámmal kártyázik, délutánonként pedig zongorázunk, költöket olvasunk. Ismeri-e ön Petőfit.

— Ki ne ismerné őt? kedvencz költőm.

— Majd eléneklem belőle kedves dalomat : a virágnak megtiltani nem lehet.

Gábor megint elhallgatott s csak alig hallhatóan ismétlé: megtiltani nem lehet.

— A meleg kandalló mellett — folytatá Julia — beszélni fog ön harczi kalandjairól, zivataros multjáról. . . .

— Oh nem . . nem . . arról soha többé — kiáltá Gábor hevesen — inkább a jövendőről, a mosolygó jövendőről.

Julia részvéttel nézett reá.

— Ön édes Julia sokkal halványabb, mint tegnap.

— Oh csekélység. . . Egy kipusztitott temerini nő jött hozzánk, egykor gazdag, most földönfutó. Igen beteg s gyermeke nélkül nem tud ellenni. Tegnap az éj nagy részét nálok töltém.

A szomszédszobából gyermeksirás hallatszott.

— Talán fölébredt a gyermek s nyugtalankodik. Megyek mesélek neki valamit. A szegény asszonynak olly jól esik ez. Jó éjszakát! . .

— Jó éjszakát — mondá Béla egyedül maradva — mikor mondhatom én el ezt? . . Oh ha ő szeretne! . de én béna, nyomorult vagyok. Remélni és várni! ő mondá. . . Remélni és várni? ismétlé ujra s könyek folyák el arczát.

A gyermeksirás égbe hatott, az anya fölgyógyult. És a könyek? Halványabbá tették az arczot.

Gábor másnap hosszasan öltözködött. Fölvette egyenruháját, szorgalmasan kétfelé választá haját s midőn a tükörbe nézett mosolyogva mondá : rég nem láttam magamat, de istenemre! nem vagyok rút.

Nemcsak nem vala rút, de arcza szebb, érdekesebb lőn. Szerelme szemeinek szokatlan fényt kölcsönzött s a bánat és szenvedés nyomai szelid ábrándos kifejezésbe olvadtak. Csak a félkar hiányzott a karcsu termetről.

Midőn belépett, reggelinél találta Abonyit. Az öreg bús volt és szótalan.

— Foglaljon helyet. Igen örvendek, hogy már fölgyógyulva láthatom.

Az ifju széttekintett s a nőket kereste szemeivel. Az anya és leánya hiányzottak.

— Jó reggelt! Engedje megszoritnom kezét és bocsásson meg, hogy nem találok szavakat, mellyekkel kifejezhessem hálám- és köszönetemet vendégszeretetéért, gondoskodásaért.

Az öreg oda nyujtá kezét.

— Ön fölkelt s leányom lefeküdt.

— Julia . . . mondá Gábor remegő hangon.

— Talán meghüté magát tegnap, midőn a temerini nőt ápolta. Az előjelek ugy mutatják, hogy himlője, veszélyes himlője van s talán ez sem egyedül. De megsegiti a jó isten.

— Küldött ön orvosért? kérdé akadozva Béla.

— Igen . . . egy óra alatt itt lesz. Különben nőm is ért az illy betegségekhez.

Gábor összesen érzett minden fájdalmat, mi csak életében érte, s feldult kedélye, rémült arcza ki nem kerüli Abonyi figyelmét, ha épen akkor be nem lép Bárkai.

— Jó reggelt!

— Van az ördögnek jó reggele. A menyköben! rosz hireket hozok. Schwechatnál megverték a mieinket s majdnem Pozsonyig visszavonultak.

— Baj soha sincs társ nélkül. Ah mindnyájan betegek vagyunk!

Gábor nem tudta mit beszélnek körüle.

— Nem elég az . . az átkozott fiu a rebellisek soraiban szolgál, még elfogják s apját is prostituálja.

— Eh mi ez ahhoz képest, mi a hazát éri.

— Emberek teszik a hazát, s ha azoknak rosz dolgok van, a haza is roszul áll. Itt van la! . . nem kell táblabiró-politika. Hogy a menydörgös menykö üsse meg a prókátor- és lump-politikát.

Gábor szobájába ment és imádkozott. Mióta anyja meghalt még olly hőn nem imádkozott. Akkor Magyarországon mindenütt imádkoztak. A szülék gyermekeikért, a leány kedveséért, a honfi hazájáért, de egyiké sem vala olly forró, őszinte, mint a Béláé.

Isten meghallgatá; Julia javult, s néhány napok mulva túl vala minden veszélyen. De a család szomoruságát uj csapás növelte. Bárkai levelet kapott, melly fia megsebesülését adá tudtára. A betegség körülményeiről keveset irtak, s inkább csak biztatták, hogy egykét hónap alatt fölgyógyul s haza jö. Bárkai kétszerte jobban szidta Kossuthot s kimondhatlan méregbe jött, de maga még sem merte meglátogatni fiát, félvén, hogy a pártütés gyanujába esik, s gazdatisztét küldé el a szükséges gondoskodások megtételére. E hirt különben mindenki előtt titkolák, nehogy Julia megtudjon belőle valamit.

Gábor semmire sem figyelt, őt csak Julia érdeklé. Hetekig tartott a betegség, hetekig várt a perczre, mellyben láthassa Juliát. Végre eljött az . . . Julia fölkelt. Gábor szobájába nyitott s egyedül találta.

Alig ismert reá s bámulva állott meg.

Julia nem vala többé a régi vidám gyermek s kedves szép leány. Mindennek csak romai látszottak. Szép romok, de mellyeknél csak megindul a sziv, s nem lelkesül. A betegség iszonyu pusztitást tön rajta. Arcza tele volt nagy, mély himlőhelyekkel, mellyek összetépték a kifejezés mysteriumát, szendeségét s megzavarták a vonások öszhangját. Szemei, mint hanyatló őszi sugarak, mellyek érzik, hogy eltarolt, hervadt virágok fölött kell világitniok, merön bánatosan tévedeztek. Termete elveszté kerekdedségét, haja elhullott. Hol van a mosoly az ajkakról? hol az élet és ifjuság költészete ez ártatlan teremtésen, melly körüllebegte látatlanul, de érezhetve mindenütt. Mint virág, mellyet a szél játéka letör s uti homokkal behint, nyugodt ő karszékében búsan, álmadozva.

Gábor önkénytelen egy kiáltást hallatott s fejét keblére hajtá.

— Ön az Gábor — mondá Julia fölébredve — köszönöm, hogy meglátogat.

Gábor szótalan állott s nézte Juliát. Talán hogy az uj helyébe a régit alkossa vissza, talán hogy fölkeresse az arczon a régi vonásokat, a lélek régi kinyomatát, mellyet ő annyira szeretett.

Julia elsötétült.

— Ugy-e megváltoztam. Én is azt hiszem, bár anyám ellenkezőt mond.

— Nem, nem — mondá Gábor alig tudva mit beszél — csak halványabb és megfogyott.

— Ne ámitson ön is — mondá Julia könyekre fakadva — hiú vagyok, jól tudom. Talán más előtt eltitkolnám, szégyenleném, de

ön barátom, ön előtt nyilt vagyok, sziveinket összekapcsolta a szenvedés. Ön sokat szenvedett, én sokat fogok szenvedni.

Gábor megfogá az odanyujtott kezet s boldog volt. Ő más értelemben vette e szavakat, mint Julia mondá s hitte, hogy szerettetik. Miért is ne hinné? hisz egyenlőkké tette őket a balsors. Hosszasan nézett reá s föltalálta a régi jóságot az arczon, az ártatlan lelket a szemekben. Már nem látá a betegség nyomait s lelke büszke lön a gondolatra, hogy áldozatot tehet e szeretett leányért, ő a szegény bujdosó, ő a remény nélküli béna.

Julia álmadozott s Bélára gondolt, midőn igy fog előtte állani mint e bámuló ifju. El fogja-e birni a pillanatot, melly a csodálkozás és szánalom pillanata lesz? szánalmat lásson-e azon szemekben, honnan szerelmet vár s csak a multakért áldozzon-e érette azon sziv, mellynek jövőért kellene dobognia.

Szomoru kilátások, bánatos remények!

— Gábor meg ne itéljen engemet. Én nem tudom mi bajom, nem tudom mivé lettem, mintha hosszu kinos éveket éltem volna le, mintha elvesztettem volna a szemérem és nyugott lelkiismeret áldásait. Szóljon, mondja meg — s itt remegett hangja — hü-e a férfi sziv, tud-e szeretni változatlanul, bármelly körülmények között.

Gábor lábaihoz akart borulni, de könyező szemeiben nem olvasott elég bátoritást. Félt és remegett. Inkább szerette, mintsem elviselhette volna a megvettetést, aztán most jutott eszébe először, hogy Julia mást is szerethet.

— Nem tudom — mondá elfogultan — én csak magamról tudnék számolni.

Julia letörlé könyeit s megragadta az ifju karját.

— Egy kérésem van önhöz — szólott magán kivül s különös fényben égő szemekkel — igérje meg, hogy teljesiti.

— Igérem.

— Hozzon ön egy tükröt. Anyám a szobából mind kivitette az enyimeket

Gábor atülájához kapott, még ott volt kis kézi-tükre, mellyet táborozásakor használt.

Julia belenézett, elsikoltá magát s ájulva rogyott a karszékbe.

— Szent isten, kiálta Gábor s hevesen rázta a csöngetytyüt.

V.

Julia sokat szenvedett.

A nő szenvedését, kivált szerelemben, ritkán lehet a férfiuéhoz hasonlitani, más természetü az, talán nagyszerübb, sivarabb, kinosabb, de sohasem oly heves, folytonos, mély és szenvedélyes. A

férfi sziv vagy megtörik a fájdalom alatt, s ha nem porlott el, stoicussá lesz, vagy eszméket ragad meg, mellyek még tudnak adni menedéket, nyugalmat. A női sziv csak érezni és szenvedni tud. Sokkal hőbb, mintsem kihüljön, sokkal lágyabb, mintsem összetörjék. Szivében a szerelem könyekben gazdag forrása nyugszik, melly a tavasz és tél napjaiban egyaránt foly, s csak a sirban apad ki. Neki élete, czélja, rendeltetése: szeretni, mint leány szülöit és kedvesét, mint nő férjét, mint anya gyermekeit. Nincs köze eszmékkel, nem bajlódik az élet titkaival, csak jeleneteivel. Ezen tul bezárodik előtte a világ s nem rejt számára semmit. Nála az érzelmeknél kihal az élet.

Tiszta ártatlan szerelem, bünös féktelen szenvedély; remény nélküli lassu sorvadás, föláldozásban megszentelt nyugalom az elveszett boldogságért; játszi kedv, szomju vágy érezni az ifjuságot, leszedni az élet minden virágait, komoly öröm, mély, meghatottság világitni és elfogyni a családi élet tüzhelyén: mindezek olly jelenetek, mellyek kiválólag a nők szivéletét festik, s mindennap megujulnak az élet ködfátyolképein. Egy sincs e képek közül, mellynek vonásain egy szin ne huzodnék át: a szerelem piros szine vagy is jobban mondva az egész kép nem egyéb, mint ez egyetlen szin vegyülete. A férfiunak széles láthatára van, ott a dicsőség, az élet küzdelme, a nagyravágyás és hir álmai. Nincs-e elég férfi, kinél a szerelem csak egy költészeti óra, vagy fölviditó pillanat a fáradalmak után? Nincs-e férfi, ki egész életében nem érzett annyi szerelmet, mint egy nő álmában, s a legmélyebb férfikebelnek is egyetlen kincs-e a szerelem?

Ki irja le egy nő szenvedéseit, ki előtt már első ifjuságában bezárul a szerelem világa s egyedül marad ridegen, elhagyatva?

Mint a festő, ki szépeknek, dicsőknek álmodta képeit, s midőn az teremtve a vásznan előtte áll, sehol sem találja föl rajta eszméi alakjait, mellyek töle életet kérve olly fölségesen jelentek meg az elmélyedés óráiban: ugy nézett Julia jövendőjébe, ugy tünt fel előtte a napok hosszu, bánatteljes sora, azon órától kezdve, mellyen találkozand Bélával, egész a koporsó hideg párnajáig, mellyet nem fognak öntözni meleg könyek. Nem volna-e jobb nem látni soha öt, elalunni s nem ébredni föl többé? Legalább a mult emléke megmarad, s a tapasztalás könyöretlen keze, nem irja alá e szót: hazugság. Szeretheti-e többé öt a bánatost, életuntat a vidám, élénk ifju? Fog-e az ünnepelt hős zöld babéraihoz egy hervadt virágot füzni? Talán szánalomból kitárja karjait, hogy megölelje, talán szemeiből részvét fog sugárzani, mert szenvedőnek látja. Mit ér az? Annyira aljasodjék, hogy kegyelmet fogadjon el attól, kinek szive legdrágább kincseit nyujtja.

Naponként komolyabb lett. Lassabban jár, merőn nézett körül

és sohasem látták vidáman. Az önvizsgálat komolylyá, a tükörbe pillantás vénné tette. Eddig nem tudta, hogy szép, most tudta, hogy nem az. A nőnél bün a szépség hiánya, guny tárgya, ha szeretni mer, s nincs tér a nagy világon, hol a természet szeszélyeiért kárpótlást keressen. Julia sejtette ezt. Ő nem volt hiu; ha anyja örömmel nyugtatá rajta szemeit, ha Béla lelkesült szép arczánál, karcsu termeténél, elég volt. Többre miért is vágyott volna? most anyja elsötétül és könyezik, midön reá tekint és Béla. . .

E gondolatnál vére szivéhez tolult s benne ismeretlen fájdalom szurásai zsibongottak, mintha minden porusához finom tühegyet értettek volna. . Elővette a tükröt s még egyszer bele nézett.

— Hiszen nem vagyok épen olly rut. Hátha még Béla szerethet. E végszavakat csak gondolta, de nem merte kimondani.

— Istenem! — sohajtott — hát olly kevéstől függ-e boldogságunk? mit vétettem, hogy elvevéd arczomról azt, mire én nem valék büszke, de a miért Béla szeretett. Oh add vissza csak azon pillanatra, midön öt ujra látni fogom. Aztán tégy megint rúttá, éktelenné. Csak egy pillanatra . . . csak egy pillanatra! . . .

A pamlag vánkosára hajtá fejét és zokogott.

A küszöbön Gábor jelent meg.

Julia nem vevé észre s még mind a vánkosra borultan ült.

Gábor remegett s nem tudá mit miveljen. Ő azon elhatározással jött Juliához, hogy megvallja szerelmét és boldogságot kérjen. Ugy sincs már köztök válaszfal: mindketten boldogtalanok. De most a kivitelnél elveszté lélekjelenlétét. Nem igy álmodta e pillanatot. Szebben, ábrándosabban képzelé. Egy vak esemény, számitás nélküli szó által minden kifejlik; mint mágnesálomlátó egyik kitalálja a másik gondolatát, az ajk keveset szól, de a szem és szív mindent megért.

Ingadozott.

Julia föltekinte. Arcza nyugodt volt. Talán az imádság vigasztalta meg, vagy a multakba álmodá magát vissza.

— Ön sirt — mondá Gábor.

— Nem, csak elgondolkoztam az életről, már nem vagyok gyermek. Nyomnak az élet gondjai.

— Ne tagadja. Én tudom, jól tudom, mi baja.

— Ki ne tudná azt? — felelt búsan a leány — ki reám néz, mindjárt sejti, hogy arczomat siratom; okosabb leány nem tenné, de én nem tudom eltitkolni, még egyszer kérem: ne itéljen meg.

— Megitélni önt? önt, ki maga a jóság, tiszta kedély, szelidség.

— Mindig csak ezt hallom — sohajtá lassan — jó, szelid, ártatlan. Többé nem mondják, hogy szép.

— Megcsalja magát édes Julia. Az ember gyakran ámul s a legnemesebb keblek legtöbbször.

— Nem ámitom én magamat. Lássa, azt sem hiszem többé, hogy jó, szelid vagyok — mondá keserüen — nem hiszek semmit; hiszen mi maradt nekem hinnivaló a világon a csalódásokon kivül. Szomoru a világ, roszak az emberek.

— Csalatkozik. A világ sem olly rosz, sem olly jó, mint némelly óráinkban hisszük. Én is lemondtam egykor minden reményről, mert gyermek valék — s lássa, most ujra remélek. Önt olly kevés érte s már elcsügged.

— Kevés? — monda Julia csaknem megbántottan.

— Oh mi az csak az én fájdalmaimhoz képest is. Ön nem veszté el szíve kedveseit: nekem senkim sincs. Önnek multjából a remény gyökerei jövőjére virágosan ágaznak: az én multam egy temetőkert kidült keresztek- és hamvadó koporsókkal. Lelke nincs tele vérjelenetekkel, s nem örvend, mint én, ha vért lát folyni az emberi kebelből, mellyet isten boldogságra teremtett. Ön ép, én karomat elvesztett béna, isten nyomorultja vagyok. És mégis várok és remélek, hiszen ön mondá: várni és remélni az élet titka.

Gábort szenvedélye ékesszólóvá tette. Julia megindulással hallgatá.

— Az isten jó. Fölöttünk látatlan kéz vezérli az eseményeket, melly büntet és jutalmaz, áld és sujt, de sohasem czél nélkül. Oh én hiszem, hogy a kik meggyilkolták anyámat és testvéremet soha sem lesznek boldogok, elvérzenek mint ők, nyomoruk, bújdosók lesznek, mint én. Talán most csak azért élnek fényben és bőségben, hogy bukásuk borzasztóbb legyen. Csak a bünös a boldogtalan, csak a bünösnek nem lehetnek reményei, csak az ő élete szenvedés.

Julia rázta fejét.

— És ön Julia, ön mondana le a reményekről? olly ártatlanul, ifjan, annyi igényekkel a jövőre. Mit veszitett? Nehány virágot. Mi a tavaszból egy virág, s a kedves táj nem szép virág nélkül is hajnalban? meglehet nem fogják körülrajzani mosolygó ifjak, a bálokban, sétányokon nem susogják ön után: szép, igen szép, bájoló; de mi szüksége van erre? Ön nem hiu, nem táplálkozik hizelgéssel, s nem éltető lege a tettető világ beteges költészete s üres mulatságai. De eljön majd egy hü kebel, ki el nem égeté még életkedvét, kinek nemcsak arcza ifju, hanem szive is, ki érdemet becsül s tud szeretni.

Julia ujra érezte szerelme kínjait.

— Majd szólani fog önnek.: te szenvedsz, szenvedjünk együtt: öröm lesz az. Te elvonulva élsz a világtól, én gyülölöm zaját: a szük családi kör széles nagy világ lesz számunkra. Te nem kivánsz

fényleni, én sem rakhatok lábaidhoz ragyogó gyémántokat; miért is? lesznek örömkönyeink. Mit fog ön mindezekre felelni? Fogja-e mondani : szomoru a világ, roszak az emberek.

Gábor közelebb lépett. Arcza fénylett, szemei lobogtak. Mélyen érezte szavait.

— Oh Gábor miért festi előttem a mennyországot, mellyből kiüzettem? miért tépi föl a sebeket, mellyek ugy is vérzenek? Ön nem érti kínaim okát. Oh Gábor én már. . . . . .

De nem mondhatá ki e végszavakat; épen abban a pillanatban atyja nyitá be az ajtót.

Gábor visszalépett és elsötétült.

— Mit miveltek gyermekeim?

— Gábor vigasztal, pedig szegénynek neki is vigasztalásra van szüksége.

— Mindnyájunkra fölfér.

Gábor sejté a megszakasztott szavak értelmét, de még ámitá magát.

— Hol járt édes atyám? kérdé Julia.

— Lovaimat tekintém meg és kiválasztám a harczi ménnek valókat. Hej leányom szomoru időket élünk. Bujdosó lett hazájában a magyar, de ha már el kell vesznie, vesszen el dicsön. Küzdünk az utolsó emberig.

— Talán ujra rosz hirek vannak?

— Görgei Györt is odahagyta s már Budán hallhatni az ágyu hangját.

— Az ágyu hangját — kiáltá Gábor, mint a ki álmából ébred — az ágyu hangját! — mormogá ujra lassan.

— De azért legyünk ma este, a mennyire lehet, vigan; ugy is böven lesz idö a busulásra. Mindjárt eljönek Bárkaiék is.

Nem is sokáig késtek. Bejött Abonyiné is és elfoglalták régi helyeiket. Viditani kivánták egymást, de bajos az ott, hol mindegyik szomoru. Bárkai nagy léptekkel járt a szobában föl s alá. Igen rosz kedélyben volt. Igy érezhette magát akkor is, midön a robotot eltörlék.

— Gyertyát kellene már gyujtani — szólott csak azért, hogy már szóljon valamit.

— Még ne gyujtsatok. Én szeretem a félsötétes alkonyatot. Inkább zongorázzál valamit gyermekem; magyar nótákat, ugy is nem soká másokat kell hallanunk.

Gábor felnyitá a zongorát s nem messze Juliától helyet foglalt.

Julia játszani kezdett változatokat Székely Imrétöl magyar népdalokra.

A zongora megzendül. Szomoru szivhez szóló dallamok, mellyek együtt születtek az érzéssel s azok szavaival. Szomoru sirva

vigadó dallamok, mellyek a nemzet történetét képviselik és századok szenvedéseit panaszolják siró, de büszke, bánatos, de lelkesitő hangokon.

Az öreg Abonyi sohajtott. Gábor megemlékezett azon napra, midön az ősi lak kapuja előtt legelőször hallá e hangokat. Föltámadtak az órák, mellyekben a költők énekei olvasásakor a Hunyadiak és Zrinyiek, Bethlenek és Rákócziak nevénél lelkesült. Majd azon meleget érezte hevülni szive körül, mellyet akkor érzett, midön a háromszinü zászlót először látta lobogni, elébb a városháztornyán és budai várfalon, később Sz.-Tamás sánczainál füstfellegek közt, szuronyfényben.

A zongora tovább zendül. Mint midön tengeren vihar után megszólal a vizi tündérek dala : lágy és szelid hangok ébrednek. Most szomoru, majd vidám, mint bánatos sohaj vagy remegő kéjlihegés; ujra elbusul, megint riadó örömbe tör ki s lassan elhal, de bánatot, örömet hátrahagy.

Az öregeknek önkénytelen ajkaikra jő a dallam szavainak egyes sora s lábaik megmozdulnak. Gábor gyermeksége hangjait véli megcsendülni : testvére szavát hallja, anyja ölelését érzi, vig barátai csevegnek körüle és megerednek könyei.

A zongora tovább zendül. Kedélyes szerelmi és vad pusztai dalok. Szilaj nótát fúnak a szelek, a csikós kedvese után sohajt és vágtat és dobog alatta a föld. Egyszerre minden csöndes lesz . . . és szerelmében megrepedt sziv végső sohajaként hangzik föl :

Én szerettem meg a lánykát,
Más éli vele világát.

Gábor szerelmének minden fájdalmát, minden örömeit egy mozzanatban érzi. Nem tudja mi történik vele, mintha a levegő meg akarna gyulni ajkai körül, mintha a Julia fürteiről eltévedt illat elkábitaná, mintha e hangok örvénybe sodornák, hol édesebb a halál, mint itt az élet. Nem bir magával, föl akar kelni, hogy lábaihoz boruljon s ölébe hajtsa fejét.

De a zongora ujra zendül s künn ostorpattogás, kocsizörgés hallik.

— Ah talán Béla! — sikolt Julia s az elkezdett szelid dallam viharos hangzavarrá válik.

— Hah! kiált Gábor homlokára csapva s a zongora vad harmoniája a legfájdalmasabb hanggal gazdagul.

— Az meglehet — mondá Abonyi — hej hozzatok gyertyát.

A küszöbön egy huszártiszt jelen meg egy öreg káplártól vezetve.

— Édes anyám! édes gyermekem!

Az apa és anya fiukat ölelik.

— Julia . . Julia . . . hol vagy? kiált Béla panaszosan s kinyujtva karjait.

Julia felugrik a zongora mellől s mintha üznék, a szoba másik szögletébe rohan. Fél, remeg s nem mer megmozdulni. De midön behozzák a gyertyát, egy székhez tántorog s rémülése sikoltásba tör ki.

— Julia..Julia! — kiált ujra Béla — vagy tán elfeledtél már? E hangok most büvösen hatnak reá s mint a ki igézve van, önkénytelen megmozdul s Béla karjaiba omlik. De nem mer föltekinteni s alig röppen el az első percz varázsa, már szabadulni, futni akar.

— Ne menj..Julia, ne hagyj el! — Emlékszel-e még szavaidra? Fogod-e szeretni a nyomorultat, ápolod-e a beteget, vigasztalod-e a szenvedöt? Lásd vak vagyok, mind a két szememre vak vagyok.

— Te vak vagy — kiáltá örömében magán kivül a szegény leány — oh hála istennek.. vagy mit beszélek? eszemet veszitem.. Te nem láthatsz már engemet, köszönöm neked én istenem. Jól mondja Gábor, látatlan kéz vezeti az eseményeket. Boldogok leszünk édes Bélám!

— Te most is szeretsz. Én nem csalódtam benned.

— Ejnye kisasszony mint. . . . .

— Hallgasson kelmed János gazda — mondá Abonyi észrevéve, hogy az öreg leánya változása fölötti csodálkozását akarja kifejezni.

— Jer, fáradt vagy, ülj ide le, hol régen is szoktál ülni — szóla Julia egy pamlaghoz vezetve.

Béla, kit betegsége óta épen olly kétségek gyötröttek, mint kedvesét, mosolygón könnyelmüen foglalt mellette helyet. A kölcsönös szerencsétlenség mindkettöt vidámmá, boldoggá tevé. Julia ujra a régi élénk, vidor gyermek lön. Csevegtek együtt ki tudja elmondani mennyit és miről?

— Fiam hol vesztetted el szemeidet? — kérdé a bús anya.

— Schwechatnál anyám; három sebet kaptam a szemem körül, egyet balvállamon. De mit ér? Windischgrätz ma reggel tartá Pestre bemenetelét.

— Windischgrätz Pesten? kiálta az egész társaság.

Gábor elhagyá a szobát.

— No hát fiam csak vesd le hamar azt a rebellis ruhát — mondá Bárkai — mert az elöörsök még ma itt lehetnek.

— Maradtál volna a csatatéren, csak ne kellene hallanom e hirt — sohajtá Abonyi.

— Bár el se ment volna. Most már vak is, rebellis is. Megmondám, hogy ez lesz a dolog vége. Hanem már most mi, a király hivei gyülekezzünk a trón körül s mentsük meg a sülyedő hazát.

Komám uramnak is el kell jöni a hódoló küldöttségbe. Most nincs párt, a nemzet java egyesül a béke nagy munkájára.

Abonyi boszusan toppantott lábaival.

Gábor belépett.

— Búcsuzni jöttem. Fogadja ön — szólott Abonyihoz fordulva — köszönetemet s engedje, hogy hálámat a honnak fizessem le.

— Miért távozik ön, hova siet?

— A táborba. . Eljött az óra, midön minden magyarnak kardot kell ragadnia, ha mindjárt csak fél kara is van.

— Jól mondja az urfi — mormogá János gazda — én is visszamegyek, ugy is van már az urfinak, ki vezesse.

— Maradjon legalább egy napra — esdeklék Julia — tanuja volt kinaimnak, lássa boldogságomat is.

— Engedje megszoritnom a kezeket — viszonzá Gábor átváltozott, megható arczczal — mellyek ápoltak s lehetővé tették, hogy dicső halált halhassak a csatatéren.

— Ön élni fog, s boldog lesz. Várni és remélni édes Gábor!

Gábor nem felelt. Reszketve szoritá meg az odanyujtott kezet, hosszan tartá kezében s még néhány búcsuszót rebegett Bélának.

Künn már várta kocsija s János gazdával felült. Hideg téli idő volt, fútt a szél s a kocsi kerekei alatt ropogott a hó. Gábor köpenyébe burkolta magát s még egyszer visszanézett.

Abonyi házának ablakai olly visszahivólag világoltak.

Oh Julia! sohajtá — várni és remélni. . .

Tovább haladtak. A távolból egyegy puskalövés hallatszott s el-elható tábori zaj. Gábor megfordult s mintha pillanatra egy jótékony kéz fátyolt boritott volna a világló ablakra, összetört reményekre, átélt napokra, könyülni érezte magát.

— Hah az ágyuk! — sohajtá vad örömmel, s kocsisára kiált:

— Hajts sebesebben, hajnalban Czegléden akarok lenni Perczel táborában.

A kocsis a lovak közé csapott.

Gyulai.

AZ ÜRES KOPORSÓ.

A hajdankorban élt egy fejdelem,
Ki a Persák felett uralkodott;
A szolganép magasztalá, pedig
Kegyetlen volt és felfuvalkodott.

Vér s köny ömölt őrült szeszélyinek,
— Drágán mulatnak a hatalmasok! —
De ő azért bölcs s „nagy király“ vala,
Pedig akárkinek sok a mi sok.

Történt egykor, hogy az őspalota
Lépcsőzetén elcsúsztak lábai . . .
Hah! felkiálta, talpra a ki él:
E rosz kunyhót földig kell rontani!

Ugy lőn. S aztán a korbácsolt tömeg
Szilárd alapjában esett neki,
Azt is kiszórta végre, és vele
Nehéz érczkoporsót feszíte ki.

Le volt erősen zárva, a király
Parancsából midőn felnyittatott:
Üresen lelték . . . s fenekén ezen
Aranybetűs rejtélyes íratot:

Meggyilkoltak,
Eltemettek,
Meg nem holtam!
Feltámadtam,
Nem maradtam
Koporsómban.
Élek, élek, élek!!

Gondolkodott egy perczig a király,
És hívatá országa bölcseit;
A vén, szakálas magusok felé
Imígy kiálta: mit jelent ez itt?

Királyi székem zsámolyán ülend,
Ki a rejtélyt megfejti legelébb!
De a tünődő bölcsek ajkain,
Mélységes hallgatásnál nincs egyéb.

Napok mulnak s őszebb lesz annyi fő,
De a felirás még mindig titok;
Hah! zúg a bősz király, nehány betűt
Megmagyarázni nem tud annyitok?

A tűz-isten fénynyel kent üstökét
Ugy lássa meg holnap reggel szemem,
Hogy kába főtökkel megrakva e
Koporsót a tengerbe vettetem!

Midőn az ember vár, nagyot teszen,
De hogyha fél, csodát akkor müvel:
Hall a király, és megtelik füle
A bölcsek illyetén beszédivel:

Napnak fia! megfejtve a talány!
A titkos írás tégedet jelent,
Halhatlanná tevének istenid,
S a koporsótól lész örökre ment!

Égből veték ezt a nagy istenek,
S felőle illy örök végzésök áll:
Hogy a ki felnyitandja legelébb,
Ne lásson sírt, . . . s az te vagy oh király!

S a balgatag, mohón nyeldesve a
Hizelkedés kábító maszlagát:
Isten vagyok! kiálta botorúl
S lelkét vak őrjöngésnek adja át.

A késő éjfél még ébren leli,
Midőn az ajtón, nesztelen belép
Egy szálas termetű fehér alak,
S megy a királyhoz bátran közelébb.

Ember, ki vagy te? — ‚én szellem vagyok!'
Mért nem pihensz hát sírnak szelleme?
‚Pihennék, csak hitvány utódimért
Felkelnem olly gyakran ne kellene!'

Féreg! ki istennek hiszed magad,
Ősapád lelkét kell meghallanod:
Jöttem, hogy a lelt koporsó felől
Adjak valódi magyarázatot:

Régen, régen, én voltam itt király,
Minő te vagy kegyetlen és kevély;
Én rakatám a büszke palotát,
Mellyet galádúl széllyelveretél.

Egykor meggondolám : a föld mi jó,
Keblén terem meg a kenyér s arany;
A földet kell imádni nap helyett,
A meddig birtokom határa van!

És rendelék a földnek ünnepet,
Bálványokat s az áldozatra vért;
Midőn egy vén magus hivatlanul
Elémbe állt s kihallgatásra kért.

„Méltatlan vagyok hogy szakállamat
Szent láboddal oh felség megtapodd:
De — a föld a napnak szolgája csak, —
Imádd azért, s imádtasd a napot!

A tűz az isten, ő az őserő,
Övé a világ fenn és idelent;
Fény és melegben ő uralkodik,
Alkot és szétbont, enyészt és teremt.

Királyi széke a nap, hol lakik,
Honnan ereje kifolyása van;
Gyújtsd meg bár a fát, üsd meg a követ :
Szikrázva lángolón előrohan.

Int a tűzisten, s kihajt fű, virág,
Es eleven lesz a mi még nem élt;
Felforralja az Indus habjait,
Megtüzesíti Lybia legét.

Ott, honnan megvon fényt és meleget,
Megszűn az élet s halál áll elő;
És tőle ismét élő lesz a holt;
A tűz az isten, ő az őserő!“

Haragra gyúltam vakmerő szaván;
Jól van, tehát mentsen meg istened!
És eltemettetém elevenen
Nagy érczkoporsóban az öreget.

S ismét a földnek égett áldozat;
De rögtön egy új magus állt elő;
Szólt mint az első, s igy végzé szavát:
„A tűz az isten, ő az őserő!“

S parancsolám, hogy társához tegyék;
S a koporsóban, hogy felásatott :
A magusnak csak hült helyét lelék . . . .
Sem élő nem volt benne, sem halott. . . .

Hárman jövének igy egymásután,
S én mind a hármat eltemettetém, —
De mind eltűntek .... s illyen íratot
Találtam a koporsó fenekén:

Meggyilkoltak,
Eltemettek,
Meg nem haltam! —
Feltámadtam,
Nem maradtam
Koporsómban.
Élek, élek, élek!!

S midőn tünődném a történteken,
Imé előttem mindhárom megáll:
„A tűz az isten, ő az őserő!
Ki súgározzék rád is oh király!

De az égre, ne vond fel íjadat,
Mert isten ellen nincsen fegyvered;
Az eszmét, mit az idő méhe szül,
El nem nyomhadt és meg nem ölheted!

Mag az, s ha eltapodják lábaid,
A földbe ver százágu gyökeret;
Tűz az, mellyet ha hamv alá takarsz,
A láng helyett nyersz eleven szenet.

Nézd, a természet nem nyugszik soha;
A föld terem gyümölcsöt, aranyat;
A tenger zúg; az ég mosolyg, dörög;
S meddő a szellemország volna csak?

Nem! az időnek karján jőnek el
Az eszmék, ezen órjás-gyermekek;
Hogy mig nép és kor birkozik velök,
Megnövelkedvén: — végre győzzenek!

Hajolj meg hát ez óriás előtt,
S ne bántsd a népet, annak fegyverét,
Hatalmadon, miként a köszörűn
Nyomás által csak élesítenéd.

Ha elbotlott: nyakára ne tapodj,
Inkább emeld fel őt kegyelmesen;
A nagylelküség vonz, lefegyverez,
Bosszúállásból vér, átok terem.

Nézd, megharagszik néha bár az ég,
S a földre égő dárdát hajigál;
Szivárvány karját nyujtja majd felé,
S meleg csókot küld napsugárinál.

Fényeskedjél te is király! de nem
A villám gyilkos fényességivel;
Az engesztelés szivárványa légy,
S a jótét napja, melly alkot, növel.

Szemed kiszúrd, s vágd el gyakran füled *)
És a férget, melly lábadhoz lapúl
S a népre álnokúl vádoskodik,
Taposd, taposd el irgalmatlanúl!

Jó a nép, oh király! csak apja légy:
Magától édes gyermeked leend. .
Nagy a nép, ő az eszme fegyvere,
És az eszmére kardodat ne fend!

Temesd el, mint tevéd, apostolit:
Mind felkél, — és tíz támad egy helyett;
Vedd eszedbe s légy bölcsebb oh király!
— Az eszmét karddal meg nem ölheted!"

Igy szóltak ők, — és én bölcsebb levék.
Az érczkoporsót intő jel gyanánt
Palotámnak falába rakatám,
Ha tán a vadság és dölf újra bánt;

De elkerűle mind halálomig . . .
Azóta mennyi század elfutott . . . !
Az érczkoporsót ki felbolygatád,
Hogy mit jelent irása? most tudod!

Azért reszkess az istenek nevét
Egy perczig is kábán bitorlani!
S ne várd, hogy újra megjelenjenek
Elhunyt apáid bosszús árnyai!'

T.

*) A persa királyok tisztviselői „király' szemei és füleinek" neveztettek.

VÉGIG HALLGATTAM....

Végig hallgattam. . . Ugy-e vége van már?
De még ugy tetszik, mintha hallanám.
Ezer viszhangja támad föl lelkemben,
Zsibongva kelnek föl egymásután.
És a sirástól elszokott szememben
Minden hangra egyegy könyű fakad. . .
Oh huzd még egyszer, huzd csak azt a nótát,
Hogy sirjak és sirjam ki magamat! . . . .

Egykor csatákban, ha „Előre!“ zengett,
Hallottam volt e lelkes éneket,
A dob pergése s a trombita hangja
Lelkünkben zúgott s mélyen reszketett.
S most — egy kocsmának asztalára dőlve
Hallgatom végig e szent hangokat . . .
Oh huzd még egyszer, huzd csak azt a nótát,
Hogy sirjak és sirjam ki magamat! . . . .

Ez volt a nóta, mellynek riadását
Reszketve hallák ellenségeink;
Ez, melly örömdal volt a diadalban,
És felviditá veszteségeink!
Ez lesz a nóta, melly az eltiportnak
Dicsetlen éjén még, még lelket ad! . . . .
Oh huzd még egyszer, huzd csak azt a nótát,
Hogy sirjak és sirjam ki magamat! . . . .

Bort a pohárba! Teljen és ürüljön!
Magyar mulatság a bor és zene.
Jertek leányok, mert hogy a mulatság
Teljes legyen, tánczolni kellene.
Én is tánczolnék, hanem nem tudok már,
Mert ellőtték az egyik lábomat.
— Oh huzd még egyszer, huzd csak azt a nótát,
Hogy sirjak és sirjam ki magamat! . . . .

Bort a pohárba! Édesebbet adj már,
Mert az a másik olly keserü volt!
Igaz hogy sirtam, és a két szememnek
Hosszan leomló könnye bele folyt.

Vigabb valék, mikor e zene mellett
A gyors golyó elvitte lábomat.
Oh huzd még egyszer, huzd mind ezt a nótát,
Hogy sirjak és sirjam ki magamat! . . . .

Kifogyunk-e a búból valahára?
Lesz-e e nóta ujra, mint vala:
A szent zászlónál küzdő magyaroknak
Csatába hivó szilajszép dala?
Oh istenem! . . . Csak búra van ez ének,
S nem zeng már többé diadalmakat.
Ha világ-végig húzod is e nótát,
Még sem tudom kisirni magamat! . . . .

Sz. K.

A MÓCZOK ERDÉLYBEN.

($184^{8}/_{9}$. előtti és alatti képek.)

Sajátságosabb, küzdelmesebb, de egyszersmind borzasztóbb harcz alig vala mint az erdélyi magyarság s a havasok lakói közt a közelmult két évben folytatott.

Áldozat volt elég, elég vér öntözé a már azelőtt is vérben fürdött földeket.

Mindkét párt hazát akart nyerni, az egyiknek volt: csakhogy szebbé akarta tenni. A másik névben sem birá.

S mindkét pártnak zászlójára e néven kivül „szabadságért“ is volt felirva.

S mindkét párt kezdetben a király nevében harczolt . . . . az egyik megtartá!

S voltak gyilkolások, rablások és égetések! A városok pusztultak, a faluk néptelenedtek, a lakosok egymásután hullottak el!

S az oláh, később ugynevezett „román“ párt egy része felvonult a havasok közé, s onnan folytatá az elkeseredés harczát.

Én láttam e helyeket. Az ősz havasokat, égbenyuló fenyveseket, az elszórt házu falvakat, a dús bányákat, az azelőtt olly gyámoltalan, olly jószivü s azután olly kegyetlen, olly durva lakosokat.

* * *

1847. májusában.

Abrudbányán valék.

A hajnal csókja még nem piritá meg az ég kéklő boltozatát, midőn kocsisom felébreszte és sürgeté elutazásunkat.

Fölöltöztem, reggeliztem s a szekérbe ültem. Ez mind rendben vala, de Jancsimnak egy hozzám intézett kérdése, megvallom, nem kis zavarba hozott.

— Merre hajtsak?

Ez hát a bög, mellyel nekem szépséges Abrudbánya városában kelle találkoznom; mint Sándor druszámnak, ki Ázsia meghóditásaért s több más csekélységekért „nagy“ melléknevet kapott, — Gordiumban.

Mivel és mikép vágjam ketté?

Haboztam, szüntelen haboztam, midőn a kérdés ismétlése merengésimből felköltött. Abrudbánya csinos, kedves város, de igazat szólva, lelkem nem tuda annyira lelánczolni, hogy tovább mozdulni ne tudjak!

És mégis ugy valék.

Miért?

Mert körösköril, merre szem lát éjszak-, dél-, kelet-, nyugatfelé mindenütt és mindenhol, a legszebb tájak, fönséges természeti tünemények, vadregényes vidékek tarka változatosságban váltják fel egymást, mert az ember kiválasztani képtelen, hol és merre pompásabb a természet, s hol és merre találkozik szebb képeivel.

Merre hajtsak?

A merre neked tetszik Jancsim.

— De mégis?.....

— A merre legszebb tájak vannak.

— Jó, én Felső-Vidrára hajtok, ott az amollyan irástudó ember sok szép dolgot láthat.

* * *

Topánfalván fölül mintegy órai távolságra innen Muncsel falunál egyesül a Kis- és Nagy-Aranyos.

Innen még mintegy három órai távolban a Kis-Aranyos mellett van az ugynevezett csigadomb, melly ferde irányban néhány ölnyi magasságra emelkedik. Méhében e dombnak megkövült csigák vannak, az idő tette ezeket is érzéketlenné, mint hegeszti naponta a fájdalmat.

Hajdan, ki tudná megmondani hány ezred előtt? e milliárd csigákban, mellyek most sziklahonukkal összeforrva egyforma érzéketlenségben verik vissza a nap sugárait, midőn Erdély földjével, eme kalászos rétekkel, e ma olly viruló tájakkal tenger hullámai játszadoztak, élet vala és a tenger méhében hosszu de érdektelen fönmaradásukra számitni nem birának, e domb csigáival furcsa tüneményt tüntet fel a vizsga szemnek.

Megvallom, nem kis érdekkel szemléltem a félig vagy csak alsó és felső végeikkel kinyuló vagy szép sorban egymás mellé

rendezett csigákat, mellyek nagyrésze csürökféle és a mellyek fényében olly csalfán játszanak a nap sugárai, aranysárga szinnel vonva be azokat.

E csigadomb nyomán is szinte kétségbe vonhatlan, hogy a föld, mellyen most állunk, a Maros és Szamos kettős lapályai, a Retyezát és Magura völgyei hajdan tengerfenék lehetett.

Az érdekelt csigadombnál átellenben mint egy büszke szomszéd egy 400 öl magas mészhegyláncz terül szét. E hegyből egy patakcsa zúg alá, melly mintegy kilencz öl magas vízesést képez. A patak mélysége egy, szélessége pedig hat lábnyi, s esése akkora erővel történik, hogy idegrendszerü ember sem képes a szélében eső vízoszlopütéseket is arczbukás nélkül kiállani.

E vidékben szebbnél szebb képek a legnagyobb változatosságban vetekedve váltják föl egymást, de illy nagyszerüen meglepőt, illy önkénytelen lelánczolót még nem láttam. Levettem fövegem, megálltam és soká, soká merengettem, mert azt hivém, hol legszebb a természet, ott saját maga templomot alkotott magának. A viz zuhogva hull alá sziklahonából medrébe, és hullása közben milliárd gyöngyszemeket képez, tisztákat mint a szép leány keble, átlátszókat mint a kristály. És e gyöngyökben a nap sugárai a legválogatottabb szineket képezve törődnek meg, s e csillámfény valami mesésszerüt kölcsönöz az egész vidéknek.

E mohosult szikla mellett elsikamló gyöngyszemeket mihez hasonlítsam? Azt szokták mondani, legdrágább gyöngy a szüz könye. Igen, igen .... szüz e táj, bájoló, angyali, a civilisatio csábitó feszével még nem hálozta körül, s e lezúgó patakban könyeit sirja ki. És e szüz tájat bérczkarok ölelik körül, hetykék, magasak s büszkén nézve alá a keblükbe rejtett szép vidékre. És ezek sötét ormaikkal, a napsugáriban fürösztött zöld pázsit, a kéklő ég, a vizesés egyhangu moraja nem kis behatást tesznek a lélekre.

* * *

Felső-Vidrától három órányira láttam a természetnek más csodamüvét. Éjszak felé ugyanis egy jégbarlang terült el, borzasztó és nagyszerü.

Négy összetoldott hosszu fenyüfalajtorján mentünk be. Beléptemkor koporsót kerestem, — lehetlennek hittem, hogy Zeusz valamelly óriás sirját ne e helyt ásta volna meg. Mert a mély üreg, a sötét barlang, mellynek falait a jégsziklák, jégtükrök képezik, az ember agyában a velőt fagyasztja meg.

Ugyanis az ember a sötét falak mögől egyegy gnómot vél előállani, mig annak ürét nyilt sírboltnak tekinti. A mély sötétség, mellynek éjét a fáklya halvány világa sem képes eloszlatni, az ennek sugáraitól megfényesitett vizjegedzések, mellyek mint drága

gyémántok fénylenek a sötét falakon; a barlang nagysága, mezetlensége valami tündéries szinezetet kölcsönöz belsejének, s a benne feltünő szomoru harmoniát a lélekbe költözteti át.

Ereimben a vér megfagyott, keblem szorult, mert nem akartam hinni, hogy nem az éjszaki földsarknál vagyok. A fáklya kétes fényében csillámló meredek sziklajegedzések, mellyek fölött és mögött mások láthatók, élőfa- és oszlopidomuak, adák meg neki az éjszaki vad kinézést.

Valóban e vidéket a természet különösen megáldotta.

— Nos Jancsim, te mit szólsz mindezekhez?

— Szép biz ez, tekintetes ur, hanem ennél ám még szebbeket is láthatni. Majd csak no elérünk a Detonatához, meglátjuk Verespatakát, azok ám még a tájak! Dejszen arról még verset is irhat!

— Hát te Jancsi valami regét nem tudsz e tájról?

— Regét? hát mi az a rege?

— Rege te bohó?! hát mesét.

— Mösét! már ki hitte volna, hogy a rege meg a möse egy legyen! dejszen nó a tekintetes urak ugy is kicsavarják a szegény magyar nyelvnek a nyakát, hogy no az amollyan magamforma szamár ember csak eltátja a száját, s azt kérdi, ha francziául beszél-e?

— Jól van jól Jancsim! csak mondd.

— He he he, tán le akarja jegyezni? dejszen ha mindazt a mösét lejegyzi, a mit én tudok, akár egész bibliát irjon.

* * *

Volt egyszer hol nem volt, még az operenczián is túl volt egy király. És ez a király hatalmas vala, mert népe szerette, s vagyonát, kincseit a szomszéd urakéihoz hasonlitni nem lehete, mert e táj volt övé. A merre a szem lát, onnan a kéklő bérczektől, a napsugáritól fürösztött ormokig, a dús lapály, a termékeny rét, a sötétlő erdők, szép birtok, de mind annak valódi fényt Hilda, egyetlen gyermeke kölcsönze. Hilda szép volt, legszebb harmincz játszótársai sorában, kiknek társaságában gyakran leszállt atyja várából az édes völgy ölébe, s gyermekies örömmel órákig elüztek egy lepét, vagy versengve epret szedtek kosárkájokba, s ki magáét leghamarabb megtölté, a többiekét is elvette.

Egyszer hasonlag leszálltak. Gyermekies örömmel futottak elö s hátra egy lepe után, melly mesterséges kanyargással, csalogatásokkal egy grottához vezeté öket, ama grottához, hol egy büvész lakott, ki Hilda kezét megkérvén s meg nem nyervén, megesküdt, bármi áron hatalmába keritni öt. Hilda mi roszat sem sejtve, belép, de ki képes elmondani a kétségbeesést, az ijedelmet, mi társain erőt vön, midön Hilda után a barlang nyilását eltünni látták. Hasz-

talan volt minden kutatás, a barlang száját többé feltalálni nem tudák.

Sirva, jajveszékelve tértek az ős várba, s öltönyüket tépve, kuszált hajaikat keblükre eresztve, elpanaszlák az agg királynak a szép Hilda gyászsorsát.

Hilda mátkája Ormuzd egy perczig sem tétovázott, lovára pattan s a 30 kisérőnő egyikét nyergébe maga mellé kapva, a helyre száguld, hol Hildát a barlang elnyelé.

Mit tegyen?

Több órai hasztalan keresés után a helyen, hol kedvesét temetve lenni vélte, dühvel tajtékzó szájjal kardvasát e szavakkal markolatáig a földbe szurja:

Oh, hogy nem lehet karom elég erős és kardvasam elég hosszu átfurni e sziklát, oh hogy az angyal Hildának illy szomoru sirboltra kelle akadnia!

. . . Oh csoda!

Alig, hogy kardját kihuzta a földből, vér kezd folyni, szüz piros tiszta vér, millyen csak a Hildáé lehetett.

De nem folyt hosszasan egyedül — Ormuzd is fölnyitá saját keblét — s ekkép a két szeretőnek vére legalább holtuk után egyesült.

A büvészt ez esemény annyira meghatá, hogy a helyre, honnan Hilda vére folyt, vizesést teremtett.

A vizesés az, melly ma is fönáll.

* * *

Ha valahová illik e motto, Detonata s tündéres környéke leirása elé igen. Mert itt a tárgy erőt ád a gyenge tollnak, mert öszhangzatos egyesülése a nagyszerünek a kellemessel, a fönségesnek a szerény szépséggel bámulásra ragadja a legköltőietlenebb érzelmet is. E tájt, ez ismeretlen, ez elhanyagolt tájt akarom leirni, s ohajtanám, hogy hangon Kárpátoktól Ádriáig terjedjen, látogatokat gyüjtsön neki, mellyre a természet olly sokat pazarlott.

E képből Offenbányát nem feledhetni ki, ez első lépcső, melly a tündér vidékbe visz, ez kapuja a mesék királynéja tartományának. Nem emlékszem hogy tisztább, csinosb gondosabban mivelt bányát láttam volna, mint az offenbányaiak. A Ferencz és Miklós neveket viselők legnevezetesbek. Ez utósóban van egy 37 öles mélységre terjedő viziranyos istály, melly a rómaiak müvének tartatik. Oldalain a kalapács-simitás az idő daczára is tisztán kivehető, vélemény róluk az, hogy tüz által készültek. Sajnálandó, hogy e bányák termése évenként apad, mellynek oka azonban korán sincs a lakosok szorgalma csökkenésében. Megtekintém a kir. aranyolvasztót is. Beléptem e kékláng-világitotta boltozatba. Az első perczben visszaborzadtam. Sistergve pattog föl a láng négy

nagy nyiláson, alant az olvadt ércz mint láva foly ki, a vasrudakkal fegyverzett fekete munkások pedig a táj borzadalmasságát emelik.

Offenbányán tellúrt, hajdan aurum problematicumot, ásnak és üveget készitnek.

Nevét — Frivaldszki véleménye szerint — a Hermanessa és és Valgacsári völgyekben ma csak romjaiban látható aranyolvasztóktól nyerte. Illy olvasztó hajdan 32 lehete.

Hajdan négy faluval adományozott hegyi város vala, hol a királyi fő aranykamarás lakott — mond Benkö Specialissában. Offenbányán ma is emlegetik, mikép fogott ki Mátyás király az aranykamaráson. Ez a kamarás ugyanis, mint roppant jövedelmek kezelője, gazdag ember vala s iszonyu fényt üzött. Tudtára esvén ez Mátyásnak, egy vasárnap reggel megjelen Offenbányán szegény paraszt álöltözetben. Hát egyszer látja, hogy 12 szolga 12 aranycsészét tesz a földre, mellyre lép a kamarás s megy a templomba. Haza megy s szállása falára ez epigraphent irja:

Itt járt Mátyás király,
Megett három tojást,
S látta arany csészén
Járni a kamarást.

A kir. kamarás pedig megszökött — hihetőleg azonban ez utjában szolgáival nem rakatá a csészéket lábai alá.

Offenbánya mellett egy apátság romai is láthatók.

* * *

Kora reggel már utban valánk a szép Detonata felé, s kevés kitéréssel mindenütt aranyos kristály vize mellett haladánk, melly tiszta tükörként folyt.

A virágos mezőn végig nyuló ezüst szalag mindkét partja fákkal dúsan be vala ültetve, az ezek lombjai közt belopódzott nap aranysugárai olly szépen törödtek meg kristályában.

A láthatárt mindenfelől hegyek zárják be.

Az ut Lupsán vezet át.

Lupsa Erdély legnagyobb falvai egyike, házai 4—5 völgyön keresztül a havasokig nyulnak fel, nagyon szétszórvák s többnyire szoros mély völgyben feküsznek.

A hegy-völgyekben szétszórt házak, az azokban mutatkozó élet, e gyönyörü tájnak nagy elénkséget kölcsönöz s csodálatos, más helyt föltalálhatlan egészen uj szinezetüvé varázsolja.

Ha nézi az ember, hogy a láthatárt keritésként magas, néhol fákkal benött hegyek zárják el, a szétszórt gunyhókat, az ezüst folyamot, a fák, füvek virágok utánozhatlan bájait, azt hihetné, tündér vidékbe ért.

Lupsánál az ut balra tér, s szoros mély völgyön megy át. E vadon völgyben gyakran találkozhatni lovascsapatokkal, mellyek miként karavánok, ló- vagy szamárháton kétfelé vetett zsákban arany érczport visznek.

Offenbányától délkeleti irányban, mintegy 4 óra járásnyira esik a bájos Detonata.

Ha az ember távulról nézi a többi hegyek közt elveszö bérczet, ki nem ismerheti a lánczolatból a Detonátát, fenségesnek legkevesbbé tarthatja. De ha közelebb megy, ha látja a bazált oszlopokat orgonaként emelkedni és emelkedni, mig a legmagasb fenyük tetejét fölülhaladták, és ez orgonaoszlopok fölött fenyüket veszni el a föllegek honába, ha látja a sziklahasadásokat, mintha villámütésnek engedtek volna, vagy az alvilág titánjai tépték volna szét, nem tudja, ha az alkotó hatalmat bámulja-e, ki a teremtett szirteket széttépni képes, vagy költöi abrándjainak engedje át magát.

Kétségtelen, hogy e Detonata kiülepedett tüzokádóhegy tölcsére, mint ezt a körében található trachit bizonyitja.

Nevét némellyek onnan vélik származottnak, hogy egy óhitü lelkész a villám vilanyosságát magába vonzó s visszadörgő tulajdonát észrevévén, Dörgő hegynek (Detonata) nevezte.

A rege azt mondja, hogy egy atya saját gyermekét s vejét e helyen megölte, mire a föld öt a holttestekkel együtt elnyelé, s a helyen villámsugárok nöttek ki.

Sokat szeretnék még e tájról mondani, de ott hol a természet önmagát fölülhaladja, ott hol a legkisebb, legegyszerübb tárgy is az egész harmoniájába olvadva a legfenségesbet képezi, eltörpül a legjobb emberi akarat is, s nem tudja a szép és fenséges mellyik részét emelni ki, mert száz újat lát mellette, melly épen olly szép, épen olly fenséges — az emberi nyelv szegényebb, mint a természet alkotó keze. Aztán vannak genialis müvei a természetnek, mellyeket felfogni bárki, de kellöleg leirni csak genialis ész tudhat. Ossiannak szeretném e tájat megmutatni.

De a Detonata környéke nagyon szegény. Magas, Ponor stb. falvak lakói némelly évszakokban szinte az éhséggel küzdenek. Inség, nyomor látszik viseletükön, házaikon, inséget tükröz arczuk. Öltönyük, maguk tartása, romladozott viskóik, meztelen gyermekeik, kietlen falvaik bizonyitják, hogy mitsem ügyekeznek pótolni azt, mit a természet kisebb mértékben juttatott nekik, mint tán más helységeknek.

Pedig a természet egy helynek sem mostohaanyja. Megtagad ő sokat, de mindent nem, és a mit ő megtagadott, szorgalom kipótolhatja. Burgonyát legalább lehetne termeszteni.

* * *

E helytől 2 óra járásra esik Verespatak a Biharhegy főláncza nyugatéjszaki irányában, a bányászvidék egyik legnevezetesb helye.

Verespatak bányái a legdúsabbak. Nevezetesbek a Gauza, Kirnyik és Csetátye. Az orbai bánya mélysége 300 ölre van téve, de már viz fakadván bele, mig ki nem csapoltatik, használhatlan.

Mindazáltal a verespataki bányamivelés nem kielégitő, kevés gondot forditanak annak szabályszerü üzésére, s nagyon rendetlen állapotban vannak. Sok helyt félhetni, hogy a katrinczák összedőlnek.

Nagy vihar után az utczákon gyakran találhatni aranyfövenyet. Ezt a hegyek ormairól az eső mossa el.

Lakói jól birják magokat, nem kevés dús van köztük. Kohó itt majd minden háznál van.

A számos katrinczák közől kettő érdemel említést.

Egyik a 78 öles Kirnyikon van. A tetején benézve az ember, borzasztó kongó ürt lát, széditő a sötét mélybe innen lenézni.

Nagyobb és borzasztóbb ennél a Csetátye mare. Ez óriások lakhelyének látszik, ez egy szirttömeg, mit idő és emberek keresztüllyukgattak.

Megvannak itt még ma is a dák népek keskeny és törpe, s a rómaiak nagy és pompás folyosóinak nyomai.

Itt minden nyomon félhetni a lebukástól, mert itt minden lépés pincze fölött van.

Egy hosszu folyosón keresztül egy roppant üreghez érénk, mellynek teteje beomolva áll. Valóban isten szép egét sohasem láttam szebbnek mint e nyilásnál. Mindenfelé mohosult szikla, jelképei az enyészetnek, mély, sötét, a nyiláson át belopódzott sugárok által félig megvilágitva.

E roppant üregbe tették a rómaiak foglyaikat. Ki egyszer ide bement, sem isten szép egét, sem a napot, sem nejét, sem gyermekeit, soha de soha többé nem látá.

Hány szerencsétlen hunyt el ekkép?!

Polybius szerint Spanyolhonban egyszerre 40 ezer illy fogoly volt. Erdélyben hány lehetett?

Köleséry állitja, hogy az adón kivül hetenként 208 font aranyat ástak az illy foglyok Erdélyben.

Ha a dákok ástak-e aranyat? nem tudhatni bizonyosan. Dromichocles öket szegényeknek irja, de Herodotus említést tesz sarmát pénzről. A rómaiak azonban nagy mértékben üzték a bányamivelést.

* * *

Tán nem leend érdektelen pár lapot szentelni ez annyi sajátságokkal biró nép s az erdélyi oláh falvak általános jelleméveli megismertetésnek.

Nevük oláh „Valachus“ honnan származik, bizonyosan nem tudhatni, hihető, hogy Wláh szláv szótól, melly olaszt jelent; de a magyar „oláh“ nevezetnek is az olaszszal nem kis rokonsága van. E véleményt csak azért is elfogadhatónak vélem, mert római származása kétségtelen. Ugyanis közönségesen tudva van, hogy a rómaiak számtalan gyarmatokat telepitének le a kipusztitott városokba és vidékekbe. Aurelian 274-ben a gyarmatokat kivitte ugyan, de a rómaiak emléke azért nem halt ki, mint számtalan faragványok, mozaikok mutatják, bárha a hadak, a kül barbárnépek beütései, e gyarmatot nagyon összevegyiték idegen elemmel, mig a szomszéd gyarmatokban levő s kelet szokásait magokra öltött római gyarmatok idegen hatalomtól nyomatva, Dáczia bérczei közt kerestek menhelyet, s az igy megnéptelenült dús „igéret földét“ megtölték lakosokkal.

Midőn Tuhutum magyarjait Erdélybe hozta hazát szerezni a hontalanoknak, az azt annyi ideig nélkülözőknek, — itt oláhokra talált, kik a vaskaruaknak ellentállni nem tudtak s nem hosszas ellentállás után a nyilt, a nemes lelkületü népnek meghódoltak, vélve, hogy a szabad nép maga körében csak szabad embereket fog eltürni.

Esküllönél letették a hüség hitét.

Kétségtelen, hogy Tuhutum előtt a kelet és nyugot népeinek e vegyitéke Erdélyt hosszasan birta, bárha vezérei közöl alig egy párt mutathatunk föl, millyenek Glád és Mana Moarta. Hogy milly hamar öltötte föl a keresztény vallás boldogitó elveit, mutatja egy 274-ben készült dombormü, hol az évszám fölött egy kereszt van, s Theofil (325.) és Miklós (390.) góth püspökök.

A görög vallás bölcsőjétől nem messze, vegyitve Graecia gyarmataival, áttért a vallásra, melly Konstantinnak tüzkereszt által nyilatkozott. Vallás bölcsője a népszokásoknak — kelet vallásával magára ölté kelet szokásait. De erről alább.

Összevegyülve a szomszéd gyarmatokból kiüldöztettekkel ezen inkább pásztorkodó mint földmivelő nép, Erdélyt, Magyarhon egy részét, Oláhhont és Moldvát megnépesité. Legnépesebb az erdélyi gyarmat vala, annyira, hogy a 12. században számtalan oláh család költözött ki Negruon vezér alatt a Barczaságon keresztül; a 14-ik században pedig Bogdan vezér alatt a szinte népetlen Moldvát megtölté lakosokkal.

Elfoglalván a magyarok Erdélyt, az akkori kor szokásai szerint szolgai állapotba helyezték öket. A hadakkal és belvillongásokkal elfoglalt fö urak kevés figyelmet fordithattak e szolga népre

mellynek nyakára az időben nem is vala minden teher tolva. Igaz ugyan, hogy csak ők adóztak, de ezt a főurak, kiké volt a katonáskodás, honvédét, kik banderiumokkal, hadszerekkel s segélypénzekkel sergeket állitának, dúsan kárpótolák. E dalia kor elmult, s ma a hősök utódai kényelmesen nézik a nép igáját s durván kiáltják lakuk fő előcsarnokában, kényelmesen pipázva a „huzd le“ s huszonötöt reá-t — pedig helyettük ma a katonasági költségeket a szegények állják ki, s idegenek védik a hont.

A nép nem türhetve az elnyomatást, a helyett, hogy Bakáccsal (1514.) a keresztes hadakban részt venne, Dózsa alatt föltámadt, 80 ezer emberrel szegült elnyomói ellen. Szapolyai János erdélyi vajda legyőzte e népeket, s a vezért perzselő trónba ülteté, — negyven társát kiviszi, kik a foglyok közől megmaradtak, hogy tizenöt napi éheztetés után lakjék jól a perzselő trónon annyi kín közt is nyugodt méltósággal ülő vezér husából... Az oroszlán nem falja fel társát, eb nem lakik jól öntársa husából, de a 37 inkább csontváz mint élő lény megrohanja a vezért és sült husából jól lakott. Csak három volt elég erős ellentállani, csak három becsülte többre a bizonyos halált a borzasztó lakománál, s e három is a helyszinén felkonczoltatott. Dózsa nyugodtan nézte, mint harapják éhes társai tagjait, a fájdalom jajait elnyomta, de méltósággal és örömmel legeltette szemeit az ellentálló férfiakon. . . Ez az első kurucz világ vala.

Szapolyai János ezután a zselléreket örökös jobbágyokká tette.

És igy a nép, melly sorsán javitni akart, az inség és elnyomatás örvényébe mélyebben sodortatott — s a földesuri önkény az elnyomatást mindig inkább éreztette a megvetett oláhokkal.

Végre az állapot türhetlen, az elnyomatás határtalan lett. A vérostor alatt elfáradt nép, melly Básta szekerét huzta, s annyit szenvedett a tatárfutáskor, miután a türelem pohara csordultig megtelt, felzúdult, miként a hegyek orkánja, süvöltve sivitott el a hon felett kelettől nyugotig, a Királyhágótól a Barczaságig, pusztitva mindent, mi utjába akadt, tövestől tépve ki a bércz százados fáit, letörve annak ágait, dúlt rombolt, a nélkül azonban, hogy magát a hegyet megdönthette volna, söt végre a szikla végetlen erejében megtörve törpülten hullott alá. Ez a Hora világ vala 1784-ben.

Körösbánya körül Kriscsoron Zarándmegyében két férfi, Hora és Kloska jelt ád, felütik a pártütés lobogóját, felszólitják honfitársaikat megtörni üldözőik hatalmát s ujra megalapitni a nyolcz század előtt virult szabad hazát. A szózat megtette hatását. Ezerenkint tódult az elégületlen a pártütő vezér oldala mellé, visszadarabolni a hont, mellyhez igényt formáltak.

Gyakran festé nagyanyám, egy 80 éves tisztes ősz, előttem a

Hora-világ borzalmait, elmondá, hogy az Oláhok falvanként leöldösték földesuraik családját, nem kimélve kort, nemet. Pallost mértek a tisztes ősz fejéhez, s lábánál fogva csapták falhoz a csecsemöt. Gyakran két szomszéd fa agát összehúzták, s a kezökbe került nemest erövel összehúzott ágához köték lábainál fogva, akkor hirtelen elbocsátván, az merőben ketté hasadt; Bakácsi székely papnak pedig mellét felhasitván, belé tették a bibliát. Másokat nyakig földbe ástak s mézzel kenték meg, hogy igy szunyog, légy körébe gyülve csipje; hol illy hosszú kinzásra idejök nem maradt, öldöstek, gyilkoltak orozva vagy nyiltan, mint szerét tehették. Ritka hely menekült meg illy vérlátványtól—mindent, mi utjokba került, kipusztitának.

Nevelte az inséget az, hogy segély nem érkezett elég korán, mi a rablásnak végett vessen, mert a csukasi ezredből csak három ember s egy hadnagy menekült, és több beküldött ellentálló apró sergek untalan szétverettek, leöldöstettek, mignem több mint egy év múlva sikerült egy beküldött nevezetesb seregnek a pártütöket megzabolázni. A nagyobb ellentálló sereg illy késön érkezéséből vélék többen, hogy e zendülést felsöbb hatalom elnyomni nem ügyekezett volna.

Hora kézhez került s Károlyfejérvárt kereken töretett meg. Lábujjai izmait kezdték elöbb összetörni, ropogtak csontjai — midön az oláh király felszólalt (miként a nép beszéli), de mielött szóhoz juthatott volna, a hangot elnyomó dob pergése közt a kerék mellét törte össze.

Hora a zendülés lelke, a különböző elemek összetartó ereje elhunyta után vége lett szerencsétlen müvének; — elmúlt a zendülés, mellyet erélyes lelke teremtett s tartott fen az oláh nép chaosában, mihelyt ő a világ szinpadjáról lelépni kénytetett.

Hora képét sok oláhoknál láthatni lefestve, de a köznép mindenütt megvetéssel emlékezik róla. Ez rendesen azon emberek sorsa, kiknek a végzet nem kedvez kivivni tervüket. Hora képe alá verset láttam irva :

Hora be si hogyinyestye,
Czárá plinse, si pletyestye.

Hora iszik, vigadozik,
A haza sir és fizet.

Jobbágyi állapotjokon az oláhoknak József császár segitett, de ő halála előtt minden intézvényeit visszavonván, régi állapotjokba estek vissza.

Végre az 1791-beli igen nevezetes hongyülés, mellyben annyi jeles honboldogitó intézkedések tétettek, megengedte az oláhságnak s illetöleg az egész jobbágyságnak, egyik földesurtól ha nála nem tetszenék máshoz költözni, szóval az örökös jobbágyokat zsel-

lérekké tette, bár jöne el az idő, mellyben a nyakokba tolt teherből még több vétetnék le.

Szapolyainak az 1628. és 1685. hongyülések és az Aprobata által megerősitett müve ekkép töröltetett el!

Nevezetes a régi institutiók közül, hogy a jobbágyság Erdélyben pert nemes ellen nem folytathat, helyette azt földesura vezeti. Minden földesurnak birói hatalma van „estque jobbagionum prima instantia" t. i. a jobbágyok pereiket, ügyeiket legelőbb eléjök terjesztik : az az ugynevezett uriszék „dominale forum."

Többen az erdélyi oláhok közől, tett érdemeik jutalmául nemességet nyertek; de többi társaik szokásait ezek sem vetkezték le.

* * *

Topánfalvánál végződnek az ugynevezett gyalui havasok, ama havasok, mellyek fenséges pompájokban, mintha a föld koronája szétdarabolt részei lennének, ormaikat büszke lánczozatban ágoztatják szét. Albumom jelen számát e havasok leirására szentelem.

Láttatok-e valaha nyugalmából fölkorbácsolt tengert, midön a hab hullámhátán messze végtelenségben a sima tükör fölött ormokat alkot? Képei e hegylánczozatnak. Láttatok-e sziklafalt hosszu nyilvonalban, néhol galagonya- vagy mogyoróbokrok pártájával koszoruzottan? Ó e pártában nincs gyémánt csak harmatcseppek — a korány szüzesége zománczai. Láttatok-e kristály folyót szikla határfalak közt zúgni le, mintha e hegykarok a napsugártól is féltenék — s a hütlen mégis lejt? A Szamos e havasok közt lejt végig.

Az alföld sík tengerével szép lehet, de a természet ott, hol minden nyomon más öltönyét mutatja föl, még szebb. Változatosság pedig a homok nyiljában nincs, a hegyes tájakat szokta diszítni az. Mit ottan megtakarított a természet, itt dúsan kipótolta, s mig annak egyformasága gondolatokba ringatja a lelket, az e helyt minden nyomon feltünö uj szépség elgondolkodni időt sem ad.

És e havasok illyenek Topánfalvától Gyaluig; a fönséges, a nagyszerü annyi változatosságban tünik föl, hogy az utas a legszebb panorama tájait véli maga előtt elvonulni.

A gyalui havasok két részre oszlanak, első a Hévszamos, melly Nagyvárad felé nyulik el, a 2-dik Hidegszamos, melly karjait Lupsa és Topánfalva felé terjeszti ki. Topánfalvától Gyaluig másfél napi út, mindenütt havasok tetején. Az első Eszterházy, a másik Bánffy birtok.

E havasokon is mint szintén Detonata és Lupsa környékén legbiztosb az utazás mokány lovakkal, mert azok a sziklákon s alig 1 lábnyi széles ösvényeken járni megtanultak.

Péntek, tehát szerencsétlen nap reggele volt, midön Gyaluból

kiindulánk, egy barátom és én, a helybeli ispán mint vezetőnk társaságában.

Alig fél órányira Gyalutól a havasok már elkezdődnek. Egy darabig ugyancsak a hév Szamos ága, de már ennek is sziklái meglepők. Mintha titánerő halmozta volna őket egymásra, s az isten nyilával sujtotta volna ketté, meresztik hideg karjaikat az ég felé. Az út e sziklák s a vigan és gyorsan lejtő Szamos közt kigyózik tova. De nem tart hosszasan ekkép.

Az út egyet kanyarodik. S im egy hegy tünik föl, magas és meredek, néhol kopár sziklákkal, más helyt száraz katangokkal vagy tövises bokrokkal benőve. A hegy kerek, szinte megmászhatlan meredek, s ormára járatlan kanyargó ösvényen juthatni föl. E hegy a hideg Szamos lánczolatának végcsucsa, tetején egy vár alig észrevehető romait ma is láthatni. Néhol sánczozat betelve, néhol alig egylábnyi magas falazat — az idő emlékül csak annyit tartott meg.

Mintha az Uhland dalnokának átka fogta volna meg e helyet, nem tudjuk megmutatni, honnan hangzott a várúr parancsszava, s nem tudjuk megmondani, ki volt a várúr :

Und rings statt duftger Gärten ein ödes Haidenland,
Kein Baum verstreuet Schatten, kein Quell' durchdringt den Sand.

A romok maradványai — mikép erről magam is meggyőződtem — római téglák, s ez kétségtelenné teszi, hogy e várnak a keresztény világ előtt kelle léteznie, s ha elgondoljuk, hogy Kolosvárt és Szamosújvárt s általában e vidékben római telepek voltak, nagyon is hihetőnek találjuk, hogy a rómaiaknak egyik őrvára ez arra nagyon is alkalmas helyt létezhetett. De ezt historiailag bebizonyítani, hacsak a téglákkal nem akarjuk, nem lehet. Vagy tán a Gelon vára volt, mellyet a nevetlen jegyző ugy is a Zomus (Szamos) partjaira tesz? de ez sem rekeszti ki, hogy azelőtt római vár ne lehetett legyen.

A nép, melly e várat Darics várának nevezi, a vár elpusztulásáról egy regét mond.

Az időben, midőn bástyák és védfalak nem valának a földdel egyenlők, hanem daczos fejökkel az égre tekintének, s rongálatlanul épen álltak a sziklaormokon, csarnokairól egy kényúr mennydörögte alá parancsszavát. A várúrnak egyetlen gyermeke volt, egy leány, virága a tájnak „gyöngye“ atyja szivének. De az ördög is a játékba elegyedett. Nem messze a vártól a hideg Szamos lánczozatában magának kertet készitett. Ebbe kertésznő is kellett. Mit tesz? Hős alakjában a várba megy s a viruló szüzet elragadja. Az atya a végtelenbe megy keresni leányát, s az elhagyott vár csakhamar rommá lett.

Az ördög kertje ma is létezik — mond a nép. — A hideg Sza-

moson egy a többi fölé emelkedett szikla van, melly a tetejéről lenézve négy falat képez, mintha iszonyu sír ürege lenne. De földjén gyönyörü virágok, rózsák, violák, tulipánok teremnek tarka változatosságban, télen nyáron egyaránt, hervadatlanul, mintha az idö romboló hatalma alól ki lennének véve. Ez a gregyine dráku luj.

Ezenkivül a Dárius kincsét is keresi a nép e helyt, legföként az ugynevezett czigányhavasokban.

Tovább haladva nem messze e helytöl a Dobruj pataka mellett egy szikla van, mellynek alakja egy kövé vált óriás baráthoz hasonlít. A nép beszéli, hogy a kereszténység első századaiban az ördögöt egy barát czimborája megcsalván, az ezt büntetésül sziklává változtatá.

Maga az út igen regényes. Lovaink az ösvényen, hol gyalog is alig birtunk volna járni, néhol meredek sziklákon is biztosan haladtak. Fölöttünk erdö, alattunk erdö; ha föltekinténk, a lombok közt kék eget, alant pedig kristály vizet látánk. Gondoljuk e lélekemelö tájhoz a halk szellö koronkinti lágy susogását, s kiegészitett leend a kép, millyet a nagyszerü természetnek csak e szüz keblében láthatni. E táj igy elöadva egyszerünek látszik, de tovább haladva annyi változatosságban tünt fel, olly gyönyörü módositásait láttuk, hogy az új inger egy nyomon sem hiányzék.

Egy helyt például, hol az út kereken kanyarodik, a völgyön túl egy más völgy fölött 3 szögben emeli föl csúcsát. Épen ezen hegy aljában végzödik más két hegy is. S az ekkép alakult két nyilások egyikénél messze távolban egyfelöl Gyalu kapui s a már sárguló rét, a másik nyiláson a távol szucsági hegyek látszanak.

* * *

Mintegy 4 órai lovaglás után Mariselhez értünk, egy havasi faluhoz, melly roppant területével 2 napi járó földet elfoglal. De azért Marisel koránsem nagy falu, házai ugyanis több órai távolságra feküsznek egymástól. Például ha egy szomszéd a másikat meglátogatni akarja, kora reggelen elindul, hogy nála ebédelhessen.

Mariselben utazva, — mellyet mi ugy bámulánk mint a peleskei notárius hires Budavárát — elvesztök utunkat. Pár apró malheur után, mellyek közé sorozható utitársamnak egy ág által lováról lekapatása, csakugyan rábukkanánk.

Mintegy délutáni öt óra lehetett, midön a templomhoz értünk, melly elég csinos faalkotvány. A mariseli nép azonban csak vasárnap jár templomba, kora reggelen betarisznyáz, elindul, délig oda ér s estvére haza visszamegy.

Körülnézve egy ökrösszekeret látánk, melly a templom felé tart, két ember ment mellette énekelve, a harmadik elül vitte a préport. (Zászló).

— Mi dolog ez? kérdém vezetönket.

— Alkalmasint temetnek valakit, felele ö.

S ugy is volt. A mariseliek halottjaikat is rendesen kora reggel inditják el.

És e mindentöl elzárt, elszigetelt hegyi nép mégis boldog — két birtoka azzá teszi. Háborítatlan élvezi édes szabadságát, s a világot rózsafényben bünei nélkül ismeri. Valóban irigylendö két vagyon!

És e nép tetteiben igen kegyes. Fogadásait vagy a vallási czeremoniákat rendesen és szigorun megtartja. Például itt is, mint Zalathna környékében, az utfélen egy sasfára kártyust kötnek, mellybe naponta fris vizet tesznek utazók számára.

— Miért teszik azt? kérdem.

— Halottjaik emlékeért. Kaptam feleletül.

— S megtartják pontosan?

— Akkora szigorral, hogy ha körülményei gátolják a fogadásttevöt, szomszédja által mégis tétet.

Csakhogy e szomszéd rendesen egy óra járásnyira lakik.

A mokányok öltözete hasonlít a többi oláhokéhoz. Széles öv, fényesgombu báránybör mellény, czondra harisnya, hosszura növelt haj a férfiaké. Nöik igen szeretik a czifrát. Szük fejtös ing, melly a domboru kebelpárt kitünteti, számtalan sorba füzött gyöngy és pénzek, vörössel tarkázott katrincza, lábukon czondra harisnya, sajátos öltönyeik.

A férfiak restek, a nök élénkek, azok lágyak, ezek tüzesek, azok vérengezök, ezek odaolvadók, azok a szerelemben tompák, ezek féltékenyek — honnan a két nem közt ekkora különbség?

Esti hét óra lehetett, midön a havasok legmagasb csucsát elértük. Alattunk mellettünk fenyvesek, csak e csúcs állott magasan, miként ha a táj kürtöje lett volna. Végig nézve ormáról, gyönyörü földkép vagy inkább földabrosz terült el szemeink elött. A láthatárt ugyanis a távol kékjében elveszö hegyek zárták el, a Meszes, Volkuj, Monostor, Retyezát s topánfalvi havas. S a téren Kolosvár, Zsibó és más falvak toronycsúcsai vagy kétes homályban feltünö épületei, az átkigyózó folyamok, az elterülö erdök egészitek ki képét.

Éjszakára szállásra a mariseli biróhoz mentünk. Ez igen vagyonos ember, kinek birtoka 15—20 ezer frt. közt áll. Gyönyörü férfiu, görög arczvonalakkal, herkulesi termettel. Veje a helybeli pap s erre büszke is, mert ez neki 800 ftjába került. Leánya a papné legszebb nök közé sorozható, kiket valaha láttam.

De lássuk a biró házát.

Ez, mikép a legtöbb mokányházak, meröben fa, hosszukás alkotvány. A kopár hegyen, melly azonban erdöborított bérczek közt vala, ez az idö által megbarnitott faépület olly regényesen néze ki.

Belseje a többi oláh lakok mintájára vala rendezve. Az épület előtt egy fa-folyósó nyulik végig.

E ház előtt a természetnek sajátszerü játékát láttam. Egy fenyü és bükk összenöve, törzseikben egyek, mig fölül az egymáshoz közel eső ágakat csaknem kipusztiták.

Télen át e havasok közt nagyszerü medve- vagy farkasvadászatok szoktak rendeztetni. A mult évi télen az uradalom haszonbérlője L. L. ur vadászatain 3 medvét ejtének el.

Csaknem egész Kolosvárt e két havas tartja fával.

A középben a Lekuj torkában egy regényes és nagyszerü helyen emelkednek a fátvágó oláhok lakai. Házaik előtt egy hegy aljában több száz ölfát látánk rendbe rakva. E fákat szétdarabolva a bérczekről az ugynevezett zsilipeken bocsátják le.

. . . . Áldottak az órák, mellyeket ott a szép természet keblében tölték el!

* * *

1849. sept.

„Móczok" nevezete alatt a havasok lakóit értik, kik a tulajdonképeni oláhoktól csak is ennyiben különböznek.

A jellemrajz, mellyet ecsetelni próbáltunk, rájok is alkalmazható.

Megpróbálom leirni a hadat, mit a magyarság ellen folytatott, a második horavilágot.

* * *

Tagadhatlanul Erdély forradalom utáni kormányoztatása, b. Vay s a kormányszék tétlensége igen is alkalmasok voltak időt adni az oláhoknak fegyvert ragadni, s a megadott szabadságot fékezetlenül élvezni.

Az oláh határör-ezredek csak könnyiték föllépésöket.

S mig a kormány élén állók összedugták kezeiket, repraesentáltak Pestre, az oláhság s vele tartó General-Commando az erőt nagyitani, kifejteni igyekvék.

Szerte jártak az oláh ifjak, kik mint iskolákat végzett emberek több, de sok tekintetben ferde miveltséggel birtak s legelébb a pópákat nyerték meg.

Első álmuk volt Romania. . . hisz ha elvette tölök Tuhutum Transilvániát s csinált belőle „Herdeélent" Erdélyt, miért ne foglalhatnák vissza?

S utolsó álmuk vala, hogy a sok miveletlen közt a kevés mivelt fogja a legfényesebb állomásokat elnyerni.

S az oláh nép könnyen felbujtatható... de legkönnyebben volt akkor, midőn az urbér nehezitése által kedélye különben is ingerült vala.

S e kedélyállapotot többen igen ügyesen felhasználák.

Első, mit tettek, volt egy petitiónak a szebeni haditanács elébe nyujtása, mellyben azon szín alatt, mintha a magyar terrorismus ellen segélyt kértek volna, felszólíták azt fegyverkiszolgáltatás s más gyámolitó eszközök által segitni őket.

S valóban, ha a hadi parancsnokság nyiltan nem is mondá ki a segélyadást, de megtette titkon.

Fegyvert osztott ki köztök, a többiek számára lándzsákat osztott ki sat.

S a szikra, szikrája a gyülöletnek naponként jobban terjedt.

A nép gyilkolt, a nép öldökölt, elfogta a falusi nemeseket s fogva vitte egy vagy más parancsnoksághoz.

A lándzsák egymásra készültek s mennyivel több vala készen, annyival erősebbé vált az eszme, hogy a kiirtott magyarság romaiból kell „Dacoromaniának" hamvaiból föltámadni.

Akkori magyar lapok közlék a tervet, hogy Erdély öt praefecturára s ezek viszont tribunatusokra osztassanak, mi egy későbbi vallatásból több mint hihetővé vált.

* * *

Augustus végeig puszta készületekkel telt el az idő.

A nagyobbszerü ellenállás tervét a különböző helyeken, de legfőként Balásfalván tartott népgyülések határozták el, mellynek ellenállani báró Vay sem elegendő erővel, sem elegendő akarattal nem birt.

S midőn nemsokára a megyék vésztörvényszéket hirdettek s ezek működni is kezdének, a megadott signál után keserűbb boszszura gyuladt a nép azok ellen, kik a százados lánczokat levették lábairól.

A magyarok azonban igen kevés szigorral jártak el, s azt is csak a katonakiállitás megtagadása után.

Kolosvárt a nemzetőrök s ujonczhonvédek által elfogott Baternai és Simonich s Maros-Vásárhelyt Papp B. akasztattak fel.

De másfelől Vay az elfogott Jankut, miután ennek hivei Nagy-Szebent felégetéssel fenyegették, szabadon eresztette.

S tulajdonképen a Janku működése itt kezdett fontosabb szerepet ölteni.

* * *

Jellachich Pest ellen indult.

B. Puchner kiadá proclamatióját oct. 18-ról, mellyben megtagadja az engedelmességet a magyar kormánynak, s a szászokat és oláhokat fegyverre szólitá.

Ennek ellenében megtartatott az agyagfalvi gyülés a harczra kész, a lelkesült székelység által.

Berzenczey s a székely ügyvezetők a legszerencsétlenebb dispositiókat tették. Éhezni, inséggel küzdeni hagyták a fölkelt s csak lándzsával fölfegyverzett népet, melly ennek daczára kezdetben boszuló angyalként lépett föl, s egymásután rombolá az ellenséges falvakat.

S ollyan intézvények, mik a demoralisatiót mintegy köztük készakarva nevelték, nemsokára feloszlani készteték őket. A székely táborok egymásután oszlottak szét.

Nagy-Enyed, M.-Vásárhely, Deés, Szamosujvár, Kolosvár az ágyuval, löfegyverekkel s rendes vezérekkel ellátott sergek által egymásután foglaltattak el.

Csak Csucsán vala egy kis, demoralizált, ellenállni képtelen magyar sereg.

Igy álltak a dolgok dec. közepéig.

S a pusztitás, rablás, gyilkolás Puchnernek oct. 17-iki rendelete által, mellyben meghagyatott: „hogy a népfölkelés ijelmet hagyjon maga után s hol máskép nem lehet, égessen" törvényes szint nyert.

* * *

Az a kis ősz ember, ki még járni is alig tudott s az „előre" szón kivül más magyart ajkaira nem vett, megjelent Erdélyben.

Nagyot változának vele a dolgok.

Az oláh és szász táborok egymásután verettek szét, az ellenálló falvak fölégettettek, kik nem álltak ellent, amnestiát nyertek.

1849. márcz. 11-ig csaknem egész Erdély Bem kezében volt.

* * *

Az oláhság felvonult a havasokra.

Janku, a magyarok által ugynevezett „havasi király" ottan megkezdé működését a hadi kormány dec. 29-ki rendelete nyomán.

Janku ismerte népét.

Első gondja volt oda vinni a dolgot, hogy ez őt bálványozza és félje. Igy tudta, hogy akarata nem marad teljesitetlen.

Prófétának tekinté népe őt, ki nem egyet lött le közülök saját kezeivel.

S Balintu, ki a zarándi havasokat védte, müködésében a legsikeresb segédkezet nyujta neki.

Nagy-Enyed felől Prodanu volt a praefect, ki éjszakának idején fölégeté e várost, lemészárlá a lakosokat.

Ponornál Niculae praefectkedett. Csak a gyalui havasok védelme volt magára a népre bizva.

Nemsokára ezután Axinte is megérkezett egy általa begyakorolt csapattal.

Többszörös csaták folytak ekközben, változó szerencsével, mi közben Abrudbánya a lángok áldozata lön, s a Hatvanivali alkudozás véget ért.

A móczoknak ezután — junius 1849 — Keménnyel volt egy nevezetesb csatájok. Kemény csatát vesztett. Sergei megszaladtak. S e sereg becsületét csak Vasváry Pál akarta megmenteni — életfeláldozással.

Szilágyi S.

A HUSZÁR SZERELME.

(Költői beszély).

I.

Sivít a szél, mint az éles szavú gyermek,
Kit az iskolában husánggal megvernek . . . . .
Mintha felkorbácsolt hullámokat hányna
Alföld vidékének hosszú rónasága;
Ugy hullámozik a búzakalásztenger,
Mellyet nyugalmából a szörnyű szél felver. . .

Csendesek a puszták . . . miként a sírboltok,
Csak néha itt-amott szólnak juhkolompok,
S közbeközbe egypár kuvasz ugatása
Által történik a csend háborítása . . . . . .
Különben olly csendes a puszták vidéke,
Mintha környékében ember nem is élne!

De ni-ni! amott, a pusztáknak végében
Él még egy teremtés teljes egésségben . . .
Zsiros subájában nézi a vidéket
Hol két falu majdnem hamuig leégett . . .
S hársfa furulyáját bajsza alá kapva,
Zápor könyezés közt síró dalt fúj rajta!

Olly szomorú volt a furulya éneke,
Hogy maga is majdnem kétfelé repede . . . .
Hát a fújó bojtár emelkedő keble
Milly kínos érzéssel van csordultig telve?!
Mi bajod van bojtár???... Ő nem szólhat... hallgat...
Elfogult kebele válasz-szót nem adhat!

Ujra neki kezd a nóta fújásának,
Tanújelét adni szíve fájdalmának . . .
S mire az éneket zokogva leőrli,
Lobogós üngével szeme könnyét törli . . .
Azután a hársfát kalapjához tűzve,
Megindúl a nyelve illyforma beszédre:

„Sokat hallottam már, hogy mi a szerelem?!
Nem tudtam hogy egykor majd én is érezem!
Ha ez így tart soká, semmivé kell lennem;
Mert égő szerelmem elégeti keblem . . .
Hejj csak azt a szép lányt so'se láttam volna!
Legalább most lelkem fájva nem lobogna! . . . .

„Mult éjjel a ráczok falunk' felpörkölték,
S mind, a kit ott leltek, kegyetlenül ölték . . .
Hát ha az én Örzsim is ott fekszik halva
A sok barna kőtől örökre takarva!
Istenem! Istenem! . . . szólt a bojtár-legény
És zokogva ismét igy folytatta szegény: . .

„Édes öreg anyám háza le van döntve,
Emlékképen rája hamu vagyon öntve . . .
Magam vagyok árván e czudar világon,
Én magamat nem, csak Örzsimet sajnálom,
Pedig ő volt a ki szivem összetépte,
Nem hijába híták ugy: hogy falu szépje!"

Mig a bojtár igy szól a nagy búza között,
Mit szeme könyével esőkép öntözött;
Körűle sebesen ingnak a kalászok,
Mint forogós magyart tánczoló leányok,
És Szomorú Pista alig veszi észre,
Hogy egy csinos paraszt lány terem előtte!..

Mit is mondtam?! leány??? ez leány nem lehet,
Illy szép lányt az Isten nem tom hogy teremthet! . .
Tündér lesz . . . mert szeme leverő szépsége
Csillagnak illenék az Isten egére,
S ha valahogy szeme az égivre jutna,
Bámulására a többi hozzá futna!

Hollóhaja a szép tündérleánykának
Vetélytársa lehet egy bús éjszakának . . .
Szenvedő arczának kellemes vonási
Halványak, mint az ősz néma éjszakái,
Tizenhatesztendős gömbölyü szép keble
Szerelemmel vagyon csordultig megtelve!

De mégis leány! mert, hogy Szomorú Pista
A búzazörgésre tekintett volt vissza:
Mint mikor a menykő leüt haragjába,
Olly hamar karolta a szép lányt karjába,
S csókot nyomott annyit a kis eperszájra,
Hogy az Isten tudja mennyi annak száma!

A szép leány hallgat .... szeme könytül nedves ...
Nem csoda! hisz szegény fülhegyig szerelmes.
Ragyogó könyűi peregnek keblére,
Mint harmat hervadó virág levelére ...
Nem is harmat.... gyöngy az.... ritka gyöngy, a mellyet
A zokogó tenger zajos keble felvet!

Ugy álltak ők soká karjában egymásnak,
Mint mikor két szobort egymás mellé ásnak.
Ha ekkor a világ ledőlt volna romba:
Ezt a két szerelmes nem érezte volna ....
Boldogok voltak mint — magam sem tom hogy mi?!
Hejj az a szerelem ármányos egy holmi!!!

Szomorú Pistának ölelő karjába
Igy szólt a szerelem hervadó virága:
„Édes kedves Pistám! áldjon meg az Isten!
Magad is tudod, hogy el kell mennem innen...
Mint már régen mondtam, a nyájadat hagyd ott,
S mint a többi magyar, kössél te is kardot!

Hogyha édesszülém megengedné nekünk,
Hogy az oltár előtt házaspárrá keljünk;
Akkor azt mondanám: maradj itten nálam!
Éljünk a szerelem boldog országában —
De ő kevély, hiszen magad is tudod már,
Hogy ő öreg bíró, te meg csak egy bojtár!

Aztán nem is szükség megmondanom néked,
Hogy öreg anyádnak kis háza leégett ...
Édes Pistám mi is illyenformán vagyunk,
És mostan a szomszéd falucskában lakunk ...
Most is odahaza szüléim nem tudták,
Hogy édes Galambom! ide szöktem hozzád!

Azért édes Pistám! csókolj meg még egyszer!
Legyen az ur Isten minden lépéseddel ...
Légy hű hozzám .... aztán bátran viseld magad,
Mert most már közlegény a paraszt se marad,
Hogyha háborúban nagy bátorságod lesz;
Kossuth Lajos, tom hogy káplárrá is megtesz!“

Sokat mindenfélét összekevertenek
Beszéd közben a két szegény szerelmesek,
Szemük könye ugy folyt, mint a sebes patak,
Hűség-, szív- és más illy beszéd el nem maradt . . .
Végre újra hangzott egy bús „Isten veled!“
És ők széjjelválva, szívük majd szétrepedt!

II.

Alföld vidékének egyik városában
Huszártoborzó áll — még pedig javában!
Van a csaplároknak iszonyú sok gondja,
Terem a sok huszár mint a mérges gomba!
És a magyar, hogyha dolmányt dob vállára,
Azonnal szerelmes a teli pohárba!

Szálas szép legények . . . . nekik áll a világ!
Mindegyik egy büszkén nyíló rózsavirág . . .
Egytől egyig pikós! ámde csak ugy félig,
Kurjongatva mennek az utczákon végig.
Félre áll a csákó mindegyik fejébe,
Látszik hogy az Isten kiválasztott népe!

Elő a toborzót a strámester rakja,
Az ácsorgó lányok szebbikét elkapva!
Utána a többi a bút elfelejti
S pirosarczu lánnyal a forogóst lejti . . .
S mi a magyarnak olly kedves évek óta,
Búsan szól a régi síró magyar nóta!

Görbe aczélkardok gyönyörű csörgése,
Széles vas-sarkantyúk kirívó pöngése,
Lárma, kurjongatás töltik el az utczát,
Miglen a czigányok a Rákóczit huzzák . . . .
Istenem! Istenem! de gyönyörű nép ez!
Tűzlelkére méltó ősei fényéhez!

Hullámozó keblü csintalan leányok
Nézik hogy tánczolnak a deli huszárok,
Legtöbbnyire pedig magát neki adva,
Nyalka huszárpárral a forogóst rakja . . .
S elhagyván a tánczot — egy kis pihenésre,
Csókot kap jutalmul rózsaszin képére. . .

A toborzó előtt lenge széllel játszó
Szép lobogó lebeg . . . háromszinü zászló,
Mellynek felczifrázott magas tetejére
Élénkzöld levelü koszorú van tűzve . . .
A zászlóra pedig, hogy messziről lássák,
Nagy betűkkel irva: „Éljen a szabadság!“

Igy foly a toborzás regveltől éjfélig,
Igy mén a tarka nép az utczákon végig . . .
Vígak! . . . a sarkantyút össze-összevágják,
Még a feketét is rózsaszinbe látják . . .
Mert a kinek a bor talán meg nem árta,
Lerészegité a sok szép leány bája. . . . .

De a sok víg huszár zajteljes körében
Van egy bús legény is . . . . ott áll ni-ni! épen . . .
Ha megvizsgáljuk őt amúgy összevissza,
Kitetszik hogy nem más, mint Szomorú Pista!
Az a szegény bojtár, a kit utoljára
Erzsijével láttunk a magas buzába. . . .

Ejnye be szép legény! be szép eszemadta!
Millyen szépen áll a huszárdolmány rajta!
Ugy áll a ruhája, mentéje, csákója,
Mintha csak ugy épen ráöntötték vóna!
Szép volt az már igaz még a subájában —
De most hogyan néz ki a huszárdolmányban?!

Felemelvén fejét, mikor szertenéze,
A sok utczai lány majd megveszett érte! .
Mindannyinak az volt lánggal égő vágya:
Csókot nyomni Pista bokros ajakára;
Mert a sok szép leány bölcsen általlátta,
Hogy a toborzóban nincs Pistának párja.

De ezt a bús huszár nem is vette észre —
Gyönyörü Erzsije forogott eszébe,
És ha néhanéha ő is tánczot lejte,
Azért kedvesénél vala égő lelke!
Miért is a lányok el is nevezték már,
Ugy híták őtet hogy: „az a kevély huszár.“

III.

Hordót hengergetnek az ég boltozatján?
Vagy az ég teteje roskadóba van tán?
Hogy alföld vidékén, hol csend volt egykoron,
Olly iszonyúan nagy bőgés dörgés vagyon?!
Nem biz! . . mert az eget régi rendjén látjuk . . . .
E nagy zajt okozzák a menydörgő ágyúk!

Perczel megtámadta a római sánczot,
És a benne lévő elszánt lelkü ráczot . . .
Kik a magas sánczban az ágyúkat töltik,
És a magyar tábort jó regvel köszöntik;
S minthogy a köszöntést Perczel elfogadta,
Szót váltnak egymással . . . kissé hajba kapva!

Szurdos, barnaképü, kis magyar tüzérek,
Alig még tizenötesztendős legények,
Töltik az ágyúkat . . . lőnek . . . ismét töltik . . .
A kilőtt nagy ágyút vídám kedvvel söprik . . .
S ha egyik betalál a sáncz közepébe:
Czigánykereket hány boldog örömébe!

Mikor tüzet kiált . . . s elsütik az ágyút;
Az ágyúra a kis tüzért állni látjuk . . .
Ágaskodva nézi . . . figyelemmel várja . . .
Van-e golyójának kedvező hatása?
S ha ekkor a sánczban sírás, jajgatás van;
Kis kezével tapsol vad boldogságában!

Ha pedig a sánczból néha jól kilőnek
S utolsó órája üt egy víg tüzérnek:
Egy másik kis fiú áll hamar a sorba,
Vídám kedvvel, mintha mi sem történt volna,
S lobogó tűzével vakbuzgóságának
Teszi hivatását a lelőtt pajtásnak. . . .

Ha egy gránát esik közibük lecsapva,
Mintha dróton húznák, mind lefekszik hasra
S ha már szétpattant az ellenség golyója,
Felkelnek, tűzelnek, égő golyót szórva . . .
Sok észre sem veszi, hogy a nagy tűz alatt
Magas csákójába gránát darab akadt!!!

De minden tüzelés történik hijában!
Mert az ellen magát jól tartja a sánczban . . .
A puskának csőjét a sánczra rá rakva
Láthatlanul adja tüzét a magyarra!
És a magyar honvéd a nélkül hogy ártna,
Kettő három esik holtan egy rakásra!

Türelmetlen állnak a vitéz legények,
A rohanni szokó hőslelkü honvédek . . .
Némellyik mérgében a haját is tépi,
Hogy barátja vesztét tétlenül kell nézni,
Némellyek pediglen lármázni is kezdnek,
Mért állnak itt?... miért nem szuronyt szegeznek?....

Végre megszólalnak a peregő dobok,
A sok vitéz honvéd a sáncz felé robog . . .
Behúzva csákóját egészen szemébe,
Szuronyját szegezve ugy rohan előre . . .
A sánczból jövő tűz által hull barátja;
De ezt a hős honvéd akarva nem látja!!!

„Éljen a magyar!“ zeng százak ajakáról;
Megy a honvéd.... tűz jő mint zápor a sánczból....
Hogy ne lássa ... kezét szeme elé téve,
Ugy rohan a honvéd az ellen tüzébe!
„Éljen a magyar!“ zeng újra, újra százszor!..
Magyar zászló lobog a már bevett sánczon!!!

Fut már az ellenség .... fut erre, amarra ...
Préda várakozik a győző magyarra;
Kivált a huszárok ... őnekiök maradt
„Kergetni az ellent“ a legkedvesb falat ...
Mennek is olly gyorsan, mint a tüzes villám,
Mentéjük két ujja más két kezet formál!

Száguld a sok huszár ... hol az ellent látják,
Utánok vágtatnak .... s mint a répát vágják ..
Nincsen talán egy is a huszárcsapatba,
Kinek ne volna a vértől piros kardja ....
A dolmányt levetve — sok az ingét tűri ...
S mészároskezével ellenségét űzi!

A sok huszár között, ugy miként a villám,
Szomorú Pista is vágtat egy paripán ...
Kifáradt már lova ... kifáradt alatta,
Habokat hány már a véres tajték rajta ...
De a dühös huszár mit se gondol véle,
Megy mint a gondolat az ember eszébe!

Nem mehet utána senki, senki nyomban ...
Ugy vágtat mint a szél a mélységes porban,
Mellynek sziporkáji feje fölé mennek,
S körülveszi őt egy iszonyú porfelleg.
Elment mint a tündér ..... no de kissé várjuk!
Talán ha visszajön, ismét ujra látjuk.

Addig a táborban nézzünk kissé körül,
Sokat látunk ollyast, minek szemünk örül;
Nevetünk is kissé ... kényelmesen látván,
Hogy jő a sok honvéd, s velük a sok zsákmány,
Miket részint a nagy ütközetben nyertek,
Részint egy közeli szerb faluból szedtek. ...

Itt ül egy kis honvéd egy tüzérló hátán ....
Szuronyos puskája furcsán áll a vállán.
Ferhelyét a baka arra lóra tette,
Mellyből a nagy tűzért szuronyára vette,
S még többi pajtási őt nevetve nézik,
Ö komoly képpel mén a táboron végig. ...

Itt egy másik honvéd jő majd megszakadva
Számtalan zsákmánya terhének alatta . . .
Lovas sisak vagyon béhuzva fejébe,
Egy nagy kanpulyka van annak tetejébe;
Mellyre a víg honvéd libát is — vagy ötöt —
Halálig kínozva spárgával rákötött.

Emitt egy huszár jő a gazdag zsákmányból . . .
Csak ugy kukucskál ki a kövér dunyhákból,
Mellyeket a kópé rögtön hamarjába
Rákötött volt magas nyerge kápájára;
Mellyen egy tarisznya földig lógva koczog,
Belsejéből pedig egy malacz nyikorog. . .

Szomorú Pista is jő a víg táborba,
De ő lován zsákmányt, egy pehelyt se horda . . . . .
Ugy néz ki, mint láttuk nem rég utoljára,
Csakhogy bús halovány képén meg van vágva!
De még se ugy néz ki . . . . . mert hős vitézsége
Medáliát szerzett domború mellére.

IV.

Szikrázó lángkalász gyanánt süt a tájra
A hanyatló napnak vérpiros sugára . . .
Mintha szíve volna, s abból folyna vére,
Biborboltozatot fest az ég ivére . . .
Tán a más világon is egyre csatáznak?
Hogy olly véres szine a nap sugarának?!

Két utason törik meg a napsugára,
Melly bájos fényt áraszt alföld sík tájára,
Nem is utas, hanem bajnok mind a kettő,
Huszárnak alkotta őket a teremtő!
Kiválasztott testü, ép, izmos legények;
Bölcsen tették azt, hogy huszárokká lőnek. . .

Az egyik fiatal sötét ménen ballag . . .
Nem hijában hívják a szép mént csillagnak;
Olly tüzes, hogy talán, ha fáradt nem volna,
Egy ugrásával az egekbe ugorna . . . .
De most nagyon fáradt a tájtékos pára,
Nem csuda! hisz szegény mérföldeket jára!

A gazdáján fényes huszármente lobog,
Fejében dús csákon hószin kócsag forog,
Dolmányának balján vérvörös szalagon
Vitézsége jele cserkoszorú vagyon . . .
Karcsú szép derekán remekmivü kardja,
Súlyos, mint az Isten leütő haragja! . . .

A bajnok csatárnak halovány arczára
Ellentéttel süt a nap piros sugára,
S ragyogó fényt áraszt éjszinü hajára,
Melly gyűrüs fürtökben ömlik le vállára;
Hol a hollófürtök az égszin dolmánynak
Arany zsinórjával enyelegve játsznak! . . .

Hát millyen a halvány arczu bajnok lelke?
Fájva fellobogó tűzzel vagyon telve;
Majdnem áldozatja szíve szerelmének,
Huszéves kebele szent gerjedelmének . . . .
Elég ha azt mondjuk: szerelmes a szegény!
Hisz e bajt ismeri mindenféle legény! . . .

A másik utas egy borzas bajszú szolga,
Huszáros mentéje vállára van dobva,
Mig roppant lovának sörénnyivel játszik:
Haragos szeméből szolgahűség látszik,
Ha az ember rá néz, azt is látja rajta,
Hogy e vén huszár olly emberfaló-fajta! . . .

Bozontos fejébe nagy csákó van nyomva,
Fél-fél fontot tesz a csákó minden bojtja . . .
Mellyek rendetlenül szerteszétkúszálva
Lógnak le a huszár iszonyú vállára,
Hol keresztbe néző vastag szíjjon lógnak,
A mit kartuslinak s karabinnak mondnak.

Podgyász vagyon kötve lovának farára,
Két nagy kengyel csügg le a ló oldalára,
Mellyekben ugy látszik a nagy huszár lába,
Mintha bennük egyegy kis emberke állna;
Mert hosszú termete a vastag huszárnak
Vetélytársa lehet a nagy Góliátnak!

Szörnyü kövér . . . . ugy hogy lábát nem láthatta
Az ő terjedelmes hasának miatta,
Mellynek közepére kardszíjj vagyon öltve,
S nagy társolya mellé görbe kardja kötve, . . .
Mellyre ha vetődik vastag szempillája,
Gúnyos mosoly szökik a huszár ajkára! . .

Egyik se szól, mintha le vón kötve ajkok,
Habár egymás mellett mén a két hős bajnok . . .
Pedig lánggal teli mind a kettő lelke,
Mint a tűzokádó-hegy elfojtott keble . . . .
Az egyik szerelmes . . . másik pedig mérges,
Illy nagy utat tenni egy leányért kényes! . .

Mig lovaik fáradt lépésekkel mennek,
Az ifju kebléből sohajok repülnek . . .
S a mi gyenge fohászt teremt ajakára,
Huszéves keblének túlvilági lángja . . .
Azt megy felkeresni, a kit régen látott,
Kit égő szivével régóta imádott. . . . .

Mig a szolga urát fohászkodni látja,
Por-ellepte fejét csendesen csóválja . . .
S igy morog magában : „Istenem! Istenem,
Csakugyan furcsa egy jószág a szerelem . . .
Szegény hadnagy uram annyit fohászkodik,
Mint a ki büniért zsótárt imádkozik. . .

Jó ember! nincs párja egész ezredébe!
Csak már szerelméből egyszer észre térne . . .
Hiszen valamikor magam is szerettem;
De egy lányért illy nagy utat so se tettem . . .
Aztán békességben ez még hangyján lenne!
De most, hogy az egész világ meg van veszve!? . .

Isten teremtücscse! sokkal jobb lett vóna,
Hogy ha ott a placzczon megmaradtunk vóna . . .
Igy dörgött a harczok megszokott vitéze!
Miközben bevérzett roppant kardját nézte,
És csóválván fejét, aligha nem bánta,
Mért nincs most is inkább egy kemény csatába?!

„Mit dörmögsz már Máté? megint bajod vagyon?
Mért járt nyelved mint a kukoriczamalom?“
Szólt Szomorú Pista a vitéz Kányához,
Bátor kuruczlelkü morgó szolgájához!
S uri tekintettel nézvén őreája,
Parancsoló képpel feleletét várta.

„Vitéz hadnagy uram! felelt vissza Kánya,
Habos tajtékot hány e fáradt két pára,
Jó volna már egyszer talán megetetni,
Vagy az éjszakára itten megpihenni . . .
Ugy is ni-ni! amott áll egy csendes csárda;
Térjünk bé hadnagy 'ram oda éjszakára!“

„Arra neked Máté, mondtam, semmi gondod!
Engedelmeskedni mint szolgának dolgod!
Majd megtudod később, hova megyünk hálni;
Hallgass . . . . nem kell szádnak mindegyre darálni“
A mélyen elmerült bús Szomorú Pista
Kandi szolgájának igy felelt volt vissza.

S éles sarkantyúját bévágva lovába,
Ment úgy, hogy a szél sem jöhetett nyomába —
De a morgó Kánya őt nyomba követte,
Járván szájában az „adta teremtette!“
Ki Pistát igy látta, tán tündérnek hitte;
Nem csoda! hisz szegényt vágyó szíve vitte!!!

V.

Számlálhatlan fényes csillag van az égen ....
Nappá varázsolják az éjt a vidéken
A sok csillag között a telt holdnak képe
Mintegy arany tányér néz le a vidékre ....
Andalgóan néz le — alföld határára
A megmérhetetlen csendes rónaságra ...

De mivelhogy itt az egész vidék csendes,
Mint az elmerengő ifiu szerelmes:
Nézzünk inkább oda, a hol vígan vannak,
Hol zajos lárma közt jó kedvvel mulatnak,
Tekintsünk bé alföld egyik falujába
És ott a falusi birónak házába.

Telve van vendéggel, a mint szemünk látja,
A falusi biró igénytelen háza ...
Ott a kántor .... rektor ... uruk számadója ...
S egy felperkelt falu menekült birója ...
A többi közt pedig a szoba zugába'
A menekült biró gyönyörü leánya! ..

Lármáz énekel a sok vigadó vendég,
Az orbán süvegét többnyire feltették ...
S a mi megtörténik esztendőként százszor,
Legiobban oda van a falusi kántor ...
Fel is köszönt többször fülmetsző hangiával,
Megérintvén száját az öblös pohárral. ..

(Különben a kántor igen dühös magyar;
Német, vagy szerb szórul hallani se akar. ..
Forradalom előtt Vittmann volt a neve,
És most „Szikrafi“-vá termett ő kegyelme! ...
S mert a kántor szót is idegennek tartja
Uri magát mostan „Torkász“-nak hivatja).

De hát fölhörpentve hogy is ne volnának?
Gyűrüzője van a falu kántorjának ...
A menekült biró gyönyörü leánya
Lesz a vén rókának hites életpárja ...
Vagyis lenne inkább, — ha a lány akarná,
Ha régi kedvesét eszében nem tartná!

A gyönyörü Erzsi nem egyszer, nem kétszer
Megmondta, hogy ő a kántoré nem lészen . .
Hogy miért??? nem mondta . . . . szűz lelkének lángja
Mélyen feküdt fájó szívének titkába!
Távol volt kedvese — Isten tudja merre!
Ő meg mint tört liljom hervadt tőle messze!!! . . .

A biró és kántor azon okoskodott:
Hogyan történjék meg a gyűrüző dolog?!
Végre az jutott volt só-fejükbe nekik
Hogy a kedves Ezsit erre eröltetik! . . .
De midőn a lánnyal legjobban czivódnak,
Más fordulatja lett az egész dolognak. . .

A czivódás alatt lépett a szobába
Szomorú Pistának iszonyu szolgája . . .
S rémitő hangjával ekkép szólala meg,
„Házi gazd' uramat az Isten áldja meg!
Ha itten lakik a falunak birája,
Rendeljen kovártélyt egy tiszt ur számára.“

„Ha ugy tetszik — igy szólt a falu birája —
Magam is helyt adok egy pár éjszakára!“
„Bizon biró uram! ezt magam se bánom“
Dörgött a vén huszár, van itt bor, lány, látom . . .
Pedig a ki lelke! az kell a huszárnak!
Lány bor kell az Isten lovas angyalának. . . .

„Vitéz hadnagy uram! kikiáltott Kánya,
Itt lesz kovártélyunk majd az éjszakára,
Azért méltóztassék a lórul leszállni,
E szép házban fogunk az éjszaka hálni!
Én majd a lovaknak előbb zabot adok,
S aztán pár pohár bort magam is bekapok.“ . . .

Szomorú Pista bé jött volt a szobába . . . .
S alig nézett körül . . . Erzsi volt karjába!
Kiért katona lett . . . kiért szenvedt . . . vívott . . . .
Annak ajakáról édes csókot szívott . . . .
Nincs olly boldog angyal fent a mennyországba;
Mint ők voltak egymást óhajtott karjába! . .

Még a két szerelmes egymásra borúla,
A Torkász uramnak lekonyult az órra . . .
Majd levágta magát, ollyan nagyot ámult,
A többivel együtt szemdüllesztve bámult . . .
Meg nem foghatták azt, hogy egy paraszt lányka
Olly biztosan rohant egy hadnagy karjába! . .

Hát a két szerelmes ugyan mit csinála???
Nem tudtak a földről ők a mennyországba . . .
Ha csókjaik száma borrá vált volna,
Belefulladt vón' az egész világ borba . . .
Üdvözülve általak . . . . . Istenem! Istenem!
Millyen üdvöt adhat a boldog szerelem!

Most Erzsi apjára is nagy szerep vára,
Áldást kellett adni az ifiu párra . . .
Kánya lett a násznagy . . . hogy összeadattak;
Mikor harmadnapra roppant lakzit csaptak . . .
Hát a szegény kántor??? törte magát . . . zúzta . . .
Mert a nagy lakziban — ő a bőgőt húzta!!!

Tóth Kálmán.

A KÉT PISZTOLY.

1849. májushó utósó napjainak egyikén két ifju hölgy sietett karöltve a váczi-utczán keresztül s lépe Kardczag boltjába.

Félve néztek a boltban szét, kémlelve a benlévőket, de a boltsegédeken kivül nem találva ott senkit, szabadabban látszának lélekzeni.

A segédek egyike udvariasan kérdé: mit kivánnak? mire azon hölgy arczát, kihez e kérdés leginkább volt intézve, mély pir boritá el, s válaszolni habozott.

‚Mutasson ön Kossuth-kalapot' mond hirtelen a másik hölgy, társnőjét ki akarva zavarából segiteni. A kereskedő kétkedve tekinte a nőkre s késedelmezni látszék a kivánatot teljesíteni.

‚Igen igen kalapot adjon ön' folytatá a hölgy türelmetlenül, látva a segéd habozását.

„Minő nagyságuakat parancsolnak nagyságtok?" kérdé továbbá a segéd, több csinos kalapkát rakva a nők elébe.

Ez, ugy látszék, az eddig beszélő hölgyet is zavarba ejté perczre, mert akadozva felelt: ‚Mintegy 15—16 éves fiunak kell! például barátnöm fejére valót,' s hogy zavarodását elrejtse, mosolyogva fordult a másik hölgyhez, ki egy csinos idomu fekete szalagos, tollas kalapot nézegete. ‚Próbáld meg Teodórám! — mond az eddig néma hölgyhez — hisz öcsédnek körülbelül a tiédhez hasonló nagyságu feje lehet. Jer hamar, nézd, itt a tükör, tedd fel' s vonakodó

barátnőjének leoldva szalmakalapját, kezénél fogva vezeté a tükör elébe. ‚No lásd milly jól áll, mond Teodóra fülébe súgva, a szép kalapkát annak fejére illesztve. ‚Hidd el édesem — folytatá hangosabban — ez épen jó leend — öcsédnek.‘

Teodóra lassan emelé fel szemeit a tükörre, hol egy szép halvány arczu, barna fürtü tollaskalapos fiut — tulajdon képét pillantá meg. Pirulva kapá le a kalapkát fejéről, s hirtelen mondá: ‚Gondolom, ez használható lesz‘ s kifizetve a kalap árát, barátnője karját megragadá, és sebesen távozék a boltból.

‚Oh Vilma‘ mond az utczára kiérve a halvány Teodóra, láttad milly különösen tekintének ezen emberek ránk, midön férfikalapokat kértünk. Mit fognak gondolni!

„S ugyan mit gondolhatnának? legfelebb is, hogy valamellyikünk férfiruhában akar kalandozni, s ebben tán nem egészen csalódnának — tevé hozzá pajkos mosolylyal — mit gondolsz Teodóra?“

‚Oh kérlek, hagyd most a tréfát! — szólt a halvány hölgy komolyan. — Siessünk inkább haza, mert tudod, ma még sokat kell végeznem szándokom kivitelében.‘

A két hölgy gyorsitá lépteit, s kis idő mulva a Sebestyén-térre érve, egy két emeletes ház kapuján léptek be.

Sebesen szökdeltek fel az első emeletbe, s szobájokba érve, fáradtan ültek le a pamlagra, kalapjaikat levetve.

Szép fiatal barna leányka volt mindkettő, karcsu magas termettel. Egykoruak lehettek, de arczkifejezésük igen különböző volt. Mert mig az egyik arczán élénkség, életvidorság volt olvasható, a másik halvány vonásain csendes búskomolyság, fájdalmas de szelid határozottság ömlék el.

‚Teodórám! — szólalt meg a vidor arczu leányka gondolatokba mélyedt barátnője nyakát átkarolva — kérlek mindenre, mi szent, fontold meg jól e lépést, mit elkövetni akarsz, ne hagyd magadat a hazaszeretet tüzétől annyira elragadtatni, hogy női rendeltetésedről egészen megfeledkezzél. Hidd el, bebizonyíthatjuk mi a hon iránti szeretetünket, ha kardot nem kötünk is, s nyilik elég alkalom honleányi kötelességünknek eleget tenni. Mert akármint veszszük, kedvesem, el kell ismernünk, hogy csatázás nem a hölgy hivatása.‘

„Mindig ezen egyet hozzátok fel szándokom gáncsolására: nem hivatása a nőnek a hazáért küzdeni. Látszik, hogy e részben is gyakorolni akarja a világ a nőnem leigázását, mert még a szent jogból, a honért áldozni, érette elvérzeni, is kizárják, s miért? mert — hölgy! — Igaz, nem ez a hölgy tulajdonképeni rendeltetése, de azért honleányi hivatása: honáért mindent tenni, mi erejéből telik. S te csodálkozni tudsz azon, hogy én csekély erőmet arra használom

hogy hazámért fegyvert ragadjak? Van-e nekem az életben hazámon kivül valami drága, kedves? nem vesziték-e el mindent, mi e földi-létet előttem széppé tevé?! Szülőim, testvéreim nincsenek, sorsom korán megfoszta azoktól. Jegyesem hazánkért ment küzdeni s nem tért többé vissza. Igen, én a harczosok sorába lépek, hogy szívvérem — mint kedveseimé — a haza szabadságáért ömöljék. Mindent veszítve, csak a honszerelem szent tüze lobog e kialudt szívben, s ez érzelem buzditand mindig a legelszántabb tettre is. Én csak a viadal zajában akarok meghalni. A hazám szabadságáért dörgő ágyuk moraja legyen sírzeném. — De az idő múlik, öltöznöm kell, mert ma még bemutatom magamat a .... számu vadász zászlóalj parancsnokánál, s ez alkalommal be is soroztatom.“ S a mellékszobába távozék, honnét kevés idő mulva csinos férfiöltönyben jött ki „s most isten veled Vilmám! vissza nehezen jövök többé hozzád, mert nem akarom magamat illy öltözetben itt mutatni. De hol van pisztolyom, — mond körülnézve a szobában — te leendesz leghübb barátom“ folytatá egy pompás munkáju pisztolyt ajkihoz szorítva.

‚Mond, Teodórám, miért annyira kedves e pisztoly előtted? szent ereklye gyanánt tartád mindig.‘

„Árminom katonává lételekor vett egy pár pisztolyt, mellyek tökéletesen hasonlitának egymáshoz. Nekem különösen megtetszének s ő látva azt, egyiket nálam hagyá, mondva, hogy a másikat, talizmánként hordozandja magával. Tréfásan fogadtuk meg, hogy e pisztolyokat csak egymás ellenében használandjuk — hütlenség esetében.

Árminról a k..... i csata óta mitsem hallok, s igy mit gondolhatok mást, mint hogy elvérzett ott. E pisztolyt keblemen hordozandom mindig. Szükség esetében még szabaditóm lehet. — S most válnom kell Vilmám. Még én a hazáért küzdendek, te ne feledkezzél meg érte imádkozni!

S átölelve keblére simuló könyező barátnőjét, sebesen távozék a hősies lelkületü hölgy.

* * *

A sz...i ütközet a legvéresebb betükkel lesz a történet könyvébe feljegyezve.

A küzdelem mindkét részről a legelszántabban ment.

A lelkesedés, vakmerőség változott, s a magyar oroszlányként harczolt.

A csatavonalból kitérve egy bokor mellett magyar vadásztiszt küzdött osztrák közlegénnyel. A viadal hosszasan tartónak látszék, mert mindketten több helyen vérzettek, s főleg a vadásztiszt nagy megerőtetéssel védé magát.

A magyar tiszt egy merész vágásra emelé kardját az osztrák

katonára, s ez azt kikerülendő, félre ugrott. Azonban nem vigyázva jól, egy elvérzett bajtársa testében megbotlott, s oldalt hanyatlék. A vadász használva ellene zavart helyzetét, uj erővel rohant rá. De azon perczben, midőn kardhegyét a katona mellének döfésre irányzá, egy osztrák tiszt mellé ugrott s pisztolyt süte rá.

A vadásztiszt egy elfojtott kiáltással ejté el kardját, s mindkét kezét baloldali mellére szorítva, fél térdre rogyott.

E mozdulata által kis fővege leesett fejéről.

‚Hatalmas ég!' — kiálta az osztrák tiszt — meglátva a halvány ifju vadász bájos arczát, mellyet szép barna fürtök lengtek körül, s remegő kezéből az elsütött pisztoly a térdelő vadász elé gördült.

Ez egy tekintetet vetett az előtte heverő pisztolyra s arcza görcsösen vonaglott. Lassan emelé fel szép szemeit a mellette köszoborként álló ijedt arczu osztrák tisztre s a harag villámlék azokban.

‚Te Ármin?! osztrák katona?! — mond tompa érctelen hangon — hazád ellen harczoló?! Oh miért találkozánk ismét!' s sebétől véres kezeivel fedé el szemeit, mintha égető kín lett volna az előtte álló bünösre pillantania.

„De te Teodóra itt? — szólt a bámulásából alig magához térő ifju, — s általam megsebesítve!" — folytatá a lánykához hajolva.

‚Félre nyomoru!' kiálta a hölgy, egy lesujtó tekintetet vetve egykori kedvesére. ‚Ne érintsd leheleteddel arczomat!! Tehát kit én mint hazáért elvérzett martirt siraték, él, hona ellen küzdve! Oh hogy el kelle érnem e napot!'

„Ne mondd ki itéletedet rám, mielőtt meg nem hallgatsz — mond leveretten az osztrák tiszt. — Hidd el Teodóra, nem lehetett máskép tennem, ha éltemet fen akartam tartani. A k . . . . . i ütközetben olly helyzetben valék, hogy halál vagy elfogatás várt rám. Én, hogy mindkettőt kikerülhessem, nem láttam más módot menekülhetni, mint egy fordulatnál elleneimtől körülvéve, hozzájok átlépni.

Oh ne hidd Teodóra, hogy e tett után az öntudat kínzó gyötrelmeit nem éreztem, de visszalépnem nem lehetett többé oda, hol a legborzasztóbb gyalázat várt rám, mert tudd meg Teodóra, átlépésem főindoka volt: a kapitányomtól rámbizott pénzösszeget kártyán elvesztve, a tett felfedezése előtt a gyalázat elől menekülhetni. Kárhoztatsz-e Teodóra, hogy éltemet kivántam fentartani?'

„S te ezeket mentségedül hozod fel? — mond a bajnoknö mindinkább gyengülő hangon — nem tudod, hogy ezzel mit mondál? csak gyávaságodat bizonyitád be, szégyenedet tetézéd! Hogy rongy életedet fentarthasd, hazádhoz hütlen levél. Illy undok vétek nem maradhat büntetlenül, s az ég rendelése, hogy én boszuljam meg a hazádon elkövetett sértést. Meghalsz! — rebegé a hölgy s végerejét

felhasználva, rántá ki és süté kedvesére az egykor tőle kapott pisztolyt. — Meghalsz nyomoru korcs!“

Az osztrák tiszt szétzúzott agygyal rogyott a boszuló hölgy elébe, ki életerejéből kimerülten, halva terült el a kedvese s tulajdon vérétől ázott pázsiton.

M. K . . t . . . a.

A HUSZÁR.

Augustus 20-kán 1849-ben.

Uti porral fedve, fáradottan
Mi gyászos legény közelget ottan?
Olly szomorún bandúkol előre,
Mintha nem is e világról jőne.

Sapkája szemébe vágva mélyen,
Izzadás és bánat ül a képen,
Jobb kezében tört kard markolatja,
Mással botján kis motyóját tartja.

Durva inge egykor tán fehér volt,
Most sötétlik rajt' a szeny és vérfolt,
Megkopott a veres nadrág szőre,
Rongyos is volna már ünneplőre.

De hisz neki nincsen vasárnapja,
Nem is tudja hogy ma István napja,
Éj és nap utazva, szomjan, éhen,
Megáll s körülnéz a faluvégen.

Szülő helye tövig le van égve,
Kormos falak bámúlnak az égre,
Alig látni embert, ugy megfogytak,
De a sírok ottkünn szaporodtak.

Izzadását ekkor letörlötte —
Talán egy pár köny is volt közötte;
S mint felhők közt egy magányos csillag,
A népetlen utszára beballag.

Újra fedve van a falu háza,
Ereszében négy ember tanyáza,
Beszélgetnek olly búsan komolyan,
Mint a kiknek házában halott van.

Egy közülök az útast meglátja,
S igy kiált rá: „Kend az János bátya?
Szóljék már, hol veszi magát itten?
Merre, honnan, hová? hozta Isten!“

„Hozott ám a balsors, mellyre átok!
Jó barátim, oda van hazátok.“
Igy felelt ő keserűn nevetve,
Nevetése sírásnak jó lenne.

„Honnan jövök? árulás földéről.
Meddig megyek? mig lábam ki nem dől.
Huszár voltam, Isten katonája,
Most ugy hívnak, hogy: . . . . .“

„Hej Világos! átkozott Világos!
Alattad lett hírnevünk homályos,
Ott gyalázott meg az illyenadta . . . . .“
Nem szólt, csak fogait csikorgatta.

Kis vártatva — mert a falu népe
Kérte őt hogy még tovább beszélne —
Igy folytatta, fa-derékra ülve,
S mindig többen gyülöngtek körülte:

„Árulás volt, győztünk Zsolcza mellett,
Győztünk, s mégis hátra menni kellett,
Holott kardunk győztes villámlása
A Muszkának lett volna romlása.“

„Nem engedtek üzni, szedtevette!
Mig erejét ismét összeszedte,
S most már ő jött üldözve mögöttünk —
Aradig tiz harapást nem ettünk:“

„Több gondom volt fakó paripámra,
Ehezett, fogyott a szegény pára,
Egyre mindig marsban, soha ólban —
Debreczennél lőtték ki alólam.“

„Világosnál összegyüjtve álltunk,
Azt hittük hogy végcsatára szállunk, —
S melly előre mindig bátran rontott,
Mi századunk képezte a frontot.“

„Front elébe őrnagyunk kinyargal,
Sápadt arczczal, fényes kivont karddal,
Szólni akart és lett nagy csendesség —
Minden szava füleimben cseng még:“

„Fiaim! — szólt — bátor jó vitézek!
Fáj a szívem ha reátok nézek,
Rátok, kikkel Nagy-Sarlónál voltam,
Rátok, kikkel Szőny alatt harczoltam.“

„Dicsőség volt lelketek párnája,
A nevetök : Isten katonája,
S mert valátok mindig halni készen:
Mi vár rátok? tudjátok-e? — szégyen.“

„Üres szóra, puszta igéretre
A sereg már fegyverét letette ;
A seregnek szine, java, bátra,
Fiaim! még csak ti vagytok hátra.“

„De mit kiki főkincsének tartott,
Egyitők se adja át a kardot,
Szégyen arra, a ki általadja,
Elég ha megmarad markolatja.“

„És a zászlót, melly alatt küzdöttünk
S száz csatában lobogott felettünk,
Mellyre szent név : „Szabadság“ van írva,
Diadalként ellenség ne bírja.“

„Tépjétek szét, rongyait vigyétek,
Ez legyen legszentebb ereklyétek.
Aztán menjen a ki merre akar.
Éljen a hon! s az elárúlt Magyar!“ —

„Szólt az őrnagy, s melly ott volt mellette,
Egy pisztolyát a légbe sütötte,
A másiknak öldöklő szavára
Zúzott fejjel dőlt hanyatt lovára.“

„Elszáguldott a paripa véle
Lába mindig lévén kengyelébe, —
Mi pediglen sírva káromkodtunk
S markolatig tördöstük el kardunk.“

„S aztán mintha szeretőnk lett volna,
Szent zászlónkat megcsókoltuk sorba,
S szétvagdaltuk, hogy ne kapja meg más,
Hej! keserves volt ez a megosztás! . . . . .“

Elakadt itt szava a huszárnak,
S szemei is könybe lábbadának,
Mert elfordúlt, tán hogy meg ne lássák
A vén gyermek könnyei hullását.

Mondva aztán egy bús ‚Megáldj istent'
Fogta vándorbotját és tovább ment;
Nem kérdezték hová? mert szeméből
Látták, nem pihen meg, még ki nem dől.

* * *

Szendehelynél künn a faluvégen
Három nagy sír van az erdőszélen,
Nincs keresztje, mintha sír se lenne —
Ötven honvéd fekszik halva benne.

S itt, hol a hős bajtársak pihennek,
A kifáradt harczfi itt pihent meg;
Keresztje volt: a kard markolatja,
Szemfedője: a zászló darabja.

Orion.

F*Y GYULA.

I.

Verik az indulót, harsog a trombita, fegyverre, csatára. . . . . Ifju völegény és ifju szép menyasszony állnak oltár előtt, kéz kézben, és esküsznek egymásnak szerelmet, hüséget.

A pap kiterjesztett kézzel áldást mond reájok, és mind, a kik látják, gyönyörrel beszélik, hogy még szebb pár soha nem állt oltár előtt.

A menyasszony szép szemeit lesütötte a földre, ha fölemelné öket, hónál halványabb arczája pirosabb lenne a hajnal rózsájánál, mert kedvese szemeivel találkoznék, ki öt kéjelegve nézi elandalgó szemmel.

Ah mint dobog mindkettőnek szíve, midön e szót: „szeretem" kimondja. Millyen szép, a mit az ember évek óta titokban érezett, először az istennek vallani meg.

Az orgona sípjai megszólalnak, fuvolázó hangjuk bejárja a boltozatokat, az ifju pár távozik. És mind, a kik látják, gyönyörrel beszélik, hogy még boldogabb pár nem távozott innen.

Elöl megy halványan, hófehér ruhában, fehér koszorúval a boldog menyasszony.

Utána vidám, mosolygó arczczal, szemeit szerelme leányáról le nem véve, a boldog vőlegény. . . .

A boldog menyasszony boldog vőlegénye holnap csatába fog menni, talán vissza sem jö.

.....Verik az indulót, harsog a trombita, fegyverre, csatára.....

* * *

A vidám zene szól, a bor poharai csengnek, a sarkantyú peng. Vigan folyik a menyegzői lakoma.

Tánczol az ifjuság, gyönyörködnek benne az öregek, s ha egy elkiáltja: „három a táncz!“ mind bele egyeznek, s ismét ujra kezdik.

Kedvese mellett ül az ifju. Gyönyörrel öleli öt magához. Csak félnap óta az övé s csak félnapig lesz még az övé. Megöleli, megcsókolja.

Most tánczba viszi szende menyasszonyát, megforgatja, megrepkedteti, magához öleli, ismét elbocsátja, körül-körüljárja, mint planéta a napját, s ujra magához ragadja; lejtésük, mint az egyszerre kimondott szó, mint a találkozó gondolat.

Minden öket nézi.

És mind, a kik látják, gyönyörrel beszélik, hogy tánczban nem látott szebb párt soha senki.

Mint a mosolygó nap, olly vidám a vőlegény, mint nap-sütötte felhő, a menyasszony.

A vidám menyasszony vidám vőlegénye holnap csatába fog menni, talán vissza sem jö.

.....Verik az indulót, harsog a trombita, fegyverre, csatára.....

* * *

Elcsendesült minden, végéhez közelg az éj, hajnali álmát alussza a vidék.

A csillagok sáppadnak, csak egy ragyog fényesen, mint a gyémánt, fényesen, mint ki legközelebb van a naphoz, a hajnalcsillag, a szerelem csillaga.

Hallgat minden madár, csak egy dalol édesen fájdalmasan a virágos kert orgonafái közt a magányos szoba ablakánál, a csattogány, a szerelem dalnoka.

Csillagsugárnál, csalogánydal mellett alszik nyugodtan az ifju férj. Fejét kedvese keblére hajtotta s a szép hölgy jobb karja nyaka körül füződött szerelmesen.

A szép nő ajkán most is látszik, hogy csókolva aludt el, a férj arcza álmában is mosolyg.

Olly nyugodtan, olly boldogan alszanak, egymást átölelve, egymás lehelletét szíva, egymáshoz olly közel.

Egy óra mulva az ifju nő férje csatába fog menni, talán vissza sem jő.

..... Verik az indulót, harsog a trombita, fegyverre, csatára.....

II.

Ül a fiatal nő a sárga hárs alatt, s a láthatárt nézi.

A sziv-alaku hervadt levelek ölébe hullanak.

Messze, messze síkon csatához készülnek, nagy nehéz harcz lesz ott. Sokan meg fognak halni benne.

A seregek föl vannak állitva, nagy nehéz sánczokat kell majd megmászniok, mindnyájan közelről látják most a halált, de egynek sem halványul el arcza.

Kivül a napsugár, belől a harczvágy pirosra festé az arczokat, a vakmerő bátor vonások égni látszanak.

De legjobban ég arcza a kilenczedik zászlóalj vitézeinek, a piros-sipkásoknak s a piros-sipkások közt ama fiatal hadnagynak, ki sorra járja egyenként vitézeit s gyújtogatja azoknak bátorságát önlelke tüzénél.

— Ne féljetek! előttetek fogok menni a csatában, messziről meglátják aranyos csákómat, rám fog mindenki czélozni, titeket egy golyó sem ér, ne féljetek!

Az egész zászlóalj éljent kiált neki, az ellenséges sánez viszhangja kényszeritve adja vissza az éljenkiáltást. Hangokat most, egy óra mulva golyókat fog visszaadni.

.... Ül a fiatal nő a sárga hárs alatt, s a láthatárt nézi.

.... A sziv-alaku hervadt levelek ölébe hullanak.

* * *

Csata előtt hadi tanácsot tartanak.

A harczterv kivitele sok vérbe fog kerülni, merész férfiak kellenek a rohamok élére. Ki fog vállalkozni?

Egy folyón kell keresztülgázolni. Lehet, hogy a folyó mély, a rohanó ott vész; a túlparton ellenség, annak golyói megrontják a közeledőt. Ki fog oda menni?

— Elmegyek én! szól a piros-sipkások hadnagya és átmegyek a folyón, vagy nem jövök vissza.

A vénebb katonák tisztelettel tekintenek reá, mert a mit ő igér, azt meg szokta tenni.

Egy faluba kell berontani, szétverni a barrikádokat, az ellent kiüzni belöle, a házak jó lövökkel vannak megrakva, az ellentálló néptömeg túlnyomó. Ki fog oda menni?

— Elmegyek én! szól a piros-sipkás, s vagy győzök, vagy ott esem el.

A vén katonák le akarják beszélni; minden napnak elég egy teher. Ő nem enged, menni fog s ha egy csapatnál győzött, átmegy a másikhoz és azzal is osztozik a küzdelemben.

Egy jól elárkolt sánczot kell megmászni, a sánez kapui előtt erős citadellák vannak, a citadellák ágyukkal megrakva, oda kell a férfi, oda kell a halállal szembenéző férfibátorság. Ki fog odamenni?

— Mindnyájan ott leszünk! zúgnak mindnyájan, a sereg jobbjai, a legvitézebbek, a leglelkesebbek. A kardok csörögnek, mintha ki akarnának repülni hüvelyeikből.

Ég, hevül az ifju hadnagy arcza: „első leszek köztök!“ gondolja magában s vágyva várja a riadó hangját, keble feszül, szive remeg, — de az öröm miatt.

Mint fogja mindenütt keresni a dicsőség osztogató halált!

. . . . Ül a fiatal nő a sárga hárs alatt, s a láthatárt nézi.

. . . . A sziv-alaku hervatag levelek ölébe hullanak.

* * *

Hull a golyózápor, bömbölnek az ágyuk, folyik a vér. . . . Tombol a paripa, csattognak a kardok, az összeütött szurony döfése peng, folyik a vér. . . . A harczkiáltás eget ver, a haldoklók nyögése nem hallik töle, a zászlók lobognak a fehér füstfellegben, folyik a vér. . . .

A halálnak nevenapja van ma!

Ki az, ki ott elöl vérrel festve rohan egyik vészből a másikba? ugy siet, ugy vágtat, csapatja alig birja utólérni. Nem néz hátra, hogy jön-e valaki utána? csak mindig előre, hogy van-e még, a ki ellent tud állni?

A vörös-sipkás az, merész csapatjával. Előtte rémület, nyomában pusztulás, zászlóján győzelem.

A folyamhoz érnek, — meg sem állnak nála, fegyverrel kezökben beléje rohannak, egy kettő elmerül, a többi átuszik. Azután a vízből a tüzbe! Azt is elgázolják, az ellen hátra áll.

Ki az, ki ott a faluba beront? hol minden ház egyegy megvédett vár, mellyet külön kell megostromolni? Az ellen ablakokból, keritések mögül lövöldöz. A halálnak hosszu keze van; — fusson tova, a ki ki akarja kerülni, menjen közel hozzá, a ki le akarja győzni. Közel mennek. Az ellenség elfogy, a falu be van véve.

A harcz dühe tetőpontját éri, ember ember ellen harczol, az ágyuk az élő tömegbe tüzelnek, nem fáj már a seb, a halálnak nincs félelmes arcza többé, nincs gyáva sem túl, sem innen.

Ki az, ki a harcz dühében egy kezébe ragadja a háromszinü zászlót, más kezébe a vérrel festett kardot s tettre hívó hangon kiáltja: „utánam!“ és rohan oda, hol legtöbb a veszély, a sáncz derekának, az ágyuk torkának, a rettenetes halál királyi székének?

Utánam, utánam! kiáltja, mig oda ér. A zászló kilátszik a kékellő füstből, . . . most egy ölnyire felemelkedik . . . . a vitéz a sánczra felugrott vele. . . . Legelső volt rajta. . . . A zászló egy ölnyire kiemelkedik az ágyufüst közül, ... azután eltünik, ... egészen eltünik. . . . A vörös-sipkások hadnagyát lelötték.

Lerogyott térdére, egy perczig a zászló nyelére támaszkodva fenntartotta magát. . . . Még csak egy szót szólott: „előre!“ és meghalt, az elejtett zászló lobogója harczi szemfedőül borúla reája.

Percz mulva riadó éljen-kiáltás hangzott a sánczokban, az ifju hös bajnok feküdt lobogója alatt. A nap diadalában neki volt legtöbb része.

. . . . Ül a fiatal nő a sárga hárs alatt, s a láthatárt nézi.

. . . . Hervatag levelek hullanak ölébe.

* * *

A csaták mezején sírt ásnak az elesett vitéznek.

A csaták zenéje a pörgő dobszó és a riadó trombita, az tompán, ez sírva szomorúra válva kisérik a hösnek koporsóját.

Egy kard van rá téve, egy kard, melly annyi utitársat szerzett neki a túlvilágra, és egy vörös sipka, a hadi érdem legegyszerübb polgár-koszorúja.

Sírnak bajtársai, az egész hadsereg szemeit törülgeti, a vörössipkások búsan aláhajtott fővel kisérik legjobbik hösüket. A vezér szótalan.

Leteszik a sírba; a salvék dörögnek; a gyász zene elhal; maguk a zenészek a zokogás miatt nem birják folytatni.

. . . . Ül a fiatal nő a sárga hárs alatt, s a láthatárt nézi.

. . . . A szív-alaku hervatag levelek ölébe hullanak.

Sajó.

MAGYAROK!

Ezredéves ős lakói
Az Árpádok szent földének!
Tettetekről fél világ szól,
Rólatok zeng e dicsének.

Rólatok, kik ős keletről
Szép nyugotra telepedvén,
A világot betöltétek,
Hirsugárokat lövelvén.

Hősi nép jött e hazába,
Hős apák utódi vagytok,
Hirben, fényben, dicsőségben
Tőlök hátra nem maradtok.

Nagy, dicső vagy oh magyarfaj,
Ellenséged sem tagadja,
Az erénynek a magáét
Még a bűn is csak megadja.

A nemesség ó betűit
Kiváltságlevélen birván,
Összetépted, mást helyébe
Szived táblájáról irván.

S széthirdetted a hazában
Szolgáidnak örömére,
Kiknek a honvédelemben
Öseiddel omla vére. —

Széthirdetted : e hazában
Megszünt a nyüg és kiváltság,
Testvérek vagyunk mindnyájan —
Éljen a magyar szabadság!

Éljen a magyar szabadság!
Viszhangozva zeng a szózat
Kárpátoknak szent falától
Meddig a büvös hang elhat.

S millióknak ajakáról
Zeng az áldás nagy nevedre.
Méltán büszke vagy magyar nép
Ten fajodra, nemzetedre!

Ezredéves tetteid közt
Anyagi fény s dicssugárból
Méltóbb tanuságot nem tesz
Semmi szózat nagyságodról.

Ezredéves életedben
Szentelt láng volt honszerelmed,
Ez vivá dicső csatáid
S legdicsőbb öngyőzedelmed!

Kopasz László.

NOVEMBER 27-KÉN 1849.

„Sokáig néma volt lantod
Hazád öröm- s búnapjain,
Mi fejti meg, hogy most sürűn
Zeng honfibánat húrjain?“

„Fiat szült nőm két hó előtt,
— Ez első, kedves gyermekem —
Hinnétek-e? Való pedig:
Bús honfi-dalt ő súg nekem!“

Csomaközi.

EGY IFJUNAK, KI TÁVOL ÚTRA KELT.

(Szavalta a nemzeti szinházban jan. 21-én Bulyovszkiné).

Ha vídám czimborák
Sodró körében élsz,
Csengetve a pohárt;
Vagy szomjan űz a kín
Az égető homok
Végetlen térein:
Eszedbe jusson
Szegény hazád!

Ha bársony és selyem,
Márvány s arany felett
Úrrá tesz végzeted;
Vagy szűrben, a havon,
Didergve tűröd a
Csikorgó éjszakát:
Eszedbe jusson
Szegény hazád!

Ha égni lát szemed,
A merre eltekint,
Öserdőségeket;
Avvagy vidéklepő
Árviz' öntésein
Röpűl gyors csolnakod:
Eszedbe jusson
Szegény hazád!

Ha bájos ifju nő
És kedves csecsemő
Mosolyganak feléd;
Vagy embercsontokon
Rágódó kuvaszon
Áll meg tekinteted:
Eszedbe jusson
Szegény hazád!

Ha szentegyházba lépsz,
Hol tömjénfüst lebeg,
És a nép énekel;
Vagy ortanyára jutsz,
Hol kincsed' s éltedet
Együtt veszítheted:
Eszedbe jusson
Szegény hazád!

Ha Krisztusképet látsz,
Mellynek láb' és keze
Fához szegezve van;
És látsz gonoszt s hitlent,
Kinek csattog keze,
Mig lába tánczot lejt:
Eszedbe jusson
Szegény hazád!

Ha néma és süket,
Dermedt s világtalan
Magány veszen körűl;
Vagy hallasz bús zenét,
Sohajt, siránkozást,
Zúgó harangozást:
Eszedbe jusson
Szegény hazád!

S ha egykor mennybe kelsz
Teremtődhez közel,
Kinél az irgalom;
Avvagy poklokra szállsz
Sátán fiak közé,
Kiknél az ártalom:
Eszedbe jusson
Szegény hazád!

Csomaközi.

TIZENHÁROM BRÁDY.

(Episod az erdélyi oláh mozgalmak történetéből.)

Ha valaha a történet hű szavakban nyilatkozand, lehetetlen, hogy lapjain egypár sort e család számára is ne szenteljen. — Borzalommal állok meg a helyen, hol az ártatlan kiontott vér nyomai ma is látszanak.—Hideg borzadály futja meg ereimet, ha visszagondolok, egy év előtt itten mik történtek. — Hányszor e helyen állok, hányszor e helyet látják szemeim, letérdelek, s keblem mélyéből fohászkodom : Isten, hatalmas nagy isten! Te láttad a gyilkost az ártatlanok vére fölött tombolni, sujtsd öt agyon égi haragod legborzasztóbb villámával; vagy tedd földönfutóvá, támaszd föl keblében a lélekismeret ezer mardosó viperáit, hogy ne legyen nyugta, sem nappal, sem éjjel, s ijesztő vázként lebegjenek előtte a meggyilkoltak árnyai mindenütt. — Ne adj nyugtot oh

uram! barangoló állatként kergesd öt haragodban, miként egykor Kaint. — Parancsold meg a földnek, hogy tetemeit be ne fogadja, hanem pokoli lánggal vesse ki a szélnek.

Igen! igy fohászkodom én s velem együtt ezren.

* * *

1848-dik évi october hó 20-kán Körösbánya állott még szabadon minden oláh mozgalomtól. Fölül az egy órányira fekvő Brádban már hemzsegett a nép, s a kifutott lakosság lakjaiban ezren lakomáztak. — Itt egy csapat marhákat hajtott össze, amott mások tele hordókat gördítének végig az utczán, mig mások ismét, rakott szekereket igyekeztek pokoli kurjongások közt kifelé hajtani. Egy rész rabolt, egy rész rombolt s ittott már a szélső kunyhók lángjai is emelkedének.

Olly sürü volt a nép bent és künt e város körül, hogy ha isten villámát csak figyelmetlen dobja is le, százanként sujtja vala öket poklokra.

K.-Bánya ekkor még szabad volt, mennyiben t. i. az oláhság kapuin még be nem lépett, köröskörül azonban — egypár ezer lépésnyire feküdtek a nagy táborok, lándzsa, vasvilla, bot, fejsze, nyárs stb. fegyverezettel, figyelve, hogy a határvonalon madár se repüljön át.

Benn a városban iszonyu jelenetek valának. A megyéből egybegyült lakosok fel s alá futkostak az utczákon, arczaikon az ijedség pokoli rémjével. — Itt nök öltöznek oláh rongyokba, ott férfiak kötözik bocskoraikat, hogy a berohanó oláhság rájok ne ismerjen, itt többen kincsöket ássák alá, mig amott anyák örülten ragadják kisdedeiket s tébolyodva szaladnak menhelyet keresni. — Ifjak, leküzdve már a halál félelmeit, kihivó arczczal várák a fenyegető vészt, de azért ha arczaikra tekintél, iszonyodva fordulál el tölök.

Atya fiától, fiu atyjától kért tanácsot, a nélkül, hogy egy is segithetett volna.

Egyik kinosan lefolyt órát a másik kinosabb váltá fel, mig végre october 22-kén az oláhság alkudozásokba bocsátkozék s követség által megizené, hogy a városba szorult lakosok fegyvereiket rögtön kiadandják — a tábor csendesen keresztülvonul — s öket bántatlanul hagyva, hadi müködéseit folytatni tovább megy.

Szabadabban lélekzett mindenki. A fegyverek rögtön egybegyüjtettek s kiküldettek. Mostan hát mindenki ohajtá, hogy a tömeg mielőbb keresztülvonuljon, s az aggodalmakat egy kis pihenés váltsa föl. De egy nap a másik után jött, s az oláhság bejönni még semmert; nem, mert egy koholt hir szárnyalá be a tábort, miszerint a városban a cath. zárda tele mind 79 fontos ágyukkal s roppant hadi készületekkel, ugy szintén az utczavégeken is egyegy

pokoli gép van titkon felállitva, melly valamennyi románt egyenként a kapufélfára von fel, mihelyt oda csak közelednék is valamellyik.

E hírre Jankunak egy parancsa érkezik a tábor fő majorjához, mellyben K.-Bánya bevételét magának tartja fen.

Tán — a tőle minden áron szabadulni óhajtó maroknyi fegyvertelen nép legyőzésében akará megalapitni hirnevét — a hős Waffenbruder.

Ott volt a nép a hol előbb, a nyugtalanság és félelem tetőpontra hágott. Voltak, kik gyermekeik keblén tarták a kést, a vész első perczében szivökbe ütni azt, mint látni gyilkosok körmei közt elvérzeni. Sokan az öngyilkolás nemeit próbálgaták s mindenki készült a bizonyos halálra.

* * *

October 25-kén délután 3 órakor egy hir futja be a várost, miszerint a brádi lakosoknak lakhelyeiktöli elmozdulása sajnosan esett a had parancsnokának, annálfogva parancsoltatik, hogy minden brádi lakosok lakjokhoz visszaköltözzenek, hol élet- s vagyonbiztositásra találandnak, ellenkező esetben harmadnap elteltével javaik lefoglaltatnak, s királyi javaknak nyilvánittatnak.

Mindenki futott a hir bizonyossága felöl meggyőződni.

És a hir igaz volt. A félelemtől eltorzult arczokon vidám szinek mutatkoztak. Mindenki hivé, hogy a vész, mitől remegett, eddig tartott, s az, mi ezután történik — egy loyalis kormány védrendszere leend — melly alatt békében fog élni. Vádolni kezdék önmagokat, hogy gyávák voltak, a pillanattól elragadva hinni, hogy egy illy nép csak borzasztó tettekre alkalmas, midön lám a veszély legnagyobb perczében baráti jobbjokat nyujtják.

E hir vételén a városi g. e. oláh lelkész B. I., ki a kitört lázadás okairól mitsem tudott, mert az izgató körleveleket nékie megküldeni — egyeneslelküségétől tartottak, szekérre ül az oláh tanitóval, s oláh létökre bánthatlanoknak hivén magokat, a brádi táborba mennek, s néhány órai ottan mulatás után azon örömhirrel térnek vissza, hogy Brádon a legnagyobb csend van, a hazulról elfutott lakosok visszatérését azonban nagyon követelik, nehogy — szerintök — az oláh nép e fölkelése is a rosz száj által horavilágnak neveztessék.

Többen haza készültek, legelőbb a brádi család.

Keveset mondok e vagyonos család jellemzéséül. Tagjai a főbb megyei hivatalt viselt férfiak, politikai pályán legnagyobb royalisták, hivatali hivatásuknak pontosan megfelelők magán körökben nyájasok, barátságosak, alattvalóikhoz leereszkedő humánus, s a szegényeknek segitő gyámola.

Elmondom tagjait e családnak egyenként: Brádi András, Brádi Andrásnő, Brádi János, Brádi Jánosnő s leányai, Brádi Péter, Brádi Pál, Brádi Pálnő s féléves gyermeke, Brádi Sándor, Kristsori Ábrahámnő s leányai, ezekkel együtt több cselédek.

Mindnyájan szekereikbe ülve, bucsut vőnek a körülállóktól, s egy utolsó istenhozzáddal elindulának.

Utközben felkérék az oláh lelkészt és tanitót, lennének szivesek, miután ez utat már megjárták, kisérnék el őket hazáig, s egyes megtámadók erőszakoskodásai ellen biztositanák utjokban.

A derék lelkész, ki bár oláh, de a magyar lakosok iránt a vész perczeiben is jó érzelmet tanusitott, engedett a brádiak e kérésének s a tanitóval az első kocsiba ült.

Estvéli hat óra lehetett, midőn a városból kiindultak. Csendesen haladtak, csak ittott hallatszék a távol fekvő táborok kisérteties rivalgása.

Egy óranegyed mult a kiindulás után. — „Hajts sebesebben" — szóla a lelkész a kocsishoz — „igen elsötétedünk."

A kocsis ostorához kapott, midőn az ut melletti árokból egy magas férfiu buvik föl, s egy ugrással a lovak gyeplőibe kap.

„Megállj" — dörgé iszonyu hangon — s a káromlások egy litániája jött ki száján. „Megálljatok, isten legyen irgalmas bűnös fejeteknek, de nektek halni kell" s egy hatalmas „tolvaj" kiáltást tön a hegyek felé.

E perczben hallatszának a „tolvaj" kiáltások egymásnak tovább tovább adva, mik végre a távol hegyek mélyében haltak el.

A lelkész, ki a bajra legottan leugrott, igyekezett személyes ismerettségénél fogva az utonállót minden áron lecsillapítni, de késő volt, mert egy pillanat alatt a kocsik körülfogva valának, s a homályban nagy csoportok közeledtét lehete észrevenni.

* * *

A csoportok érkeztével néhány ezer ember lehetett már, midőn egy rész irgalmatlan módon kezde kirángatni a kocsiból férfiut és nőt, gyermeket és cselédet, s kegyetlenül kötözé azokat a kocsik kerekeire.

A másik rész a lekötözöttek zsebjeit motozá, s dühösen szaggatá le ruháit. — Kevés idő mulva a család teljesen kirabolva volt.

A lelkész, ki eddig majd egyik-, majd másikhoz rimánkodott esdő hangon a család megmentéséért, nem kevésbbé szenvedett.

„E lelkész a magyarok kémje" — kiáltának reá — „e pap a magyarokat akará megszöktetni, ez nem tart velünk, ez áruló!" s istenkáromlások közt ragadák meg, szakállát ezer felé tépve s pökdösve azt. Iszonyatos módon kötözék meg ugy, hogy legkisebb tagjait sem mozdithatá.

„A táborba velök“ — kiálta egy szikár ifju, ki hangjáról itélve — kapitány lehetett.

Többen a kocsikra másztak a lovakat hajtani.

A lovak egypár lépést tönek az indulásra, midön a jajgatások és orditások uj nemei hallatszának.

A kerekekre kötözöttek tagjaiban a kerekek fenn akadtak. — S a lovak, érezve a szokatlan akadályt, az ütések zápora közt csak prüszköltek és tomboltak lábaikkal, de egy lépést se tevének, mintha tudnák, hogy minden mozdulatuk a szerencsétlenek tagjait szaggatná.

„Megálljatok“ — kiált a parancsnoknak látszó ifju — „a foglyokat keményen kötözve tegyétek egy szekérre.

A kerekekről a szerencsétlenek leoldatának, s megkötözve egy szekérbe hányatának, ugy, mint midön a paraszt kévéit egymásra dobja szekerébe. — Egy a máson feküdt. A szekér fenekére hányt kisded kötelei szoritását jajgatá, mig a másik a fölötte fekvök terhe alatt fuldokolt.

A szerencsétlenek halálnyögései, s a haramják örjöngö kiáltásai közt indultak meg a szekerek.

Térjünk egy kissé Körösbányára.

Estvéli 10 óra lehetett.

Borzasztó sötét éj, az utczákon egy lélek sincs, mindnyájan lakjokba tértek — a félelmes napok terheit pihenni ki.

Siri csend, csak ittott egyegy kapu nyikorgása hallatszik, mellyet a süvöltö hideg szél kénye szerint csapdos.

A süvöltö szél morajába kisértetiesen vegyült koronként a távol hadak pokoli orditása.

E tájban a Brádi-családdal kiindult oláh tanitó, ki a megtámadásnál a zaj közepett elillant, álutakon a városba érkezik, s a szerencsétlenek történetét hiven mondá el.

Mint villám terjedt el e hir a városban. Egy óranegyed mulva az utczák ismét telve szaladókkal. Mindenki futni, menekedni ohajt, de merre ohajt? ez volt a szüntelen kérdés.

„Jönnek!“ — kiáltának egyszerre többen, s a nök ájultan rogytak férjeik erötlen karjaikba, gyermekek anyát vesztve szaladának szerteszét az utczákon, a félelemtöl örülten.

Iszonyu volt a jelenet, leirhatatlan.

Azonban isten ugy akará, hogy a vész ez éjjel be nem következett.

* * *

Térjünk a foglyokhoz ismét.

Ribitze és Brád helységek között nem messze az országuttól fekszik Váka, a kisded helység oláh kunyhóival. Egyik végén nyilt tér, mig a másik hosszan kanyarog be a hegyek mélyébe.

E falu végén a völgy torkolatában feküdt egyik tábor, többnyire a havas férfiaiból. Óriási tüzek körül, mellynek világa a távol hegyek oldalait világositá, hevertek a vadon fiai. Némelyek ivással, mások a rablott portékák elöszedésével foglalkoztak, mig mások a nap eseményeit beszélgeték.

Egy lovas érkezik.

„Hozzák a Brádiakat“ — kiálta le pokoli hangján a néphez, s azzal visszafordulva, vágtatott.

„Ki az? mi az?“ kiáltának fölugorva, s egy percz alatt talpon állt a tizezernyi tömeg.

„Helyet“ — orditá kevés idő mulva hátulról egy torok, s a tömeg utczát formálni bontakozék.

Halotti menetként nyomultak elő a gyászkocsik rajtok, haldoklók hörgései hallatszának.

Egy tüz előtt megállának.

„Le velök, a kutyákkal!“ — kiáltá egy torzonborz mócz, kit a tábor aranyhüvelyü kardjáról majornak tisztelt — „a pap udvarán le kell czövekelni kicsit és nagyot egyformán.“

„Isten legyen irgalmas fejemnek!“ fokászkoda a lelkész, midön a szekérből ledobaték.

„Ki ez?“ kérdé a major.

„A k.-bányai lelkész“ — mondának többen.

„Mit keres itt?“

„Ez ember áruló uram! a magyarokkal egy kocsiban találtuk szökni“ — kiálták valamennyien.

„Elég“ — mondá a tiszt „kössétek föl ama füzfára.“

„Kegyelem!“ — kiáltá a lelkész, mialatt a többi foglyok elvitetének.

„Egy szót se áruló“ — mond mogorva hangon a major, s a körülállóknak intett.

Mint éh farkasok az ártatlan bárányt, ugy ragadák meg többen a lelkészt, s ruháit lehuzva, magasan köték fel meztelen, derekánál fogva egy füzfa szabadon álló ágára.

„Kegyelmet kérek — a Jézus nevében kegyelmet!“ nyögé a lelkész.

Semmi felelet, csak a körülállók gúnyos hahotája hangzott a légben.

* * *

„Hány óra lehet?“ — kérdé a tábor majorja egy idő mulva, bundáját maga alá teritve, s a tüz mellé leheveredve.

„Kettő elmult“ — mond egyik, óráját nézve, mig mások a csillagokból akarák kitalálni.

„Az idő lejárt, siessünk hát, mert a foglyoknak a kelő nap sugárait látniok nem szabad.“

„Mit parancsolsz uram?“ kérdék többen, a tüz mellé telepedve.

„Minémü halállal végezzük ki a rabokat?“

„Nyúzzuk meg!“ kiáltának egyszerre valamennyien.

„Hosszasan tartana tizenkilencz lélek megnyúzása, bár némellyike kicsiny gyermek még.“

„Hát kötözzük szurkos szalmába, s gyujtsuk meg aztán“ — mond egyik.

„Hosszas ceremonia“ — mond a major — „legjobb, ha itten egymásután agybaverjük.“

„Jól van! helyes! éljen a majorunk!“ — kiáltának mindnyájan, — s egy pár ezer a major parancsára a foglyok után távozék.

Mig a foglyok a vesztőhelyre érnének, lássuk egy szerencsétlen nő halálküzdelmeit.

A sors ugy akará, hogy midőn a család az országuton kötözve egy szekérbe rakatik, Brády Jánosnő leányaival egy szekeren külön s kötözetlen maradt. — Midőn a szekerek megindultak, az iszonyu lárma és szokatlan zajtól a lovak megijedve, e szekeret elragadák, s vadul vágtatának a tömegen keresztül a Körös partjai felé. — A lovakat birni nem tudó ügyetlen mócz kocsis egy ugrással kivánná éltét megmenteni, mig a nők szabadulásukat érezve, kúcsolt kezekkel várák a sors végzését.

A lovak villámsebesen ragadák a szekeret árkon, bokron, hegyen egyaránt, mig végre a szekér egyensulyát vesztve, fölborult, és sértetlen hagyá a viz partján egy árokban a bennlevőket. — A szünni nem akaró lovak darabokra zúzva ragadák a szekeret tovább.

Setét hideg éjben, ruhátlan egyedül, a félelemtől s hidegtől reszketve állott a nő most. Keblében a reményszikra ujra föléledt, mert a gyilkosok körmei közül kiszabadult, de a vész uj nemeit látá maga előtt.

„Merre menjek oh istenem! segits meg“ — fohászkodék a nő, midőn az eltévedt kocsit üldözők lármáját közelebb közelebb hallá jönni.

Egy gondolat villant föl agyában, hirtelen karjára ragadá gyermekeit, s a folyóba ugrék. Övig érő vizben gázola keresztül a túlsó partig, s midőn gyermekeit a partra segitve kimászék, egy mord tekintetü oláh ragadá meg, s fejszéjét halálos csapásra emelé föl.

A nő nem habozék, elszántsággal ragadá meg karját a gyil-

kosnak, s pillanatnyi tusa után, szaladásra birá a nagy de lomha oláhot.

Most kettős léptekkel siete, midőn a közeledő hangokból egy kóbor csapat szembejöttét vevé észre. Hirtelen a folyóba ugrék, s gyermekeinek a lélekzetet is tiltva, a magas part védelme alatt gázolt lefelé a vizen, mig végre hajnaltájban a városba vergődék. Eszméletlenül a földre rogyva pihent a kiállott szenvedések után.

A nő mentve. Ah! de férje s fia a gyilkosok kezében, tán eddig halva fekszenek. Oh nem! még nem. Lássuk őket.

„Helyet, helyet!“ — kiáltának a tüz körül néhányan — „hozzák a foglyokat.“

A kör megnyilik, s vad kaczaj közt hurczolák elő a szerencsétleneket.

Láttatok-e őrültet, kinek hajszálai égnek meredve, beesett arcza dult vonásain a halál sáppadt kisérteties rémje integet, kinek fölfordult szemeiben pokoli lángok égnek, mig vértől tajtékzó ajkán földalatti hangokat énekel?

Hogyan tetszenék e kép? nemde iszonyodva fordulnál el tőle? Igy nézett ki a Brády-család, midőn sirja szélén álla.

A tábor majorja föloldani parancsolá a rabokat.

„Kegyelmet oh uraim!“ rebegé a rabok néhánya, mig többen a földön elnyulva vonaglának.

„Istennél a kegyelem, e földön csak igazság“ dörgé a major.

„Kegyelmet e kisdedeknek hát!“ rebegék ujra.

„Senkinek“ volt a rövid felelet: „s most a papot hozzátok elő“ szól tovább, társaihoz fordulva.

A pap a füzfáról leoldaték s előhozaték.

„Vessétek elevenen a tüzbe“ — mondá a major iszonyu káromlások között, s a pap a tüzbe hányaték meztelen. A pap a roppant tüzből egy ugrással igyekezett megmenekedni, de a körülállók lándzsájától meglöketve, hanyatt bukott a roppant izzó szén közepére. Ujra kiugrott, ujra betaszittatott, mig végre tagjai összesülvén, eszméletlenül a ládzsák élein dőlt ki a körből.

„Hány betüje van a magyarnak?“ — kiáltá a papnak az egyik, lándzsáját a tüzbe dugva.

A pap nyögött kinjaiban, de nem felelt.

„Szólj, vagy ládzsámat mártom tüdődbe“ — dörgé egy másik.

„Nem tudom“ volt a pap nyögése.

„De mégis lesz tán negyven—ötven“ kérdezé az előbbi.

„Lesz tán“ susogá öntudatlan a pap, mert hangját a fájdalom nyomta le.

„Árulásodért hát hátadra sütjük azt“ — s mig társai a papot keményen nyomák a földre, hév lándzsáját a tüzből kihuzá, s a szerencsétlen testére különböző jegyeket igyekvék besütni.

„Vigyétek most el őt“ — szóla a major, „fogjatok szaporán a többihez.“

* * *

Brády János volt az első, kit egy iszonyu csapással a földre teritének, s mig többen fejét, lábait s kezeit vasvillák ágai közt igyekvének a földhöz szegezni, egyik magosan emelé fejszéjét a légbe, lábait a szerencsétlennek egy csapással vágta le; de pokoli szándokában megelőztetett, midőn egy másik neki rohanva, lándzsájával szivét hasitá föl.

Következett Brády András s nője, Brády Péter, Brády Pál. A vesztőhelyen bokáig vérben, darabokra vágva feküdt már férfi és nő, kicsiny és nagy, midőn a gyilkolások közepett egy férfiu jelenik meg, inkább magas mint alacsony, állát vörös gyér szakáll környezé, egyszerü mócz öltözetben.

„Megálljatok“ — kiált a tömeg közt előfuródva, mialatt többen elötte fövegöket érinték: „megálljatok egy kissé, e nők nem halhatnak meg.“ — „Ki az, ki itten parancsolni mer?“ kiált a tábor majorja.

Az érkezett egy fordulatot tön a major felé. „Bocsánat uram!“ szól alázatos hangon a major: „álöltözetedben nem ismerék reád hamar.“

A tekintélyesnek látszó rongyos mócz engesztelő mosolyra voná ajkait. „E nők egy kissé velem fognak jönni“ — mond — s a még életben álló ifju nők egyikét kezén ragadva vonszolá a bokrok sürüjébe.

A körülállók néhánya megértve a dolog titkát, hasonlót tön s az ifju nöket illetlen módon vezeték az első után.

A nöknek uj küzdelmei valának. Az illetlen modor, mellyel az ifju nök elvezettetének, a szavak, mellyekkel e nők szemérme támadtaték meg, gyanittaták a félrevonulás gyalázatos célját.

Egy félóra mulva jött a csapat vissza, lándzsák nyelén hozva, a vérbe fertőzött nöket.

A lélek belölök kihaltnak látszott.

Éltöket tán ők sem kivánták többé.

Egymásra dobák le öket a vesztő helyen, hol a rájok várakozó szörnyetegek darabokra konczolák, s tagjaikat egyenkint vasvillára szúrva, pokoli kaczajjal mutaták föl a tömeg ezreinek.

„Hol a generál?“ kérdé egy idő mulva a major a körülállóktól, kik az imént érkezének meg a nökkel.

„Micsoda generál?“ kérdék egyszerre többen.

„Ki a nők szebbikével először távozék el.“

„Elment már — eddig messze jár“ — felelének.

Ki volt a generál? ki volt a gyalázatos nőfertőző? Sokan nem

tudják, de mi az egyszerü mócz-öltözetü férfiuban Jankut, a vadon fiát egy pillanatra megismertük.

Hihetetlen ugy-é?! és mégis ugy van.

* * *

Reggeli hat óra lehetett. A Brády-család már halva feküdt.

A kelő nap sugárai a hegy mögül kacsintva, tizenkilencz lélek darabokra hányt véres tetemeit üdvözlék először a láthatáron.

Egy lovas vágtatva érkezék, lova tajtékban, kezében magas levelet emelve, pecsétjén kétfejü sas.

„Hol a major?“ orditá messziről, s a tömeg előtte széjjelbontakozék.

A lovas a majorhoz vezetteték, s a levelet átadá.

A major körül csend lőn, mindenki figyelme a levélre vala függesztve.

„Már késő!“ szól hideg hangon a major, miután a levelet végig futá.

„Mi van a levélben?“ — kérdék többen.

„Kegyelem a meggyilkoltaknak!“ — szólt gúnymosolylyal, mellyre a tömeg vad kaczaja következék.

A holttestek egy közel álló gödörbe hányatni parancsoltattak, s a tábor egy óra mulvai indulása hirül adaték.

A nép egy része temetéssel foglalkozott, lándzsáját akasztva egyegy darab tetembe, hurczolá a sirhoz.

Egyszerre iszonyu lárma, zaj s nevetés hangzék a vesztőhelyen. „Mi az? mi az?“ kérdék sokan.

A több helyen keresztülszúrt, de halálos döfést még nem kapott, s a holttestek alá figyelmetlenül temetett ifju Brády Pál fekvéséből félig felemelkedve, vadul fölkaczag.

E nevetés borzasztó, borzasztó sirontúli nevetés volt.

„Fejemet üssétek“ — mond kisérteties túlvilági hangon.

Egy oláh ugrék oda, s fejét fejszéjével darabokra zúzá.

A testek kevés idő mulva sirban voltak, fölöttük egypár lombtalan galy és kő.

A tábor indulni látszék már, midőn egy lelkész karján egy féléves kisdedet hoz.

„E gyermek udvaromon maradt, midőn a rabok kihozattak,“ mond a lekész, „a meghaltak valamellyikeé lehet.“

„Vesd a gödörbe szüléihez“ kiáltának többen s a lelkész lábán fogva a kisdedet, a sirba dobá elevenen.

Késő est volt az napon, midőn a sirból még hallatszának a kisded halálos nyögései.

Egy az ott járók közül hallván, odament, s kövel agyonzúzá fejét a kisdednek.

* * *

Soká feküdtek még a meggyilkoltaknak tetemei e gödörben, az állatok látogatásainak kitéve, mig végre a magyar hadsereg bejövén, sirjokból kiásatá s utolsó tiszteletöket megadva, a körösbányai refor. közönség temetőjébe temeté. — Számukra a sirverset megirni, a történetre bizá

Tibor.

FIAM SZÜLETÉSEKOR.

Martius 10-kén 1850.

I.

Szerény hajlékomnak kedves kis vendége!
Jer, jer, hadd tegyelek anyád kebelére!
Együtt hadd lássalak . . .
Ugy szeret ő téged, — pedig mit szenvedett,
Az isten tudja csak.

Együtt hadd lássalak jó szelíd anyáddal,
S mintha rózsát látnék kisded bimbajával;
Én meg felettetek —
Lehajló sötét lomb, melly a zivatartól
Híven megvédjelek.

Egy szép élő bokor vagyunk igy mi hárman,
E bokrot az élet csendes pagonyában
Fergeteg ne érje!
Hanem rakjon fészket kis csacsogó madár,
Az öröm, beléje.

Mégis ha érné a vihar zúdúlása:
Virág s bimbó helyett csak a lombot bántsa!
S csupán a levelen
Függjön a bánatnak jéghideg harmatja,
Csupán a levelen!

II.

Szeretem anyádat gyermek, forrón, híven!
Ábrándos vágyait elfelejté szívem;
S mit róla mondhatok:
Szíve dobbanása, lelke gondolatja,
Én — és csak én vagyok.

Tudtad te azt gyermek, s magad közénk fúrtad,
Elálltad szerető szívünk közt az útat,
És mostan mindenik
Szerelme és lángja, mit egymáshoz lövell,
Benned megütközik.

III.

Lágyan reng a bölcső, — ringasd édes anyja!
Addig boldog lesz ő, mig karod ringatja;
Azután az élet
Csavargós útain, az emberek között,
Nem sok jót remélhet.

Meglehet kis fiam! hogy e szerény lapot,
Midőn érett ésszel általolvashatod:
Nem lesz a ki írta;
Hanem szép csendesen, mint a többi halott,
Ott fekszik a sírba!

Hosszú tanácsot én miért irnék neked?
Vele s benne küzdve tanúld az életet;
Higyj — remélj örömest;
Mert azt nem akarom: hogy élted útain
Az én példám kövesd.

Felebarátimat már én jól ösmerem,
Sok mérges sebhelyet hordozok lelkemen;
S éljek egy századig:
Lelkemben irántuk nem terem szeretet,
De borzalom lakik.

Az együgyű boldog, — és boldog a ki vak,
De hogyha szemeid általpillantanak
Világ- és életen:
Meg kell utálnod azt, — és az emberektől
Elfordúlsz hidegen.

S kit még önérzettel vere meg istene,
Ki eszmélni mer, hogy többet érdemlene:
Gonoszúl elveszett;
Szerencse még, ha egy szelíd őrülés ad
Lelkének menhelyet.

IV.

Légy boldogabb mint én; — de ne keresd fiam,
A boldogságot ugy, mint szokták annyian;
Tündöklő semmiért,
Mint hir, méltóság, kincs, lelkednek nyugalmát
Soha be ne cseréld!

„A tudás nem áldás!“ — a tudomány hideg
Kutfejénél szomjú lelked szomj öli meg.
Ki aranyat keres
Az éhes világnak, a jó bányász nemde
Rongyos és beteges?

Ha lelkedet földi nagyság vágya bántja,
Vagy fényben tünik fel sirodnak márványa,
Nézd a történetet:
Az emberiségnek volt-e apostola,
Kit meg nem kövezett?

Lelked ne hagyd menni ábrándképek nyomán,
Valóságban nézd a boldogságot csupán;
S légy ember mindenütt:
Ha feletted a sors vad villáma csattog:
Ha jóllét napja süt.

A mesterkélt világ dolgait ne nézzed,
Hadd őrjöngjön, — csak te maradj a természet
Kebeléhez közel, —
Légy egyszerű fia ez édes anyának:
Szánts, vess, fákat növelj!

V.

Örökséged fiam nincs egy gombostűnyi,
És mégis én neked ugy tudtam örülni . . .!
Szülessetek sokan!
Mert annyinak vége, — s e szegény nemzetnek
Ollyan sok híja van!

Örültünk ... örültünk, — s mellyen isten adott,
Komoly csendességben ültük meg a napot;
Oh mert ki ütne zajt,
Midőn halottja van a szegény hazának,
S millió kebel sohajt?

Az isten házába magam menék veled,
Könyek között öntém rád a keresztvizet;
S buzgón imádkozám
Érettetek, kedves mosolygó kisdedem,
S halvány arczu hazám!

VI.

Ezt a bús esztendőt ha elfelejtenéd:
Ezernyolczszázötven! mért is nem jött elébb
Születésed napja . . .?
A szabad nemzetnek hogy csak egy perczig is
Lettél volna tagja!

Hatalmas folyam volt e nemzet, hét ága
Még az őshazában szépen egybevága;
S egy ezredév alatt
Folyt szelíden, vagy folyt harsogó habokkal,
De el soh'sem apadt.

Most idegen népnek szakadt tenerébe!
Mondják: nem veszett el, — pedig vége... vége!..
Vagy tán az is élet,
Ha zagyva egységben nem lesz rajta semmi
Jellem s ősi bélyeg?

Siromból majd egykor hogy fel nem kelhetek...!
Szeretném meglátni, mi lesz belőletek?
Bár ugy is képzelem. . . .
Vagy tán valamellyik boldogabb unokám
Vigan hordozná meg a nagy dicső hazán
Bámuló szellemem . . .?

T.

TENGERPARTON.

Felhők röpülése, tengernek zugása:
Bánatos lelkemnek fájó mulatása.

Dunavíz hullámzik a tenger medrében,
A felhő nyugotról köszöntést hoz nékem.

Te nehéz felhő, tán könnyekkel vagy telve?
S benned tükrözött meg nemzetem keserve, —

Hogy jősz olly sötéten, mintha küldenének
Gyászos hirnökéül hazám éjjelének.

Hazám! szegény haza! — mint ez ország népe
Arczczal leborúl a kelő nap elébe:

Ugy borúlok én le, ha a láthatáron
A hanyatló napot vérpalástban látom;

S fájdalmas imáim feléd, arra szállnak,
Hol a hármas bércz áll s árja foly Tiszának;

Hol sárgán hullámzik a kalászos búza
S a virányos völgyet szőllő koszorúzza.

Feléd, szülőföldem egykor áldott tája,
Most tiprott remények s kínoknak hazája.

Istenveled! — fiad mikor bújdosó lett,
Határidról hozott egy maroknyi földet.

Ez legszentebb kincse és egyetlen vágya:
Ha itt hal el, e föld vegyüljön porába.

Keletről nyugotra gólyák vándorlanak, —
Vigyétek el lelkem ti boldog madarak.

Mondjatok köszöntést tőlem, a ki távol
Ég alá szakadt el imádott honától;

Mondjátok el, hogy mély bú között merengek
Viharos partján a háborgó tengernek.

S felhők röpülése, hullámok zugása:
Bánatos lelkemnek fájó mulatása.

Orion.

A . . . Y TERKA.

(Naplótöredék).

I.

Gyakran ugy rémlik elöttem, csak álmok valának azon borzadalmak, mellyek az utóbbi pár évben feldult szegény honom fölött átvonultak. Illykor lelkemet könnyülni érezem s a jövö boldogabb napok nyájas reményei ölelnek körül. Ugy tetszik, derültebbé válik a komor bérczi táj, mellynek völgyeiben feldult virágos kertem alatt a szöke Küküllö habjai zúgnak el. És leülék zongorám mellé, lelkem derüjét dalban kiöntendö, de ujra elkomorodám. Csak fél kezem ép.

Nem álom! mi elveszett, örökre oda van. — Oh ha csak félkezem veszett volna; de szivemnek fele is oda van örökre!

1848-dik év öszén kezdödtek el Erdély több tájain az oláh községek communisticus irányu kitörései, mellyek apró lázadásokká fajulva, elárulák ezen mozgalmaknak a rácz mozgalmakkali kapcsolatosságát. A cs. kir. katonaság több helyeken mint : Aranyos-Lónán, Gerenden sat. szétverte ugyan a lázangásokat, de azok mégis mindenfelé hydrafejek gyanánt kezdettek mind sürüebben emelkedni. A lándzsák kovácsoltattak s fenyegetö szavak emelkedtek mindenfelé a birtokos osztály s átalában a magyar faj ellen. A megyei hivatalnokok ignoráltattak, ujnemü és a nép által szabályozott hivatalok s hivatalnokok állittattak fel, minden magános polgári tartozások megtagadtattak.

Azt még Erdély népe nem is képzelte ekkor, hogy ezen ösztönné vált szolgai gyülölet a külsö eseményekböl kapott vérszemre, s hogy már elkezdödtek az ekkorig alkotmányos kormány s a fölséges uralkodó ház közötti örökösen gyászos emlékü s hazánk kifejlésének boldog kezdetét meghiusitott surlódások.

A népet láttuk árként rohanni az anarchia örvénye felé, a municipiumok föhatalmait oláh clericusok, irnokocskák s iskolamesterek ragadták kezeikbe, mig szabadon tartatni engedett népgyüléseikbe a magyarokra fenekedtenek.

Tudtuk, hogy a cs. kir. katonaság az olasz, rácz s horvát forradalmak miatt inkább el van foglalva, mint hogy a lehetö átalános népkitörések ellenében biztos védelemre számithattunk volna, igy minden reményünk a még ekkorig csöndes, de hona s nemzetisége védelmére mindig kész székelységben vala, melly ekkorig

minden bujtogatások daczára rendithetetlen ragaszkodást mutatott a rendhez.

Az oláh elem között szétszórt uri családok a kihirdetett agyagfalvi gyüléstől várták megmentetésöket, melly azonban csak a polgári háboru kitörését sietteté.

Mig segély érkezhetett volna, egyszerre kitörtek a vad vérengezések, a Gyárfások, Szávák, Dobay s számtalan megyei magyar családok a kitört oláhság irtózatos dühének véráldozatjai lettenek. Fehérmegye oláh származásu főbirója, ki alkotmányos uton nemzete mellett szüntelen küzdött, háladatlan népfelcitől keresztre feszittetett, s midőn igy meghalni késett, elevenen megnyúzattatott.

Több ugynevezett prefectek alatt mintegy 15—20 ezerből álló felfegyverzett oláh tábor kezdett nyomulni a székelyföld felé, miután az agyagfalvi gyülésen az oláhok fegyver általi lecsillapitása elhatároztatott.

A székelység az agyagfalvi gyülésre a király nevében levén összehíva, s a király hüségére esküjét is letévén s a gyülésen a törvényes kormány küldöttje elnökölvén, még csak eszünk ágában sem volt, hogy ezen kiindulásunk a királyi sergekkel fog szembe vezetni, söt ugy hittük, hogy nehéz ugyan, de szent hazafiköteleségünket teljesitjük, midőn a megtámadott hon és trón védelmére síkra szállunk.

Istenre mondom, hogy mink is, kik egész octoberig elláttuk a külső politikai combinatiókat, nem hittük, hogy egy forradalom szélén állunk, minden akaratunk, vágyunk, reményünk az volt, hogy a nép vérengező mozgalmai megtörettessenek s az egyének személy- és vagyonbátorsága biztositassék.

Bárminö ráfogásokkal igyekeztek reánk ingerelni az uralkodó házat, szembe kiáltom az egész világgal isten és emberek előtt, hogy a székely nemzetnek az agyagfalvi gyülésröli kiindulásakor esze ágában sem volt királya ellen pártot ütni.

Miért is ütöttünk volna pártot, midőn ő fölségétől kinyertük és birtuk még ekkor a legkedvezöbb engedményeket, minökről akkorig még álmodni sem merészeltünk, s melly engedményekért minden magyar ezer halállal kész volt volna meghalni áldott jó királya mellett!

Hiszen azon engedmények minket a hetedik égbe ragadtak, hiszen azon engedményekért mink az engedményező fölség szavára ma is megbirkoznánk egész Európával.

Hogy semmi királyellenes szándéka nem volt az agyagfalvi gyülésnek, elég tanusága az, hogy a Küküllő völgyében állomásozó Savoyen dragonyosok egy százada táborunkon ment keresztül bántatlanul, söt fegyvereit s töltényeit ugyanazon fuvarosok szálliták el, kik a mieinket.

Én a lörinczfalvi táborból betegen hazatérve találkoztam velök, tisztjeik között barátaim, ismerőim valának, kiket szerettem. Midőn megláttak, körülfogták kocsimat s barátilag nyujták bucsujobbjukat.

— Talán táborunkkal fognak kegyetek csatlakozni? kérdém.

— Alig hiszem, mert Zágor felé vagyunk parancsolva, válaszolt a főhadnagy.

— Meglehet, hátban fogják kegyetek megtámadni a lázadók táborát. Szóltam.

— Az ég tudja, mi lesz rendeltetésünk, szólt a főorvos, ki gyakran fuvolázott zongorám mellett s jó ismerőm vala a talpig becsületes német.

Részvéttel váltunk meg egymástól.

Ők olly kevesen s aligha kifenett szablyákkal mentek át a mintegy nyolczvanezer főből álló székely táboron, melly már csatáit Radnótnál elkezdette. Senkinek eszébe sem jutott a székelyek közöl, ellenség gyanánt nézni a sorkatonákat.

Ez történeti igazság, mellyet sem én, sem senki ellenemben meg nem tagadhat. Nem volt ekkor királyához ragaszkodóbb nép a székelynél, nem tagadva természetesen azt, hogy később részint az elviselt méltatlanságok, részint az izgatások miatt szintén legelső nép volt a forradalom mellett, s a legnagyobb önfeláldozást vitte egész magyar birodalomban a polgári háboruk véres oltárira.

A csaták kedvező eredménynyel kezdettek meg. Radnót mellett 15 ezer főből álló oláh tábort hatszáz marosszéki nemzetőr szétveré több mint háromszáz maradván csatatéren elesve az ellenfél közül, mig a székelyek egy halottat sem vesztének. Szentiványnál, Régennél, szintén hasonló szerencse kiséré az oláh határőr katonaság ellenében a székelyek fegyverét. Ez utóbbi csatákon láttatott legelőbb népünk által egy csapat könnyü lovasság a rendes katonaságból.

Mert hogy félre ne értessem, az oláh határőri katonaság császárinak általunk nem tartatott; — azon határőrök mozgalmait mink a rácz s horvát lázzadások viszhangjának tartottuk, minthogy a polgári zavarok azon történeti pontban boritá el a székely földet, midőn még Horváthon bánja ő felsége által is pártütőnek volt nyilatkoztatva.

Távol esve népünk söt egész hazánk a politicai mozgalmak tüzhelyétől, a pártok cselszövényeit s a gyors fordulatokat nem ismerhettük, söt magam is, ki mint hirlapiró egész octoberig meglehetösen böngésztem mind a kül, mind a belföldi journalistikát, csak január vége felé láttam legelőbb ő felségének octoberi manifestumát, melly sorsunk szomoru fordulatával tisztába hozott. Épen ezért én is, mint minden székely, a Szentiványnál látott

könnyü lovasságot a császáriaktól az oláhokhoz átszökött csapatnak tartottuk. Illy nagyok voltak csalódásaink, mellyeket midőn most forradalmunk megbukása után irok le, sokan ámitásnak s képmutatásnak hihetnének, de illyszerü felvilágositások a forradalom alatt kijött erdélyi irományokban sem ismeretlenek.

Igy talált minket november 5-ke, midőn legelőbb meggyőződheténk, hogy csakugyan a császári sergekkel áll szemben népünk. Ekkor kezdettek legelőbb zúgni a székelyek, hogy vezéreik megcsalák, az oláhok ellen inditva s a császári sergek ellen vezetve táborunkat Nem akartak a császáriak ellen harczolni, s a nélkül hogy csatát próbáltak volna, az egész roppant nagy népesség, melly elszántan harczolva megbirkozhatott volna a császáriakkal, a csatatért ott hagyta, rendetlenül szétoszolt s haza indult csöndes tüzhelyéhez.

A nép ingerültsége olly nagy volt, hogy utja közben az ekkorig szerfölött tömjénezett Berzenczeire is reá löttek a gyergyói havasokban.

Ezen megszaladás után szerencsésebb tapintattal, mint minőt kitüntettek, a székelységet el lehetett volna vonni a forradalomtól, s annyira megtartani a király iránti hüségben, mennyire később a forradalomnak sikerült.

Nem volt gondolkozó fej közöttünk, ki meg nem volt volna győződve, hogy egy zászlóalj rendes katonasággal az egész székelységet féken lehetett volna tartani, de ellenkező bánásmód követtetett el a néppel, s a fegyverök letétele után reájok árasztott lándzsás oláhok, czigányok, szászok gúnyjai s gorombaságai által a multjára, szabadságára s harczi dicsőségére büszke nép elkeserittetett. Egyébiránt a főhadvezérség is bánásmódjában, nem ismervén, szeme előtt nem is tarthatá a nép hangulatát, s tette, mit legczélszerübbnek vélt, a legczélellenesb vala.

Alig hogy a székely tábor szétfutott, az oláhság elárasztá a székelyföld végvidékeit, mig a megyei magyarság a rendes katonaság háta mögött a felingerült népség védtelen martaléka lön.

Temérdek magyar család gyilkoltatott le, házaik szétromboltattak, falvaik felgyújtatának, marháik, kincseik elraboltattak.

Fölösleges bövebben leirnom a polgári háborukkal mindig együtt járó borzadalmakat. Isten védjen minden hazát a belviszályoktól!.

A féktelen tömeg, köréből elvonulni kényszerülvén a sorkatonaság, rohant az mint kiáradott folyam, minden szentet elsodorva rohamával, a magánosoknak ugy mint a királynak vagy állománynak javai kiprédáltattak, szétromboltattak. De vádat ne emeljenek ott az emberek, hol maga az összedült természet kiáltja vádját az egekre! száz ezeren hordozzuk súlyát az évszázados bünöknek, s

isten kezében a büntetés! A kor fösvény volt, mindent megtagadott a néptől, mignem az igazság szava menydörgeni kezdett. Akkor remültében igen sokat adott, s felhivta a fekveszitett tömeget a szabad kicsapongásokra.

Nagy leczkét vettünk, hogy a polgárzatnak nélkülözhetetlen kötelessége mindig tisztelni a kor igényeit.

A mindent megtagadás keserűvé tette a kért, s a rögtönös mindent-megadás önbizottá a néptömegeket . . épen azért nem vádolok senkit, mert minden egy oldalu vád igaztalan. Igy kellett lenni mindennek, hogy ezután jobban legyen. A vásárhelyi szaladáskor én is a marosszéki nemzetőrséggel a mezőségen voltam, midőn a parancsot kaptuk Vásárhely felé vonulni.

A Maros völgyéről nyugotra nyuló hegyek között előcsapatunk, melly közt voltam én is, egy néptömeget fedezett föl a távolban, melly egy feldöntött batárt vad lárma s verekedés között vett körül. Kérdésen kivülinek hittük, minthogy már ekkor a székely tábor szétfutása tudomásokra jött, hogy a lázongó tömeg valamelly szerencsétlen menekülőket vett körül, kik Vásárhelyről szaladtak védhelyet keresve valahol.

Meglehetős erővel küldettem a rablók szétverésére, ők azonban be nem vártak, hanem a mint fegyverünk csillogását észrevették páni félelemmel szétszaladtak. Leereszkedtem fegyvereseimmel a kis völgybe, melly Bergenye közelében feküdött, s hová a menekülők valószinüleg kényszerités utján hajtatának be az országutról.

Négy elvérzett s összegyilkolt testet leltünk a feldült batár körül; három férfiu, egy nő volt, s a széttördelt fegyverekből láthatólag, kemény csata után estek el. Egyik férfiu, ki öltözetéről uri rendünek látszott, haldokolva mutatott ujjával a batár felé. Én végtelen kinok között voltam, midőn a haldoklóban A . . . y Terka nagybátyját ismerém fel, ki csak a napokban menekült megyei birtokából Vásárhelyre, s kinek hazánál volt, tudomásom szerint, a napokban tartatott szüretek alatt a kellemeiről s magas miveltségéről ismeretes A . . . y Terka is. Gyorsan fölemeltetém a batárt. Előérzetem nem csalt. Terka a batár alatt ájulva volt. Felöleltem öt, s a fölállitott batárba helyeztetém, mellyből a lovak kifogva s véleményünk szerint elorozva valának, de csakhamar hármat közülök a cziherek bokrain rágadva megpillantánk. Megfogtuk a lovakat, s a batár elébe fogva az országutra kihajtatánk, hol zászlóaljunk hadmenetében megállva tanakodott.

Borzasztó hireket hoztak azon kegyetlenségekről, mellyeket a Vásárhelyet elfoglalt katonaság s oláhság a népen elkövet; elbeszélték, hogy a város nagy része felgyújtatott, s valóban az égés füstje látható is volt. A hirek egy része hazudság, más nagyitott

volt ugyan, de a hadviselésekhez szokatlan nép igen hajlandó volt hinni és az ellenség képzetével azonositani minden borzadalmak képzetét.

A nemzetőrtisztek, Marosszék fiatalságának virága, miután bizonyos tudomást szereztek a székely tábor szétfutásáról, meghatározták a Kolozsvárott levő honvéd és nemzetőri sergekkel egyesülni, szükség esetében a magyarhoni határokra kivonulandók. A vállalkozó székelyek csatarendbe szedettek; a tüzhelyeikhez haza térni kivánók haza bocsáttatának, kik közül számtalan sokan lettek haza térő utjokban a Vásárhelylyel szomszédos falvak között dühöngő oláhok véráldozatjai.

Terka ezalatt föleszmélt, bágyadtan szegezte reám méla kék szemeit; de egyszerre élénk mozdulatot tön, figyelmesebben tekinte szemeim közé s arczán szelid pir futott el.

— Kit látok? Istenem kit látok? Kegyed az Kornél? szólt éledő hangon.

— Én vagyok kedves Terka, a hajdan vidám ifju, most szomoru idők gyermeke, — szólék a szelid hölgynek.

— Milly régóta nem láttam kegyedet, mint az idők, azóta ugy megváltozott! szólt a bájos hölgy.

— Más idők, valóban más viszonyok voltak azok, midőn Beszterczén legelőbb s legutolszor ekkorig láttam kegyedet, az akkor csöndes boldog haza, szent földje ifju korunk nyájas reményeinek, egy év után most vér és borzalom szintere, fölriadott gyülevész hadak s a gyilkoló ágyúk dörgései cserélték fel a vidám dalokat, a zengő hangszerek szavát. . . De a gyászban is lel örömet a szív, nekem drága azon kéj, hogy kegyedet, kedves hölgy! megszabaditva láthatom — szólék.

— És nagybátyám és neje? kérdé agálylyal széttekintve. Ah hallám a pisztolyok dördülését, néném sikoltozásait, midőn az inas reám boritá a batárt. Nézze kegyed! egy dárdadöfés mint szétzúzta karomot. Elájultam a zaj között. Nem láttam többé őket, hol vannak ők? mi lett belőlök?

— Élnek ők kedvesem még; de látnia nem lehet kegyednek, mert összemarczangoltattak — szólék s igyekeztem elvonni figyelmét az elveszettekről; de ő nyugton nem hagyott, mignem végre minden utitársainak legyilkoltatását elbeszéltem.

Uj kötelesség várt most reám, magam is betegesb voltam, hogysem azon kétes vállalatnak, melly elébe bajtársaim néztek, embere lehettem volna, de Terka karjain is nehezebb sebek ejtetének, mint hogy az orvosi segély hosszas nélkülözése vészes ne leendett volna. Elhatároztam tehát Vásárhelyre visszatérni, bárminő sors várna reám. Érzékenyen vettem búcsut barátaimtól, s egy

székelyt fegyvereseim közül kocsisomnak alkalmazva, Vásárhely felé indultam.

Azonban már a kövesdi hegyeken vettem a hirt, hogy a Maros terén bolyongó oláh csapatok vad gyilkolásokat követnek el a visszatérő székelyeken s menekülő utasokon. Szerfölött aggódtam, egy perczig sem voltunk biztosok már, midőn oldalban és hátmegett, mint szintén szemben oláh lakókkal vegyes falvak terültek el. Gondolkozni kezdettem, hogy Kövesdre visszavonuljak, hol még több székelyek lakván, menedéket reménylettem, midőn távolról a hátunkmögötti völgyben fegyveres nép tünt fel, kikben székelyekre ismertem.

A radnóti kastélyból heves csata után szétvert csikszéki székelyek valának, kik kerülő utakon Vásárhelyt hátrahagyva akartak a sófalvai s parajdi sóhegyek felé vonulni tüzhelyeikhez. Hozzájok hajtattam; de nagy baj volt, hogy nyilt uton nem lehete tennünk ezen kerülést. Végre egy székely hadnagytól egy tartalék-nyerget átnyertem, s Terkát lóra ültettem; mig magam is lóháton folytattam utamat a kedves lény oldala mellett, ki összevérzett karával s deli szép termetével ugy nézett ki, mint csatából visszatérő bájteljes Amazon.

II.

Akadálytalanul és szerencsésen érkeztünk el Sófalváig, hol a csiki fegyveres csapattól elválva, az Udvarhelylyel szomszédos völgyben levő kisded székely birtokomban szándékoztam megvonulni, mellynek elszigetelt táján a bolygó oláhoktól biztosságot remélhettem.

Első dolgom volt Udvarhelyről orvost hozatni, minthogy Terka karának sebjei, mellyeket ütközben csak hideg vizzel gyógyithattunk, orvosi segélyt szükségeltek.

Az orvos szives volt eljönni, ámbár a szomszéd völgyben nagy zavarok voltak. Bikafalvánál a honmaradott öregebb székelyek s az udvarhelyi polgárság összevetett erővel egy Udvarhelyre nyomuló nagy oláh serget szétvert, azonban Haite dragonyos százados jelentékeny sorkatonai erővel a védőket szétüzve, Udvarhely elfoglalására előre nyomult, mig háta mögött a visszaveretésért megboszankodott oláhok s szászok Bikafalvát felgyújtották, s az irtózatos égés füstje a szomszéd völgybe hozzánk is látható vala.

A falu népe, hol menedéket kerestem, nem volt rosz hangulatu; fegyverét letette ugyan, mellyet csak az oláhok ellen fent ki, de királya ellen viselni nem akart. Azonban hallák hírét ők is azon istentelenségeknek, mellyek a védtelen megyei nemességen elköve-

tettek, s ép ezért a szerencsétlen menekülök iránt részvéttel viseltettek.

Minket is nyájasan s szeretettel fogadának, de nem keveset beszéltek a szomszéd faluk rosz szelleméről, mellyeket valamelly Brésán nevü egyén proclamatiója, mellyben a székelyek a nemesség legyilkolására vagy a katonaság kezébe leendö szolgáltatására szólittatának fel, megvesztegetett. És már is volt a nemtelen proclamatiónak annyi eredménye, hogy két-három udvarhelyszéki falu népessége elfogdosván a honmaradott nemességet, részint a keresztúri, részint a segesvári térparancsnoksághoz hurczolta, honnan részint visszabocsájtattak, részint börtönökre vetteténck.

Menhelyem azonban nem volt olly biztos, mint reménylettem. Észre sem vettük, midön egykor ragaszkodó szomszédom nagy sietséggel szobámba rontva értesit, hogy a falu mindenfelöl oláh lándzsásoktól van körülvéve. Ajánlá a becsületes székely, hogy rögtön átöltözzünk székely ruhába, minthogy az oláhok csak az urakat üldözik. Proclamatióikban ezt terjeszték el az oláhok a székelység között, s mégis később épen a közszékelységet gyötörték leginkább zsarolásaikkal, miután az urak tudva azt, hogy a sorkatonaság ezen népkicsapongásoknak pártolója nem lehet, a katonatiszteknél a czélszerü tiltó rendeleteket kieszközölni képesek voltak.

Terka sebei még mind terhesek valának, részint a bujdosásunk alatti elhanyagolás, részint a folytonos remegések közötti kedélyhánykódás miatt. Egy ujabb utazás kényes vala! Azonban még sem volt más menedékünk, mint gyorsan fogatni s kivágva az oláhságon, Csikszék felé menekülni, melly törvényhatóság még háboritatlan volt, s valószinüleg az is maradandott egy ideig.

Gyorsan fogatni akartam, de székelyem kijelenté, hogy elutazásra nem is gondolhatok s legjobb elfogadnom ajánlatát, mi annál könnyebben végrehajtható, mert fiatal leánya ünnepi ruhái alkalmasint fel fognak illeni Terka termetére.

Nem volt vesztenivaló idöm. Az oláh tábor kurjongatásai már hallatszának a falu utczáin; megragadtam tehát Terka kezét s követtem vele szomszédom gyors lépteit.

Alig vezethettem Terkát a szomszéd házához, midön néhány fegyverdördülést hallék, s láttam néhány szomszéd falusi fiatal nemest az oláhoktól üldöztetve udvaromra bevonulni. Terkát a székelynö lányával gyorsan átöltözteté s olly szép székely lány kerekedett belöle, kinek hét faluban sem lehete párja.

— Barátom! kegyed védelmem közben önvédelméről megfeledkezett — szólt aggalomteljesen a kedves hölgy — öltözzék kegyed át az istenért sietve! folytatá sürgetve.

— Nincs idö már kedves hölgy, nincs is más vágya életemnek, mint hogy kegyedet biztosságban tudhassam. Reménylem,

hogy jó szomszédom védelmére nem czéltalanul támaszkodtam, fogadja el kegyelmed jó szomszédom e kevés pénzt s viseljétek gondját kedves rokonomnak, bizonynyal szülőitől bővebb jutalma hűségtöknek el nem maradand.

— És hová szándékozik kegyed, kérdé élénk fájdalommal Terka, mi örömem lesz életemben, ha szabaditómat veszély találja!?

— Kedves szelid lélek! — szólék, meg kell barátkoznunk a sorscsapásokkal. Én e kerteken át a szomszéd bérczek közé menekülök s onnan tovább, de kegyedet értesiteni fogom. Nem veszem le rólad kedves hölgy testvéri gondjaimat, ha a viharok zaja csillapul, ismét találkozunk. Isten kegyeddel!

Láttam a kedves lány szemeit könybe borulni, mig én kirohanva a házból, a kerten át az erdők felé akartam menekülni.

Ezalatt udvaromon kemény lövöldözések történtek s a felfegyverzett üldözötteknek sikerült a megszabadulás. Nem nekem. Alig léptem át a kerten a mezőre, egy csoport oláh rohant reám, kik tán az udvaromon verekedőket akarták megkerülni, s én lettem martalékuk.

Legelső üdvözletök egy kemény lándzsadöfés volt balkaromra, melly alatt ruháim szétszakadtak s vérem folyni kezdett; ezt több erős döfés követte, mellyeket balkarommal védve, tán csontjaim is széttörének. Igy elerőtlenitve, megragadtak s udvaromra hurczolának, hol már a pinczében levő borból nagy tömeg fegyveres áldomásozott.

Boldog, kit sorsa megkimélt egy illy durva tömeg közt elkerülhetetlen kínérzelemtől, mellynek mindent tettein a lerázott szolgaság és a hordozott méltatlanságok emlékének vérboszuja leng! Kétszeresen fájt nekem szenvedni a néptől, melly iránt egész életemben olly forró részvéttel viseltettem, mellynek szomoru dalaiban sirattam én is gyakran szolgaságát, soha sem tévesztve szemeim elől azon polgári kötelesség érzetét, melly már régóta a szerencsésebb sorsu egyéneket a nép érdekében tettre hivta fel. Mint örvendettem boldogabb sorsuknak, midőn ez év tavaszának nagyszerü napjain a népek rablánczai megtörettek s király és hon egyhangúan kiáltá ki végét minden rabszolgaságnak! Előre átálmodám a nagyszerü jövőt, erejét hazámnak, mellyhez minden egyént a polgári jogok láncza köt már, emelkedését benne minden nemzetiségeknek, mellyek között a német és magyar fog elül állani a felvilágosodás szövétnekével. Csalódtam. A kor nem volt elkészülve lelkünk álmaira, s az állományt meg kelle boszulniok az elhanyagolt elemeknek.

Ki népkitörésekből nemes csatákat vár, az nem ismeri a történetet. Vész, pusztulás, borzadalmak s kínhalál jártak mindig a pórhadak nyomán, s kérdés: ha valljon bárminő szerencsésen

kivivhatott eredmény nyujt-e kárpótlást egy polgárháboru áldozataiért?

De ugy kellett lenni, hogy a népek rablánczai lehulljanak. A beteg századnak ezen borzasztó paroxismusa után jobbra fordul talán már az emberiség sorsa. Az álladalom tetőre zavart söpredékei leszállanak helyökre, s az ország erős és tiszta lesz, mint a megforrott bor.

Szintén megszégyenülék, midőn lelkem átszaladva azon nagyszerü viharok emlékein, mellyek összedulták, romba dönték szegény hazámat, saját szenvedéseimre szállt vissza, mellyek a nagy egészben olly kisszerüek valának, mint egy völgyben egy féreg halála: de mégis tán érdektelen nem lesz emlékezésben hagyni magános életből is olly jeleneteket, mellyek részint a forradalmi idők gyászos következményeit, részint a forradalomnak mindenkit magával sodró örvényét jellemzik.

Lelkem szerfölött fájt, midőn szivemet Terkától elszakittatva láttam, mert korábbi példákból sejthetém, hogy vagy e martalóczok véráldozatja leszek, vagy a börtönök fenekére hurczoltatom, hol melancholicus lelkemnek csak egyhónapi szenvedés sem kell, hogy megőrüljön.

De csakhamar azon gyötrések s boszantások között, mellyeket a miveletlen durva nép rajtam elkövetett, minden feledve lön, s agyamat zsibbasztó kábulat lepte el.

Karom, ámbár összevérezve s tördelve volt, erős kötelekre füzettetett, ugy köttettem házam egy oszlopfájához, mialatt kinzóimat szerfölött gyönyörködteték szenvedéseim.

Ezután néhány hangászt hoztak elő, s mig az öregebbek pinczéből előhozott boromból áldomásoztak, vagy kevés házi butoraim szétrombolásával s kirablással mulatkozának: a fiatalabbak kezdettek vad ugrások s kurjongatások között körültánczolni, nem ritkán illetve oldalamat kemény lándzsadöfésekkel; minthogy a lándzsákat tánczuk természete szerint bot helyett használták.

Tánczuk alatt pedig szüntelenül énekelték egy magyarellenes mozgalmukra készült kedvencz dalukat, mellynek oláh szavaira nem emlékezem, de tartalma körülbelül ide megy ki:

Van egy nagy fa, ezredéves,
Az oláh nép a gyökere,
Szász az ága, és a magyar
A levele.

De a vihar most megrázza
Az óriás-fa gyökerét:
Ágairól szélbe szórja
A levelét.

Illyszerü dalt énekeltek, lándzsanyeleikkel szüntelen döfdösve oldalamat, s küldözve engem ostoba elménczségek közt több magyar társaimmal Scythiába. S ez velem a szép székelyföldön történt, azon földön, mellynek egy szöglete sincs, melly évezredek sorain át székelyvérrel meg nem volna szentelve, mellyet nemzetem szaba-

don s függetlenül birt, fel mind azon időkig, mellyekig csak visszahat a történet emlékezete.

Végre egy ronda czigány hős fövegemtől és saruimtól megfosztva, azt fia fejére, ezt saját lábaira vonta fel, elhányva elviselt bocskorát.

Még a természet is kezet fogott ez üldöző emberekkel. Igen fanyar novemberi napok valának. A hó aláhullott már s rideg nedves szelek zúgtak a bérczek között. Igen fáztam, igen áthűltem. Egyetlen egy keserves vigasztalásom az volt, hogy nem csak egyedül szenvedem ártatlanul e keserves kínokat, de ezeren vannak százszor boldogtalanabbak, mint én, összedúlt szegény hazámban.

Soha sem volt a halál képzete olly vonzó előttem, mint most. Lelkemet emberiségi érzelmekkel virágozva fel, olly emésztő volt reám nézve ekkorig minden borzadalmak és szenvedések látása. Emlékezem, egykor esetlegesen egy bitófán kivégzettet meglátva, elájultam, később lelkemben óriás-vád emelkedett ez istenellenes öldöklöttetésén törvényeinknek, mihez az emberiségnek joga nem lehet. S hová jutottam most!? Irigyeltem a rabló sorsát, ki csüngve a bitófán, lerázhatta e kínos keserves élet lánczait.

De az isten, ki egész éltemen át gondomat viselte, ki mindig szeliden nyujta segédkezet, ha a szív- vagy életcsüggedések örvényébe keringettem, most sem hagyott el engemet.

Láttam csakhamar a falu utczáin egy csapat Savoyen-dragonyos sisakjait tündökleni, s szivemben uj remények keletkezének. Ezen lovasezred körünkben állomásozván ekkorig, több tisztjeivel hoztak ismeretségbe társas köreink, s lehete reményem, hogy valamellyik ismerömet fogom látni a csapat élén.

Tudtam azt, hogy a sorkatonaság táborozásának természetével a rajtam elkövetett nemtelen bánásmódok ellenkeznek, s ők fékezni fogják irányomban a szolganép gúnyos és boszús dühöngéseit.

Reményeim nem csaltak. A lovascsapat ugyanaz volt, mellyel a lőrinczfalvi táborból hazatérve találkoztam vala. Én itt föveget emelek a Savoyen-dragonyosoknak, kikről halálom órájáig elismerem, hogy lovagias elleneink valának.

Ők képzelteték velem azon nemesebb csaták természetét, mellyeket egykor nemzetünk Napoleon ellen viselt, s mellyeknek jellemzésében igen sok nemes vonásokra találtam. A dragonyosok emléke előttünk erdélyiek előtt még most sem vérlázító, midőn tagadhatatlanul még mindig tart a nép és katonaság között kifejlett ingerültség. Ők a csatában a legerősebb elleneink valának, csatán kivül nagy részben lovagias barátaink. Igy kell éreznie s tennie egy civilisált katonaságnak. Nemességben a magyar sem maradott hátul keserves forradalma alatt, s minden nemzetek között, kiknek küzdelmeik megtörettek, mink vagyunk, kik leginkább óhajtjuk elfe-

ledni a vett és elfeledtetni az okozott keserüségeket. Igy kell érzenie egy lovagias nemzetnek.

A rajtam elkövetett kegyetlenség el nem kerülte az átvonuló lovascsapat figyelmét, s csakhamar főhadnagyomat egy tizedes kiséretében láttam az udvarra berobogni, kinek dörgő szavára a meghunyászkodott pórhad kioldozta kezem kötelékeit s szabadon bocsátott.

Kínoktól, fázástól, ütlegektől összerongálva állottam a főhadnagy, egykori jó ismerőm, előtt, ki ütlegektől elkékült s összevérzett arczomról alig ismert reám. Résztvevő pillantásaival találkoztam, s ő rögtön egy oláh tribuntól, kiben nagybátyám molnárjára ismertem, mert, közbeszólva, illy uraságokból telt ki az oláhság fölött rögtönzött főhatalom — kérdezé elfogattatásom okát.

A tribun előadá, hogy mint néplázitó fogattattam el, s ő is tanuja, mikép gyakran lázitám a székelységet Kossuth mellett és a horvátok s ráczok ellen.

— Való a vád? kérdé a főhadnagy.

— Uraságod legjobban tudhatja, szólék, együtt serkentettük a népet, hogy csatakészen legyen, síkra szállhatni király és hon parancsára. Igenis lelkesitettem a népet, s bár más fordulatok állottak elő most, mellyeket előre nem láthattunk, de szándékom akkor tiszta volt, midőn Perlaszon ráczok, Aranyos-Lónán az oláhok ellen a császári katonaság együtt harczolt a nemzetőrséggel. Kegyed emlékezhetik jól azon időkre; akkori viszonyaink közt a mostani fordulatokról még csak álmodoznunk sem lehetett.

— Uraságodnak mint már fogolynak érdekében határozni nincs hatalmamban, de kifosztá ki ennyire ezen urat öltözékeiből?

Ezen kérdést intézve az oláh tribunhoz, az megütközve tekinte szét. A czigány, ki saruimat lábaira vonta, menté magát kényszeritő szükségével, én kegyelmet kértem a nyomoru fejére, s miután elrablott portékáim nagyrésze a rablók kezeiből a tribun által visszahordatott szobáimba, ujból felöltözködhettem.

Négy szász lovast rendelt a főhadnagy, kik engem az udvarhelyi hadparancsnoksághoz kisérjenek mint fogolyt.

Terka két lovát fogattam be egy fakószekér elébe, s csakhamar utnak indultam Udvarhely felé, megizenve titkon előre Terkának, hogy élek és sorsom iránt nyugodt lehet. Igy indulánk Udvarhely felé. De, megvallom, e kiséret kirendelésében a főhadnagy nem birt elég előrelátással, négy fegyveres igen csekély fedezet volt egy statusfogolynak épen akkor, midőn a visszabujdosó székelységgel minden bokor tele volt. Azonban meglehet, azon ingerültségben bizott a főhadnagy, mellyel a székelység egy része viseltetett a nemesség iránt, s mellyet a nép szivében egy részről a táborozás irányábani csalódás, más részről a Brésán s más

ismeretlen lázitók proclamatiói idéztek fel. Ámde a székelység között igen sok, sőt egy általános többség nemesebb volt, hogysem saját véreinek üldözésére vetemedett volna, sőt többnyire teljes készséggel adtak falvaikban s lakaikban menedéket az üldözött nemességnek.

Az Udvarhelytől nyugotra levonuló hegylánczozatok egyikén haladánk egy cziheres erdőcske alján, midőn egyszerre a cziherek közül kemény puskatüzelés lepett meg. Olly jól irányzott lövések tétettek, hogy kiséröim mindnégyen részint halálos, részint terhes sebet kapának. Lefordultak ők lovaikról, a bokról közül pedig egy öreg s három fiatal fegyveres székely lépett elő, kik a terhes sebekben hörgő szászokat bajonnetjeikkel átdöfték, hogy ne kinlódjanak, lovaikat pedig azonnal eltulajdoniták.

— Az ur szabad — szóla az öreg székely — az isten megsegite jó szándékunkban s megmenthettük kegyelmedet, ugy épen a mint ezt Sz...falván az átöltözködött kisasszonynak felfogadtuk. Alig szabadulhattunk ki az oláh csorda közül, kik kegyelmedet olly nagyon kinozták, rövidebb uton megelőztük kiedet s most isten kegyelmességéből szabad vagy édes szolgám.

— Hajtson kied, szólt a másik székely kocsisomhoz, e hegyormon előre, honnan az ut Kadicsfalvára száll, onnan Inárcsfalván át Oláhfalunak tartsatok, aztán csak ott van Csikszék!

— Együtt megyünk, szólt az öreg székely, nem haragszik meg kied uram, ha fegyvereinket szekeredbe helyeztetjük, hogy annál könnyebben haladhassunk előre.

— Akár kegyelmeteknek is helyet adok szives örömest — válaszoltam.

— Jöjjön csak kied édes szolgám Csikszékbe, szólt az öreg székely, miután fegyvereiket körültem elhelyezék, nem fog oláh, szász s czigány had átjönni a Hargitán, vagy krisztus-ugyse ott omlik vére minden csiki székelynek!

Midőn a szabadság ösztöne felgerjed a szivben, hátravonul előle minden észlelet. Láttam, hogy Erdély le van verve, sejtém, hogy reánk, kik irodalom vagy szónoklatok utján, ámbár az akkori viszonyok között hon és király iránti, de a körülmények fejleménye miatt szerencsétlen eredményü hüségtől ösztönöztetve, a nép felizgatásában részt vettünk, üldöztetésre s büntetésekre is számithatunk; de az meg sem fordult fejemben, hogy észszerübb volna nekem a menekülés helyett az udvarhelyi hadparancsnokságnál megjelenni, s ott várni be sorsomat: annyival kevesbé gondoltam arra, hogy még később mint szökevény tetézem a feltudás mérlegét, hanem teljes szivből örvendve szabadulhatásomon, kaptam a menekülés alkalmán, melly annyival kedvesebb volt előttem, minthogy a forrón szeretett Terka gondoskodásának kifolyása volt.

A legszerencsésebben vonultunk át Udvarhelyen fölül, ámbár olly késő idő volt már, hogy csaknem éjfél tájban értünk el az Udvarhelytől óranegyednyire eső Márcfalvára. A falu népe itt sem aludott, minden perczben az oláh portyázók megrohanásán aggódva, én is alig vártam a hajnalt, hogy e kényes helyről tovább utazhassunk.

Terkám emlékezete perczenkint élénkebben tünt föl lelkem előtt, sorsán, helyzetén aggódva, igen levert levék.

Szabaditó öreg székelyem szüntelen igyekezett vigasztalni. Jó idöig nem fejthetém meg e szives rokonszenv alapját, mignem végre a Napoleon elleni csatákról kezde beszélni, s ezredesét emlegette, kit ö csaknem imádott s kihez én állitása szerint annyira hasonlitottam, mintha épen véréből fogantattam volna.

— Nem illy csaták voltak azok uram, szólt az öreg, akkor ám a királyért és hazáért harczolánk s ellenünkben nagy vitézek állottak, kiket legyözni dicsöség volt, de legyözetni szinte nem gyalázat. Akkor még a király ő fölsége is szeretett minket, látta harczkészségünket, becsülte hüségünket, s midön Hannaunál olly elkeseredve állottuk a tüzet, hogy a francziák ágyúi s kartácsai alatt nemzetünknek csaknem fele elesett a véres csatán, eljött hozzánk Ferencz császár ö fölsége és szemeiből ugy folyt a köny, mint amott künn a falu alatt a Küküllö habjai. Szánt minket a császár, szeretett és becsült, mert bölcsen tudta azt, hogy mink ö kegyelméért és a hazáért meghalni akármikor készen állunk. Ott voltam aztán a gácsországi expeditióban is; — nem került csatára a dolog, de a fellázadott népet rendre téritettük, kik ott épen olly istentelenül ölték, gyilkolták az ártatlan urakat, mint itt ezen istentelen czigánycsordák. Most is uram — a ki istene van — nem reteráltunk volna, ha a császár katonái ellenünk nem jönnek. A császár ellen nincs erö karunkban; de ha ö fölsége és a haza egyet parancsolna : nem félnénk a fél világtól.

Valami volt az öreg szavaiban, mi lelkemet szerfölött meghatotta. Azon lovagias nemes érzés, azon hüség hazához, királyhoz, mellyet egyszerü szavaiban kifejezett s elgondolása hazánk s nemzetünk mostani szerencsétlen állásának, midön a hüség nemes ragaszkodásának tárgyai ketté szakadva, a hon és király szent képzete két ellensarki csillaggá vált, kik közül választásunk tárgya csak egyik lehetett már; mindezek, engem szerfölött érzékenyül illettek.

Oh milly súlyos e nemzeten most a büntetések ostora olly egyén előtt, ki bensöleg ismeri azon testileg és lelkileg kényszeritö körülményeket, mellyekből a felsöbb viszonyokkal avatatlan népnek a forradalomhozi csatlakozása kifejlett! Nem volt egy nemtelen érzés forradalmunk alatt a nép szivében, a szabadságnak, emberi-

ségnek, hazának s királynak buzgó szeretete vezette a népet el tűzhelyének nyugalmától a csaták vérmezejére, midőn a viszonyok a felvilágositások szerint előttünk ugy állottak, mintha egy sötét reactió támadta volna meg azon szabadsági elveket, mellyeket törvényes királyunk megszentesitett, mintha egy szláv propaganda akart volna kiirtani hazánkból minden szabadelvü nemzetiséget, s mintha később egy cselszövényes töredék kényszeritette volna törvényes királyunkat trónjáróli lelépésre. Igy voltunk mink az eseményekről felvilágositva, kecsegtetéseknek tartottuk az igéreteket; ámitásnak a nagyszerü intézkedéseket, mellyekkel, mint mondatott, elleneink lefegyverezni óhajtják a nemzetet, hogy annál szabadabban rablánczokra verhessék. Igy hittünk, igy éreztünk, ezért szenvedénk, ezért harczoltunk végelkeseredéssel a forradalom harczain, mink távol eső népek itt; s bárha most, midőn az eredmény kitisztázta a multak eseményeinek előttünk láthatatlan irányát, az ujabbkori viszonyok mérlegében százan és ezeren látszólag méltóknak itéltethetünk a halálra s a börtön kínjaira: de az erkölcsi igazság itélőszéke előtt azon viszonyok, körülmények és hiedelmek mérlegbe tételével, mellyek nemzetünkben a legszentebb polgári kötelesség teljesitésének érzetét önték el, istenem szent szine előtt mondom, hogy ezen viszonyos értelemben a magyar nemzet olly ártatlan, mint a ma született gyermek. S ha van erkölcsi igazság, melly a tényekben megbirálja az előkészitő körülményeket : nem messze van a magyar nemzet és gyülölői között a kölcsönös megbánás és kiengesztelődés időszaka.

Kiskorig hallgatánk, mignem végre öreg székelyem a csendet ujból megszakitá.

— Uram, szóla, higyje meg kied, akármikor teljes lelkemből kész vagyok hazámért meghalni, csak annyi jutalmat adjatok nekem : irják be kietek a fehérvári káptalan könyvébe, hogy csik-mádéfalvi Kis Boldizsár itt s itt esett el a véres csatákon, harczolva hazájáért s királyáért még életének 65-dik esztendejében is, mert mindig becsületes székely volt ö, ki nemzetét igazán szerette.

— Oh barátom, öreg barátom! szólék elérzékenyülve, ha én király volnék, érdempénzt tennék melletekre még azon csatákért is, mellyeket ellenem harczoltatok.

De ne essünk kétségbe, még a mi napunk nem szállott le. Voltak még e népnek forradalmai, de minden forradalmak után nagyszerü példáit adtuk hüségünknek. Tököli mellett harczoltunk a király ellen, s csakhamar megmutattuk a török ellenében, hogy mink nem királyunknak, hanem csak a rabszolgaságnak vagyunk ellenségei. Osztozánk Rákóczi zendülésében s csakhamar az örökösödési és porosz háborukban hüségünk mentette meg a vészbe boritott trónt.

Martinovics összeesküvésének szennyét a francziák ellen viselt háboruk dicsöségével törültük el. Jó és hü a magyar, csak ne sértse senki nemzetiségét és szabadságát, mert ezért aztán elkeseredünk.

Szóból szó kerekedvén, végre az öreg székely észrevette Terka miatti aggodalmamat.

— Tudja mit uram! hiszen hadd jönne az a szép kisasszony is hozzánk, az oláh csorda Sz...m falváról Parajd felé vonult a katonákkal együtt, mert ök a sóbányára küldettek a mint mondák, igy ha kied engem Oláhfaluban megvárna, én holnap estvére a szép kisasszonykát elvinném odáig, ö kielme székely ruhába levén öltözve, ha oláhokkal találkozunk sem fognak bennünket bántani. Én házamnál jó szivvel fogom látni kieteket. Csikszék határára oláh had nem fog átlépni, vagy ott halunk meg egyig a hegyeken, kietek pedig a jó kisasszonykával szép s jó békességben élhetnek házamnál, mig hazánk sorsa jobbra fordulna.

Köszönettel fogadtam a jó öreg ajánlatát, ki a szászoktól elprédált lovait nekem átadva, hogy társaival Oláhfaluba menjek, lovaimat befogatta s kocsisommal még ezen éjjel visszaindult Terka után.

III.

Milly boldognak éreztem magamat, midön még ezen nap éjszakáján jó öreg székelyem Terkával Oláhfaluba megérkezett, hol én egy eleve kijelölt helyen vártam reájok. Igen jól nézett ki a kedves szép gyermek álöltözetében. Szürke zekéje alatt, mellyet levettem kedves termetéről, miután a jó meleg szobába belépett, egész székelyhölgyi viselet fedte gyöngéd tagjait. Patyolat ing folyt le karjain, melly kéztövén összecsipkézve, kék szalaggal volt csokrozva, karcsu derekát feketébe szegett biborvörös manchester mellény szoritá, fekete virágokkal s fekete fényes gombokkal, szabadon hagyva fiatal mellét, mellyet a fehér ing szép redökbe vonva födött el. Vörös és fekete csikú ferting (szoknya) egészité ki öltözetét, s igen naivul adta ki magát a lányka lépteinek ötlöngése a hosszuszárú kordováncsizmában, mellyhez szokatlan volt a kedves gyermek. Mindig mosolygott, a midön ollyan ügyetlenül lépett, és e mosoly a fájdalmaktól halvány arczhoz, de a szellemi magasztosságtól szeliden égö kék szemekhez igen jól illet. Még sem jött nekem semmi olly furcsán a lányka viseletében, mint midön egykor hátba tekintve, láttam, hogy még haja is székelyhölgyi viselet szerint háromágulag összefonva, egy csomagban folyt le s csokros kék szalagon végzödött, melly csaknem lábszáráig ért alá.

Oh ekkor éreztem, hogy nem a divatbábok által istenelt toilettektől kölcsönözi előnyeit a valódi szépség, sőt bájolhat az koldusrongyban is, szintugy mint biborok között. Soha Terka szebb nem volt, mint most. Jobb karja, melly gyógyírokkal gondoson be vala kötözve, egy fekete széles szalagon volt felkötve, s a szalag fekete szine még élénkebb fényt adott az idomzatos nyak havának. Helyett foglalt közelemben a kandalló előtt, melly óriáslánggal égő hasábfákkal volt megrakva. A szurkos fenyü pattogott, perczegett, a láng fehér-kékes szine s csapongó szárnyai élénken melegitének, de hevök csekély volt azon hévhez képest, mit szivemben éreztem.

Mennyire vágytam átölelni őt, térdei elébe omolva kivallani szerelmemet, s csókjaimmal elönteni hókezeit! Gyakran gondolkoztam: ki tilt el engem karcsu termetének átkarolásától? — Tán az ő szive is hevül, hisz mindig olly gyöngéd, olly megelőző volt irántam, szép kék szemei olly anda szeretettel csüngöttek most is rajtam, tán ha átkarolnám, keblemre hajolna halvány arcza, ott pihenne emelkedő mellemen, mig szivem utólérhetetlen kéjét élvezné a boldog szerelemnek; de egy parancsoló hang volt szivemben. Ő egy szentség volt, kit balsorsa és isten az én gondviselésemre bizott, e szentséget nem volt szabad illetnem. Igen, igen! milly keserves volna a lány helyzete, ha szerelmemet tán nem viszonozhatná és látna engem égni s szenvedni. Akkor ő menekülni ohajtana védelmem alól, s hol lelne menedéket ez idegen földön, hol neki senkije sincs, s milly keserves volna az én sorsom is, elvesztve szerelmemet, s még azon örömet sem birhatva, hogy gyöngéd gondjaimért méltányolhasson a lány, midön kivilágosulna, hogy e gond érdeke a szerelem önzése volt!?

Nem szólottam tehát érzelmeimről, minden feladatomul csak azt tekintém, hogy a szegény szép gyermeknek lehető kényelmet és elszóródást szerezzek. Tiz óra tájatt lehetett az idö s még nem vacsoráltunk. Mihez legkönnyebben juthaték, tejet szándékoztam hozatni.

— Én kevéssel beérem, szólt Terka, annyival inkább, mert éhes sem vagyok, de kegyed nem sokra menend olly könnyü eledellel, annyi testi és lelki hánykódás után, jobb lesz tán, ha az ételügy körül megadja kegyed nekem az illendő tekintélyt. . . Milly örömest, milly szivesen szóltam én a nyájas mosolygó hölgyhez!

— Dejszen a szép lányasszony megfordult ám már a konyhán, szólt a háziasszony, egy középkoru tisztes székelynő, ki alig egy percz előtt lépett be a szobába, s csakhamar asztalt kezdett teriteni. Terka nyájasan mosolygott.

— Megelőzött nagysád, szóltam, ez igen szükséges is volt,

mert mi férfiak nem sok elögondoskodást fejtünk olly tárgyak körül, mellyeket megszoktunk mindig készen találni.

— A társasélet egyik kényelme az, hogy a férfi- és nönem, teendöiket egymás között felosztották, s én mindig nevetségesnek találom, midön egyik a másiknak körébe avatkozik, hacsak azt tenni nem kénytelen — szólt Terka.

— A nyomoruság, kedves hölgy! gyakran játszat idegen szerepeket velünk, szóltam én, mialatt a székelynö a teritett asztalra étkeket hozott fel. Terka egy kevés levest evett, mig a sült elfogyasztása, melly két rendbeli ételböl álla egész vacsoránk, egészen az én feladatom lön. Midön a székelynö a sültet behozta, illy ajánló szavakkal tette az asztalra: „Ebböl kied uram igenjóizüen ehetik, mert a leányasszony maga mosta meg szépséges fehér kezeivel, azt állitván hogy kied igen kényes egy uraság az étkek dolgában.

Soha is étel jobban nem esett, tán jó anyám teje sem; minden falaton mintha Terka hó-ujjainak sugárnyomait láttam volna, s falatozva, mintha a kedves hölgy kezeit csókdostam volna. Ö elégedett mosolylyal néze reám, mintegy örülve jó étvágyamon, majd segite a hus felapritása körül, minthogy én is csak jobb kezemet használhatám, balkarom a landzsák által összetépetve s széttördelve levén. És olly gyöngéd volt a kedves hölgy gondolatim megelözésében, hogy valóban balkezem hiányát teljesleg elfeledtetö velem, s érzém, hogy a lányka fél-kezem vala.

— El fog nagysád kényeztetni, s majd ha csillapulva hazánk viharjai, el fogsz válni tölem, mi lesz akkor belölem?

— Nem válunk el — szólt szeliden Terka, kegyed együtt jövend velem szülöim körébe, élvezni a jótettekért a hála malasztját. Láttam hogy a lányka szavai alatt arczán gyönge pir futott el, mellyet szeméböl egy pár legördülö köny akart lemosni.

— Oh Terka! — szólék — vajha minden könycseppedet éltemnek egy évével válthatnám meg! Ne zavarja nagyságodat a szülök emlékezete; elsö dolgom leend, a mint Csikbe megérkezünk, irni nekiek, s biztos alkalomtól tudósitást küldeni sorsodról.

— Melly szives kegyed irántam, szólt Terka, e gyöngédség, mellyel legtitkosb ohajtásomat megelözi kegyed, igen lekötelez engem.

— Igen boldognak fognám magamat érezni azon bizalom által, ha minden ohajtásait öszintén közlené velem kegyed; boldogságom csak abban lelem, ha kegyednek örömet épen nem is, de legalább vigasztalást szerezhetek s szolgálatkészségemet kitüntethetem. Igy szóltam, s épen végezve vacsorámat, megfogtam a lányka hókezeit: „legyen szabad a szép kis gazdasszony kezeit megcsókolnom, szólék ujból s hö csókot ejték a lányka szép kezeire. Ö sze-

liden elpirult, s olly kedves volt most is piruló kellemében, arczán annyi ártatlanság, szemeiben annyi jóság! De miért is jutnak eszembe e sok apró nyájaskodások, mellyeknek leirása az olvasót nem érdekelheti, emlékezete mégis szivemet szaggatja?! Nem sok öröm jutott nekem az életben, a mi jutott is, mint ezen perczek, fájdalommal volt keverve, de bujdosásom napjai fénypontjai életemnek . . Bocsássa meg isten, hogy midőn hazám a legnagyobb feszültségben volt, én akkor voltam képes szivboldogságot érezni, tán ez is a sors határzata volt; mert ha Terka el nem foglalja lelkemet, kérdésen kivül én a háromszéki csatákban, mint már is üldözött, elkeseredett részt vettem volna, s most, miután a felébredés s vele a visszatorlás napjai megjövének, tán a börtön falai közt kellene ülnöm büneimért, vagy idegen földön kerülni hazámat, mig most legalább a sors kegyéből csöndes magányban sirhatok vesztéseim fölött.

Késő idő volt, én előre gondoskodtam Terka részére egy oldalszoba befüttetéséről. A székely földöni vendégfogadók hiányát teljesleg kipótoló székely vendégszeretet és tisztaság itt sem hiányozván, hittem hogy a kifütött s tisztitott szobában a lánynak kényelmes éje lehet. Figyelmeztetém öt a kipihenésre, kértem egyszersmind a házi nöt, hogy ossza meg Terka szobáját, minthogy a lányka az elkövetett borzadalmak miatt gyakran szokott felriadozni többnyire rémes álmaiból. Jó éjt kivántunk egymásnak. Terka a házinővel az oldalszobába ment, mig én a közeli borházból hazatért szabaditóimnak a bor és vacsora megrendeléseérti hosszas halálkozásaik után szintén kilankadva dültem egy lóczára s elszenderültem.

Másnap délután Csiknek kellemes rónaságára megérkeztünk. A nép sokhelyütt az urakra, sok helyütt az oláhokra s szászokra, sokhelyütt saját vezéreire volt ingerült; de semmi féktelenség nem történt, s a történet előtt is örök becsületére válik a magyar népfajoknak, hogy minden izgatások daczára soha a nép körében élőknek nagyobb személy- és vagyonbátorsága nem volt, mint a forradalom alatt; nemcsak a saját fajabeliek, de a székelység s magyarság közt lakó oláh, szász, rácz sat. nemzetbeliek irányában is a nép nemesen viselte magát, csak azokat üldözte, kik fiatal létökre a csatát kerülték, mást nem, s a mi üldöztetés itt-ott köztünk lévő idegen fajuakon történt, inkább a nagyobbak, mint a nép által követtetett el. Ez a népnek örök becsületére válik, valamint az is, hogy a székelység az oláhok s szászok elleni csatákban, soha a nőket, gyermekeket, aggastyánokat, s általában a fegyvertelleneket nem gyilkolta, kivéve az utóbbiakra nézve egy két esetet, hol ez a nép főbbjeitől parancsolva volt. Azért is helyezek én fényesebb reményeket polgári életünk jövőjében, hogy most miután

a jelen kormány is minden népekről letörni a szolgaság rablánczait elég kegyes és előrelátó lön : minden népek a szabadság élvezete által emberi méltóságuk öntudatára jutva, ezután ha belviharok lesznek is, de miveltebb nép által kezeltetve, mentek lesznek azok azon borzadalmaktól, mellyeket korunkban a születésök óta s fájdalom elég gondatlanul elkeseredésben hagyott szolganépek elkövettek.

Csakhamar megérkeztünk M.-falvára s beszállánk az öreg Kis Boldizsárhoz. Igen tisztes háza volt s jámbor agg nője a becsületes székelynek, ki később a szebeni sánczokon lelte halálát, nem birhatva ekkorig azon általa választott jutalmat, hogy neve a fehérvári káptalanban helyet foglalhasson. Ekkor tudtam meg legelőbb, hogy Z—r család ott lakik M.-falván, melly család valaha szülőimmel barátságos viszonyban élt. Terkának mit sem szólva, látogatást tettem az uriháznál, melly három kellemes és mivelt fiatal lánnyal ékeskedett. Reám ismertek atyám után, s mondák, hogy falvukba érkezésem figyelmöket el nem kerülte, de feltudák, hogy nömet szintén nem hoztam magamnak, valamint azt is, hogy nem egyenesen hozzájuk szállottam. Én elbeszélém Terkávali viszonyomat, s kértem egyszersmind a család szivességét a lányka iránt, minthogy mostani helyzete által valaha kedvetlen rágalmaknak lehetne kitéve a szelid lélek. Lelkesült szivességgel hivtak meg házukhoz. A három kellemes lány kérésére a háziúr rögtön befogatott s Terkát elhozták magukkal Kis Boldizsár nem kis kedvetlenségére, kit csak azon értesitéssel tudtam végre lecsitítani, miszerint én elhatároztam, mindvégig a becsületes öreg székely házánál maradni s élvezni nyájas vendégszeretetét. Ezen tett igéretemről a Z—r családot értesitém is, kik végre engedtek makranczosságomnak azon kikötéssel, hogy reggeltől esteig mindig velök legyek egyszer mint máskor, mignem a sors haza távoznom engedend.

Első dolgom volt Terka szülőihez egy vállalkozó alkalmat inditani. Fáradozásunk sikerült, egy vállalkozót leltünk, s csak a remény is, hogy szülőit hollétéről értesitheti, földerité Terka szivét. Egy kellemetlen körülmény volt azonban. Szent-m.-falvi lakunk feldulatása s az akkori rémületek miatt Terkának minden ékszere s ruhája, a mi keveset a mezőségről megmenthettem volt, az oláhok martaléka lön; ő csak azon egyetlen sorsával öszhangozott öltözetet hozta magával, mellyet átöltöztekor magáról levetkezett. Ezen segitenem kelle, mert ámbár a lányka mélyen hallgatott, elárulta aggodalmát kedvetlensége. Egy éjen berándultam Cs.-Szeredába, ékszerecskéim egy részét elzálogositva, olly szerencsés voltam, hogy a kedves lányka számára néhány ruhát megalkudhattam álöltözetének mértékére, melly termetéhez jól állt. De

mikép szolgáltassam kezébe? ez volt a kérdés; mert ha elfogadta volna is tőlem azokat, mi nemeslelkétől remélhető volt, de azáltal csak növekedve érezte volna irántami kötelezettségét, és én a hála élvezeteért elvesztettem volna azon boldogságot, mellyet a szellemdús hölgynek irántami kegyében birtam. Végre levelet irtam hozzá, jól változtatott asszonyos betükkel „Kedves Terka öcsém! Nem rég értesültem, hogy szintén ezen törvényhatóságba menekültél, hol nekem is compromittált férjem miatt lappanganom kell. Örvendek, hogy szerencsecsillagod barátságos házhoz vezérelt; de hallám hogy utad közben a rablócsordák mindenedből kifosztának, azért e néhány öltönydarabot, mellyeket magammal hoztam ugyan, de sohasem viseltem, s az idezárt kevés pénzt lehető szükségedre fogadd tőlem szivesen addig is, mig, ha kilétemet el nem találod, személyesen tudatnám . . közel rokonod . . B..né.“

Ezen levelet a mint elkészitém, Kis Boldizsárnak a szomszéd faluban lakó menyét birtam reá tervem kivitelére, ki annyit állitva Terkának, hogy azon szekrényt, mellybe minden zárva volt, több tanuk előtt Cs.-Szeredában egy nem-koros nő adta volna át neki kézbesités végett — vigye el a Z—r házhoz, s adja át Terkának egy kitüzött nap délutánján. Tervem szerencsésen is sikerült.

Időm kedvesen telt, többnyire együtt voltunk Terkával s a lányokkal, zongorához ültünk, mellyben Terka müvészi avatottsággal birt, mindkettönknek csak jobb keze volt ép, mindketten szenvedélyesen szerettük a zenét, s gyakran játszánk ketten, miután magára félkézzel egyikünk sem volt volna képes játszani. Tehát mint mondám, zongorához ültünk; most is éreztem, mint mindig, hogy Terka nemcsak kezemnek, de szivemnek is fele, és soha nem lehete olly élénken képzelni, mennyire egyek vagyunk ketten, mint illykor, ha játszva a zongorán azt, mit egynek lehete játszani, ketten játszhatánk. Jobbkezem otthon volt egészen a zongora mellett a hajdani balkéz szerepében, mintha Terkám lelke, szive érzése egy volt volna szivem érzéseivel, olly egyarányulag növekedő lelkesedéssel játszottunk szüntelen, s igen gyönyörködének a két bénában a kedves házilánykák, mig a háziur nyájas ingerkedésekkel példázólkodott, hogy nekünk egymásban, vesztéseinkért, milly derék kárpótlást adtak az istenek.

Nem mellőzte a nyájas házinő is ingerkedései közé szőni azon észrevételt, hogy jobbkezünk szerencsés megmaradásában az ég jóslatos akaratja rejtezik kettönk szive fölött. Mindig éreztem illyenkor, hogy e lányka félkezére van bizva éltem evezője, hogy nélküle soha boldog nem lehetek. Miután a vendégszerető család atyáskodó gondját annyira kiterjeszté Terkára s azonositá öt gyermekeivel, hogy az én gyámatyáskodásom már teljesleg szükségfölötti volt: több bizalmassággal közelitettem Terkához; mignem

végre tisztába jöttünk, hogy mikép dalunk a zongorán, bár kettönk kezeiben, egyet, ugy az érzelem is, melly minket vigasztal, boldogit s bájol, kettönk szivében egy. Szellemünk egysége mind érezhetőbb, mind kedvesebb lön előttünk, s a sziv is ugy kezde összevágyni, az ajk összeigyekezni. Végre ellen nem állhattam a hevitő gerjedelemnek, kivallám, hogy csak őt szeretem, keblemre öleltem a lánykát s összecsókdostam.

Leirhatatlan boldogság! hazámat, sebjeimet, az ágyúk dörgéseit, a polgárháboru iszonyait, mindent, de mindent feledtem, olly boldog voltam, hogy a madarat elfogtam volna félkezemmel.

De végre a szív még összébb vágyott ... az illedék feszessége kezdett gyötörni ... mindinkább kezdém fájlalni, miért nem fejtém még előbb ki szerelmemet, hogy Terkám kezét, mellyet isten nekem rendelni látszott, szülőitől is megkérjem? De már késő volt, s csak azon hosszu idő reményére lehetett támaszkodnom, mikorra Terka szülői kérdésen kivül leányuk után jönni fognának.

De az ég e részben is segédünk vala. Terka szülői egy délután ép azon perczben hajtatának át M.-falván, midőn én a kapun kiléptem az utra. Rögtön felismertem őket, megállitám szekeröket, értesitém Terka sorsáról s ők örömtől elragadtatva hajtatának be az udvarra.

Ők is a néplázongások elől már korábban menekülve, hetek óta Cs.-Szeredában tartózkodtak, hallák hirét rokonaik legyilkoltatásának utjok közben, s leányukat éj- s naponta siratták, ki egyedülvaló gyermekük volt a dús tekintélyes szülőknek.

Kimondhatatlan boldog voltam, midőn egykor Terka atyja a nélkül, hogy felkérésemet elvárta volna, mellytől álszemérmem több napokig eltartóztata, kezeimet Terka kezeibe tette s szólt :

— Tudom, hogy egymást szeretitek, arról is meg vagyok győződve, hogy egymást megérdemlitek; isten áldása után boldogitson titeket atyátok áldása. Terka anyja is egész lelkéből örült viszonyunknak. Isten megáldja őket! Ők mindnyájan szerettek engem, s e szeretetet elég kezességeül láttam jövendő boldogságunknak, nem is gyanitva, hogy nem az öröm, hanem a fájdalom sötét lapjai következnek sorsom könyvében.

Nászunk napja meghatároztatott, zaj nélkül, mint bujdosók, akartuk megünnepelni ez éltünkre határozó nagyszerü napot. Csak a Z—r család volt velünk, Terka szülői és a lelkész. Délelőtti tizenegy óra volt 1848. december 2-kán, oh nehéz, oh gyászos emlékü nap! A lelkész már készült az ünnepélyre. Terka arczain isteni boldogság tündökölt. Ollyan volt ő, minőnek lelkem mindig óhajtá arámat; nem sirt, mint szokás, nem ájuldozott, látszott arczainak boldogságot lehellő derüjéről szerelme.

És én? . . miért is fognék boldogságom lefestéséhez?!.. Min-

den túlság összeér. Akkora volt boldogságom, hogy javamra nem válhatott az. Már eskünni akaránk, a pap már kezdeni akará beszédét, midön P—t székely főhadnagy hat fegyveressel szobámba belép.

— Andali Kornél urat keresem — szólott a tiszt.

— Szolgálatára én vagyok — válaszoltam, nem kevéssé ütközve meg a váratlan jeleneten. Terka a legfeszültebb figyelemmel néze most reám, majd a tisztre, ki maga is egy kevéssé tétovázni látszott. Végre szóla a tiszt :

— Parancsom van, mint statusfogolyt rögtön Cs.-Szeredába kisértetni uraságodat.

Terka élénken sikoltott s ájulva hult alá, — szülői segélyére siettek.

— Uram, e percz nászom percze, egy órai várakozást kérek.

— Indulnia kell rögtön kegyednek; — szólt a tiszt s a fegyveresek körülvettek, kezemre s lábamra lánczot tevén.

— Menjünk sietve ki a szobából, ő felébrül s szive megreped, ha igy fog látni e rablánczokon, mellyek valaha tán egy bérczi tolvaj vagy embergyilkos léptein zörögtek — szóltam én nem kevés szívfájdalommal.

A házileányok sorsunkon zokogtak. Terka atyja s anyja sirva borultak reám. A megválás keserü poharát fenekig üritettem. Terkát, szivem mindenét élethalál között hagytam hátra! — Miért is ismert meg engem, hogy még feldúlt szerelme is tetézze szegény ártatlan teremtmény szenvedéseit !

IV.

Elfogattatásom mikép történhetett ezen törvényhatóságban, mellynek sem a császári sem az oláhok soha ekkorig át nem lépték határait? ezen kérdésre tudni kell, hogy miután M.-Vásárhelyről a székelység szétoszolt, minden székely törvényhatóságok felszólittattak a feltétlen hódolásra, ellentállást csak Csik, Gyergyó, Kászon és Háromszékektől lehete várni, minthogy a határőri katonáskodás csak ezen törvényhatóságokat terhelvén, fegyver, töltények s gyakorlott karok csak itt valának. Marosszék nemzetőrsége Magyarhon felé vonult. Udvarhelyszék fegyvertelen volt. — Csik, Gyergyó, Kászon és Háromszék kijelenték hódolatukat a császári katonaságnak azon kikötéssel, hogy az ekkorig becsülettel hordott fegyver tőlük el ne vétessék, és hogy e székek határaira oláh s szász gyülevész hadak ne küldettessenek. Csikszékben az ottani határőrség ezredese Dorschner érintkezésbe jövén a General-Commandóval, biztositá azt ezen szék engedelmességéről, s ollyannyira fékezé a székelységet, hogy sem császári katonaság, sem oláhság ezen székbe

nem küldetett, mig ellenben Háromszék ezen kegyelmet meg nem nyerte s mindenfelől nagy oláh táboroktól vétetett körül, mellyek azonban csatára kelni soha sem merészeltek, mignem végre a sorkatonaság nem kezdé el az ostromot. Igy Háromszék folytonos ostrom alatt volt; azt kisded erejével Staibe százados s udvarhelyi parancsnok folytonos és nagy ügyességgel nyugtalanitotta, mig a nagyobb császári erő a Kolosvár környékén összegyült honvédek s nemzetőrök ellen nyomult, s üldözte azokat Magyarhon felé. Mialatt Háromszék harczban állt, a szomszéd Csik, Gyergyó, Kászon élén állva Dorschner, nemcsak elfogta e székeket a Háromszékkeli egyesüléstől, de a hadvezérség minden parancsait szigoruan teljesedésbe vette.

Háromszék ellentállása tán legnagyobbszerü jelenet volt a forradalomban, nem volt lőpora, golyója, ágyuja, pénze, fegyvere a népnek, de az mégis mindent előteremtett. Csatasíkra szállott minden, az aggastyánokig; löpor-, ágyu-, kartács- s gyutacsgyárak állittattak. A világtörténetben méltó helyet foglal Háromszék daliássága, s olly erőfejtése, mellyet csak végelkeseredés szülhet. S hogy mindez meg ne történjék, csak annyi biztositék kellett volna, miszerint Háromszéknek szintén kezén hagyatik a fegyver s az oláh csoportok hatalmaskodásaitól, rablásaitól megkiméltetni fog. De isten tudja miért, jobbnak tarták a népet elkeseríteni. Udvarhelyszék, Marosszék mind az oláh táborok élődései s garázdálkodásai miatt esett a végelkeserültségbe; mert a rendes katonaság ellen valóban ellenszenv és panasz sehol sem vala ekkor, de a főbbek bánásmódját lehetetlen hibásnak nem tartani. Egyébiránt azok megmérhetetlen idők valának, s a tények történeti birálata kiskörü napló tárgya nem lehet. Tárgyunkhoz csak annyi tartozik, hogy Csikszék a hozzákapcsolt székekkel részesült az óhajtott kedvezményben, s csöndesen is maradott mindaddig, mignem a kormányt a forradalom hősei ujból megragadák s a népet harczi síkra parancsolák; de megjegyzendő, hogy az élvezett gyöngédebb bánásmód eredménye volt, hogy épen a csikiak Dornánál Bemet cserben hagyák, mig a többi székelyek mindvégig elkeseredetten küzdének a forradalom mellett. S ez ujabb erősség arra, hogy a székely nép felett roszul számitott bánásmód követtetett el, az egy csikszékieken kivül.

Elfogattatásom utáni nap Udvarhelyre kisértettem. Ekkor tapasztaltam legelőbb azon szabadulásom eredményét, mellynek egykor örvendettem. Ugy nézettettem, mint szökevény fogoly. Azonban az itteni bánásmód ellen panaszom nem lehet. B. Staiberól megadják mindnyájan a lovagiasságot, kik bánásmódjának tanui voltak. A keze alatti roppant számu oláhságot is ezen férfi bámulandólag képes volt féken tartani, a rablást eltiltotta, az elrablott portéká-

kat felmotoztatva, a birtokosságnak visszaadatta; a néppel ildomosan bánt. Egyszóval ő ollyan volt, minőnek minden császári tisztnek lenni kellett volna: inkább barát, mint ellenség, ő udvarias ember is vala s ezzel lekötelezett. Az ildomosság nagy részben enyhiti az ember szenvedését, s a fogság, a börtön, a halál nem olly irtóztató, ha szelid, mint ha vad arczok vesznek körül.

Egykor ezen férfiu börtönömben is meglátogatott, melly elég tiszta szoba volt, s hol én felszakadozott sebeimben orvosi kéz alatt feküdtem. Igen udvariasan válta szót velem; kértem őt, bocsátana szabadon kezességért jobbanlétemig, minthogy az itteni nélkülözések terhesitik kórállapotomat. Ő igen fájlalá, hogy elbocsáttatásomra hatalma nincsen, parancsa lévén minden statusfoglyot Szebenbe lekisértetni. De megtagadását ugy elsimitá udvariassága, hogy egész vonszalmat éreztem ez uri ember iránt. Pipára gyujtott s füstjét a kandallóba bocsájtá, mellyet tán alkalmatlannak vélt. Én kértem, felhagyni e szives tartózkodással, kinyilatkoztatva, hogy mint pipás, szintén megszoktam a pipafüstöt. Illy bánásmód nagy részben feledteti az emberrel azt, hogy ellen előtt áll és az emberiség iránti kétségbeesést enyhíti. A nemes ellent fájva bár, de levágnám a csatatéren, mig csatán kivül érző lélekkel fogadnám el baráti jobbját: ott a diadal, itt a barátság volna büszkeségem.

Néhány nap mulva az A . . . y család Terkával együtt börtönömben meglátogatott. Érzékeny volt Terkávali találkozásom. Kértem őt, hogy, ha teheti, maradjon hű hozzám, ki sorsom lehető jobbra fordultával esengeni fogok már nekem igért kezeért, biztositom egyszersmind kitartó hűségemről.

— Biztositand arról helyzetem is, végzém szavaimat, a börtön puszta falai között a könnyelmü lélek sem lel csábokra, s megőrzeni képes legutolsó kedves emlékeit, annyival inkább én, kinek a lánczcsörgések s magány kínai között csak azon egyetlen remény őrzi életvágyamat, hogy kegyedet, kedves lélek, ujra láthassam.

Elbeszélték, miszerint Erdélyben a forradalom lecsillapulván, megparancsoltatott a polgároknak, birtokaikba visszatérni, s e szerint Terka szülői is most épen hazatérő utjok közben látogattak meg engem.

Terka sebjei be voltak már hegedve, az én sebeim is gyógyultak az orvosi gondos ápolás alatt.

Néhány nap mulva, midőn sebeim behegedének, Szeben felé utnak indittattam, de a sorkatonaság háromszéki ostromlásával inkább el volt foglalva, hogysem kisérésemre jutott volna, s igy viszont néhány czigány- és oláh lándzsás kiséretében kelle utnak indulnom, söt a mi még terhesebb volt: gyalog. Staibe százados a csatán volt, igy nem lehete kérelmeznem fuvart. Sorsomra bizva magamat, utnak indultam. Nem egyenesen Szebenbe küldettem,

máig sem tudom okát miért, indittattam Kőhalom felé. Midőn a Rika hegy irányáig kihatottam, egy ronda oláh kisérőim közől leülésre kényszerite; lábbelimet lehuzta, állitván, hogy a ronda bocskorán átszivárgó hó neki náthát okoz, s lábbelimre szüksége van, hogy a kellemtelen tüsszögéseket elkerülhesse. A többi kisérők egy közel fogadóban leitták magukat, mig vetköztetőm bocskorát s annak ronda kapczáit dobta elébem, s miután elfogadni nem akartam, szemeihez s arczomhoz kezdette dörzsölni, fenyegetvén ezen operatiónak folytatásával mindaddig, mig el nem ismerem, hogy e saru-cserét teljes jó szándékomból tettem. A düh forrott ereimben, de lelánczolt kezeimmel nem segithettem magamon. Nevelte boszuságomat a fogadóból részegen kitántorgott többi kisérők megérkezése, kik kurjongattak, nevettek, lándzsáikkal döföltek vagy orrom körül jártak, mint ebeket kergető gyermekek. . . Végre türelmem veszni kezdett, fölállottam, jobb karom izmai feszültek, egy szemtelenkedőt félrelöktem s a mást utána, de csak sorsomat tettem sulyosbbá kitörésem által. Fájó karomat megradták, összeköték hátam mögött ép karommal... Behegedett sebeim ujra kibomlának, a vér ruhámon átserkedezett, kimondhatatlan kint állottam ki. Igy inditának tovább vérző sebeimmel, meztelen lábbal.

Ekkor folyt épen a Rika hegy alatt a rákosi csata, mellyben Staibe a székelyek ellenében több mint hatszáz embert veszitett, mig a székelyek közöl 12 maradott a csatatéren. A székelység irtózatos erővel verte szét az oláh felkelőkkel tiz akkorára menő császári tábort; Gábor Áron rögtönzött ágyúi roppant pusztitást tettek főkint a tömeges oláhságban, mert Staibenak csak a vezénylethez szokott katonasággal sikerülhetett ügyes visszavonulást tétetni.

Az oláh fölkelők eszeveszetten szaladtak a reájok rohant Mátyás-huszároktól üldöztetve s a bérczek sürü fái között keresve menedéket, ugy vonultak által a Rikán azon völgybe, hol én kisérőimmel valék. Az oláhok a futásban megelőzték a sorkatonaság visszavonulását, s ámbár már túl valának a veszélyen, mégis kétségbe esve orditozták, hogy jönnek a Kossuth-huszárok.

Ez orditozásra s a futásra kisérőim is olly futásnak eredtek, mintha a szélvész üzte volna, s engem ott egyedül hagytak lánczaimon.

Visszatértem Oklandra, hol kezeimet a székelyekkel kioldattattam s rablánczom lakatját egy kovácscsal kinyittatám.

Most még egyszer mosolygott felém a szabadulás angyala, de haboztam s jó ideig határozatlan valék teendőm fölött, láttam már a sorkatonaságot a Rikától Okland felé közeliteni Elrejtve itt magamat, a katonaság elvonultával átmehettem volna a háromszéki sergekhez, de megvallom, az elkeseredett harcz üdvös eredményét nem

remélhettem, arról sem voltam biztos, ha valljon birhatom-e azon szerencsét elveszhetni, a csatán, mig elfogattatva, e másodszori elszökésemmel csak az imputatiokat tetéztem volna. Ámbár egy ösztön sugdosta, hogy ott, hol az ügy érdeke igényli, bárminő veszélytől visszarettennie a polgárnak nem szabad : de én minden inkább voltam mint harczok embere, kivált most, midőn az elviselt gyötrelmek erőmtől, épségemtől megfosztának; sebeim is felszakadoztak és a hidegtől megfagylalva a legsürgetőbb orvosi segélyt vették igénybe.

Menekülhettem volna marosszéki birtokomba is, hol egy időig az üldöztetéstől nem félhettem, minthogy az ottani parancsnokság elfogattatásomról valószinüleg mit sem tudhatott; ámde helyzetemben csak fölöttem függött volna szüntelen a damoclesi kard. Fogoly vagyok, gondolám végre, balsorom kevert e kelepczébe, s legnemesb eljárás leend visszalépni börtönömbe.

Fuvarost fogadtam, ámbár pénzemet kisérőim elrabolták, de udvarhelyi ismerőimtől kölcsönt bizton remélhettem. Jelentém magam Udvarhelyt a parancsnoknak, elbeszélve a velem történteket, s kérve őt, hogy ezután engedtessék meg fuvarost fogadnom, s kisérőim közé sorkatona is rendeltessék, ki a goromba népet fegyelem között tartsa.

Mindkettőt megnyertem, s midőn sebeim annyira hegedtek, hogy utra mehettem, utnak is indittattam Szeben felé, hová bántatlanul érkeztem meg.

A városba csakugyan gyalog kisértettem be, egyszerre érkezvén a Kolozsvárról küldött foglyokkal vagy kezesekkel. Miért irjam le a szász atyafiak barátságos fogadását, ugy sem igen hires e takarékos nép, vendégszeretetéről. Miért irjam le a kövek ezreit, mellyek a körünkbe csődült tömeg közül záporesőként hullottak reánk? miért a gúny-kurjongatásokat? Jellemzői ezek a polgári viszályoknak, mellyektől óvjon isten minden hazát!

Leginkább boszantott egy igen igen öreg szászné, kinek arcza rusnya sárga s ezer redőkkel teljes volt, mig foghiánya miatt kidülő álla arczredőivel kapcsolatban, képének igen gúnyos kifejezést kölcsönözött. E vén állat rendre járt minket gúnyos szájfintorgatásokkal s mindnyájunkat arczul köpdösött, mig eljárásán mind kisérőink mind csodálóink igenjóizüen nevetkezének.

V.

Január elején a polgári foglyok legnagyobb részével én is szabadon bocsáttattam, s visszatérve marosszéki birtokomba, első dolgom volt, rendbe szedve dolgaimat, Terka látogatására sietni.

A kedves lányka birtoka közel Beszterczéhez a Sajó partján

feküdött. Csöndesen élt most az A—y család itt ősi fészkében, miután azon környék parancsnoka Urbán ezredes erélyes rendszabályok által az oláhság dühét féken tudá tartani.

Azonban már ekkor Erdély nagyszerü viharok elébe nézett. Néhány napok előtt a katonaság ezen vidékről villámgyorsan elvonult a magyar határszélek felé, s a magyar sergek gyors előnyomulásának hire fecskeszárnyon futott szét.

A lázongó oláhság kedélye ujabb ingerléseknek lön kitéve, s a katonaságtól most nem szabályoztathatva, még irtózatosb alakban kezdé el most vérengezéseit, miután a polgári nyugalom helyreállításával biztositott s birtokaiba visszatérni parancsolt nemesség legnagyobb része most az országos fordulatok miatt a lázadozó falvak szabad martalékául hagyatott.

A mint a katonaság e vidékről elvonult, mielőtt a nemesség menekülhetett volna, elborittatott a lázadó oláhoktól. Ezen szerencsétlenség érte az A—y családot is.

A tél nem volt olly erős, minőnek kezdetben mutatkozott, a vizek csak vékony jégkéregtől valának boritva. Terkáék lakának ablaka alatt a Sajó vizén nagy jégnyílások valának, s a folyam habjainak folyása csaknem látható volt az egész meder közt.

Én, hogy a háztól távol eső hidra ne kerüljek, a jégen szándékoztam átmenni, elfeledve, hogy vidékem éghajlatától az itteni éghajlat különbözhetik. Midőn láttam, hogy a jég fel van szakadozva, vagyis inkább elolvadva, megforditám utam irányát az éjszakra eső hid felé; de e perczben irtózatos zaj vonta magára figyelmemet, mellyet még korábban is hallottam, de csak most kezdém sejteni, hogy e zaj Terkáék házánál van.

A Sajó partjára lovagoltam a ház ablakaival átellenes irányban. Láttam, hogy az ablakok kitáratnak, s csakhamar egy nő s férfi összemarczongolt teste a Sajóba löketett valamelly véres karú bozontos alakoktól. A más perczben élénk sikoltozásokban Terka hangjait ismerém fel, s az oláh fiatalság kiáltó ordítozásaiból a fajtalan erőszak előkészületeit sejthetém.

Kimondhatatlan fájdalom lepett meg, agyam szédült, lelkem viharzott. — A Sajó habjainak szöktettem, mellynek vékony jegét lovam lábaival tördelte s igen nehezen haladhatott előre. Csaknem mindketten a habok áldozatai lettünk, de lelkem égető kínjai között minden veszélyt feledtem.

Láttam ekközben Terkát sikoltozva szétzilált hajakkal az ablaknál megjelenni, keményen és kétségbeesetten küzdve az arczátlan rablókkal. Kezeivel az ablakkeresztet görcsösen ragadta meg, mialatt több hosszu zsíros haju oláh legények hajoltak előre, csókdosva a lányka hó-nyakát s kétségbeesett arczait.

Ugy látszék, szegény gyermek a meggyaláztatás irtózatos kínjai

elöl a Sajó habjaiban akart szabadulást keresni, de nem menekülhetett a buja tömegtől, melly részint kulyakolta, részint csókdosta a szerencsétlent.

Irtózatos volt helyzetem; én és kedvesem, mindketten élethalál között küzdöttünk, mintegy összeigyekezve végperczeinkben, hogy, ha az élet nem, legalább a halál egyesitsen az elöttünk zúgó folyam habjai között.

És nem lehete mégis meghalnunk.

Sohasem volt a forradalmakig képzetem olly életviszonyokról, mellyek között üdv a halálnak csak reménye is.

Áttörtem a habokon. Egy gondolatvillanat nyujtott reményt, hogy tán még a szegény kedves Terkán segithetek. Sebesen rohantam az udvar felé, honnan egy véres karu oláhot láttam szembejönni velem.

— A ki angyalotok van! kiálték reá keményen, miért rendetlenkedtek? Én prefect vagyok, a ki angyalotok van! Menj, veresd félre a harangokat! fegyverre! A szomszéd falvak telve vannak magyar fegyveresekkel.

Számitásomban nem csalódtam. Az oláh e hirtől megrémülve szaladott vissza a feldúlt termekbe, irtózatos hangon ordítozva folytonosan: „Jönnek a magyarok! vájh! vájh! jönnek a magyarok!“

Igy ordítozva érkezett társaihoz, mialatt én is haladtam utána, gondolván, hogy magamra öltött szerepemmel a rémült nép között az illendő tekintélyt kivivhatva, Terkámat valamikép megszabaditanom sikerülend.

Nem érhettem czélt, de ha a haláltól nem, legalább az annál irtózatosb meggyaláztatástól megmenthetém csakugyan öt.

A megrémült gyülevész had, elfeledve Terkávali szándékolt kegyetlenkedéseit, megrendülve tétovázott a hallott hirre, mialatt kiszabadult a martalóczok kezeiből a mivelt szép, s jobb sorsra érdemes angyal, s egy jól használt szempillantás alatt az ablakon kiszökve, ott lelé a Sajó habjaiban üdvezitő halálát, hol atyja, anyja holttetemei vártak kedvesökre.

Béke poraidon szelid lélek . .! Te boldog vagy, s vajha én is mielöbb veled lehetnék fenn a nagy egekben!

Megjegyeztem jól néhány arczot a kirohanó martalóczok közül, kik engem prefect ur ö nagyságának szólitva körülvettek. Meghagytam, hogy fegyverben álljanak, mig én a szomszéd falvak népességét felkölthetem, s ha véletlenül a magyarok megrohannák, minö tájra hátráljanak.

Igy menekültem meg tölök s sebesen haladtam Deézs felé, hogy Urbán ezredesnek feljelentve e borzalmas népkicsapongást, elégtétel iránti rendelkezését kérhessem.

Csakhamar hallám Bem ágyuinak dörgését, a magyar sergek

villámsebesen haladtak előre, győzelmet győzelemmel tetézve, annyira, hogy én pár nap mulva a kicsapongásokról Tóth Ágoston honvéd ezredesnek tehettem jelentést, ki azonnal a tett szinhelyére Dózsa Lajos marosszéki nemzetőrszázadost kirendelvén, a bünösök az erélyes kinyomozás által napfényre hozattak, s pár nap mulva a hadi-törvényszék elébe állittatván, lőpor és golyó által érték el büneiknek büntetését.

Egy jelenet volt ez az erdélyi polgári háboruk borzadalmai közül s tán legkevésbbé kebelrázó azon hallatlan kegyetlenségek között, mellyeknek a szerencsétlen hon nagy része véráldozatja lőn, de reám nézve mégis legkeservesebb volt ez, mert ennek gyilka szivem minden boldogságát marczongolta szét.

Egyedül élek most, s széttekintve a szerencsétlen két év romjai és vérmezeje, s széttekintve szivem vesztései fölött, barátja egykor a nem ismert forradalmaknak, de gyülölője ezután örökre, önmagamtól naponta búsan kérdezem :

„Valljon, ha mindazon ábrándjai a polgári boldogságnak, mellyekkel a forradalmak czéljai felvirágoztatnak, bizonyosan teljesülhetnének is: nyujtanának-e méltó kárpótlást azon irtózatos szenvedésekért s nagyszerü véráldozatokért, mellyekkel a polgári háboruk együtt járnak?“

Dózsa Dániel.

UTÓJEGYZET.

Felötlö leend, hogy a társalgási stylben a „kegyed, nagysád, kied“ sat. czimeket irodalmunk utóbbkori szabályaitól eltéröleg kezdem alkalmazni. Szükséges reform ez a magyar stylben, miután ezen „te“t lappangtató czimek általunk ugy kezdettek használtatni, mint külföldi nyelvekben a 3-ik személyü „ön“. Másodszemélyes czimeinknek illyszerü alkalmazása szerfölött hibás, melly vagy eszmezavart, vagy hosszadalmasságot szül, s minél tovább gondolkoztam, annálinkább meggyőződtem, hogy öseink, kik ezen czimeket létesiték, egész el a 18-ik századig szabályszerübben használták, mint mink most. Elődeink csak az illy czimekre visszaható szavakat használták harmadszemélyben, a vissza nem hatókat másodikban, minthogy azok a czimre vissza nem hatva, csak is azon második személyre alkalmazandók, kikkel a beszéd foly.

Nekem az „ön“ vagy „maga“ sem tetszik, mellyben valami megvetőt lelek, s nevetségesnek is tartom azon udvariasságot, hogy két személy ugy beszéljen egymáshoz, mintha egy harmadikhoz beszélnének, kit a hallgató körülöttük hasztalan keres.

Én, miután öseink czimeit megtartottuk, szükségesnek látom, hogy ugy is alkalmazzuk azokat, mint öseink sokkal szabályszerüebben alkalmazták és áludvariasságért ne idomtalanitsuk el ősi szórakásaink tisztaságát.

Utángondoltam, sőt egy középkörünkből meritett regényemen át használva öseink szabályai szerint ezen czimeket, én az akkori szórakást a mostaninál sokkal tisztábbnak, rövidebbnek s fönségesebbnek találom, melly, ha egyelőbb szokatlannak is tetszik, később igen kedvessé válik.

Nem lehet itt helye részletes értekezésnek, de minthogy meglehet, irányomban a journalistica felszólaland s hangja elszigetelt helyzetem miatt hozzám nem fog elhatni : szükségesnek látom, példával mutatni ki állitásom helyességét, s egy mondatot ezennel ide igtatok, mégpedig

1-ször. Mostani társalgási stylünk szerint :

„Kérje meg kegyed atyját, hogy engedje át lovait öcsémnek, kit aztán birjon reá, hogy kivánatának utja közben tegyen eleget.“

Kérdem, ki értené meg e mondatot a szórakásból, hogyha meg nem volna szokva vele? ki nem kérdené legelőbb is : hogy ki lovát engedje át, kit birjon reá, hogy ki kivánatának és ki utja közben tegyen eleget?

2-szor. Tisztábban korunk stylje szerint :

„Kérje meg kegyed atyját, hogy engedje át a kegyed lovait öcsémnek, kit aztán birjon kegyed reá, hogy az ő utja közben tegyen ő (t. i. öcsém) a kegyed kivánatának eleget.“

Igy már érthető, de utálatos szószaporitás. Halljuk tehát e mondatot :

3-szor. Az én és ősapáink stylje szerint :

„Kérje meg kegyed atyját, hogy engedje át lovaidat öcsémnek, kit aztán birj reá, hogy utja közben kivánatodnak tegyen eleget.“

Ki ez utóbbi szórakást másként értheti, mint a mit tesz, ki ezt nem legtisztábbnak, legérthetőbbnek tartja a három között, sujtsa fejemhez ujitásomat.

D. D.

ÉJFÉLI KÉP.

Sohajt sohajt a bús éjfél . . . .
Lassu csendes fuvalom kél.
Szellőszárnyon, habruhában,
Kél a hold az éjszakában.

Lágy mezőkön, vadvirágban,
Bárányfelhő alakjában —
Ki az, ki az ott magába',
Tán a holdéj délibábja?

Ollyan mintha nem is járna,
Mintha valakire várna;
Talán talán tündérleány
Fördik a harmatos rónán? . . . .

Hosszu fehér ruhájára
Ereszkedik le hajárja :
Mintha látnál setét éjet,
Melly a havasokra tévedt. —

Közeledik a látomány,
Feltűnik a tündérleány . . . .
Sarló van kicsiny kezében,
Járkél a Garam mentében.

Le-lehajlik zöld partjára,
Mint a szomorúfüz ága;
S a mit meg fog lágy kezébe —
Veszi sarlója élére. —

Fényes folyam! partod fölött
Valljon mit arat és mit köt . . . .
Mit köt az a tündérleány,
Holdvilágnál éjfél táján? — — —

Arat arat vérvirágot,
Melly magyar szívből csirázott! . . . .
S köt belőle dicsőséget —
Az itt elhunyt győzteseknek . . . . ! —

Tóth Endre.

MAROS-VÁSÁRHELY

A FORRADALOM ELŐTT ÉS ALATT.

1847. junius elején.

Három óránál tovább tartott az ut, melly Nyárádtőnél betérve, egyenes unalmas vonalban megy az annyira érdekes Siculia fővárosáig.

Hét óra lehetett, midőn a civilisatio megtestesült jelképét, a bitófát, melly a város végén büszkén inti az utast rendre, elértük. Hurrah! kiáltának a vig czimborák, megérkezénk.

Épen vásár vala s ekkép nem bámulhatni, hogy Vásárhely négy vendéglői egyikében sem kapván szállást, végre is egy ismerősömnél kénytettem letelepedni. Azóta nyolcz hónapot — komort, vigat, telet, nyarat — tölték Vásárhelyt, alkalmam ekkép nem hiányzott megismerni.

A másnapi vásár olly népes vala, hogy az elég széles utczák mintegy néptengerré váltak, mellyben amugy hullámzának a fők. Mozogni is alig lehetett. Széles terjedelmü piaczán két dolog van emlékezetes : a tanácsház roma, mellynek düledezett, megbarnult falai olly szépen intik az embert a mulandóság törvényeire; meg Bodor kútja, melly hajdanta naponkint kétszer muzsikált, ma pedig, miután mestere belőle egy szeget vett ki, négy csövön vizet önt. Egy tisztes öreget mutattak, mentében, magyarnadrágban s széles karimáju kalapban, Bodor Péter vala. Ez hát azon öreg, ki ajtaja küszöbe alá egy gépet alkalmazott, ugy, hogy minden, ki hozzá bement, egyegy bankjegyet nyomott neki s háromszori hason okból történt fogsága alatt Szamosujvárt a foglyok közt zenetársaságot alapitott, gr. B. L. egész Erdélyben tagadhatlanul legszebb kertjét (elpusztittatott a forradalom alatt) készité, ki gyutacsot készitett s löport gyártott az ezek hiányában levő sergek számára. stb. stb. S e roppant tehetség, e példátlan genialitásból mi lett . . . . elenyészett, kétségkivül a természet büne miatt, melly Erdélybe kárhoztatá.

A gróf Teleky Samu udvari korlátnok által alapitott könyvtár itt őriztetik. Gr. T. S. 19 éves korában még olvasni sem tudott; akkor kezdte magát müvelni s kitürés, szorgalom tette azzá, a mi vala,

pedig halála óta Erdélyben még párja nem akadt, és sok viz fog a Maroson lefolyni, mig olly ember áll elő.

Egy nagy 24 öl hosszu s nyolcz öl széles terembe léptünk. — Kétfelé oszlopzatok könyves polczokból készitve, egy csarnokot tartanak, hol föl lehet a terem fenső részébeni könyvekhez jutni. A terem ajtajával szemben van az alapitó képe szent István rendjeféle öltönyben. Láttam továbbá Attila, nádor Wesselényi, Bethlen Gábor, Kopasz, Teleky, Mátyás király sat. arczképeit, s alapitó és neje rézöntetü szobrát.

Több mint 100,000 darab könyv van itt, nagyrészint az alapitó által szerezve, halála óta igen kevéssel szaporodott.

Szép az ásványgyüjtemény s a fegyvertár is. Ez utóbbiban gyönyörü elefántcsont ágyu török pisztolyok, török, ágyu helyett használt puskák, szablyák stb. vannak.

Ezután az alapitó lakszobáit néztük meg — ezek még ma is olly renddel butorozottak, mint midön meghalt. Családi képek, arab szekrények, az alapitó ágya, leginkább lelánczolják a figyelmet.

Több igen szép javadalmakat hagyományozott e könyvtárnak az alapító, mellyeknek jövedelméből könyveket kellene szerezni.

Járt ön az Elbában? kérdé egy barátom, s mielött időm lett volna felelni, magával huzott. Már számiték, hogy panorámát vagy Isten tudja mifélét fogok látni, midön . . midön — kiirhatja le bámulásomat, barátom a nyilt, a szabad természet ölébe vitt.

— Ah mondám édes meglepetéssel, ez tehát az Elba?

Egy szigethez értünk. . . Számtalan hosszu keresztutak égbenyuló fenyüktől képezve, mellyek egyenes rendben mint megannyi óriások ég felé merednek, mellettök nyárfák hajolnak be, boltozatot képezve a sétányutak fölött . . . és a tájnak még regényesb szinezetet kölcsönöznek a fák mögött néhaéha fölcsillámló Maros hullámai.

Van itt egy casino, melly télen át csinos tánczalmakat rendez, egy olvasó-társaság, egy kóroda s egy szegényekháza, melly 1787. előtt a ref. eklézsia alatt volt, de azóta városi igazgatás alá került.

Rendörsége is van M.-Vásárhelynek — persze csak ollyan, millyen egy városban, hol annyi különböző kiváltságokkal biró emberek laknak, lehet.

Pár hét mulva megérkezésem után egy t. irnokot temettünk; — szép temetőre még számitani sem mertem, tudván hogy magyar városban vagyok. Azonban csalatkozám . . . gyönyörü kertbe értem, mellyben mindenik hant fölé uj füzér, fák és befirkálatlan sírkövek vagy fakereszt valának helyezve, söt a sír is virágokat termett. Olly jól esik a fájó kebelnek kegyeletet látni mások keblében halottai iránt — s tán bánatunk is enyhül, ha olly sír fölött

önthetjük ki, melly rokonszenvünket képesebb tolmácsolni. Én részemről a népet, melly halottai iránt kegyelettel nem viseltetik, nem tudom becsülni.

Egyházai is igen csinosak, tiszták, izléssel rendezettek, bár nagyszerüség bennük nincs. A nép áhitatos.

* * *

A vásárhelyi ev. ref. főtanoda kezdetben Sárospatakon volt, honnan 1671-ben Pósaházi és Buzinkai tanárok alatt kiüzetvén, Apaffi befogadta Károlyfehérvárba, honnan 1716-ban M.-Vásárhelyre tétetett át. Első alapitója Kopácsi István vala 1750. I. Rákóczy Gy. és neje Lorandfi Susánna közös erővel törtek e tanodát is akkora fényre emelni, mint a k.-fehérvári Bethlenféle vala. Ezután Gönczben (1687.), Kassán (1695.), K.-Fehérvárt, hol az Enyedre átvitt tanoda épületébe költöztek, Krakkóban, Szászvárosban s ujra Patakon tett próbáik megállandósitni e tanodát nem sikerülvén, letelepült „a szép Erdélyország kellős közepébe.“ Tanárai közül bizonyára Zilahi Endre, mint ki munkásságának köszönheti Vásárhelyt megtelepülését, egyik legnevezetesb. Ma hat tanár s kilencz alsóbb tanitó alatt több mint ezer ifju szépeleg a muzsákkal. Tanárai közül Dosa bizonyára Erdély legnagyobb törvénytudósai közé tartozik, s jeles, lelkes tanitása jól kidolgozott tankönyvei által — mellyek kár hogy kinyomatlan hevernek — egyaránt kitünő. Professor Bolyaynál is voltam. Szenvedélyes mathematicus. Iróasztalát, szekrényét, söt padozatot, kemenczét mindent számokkal beirva találtam. Fiatalabb korában szenvedélyes hegedüs vala, s drámákat is dolgozott, valóban nem minden hivatás nélkül, mi főkép költői stiljében nyilatkozik. Szobáiban a kemenczéknek maga vetette meg tervét. A tanoda becses könyvtára, több eredeti kéziratokon kivül Benkő Specialis Transylvaniáját is birja, tovább b. Szentkereszti Zsigmondnak vasán kül meröben arany kardja is itt öriztetik, mellyet ez egy angol osztály megmentéséért a közelebbi francz had alkalmával nyert, s e tanodának — mint a hol tanult — ajándékozott. A katholikusok kir. gymnasiumában 5 professor tanit. Ezenkivül öt kisebb fiu- és leányiskola van.

* * *

1849. elején.

Általános hite és állitása a történészeknek, hogy a székely nép hun maradék.

Rabonbánjai kihalltak, a Gyulákat csak nevök után ismertük, de a székely nép bérczei közt maradt, mi volt ezer év előtt.

Szokásait nem vetközte le, nem régi harcziasságát s ha a Bá-

toriaknak volt okuk : „genus hominum perversissimum ac infidelissimum“nak nevezni, csak azért teheté, mert jogait, kiváltságait nem hagyta.

A székely nép kivétel nélkül szabad nemes. S ki jobbágy volt köztük, csak alku és kötés által lön azzá, önmaga vette vállaira annak terheit.

A forradalom által a székely nép vesztett legtöbbet. Főtiszteit — az, mi Magyarhonban a főispán volt — önmaga választá. E jogától elesett.

Katonáskodási terheit nem könnyité. Erőszak, vérnapok gyászos sora adta Mádéfalván vállaira a fegyvert, viselte azt kényszeritve, a forradalom nevelte annak terheit s ő mégis leghősiebben küzdött a forradalommal.

S e kettőn kivül még eleget vesztett.

De nincs helye itt felhozni a kiváltságokat, jogokat, a kutyabörös századok egyet emelő, mást sujtó maradványait.

* * *

1848. nov. elsőbb napjain a roszul rendezett roppant székely népfölkelés megveretvén, a tábor nov. 4-kén Maros-Vásárhely alá érkezett.

Vardener nov. 5-kén délután a város alá érkezett sergeit rendezte, ágyukat szegeztetett ki s parlamentairt külde be, hogy a város adja fel magát.

A válasz tagadó volt.

A székely sergek a bitófa körüli téren voltak rendezve. Jobbfelől Dorschner, balon Beczmann volt a parancsnok.

A tagadó válaszra bögni kezdettek az ágyuk, de a rendezetlen ágyuk s lőfegyverek hiányát sinlő népfölkelés megszaladt.

* * *

Ezután M.-Vásárhely a Bem sergei által foglaltatott el.

Beütvén az oroszok, tábornok Clam-Gallas foglalta vissza, miután féléven át magyar kezekben volt.

Szilágyi S.

ROMÁNCZ.

Dalnok ifju elesett a harczban,
Hű pajtása sirva rá hajolt.
Ő felvetvén szemét utoljára,
Tört hangjával haldokolva szólt:
„Két kincsem volt, lantom és a kardom,
Lelkem amaz; és ez: életem:
Oh hogy őket a halál után is
Mély siromba el nem vihetem!

„Mégis, mégis! a véres mezőben
Ass e karddal hideg sirt nekem.
Fektesd mellém ezt a hű barátot,
Melly örökké együtt volt velem,
Nyugodjunk egymásnak oldalánál,
Megillet minket e nyúgalom . . .
Ő: töretlen, fényes, ép aczéllal,
Én: a halálban is szabadon!“

„De e lantot, mellynek minden húrja
Lelkemnek megannyi szála volt,
Melly a harczban szárnyra kelt mint a szél,
És a lengő zászlónál dalolt:
A lantot nem vihetem magammal,
Mert a lélek nem száll sirba le . . .
— Hadd maradjon, jó leszen fejfának,
Sirom helyét jelöld meg vele.“

„Majd ha ujra harczra riasztó dal
Indul meg a szelek szárnyain:
Érintését majd megérzi lantom,
S szilaj ének támad hurjain.
Szilaj ének, melly lehat a sírba,
S zúg fülembe támadó vihart.
Felébredek, — felkelek, — kiállok,
Kezemben lesz a hű régi kard!“

* * *

És mikor a harczok elvonultak,
Véres mezőn ott állott a hant.
Benne nyugszik hű kardjával a hős,
És felette fejfáúl a lant.
Jőnek szellők s a húrokba kapnak,
Ah! de nem riasztó szilajan —
És az ifju ébredését várja . . .
Várja, várja . . . de csak hasztalan!

Sz. K.

HONVÉD TESTVÉREK.

Mint az alkonyult nap
Elhaló sugára;
Véres egy halovány
Honvédnek arczája. . .

Mozdulatlan fekszik
A sík csatatéren . . .
Altisztbojtja piros
Megfürdött vérében. . .

A hős haldoklónak
Egyetlen testvére,
Nézi . . . miként folyik
Kis öcsének vére. . .

Segítene rajta,
De már mind hiába!
Majd megszakad szive
Éles fájdalmába'! . . .

Felnéz a haldokló . . .
S testvérét meglátva,
Töredezve igy szól
Hozzá utoljára:

„Mit bámészkodol itt?
Mért van ollyan gyáva?!
Nem látod, hogy rácz van
Még abba' a sánczba'?!"

Tóth Kálmán.

AZ UTOLSÓ ERDÉLYI ORSZÁGGYÜLÉS ELSŐ NAPJAI.

1848. máj. 28-ka, mellyen az országgyülést megelőzni szokott nemzeti gyülésnek tartatnia kelle, vasárnap volt. A nap szépen rogyogott Kolosvár felett. Népsokaság önté el a város utczáit. Egy rész b. Perényi Zsigmondot, a ministerium küldöttjét, ki akkor érkezett, ment látni; a más a katholikus püspök Kovács Miklóst éljenzé az utczán átvonultakor, mert egy felszólitásában papjait az unio előmozditására utalá. B. Puchner is megérkezett vala suttomban, s a tisztelgéseket el kezdé fogadni, köztük érdekes vala látni Lemény egyesült görög püspököt egy küldöttség közepett, melly eljárá országnagyainkat, hogy a Balásfalván szerkesztett kérvényöket pártolják. Leményt a nép éljenezte.

Remény- és aggodalommal néztünk a jövő percz elébe. Nem mintha az unio ki-, vagy nem mondását kétségbe hoztuk volna, hanem mert általa egy nagy koczkát láttunk elvetve.

Az unio eszméje a magyarság közt csakhamar olly éretté vált vala, hogy azt minden óhajtá. Minden átlátá, hogy igazat irt Rákóczi, mikor ezt irá: „Sokkal iob volna a magiar nemzetnek, ha Magiarország és Erdel egies magiar feidelem birodalma alatt lenne, hasznosabban szolgálhatna feidelmének.“

Ez eszme lelkesité Rákóczit, ez az 1790-ben összegyült rendeket, kik bizottmányt küldének Magyarhonba, hogy az uniót előmunkálják.

Ez lelkesité néhány évtől az irodalom barátait. Ez az 1846-ki, különben conservativ hongyülést, hol elhatározák, bizottmányt nevezni, melly e tárgyban magát Magyarhonnal érintkezésbe tegye. Ez eszme lelkesité Magyarhon törvényhozását ez évben, mikor az egyesitésről a VII. t. czikket megalkotá, kimondván, mikép „mind azon külön törvényeit és szabadságait, mellyek a mellett, hogy a teljes egyesülést nem akadályozzák, a nemzeti szabadságnak és jogegyenlőségnek kedvezők, elfogadni s fentartani kész.

Egy illy százados eszme létrejövetele perczében megdöbbent minden kebel; meg, mert az ármány mindenfelé bujtogatott ellene, uj eszmének keresztelvén azt.

Illy előzmények után léptünk 11 órakor az országos teremmé alakitott városi tánczterembe, hol a felgyült néptömeg még a terem

utolsó szögletét is elönté, éljenezve kedvenczeit. De különösen mennydörögve Wesselényi Miklós elébe, mikor a 13 évvel ezelőtt diadalokat aratott politikai hős, vakságában Teleki Domokos karjain istápolva magát, belépett. E jelenet költői képnek is szivrázó lett volna.

Elnökké a veterán ellenzéki bajnok, id. gr. Bethlen János kiáltaték ki. Elfoglalván helyét, b. Kemény Dénes olvasá a kir. leirat pontjait. Egy leiratot, melly még most is latinul küldetett, melly az első pontban udvari kanczellár, a másodikban táblai elnök választását rendeli, s csak a harmadikban volt az unio, hogy felette érett tanácskozás keletkezzék. A két első pontot békétlenül vevé a közönség. A harmadiknál kitört az egész, hogy ebben benne van a két első, azt kell tárgyalni.

S felállt Wesselényi. A terem néma lett mint a sír. Az öszülni nem akaró férfi, széles mellén nagy nemzeti kokárdát hordva, felemelte világtalan fejét, s hatalmas hangján tollhibának nyilvánitá az unio harmadik helyre tételét, miután mind a tárgy nagyszerüsége, mind az, hogy erről ő felségének már megerösitett törvényczikke van, ennek legelőli tárgyaltatását igényli. . . Ugy szólva, az unio eszméjét már czélszerütlennek is tartá fejtegetni.

Kemény Dénes azután az alkotandó törvényczikk szerkezete felolvasását végzé be, s Szász Károly a jövő magyarhoni gyülésre képviselet alapján inditványozá küldeni a követeket.

Bár a rögtöni uniót kimondák: a közönségnek nem tetszett, hogy arról még törvényczikket akarnak felküldeni és levárni. Nem a legjobb kedélylyel oszlott szét a gyülekezet.

Délután fiatalsági gyülés volt, hol határozattá lön, Wesselényinek fáklyátlanul tisztelkedni. Bizottmányt akartak küldeni, de ugy találták, hogy Wesselényihez a gyülés bizottmánynak is kevés. Elment tehát az egész.

Igy tölt el az első örömnap vigan, örömben, vágy- és kéjittasan. Mint a gyermek ujesztendő reggelére, viradott fel Kolosvár máj. 29-kére, melly napon sokan egy uj boldog aerát hittek kezdődni. A főutczák korán el valának néptől öntve, melly Erdély- és Magyarhonból gyült vala. Minden ablakban kiváncsi nézők s nemzeti lobogók. A nemzetőrség diszruhában foglalta el az országház előtti tért. A sorkatonaság is kiállott. Megkezdődött az isteni tisztelet. Hol eddig ragyogó öltönyöket bámulánk, most az ország nagyjait kivéve, egyszerü öltözetben látok jobbjainkat, hirdetvén az aristocratikus országgyülések korának lejárását.

Mig honatyáink a multak felett requiemet tartának, a terem zsufolva lett. Ezen országgyülés megnyitását alig várta a közönség, hogy valaha megnyitva lássa. A követek gyülni kezdettek. A népség örömittasan élteté kedvenczeit; éltették Lemény püspököt,

ki a hon békéjét annyira szivén hordá; éltették a szász követeket, kiknek megjelenésöket egyelőre nem is remélték.

Az országos elnök megnyitá az ülést, s beszédében, valahányszor az akkor még annyira szeretett fejdelem, unio és a pragmatica sanctio előjött, mindannyiszor kitört az éljen, mintegy tolmácsolván, hogy mi az uniót óhajtjuk, de a pragmatica sanctiót is tiszteljük.

Beszélt a főkormányzó is, de az uniót meg nem emlitvén, beszédét síri csend követé.

Megjött a királyi személynök b. Puchner; jól fogadák s igen tetszett a nézőségnek, hogy mind a személynök, mind az öt követő katonai kar bajuszt kezde nevelni.

A királyi előadások szövegét magyarul hozá, s a személynök is magyarul üdvözlé V. Ferdinand nevében a rendeket. Ez levén az első magyar hang Erdélyben a trónról, midőn az első magyar szót ejté, a lelkesedés, örömriadás, tapsvihar végtelen, óranegyedi volt. S értesülvén róla az ablak alatti tömeg és nemzetőrség, éljenzésében szünni nem akart.

A kir. biztos távozása után felolvasák a kir. hivatalosak névsorát. Örömmel hallák köztük ollyak neveit, kik 1834. óta benne nem foglaltattak. A hallgatóság a czimek elhagyását kivánta. Megkapta, s a conservativ családok neveit lezúgta.

Dologhoz fogtak. Kemény Dénes a tanácskozási rend kitüzését hozta szóba. Az egész terem mennydörge: Unio! Unio! S látván elnök a közvélemény kitörő akaratát, holnapra a három első pontot kitüzé.

De Pálfi János figyelmeztetvén a rendeket, hogy nemcsak napjaink, de perczeink is drágák, kérte, hogy megjárván a tisztelkedést, alakuljanak rögtön nemzeti üléssé. Ugy lőn.

Visszatértek. S Kemény Dénes olvasá a tegnap megállitott unio t. cz. szerkezetét. Egy szász követ, mivel először van a teremben, kéri, adják a szerkezetet dictaturára, hogy megismerkedvén vele, szólhassanak hozzá. Kemény Dénes méltányolta a kivánatot. De van a szerkezetnek — ugymond — egy tiszta pontja, az hogy akarnak-e uniot vagy sem; most csak ehez kellene szólani. De nem szóltak hozzá. S ez a várakozást feszültté tette. S miután Hátszeg — város az unio t. czikkben az oláh nemzet felvételét, Gál Dani az unio kimondása előtt a székely katonák nemzetőri lábra tételét kivánta, s mindhárom kivánság időnkivüliségét fejtegeték . öt órára nemzet-ülést tüzve, eloszlottak.

5 órakor összeültek. Feszült volt a figyelem, mert e percz döntő volt. A székelyek ügyével hamar tisztába jöttek, biztositván, hogy később megteszik. . . Nagyobb baj adta elő magát az oláh nemzet elismerésénél. Mit elvileg ugyan minden pártolt, s a jog-

egyenlöség eszméjét a Magyarhonban alkotott unio törvényczikben benne is látta minden követelő; de mégis szerették volna kifejeztetni. De miután a magyar személyes jogegyenlőségre, nem nemzetiségek bekeblezésére akarja alkotni jövőjét: azt bele tenni nem látták helyesnek. . . Legnagyobb baj adta elő magát a szász követekkel. Szászváros feltétlen pártolta az uniot. Brassó és Szászsebes bizonyos feltételeket tett, millyen volt a pragm. sanctio nyelvök, municipalitásuk, földterületük épségben tartása : különben kimondták, hogy ellenvéleményt adnak be. Gordiusi csomó volt, mit karddal oldani meg bajosnak látszott, s annál bajosabbnak, hogy Szeben követe mégcsak meg sem érkezett volt.

Felállt Wesselényi, Szász Károly, Zejk Jósi : a testvéri szeretet minden húrjain végig futva, fejtegeték, mikép ők mindazt oltalmazni fogják, mit kivánnak; de ők nem akarnák praeripiálni a teendőket Magyarhon elől, feltétlen akarják kimondani az uniot... S mire nem használt, Szász Károly emelte fel özönként áradozó szózatát, fájdalmában felment egész addig, hogy felhányná nekiek, mikép fáj neki, hogy a szász nemzet azon földet, mellyet a magyaroktól kaptak, a pénzt, mit a föld terem, ármányokra, bújtogatásokra használják. . . S több illy, mondhatnók, szenvedélyes szavai csontot velőt ráztak. S a helyzet, az esti setét, a kevés gyertyafény, a zöld asztalt síri komolysággal körülvett tanácskozók és hallgatóság gyürüzete, a szász követek lesütött tekintete, az asztal körül valami rémséges képet alkotának. Egy intés kelle, s a hallgatóság kitört volna. De néma csend, fájdalmas elmélyedés uralkodott.

A szász követek a philippicára elnémultak . . . s következett egy lélekemelő jelenet. . . Ezer kalap, zsebkendő kezde lobogni, ezer kéz tapsolni, s ezer kebel mennydörgé : Unio! Unio!! ki van mondva az Unio!!!. E jelenet, a végtelen fájdalomból a végtelen örömbe ragada. . . Hogy a termet a kivilágitott város fényözönében hagytuk el, felesleges mondanom.

A második örömnap is eltölt, s alig hittük, hogy ujból felviradjunk. Ki volt az unio mondva, de csak nemzeti ülésen, a szászok beleegyezése nélkül. A legnagyobb aggodalommal ébredénk e napra, mellyen országosan kelle felette a koczkát elvetni. De mekkora volt örömünk, mire reggel csak azon hirre lépünk ki, hogy a szász követek mind megérkeztek, éjfélig tanácskoztak, a királyi biztos felhivatá öket, s már tán pártolni fogják az uniot.

Kétely s remény közt léptünk a terembe. A teremből kirekedt tömeg s a fulladásig tömött terem, valami meglepő vala. E terem kinézése oh mi más volt, mint egy év előtt, mikor itt az urbért alkoták! Régi alakját csupán a trón birta még, hordván az erdélyi három nemzet régi szineit. Vannak jelenetek a nemzetek életében,

mellyeket leirni nem lehet, mellyek ecsetlésénél a történetiró csaknem sír, hogy miért nem teremtheti ujra olvasóinak. Ez is egy volt azok közül. A tróntól jobbra és balra a felszabadult sajtó asztalai. Azon túl jobb felől a követek emelvényei az ellenzék régi embereivel; szemben balról a kir. hivatalosok emelvénye a mult hongyülés hősei nélkül. Minő változás egy év alatt! Honnan egy év előtt a conservativ párt törvényeket dictált, most a kijelelt helyökről leszoritott pesti és komáromi küldöttek foglalának helyet. S a teremnek más végében a városi és szász követek mögött, hol a kormánylap asztala állt, most hölgykoszorú ült Magyarhon szineiben. S az ajtót, mit eddig sorkatonaság ált el, most fellelkesült nemzetőrök tartották. Minő változás! ki álmodott erről egy év előtt?! A karzatokon feszülten várakozó nép, kokárdák- s tollakkal; nemzeti lobogók rajta és körülte. Szemben velök a falakon Magyarhon czimere, „éljen a király, éljen a nádor, éljen a m. ministerium“ felirattal. Minő más volt e terem, mint egy év előtt!

A terem népesülni kezd. A nép éltetni kezdi embereit. Künn harsog az unio.

A gyülés megkezdődik. Az elnökséget a főkormányzó veszi át. A kir. előadások három első pontjait vita alá terjeszti. S lesz síri csend. Wesselényi veszi fel a szót. Nem volt czélja nagyszerü szónoklatot tartani, csak egyszerüleg fejtegeté, hogy véleménye szerint a harmadik pont feltételezi a két elsőt, s különben is már ő felsége is megerősité, azért is az uniót látja elsőbb tárgyalandónak. Az unio üdvös voltát is csak futólag fejtegeté, nem akarván a drága időt rabolni. Csak nyilvánitá, mikép boldognak érzi magát, hogy neki jutott azon szerencse, hogy illy magasztos ügyben, mellyért fiatal kora óta küzdött, mellyért szenvedett, ő emelheti fel a diadalmas lobogót. S felkéré a rendeket, nyilatkozzanak, kell-e a VII. t. cz. értelmében unio? . . Mire az igénylő mennydörgés kitört. . . Ezer kéz, ezer kendő, kalap lobogott újra, s kardcsörgés harsogott. S folytatá Wesselényi, miután a hon mennydörgése ekképen nyilatkozik, felesleges okokkal támogatnia. Azért berekeszté beszédét azon ohajtással: „Éljen s örökre létezzen az unio.“

Erre Szász Károly feláll. S miután minden lobogtatá — ugymond — kendőjét s csörgeté kardját: elnöki kijelentést kér; kérvén a rendeket, hogy hozzá ne szóljanak. A gyülés előbbi örömjeleit ismételve helyeslé.

B. Kemény Domokos szakitá meg az örömtombolást, már nem mint Erdély, hanem mint Magyarhon polgára. S felkéri a rendeket, hogy ne engedjék ugyan meg a nyilatkozást, ha mellette nyilatkoznék, de ha valakinek ellene volna szava, azt egyenlitsék ki.

Síri csend ujlag. S minden szem a szász követeken függött. Erre feláll Brassó követe, Roth, s mivel látja — ugymond — mikép

az egyesülést a rendek — nem mondja — általános szavazattöbbséggel, hanem a legihletettebb egyetértéssel ünnepélyesen leghőbb óhajtásuknak nyilvánitták, megfontolván, hogy ezen egyesülés csak királyunk szentesitése után váland kötelezővé, s végül tekintetbe vévén, hogy Erdély a magyar korona tagja: az uniót a pragmatica sanctio fentartása mellett, küldöi nevében pártolá. Az éljenzés ismét kitört . . . valamennyi szász követ pártolólag feláll. A szünni nem akaró éljenzések előtt magukat meghajtják. Hogy az öröm teljes legyen, egy követ kinyitja az ablakot s kikiált a néphez, hogy a szászok pártolják az uniót. A riadás ott is megkezdődik. A nép látni kivánja a szász követeket. Azok az ablaknál megjelennek. A nép örömittasan üdvözli. Tombolás künn, tombolás benn. Senki szóhoz nem juthat. Az egész gyülés még egyszer feláll, s élteti az uniót. E közt Urházy a pesti küldöttség zászlóját előbb a trón és urunk előtt meghajtván, azt az álványon kitüzi: éljen a király, folyt tovább a mennydörgés. S lobogni kezd kivülről Magyarország lobogója a teremről.

Kemény Dénes végre szóhoz jut azon ékesszólással, mellyel ezen férfi megáldva volt, egy roppant beszédben fejtegeti az áldásokat, miket az egyesülés által nyerénk. Jól talált húmora az egész gyülekezetet magán kivül ragadá, s minthogy szó volt benne a bujtogatásokról, Schmidt, szebeni követ, a beszéd végén feláll. Megfeszitett figyelem csünge rajta. Alaptalanoknak nyilvánitá a szászokról keringő rágalmakat. Tetszés-zaj. S megemlité, hogy a magyarokról is vannak kósza hirek, mellyek egyike, hogy itt a szász követ élete nem lenne bátorságban. S hogy nem hitte, tanusága az, hogy ő itt van. A gyülés köszönetszavazólag feláll, a karzatok tombolnak, künn pedig a nép ismét felzajlik. Schmidtet és Leményt látni akarja. A két ünnepelt honpolgár lemegy a néphez, örömittasan fogadják. Schmidtet felemelik. Beszélt a néphez. Emlité miként ők, a szász követek is pártolák az uniót. Kifejezi reményét a felől, mikép küldöi aggodalmai is megszünnek, ha meghallják, mi jól fogadták a rendek Brassó által előadott kivánatát a szász nemzetnek. Erre éltették a szász nemzetet szünni nem akarólag. . . Lemény püspöknek széket hozának. A patriarchakinézésü tisztes agg köszönte személyében az oláh nemzet megtiszteltetését. S biztositotta, mikép ha volt bujtogatás, az nem a nemzet, hanem egyesek részéről volt. . . S miután mindkettő, kezében egy „unio vagy halál" feliratu lobogóval igy nyilatkozott: a nép diadallal kiséré vissza a terembe.

S illy előzmények után bekövetkezett a nagyszerü percz, Erdély mint külön ország megsemmisitésének nagy pillanata. A főkormányzó enunciálá: mikép az unio összes akarattal elfogadtatott.

Erre a nép és rendek a termet elhagyák. A hallgatóság magá-

val ragadta a terembeni zászlókat, s künn is zászlókkal várt ránk a nép, hogy lett a nemzeti lobogóknak egész erdeje. Éltetve uniót, királyt s minden szépet és nagyot, ment a nép tömegestül a királyi biztoshoz. Kit, miután erkélyén megjelent, hosszasan élteté. Erre hazakiséré a főkormányzót, országos elnököt, szüntelen éltetvén kedvenczeit. Onnan a vak Belizárhoz ment, ki a néphez sokat beszélt.

Innen az egész a városház terére vonult, hol Kolosvár városa Pest városa lobogóját vala átveendő. Az erkélyen Pest és Komárom küldöttei lettek láthatók. Székely József nyujtá át, mint Magyarhon már kiküzdött szabadsága lobogóját s a város főbirája vette el a város nevében. S inditványnyá lön, hogy a hid-utczát, hol Wesselényi volt szállva: Wesselényi-, a monostor-utczát, hol az unio kimondatott : unioutczának kereszteljék.

Igy folyt le a nagy örömünnep. Igy kezdődött az egygyélétel első reggele. Igy ünnepeltük meg a napot, melly épen fejdelmünk nevenapja volt. E nagy napon, melly nemcsak a két hon egygyéolvadásáért lett emlékezetes, hanem azért is, hogy e napon Erdély minden polgára egyenlő lett, s a különajku nemzetek a magyarral a haza boldogitására kezet fogni, kibékülni látszottak.

Öt órakor ismét országos ülés volt. Benne az unióról szóló t.-czikket expediálák ő felségéhez, mégpedig két uton. Egyik példányt a királyi biztos utján, a mást Vér Farkas és Pálfi János vivék oda, hol a magyar király lesz.

Estve fáklyás zene és világitás. Rákóczi-indulóval ment a fáklyás menet előbb a királyi biztoshoz, ki az erkélyen fogadta. Onnan fordultak a katonai őrtanyához. A katonákat muzsikáltatták és éltették, mit a katonaság is viszonozott.

Illy magasztos jelenetek után e napon, mellyen felkeltünk mint erdélyiek, lehajtók fejeinket mint magyarhoniak. Igy folyt le a nagy nap, melly Erdély felett halál és ujjászületés napjaként vonula el.

Negyednap május 31-kén az ige már testté kezde lenni. Végtelen örömet okozott Kolosvárnak az, hogy a kir. biztos b. Puchner rendeletéből a piaczi katonai várdának nemzeti színre festése kezdődött s ez által az egyesülés első lépése megkezdetett.

Délben b. Perényi Zsigmondnak, a magyar ministerium első biztosának tisztelge a város s vele a nagyszámu néptömeg, mi a tettleges egyesülés eszméjét, még inkább benyomta a közönség szivébe.

K. . . . y.

PÁLINKÁS KUN ŐRNAGY. *)

(Költői beszély).

Elvérzett ősz! hetvenéves bajnok!
Megénekel egy ifiú dalnok . . .
Gyenge kézzel dicskoszorúd' fűzi
S homlokodra szerényen feltűzi;
Koszorút tűz véres homlokodra,
Ne felejtset puszta sírhalmodra!

Vége van a harcz fergetegének,
A multakról zenghet csak az ének . . .
Gyász jelenben a fényes mult képe
Feléled a költő emlékébe',
S szobrot épít annak sírhalmára,
Kit tán feled hálátlan hazája! . . .

Sok hős vitéz kimúlt a csatákban,
Miként csepp a tengerek zajában . . .
És elveszett a nélkül, hogy élne
Kiért meghalt, a hon emlékébe';
A nélkül, hogy sirja keresztjének
Kis helyére könyet ejtenének. . .

Egy illy hősről szól e gyenge ének . . .
Koszorút fűz boldog emlékének . . .
Tényt beszél el czifra szavak nélkül,
Mert az érdem csak tetteken épül . . .
Illy pusztán bár, hős tettinek fénye
Koszorút tesz sírja keresztjére!

* * *

Erdőkoszorúzta sikján Nagy-Kátának
A magyar huszárok arczvonalban állnak.
Gyönyörű legények . . . hőslelkü huszárok,
Még maga a nap is bámulva néz rájok.

Számra vagy hatezer hőslelkü vitézek
A muszka táborral farkasszemet néznek . . .
Szembeszédet tartnak olly iszonyú csenddel,
Mint a kitörendő vész előtt a tenger. . .

A muszka kozákok vagy tizezer számmal
Rendes sorban állnak ragyogó dsidával . . .
Kemény rohanásra, ugy hiszem, hogy készek,
Mert a huszárokra mérges szemmel néznek. . .

*) Az itt elősorolandó tények valódiságát több egybevágó, különböző, hiteles egyének és szemtanuk állitásai igazolják; — én mit sem tettem hozzá, sem el nem vettem belőle. T. K.

De a huszárok is, habár kisebb számmal,
Mérges tekintetet váltnak a muszkákkal,
S bár többnyire ujoncz, ki a sorban fennáll:
Azért bátorságuk az inukba nem száll! . . .

Mig az ellenfelek farkasszemet néznek,
Egy huszár jön gyalog sikján a mezőnek . . .
Kezében van egy ló hosszú kantárszára,
Gyalog jön lovával a kemény csatába! . . .

Borzas ősz bajusza beesett képének
Nagyméltóságot ad hosszú termetének,
S bár ruhája ólmosgombú dolmányból áll,
Látszik rajta, hogy nem prófontfaló huszár!

Bőrös rajthúzlija a két hosszú lábon
Ugy áll, mint egy régi kiszolgált huszáron . . .
Bikaszarv formáju tenyérszéles kardja
Földig lóg le, hogyha kezében nem tartja!!!

„Bakák és huszárok öreg Ábrahámja!
Mit keres kelmed itt gyalog a csatába'?
Vagy ha már ide jött, mért nem ül a lóra?"
Az öreg huszárhoz egy ifjú igy szóla.

„Öreg vagyok fiam! Kezem, testem reszket;
Meg nem foghatom jól a mozogó nyerget;
Hanem — jer! emelj föl, segíts föl a lóra . . .
Akkor majd megülöm." — Az agg ősz igy szóla.

Tovább igy folytatta: Te meg ifju gyermek!
Megbecsülhetnéd ám jobban az ősz embert!
Most jer! . . . és emelj, mert e parancsot adja
Az öreg Pálinkás, a Kunok őrnagyja! . . ."

Az elpirult huszár a parancsot tette,
A reszkető aggot lovára emelte . . .
Az ősz lovon lévén, azt olly jól ülte meg;
Hogy földindulás sem rázhatta volna meg!

Megindul az öreg tapadva lovához . . .
Épen menni akar szabadcsapatjához:
Midőn reá ismer Perczel nyargonczára,
Ki sietve, fújva ekkép' szól hozzája:

„Istenem áldja meg ősz Pálinkás bátya!
Nem jön-e atakra, muszkák centrumára???
Tudom, hogy barátja bátyám illyeneknek . . .
Most viszek rohamot Károlyi-ezrednek!"

Az agg mit sem szólott . . . szeme ragyogása,
S szürke paripája szélforma futása, —
Napnál is világosb tanúsági voltak,
Hogy a vén huszárnak örömére szóltak!

* * *

Atakra szólnak a rivalgó trombiták,
Ragyognak a kardok és a muszka pikák!
Az ujoncz de vitéz Károlyi-huszárok'
Rohanását várják a muszka kozákok. . .

Az ujoncz vitézek olly tűzzel rohantak,
Hogy pár percz alatt a muszkák előtt voltak;
De midőn az ezred majdhogy nem harczra száll,
Mint mennydörgés dörög hozzájok e szó : állj!

A rohanó ezred e szóra megálla,
Mert látták hogy az ősz Pálinkás kiálta . . .
Ki, mig a huszárok harczszomjazva állnak,
Maga elé' áll a muszkák centrumának!

S reszkető kezével kardját felemelve,
A muszkákhoz ekkép dörög mérges nyelve:
„Ha a generális magát hősnek tartja;
Egy öreg magyarral jöjön egy szál kardra!"

Kiugrat egy törzstiszt a muszkák sorából,
Pisztolyát huzván ki nyerge kápájából,
S mig a vén Pálinkás a kardvívást várja,
Ügyes gyorsasággal pisztolyt süt reája!

Eldurrant a pisztoly . . . hibázott a muszka,
Azért kardvívásra ő is kardját húzza . . .
De már kardvívásba nem ereszkedhettek,
Mert a Károlyiak ekkor ott termettek!

Mint két nagy felhő, a két fél összecsapott,
Forgatták a pikát, — s a ragyogó kardot,
Vágta a sok vitéz egymást . . . törte . . . zúzta . . .
Egyik a másikat a lórul lehúzta!

De a huszároknak küzdése hiába!
Mivel túlnyomó a kozákoknak száma . . .
S habár egy ideig bátran szembeszállnak,
Véres küzdés után visszaretirálnak!

Az öreg Pálinkás ősz fejét csóválva,
Búsan mén a visszavonulók sorába' . . .
Mély dsidaszúrástól vérező kezére
S a muszka táborra vissza visszanéze! . . .

Egyszerre sarkantyút ád habzó lovának . . .
S neki megy a muszka tábor balszárnyának,
Mellynek végső szélén egy huszártiszt lépe,
Miként fogoly, három muszkától kisérve. *)

Mig villámsebesen lovával oda fut,
Igy dörg : „magyar huszár fogoly lenni nem tud!“
S az egyik muszkának fejét kettévágva,
Igy írt utlevelet néki másvilágra.

Az ősz huszár eztán gyorsan, mit se várva,
Pisztolyát rásüti a másik muszkára,
S az ősz nem hibázott . . . a muszka vér csordult . . .
A lelőtt kozákhős lováról lefordult! . . .

A harmadik kozák mindezeket látva,
Hosszú sarkantyúját bevágta lovába;
De a vén Pálinkás ezt is utolérte,
S hátulról karczolva terité a földre. . .

Hogy a három muszkát az öreg leverte,
A sebesült tisztet lovára emelte
S roppant éljenzés közt tért vissza a sorba,
A muszkáktól megvert bús magyar táborba!

* * *

Elhagyva Szegedet a felkelők serge,
Csatázás közt vonult Temesvárnak menve . . .
Különösen hámban voltak a huszárok,
Ezeknek volt majdnem mindennap csatájok!

Tót-Komlós felé is egy illy atak vala,
Elől ment Pálinkás a Kunok őrnagya . . .
Mint csatában mindig, ollyan volt ő itten,
Ugy száguldott lován, mint egy ősz hadisten!

Elől ment ő mindig . . . zúgott mint fergeteg,
Midőn az ellenre rohanva törtenek.
Felkarolt ügyéért vakon buzgólkodott . . .
Érte sírt . . . nevetett . . . örült . . . káromkodott. . .

Itt is elől menvén, szórván a sok adtát,
Egy hatfontos golyó elszakitá nyakát . . .
Megjegyzendő, hogy az öreg olly tüzben volt :
Hogy fej nélkül is vagy tiz lépést, lovagolt!

Tóth Kálmán.

*) E fogoly Degré Alajos alszázados volt — ismeretes nevü iró.

A TISZÁHOZ.

Hazámnak szép folyója, oh Tisza!
Honnan jön és hová megy bús vized?
A tengereknek fenekére tán,
S habod közt bánatunkat is viszed?

Bár volna ugy; bár volna ugy! De te,
Mint jó gyermek hal anyja kebelén, —
A hon szent földén dűlsz sirodba is,
Melly szűlt, s mellynek felnőttél emlején.

Tokaj bölcsőd, és sírod a Duna,
Ha átkigyóztad országunk szivét:
Nem is más, — mint e nemzet könnye vagy,
Könny, melly a szívből minden szennyt kivét.

Kiveted-é a vért, a csontokat,
Hullámaidba fúltak csontjait, —
Kik egykor ön szülőanyjuk felé
Villogtaták a bűnnek gyilkait?

Oh bús folyam, Magyarhon szent vize!
Beh sokszor is sírtam már partodon,
Mióta a közelmúlt gyászidők,
Gyalázatáról elgondolkodom.

Lenéztem sokszor habjaid közé,
És láttam ottan is véres csatát,
Midőn a víz népének nagyjai
Felfalták önfajuknak apraját.

Láttam, hogy két emberszív jött alant,
S a víz lakói abból ettenek;
S mert egymás ellensége volt a szív —
Most ők is egymás ellen küzdenek.

Láttam behullott éles kardokat,
S többet még ott is a kéz fogva tart;
Jeléül tán: hogy a holt kézben is,
S holt nép kezében bosszut áll a kard. . . .

Oh bús folyam, Magyarhon szent vize!
Hadd oltsam el belőled szomjamat;
Mert szomjas szivem darabokra ég —
Mig el jön a régen várt pillanat!

Pájer.

ASCHERMANN.

Aschermann Ferencz erdélyi, székely születés. Vallásos szülei papnak szánták s a szerint nevelteték. S még most is megvan nyoma lelkében ezen első nevelés hatásának. A legelragadóbb, majdnem női szelidség, s olly szeretetreméltó nyájasság füződik keresztül a harag ingerét nem ismerő, de szigoru s határozott lelkületén, mint egy uj tavaszi virágfüzér az ó kor valamellyik nagybecsü barna szobrán. . . .

De a fiatal székelyt, szülei akaratja ellenére, lelke vágyai másfelé ragadták. Igen fiatal korában katona lön. . . . S bár a császári hadseregnél nem birt fölebb menni az örmesterségnél, de birt magának annyi katonai ismereteket szerezni fáradhatlan szorgalma s kitünö képessége következtében, hogy az 1848-ki rácz mozgalmak kiütésekor azonnal mint Kiss Ernö segéde alkalmaztaték, s mindjárt a legkitünöbb szolgálatokat tevé a magyar ügynek.

Itt ismerni és becsülni tanulták öt a vezérek.... S ezen idötöl fogva folytonosan mint táborkari tisztet látjuk öt, majd ez, majd ama vezér mellett; de mindig ott, hol a hadi tervezetekről, a stratégiáról van szó.... Ö készité Temesvár cernirozására is a tervet....

Kiss Ernötöl Vetterhez, Vettertöl Damjanichhoz rendeltetett, kinek oldalánál maradt egész Komárom ostrom alóli fölszabaditásaig.

A szolnoki csatában Aschermann már mint örnagy s táborkari segéd szerepelt, s olly nevezetes rész jutott neki e csata dicsöségéböl, miszerint Damjanich a harmadrendü érdemjellel diszesitteté föl, a bicskei csatában pedig a helyszinén nevezé ki alezredesnek.

Aschermann szép kis fiatal ember, alig 30 éves. Némileg Klapkához hasonlít. Ugy tünt föl Damjanich mellett, mint sas szárnyai alatt az ökörszem, nem mintha annál fölebb röpült volna, hanem mert mindenhová követé a bajnok óriást. . . .

Damjanich öt kitünöleg szereté „édes Franczlim"nak hiván....

Damjanich egy kissé hamar fölingerült, s ekkor aztán pusztulni kellett elöle. . . . Illyenkor csak Aschermann tudta öt édes szavaival megszeliditeni. . . . Ha Aschermann nincs, a szolnoki csata után Vécsey tábornokkal, ki késön érkezett meg a csatába, összeverekszik Damjanich. . . .

De a milly szelid ember s ügyes táborkari tiszt, ép olly bátor katona is volt Aschermann. Ott termett ö mindenütt . . . . s sokzor a legnagyobb veszély torkából szinte csodálatosan szabadult

meg. S midőn ezért öt Damjanich néhányszor megszidá, mondván: „Franczli, én téged megvasaltatlak, ha igy veszélyezteted magadat!“ ő csak azt felelé: hogy akkor önmagára tetesse először tábornok ur a vasat! . . . .

Isaszeghnél Damjanich fölött egy gránát szétpattant . . . . s leesett lováról, de ismét fölült s ott akart maradni. Aschermann erővel vonta öt el onnan. S nemsokára az előbbi helyen ismét elpattan egy gránát. „Franczli! — igy szól Damjanich — te okos ember vagy. Jól tetted, hogy elerőszakoltál. Én rösteltem volna magamtól eljöni. Aztán meg ott veletek is történhetett volna valami baj!“ . . . .

Damjanich igen érezé, hogy ő nem szokott csatát veszteni.... Ha arról volt szó, hogy másnap csata lesz, fölkiáltott: „Tehát győzelem is lesz . . . ha Damjanich ott van! Ugy-e Franczli, — Aschermannhoz fordulva, — megverjük mi az ördögöket is?!“ . . . .

Damjanich egyik zászlóalja eleinte nem nagy sympathiával viseltetett a roham iránt. . . . Damjanich mindig mondta nekik: „Nézzétek azokat a fiukat, — a 3-ik és 9-ik zászlóaljra mutatva — s tanuljatok tőlük!“ . . . . S midőn végre rohamra vezénylé őket és sokan közülök, betegséget színlelve, lefeküdtek — közibök lövetett . . . . s bezzeg aztán rohantak, mint a szélvész. . . . „Mit gondolsz Franczli, — szólt ezután Aschermannhoz a roham professora — ugy-e jó praelectió volt ez? . . . Hanem most már akaszsz egy érdemjelt zászlójukra, mert különben még meg találnának haragudni.“....

Aschermannt és mindig csak Aschermannt keresték Damjanich szemei, midőn tenni akart, vagy miután tett valamit. Damjanich becsülé öt, s ezt ki is akarta tüntetni. Damjanich egy óriási csillag, Aschermann ennek planétája volt. . . . A mogorva földnek jól esik néha a szelid holdra tekinteni. . . .

Aschermann, Damjanichnak lába törvén — Klapkával, ki ideiglenesen hadügyminister lett, Debreczenbe ment a hadügyministerium egyik osztályának főnökségét átvenni. De ott nem találta föl magát. . . . Csata és győzelmi dicsőség után szomjazott magasan röpkedő lelke.... S valóban nemsokára Komáromban látjuk öt ismét Klapkával.

Klapka vár- és seregfőparancsnok, Aschermann várparancsnok, ezredesi ranggal. Innen több kirohanásokat tettek ők.... Egyik expeditio alkalmával a jobb szárny kitünőleg ügyes s nagy eredményü vezetéséért Aschermann Klapka által a másodrendü érdemjellel tiszteltetett meg. . . .

Ha még egy hónapig tart a magyar forradalom, Aschermannt mint tábornokot, s ha tovább, — mint egyik legnemesb hadvezért bámulhattuk volna. . . . .

Az volt Aschermann a magyar hadseregnél, a mi Vachot Sándor az irodalomban.

Zalár.

JÓZSI BÁCSI.

Józsi bácsi ötven—hatvanéves,
Mégis ollyan szálas, olly legényes . . .
Van bajusza mint egy fecske szárnya,
Alóla csak ugy mosolyog szája.

Józsi bácsi sarkantyúja pengős,
Lajbizsebe piros selyemkendős.
Kése, melly függ hátul a korczánál —
Fényesebb a kiköszörült kardnál.

Józsi bácsi szántogat a parton,
Keze csakugy csüng az ekeszarvon . . .
Nézi, nézi a vasat ekéjén —
S multja száll át nyugtalan elméjén. —

Fejcsóválva, egy búsat köhinte,
Szólt — és bajszán egyet pödörinte :
„Hová lettél nyalka lovam Ráró,
Mint a madár, olly sebesen járó?!“

„Hová lettél fényességes kardom,
Mellyet annyit villogtatott markom? . . .
— Tört darabod, e kés oldalamnál,
Függ mint czégér összedőlt csárdánál!“

„Hová lettél háromszinü zászló,
Győzelemben lengedezve játszó? . . .
— Itt e kendő, elszakadt rongyodból
Mint egy véres felhő napnyugotról!“

„Hová lettél? . . .“ de többet nem szóla,
S hazafordult nyalka két tinója . . .
Hanem hogy az ekevasra nézett,
Elmordúla és teremtettézett. . .

Józsi bácsi hogyne is morogna,
Mikor ő tán huszár vagy mi volna . . .
És e vas, mellyel a földet szántja —
Egy németnek volt a mell-vaspántja.

Tóth Endre.

A KIS UNOKA.

Térden ül a szőke gyermek
Átkarolván őt nagyapja,
S a fiúcska az öregnek
Ősz szakállát símogatja.

‚Nagyapó te! Pali bátyám
Mikor jő meg fakó lován?‘
„Csatában ömlött ki vére,
Bátyád ne várd kis unokám!“

‚Nagyapó te! hát bátyámnak
Mért s miként ömlött ki vére?‘
„A honért s a vágás által,
Melly éd's apádra volt mérve.“

‚Nagyapó! mond: de atyácska
Csak megjő ma estig talán?‘
„Elfogták őt s lánczra verték,
Atyád ne várd kis unokám.“

‚Nagyapó te! hisz anyácskám
Érte ment kegyelmet kérni,
Mondá, hogy kiszabadítja
S együtt fognak visszatérni?‘

„Elment — elment — de ne várt őt,
Vissza többé ők nem térnek,
Hogy apádat függni látta,
Szíve megrepedt szegénynek!“

Orion.

SZÉKELY ASSZONY.

Elhallgattak az ágyúk, elhalt a csatazaj, elhullottak a hősök. Csak a távol égen villogott még valami láng, hallatszott a távol égdörgés, szélsohajtás. Tán az elhullottak szellemei kezdettek odafenn uj kérlelhetlen csatát, az ég kapuit védve most azok ellen, kik ellen egy óra előtt a hon határait védték.

Szepsi-szent-György kapuja előtt a domboldalban, a temetőben, ott ültek a székely asszonyok, várva — várva — nem a csatából megtérő kedveseiket, hanem a győzelem hírét.

Leültek a sirkövekre, a kizöldült sirhalmokra, s hogyha dördülést hallottak, maguk között találgatták: „ez a mieink ágyuja,... ez volt mostan Gábor Áron,... emez volt az ellenségé,... s ez rá az ég mennydörgése....“

S mikor már nem hallott semmi, fenndobogó szivvel várták: mellyik győzött, mellyik vesztett.

Székely anyák, székely leányok, menyasszonyok, feleségek egy óhajtást mondtak magukban: hogyha visszajő a kedves, győzelemmel térjen vissza, de ha elveszett a nemzet az eldöntő ütközetben, hírmondó ne jöjjön belőle.

A kápolna küszöbében, a szellős kripta ajtajánál ősz hallgatag férfi ül. Vén ember már, nyolczvanéves, szemei világtalanok, két naptalan hold az égen, régóta már csak a lelkével lát.

Ide hozatta ki magát, nem nyughatva szobájában. Ide hozatta ki magát a temetőkertbe. Miért nem ásatott sírt is magának?

Mellette egy nyomorék ül. Egyik keze, egyik lába összezsugorodva. Pedig a sziv minden gondolatja ott jár a véres csatatéren. Keserüen mondja magában: „miért nem lehetek én ottan?“

Az alkonyat kétes világánál térdére fektetett bibliából olvas a nyomorék az öreg embernek. Ők az utósó két férfi a városban, az egyik vak, a másik sánta, a többi elment a harczba.

A nyomorék olvas az Israel harczairól, nagy nehéz csatáiról az Isten választott népének, a szent háboruról, hol az Isten ládája mellett, védve viaskodva harminczezer férfi vesztette el éltét.

— Miért nem lehetek én ottan?! nyöszörg felsohajtva a nyomorék és tovább olvas:

„És elnyerék az Isten ládáját és Éli két fia is meghala.“

„Elszaladott pedig egy ember a harczból és ruháját megszaggatá és port hinte fejére.“

„És ime Éli ül az utfélen, várakozván, mert az ő szive nagy rettegésben vala.“

„Mihelyt bejutott a hirmondó a városba, megzendüle az nagy jajkiáltással.“

„Micsoda kiáltás az? kérdé Éli, hallván a kiáltást.“

„Vala pedig Éli kilenczvennyolcz esztendös és az ő szemei meghomályosodtak.“

A nyomorék nem birta olvasni tovább, föl talált tekinteni az ösz emberre és szive elfacsarodott, szemei megteltek könnyel.

— Miért nem olvasod tovább? kérdé az aggastyán.

— Sötét van, nem látom az irást.

— Nem mondtál igazat. A lemenö nap melegét még érzem arczomon. Miért nem olvasod tovább?

A nyomorék kitörülte szemének felhöit, a könyeket és olvasott :

„Monda az ember Élinek : a harczból jövök. A harczból szaladtam el.“

„Megfutamodék az Izrael, — a te két fiad is megholt, az isten ládáját is elnyerték.“

A nyomorék nem birta tovább tartani magát. Hangos zokogásra fakadt s fejét az aggastyán térdeire hajtva, elrejté arczát kezeibe.

Az ösz nem sürgette, hogy olvasson tovább, hanem behunyt szemmel folytatá halk hangon a bibliai vers jól ismert végsorait :

„És mikor Éli az isten ládáját hallá emliteni, hátraesék székéből a kapufélen és meghala.“

. . . . . .

A temetö árka mellett egy ákásznak támaszkodva egy magas nember áll.

Harminczhatéves lehet. Vonásai kemények, szigoruak, de még most is szépek.

Az ég egyik oldalán a lemenö nap lángol, a másik oldalán a fergeteg villog. A székely asszony arczát egyfelöl a nap bucsufénye festi tartós aranyszínre, másfelöl a villám vet rá elmuló kékzöld világot.

S mentül jobban hanyatlik alá a nap, a villám fénye annál kékebb, annál sápasztóbb a nő arczán.

Kezét szeme elé tartva, a távolba bámul, alakja nem mozdul, mintha köböl volna faragva.

Ez Judith, a székely asszonyok ös példányképe. Egyike azon soha el nem virágzó alakoknak, kik arczok kifejezését, nagy fekete szemeik ragyogványát, sürü hajfürteik hollószinét, szavaik átható csengését s termetök életerös karcsuságát megtartják a késö vénség

idejéig, kikben a lélek sem vénül meg, hanem az évekkel megerősödik.

Karcsu büszke termete körül szép fiatal tizenhatéves lányka füzi karjait, oda simulva hozzá, mint hizelgő folyondár a sugár jegenyéhez.

E lánykát Arankának híják. Szép, kékszemü gyermek, sima szőke hajjal. Arcza olly fehér, hogy szinte világit az éjben s alakja olly lenge, hogy tán a fuvallat is elvihetné, mint a repülő virágmagvat.

Azon nőnek fia, kinek kebléhez simult, a szőke lánykának jegyese. Most elment a csatába. Az anya és a menyasszony szemei őt keresik az alaktalan távol ködeiben?

— Nem látsz ott egy alakot közeliteni? kérdi Judith a leánytól, kezével a távolba mutatva.

Aranka még közelebb simul hozzá, hogy a mutatott irányt megláthassa. Feje egészen a nő vállán nyugszik. Még nem lát semmit. A kék szem csillagsugára nem bir magának utat törni odáig a homályban, hová a fekete szem tüzsugára elhat.

Pillanatok mulva láthatóbbá lesz az alak. A lányka arczán szerelmes hajnalpir ömlik el, az anyáén haragos lángvörösség.

— Ez ő, kedvesem, rebegi Aranka, kis kezeit szivére nyomva, mintha csitítani akarná a kis nyugtalant.

— Nincs fegyvere! kiált eliszonyodva Judith s elforditja arczát és szemeit kezével eltakarja.

Olly távolból megismeré a szerelmes vőlegényét, olly távolból meglátta az anya fia gyalázatát.

. . . . . .

Tántorogva, tétovázva jött a látott alak az úttalan síkon. Feje búsan csüggött alá, lépései alatt inogni látszott a föld.

Térdei ollykor megtörtek alatta. Elesett. Meg-meg fölkelt s végerőködéssel látszott sietni a város felé.

Majd, hogy észrevette a temető dombjára gyült nőket, arra vette utját. Sáros és véres volt, haja lecsüggött arczába.

Ruhája meg volt szaggatva. Kezével egy nagy szakadást mellén nagyon iparkodott elrejteni, hogy senki meg ne lássa.

Mindenki ráismert benne Judith fiára s a nők körülállták az anyát, a mint a fiut arra látták tartani.

A temetőárok az anya és fiu között volt. Ez nem birt rajta átmenni. Ott lerogyott az árok előtt.

— Hol hagytad fegyveredet? kiálta rá előlépve a tömeg közül, kemény elitélő hangon Judith.

A fiu felelni akart. Akarta mondani, hogy fegyverét ott hagyta ellensége szivében benne törve, de nem volt ereje szólani, a hang megfagyott ajkán.

— Szólj, elveszett-e a csata?

A fiu némán inte és fejét lehajtá.

— Vesztél volna te is ottan, ne maradtál volna meg a gyalázat napjaira. Miért jöttél el?

A fiu hallgatott.

— Miért akarod túlélni hazádat? Temetkezni jöttél haza? Kerestél volna sirt magadnak ottan, hol meghalni dicsőség, a csatamezőn. Eredj innen! Ez a temető neked helyet nem ad. A mi halálunkban nem osztozol. Eredj tőlünk. Eltagadd, hogy itt születtél. Élj, vagy halj, de elfelejts bennünket!

A fiu esdő tekintettel nézett szét a nők arczain. Sehol részvét, sehol egy szánakodó vonás. Kereste szemeivel menyasszonyát, lelkének legszebbik reményét, a kis szőke lánykát.

Ott térdelt az anyja lábai előtt, kedves kis fejét elrejté Judith ruhái közt és el akarta titkolni, hogy zokog.

Az ifju még tétovázott, még várta, hogy valaki tán marasztani fogja. S mikor látta, hogy senki sem szól hozzá, még menyasszonya sem, még az sem marasztja, az sem vigasztalja, felvánszorgott a földről szótlanul, kezével keblén szétszakadt ruháját összetartva, tántorogva, ingó léptekkel neki indult az úttalan avarnak, nem nézett egyszer sem vissza, elvándultan a puszta erdőkbe eltévedt, ott levette kezét elszakadt öltönyéről. Irtózatos seb látszott meg alatta. Valahol a harasztos völgyben eldült, vére kifolyott, ott meghalt. Soha sem tudta meg senki.

Jöttek aztán a vesztett csatából még többen a székely ifjak közül. El — kiüzték őket a székely nők együl egyig.

— Keressetek más hont magatoknak, ha ezt meg nem védelmeztétek.

Elátkozták, elhajtották őket a széles világba. Menjenek, a merre látnak.

Székely ifjak elbujdostak. Kimentek idegen hazákba, most is oda vannak, nem is jönnek vissza.

. . . . . .

Nagy sirása hallatszott a székely asszonyoknak a temetőkertben. Egetverő sirás.

Az ősz ember a kriptaajtóban hallván a sirást, kérdé, melly sirás az?

— Elveszett Székelyország, a te fiaid, a te unokáid mind elhullottak. Gábor Áron is elesett, ágyui is ott vesztek mind. A vezér is sebben elhullt.

Az ősz ember ezt hallva, kezeit és világtalan szemeit fölemelé az égre: „én Uram, én Istenem!“ kiálta s megszünt világtalan lenni, a mennyei örök napfény megnyilt lelke előtt. Meghalt.

A székely nők felvevék karjaikba az elhunyt aggot, kinek a

veszteség hire élte lángját kioltotta s bevitték öt karjaikon árván maradt városukba, Sepsi-sz.-Györgybe.

Mankójával ment közöttük elmélázva a nyomorék s keserüen mondogatta magában :

— Miért nem lehettem én ott? Miért nem veszhettem ott el?

* * *

Nem volt már férfi Kezdi-Vásárhelyen. A bátrai elhulltak, a gyáváit elhajtották, az utósót most teszik koporsóba. Az is nyolczvanéves világtalan agg volt.

Csak nők és gyermekek maradtak még a városban.

Özvegy nők és árva gyermekek.

A nyolczvanéves agg koporsója körül, ott sírnak az elhagyottak. Isten látja, nem azt a halottat siratják.

Lábtól a koporsó mellett ül kis zsámolyon a nyomorék. Arczát tenyerébe rejté. Olly roszul esik neki hallani, hogy a legutolsó férfi meghalt, öt nem tartja senki annak.

Az asszonyok a koporsó körül állnak, tele van az udvar is, mindenki elmegy nézni a halottat. Az utósó férfit a koporsóban. A kit a legvénebbek sem ismertek fiatalnak. A ki meghalt szivszakadásban.

Rokona volt igen sok, tisztelői mind, a kik ismerték, unokái és unokafiai száma egész népet tett már, és mindazok, kikkel életében jót tett, kiknek bajában támasza, tanácsadója volt, olly sokan valának..... Ezeknek nagy része nincsen mostan itten. Kinn feküdnek a csatamezőn, kinn futnak az elátkozott világban. Annyi unokafiú közül csak az egy nyomorék van jelen és azt senki sem tartja férfinak.

Mindenkinek szerette volt, mindenkinek halottja most, mindenkinek van benne mit siratni. De senkinek annyi, mint Judithnak, a büszke lelkü nőnek és Dávidnak a nyomoréknak. És csak ők ketten nem sírnak.

Mindkettő feje ég, lángokkal háborog. A tűzhányó hegy oldalából nem fakad patak. Szemeikből könnyek helyett tán inkább szikrák hullanának.

Judith félrehíja a nyomorékot a nősírás közül egy mellékszobába.

Összefont karokkal megáll előtte és beszél:

— Dávid! Szépapád kiterítve fekszik, te ott ülsz a ravatal mellett, s egy könnyet nem ejtesz, miről gondolkozol? .... Egész éjjel nem aludtál, hallottalak ágyadban forgolódni, nyöszörgeni, miről gondolkodtál? ....

A nyomorék lesütötte fejét és hallgatott.

— Dávid! ha te ép, erös férfi volnál, ha te neked e mankók

helyett kardhoz szuronyhoz szoktak volna kezeid, Dávid! lesütnéd-e fejedet némán, mint most?

A nyomorék felemelte lángoló arczát az asszony tekintetéhez, s nagy fekete szemei olly bátran, olly hősien világoltak elé, mintha az erős lélek egy pillanatra elfeledte volna lakháza silányságát.

— És te sohasem leszesz boldog. Folytatá az asszony. Te rád semmi öröm nem vár az életben. Pedig ki tudja, még meddig élhetsz? .... De szólj: ha megjelenne a halál előtted legdicsőbb arczával, ragyogóbban, mint a csatamezőn, s azt mondaná: „vesd el mankóidat, vedd a rombolás szereit kezedbe, im én kezedbe adom a világból mind azt, a mit szerettél, csinálj magadnak koporsót, csinálj magadnak máglyát belőle, hogy mikor meghalsz, ne maradjon itt utánad semmi, a miért visszagondolj a másvilágról a földre. ....

— Nem értelek.

— Nem akarsz talán. ... Csak mégis szép az élet ugy-e? Még a rongyok között, a gyalázat szennyében, a nyomorék testben is szép az élet? .... Még a mankóért sem kellenek cserébe a szárnyak? ....

Oh ne mond. Hányszor adtam volna oda a megutált életet az irigylett halálért! Szólt a nyomorék s halkan tevé utána: a dicső halálért.

— S kinek volna dicsőbb halála, mint neked? Egy csatatér felett, hol az elemek maguk is csatáznak, magasan a harczkiáltás közepében ott állanál, vérontó angyalául a halálnak, érczhangon hirdetve halálos ellenállást mindennek, a ki él, s mikor már mindenki elhanyatlott, mikor nincs, a ki segítsen többé, kiragadnád az ellen kezéből a biztos győzedelmet, s magaddal vinnéd azt hősien meghalni nem a sírba, hanem föl az égbe.

— Óh tehetném bár! sóhajta fel a nyomorék. De mi az én hangom? Mik az én karjaim. Szavam nem hallatszik a harczban. Kezem a győzelmet el nem veszi senkitől.

— Figyelj reám. A győztesek ma vagy holnap városunkba jönnek. De nem leszen itt megpihenésük, nem vár reájuk öröm, nem nyugalom. A házak be lesznek előttük zárva. A fegyverre fegyver lesz a válasz, s ha Kezdi-Vásárhely férfiai el tudtak esni városuk védelmében, asszonyaik nem lesznek hozzájuk méltatlanok. Mi elveszünk, a nőkar gyönge, bár a szív erősebb. Sem fegyverünk sem erőnk ellenállani, csak akaratunk. A czél ugy sem a győzelem, hanem a becsületes halál. Te fel fogsz menni a toronyba. Midőn messziről meglátod jöni az ellenséget, a harangot meghúzod, mi akkor a halottat elvisszük temetni. Sirjánál bevárjuk a nem szeretett vendégeket, s ha erővel akarnak bejönni, akkor jaj nekünk. Minden házat külön fogunk védni. A kétségbeesés megtanít

bennünket harczolni, s ha erőt akarna venni a gyönge szíveken a félelem, a csüggetegség, hallani fogjuk a toronyból a te harangod érczszavait, s új erő fog szállni kebleinkbe. Verni fogod a harangot, mig a csata erőt nem vesz. Akkor találsz ottan egy fülkében előre elkészített szurokkoszorúkat, azokat meggyújtod, s ha látod, hogy az ellenség elfoglalta a várost, lehányod azokat a házak tetejére, s visszafoglalod a várost tőle s szikrák özönében, füstnek fellegében fölviszed magaddal a magas mennyországba.

A nyomorék mindig lázasabb reszketéssel hallgatta a rettenetes némber szavait, az utósó szavaknál kiejté kezeiből mankóit s odarogyott a nő lábaihoz és annak térdeit átölelte és rebegett valami érthetetlen szókat, de ragyogó szemeiből olvasni lehete, hogy lelke már repülni készül a halál képe felé.

— Lesz-e bátorságod?

— Oh örülni, vigadni fogok! Nem leszek béna, nem leszek nyomorék, hős fogok lenni. Rám gyujtom a toronytetőt, ugy fogom húzni a harangot, s mikor lángolni fog körüle a város, még akkor is verni fogom a tüzes izzó harangot és énekelni, mig a láng meg nem emészt : „szolgáidnak testek, a kik megölettek, adattak a hollóknak!“ — „Ordits kapu! kiálts város! Eljött az Urnak rettenetes napja!“ . . . .

És a nyomorék alakja, mintegy szent convulsióban elkezde erőszakosan reszketni, száraz elfonnyadt karjai kiterjesztett kezeikkel az égre voltak emelve. Térden állt, mert mankóit elejté. Ugy nézett ki, mintha buzgó megdicsöülésben ihletetten imádkoznék.

— Jer velem. Szólt az asszony, felemelve öt a földről. Dávid felvette mankóit, s olly sietve, olly élénken haladott az asszony mellett, mintha nem is a földön járna. Mintha a mankók helyett már is szárnyakat viselne.

Hogy átmentek a halottas termen, odalépett szépapjához, megcsókolá annak hideg arczát, hideg kezeit s magasztos túlvilági arczczal rebegé : „Látjuk egymást nemsokára.“

Judith meghagyta a nőknek, hogy ott maradjanak, mig visszajö, — maga elment a nyomorékkal, felvezette öt a toronyba. Eddig nem mutatott erővel ment az fel a meredek lépcsökön, a lélek látszott öt vinni.

Judith megcsókolta a szegény béna homlokát s azzal otthagyta öt a toronyban.

Dávid kiült a toronyablakba, a honnan messzire el lehete látni, s mikor meglátta Judithot onnanfölülről, utána kiáltott.

A nő föltekintett, a béna kihajlott az ablakból s mankóját leveté.

— Nem lesz rá többet szükségem! Bizonyos akarok róla lenni,

hogy a kisértet órájában bátran viselem magamat. Azért magamra zártam a torony ajtaját, e kulcsot íme lehajítom!

S levetette a kulcsot a toronyablakból.

És azután a távolba nézett.

* * *

Judith a halottas házhoz visszatért.

Ott gyültek össze Kezdi-Vásárhely asszonyai magukat kisírni. Pedig sirhatott volna mindenki otthon is, halottja volt minden háznak.

Judith megállt közöttük az udvar közepén. Magas, uralkodó termete, átható szemei, hideg, erőteljes arcza mutatá, hogy mikor a fiág kihalt, neki kell a fennmaradottak vezérének lenni.

Inte, hogy ne sirjanak. Mindenki elhallgatott.

S azután szólt hozzájok, erős, csengő, reszketéstelen hangon.

— Testvéreim! Kezdi-Vásárhely özvegyei, árvái, halljátok szómat! Isten nehéz kisértetekkel látogatta meg napjainkat. — Túl kellett élnünk a nálunknál jobbakat, túl mindent, a kit szerettünk. — Városunkban nincsen egy ház, melly valakire ne várna, valakire, a ki vissza nem jö. — Akármeddig éljünk, számunkra több öröm nem terem többé. — Megagghatunk, megöszülhetünk szomoru lakházainkban, éltünk jobb fele a föld alá van téve. — De még ez nem legsúlyosabbika a csapásoknak, mik fejünkre mérvék. — Azok helyett, a kiket szerettünk, el fognak jöni azok, kik öket megölték. — Látni fogjuk öket utczáinkon diadalmas zenével végig vonulni, látni fogjuk öket szobáinkban azon helyen ülve, melly kedveseink után üresen maradt. — Az ismert hangok helyett hallani fogjuk az idegen szókat s arczaitok özvegy bájait érni fogja az idegen kivánó tekintete. — De én azon időt nem fogom gyáván megérni. A halál mindent visszaád, a mit az élet elvett s a halált nem veheti el senki, mint az életet. Ha nem tudnám, hogy székely nök közt vagyok, búcsut vennék tőletek, s azt mondanám: egyedül megyek, egyedül cselekszem, egyedül halok meg. — De ismerlek benneteket. — Ott kell lennetek, a hol én leszek, tennetek azt, a mit én, halottjaitokhoz méltóknak lennetek. — Most haza fogtok menni, mindenki hordja fel vagyonai legbecsesebbjét háza padlására, kapuit torlaszozza el szekerekkel, csak az ajtók maradjanak nyitva, rakjon tüzet a kandallóban, a gyermekek forraljanak vizet és olajat az üstben. — Az első harangszóra mind ide fogtok jöni. — A halottat kivisszük a város kapujába, ott az utcza végén, a kapu előtt keresztben egy sírt ásunk neki, s ezzel a sirral be lesz zárva a város. — Innen élve ki nem megy azontúl senki. — Most menjetek, házaitokat elrendezni. — Az első harangszóra sietve gyüljetek ide.

Az asszonyok szétoszlottak, egy sem sírt többé. Elfásultan, a

kétségbeesés némaságával haza ment mind. Tette azt, a mi mondva volt, kapuit eltorlaszolta, vizet és olajat forralt, kést köszörült, fejszét élesitett. A kis gyermekek sírtak—ríttak a pitvarokban, maguk sem tudták, hogy miért?

* * *

Predialó felől a hegyút kanyarulatán a távolban magas porfelleg oszlopai kezdtek támadozni a Kezdi-Vásárhelyre vezető úton közelegve.

A harang megkondult.

Egyetlen harangja volt ez K.-Vásárhelynek, a többit mind ágyúnak önték.

Most e harang kondulása jelenté, hogy nem szeretett vendégek jönek.

— A készülőt huzzák! . . . A temetésre készülő verset. . . . Kinek temetésére? . . . Az utósó férfinak.

— A lélekharangot huzzák! . . . . A halálra készítő csengetyüt. . . . Kinek a halálára? . . . . Az egész városnak.

Kezdi-Vásárhely kapujához két csapat közelget. Egyik kivülről, másik a városból.

Amazok mind férfiak, fegyveres, kemény vitézek. Emezek mind nök, leányok, gyönge, fegyvertelen népség.

Amazokkal nehéz ágyúk, a halál diadalszekerei jönek, hat-hat harczméntől vonatva. Ezekkel is egy szekér jő, az is a halál szekere, hat fekete paripától vonatva a halottas kocsi, rajta a koporsó gyászfátyollal beterítve.

Amazok riadó harczzenével közelitnek, bús méla énekkel ezek, amazok lobogó zászlókkal, emezek lobogó fáklyákkal.

Mindkét csapat a kapu felé tart. Sír van jelölve az úton keresztbe.

Az előtt fognak találkozni mind a ketten . . . . . .

. . . . . .

Egy csapat cserkesz lovag közelg a városhoz. Ruházatjok, arczvonásaik, nyelvök mind valami eltévedt emlék a rég-rég mult időkből, — mikor a magyar nép elindult az ismeretlen világba hazát keresni, — üldözte már akkor is a sors, — nem maradhatott régi honában, — milliónként elhagyta szülőföldét, — itt amott letelepedett, — a sors viharjai onnan is kizaklatták, — egy része odább ment, — a másik elmaradt, — messze volgántúli földön, — a Caucas vad bérczei mögött, — az elvált testvérek sohasem hallottak egymásról többet, — összekeveredtek a szomszéd fajokkal, — mindenik nagyot változott — s mikor ezredév mulva a világszellem szeszélye ismét összehozza őket, mint ellenség állanak egymással szemben, nem ismernek egymásra többé; de valami fájdalmas sej-

tés, valami keserü vonzalom lepi meg a találkozókat, s mindkettő elszorulni érzi szívét, ellankadni karját és nem tudja miért?

A csapat vezére, egy szép ifjú herczeg a Kaukáz vidékéről, napbarnította szép oval arczához olly jól illik az a kis sötét bajusz. Ha dolmányt venne magára, senki sem mondaná, hogy nem magyar.

De ez öltözet is, mellyet visel, olly különös hatásu, az a piros, körül prémes süveg, a kurta, virágos szövetü mellény, rövid újjaival, melly alul hosszabb másszinü kaftán látszik elő hosszú újjakkal, az a görbe kard, maga a kard felkötésének módja, mind olly emlékeztető valami ismerős tárgyra, valakire, kit tán egykor képben lefestve láttunk s nevét elfeledtük, valami álomképre, melly többször megjelenik, valami regére a távol gyermekkorból. Az ember felsóhajt s ugy fáj, hogy nem tud vele beszélni, hogy nem tudja megkérdeni töle : mit csinálnak az otthon maradt rokonok? boldogok-e? Imádják-e még a régi Istent? Szabadok-e még öspusztáikban, ösbérczeik között? Lám, mi nem vagyunk boldogok az új földön. Minket el-elhagyogat a választott Isten. Sokat sírunk, sokat vérzünk, bár ne jöttünk volna ide soha!

Ha meg tudnák érteni szavainkat, s mikor haza mennek, elmondanák otthon, hogy az eltávozott testvérek sorsát nincs mit irigyleni, s egyegy köny, egy sohaj jutna számunkra, s az unokagyermek megtanulná neveinket kimondani. S aztán alkonyatkor kiülnének a magas sziklákra, gunyhóik küszöbére, mellyeket még nemrég olly hősien védtek és olly hiába, mint távol rokonaik, kiknek feje fölött a nap leáldozik, s mondanák ollyankor : igy áldoztak le ők is! . . . . . .

A csapat a város kapujához ér, a nők már akkorra megásták a nagy sirt, keresztül az utban, elzárva vele a kijárást, bezárva a várost.

Mivel lehetne jobban bezárni egy várost, melly nem akar magába több lakost fogadni, mint egy sírral, épen a bejövők utjában?

A lovagok csapatja megáll a temetkezők előtt. A nők énekelnek, bús halotti dalt a halálról, a halál után megboldogultakról, vigasztalásait a sírnak, a túlvilág reményét, az élet semmi voltát; a nőhang különben is szomoru, a halotti dal reszketve, mint az éjféli óraütés hangzik el rajta, a zokogás kitölti a hangok időközeit s belül a városból a gazdátlan egyedül maradt házőrző ebek sejtő vonitása hallik.

A lovagcsapat vezetője leszáll harczménjéről, társai is mind leszállnak. Kezeiket összeteszik, fejökről leveszik a csalmát s a sir oldalára állva, áhitattal imádkoznak, buzgón égre emelt szemmel. Ki hinné, hogy ez ellenség?

A vezető végzett ima után közeliteni akar a nőkhöz, kik a sir

túlsó oldalán állnak, ekkor egy közülök előlép, Judith az, bátor, hideg tekintetével s tiltó mozdulattal visszautasitja a közeledőt.

— Ne közelits! E sir határ köztünk és köztetek. Nincs mit keresnetek e városban. Csak nők és gyermekek lakják ezt, kiknek gyámolait már megöltétek. Im e sirba most fektetjük az utósó székely férfit, a ki Kezdi-Vásárhelyet lakta. Itten vénült ő meg, szent volt. Nyolczvankilencz évig hagyta élni Isten, hogy vezére, tanácslója legyen az egész városnak, most elhívta öt magához, mert e városnak nincs szüksége életre többé. Csodálatos volt halála, nem kinlódott, mint más ember, a vesztett csata hirére kirepült a lélek belőle. Vak volt tiz esztendő óta, mert ha nem lett volna az, akkor nem a csata híre ölte volna öt meg, hanem a csaták aczélai, mint megölték a többit mind. Kezdi-Vásárhely hölgyei ide fogják öt elásni, a városnak kapujába, épen a bejárás elé, hogy a ki be akar jöni, elborzadva visszatérjen. Lassanként begyöpösödik majd az ut s az utasok nem fognak ide találni többé, a város mellett körösköril megnő az erdő és a fü. Mi pedig egyenkint elhalunk és nem akarjuk, hogy valaki bennünket megsirasson. Élünk gyászban, meghalunk emléktelenül, mint illik özvegyekhez, kiknek férjeik a csatamezőn maradtak. Azért áldott legyen e sír, melly e várost a világból kizárja, és átkozott legyen, a ki azt átlépi, éltében és halála után — Amen!

A cserkesz engesztelő arczczal szólt ismeretlen szókat a székely hölgyhöz s a kebléből kivont fehér kendő, mit feltüzött dárdája hegyére, azt látszék mutatni, hogy békét, engesztelést hozott a városnak. Az asszony elérté a jelt, s megtagadva intett.

— Hijába hozod a békét. A mig itt egy élő lehellet lesz, háboru van köztünk és köztetek. Béke nekünk csak a halál. Szomoruság lakik itten. De a szomoruság csak halottainkért él a szivben, rátok nézve gyülöletnek fészke van ott. Menjetek innen. Nagy a világ, elférték benne. Nincs tőlünk mit elvennetek. Pihenni sem jöhettek ide. A nyugalom elköltözött e városból örökre. Fényes nappal sírok kisértetei járnak végig az utczán. Kisírt szemü nők, kik kedveseik sirját s a magukét keresik. Boldogtalanok, kiket az örültség kerget s az öngyilkosság vezet. Menjetek innen.

A cserkesz szivében olly különös viszhangot gerjesztettek az ismeretlen ismerős hangok, elmélázva megállt a sir előtt, dárdája nyelére támaszkodott, szétnézett a gyászos asszonyokon, mintha mind ismerősei volnának, nem tudott nekik mit szólni.

Kötelességgyakorlásban növekedett fel, megszokta a parancsszót latolgatás nélkül teljesitni és most nem érzett magában erőt arra, hogy a városba bemenjen, mint ez meg volt neki hagyva.

— Vedd le kopjádnak hegyéről, vedd le azt a fehér kendöt!

kiálta reá az asszony. Döfd e szivbe fegyveredet, mártsd vérébe azt a fehér kendöt, akkor tüzd fel lobogónak, ugy jöhetsz be városunkba.

— Sziveinken, holttesteinken keresztül! kiáltának mind egy hanggal az elkeseredett asszonyok s odaveték magukat a cserkesz fönök lova elé; a paripa tombolt és ágaskodott.

És a cserkesz arra gondolt, hogy neki is van otthon édes anyja, a kinek szavai olly hasonlók ez asszonyéhoz, és szép hugai s ifju jegyese, kik szintolly szépek, mint ez ifju nök lovának lábai elött, szemeik épen ugy ragyognak, arczaik olly halaványak, hosszukások, vonásaik olly szenvedök, termeteik olly délczegek és hajuk ollyan fekete, — a szépséges czirkasz nöké, mint e székely nöké itten.

És szive eröt vett rajta. Félreforditotta fejét, hogy az asszonyok ne lássák a szeméből hulló könyüt, és azután lovát sarkantyúba kapta, egyet inte fehér kendöjével a hátrahagyott gyászos asszonyoknak, azután leborult lova nyakára. Társai utána siettek nyargalva, a dárdák süvöltöttek a légben. A porfelleg elnyelte alakjaikat. Sem a székely hölgyek, sem a cserkesz hölgyek nem látták öt többet.

A sereghez visszaérve, hadi törvény elé állitják, a miért a parancsot nem teljesité s kit a csaták golyója elkerült, megölte a szigoru haditörvény, a miért ellene vétett.

Küldtek azután keményebb szivü embert az asszonyoktól lakott város ellen. Az letapodtatá lovai patkójával az utcza közepére ásott sir dombját s a zárva talált házajtókat kopjákkal üttetè be erőszakosan.

Fáradságos harcza lett ott, a harcz dicsősége nélkül, asszonyokkal, gyermekekkel és gazdájukat védö ebekkel. Egyenkint kellett elfoglalnia minden házat. Ujra kezdeni a harczot minden utczán, ablakokból, házhéjáról kövekkel és forró vizzel küzdött ellene a fanatikus nép.

És a harang egyre kongott. Sikoltás és fegyverzaj közt hallatszott a rémes kongás, kétségbeesésre késztö hangok, mikkel a magas torony, mint egy tömör óriás, a ki maga nem mozdulhat, fölülemelkedve az egész városon, népét buzdítani tetszék s ha ollykor szünt a nagy zaj, hallatszék a vad, rikácsoló ének onnanfölül :

„Szolgáidnak testek,
A kik megölettek,
Adattak a hollóknak.“

Éjszakának idejére küzdetett le az ellenállás. A város kezében volt a hóditónak, már erösen hallatszott a diadalének, alig-alig az elhalók kiáltása, midön hirtelen, mintha az égből szállnának alá, ártó tüzek repülnek le az alanti házak tetöire, az égö szurokkanóczok egy percz alatt felgyujtják a várost, a viharos forgószél segé-

lyül jő a lángoknak, a tüzes zsarátnokot végigfújja a város egyik szélétől a másikig. A láng emelkedik, az ég fedele izzani látszik tőle s a fekete füstben a szélkavarta repkedő üszköket mintha láthatlan daemonok vinnék eget-ostromló csatában. Az emberkiáltást túlharsogja a vihar tombolása.

De legmagasabban minden lángok között lobog fennen égve a torony teteje, mint egy óriási fáklya, és az égő lángtető alatt még mindig hallik a szomoru harangkongás, csatának, tűznek, viharnak és temetésnek hangja. Most hirtelen egyet fordul a szél, a lángokat ismét megforditja, egy iszonyu roppanás hallik, aztán a harang elnémul, talán épen az esett le.

A két elem ura lett a csatatérnek, a szél és a láng.

Az emberek elfutottak onnan. Csak két ellenséges harczkiáltás hallatszik még: a vihar üvöltése és a lángok ropogása.

Mintha léggé olvadt nők szellemei hánynák alá égő szikrák alakjában égnek törekvő lelkeit a harczos férfiaknak, s mentül többet levernek onnan, annál több rohanna utánok a vítatott csillagos hazába.

Miért nem vagyunk mi is ottan?

Sajó.

SZÉKELY FOGOLY.

(1849).

Az Olt vize partján,
Hűs fenyvesek alján,
Oh ismered-e a kedves vidéket,
Oh ismered-e, melly lakja, a népet?
Emlékszel-e még! Emlékszel-e még!

A bérczeken erdők, ligetek árnyaiban,
Kigyós hegyi ösvény s patakok árja rohan,
S mig hosszan utánok száll letekintve a szem,
Nyájas faluk és szép völgyek ölébe pihen:
De a vizesés tündér dala szól
Agg várromok ős szent titkairól,
Hangjára a sziklán, melly mint az ég olly magas,
Mély álmaiból rázkódva megébred a sas;
Mint barna vitorla ereszti ki szárnyát,
S beuszsza a lég köre messze határát.
Emlékszel-e még! Emlékszel-e még!

A rengetegen csörtet dobogással a vad,
És ebcsaholás és kürt szava zengve riad;
Az ormon a viszhang sír, nevet, visszafelel,
S a messze vidék zsong-bong és zajjal telik el.

A bércz meredek s a Nemere fú,
De törli a könnyet s enyhül a bú,
És hjába dörög, villámlik a haragos ég,
Barlang fenekében vídoran tüz lobog, ég;
Haj rá! a vadászok elébe leülnek,
S nincs vége a dal-, rege-, tréfabeszédnek.
Emlékszel-e még! Emlékszel-e még!

A fenyves ölén egy kis tanya, szalmafödél,
Ott hosszu zekében őszhaju jó öreg él;
Frank háboruból hű fegyvere függ a szegen,
S ő róla regél a téli nagy éjjeleken :
De majd ha tavaszszal feljön a hold,
Olly csöndes a kunyhó, néma, kiholt,
Csak fúvola hallszik s bús epedő csalogány,
Csak a szerelem van ébren s a hű szivü lány.
Olly ismeretes neki fúvola, ének,
S nem birja hevét dobogása szivének.
Emlékszel-e még! Emlékszel-e még!

Milly halmok azok?.. harczok tere, sirhalom az,
Szentelt rege őrzi s könytele néma panasz;
Kihozza a székely ősz apa jó fiait,
S átokra, imára sírva tanitja meg itt.
Átok s ima betölt, gyermeke vér.
Föl ősz apa, ifju! a haza kér.
Nem hallasz-e bús zajt az agyagfalvi teren?
Nézd vérnyom a földön és vörös láng az egen,
Föl délre nyugotra! életre halálra!
A bérczen a völgyön előre, csatára!
Emlékszel-e még! Emlékszel-e még!

Jár lassu lován föl és le a szürke vezér,
Megcsendül a kard, zászló lobog és forr a vér.
„Előre“ kiált... nézd... nézd eme bősz rohamot...
Hah reszket a német, reszket a muszka amott.
Ég föld tere füstfelhőbe vesz el,
Csak trombita hallik s ágyúdörej.
Nem ismered-e az ágyú- s a trombitaszót?
Nem hallod-e Bemet és öreg Áron apót?
Szeben falain riadozva kiáltják :
Még él magyar és vele él a szabadság!
Emlékszel-e még! Emlékszel-e még!

Az Olt vize partján,
Hűs fenyvesek alján,
Oh ismered-e a kedves vidéket,
Oh ismered-e, melly lakja, a népet?
Emlékszel-e még! Emlékszel-e még!

Gy....

(Vége az első kötetnek).